

УНИВЕРЗИТЕТ У КРАГУЈЕВЦУ
ФИЛОЛОШКО-УМЕТНИЧКИ ФАКУЛТЕТ

Јелена Љ. Максимовић

**ЈЕЗИЧКО-СТИЛСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ
НОВИНСКЕ ВЕСТИ И НОВИНСКОГ
ИЗВЕШТАЈА**

Докторска дисертација

Крагујевац, 2016.

ИДЕНТИФИКАЦИОНА СТРАНИЦА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

I. Аутор
Име и презиме: Јелена Љ. Максимовић
Датум и место рођења: 24. 10. 1981, Крагујевац
Садашње запослење: асистент Факултета педагошких наука Универзитета у Крагујевцу. Јагодина
II. Докторска дисертација
Наслов: Језичко-стилске карактеристике новинске вести и новинског извештаја
Број страница: 358
Број слика: /
Број библиографских података: 144
Установа и место где је рад израђен: Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу
Научна област (УДК): 811.163.41'38:070.41
Ментор: Проф. др Милош Ковачевић, редовни професор
III. Оцена и одбрана
Датум пријаве теме: 12. 3. 2010.
Број одлуке и датум прихватања докторске дисертације: 1740/12, 13. 10. 2010.
Комисија за оцену подобности теме и кандидата: 1. Проф. др Милош Ковачевић, редовни професор Филолошко-уметничког факултета у Крагујевцу за уже научне области Савремени српски језик и Теоријске лингвистичке дисциплине2. Др Јелена Јовановић, доцент Филолошког факултета у Београду за ужу научну област Савремени српски језик3. Др Тијана Ашић, ванредни професор Филолошко-уметничког факултета у Крагујевцу за уже научне области Теоријске лингвистичке дисциплине и Француски језик
Комисија за оцену докторске дисертације: 1. Др Илијана Чутура, ванредни професор Факултета педагошких наука Универзитета у Крагујевцу, Јагодина за ужу научну област Српски језик са методиком наставе (председник Комисије)2. Проф. др Милош Ковачевић, редовни професор Филолошко-уметничког факултета у Крагујевцу за уже научне области Савремени српски језик и Теоријске лингвистичке дисциплине (члан Комисије)3. Др Јелена Јовановић Симић, ванредни професор Филолошког факултета у Београду за ужу научну област Савремени српски језик (члан Комисије)
Датум одбране дисертације:

АПСТРАКТ

Предмет овог рада је језичко-стилска анализа новинских вести и новинских извештаја објављених у српској дневној штампи. У досадашњој србистичкој литератури до сада није посвећена довољна пажња језичко-стилским карактеристикама новинске вести са лингвистичког становишта.

Новинске вести и извештаје дефинишемо као фактографске новинске жанрове у којима су концизно и јасно презентоване актуелне информације које имају друштвени значај или су занимљиве широкој читалачкој публици, с тим што се у извештају поред основне информације износе и додатне појединости.

Циљ истраживања је утврђивање репертоара језичко-стилских средстава у новинској вести и новинском извештају у српској дневној штампи. Такође, циљ је и испитивање интерферирајућих и диференцијалних језичко-стилских карактеристика новинске вести и новинског извештаја.

Анализа је проведена на конкретном језичком материјалу ексцерпираним из српских дневних новина, у временском узорку дневне штампе која излази на територији целе Србије од 2008. до 2015. године.

У оквиру структурализма, као одабране теоријске перспективе истраживачки приступ је квалитативностилистички. Пошто дисертација припада области функционалне стилистике, као примарне методе коришћене су функционалностилистичка и лингвостилистичка метода. Будући да за предмет проучавања имамо два новинска жанра, у раду ћемо користити и компаративностилистичку методу. Квантитативностилистичка метода је коришћена у мањој мери, у виду метричких података добијених дескриптивном статистиком, који су коришћени само за илустрацију стилистичких, синтаксичких и других језичких истраживања. У обради појединих проблема истраживање почиње квантитативно, а завршава се квалитативно са циљем да илуструје и протумачи добијене метричке податке.

Анализа језичко-стилских карактеристика новинских вести и новинских извештаја у раду је проведена издвајањем доминантних карактеристика на различитим нивоима

језичке структуре. У првом поглављу рада проучавана је структура текста новинске вести и новинског извештаја, коју чине наслов, лид, тело новинске вести и новинског извештаја. Услед жанровске специфичности и формалне одвојености наслова вести и извештаја од самог текста, анализа језичко-стилских карактеристика наслова одвојена је од језичко-стилске анализе текста вести и извештаја и обухватила је лексичке, синтаксичке и стилистичке карактеристике наслова новинских вести и новинских извештаја.

Анализа структуре текста новинских вести и новинских извештаја у испитиваном периоду показује устаљене изборе лексичких, синтаксичких и стилистичких средстава у насловима, као и шематизовану структуру текста новинске вести и новинског извештаја, у којима се укупношћу вербалних и невербалних средстава привлачи и одржава пажња. У погледу језичко-стилских карактеристика, нема великих разлика између наслова новинских вести и новинских извештаја. Анализа избора лексике, синтаксичке структуре наслова, преношења туђег говора и употребе стилема показује висок степен аутоматизације језичких средстава, али и одређени степен иновативности у погледу избора језичких средстава, који има за циљ привлачење пажње. Неутрална лексичка средства чине темељне карактеристике жанра новинске вести и новинског извештаја. У диференцијалне карактеристике новинског извештаја спада декомпоновање именица, придева, глагола и бројева. Проведена анализа је показала да у погледу структуре реченице, исказивања агенса, редоследа реченичних конституената и преношења туђег говора, текст новинске вести и текст новинског извештаја уз низ интерферирајућих карактеристика имају и диференцијалне карактеристике. У тексту новинске вести и новинског извештаја у српској дневној штампи стилска онеобичења нису честа, а већим бројем примера потврђени су једино устаљени изрази, фразеологизми, метафора, метонимија, синегдоха, перифраза и корекција.

Ово истраживање представља допринос новинарској стилистици, прецизније речено новинској стилистици српског језика, а уједно представља допринос проучавању језико-стилских карактеристика некњижевних текстова.

Кључне речи: стилистика, функционална стилистика, новинарска стилистика, публицистични функционални стил, новинска вест, новински извештај, дневна штампа

ABSTRACT

The dissertation studies linguistic and stylistic characteristics of newspaper news and press reports published in Serbian daily newspapers. Up to now there have been few studies in Serbian linguistic literature focusing on linguistic and stylistic characteristics of newspaper news from the linguistic standpoint.

Newspaper news and press reports are defined as factual newspaper genres which give a concise and clear summary of current events and are of interest to a wider readership, while press reports provide additional information to the basic facts.

The study aims to determine the repertoire of linguistic and stylistic means found in Serbian newspaper news and press reports. Moreover, the aim is also to study the interfering and differentiating linguistic and stylistic characteristics of newspaper news and press reports.

The analysis was been conducted on concrete linguistic excerpts from Serbian daily newspapers published throughout Serbia from 2008 to 2015.

With structuralism as a chosen theoretical framework, the approach of the research is qualitative-stylistic. Since the dissertation belongs to the field of functional stylistics, the primary methods used in the study were functional-stylistic and linguistic-stylistic ones. As the study focuses on two newspaper genres, comparative-stylistic method was used as well, while qualitative-stylistic method was used to a lesser extent, mainly in the form of metric data obtained through descriptive statistics applied to illustrate stylistic, syntactic, and other linguistic studies. The discussion of some dissertation issues started with a quantitative analysis, and finished with a qualitative analysis as a way of illustrating and discussing the obtained non-metric data.

The analysis of linguistic-stylistic features of newspaper news and press reports was conducted by separating dominant characteristics at different levels of linguistic structure. The first chapter of the dissertation studied the structure of newspaper news and press reports, such as heading, lead, and body of newspaper news and press report. Due to genre specificity and formal distance between the heading of the news and a press report, and the text itself, the analysis of linguistic-stylistic features of titles was presented separately from the text itself, while the

analysis of linguistic-stylistic features of the heading was presented separately from the linguistic-stylistic analysis of the text of newspaper news and a press report, involving lexical, syntactic and stylistic characteristics of the heading of newspaper news and a press report.

The analysis of texts of newspaper news and press reports in the research period showed common choices of lexical, syntactic and stylistic means in headings, as well as the schematic structure of the text of newspaper news and press reports, used to attract and sustain attention. Regarding linguistic-stylistic features, there were no great differences between headings of newspaper news and press reports. Analysis of choices in the area of lexis, syntactic structure of headings, reported speech, and the use of stylemmas, showed a high level of automatization of linguistic means, and some innovation in relation to the choice of linguistic means for attracting attention. Neutral linguistic means are the basic features of the newspaper news and press reports genre. Differential characteristics of newspaper news and press reports involve decomposition of nouns, adjectives, verbs and numbers. The analysis indicated that in relation to the sentence structure, expressing agent, word order in reported speech, the text of newspaper news and a press report has both interfering and differentiating characteristics. Uncommon stylistic features are rare in a text of Serbian newspaper news and press reports, while there are ample examples involving only common expressions, phrases, metaphors, metonyms, synecdoche, paraphrase, and correction.

The research is a contribution to journalism stylistics, more precisely to the Serbian language newspaper stylistics, and also contributes to the study of linguistic-stylistic characteristics of non-literary texts.

Keywords: stylistics, functional stylistics, journalism stylistics, publicist functional style, newspaper news, press report, daily press.

САДРЖАЈ

I. УВОД.....	6
I.1. Предмет, методе и циљеви рада	6
I.2. Дефинисање и класификација новинске вести и извештаја	9
I.3. Критеријуми за избор корпуса	14
I.4. Преглед досадашњих истраживања новинских вести и извештаја.....	16
II. СТРУКТУРА ТЕКСТА НОВИНСКЕ ВЕСТИ И НОВИНСКОГ ИЗВЕШТАЈА	19
II.1. Језичко-стилске карактеристике наслова новинских вести и новинских извештаја	23
II.1.1. Лексичке карактеристике наслова новинских вести и новинских извештаја	26
II.1.1.1. Именице у насловима новинских вести и извештаја	26
II.1.1.2. Глаголи у насловима новинских вести и новинских извештаја	37
II.1.1.3. Придеви у насловима новинских вести и новинских извештаја	41
II.1.1.4. Прилози у насловима новинских вести и извештаја.....	43
II.1.2. Синтаксичке карактеристике наслова новинских вести и новинских извештаја	45
III.1.2.1. Наслови реченичног типа новинских вести и новинских извештаја	45
III.1.2.2. Наслови нереченичног типа новинских вести и новинских извештаја	49
II.1.2.3. Преношење туђег говора у наслову вести и новинских извештаја	52
II.1.3. Стилистичке карактеристике наслова новинских вести и новинских извештаја	55
II.1.3.1. Фоностилеме у насловима новинских вести и новинских извештаја	55
II.1.3.2. Семантостилеме у насловима новинских вести и новинских извештаја	57
II.1.3.3. Синтаксостилеме у насловима новинских вести и новинских извештаја	62
II.1.3.4. Графостилеме у насловима новинских вести и новинских извештаја.....	64
II.1.4. Закључак о језичко-стилским карактеристикама наслова новинских вести и новинских извештаја	68
II.2. Лид новинске вести и новинског извештаја	70
II.3. Тело новинске вести и новинског извештаја	77

II.4. Закључак.....	81
III. JEЗИЧКО-СТИЛСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ТЕКСТА НОВИНСКЕ ВЕСТИ И НОВИНСКОГ ИЗВЕШТАЈА	84
III.1. Лексичке карактеристике текста новинских вести и новинских извештаја.....	84
III.1.1. Заступљеност врста речи у тексту новинске вести и новинског извештаја.....	86
III.1.1.1. Именице у тексту новинске вести и новинског извештаја	88
III.1.1.1.1. Заједничке именице у тексту новинске вести и новинског извештаја	88
III.1.1.1.2. Властите именице у тексту новинске вести и новинског извештаја ...	90
III.1.1.1.3. Девербативне именице у тексту новинске вести и новинског извештаја	95
III.1.1.1.4. Деадјективне именице у тексту новинске вести и новинског извештаја	97
III.1.1.1.5. Декомпоновање именица у тексту новинске вести и новинског извештаја.....	100
III.1.1.2. Глаголи у тексту новинске вести и новинског извештаја.....	107
III.1.1.2.1. Глаголски облици у тексту новинске вести и новинског извештаја..	107
III.1.1.2.2. Граматичко лице у тексту новинске вести и новинског извештаја ...	110
III.1.1.2.3. Лексичко-семантичка поља глагола у тексту новинске вести и новинског извештаја	112
III.1.1.2.4. Декомпоновање глагола у тексту новинске вести и новинског извештаја.....	127
III.1.1.3. Придеви у тексту новинске вести и новинског извештаја.....	134
III.1.1.3.1. Декомпоновање придева у новинској вести и новинском извештају	137
III.1.1.4. Прилози и прилошки изрази у тексту новинске вести и новинског извештаја.....	139
III.1.1.4.1. Прилози у тексту новинске вести и новинског извештаја	140
III.1.1.4.1.1. Прилози са значењем времена у тексту новинске вести и новинског извештаја	140
III.1.1.4.1.2. Прилози са значењем простора у тексту новинске вести и новинског извештаја	144
III.1.1.4.1.3. Прилози са значењем начина у тексту новинске вести и новинског извештаја.....	146

III.1.1.4.1.4. Прилози са значењем узрока у тексту новинске вести и новинског извештаја.....	150
III.1.1.4.1.5. Прилози са значењем количине у тексту новинске вести и новинског извештаја.....	151
III.1.1.4.2. Прилошки изрази у тексту новинске вести и новинског извештаја ..	154
III.1.1.4.2.1. Прилошки изрази са значењем времена у новинској вести и новинском извештају.....	155
III.1.1.4.2.2. Прилошки изрази са значењем места у тексту новинске вести и новинског извештаја.....	173
III.1.1.4.2.3. Прилошки изрази са значењем начина у тексту новинске вести и новинског извештаја.....	177
III.1.1.4.2.4. Прилошки изрази са значењем узрока у тексту новинске вести и новинског извештаја.....	180
III.1.1.4.2.5. Прилошка значења неизрецива прилозима у тексту новинске вести и новинског извештаја.....	184
III.1.2. Англицизми у тексту новинске вести и новинског извештаја	188
III.1.3. Закључак о лексичким карактеристикама текста новинске вести и новинског извештаја	199
III.2. Синтаксичке карактеристике новинске вести и новинског извештаја	202
III.2.1. Структура реченице у тексту новинске вести и новинског извештаја.....	202
III.2.2. Исказивање агенса у тексту новинске вести и новинског извештаја	216
III.2.2.1. Исказивање агенса у активним реченичним конструкцијама у тексту новинске вести и новинског извештаја.....	217
III.2.2.2. Исказивање агенса у пасивним реченичним конструкцијама у тексту новинске вести и новинског извештаја.....	222
III.2.2.3. Исказивање агенса у конструкцијама с девербативном именицом	227
III.2.3. Редослед реченичних конституената у реченици текста новинске вести и новинског извештаја.....	231
III.2.3.1. Реченице с граматичком централном темом у тексту новинске вести и новинског извештаја.....	233
III.2.3.2. Распоређивање прилошких одредби за место и време у реченици текста новинске вести и новинског извештаја.....	235
III.2.3.3. Фокализација у реченици текста новинске вести и новинског извештаја	237

III.2.4. Преношење туђег говора у тексту новинске вести и новинског извештаја.....	244
III.2.4.1. Преношење туђег говора у тексту новинске вести.....	247
III.2.4.1.1. Модели управног говора у новинској вести.....	247
III.2.4.1.1.1. Уведени управни говор у тексту новинске вести	248
III.2.4.1.1.2. Уведени слободни управни говор у тексту новинске вести	251
III.2.4.1.2. Модели неуправног говора у тексту новинске вести	253
III.2.4.1.2.1. Основни модел неуправног говора у тексту новинске вести	253
III.2.4.1.2.2. Дословни неуправни говор у тексту новинске вести	257
III.2.4.2. Преношење туђег говора у тексту новинског извештаја	260
III.2.4.2.1. Модели управног говора у тексту новинског извештаја.....	260
III.2.4.2.1.1. Уведени управни говор у новинском извештају.....	261
III.2.4.2.1.2. Уведени слободни управни говор у новинском извештају.....	265
III.2.4.2.1.3. Фрагментарни цитат у управном говору у тексту новинског извештаја.....	266
III.2.4.2.2. Модели неуправног говора у тексту новинског извештаја.....	267
III.2.4.2.2.1. Основни модел неуправног говора у новинском извештају.....	267
III.2.4.2.2.2. Дословни неуправни говор у новинском извештају.....	268
III.2.4.2.3. Комбиновани модели преношења туђег говора у новинском извештају	273
III.2.5. Закључак о синтаксичким карактеристикама текста новинске вести и новинског извештаја.....	276
III.3. Стилистичке карактеристике текста новинске вести и новинског извештаја.....	278
III.3.1. Устаљени изрази у тексту новинске вести и новинског извештаја	279
III.3.2. Фразеологизми у тексту новинске вести и новинског извештаја	287
III.3.3. Стилеме у тексту новинске вести и новинског извештаја.....	297
III.3.3.1. Метафора у тексту новинске вести и новинског извештаја	299
III.3.3.2. Метонимија у тексту новинске вести и новинског извештаја.....	307
III.3.3.2.1. Просторне метонимије у новинској вести и новинском извештају ...	308
III.3.3.2.2. Посесивне метонимије у новинској вести и новинском извештају ...	312
III.3.3.3. Синегдоха у тексту новинске вести и новинског извештаја.....	316
III.3.3.4. Перифраза у тексту новинске вести и новинског извештаја	320

Ш.3.3.5. Корекција у тексту новинске вести и новинског извештаја	325
Ш.3.4. Закључак о стилистичким карактеристикама текста новинске вести и новинског извештаја.....	331
Ш.4. Закључак	332
IV. ЗАКЉУЧАК.....	337
V. ЛИТЕРАТУРА.....	346

I. УВОД

I.1. Предмет, методе и циљеви рада

Предмет анализе у овом раду јесу новинске вести и новински извештаји у српској дневној штампи. Језичко-стилска анализа ова два жанра проведена је на различитим нивоима језичке структуре. Оба анализирана жанра имају одлике карактеристичне за публицистички стил, али и особене језичко-стилске карактеристике.

Новинске вести и извештаје дефинишемо као фактографске новинске жанрове у којима су концизно и јасно презентоване актуелне информације које имају друштвени значај или су занимљиве широкој читалачкој публици, с тим што се у извештају поред основне информације износе и додатне појединости.

Вест као основни жанр публицистичког стила, жанр који се налази у основи свих других облика новинарског изражавања, заслужује да буде посебно проучена како би се утврдила специфична структура овог облика вербалне делатности. Јавља се у свим медијима и износи нову информацију о нечему, сажету и јасно изложеноу.

Проучавани новински жанрови су информативног карактера, при чему се извештај сматра и проширеном вешћу. Репертоар језичко-стилских средстава у вести и извештају би стога морао бити сличан, али извештај, као дужи жанр, може укључити и неке језичко-стилске карактеристике којих у вести нема. Стога је један од циљева рада да се утврди које језичко-стилске карактеристике налазимо у оба жанра, а где почињу разлике између ова два жанра на плану употребе језика.

Журналистичке препоруке о неопходности очувања чистих жанрова¹ данас су неодрживе, услед хибридизације жанрова. Новинска врста је генеричка категорија која представља у стварности посебни променљиви комуникацијски образац са властитом унутрашњом реторичком стратегијом и референцијским системом (Станојевић 2004). Стога су и новинска вест и новински извештај донекле условљени новинарском традицијом и одликује их релативно устаљени скуп језичко-стилских карактеристика.

¹ „Добри новинари и широко прихваћена гласила поштују и негују чистоту жанрова и облика новинарског изражавања.“ (Рајнвајн 1988: 22)

Ипак, треба истаћи да поменути скуп карактеристика важи за временски интервал који испитујемо, док у неком другом времену, услед конкурентности нових медија и контекста у ком вести и извештаји настају, може доћи до разбијања ових жанровских стереотипа.² Наше изучавање новинских вести и извештаја нужно је усмерено на типске одлике, а не на реторичке узлете. Како бисмо сагледали ове информативне жанрове у пуној димензији, пратили смо кретање у оквиру жанровских могућности током изабраног временског интервала.

Задаци проучавања грађе прикупљене из дневне штампе, као и методи истраживања наметнули су се након консултовања литературе из различитих језичких дисциплина. Општи критеријуми издвојени су на основу литературе, а даље су формирани на основу грађе. Класификациони критеријуми одабрани су на основу корпуса.

Рад има за циљ да допринесе развоју новинарске стилистике, при чему је практични циљ рада анализа грађе преузете из дневних новина, а теоријски циљ извођење закључака о правцу у ком еволуирају вест и извештај у српској дневној штампи у погледу језичко-стилских карактеристика, као и о томе колика су одступања од модела ова два жанра, у којој мери је заступљена хибридизација. Рад са грађом показује колико се поштују основни принципи новинарства, који омогућавају брзу, тачну и јасну вест. Пре свега, бавићемо се избором језичких средстава и тиме да ли језик новинара у новинским вестима и извештајима преноси информације на прецизан и објективан начин.

Један од циљева рада јесте и утврђивање структуре текста новинске вести и извештаја, модела њиховог компоновања и инвентара језичких средстава која улазе у њихов састав. Анализа ће захватити различите нивое језичке структуре. Обухваћени су лексички, синтаксички и стилистички план новинских вести и извештаја. Додатно ћемо се бавити и функционалностилском мотивацијом за употребу одређених језичких средстава на поменутиим језичким нивоима.

Из овако постављених циљева проистичу и методе анализе које ће у раду бити примењене. У оквиру структурализма, као одабране теоријске перспективе истраживачки

² „Извођење у први медијски план неких од особина појединих жанрова не значи нужно и окамењивање тих својстава. Те особине могу бити и занемарене у неком другом времену, иако су у једном тренутку биле веома изоштрене.“ (Станојевић 2004: 14)

приступ је квалитативностилистички. Пошто дисертација припада области функционалне стилистике, као примарне методе коришћене су функционалностилистичка и лингвостилистичка метода. Будући да за предмет проучавања имамо два новинска жанра, у раду ћемо користити и компаративностилистичку методу. Квантитативностилистичка метода је коришћена у мањој мери, у виду метричких података добијених дескриптивном статистиком, који су коришћени само за илустрацију стилистичких, синтаксичких и других језичких истраживања. У обради појединих проблема истраживање почиње квантитативно, а завршава се квалитативно са циљем да илуструје и протумачи добијене метричке податке. За потребе квантификавања у оквиру обраде конкретних проблема, зарад могућности уопштавања добијених резултата на популацију свих новинских вести и извештаја који се у савременом тренутку објављују у Србији и зарад постизања објективности, сачињени су случајни узорци.

Вишеструкост критеријума примењених у анализи условљена је сложеном природом новинских вести и новинских извештаја, које с једне стране обликује друштвени контекст а с друге природа кода којим су изражени.

Користећи одређена језичка средства, новинари допиру до читалаца и остварују свој циљ: обавештавају о догађају, износе скривене чињенице, постављајући их у однос са другим чињеницама стварају слику о реалности о којој читаоци могу да заузму став. У раду ћемо издвојити језичко-стилска средства која новинари српских дневних новина користе у ове сврхе.

Нас интересују само вест и извештај у дневној штампи, који се од истих форми на радију, телевизији и интернету разликују и речником и структуром реченице, јер се језичка грађа прилагођава каналу којим се преноси. Дневни лист, као *главни модел у типологији периодичне штампе*³ и у њему објављене вести и извештаји репрезенти су публицистичког функционалног стила, јер представљају основне облике новинарске делатности. Будући да радио, телевизију и интернет одликује велика брзина преношења новости, они, као конкуренти дневне штампе, утичу на форму новинских жанрова које

³ Дневни лист је „главни модел у типологији периодичне штампе, лист који излази сваки дан“, а поред информативно-политичких, постоје и дневни привредни, спортски листови, а у ванредним околностима и билтени који излазе свакодневно (Ђурић 2003: под *дневни лист*).

проучавамо, који од фактографских постају аналитички, дајући тумачење догађаја и њихов шири контекст. Интересује нас знаковна усложњеност у савременој форми два информативна жанра српске дневне штампе. Намера нам је да покажемо на који начин је језички и стилски уобличена иста информација у вести, а на који начин у извештају, какве правилности уочавамо, на пример, у којој мери је избор језичких и стилских средстава тематски условљен, као и то колико се ови поступци обликовања разликују у листовима озбиљне и тзв. *жуће штампе*. Дакле, намеравамо да покажемо и екстралингвистичку условљеност језичко-стилских карактеристика новинске вести и извештаја.

Очекивани резултати су да вести и извештај имају језичко-стилске карактеристике публицистичког функционалног стила, али и сопствене језичко-стилске карактеристике, које их разликују од других жанрова. Полазимо од претпоставке да се текст извештаја на структурном и семантичком плану разликује од текста вести, што условљава диференцијалне језичко-стилске карактеристике. У оба жанра је очекивана употреба неутралних лексичких средстава, клишеизираност и стереотипност, али и одређени степен иновативности, сугестивности и сликовитости који се постиже употребом стилема.

Задаци истраживања су описивање шематизоване структуре текста новинске вести и новинског извештаја и утврђивање интерферирајућих и диференцијалних карактеристика новинске вести и новинског извештаја на лексичком, синтаксичком и стилистичком плану. Услед жанровске специфичности и формалне одвојености наслова вести и извештаја од самог текста, у раду ћемо одвојено анализирати устаљене изборе лексичких, синтаксичких и стилистичких средстава у насловима и у тексту вести и извештаја.

1.2. Дефинисање и класификација новинске вести и извештаја

Вест је основни, најсажетији и најчешћи облик новинарског изражавања и није јој потребан лични печат аутора. Заједно са извештајем и интервјуом, спада у фактографске новинске жанрове, који заузимају највећи део простора у штампи, а одликују их истинитост и тачност извештавања, објективност, целовитост и јасноћа, а ако је могуће и

занимљивост. Стил вести је условљен чињеницом да су примаоци поруке бројни, различитог нивоа писмености и образовања, али и чињеницом да стил није сâм себи сврха.

Како бисмо показали место новинских вести и извештаја у структури публицистичког функционалног стила, позабавићемо се класификацијом новинских жанрова, поредећи поделе дате у оквиру досадашњих истраживања.

У погледу класификације новинских родова, подстилова и жанрова, ставови аутора се разликују. Тошовић издваја три подстила у оквиру публицистичког стила (информативни, књижевнопублицистички и аналитички подстил), при чему вест сврстава у информативни подстил (Тошовић 2002: 310). Говорећи о жанровима „новинарско-публицистичког стила“, Силић у информативне жанрове сврстава најпре вест, а поред ње ту убраја још и коментар, хронику, рецензију, интервју, анкету и репортажу (Силић 2006: 77).

Рус-Мол издваја четири основна типа новинарског текста: вест (при чему извештај третира као проширену форму вести), репортажу, односно чланак, коментар и интервју (Рус-Мол 2005: 49). Он истиче три обележја новинарског језика: писана форма, сажетост излагања и стандардизоване језичке форме, које су пре свега присутне у информативном жанру (Исто 2005: 81).

Тошовић сврстава вест у исту скупину у којој су чланак и уводник (Тошовић 2002: 242), док Тодоровић дели све облике новинског изражавања на: а) фактографске: вест, извештај, интервју; б) белетристичке: репортажа, цртица, фељтон; в) аналитичке: чланак, коментар, профил, критика (Исто 2002: 63). Лукач такође наводи овакву трипартитивну поделу публицистичких жанрова, и вест и извештај сврстава у фактографске жанрове (Лукач 1998: 7). И Рајнвајн издваја три вида новинарског стваралаштва (информисање, коментарисање и описивање), тј. три основна рода (фактографски, аналитички и белетристички) (Рајнвајн 1988: 18). Рајнвајнова жанровска подела заснована је на начину употребе информације, па је по њему вест – саопштена информација, док је коментар – анализирана информација, репортажа – сликовито описана информација, чланак – аналитички уопштена информација, а фељтон – детаљније документовано обрађена информација (Исто 1988: 20). Рус-Мол издваја четири основна типа новинарског текста:

вест, репортажу, односно чланак, коментар и интервју (Рус-Мол 2005: 49). Вести су класификоване на кратке поруке (једна до две реченице, без посебне рубрике), кратке вести (дужине једног ступца), извештај (два или више стубаца), извештаји с бекграундом (Исто 2005: 59).

Према другој подели, сви облици новинарског изражавања могу бити и фактографски и интерпретативни. Фактографски су ако одговарају на питања КО, ШТА, КАДА, ГДЕ и КАКО, а интерпретативни ако уз то одговарају и на питања ЗАШТО и ШТА ДАЉЕ, па тако и вест може бити фактографска и интерпретативна (Тодоровић 2002: 63).

Разуђеност новинарских родова и жанрова узрокована је чињеницама као што су „сврха и намена информације, општедруштвена потреба и захтев у датом тренутку, природа и специфичност предмета информисања (догађаја, појаве, проблема) и посебне околности и услови у којима се информација и добија и даје“ (Рајнвајн 1988: 18). Када располаже само основним подацима или када су само они важни, када нема много времена и података да нешто коментарише, новинар ће поруци коју шаље реципијентима дати форму вести.

Не треба потцењивати нијансираност у погледу обликовања жанра вести само зато што је реч о најкраћем новинском жанру, јер се темељнијим проучавањем долази до закључка да је вест „многострана новинарска творевина, са широком скалом изражајних могућности и начина обликовања, па отуда и деловања у јавним гласилима“ (Рајнвајн 1988: 59). Разноликост у оквиру овог жанра потиче „из различитог односа новинара према фактима, из разног начина информисања, агитације и пропаганде, из различитог става новинара према функционалности и наменској изражајности вести“ (Исто 1988: 59). На истом месту аутор издваја три критеријума за груписање вести: тематика, начин презентације и географско-политичка локација. Према првом се вести групишу у рубрике или блокове вести, према другом се истичу насловом или домицилом (назив места уместо наслова), док се према последњем критеријуму групишу под заједничким насловом „Из земље“, „Из света“... Вести се у журналистичкој литератури деле још и на такозване

hardnews (значајне вести) и *softnews* (мање битне вести, вести-занимљивости) (Тодоровић 2002: 64). Реч је заправо о подели вести на обавезне и необавезне.⁴

Поред термина *вест*, у журналистичкој литератури користи се још неколико термина којима се означавају кратки информативни текстови, који заправо представљају врсту вести или хибридне форме, кратке текстове са елементима вести. Кратке вести које се баве оним што ће се тек догодити у журналистичкој литератури означавају се терминима *нотица*⁵ и *боргиска*⁶. Термин *фичер* (енгл. *feature*), као и термини *soft news* или *soft story*, означавају такозвано писање вести срцем (Тодоровић 2002: 78). Исти жанр се означава и термином *human interest story*, јер садржи елементе профила личности, а најбољи *фичери* су управо о људима, јер прича о људској судбини новинару омогућава лични приступ, а читаоца дубље увлачи у причу (Исто 2002: 79).

Фичер садржи елементе вести, али комбинује чињенице са ставом, гледиштем новинара, жели да едукује, забави и хуманизује, те представља интерпретативни жанр са елементима фактографије и белетристике (Исто 2002: 78). Често рекапитулира главне вести, али је дескриптивнији од њих, написан личним стилем, са више пристрасности и живописности, како би привукао читаочеву пажњу (Исто 2002: 78).

Једна од дефиниција коју налазимо у журналистичкој литератури извештај (енгл. *report* – извештај, приказ, сведочење) дефинише као проширену вест, али и као прелазни жанр између вести и репортаже (Исто 2002: 74). Дакле, постоје два могућа одређења овог жанра: може се дефинисати као разрађена вест (Рус-Мол, Ћириловић, Тодоровић), али и као посебан жанр који се бави током и интерпретацијом догађаја. Према Рус-Мољу, проширивање вести детаљима поређаним по важности, представља извештавање (Рус-Мол 2005: 57). Друго становиште заступа Животић, истичући да извештај није вест са

⁴ Тема једне обавезне вести може бити убиство, састанак државника, градских власти, њихово обраћање јавности и сл., док се у необавезним вестима говори о догађају који се одиграо у част некога или нечега, распаду брака славне личности, најпопуларнијим филмовима или саветима за успешно гајење ружа (Итјул, Андерсон 2001: 11).

⁵ „Нотица је кратка вест која се не бави нечим што се догодило него је окренута, искључиво, нечему што ће се тек збити, што непосредно предстоји. Она наговештава, само, свакодневни, текући, 'обичан' догађај, али је он ипак, такав да је вредно, па и пожељно, указати на њега унапред.“ (Рајнвајн 1988: 63)

⁶ „Док је нотица елементарни општи наговештај нечега, дотле је боргиска тај наговештај с посебним нагласком на део укупне информације.“ (Рајнвајн 1988: 63)

више детаља, нити дужа, проширена вест, јер спољни, визуелни елементи, као што је дужина, не могу бити поуздан критеријум за разликовање жанрова (Животић 1981: 49).

Иако је неспорно да као и остали новинарски жанрови проистиче из вести и са њом има највише сличности, постоје и извесне разлике између ова два жанра. И новинска вести и новински извештај састоје се од неколико устаљених сегмената, које заправо има већина информативних новинских текстова и који су у литератури до сада рашчлањивани на различите начине,⁷ од којих неки не морају увек бити присутни.⁸

Сличности и разлике између вести и извештаја дате су начелно у журналистичкој литератури (Тодоровић 2002: 74), а овде их укратко износимо. Вест је статична форма, у којој је дата генерална информација о догађају у кондензованом облику, док је извештај динамична форма, у којој је поред глобалне информације представљен и развој догађаја, са битним појединостима и етапама догађаја. Извештај има дужи бекграунд од новинске вести (Исто 2002: 68), зато што опширније разрађује детаље догађаја, тј. у телу постоји низ појединости поред глобалне информације. Такође, извештај има сопствене структурно-композицијске особености, условљене тематиком, врстом медија,⁹ и сл.

Вајшенберг разликује три врсте извештаја: чињенички извештај, извештај са драмском структуром и извештај са цитатима (почиње кључном изјавом са објашњењима, комбинује директни и индиректни говор) (према Рус-Молу 2005: 59). Де Берг разликује више типова извештавања и третира их као различите врсте новинарства, са сопственим законитостима обликовања, структуром, избором тема (Де Берг 2007: 68). На основу избора теме издваја се текуће, секторско, специјализовано извештавање (Итјул, Андерсон

⁷ „Сваки новински чланак има *Наслов*, а велики број садржи и *Лид*. *Наслов* такође увијек иде испред *Лид*а, а заједно они претходе тексту и изражавају главну тему или теме текста, односно служе као увод. Дакле, *Наслов* и *Лид* сумирају текст и тиме представљају семантичку макроструктуру.“ (Лакић 2009: 96) За детаљни приказ организације новинских чланака на енглеском језику види Ван Дајк 1988а: 53–56, Ван Дајк 1988а: 92–93.

⁸ На пример, фенотип новинске вести и фенотип новинског извештаја чине графостилистички истакнут новински блок, који може садржати наднаслов, наслов и поднаслов, али и само наднаслов и наслов, наслов и поднаслов или само наслов. Испод насловног блока стоји лид, а испод лида текст вести, који може али не мора пратити антрфиле, у виду табеларног прегледа додатних информација или истакнут на неки други начин. И друга средства визуелног кода неретко прате текст вести и извештаја (табеле, дијаграми, графикони, фотографије, карикатуре, мапе, и сл.).

⁹ Новински извештаји су дужи и са више детаља у односу на извештаје у електронским медијима, па је тиме и њихова структура сложенија, а чак су и дужи телевизијски извештаји краћи и мање сложени од новинских извештаја (Бел 1994: 148, према Лакић 2009: 98).

2001: 4). Варијације у погледу садржаја очитују се у подели на обавезне и необавезне вести (Исто 2001: 11), тј. *hard news* и *soft news*. Као и вест, и извештај као њој најближа врста, директно израсла из ње, има ове две форме.

Стил изражавања новинара условљен је особеностима и законитостима различитих жанрова, као и специфичностима канала¹⁰ којима шаљу своју поруку до реципијента. Новинска вест има сопствене законитости обликовања информације, које је одвајају од телевизијске, радијске и вести електронских медија, а условљене су природом медија, односно специфичношћу канала и кода којим је изражена.¹¹ На пример, понављање је потребно на радију и телевизији, али не и у штампи.¹² Вест у новинама је наративнија од оне на радију, а телевизијска вест је краћа и животворнија од новинске и радијске. Појава радија, телевизије и електронских медија утицала је на природу новинске вести. Појава телевизије као новог медија условила је да Американци почну штампати „новине које личе на телевизију: са што више краћих вести, са доста фичера, са првом страном по угледу на најаве телевизијских дневника“ (Тодоровић 2002: 31). Интернет као *виртуелна агора*, са писаним поткодом вербалног кода, доводи до промена и у класичним медијима, те се *дискурс нових медија* мења, а такве језичке иновације најмање су заступљене у новинама (Шкиљан 1998: 98).

I.3. Критеријуми за избор корпуса

Анализа је проведена на конкретном језичком материјалу ексерпираним из српских дневних новина, у временском узорку гласила штампаних од 2008. до 2015.

¹⁰ Канал је „свако средство комуникације које у својству 'средине' омогућује одашиљање, преношење и пријем кодиране поруке“ (Радовановић 1986: 66).

¹¹ „Како физичка својства канала одређују природу кода, новине могу бити канал само за поруке остварене писаним поткодом вербалног кода или визуелним кодом, реализованим у виду цртежа, илустрације или фотографије.“ (Васић 1995: 27)

¹² „За вест у штампи је понављање и једне реченице недопустиво до те мере да се сматра да би ваљало не поновити, чак, ниједну – реч!“ (Рајнвајн 1988: 24). Новинска вест даје на увид детаље, док „телевизијске вести не треба да буду толико концизне као на радију, а ни тако детаљне као што могу и треба да буду у штампи“ (Исто 1988: 24).

године. За предмет посматрања одабрали смо дневну штампу која излази на територији целе Србије, дакле без локалних новина.

Подаци о броју новинских листова у Србији, до којих смо покушали доћи,¹³ могу се узети само оријентационо, и то као пресек стања у једном тренутку нашег истраживања. До 2009. године штампани медији могли су да се оснивају без дозволе за рад,¹⁴ медији су током последњих година у великој мери приватизовани, а велики број листова не заживи, већ релативно брзо престане са радом. У Србији 2012. године излази 648 штампаних медија, од тога 20 дневних листова, али тај број значајно варира из године у годину.¹⁵

Најпре је са списка дневних новина у Србији селектован један број наслова, при чему смо претежно бирали најтиражније новине. Дакле, за потребе прелиминарних квалитативних истраживања коришћен је узорак текстова новинских вести и извештаја, настао намерним бирањем текстова објављених у одабраним дневним новинама, селектован на основу намере да испитамо одређене језичке и стилске појаве у њима. Овако добијен корпус чини преко пет стотина вести, објављиваних током последњих пет година, које су ексцерпирани из следећих дневних листова: *Блиц*, *Прес*, *Ало*, *Курир*, *Политика*, *Вечерње новости*, *Правда*, *Данас* и *Газета*.¹⁶ Избор гласила једним делом је условљен критеријумом тиража, па су *Вечерње новости*, *Политика*, *Блиц*, *Курир* и *Данас* ушли у скупину посматраних гласила на основу њихове читаности, док су се *Прес*, *Ало*,

¹³ У покушају да дођемо до тачног прегледа српских дневних листова, обратили смо се за помоћ стручњацима (новинарима, власницима медијских агенција, Удружењу новинара Србије, Независном удружењу новинара Србије, Савету за штампу) и потражили информације у релевантној литератури.

¹⁴ „За разлику од електронских, штампани медији су до 2009. године могли да се оснивају потпуно слободно, без икаквих дозвола или одобрења за рад. Изменама закона о јавном информисању 2009. године, уведен је Регистар јавних гласила који уписаним медијима даје легалан статус.“ (Угринић 2012: 76)

¹⁵ „Још једна од потешкоћа за опстанак штампаних медија у Србији је и њихова бројност. Према последњим подацима Регистра јавних гласила, који се води у Агенцији за привредне регистре Републике Србије, са пресеком стања 7. септембра 2012. године, укупан број штампаних медија је 648. У извештају *Медијске слободе Србије у европском огледалу 2012*, евидентирано је, према учесталости објављивања, 20 дневних листова, 94 недељника, 43 двонедељника и 224 месечника. Посматрајући територијалну распрострањеност ових медија, према *Стратегији развоја система јавног информисања у Републици Србији до 2016. године*, укупан број је 2010. године био мањи за 74 и састоји се од: „390 националних, 69 регионалних и 58 локалних штампаних медија“. (Угринић 2012: 76–77); На територији Србије 1999. године излазило је 548 новинских листова, али велики број њих брзо престаје са радом, па статистика нема званичне податке о броју листова и тиражу (Ђурић 2003: под *штампа у Србији и Црној Гори после 1991*).

¹⁶ Листови који су постојали и у СФРЈ су *Вечерње новости* и *Политика*, нови дневни листови су *Блиц*, *Данас* (види Ђурић 2003: под *штампа у Србији и Црној Гори после 1991*), као и *Ало*, док су листови *Газета* и *Прес* основани и угашени током нашег истраживања.

Правда и *Газета* нашли у проучаваној скупуни јер пружају обиље грађе за анализу, пошто се за подизање рејтинга читаности боре сензационализмом. Корпус коришћен за квалитативну анализу језичко-стилских карактеристика новинских извештаја чини преко двеста осамдесет новинских извештаја ексцерпираних из дневних новина *Блиц*, *Прес*, *Курир*, *Политика*, *Вечерње новости*, *Данас* и *Ало*, објављених у периоду од 2008. до 2013. године, и у њему смо се ограничили само на најтиражније дневне новине.¹⁷

1.4. Преглед досадашњих истраживања новинских вести и извештаја

Језичко-стилским одликама новинске вести у литератури до сада није посвећена довољна пажња са лингвистичког становишта. У складу са традицијом руске функционалне стилистике¹⁸ језичка делатност новинара проучава се у оквиру публицистичког функционалног стила.

Силић сматра публицистички функционални стил најсложенијим функционалним стилем стандардног језика (Силић 2006: 75). Карактеристике публицистичког функционалног стила које му обезбеђују посебно место у систему функционалних стилова и доприносе његовој сложености су изукрштаност семантичке, стилистичке, стандарднојезичке, стилске, социјалне и територијалне информације, потом знаковна усложњеност, богатство кодних комбинација, као и специфична екстралингвистичка условљеност (Тошовић 1991: 14).

Стилистичка литература посвећује пажњу новинским жанровима, али се углавном бави одређеним појавама на примеру новинских вести: типологијом наслова, интернационализмима, жаргонизмима, употребом пословица, и сл.

Језик и стил информисања у публицистичким текстовима у новије време постаје предмет проучавања новинарске стилистике, која представља младу дисциплину некњижевне стилистике. Стевановић пре више деценија напомиње да „у интересу

¹⁷ О резултатима квантитативне анализе просечне читаности дневних новина у Србији види у Ђорђевић 2010: 45.

¹⁸ Функционална стилистика представља лингвистичку науку која проучава закономерности функционисања језика у различитим сферама општења које одговарају одређеним врстама људске активности и систематичност функционалних стилова (Кожина 1983: 25).

подизања опште културе језика – језику дневне штампе код нас треба посветити много већу пажњу“ (Стевановић 1969: 195). Такође, „Клајн са жаљењем каже да нико или готово нико од његових младих колега нема амбиције да се бави живим језиком у медијима“ (Рус-Мол 2005: 79–80). То стање се унеколико изменило, па језик медија постаје предмет научног интересовања, јер може бити добар показатељ стања у савременом српском језику. Рус-Мол истиче да је политичком извештавању и вестима потребно посветити посебну пажњу „јер су, без обзира на уношење забавних елемената, и даље срце информативног новинарства“ (Рус-Мол 2005: 174).

Термин *новинарска стилистика* налазимо у наслову књиге Младенова (Младенов 1980). Животић у својој књизи *Изражавање новинара* поставља питање постојања новинарске стилистике (Животић 1981). Будући да се под новинарством подразумевају штампа, радио и телевизија, за стилистику која проучава само језик штампе предлаже назив новинска стилистика.

Термин *публицистичка стилистика* јавља се у наслову хрестоматије која је првенствено намењена студентима опште књижевности и библиотекарства (Петковић 2003: 245). Поред текстова из опште стилистике, садржи практична упутства за писање и репрезентативне текстове „за све основне жанрове књижевности о књижевности или, другим речима, књижевне публицистике“ (Петковић 2003: 245). Према Петковићу, жанрови који представљају предмет проучавања публицистичке стилистике су белешка, књижевна критика, позоришна критика, чланак, есеј, расправа, полемика, репортажа, фељтон (Петковић 2003: 248–249).

У новијој литератури срећемо и термин *стилистика у новинарству*. Јовановић у чланку *Стилска анализа новинског чланка* износи закључак да се новински текстови не могу изучавати пресликавањем готових модела из теорије књижевности, већ се морамо бавити конкретном новинском грађом, узимајући у обзир вањјезичке факторе као што су: раздобље, природа медија којим је посредована порука, масовни реципијент, али и значај овог вида комуникације у савременом друштву (Јовановић 2007: 62).

Значај језика у савременим средствима масовних комуникација предмет је проучавања не само новинарске стилистике већ и социологије језика, која је део

социологије комуницирања и, шире гледано, социологије културе (Коковић 1997: 257), с том разликом што стилистику занима иманентна структура језика, док социологију језика занима друштвена позадина дистрибуције појединих језичких регистара, медија и стилова, као и престижни облици у језику и конфликт око етничког поноса мањих заједница и потребе за ефикасном глобалном комуникацијом у савременом свету, тј. социолошке импликације ширења језика ван националних и државних граница (Коковић 1997: 225–257).

Новинске вести и извештаји проучавају се са нешто другачијим фокусом у оквиру журналистике. Вест као жанр проучавана је на Факултету политичких наука, на новинарско-комуниколошком смеру, где се у оквиру предмета Стилистика изучава прескриптивна норма новинарског изражавања. Уџбеници који се користе на овом предмету првенствено дају препоруке како треба писати за медије, а у мањој мери анализирају емпиријску грађу (Младенов 1980; Животић 1981; Итјул, Андерсон 2001). И савремена издања из ове области задржавају исти приступ (Бегнол 1999; Крејг 2010; Рус-Мол 2005; 2014).

II. СТРУКТУРА ТЕКСТА НОВИНСКЕ ВЕСТИ И НОВИНСКОГ ИЗВЕШТАЈА

У овом одељку рада проучаваћемо наслов, лид, тело новинске вести и новинског извештаја, као елементе који чине структуру текста новинске вести и новинског извештаја. Анализа језичко-стилске структуре наслова као специфичног елемента текста биће одвојена од језичко-стилске анализе тела вести и извештаја. Жанровска специфичност и формална одвојеност наслова вести и извештаја условљава и језичко-стилске карактеристике наслова које се разликују од језичко-стилских карактеристика тела вести и извештаја.

Новинске вести и извештаји представљају *примарно дескриптивне структуре текста*, а њихова основна прагматичка функција је информативна (Гловацки-Бернарди 2004: 49). Иако су новински текстови састављени од речи и реченица, као и сваки други текст, књижевни или некњижевни, поседују сопствене структуралне квалитете и свој сопствени потенцијал за значења која се не могу објаснити само јединицама на нижем нивоу организације (Ван Пер 1999: 7). Новинске вести и новински извештаји, осим што се морају проучавати као текст одређене структуре, морају се посматрати и у односу на контекст у ком се јављају, јер су форма и контекст два нужна услова за интерпретацију текста, од којих ниједан није довољан сам по себи (Ван Пер 1999: 9). Устаљена структура ових текстова може се посматрати не само кроз анализу *микроструктура* већ и кроз анализу *макроструктура*,¹⁹ којима се та структура успоставља.²⁰ Анализа *макроструктуре*²¹ новинских вести и новинских извештаја укључује тематску и

¹⁹ „У текстној се лингвистици појам микроструктуре увријежио за означавање односа унутар реченице и међу суседним реченицама; појмом макроструктура разумијева се надређено установљавање односа у цијелом тексту.“ (Гловацки-Бернарди 2004: 47)

²⁰ „Појам *текст*, од латинскога *texo*, 3. – ткати, претпоставља појам *структура*, од латинскога *struo*, 3. – *слагати, склапати*, јер му је основно значење *ткање, ткиво*“ (Гловацки-Бернарди 2004: 39).

²¹ Макроструктуре се дефинишу на основу значења реченица у тексту уз помоћ низа правила као што су избор, генерализација и конструкција (Ван Дајк 1988а: 13). Оваква правила су само условна, али представљају ефикасне макростратегије које читаоцу омогућавају да из низа реченица схвати шта је тема текста. Макроструктуре и когнитивне операције у оквиру којих се оне користе су кључне за новинаре и уреднике у процесу производње вести и оне објашњавају како новинари сумирају огроман број изворних текстова (поруке из других медија, интервјуе, извјештаје, конференције за штампу) које користе приликом писања одређеног новинског извјештаја (Исто 1988а: 14). Без теорије о макроструктурама не би било могуће објаснити посебна својства наслова и лида, који субјективно сумирају остатак новинског извјештаја. Уз то, макроструктуре објашњавају зашто већина читалаца обично памти само више нивое (Лакић 2009: 93).

организациону структуру текста. Путем ње тема или предмет текста постају експлицитни, а у исто време дефинише се кохерентност комплетног текста, као и његова суштина и сврха. Такође, новински текстови имају устаљен графички облик, јер они нису само језички структурисана јединица, већ и штампарска јединица.²²

Назив новина, бројчана ознака датума и нумерација датог новинског листа чине заглавље новинске стране, које заједно са поднасловним информацијама у вести и извештају, датумом и називом града из ког је извештач послао текст, употпуњује информацију изнету у тексту новинске вести и новинског извештаја и уједно гарантује истинитост изнетих информација (Јевремовић 2001: 153). Ми ћемо описати структуру текста новинске вести и новинског извештаја у њиховој класичној форми, која доминира у нашем корпусу, додатно указујући на неке тенденције које се у последње време јављају у појединим гласилима.

Будући да вест извештава о актуелним друштвеним, политичким и културним збивањима, избор теме и начин обликовања информације језичким и нејезичким средствима условљени су спољним факторима, значајем одређених информација за ширу друштвену заједницу, али и уређивачком политиком дневног листа који вест објављује. Три екстралингвистичка фактора доприносе обликовању модерне вести: корисник јавне информације као друштвени чинилац, простор у штампи и време, као технолошки чиниоци.²³ Због тога што има краћу форму, вест не пружа толико могућности за употребу сликовитих и експресивних језичких средстава колику пружају репортажа или фељтон, али се одређени степен језичке индивидуализације у новинској вести може постићи елементима као што су наслов, поднаслов, међунаслови, и сл.

Стереотипност²⁴ је једна од главних одлика структуре новинске вести и новинског извештаја. Стереотип нарушава равнотежу између стандардности и експресивности,

²² „Текст као графичка цјелина олакшава преглед међуодноса и може се сматрати заокруженом, довршеном цјелином. Осим тога, једна од најчешћих асоцијација уз појам текст јест управо писана манифестација језика. Текст је као лингвистичка, односно језично структурирана јединица истодобно и тискарска јединица, која се реализује у лако одредљивом графичком облику.“ (Гловацки-Бернарди 2004: 47)

²³ „Вест, уопште, живи највише један дан, после чега је 'бајата', а то значи да је престала да буде новинска вест. Толики временски оквир јој намеће дневна штампа.“ (Рајнвајн 1988: 51)

²⁴ Милановић термилошки јасно одређује појмове којима се у студијама о новинарском подстилу означава устаљеност: шаблон – огрешења о стилску норму; клише – устаљена језичка средства (лексичка,

претераном употребом унифицираних језичких средстава, али омогућава брзо декодирање поруке унификацијом и стандардизацијом (Тошовић 1991: 12). Поред осталих фактора, стереотипизацију структуре вести током њеног развоја наметала је „и потреба за брзим и лаким пријемом поруке код хетерогене читалачке публике“ (Милановић 2000: 626). Стереотипизација је дозвољена у одређеној мери, јер читалац није спреман да стално усваја нове изразе (Петровић 1989: 54). Стереотип новинске вести и новинског извештаја подразумева и одређену дужину и место у новинском листу, као и сегментисаност текста на пасусе.

Постоје три основна модела вести: хронолошки модел, модел обрнуте пирамиде и модел одложеног дејства (Тодоровић 2002: 64–65). Најстарији модел вести јесте хронолошки начин писања вести, који прати ток догађаја, а користио се до шездесетих година XIX века (Тодоровић 2002: 64). Модел обрнуте пирамиде настаје око 1865, пред крај грађанског рата у Америци, и то су вести са лидом, какве данас познајемо, у којима се на почетку дају најважније информације и одговара на пет главних питања, а остале информације следе у телу вести, поређане према значају (Тодоровић 2002: 64). Модел одложеног дејства користи се за вести-занимљивости, тј. вести које се не односе на догађај од друштвеног значаја. Оне почињу занимљивим податком који наговештава главну информацију, која се потом саопштава у средини или на крају вести (Тодоровић 2002: 65).

За вести које имају политички, војни и друштвени значај погодан је модел обрнуте пирамиде, док је модел одложеног дејства погодан за вести које нису дневно актуелне и износе чињенице од незнатног значаја за масовног реципијента, јер на тај начин стил писања доприноси њиховој занимљивости.

Иако се свака, ма и најкраћа, чисто фактографска вест може написати у *онолико варијанти колико је новинара пише* (Ћириловић 1998: 15), вест је високо стандардизован новински жанр, чију структуру чини скуп сталних елемената и карактеристика о којима је писано како у журналистичкој тако и у функционалистичкој литератури. Ипак, поред сталних структурно-композицијских обележја жанра јављају се и различита одступања од устаљених модела (Тодоровић 2002: 63). Одговор на пет питања је један од

фразеолошка и синтаксичка); стереотип – устаљена структура текста која омогућава брзо декодирање (устаљеност везана за надреченично јединство) (Милановић 2000: 624).

начина варирања текста новинске вести. Често прва реченица вести одговара на пет кључних питања. Вест не мора одговорити на сва питања, а редоследом одговора на њих може се манипулисати, тако да се одређене информације стављају у први план. Иако је вест по природи фактографски жанр, овим поступком чињенице се релативизују. На тај начин став аутора утиче на начин обликовања и презентовања чињеница, иако није директно изречен као у коментару.

Вест је најкондензованији новински жанр који захтева максимално поштовање принципа језичке економије, а њена дужина као и дужина реченице која чини текст вести одређене су правилима новинарског заната.²⁵ Дужина текста једна је од дистинктивних карактеристика новинских вести и новинских извештаја, али није сасвим поуздана као разликовни критеријум уколико се у обзир не узму и остале дистинктивне особине, пре свега на семантичком плану (развијеност текста извештаја, приказивање детаља догађаја, његово смештање у шири контекст). Текст извештаја је увек сегментисан на више пасуса, док текст вести може чинити и само један пасус. Основни тип вести има између 30 и 50 речи, најчешће обликованих у три пасуса, од којих први представља лид, главу вести, а друга два чине тело вести. Текст новинског извештаја може бројати између 100 и 600 речи, а просечно садржи око 400 речи. Први пасус новинског извештаја, који стоји испод насловног блока, представља лид извештаја, након чега следи тело извештаја, сегментисано на неколико пасуса, а сам текст често прате и додатне информације исказане вербалним или невербалним кодом.

Избором наслова и других елемената насловног блока постижу се актуелност, оперативност, скретање пажње на оно о чему се саопштава, а често и сензационалистичко пласирање информације. Сензационалистички метод пласирања информације повећава тираж, привлачи пажњу, повећава популарност, провоцира и шокира (Тошовић 2002: 245–246).

²⁵ Уобичајеном дужином „сматра се двеста речи, што чини двадесет редака, то јест две трећине куцане странице професионално назване 'шлајфном'. Од тога 10 до 15 одсто текста може износити глава (лид, почетак) вести, а то је 20 до 30 речи односно два-три ретка. Што се, пак, максималне дужине реченице у вести тиче, казала би се права ствар када би се она подвргла фигуративно исказаном правилу према којем реченица не би смела бити дужа од – оловке“ (Рајнвајн 1988: 48).

У новинској вести наслов може а не мора бити праћен другим елементима насловног блока. Дуже, развијене вести и новински извештаји најчешће имају наднаслов и поднаслов. Новински извештај, као сложена форма, има разрађен насловни блок (наслов, наднаслов, поднаслов), а мање целине се одвајају међунасловима (Животић 2001: 49). Наднаслов износи повод трагања за грађом, смештајући вест и извештај у њихов шири контекст. Наднаслов износи тему о којој вест говори, повод трагања за грађом, смештајући вест у њен шири контекст, односно област којом се вест или извештај бави, док наслов истиче суштину новинског текста, даје главну информацију и тежи да максимум чињеница сажме у минимум речи, док поднаслов даје кратак садржај вести и главне тезе текста вести (Тодоровић 2002: 65). Поднаслов износи тезу, односно кратак садржај вести или извештаја. Сви елементи насловног блока су истакнути различитим графостилистичким поступцима.

II.1. Језичко-стилске карактеристике наслова новинских вести и новинских извештаја

Специфичност структуре наслова новинских вести и новинских извештаја условљава њихове језичко-стилске карактеристике, па се оне не могу проучавати на исти начин као језичко-стилске карактеристике текста новинских вести и новинских извештаја. У посебним потпоглављима анализираћемо лексичку и синтаксичку структуру новинских вести и новинских извештаја, преношење туђег говора у насловима новинских вести и новинских извештаја и стилистичку организацију новинских вести и новинских извештаја.

Наслов износи главну информацију, суштину информативног новинског текста, поенту, дајући максимум информација у минимуму речи. Задатак наслова је да заинтригира, скрене пажњу читаоца, обавести о ономе о чему говори информативни новински текст. Он представља део текста, иако је графички издвојен, те привидно делује издвојен из контекста.²⁶ Постојање сва три елемента насловног блока вести и новинског

²⁶ „Наслови су саставни дио сваког припадајућег текста, а установљавање односа између текста и наслова интердисциплинарни је проблем – лингвистички у оквирима текстне лингвистике; један је то и од проблема комуникативно усмјерене теорије родова, циљ које је да суставно објасни генеричке особине текстова – прије свега књижевних дјела – што се у комуникацијском односу између продуцента и реципијента текста могу одредити као семиолошке структуре. Гледано пак с аспекта рецептивне естетике, наслов је задани знак што садржи „празно“ мјесто и на тај начин стоји у односу према тексту што га тек треба реализирати.“ (Гловацки-Бернарди 2004: 77)

извештаја (наднаслова, наслова и поднаслова) није нужно, па интегрисани наслови нису реткост у нашем корпусу.

У погледу разрађености насловног блока штампа у Србији не показује јединствену слику, већ елементи који улазе у састав насловног блока варијају од једног листа до другог. Вести које је у испитиваном периоду објављивала српска дневна штампа ређе имају развијен насловни блок од новинских извештаја. Извештаји у *Политици* по правилу имају поднаслов, у дневном листу *Данас* извештаји имају наднаслов, у *Куриру* често имају и наднаслов и поднаслов, у *Блицу*, *Пресу* и *Вечерњим новостима* понекад имају наднаслов, у дневном листу *Ало* увек имају наднаслов а поднаслов само понекад.

Шематизираност наслова и одсуство формалних синтаксичких и стилистичких особености тумачи се чињеницом да је наслов *првенствено ритуализирана назнака почетка* (Гловацки-Бернарди 2004: 80). Када се елементи из наслова појављују на самом почетку текста, разрешава се напетост, док се каснијим појављивањем та напетост продужава (Исто 2004: 80). Наслов се налази на маркираној позицији и делује својом звучношћу, избором и игром речи, усмеравајући читаочеву пажњу, те стога заслужује посебну пажњу приликом проучавања новинских вести и извештаја.²⁷ Наслов агенцијске вести је сувопарнији, али ни он не искључује атрактивност.

Наслови се могу проучавати као посебна категорија,²⁸ али и као саставни део текста или као *паратекст*²⁹. Наслови новинских вести и новинских извештаја имају различите функције. Наслов служи за препознавање текста, јер шира публика на основу наслова одлучује да ли ће читати текст у целини. Потом, он носи одређене конотације (дескриптивна функција) и привлачи пажњу читаоца (идентификацијска функција).

²⁷ „Текстуална стилистика сматра да су наслови једна од јачих позиција текста без обзира на његову функционално-стилску припадност. Новински наслов има читав један низ функција које диктирају његов облик, садржај и структуру. [...] При креирању ефективног наслова, осим што се у првом реду изостављају граматичке ријечи, важан је и избор ријечи, те игра ријечима, потом њихова звучност. Осим тога, наслови могу бити представљени неком пословицом, изреком, називом познатог филма, пјесме, који се обично трансформишу тако да одговарају смислу текста.“ (Вујевић 2008: 239)

²⁸ Ирена Грицкат, Наслови – посебна категорија писане речи, *Наш језик*, Београд: Институт за српскохрватски језик, 1966, 77–95.

²⁹ Под *паратекстом* се подразумевају наслов, поднаслов, наднаслов, међунаслов, предговор, поговор, посвета, пропратне белешке, а као заједничка особина ових пропратних текстова узима се илокутивно деловање (информација, намера или интерпретација) (Жерар Женет, *Paratexte*, 1989, према Гловацки-Бернарди 2004: 77).

Новински наслови остварују идентификацијску функцију двојачо: сажимајући текст или будећи читаочеву радозналост тако да он не може само на основу наслова схватити о чему се у тексту ради (Худечек, Михаљевић 2009: 188). Наслови другог типа се јављају и у информативним а не само у књижевнопублицистичким жанровима, а чести су на насловним странама, где је њихова функција упоредива са функцијом рекламе – они продају новине (Исто 2009: 189). Уопштено, у насловима, у језичко-стилском погледу, јављају се исте карактеристике као и у самим новинским текстовима (Исто 2009: 189).

Новински наслови су до сада анализирани према формално-синтаксичким, стилистичким, информативним и комуникативно-функционалним критеријумима (Гловацки-Бернарди 2004: 78–80), на синтагматском плану (Станковић 1997), као и на плану лингвистичких пресупозиција (Рашовић 1989). Грицкат даје преглед развоја граматичко-стилске особености наслова у српској штампи (Грицкат 1966: 77–95). Проучаване су стилске варијације у језику новинских наслова (Вујевић 2008), као и употреба перифрастичних предиката у насловима дневне штампе (Коњик 2006). Журналистичка литература даје препоруке о томе шта треба избегавати у насловима (Животић 1993), као и препоруке за писање доброг наслова (Матулина-Јерак 1991). Већ је истицано да је потреба за конституисањем стилистике наслова „највећа у публицистичком стилу, тј. у његовом новинарском подстилу, у којем је језичка разноликост наслова највећа, као и број њихових функција“ (Милановић 2006: 385).

Наслове новинских вести и новинских извештаја анализирамо са аспекта лексичке структуре, синтаксичке структуре и стилистичке организације. У оквиру анализе лексичке структуре наслова хијерархијски надређен критеријум је заступљеност врста речи, а поткритеријуми су лексичко-семантичке класе и декомпоновање лексичких јединица. У оквиру анализе глагола специфични поткритеријум је морфолошки критеријум. У оквиру синтаксичке структуре наслова основни критеријум је реченично/нереченично, а додатно ћемо се у оквиру синтаксичке анализе наслова бавити преношењем туђег говора у насловима новинских вести и новинских извештаја. У погледу употребе стилема, основни критеријум је стилематски, па ћемо на основу форме стилема које се јављају у насловима издвојити фоностилеме, семантостилеме, синтаксостилеме и графостилеме. Анализа ће показати стилогеност употребљених језичких средстава, а један од аспеката анализе биће

графостилистички поступци који су заступљени у обликовању наслова у нашем корпусу, а то су графостилистичка обрада слова, употреба интерпункције, употреба подвлачења и употреба боје.

II.1.1. Лексичке карактеристике наслова новинских вести и новинских извештаја

Основни критеријум анализе је заступљеност врста речи и то пунозначних, јер новински наслов износи кондензовану информацију и не трпи редувантна лексичка средства. Будући да је простор у новинама ограничен, за новинаре су од много већег значаја речи пуног значења (именице, глаголи, придеви и прилози) од граматичких речи. Пунозначне речи подразумевају новинарев избор, док се граматичке речи јављају као обавезни део одређене језичке конструкције. Предмет анализе је дистрибуција именица, глагола, придева и прилога у у насловима новинских вести и новинских извештаја. Употреба бројева није предмет анализе, јер се њима исказује одређени бројчани податак и не постоји могућност избора. Фреквенцијска анализа проведена је на узорку од сто наслова новинских вести и сто наслова новинских извештаја.

Уз заступљеност пунозначних врста речи, као хијерархијски надређен критеријум анализе који примењујемо на сваку од испитиваних врста речи, јављају се и два поткритеријума: 1) фреквенција лексичко-семантичких група, 2) декомпоновање.

У анализи врста речи биће примењени и специфични критеријуми. У анализи употребе глагола у насловима новинских вести и новинских извештаја применићемо и морфолошке критеријуме, с обзиром на њихову релевантност у новинским насловима.

II.1.1.1. Именице у насловима новинских вести и извештаја

Основни критеријум анализе именица у насловима новинских вести и извештаја употребе је фреквентност значењских група. Најфреквентније су опште именице, девербативне именице и властите именице, па испитујемо заступљеност ових лексичко-семантичких група. Дистрибуција значењских група и подгрупа именица мора се посматрати у вези с тематиком вести и извештаја. Поред тога, други аспект анализе је декомпоновање именица.

У састав наслова новинских вести и новинских извештаја улази пре свега општа лексика, законодавно-правна терминологија, *nomina agentis*, девербативне именице и антропоними. У тексту новинског извештаја декомпоновање различитих лексичких јединица јавља се чешће него у тексту новинске вести, док у насловима оба жанра само понекад налазимо декомпоновање именица.

Општа лексика улази у састав наслова новинских вести и новинских извештаја, али она није тако учестала као антропоними или девербативне именице.³⁰ Општа лексика укључује у највећем броју, према нашим налазима, лексеме са значењем темпоралне локализације и темпоралне квантификације, лексеме са семом *живо* и административно-правну лексику.

Значења темпоралне локализације и темпоралне квантификације у насловима новинских вести и новинских извештаја исказују се именицама *дан*, *месец*, *година*. У насловима оба испитивана жанра од свих именица са значењем периода времена фреквентнија је једино употреба именице *година*, најчешће употребљене у синтаксичкој позицији партитивне допуне у оквиру партитивне синтагме, која има значење мере времена, као у примерима:

Због обљубе унуке *15 година* затвора (Блиц, 7.12.2007, 17); Тужилаштво тражи по *40 година* за убице (Блиц, 7.11.2007, 14); *Пет година* затвора због напада на црнца (Политика, 22.10.2008, А12); Злостављао пасторку *12 година* (Политика, 23.8.2008, А9); Кандић: Реална казна *осам година* (Данас, 12.9.2008, 3); Осумњичен да је *12 година* силовао пасторку (Блиц, 23.8.2008, 14).

Нешто ређе се именица *година* употребљава у синтаксичкој позицији неконгруентног атрибута, у оквиру беспредлошке генитивне синтагме:

Фотографија године (Курир, 21.12.2007, 15); *Личност године* (Прес, 19.12.2007, 10); Јован Шијан *менаџер године* (Прес, 10.12.2007, 8).

Наведеним синтагмама са именицом *година* у наслову је истакнута чињеница да је појам означен именицом која је центар синтагме најбољи, најуспешнији, најистакнутији током календарске године која је на измаку.

³⁰ Фреквенцијска анализа је проведена на узорку од сто наслова новинских вести и сто наслова новинских извештаја.

Фреквентношћу употребе у насловима новинских вести и новинских извештаја од опште лексике истичу се још једино именице са семом *живо*, пре свега именица *дете*, а потом именице *син* и *мајка*. Именица *дете* углавном је у насловима новинских вести и новинских извештаја друштвене тематике употребљена у форми суплетивне множине, као што показују примери:

Снег обрадовао *децу* (Блиц, 13.11.2007, 2); Цело село брани *децу* од социјалне службе (Политика, 12.8.2008, А1); Ухапшен због злостављања своје *деце* (Данас, 21.8.2008, 29); Одузели им *децу* (Куир, 19.8.2008, 6); Ромска *деца* као да не постоје (Данас, 14.10.2008, 23); Акција Курира: *Деца* не смеју да буду гладна (Куир, 24.11.2011, 9).

Једино последњи од наведених примера говори о правима деце, док сви остали наслови припадају црној хроници. У насловима новинских вести и новинских извештаја који припадају црној хроници фреквентна је употреба именица са диференцијалном семантичком компонентом *живо*, које припадају сфери родбинских односа. У случајно одабраном корпусу доминирају именице *син* и *мајка*, а нешто ређа употреба именице *отац*. Следећи примери представљају сензационалистички срочене наслове са темом породичног насиља:

Убио *сина*, па пуцао себи у главу (Политика, 7.8.2008, А9); Убио *сина*, па пуцао себи у главу (Блиц, 7.8.2008, 14); Злостављао *сина* од шест година (Политика, 23.8.2008, А16); *Отац* убио *сина*, покушао и себе (Вечерње новости, 7.8.2008, 14); *Син* злостављао *мајку* (Данас, 6.8.2008, 29); *Отац* васпитава *синове* секиром (Блиц, 24.8.2008, 16); *Отац* убио *сина* (Куир, 7.8.2008, 10); Антал Скенцић не признаје убиство *мајке* (Блиц, 6.11.2007, 14); *Мајка* осумњичена за смрт новорођенчета (Данас, 19.8.2008, 25); *Мајка* убила новорођенче (Куир, 19.8.2008, 11); *Мајка* није дошла на сахрану Анђеле! (Куир, 3.2.2012, 16).

Административно-правна лексика заузима треће место према учесталости употребе у насловима новинских вести и новинских извештаја. Заједно са другим именицама које припадају сфери политике, насиља, дискриминације, административно-правна лексика чини групу именица која се издваја по учесталости у насловима новинских вести и новинских извештаја, јер је реч о најзаступљенијим темама о којима се извештава у српској штампи.

У нашем корпусу честа је употреба именица као што су *закон*, *затвор*, *скуп*, *сведок*, *суд*, *полиција*, *влада*, што ћемо илустровати следећим насловима:

Неопходни *закони* о правима мањина (Данас, 2.10.2008, 2); У поноћ ступио *Закон* о заштити података о личности (Блиц, 1.1.2009, рубрика Друштво); Лош *закон* гурали ДС и СПС, корист имају сви (Блиц, 6. 4. 2011, 7); Усвојен пакет правосудних *закона* (Политика, 24.5.2014, 10); Ухапшен бегунац из два *затвора* (Блиц, 24.12.2007, 17); Обрачун мачетама у *затвору*! (Прес,

31.12.2007, 26); Љубиша Петковић осуђен на пет година *затвора* (Политика, 12.9.2008, А4); Косово Унмик на *скупу* у Словенији (Блиц, 6.3.2010, 4); Открио име *сведока* (Вечерње новости, 21.12.2007, 6); Оптужба: Хараџија и Морина узнемиравали *сведока* (Политика, 9.9.2008, А4); *Сведоку* четири месеца затвора (Вечерње новости, 12.9.2008, 18); Није *сведок* сарадник (Вечерње новости, 25.4.2008, 13); *Сведок* против Кертеса и Цанета (Вечерње новости, 25.4.2008, 11); *Суд* јури Терзића (Вечерње новости, 22.4.2008, 13); Случај „Егнер“ пред српским *судом* (Политика, 2.9.2008, А1); Оптужени за непоштовање *суда* (Данас, 9.9.2008, 13); Победила *полиција* (Вечерње новости, 12.10.2008, 4); *Полиција* спречила сукобе (Курир, 12.10.2008, 4); Ко у *полицији* ради сат времена, а ко ни минут за 150.000 динара (Политика, 30.4.2014, 11); *Полиција* „обрала“ конопљу (Политика, 16.8.2013, 9); *Влада* после 192 дана (Прес, 20.12.2007, 20); Договор *Владе* и просветара на помолу? (Прес, 10.12.2007, 8); Милосављевић: *Влада* се труди (Политика, 8.3.2008, 5).

У новинским вестима и новинским извештајима *nomina agentis* се јављају у виду назива занимања, назива руководећих позиција, назива државних функција и назива верских титула.

У насловима новинских вести и новинских извештаја јављају се још и *nomina agentis* као што су *новинар*, *лекар*, *тужилац*, *посланик*, и сл., као у следећим насловима:

Новинари нису оклеветали колегиницу (Прес, 10.12.2007, 14); Успех *офталмолога* (Правда, 8.3.2008, 41); Посао за јавног *тужиоца* (Данас, 22.10.2008, 5); Подвиг српских *лекара*: Матичним ћелијама лече срце! (Прес, 15.10.2009, Вести дана); Ослобођен *адмирал* Јокић (Курир, 2.9.2008, 3); Могу ли *посланици* да надгледају трошење новца за обнову (Политика, 24.5.2014, 9); Лалино дрво расте у част *лекарке* добротворке (Политика, 30.4.2014, 18).

Најзаступљенији *nomina agentis* у насловима у нашем корпусу новинских вести и новинских извештаја су *менаџер*, *директор* и *судија*:

Награда Маријином *менаџеру* (Блиц, 1.12.2007, 25); Јован Шијан *менаџер* године (Прес, 10.12.2007, 8); Непристојно богати *менаџери* (Политика, 30.4.2014, 3); Двадесет *директора* иза решетака (Политика, 25.4.2008, А1); Ухапшено 20 *директора* (Вечерње новости, 25.4.2008, 11); Ухапшено још 17 *директора* у акцији „Певац“ (Блиц, 25.4.2008, 16); Радници „Првог партизана“ не дају *директора* (Политика, 30.4.2014, 16); Одређен *судија* (Вечерње новости, 17.10.2008, 6); *Судија* против провере избора *судија* (Курир, 26.6.2012, рубрика Друштво); Егнер доспео код *судије* (Курир, 2.9.2008, 5).

У нашем корпусу наслова новинских вести и новинских извештаја фреквентни су називи државних функција, као што су *председник*, *председница*, *министар*, *премијер*:

Соња Бркић *председница* (Блиц, 7.11.2007, 5); Снизили плату *председника* општине (Прес, 15.12.2007, 19); *Премијер и министри* критиковали идеју да се производња пресели у Србију (Данас, 23.7.2010, рубрика Економија); *Министре*, помагај! (Прес, 14.4.2011, 8).

Нешто ређе у насловима новинских вести и новинских извештаја налазимо верске титуле, као што су *митрополит, патријарх, папа, кардинал, муфтија*:

Митрополит Амфилохије причестио *патријарха* српског Павла (Политика, 6.11.2007, 8); *Папа* напао борце против глобалног загревања (Прес, 14.12.2007, 20); *Кардинал* Скола папин изасланик на прослави у Нишу (Политика, 21.7.2013, 2); Привести *муфтију* (Вечерње новости, 16.4.2008, 13); *Муфтија* Зукорлић неће бити приведен (Блиц, 17.4.2008, 17); *Патријарх* освештао Ђурђевдански крст (Куир, 21.7.2010, 17).

Дистрибуција именица којима се означавају називи занимања, називи државних и верских функција, титуле условљена је друштвено-политичким контекстом.

Употреба девербативних именица са сврхом кондензовања исказа представља карактеристику наслова новинских вести и новинских извештаја. У насловима новинских вести и новинских извештаја најфреквентније су девербативне именице са суфиксом *-ње*, као у следећим насловима:

Поскупљење нафтних деривата за 5,6 одсто (Блиц, 24.11.2007, 9); Због *обљубе* унуке 15 година затвора (Блиц, 7.12.2007, 17); *Збрињавање* 30 породица с Косова (Прес, 19.12.2007, 17); Папа напао борце против глобалног загревања (Прес, 14.12.2007, 20); Добила друштво у *ћутању!* (Ало, 27.10.2013, 19); 165.Кацин: *Укидање* виза истовремено за све државе Западног Балкана (Данас, 15.3.2008, 1); Оптужени за *непоштовање* суда (Данас, 9.9.2008, 13); Одбијен Шаиновићев захтев за привремено *ослобађање* (Данас, 12.9.2008, 10); МУП само неонацистима забранио *окупљање* (Политика, 10.10.2008, А7); Оптужени због *учествовања* у нередима (Политика, 4.10.2008, А12); Траже *уклањање* споменика Јаши Томићу (Политика, 24.10.2008, А8); *Претње* Ољи Бећковић (Политика, 25.10.2008, А8); *Хапшење* Цанета дрма подземље (Вечерње новости, 30.4.2008, 8); Траже *саслушање* Мишковића (Данас, 16.4.2008, 37); Чудотворна супстанца за *брисање* бора (Прес, 24.6.2012, рубрика Здравље и наука).

Девербативне именице са суфиксом *-ње* се издвајају по учесталости употребе и у самом тексту новинске вести и новинског извештаја (в. одељак III.1.1.1. овог рада). Нешто ређе у насловима новинских вести и новинских извештаја налазимо друге девербативне именице, као у ексцерпираним насловима:

Оспорен *предлог* око бесплатне *поделе* акција (Блиц, 17.11.2007, 10); *Обнова* школе у Рудару (Блиц, 31.10.2007, 12); *Потрага* за украденим бистама (Прес, 10.12.2007, 14); *Обнова* манастира Кувеждин (Прес, 6.11.2007, 17); *Злоупотреба* у политичке сврхе (Данас, 9.10.2008, 16).

У насловима новинских извештаја који се баве друштвено-политичким темама јавља се и употреба две девербативне именице, ређе три девербативне именице, како би се минимумом језичких средстава исказао максимум информација о неком сложенем процесу, као што показују примери:

Пријаве после *привођења* (Вечерње новости, 14.10.2008, 18); *Иницијатива* за *забрану деловања* националног строја (Политика, 15.10.2008, А12); *Захтев* за *забрану* Националног строја у Уставном суду (Политика, 16.10.2008, А8); *Истраге* за *притвор!* (Вечерње новости, 16.4.2008, 13); *Издата наредба* за принудно *привођење* Звездана Терзића (Данас, 22.4.2008, 33); *Завршене истражне радње* о *убиству* Славка Ђурувије (Данас, 25.4.2008, 4); *Одбијен Шаиновићев захтев* за привремено *ослобађање* (Данас, 12.9.2008, 10); *Опада подршка* ДС-у, *притисак* расте (Данас, 14.4.2011, 8); *Могу ли посланици* да надгледају *трошење* новца за *обнову* (Политика, 24.5.2014, 9).

Наслови новинских извештаја у којима је кондензација исказа постигнута употребом две девербативне именице, неретко уз употребу крњег перфекта пасива, најчешће сажето информишу читаоце о судском процесу или некој правној процедури, па је најчешће од две девербативне именице у наслову новинског извештаја барем једна именица неки административно-правни термин (*пријава, забрана, захтев, истрага, притвор, наредба, привођење, убиство, захтев, ослобађање*).

Фреквентношћу употребе у насловима новинских вести и новинских извештаја издвајају се и властите именице. Од свих онима најзаступљенији су антропоними, а чести су и топоними, као и називи различитих институција, организација, странака, и сл.

У нашем корпусу наслова новинских вести и новинских извештаја налазимо именовања номиналног типа, док се прономинална именовања употребљавају у тексту новинске вести, након што се наведе антропоним и назив функције, занимање или титула. Име и презиме најчешће се јавља на почетку наслова реченичног типа, у синтаксичкој позицији тематизованог субјекта:

Карлос Сантана се разводи (Блиц, 3.11.2007, 20); *Хју Грант* на сликама зарађује милионе евра (Ало, 7.11.2007, 16); *Такешу Китано* у Римској дворани (Блиц, 9.11.2007, 21); *Робија Вилијамса* преварили пријатељи (Блиц, 3.11.2007, 21); *Војин Борђевић* напао Агенцију (Прес, 6.11.2007, 11); *Војислав Шешељ* ускоро на слободи? (Данас, 8.9.2008, 3); *Амела Терзић* националним рекордом до финала СП за јуниоре (Блиц, 23.7.2010, 21); *Весна Пешић* напустила посланички клуб ЛДП-а (Блиц, 7.4.2011, 8); *Мирослав Илић* одржао концерт у „Сава центру“ (Блиц, 9.12.2011, рубрика Забава); *Радован Караџић* на опрезу (Куир, 3.9.2008, 3); *Соња Бркић* председница (Блиц, 7.11.2007, 5).

У насловима новинских вести и новинских извештаја са дневнополитичким темама често је именоване српских или страних политичара само употребом презимена:

Микавица избачен из ДСС (Блиц, 7.12.2007, 3); Атентат на *Путина* 7.1.2008? (Прес, 14.12.2007, 21); Ухапсите *Гадафија*! (Прес, 14.12.2007, 20); *Николић*: Кошћунице, бирај – или *Тадић* или ја (Прес, 19.12.2007, 6); Холандија инсистира на *Младићу* (Политика, 8.9.2008, А1); Америка стеже обруч око *Путина* (Политика, 30.4.2014, 4); *Дачић* пожелео *Вучићу* снагу лава и мудрост орла (Политика, 30.4.2014, 5).

Именоване политичара презименом задовољава два главна критеријума која новинари имају у виду приликом формулисања наслова новинске вести или новинског извештаја, начело јасности и начело економичности, а уједно представља довољно формално средство именовања јавних личности у штампаним гласилима. Употреба пуне антропонимске формуле у наслову редувантна је када је реч о јавној личности у земљи или у свету коју сваки читалац дневних новина у датом тренутку лако препознаје само на основу презимена.

Примарни антропоним (лично име) ређе налазимо у наслову вести или извештаја, а углавном је реч о насловима новинских вести или новинских извештаја који се баве *лаким* темама, као што су популарна музика или спорт, а ређе су то наслови информативних текстова са темом унутрашње политике и тада је реч о насловима текстова објављених у жутој штампи:

Бомбом на *Северину* (Курир, 15.12.2007, 12); Нова кованица – *Доситеју* у част (Прес, 10.12.2007, 10); Мишковић слепо веровао *Милки* (Данас, 21.7.2010, рубрика Економија); Војвода *Тома* и „фрустрирани“ *Борис* (Ало, 19.10.2013, 2); *Борис*: Драгане, гледај ме у очи, остао си сам! (Ало, 9.9.2013, 2); *Јована* и *Срђан* од 1. јануара на „Првој“! (Ало, 29.11.2013, 16); Лондон је видео какав је *Новак* (Блиц, 9.7.2014, 39); Кертесов човек „подиже“ оптужницу против *Мире* и *Марка* (Блиц, 25.4.2008; 4).

Надимци се у насловима новинских вести и новинских извештаја јављају ретко, углавном када је реч о личностима из домаћег или светског шоу-бизниса или познатим српским спортистима, али и када је реч о фамилијарном тону у наслову информативног текста, који се понекад граничи са непристојношћу, као што показују примери:

Кавали тврди да је *Џеј Ло* у другом стању (Блиц, 3.11.2007, 13); *Чола* у новогодишњем програму ХРТ (Блиц, 11.11.2007, 15); *Која* и „Кичма“ вечерас у СКЦ-у (Блиц, 7.12.2007, 24); Гитариста *Куста* освојио Пољску (Прес, 10.12.2007, 24); *Јестро*, зашто лажеш?! (Газета, 16.3.2008, 20); *Пеђа* добар, *Крле* не игра (Прес, 4.1.2008, 46); Розга мења *Брену* у „Тесној кожи“ (Курир, 17.11.2011, рубрика Старс); *Ноле* се „сморзо“ у Абу Дабију (Курир, 26.12.2011, 20); *Газда Језда* није крив! (Ало, 19.10.2013, 4); *Баки* отвара Телевизију С (Курир, 21.12.2007,

13); Сведок против Кертеса и *Цанета* (Вечерње новости, 25.4.2008, 11); Бранили *Цају* (Вечерње новости, 25.4.2008, 13); Ђукановић гарантовао *Цанету* безбедност у Русији (Блиц, 30.4.2008, 14); *Цане* пао на захтеву за руску визу (Блиц, 29.4.2008, 17); Пао *Цане* (Курир, 29.4.2008, 7); *Цане* иза решетака (Вечерње новости, 29.4.2008, 5); Хапшење *Цанета* дрма подземље (Вечерње новости, 30.4.2008, 8); ЛДП: *Чеди* одшрафили точак на аутобусу (Прес, 4.1.2008, 4); *Палма* неће на изборе (Блиц, 27.10.2007, 3).

Док су у тексту вести спортисти именовани пуном антропонимском формулом (Ненад Јестровић, Предраг Стојаковић, Ненад Крстић, Новак Ђоковић) у наслову вести или извештаја новинари их именују надимком, како би истакли присни, фамилијарни однос који српска јавност показује према најуспешнијим спортистима. Именовање личности из света политике или привреде у наслову информативног новинског текста представља језичко-стилско средство које показује сензационалистички начин пласирања информације. Употреба надимака нарушава формални, званични тон наслова вести и извештаја о друштвено-политичким темама и никада се не јавља у *озбиљној* штампи.

У насловима новинских вести и новинских извештаја објављеним у српској дневној штампи најфреквентнији топоним је *Србија*, који је понекад употребљен метонимијски, као што показују ексцерпирани примери:

Кућни текстил за Европу шанса *Србије* (Прес, 31.12.2007, 26); *Србија* крши Резолуцију 1244 (Прес, 13.12.2007, 5); Милан Беко: Екремизација *Србије* (Ало, 1.4.2013, Вести); *Србија* није учинила довољно за Роме (Политика, 17.10.2008, А8); Тадић: *Србија* одлучна да заврши сарадњу са Хагом (Политика, 12.9.2008, А1); Девет нових медаља за *Србију* (Политика, 1.7.2009, рубрика Спорт); *Србија* је Елдorado за стране инвеститоре (Политика, 24.7.2010, рубрика Економија); Фијат више воли *Србију* (Политика, 23.7.2010, 12); Кукасти крст и карта *Србије* за Соњу Бисерко (Данас, 1.10.2008, 32); Премијер и министри критиковали идеју да се производња пресели у *Србију* (Данас, 23.7.2010, рубрика Економија); Процене... *Србија* најатрактивнија у региону (Прес, 15.4.2011, рубрика Политика); Факултети у *Србији* раде на муфте! (Курир, 17.1.2012, рубрика Друштво); Турска напала *Србију* без оружја! (Ало, 27.10.2013, 8); *Србију* критикују, Русима приговарају (Политика, 30.4.2014, 5); Може ли *Србија* бити непристрасан посредник у Украјини (Политика, 30.4.2014, 7); Страни шпијуни ратују у *Србији* (Блиц, 9.7.2014, 2).

Од ојконима (назива насељених места) у насловима новинских вести и новинских извештаја најфреквентнији је астионим (назив града) *Београд*, као у примерима:

Ерик Приц у *Београду* (Правда, 8.3.2008, 24); Банка матичних ћелија у *Београду* (Вечерње новост, 23.2.2012, рубрика Друштво); Велимир Илић: Зауставити миграције у *Београд* (Блиц, 16.1.2011, 7); Милутиновић у *Београду* (Курир, 11.9.2008, 3).

И други топоними улазе у састав наслова новинских вести и новинских извештаја како би се већ у наслову истакла просторна локализација догађаја или порекло, потицање:

Немци граде у *Краљеву* (Блиц, 24.11.2007, 52); Исламисти пореклом из *Босне* (Блиц, 17.11.2007, 8); Глумац Шија Лебеф ухапшен у *Чикагу* (Блиц, 6.11.2007, 27); Коштуница: Преузимамо иницијативу око *Космета* (Блиц, 9.11.2007, 2); Обнова школе у *Рудару* (Блиц, 31.10.2007, 12); Зараде стижу из *Стразбура* (Вечерње новости, 21.12.2007, 6); Глумцима Ромима ускраћене визе за *Италију* (Блиц, 25.11.2007, 12); Мирјана Метлић нова мис *Балкана* (Прес, 20.12.2007, 46); Лажне хиљадарке у *Кладову!* (Прес, 31.12.2007, 20); Коштуница: *Косово* као *Хонгконг* (Прес, 6.11.2007, 4); Хил: Напредак у нуклеарним договорима *САД* и *Северне Кореје* (Данас, 15.3.2008, 10); *Косово* Унмик на скупу у *Словенији* (Блиц, 6.3.2010, 4); Аутобус за *Барајево* погођен са два метка (Блиц, 1.1.2009, 13); Куга и колера прете *Мексику* (Прес, 6.11.2007, 20); Гитариста Куста освојио *Пољску* (Прес, 10.12.2007, 24); Нова година на *Косову* дочекана мирније него претходне (Блиц, 1.1.2009, 12); Тадић на челу протеста демократа у *Новом Саду* (Ало, 27.10.2013, 8); Ухапшен Станко Суботић у *Москви* (Данас, 29.4.2008, 1); Сабор трубача на *Златибору* (Куир, 20.7.2010, рубрика Србија); Трубачки спектакл на *Власини* (Куир, 7.7.2010, 15); Српско здравство опет најгоре у *Европи!* (Ало, 29.11.2013, 4).

Поред топонима, различити ергоними (називи организација), као што су називи институција, објеката, предузећа и других радних организација, улазе у састав наслова новинских вести и новинских извештаја:

Мирослав Илић одржао концерт у „*Сава центру*“ (Блиц, 9.12.2011, рубрика Забава); Баки отвара *Телевизију С* (Куир, 21.12.2007, 13); „*Хајнекен*“ чека са преузимањем „*МБ-а*“ (Прес, 10.12.2007, 10); Новости у „*Железницама*“ (Прес, 10.12.2007, 10); Дил „*ВИП-а*“ и „*Водафона*“ (Прес, 19.12.2007, 8); „*Гоша*“ први извозник (Вечерње новости, 21.12.2007, 9); МУП само неонацистима забранио окупљање (Политика, 10.10.2008, А7); Захтев за забрану *Националног строја* у *Уставном суду* (Политика, 16.10.2008, А8); Вукадиновић: *БИА* није изгубила Младићеве отиске (Политика, 13.9.2008, А8); Да ли је Мишковић преписивао „*Делту*“ (Политика, 23.7.2010, рубрика Економија); *Фијат* више воли Србију (Политика, 23.7.2010, 12); Рекао је не *ММФ-у*, али не и *Динкићу* (Политика, 21.7.2013, 5); Нема побуне у *Жандармерији* (Данас, 20.7.2013, 3); Удес Хамилтона на тренингу, доминација *Ред Була* и *Ферарија* (Блиц, 23.7.2010, 23); Борба за сваки проценат „*Максија*“ и „*Југохемије*“ (Блиц, 22.7.2010, рубрика Вести); Прави рат око „*Југохемије*“ (Блиц, 21.7.2010, рубрика Вести); Јатаци у *БИА* (Куир, 12.9.2008, 5); Радници „*Првог партизана*“ не дају директора (Политика, 30.4.2014, 16); Румунским медијима ни у *ЕУ* није боље (Политика, 30.4.2014, 16).

Док у насловима вести и извештаја са темом економије често налазимо називе предузећа, компанија и различитих организација, у насловима вести и извештаја о политичким темама чести су називи странака, који су због економичности увек дати у виду скраћенице:

Микавица избачен из *ДСС* (Блиц, 7.12.2007, 3); *ДСС* у коалацији са *СРС* и *СПС*? (Прес, 19.12.2007, 6); Понуда *СНС* не занима демократе (Вечерње новости, 14.4.2011, 5); Опада подршка *ДС-у*, притисак расте (Данас, 14.4.2011, 8); Лош закон гурали *ДС* и *СПС*, корист имају сви (Блиц, 6.4.2011, 7); *СНС* и *ЦВМ* изводе статут са слепог колосека (Политика, 30.4.2014, 7).

Од властитих именица у састав наслова новинских вести и новинских извештаја понекад улазе још етници, чија је учесталост донекле умањена употребом просторних метонимија. Етници су најчешће употребљени у множини, као што показују примери:

Лајчак: *Срби* уцењују (Блиц, 3.11.2007, 14); Функција за *Србина* (Куир, 6.1.2008, 5); *Албанци* нападају *Србе* на Божић?! (Прес, 10.12.2007, 14); Дел Понте: Немам ништа против *Срба* (Прес, 20.12.2007, 6); *Британци* дарују *Краљевчане* (Прес, 17.12.2007, 7); *Немци* поклонили разбоје *Параћинцима* (Прес, 6.11.2007, 17); И *Финци* ложе „Смедеревце“ (Куир, 21.7.2010, 9); *Црногорци*, извините се (Прес, 21.7.2010, 20); Србију критикују, *Русима* приговарају (Политика, 30.4.2014, 5).

Декомпоновање именица не налазимо у нашем корпусу наслова новинских вести, док се у насловима новинских извештаја декомпоновање именица јавља понекад. Разлог јављања декомпоновања именица у наслову извештаја је најчешће супспецификација значења, јер се употребом именице као што су *акција*, *процес*, *поступак*, *појава* исказује значењска нијанса или конотација која је неизразива монолексемским еквивалентом, као у примерима:

Покренут *поступак реструктурисања* „Икарбуса“ (Политика, 8.1.2010, рубрика Београд); Покренут *поступак приватизације* „Железаре“ (Блиц, 4.12.2014, рубрика Економија); *Акција откривања* неонациста (Политика, 13.10.2008, А1); Започет *процес изручења* руског екстремисте оптуженог за 11 убистава (Блиц, 15.5.2013, рубрика Хроника).

Други разлог појаве декомпоновања именица у насловима извештаја је тежња за бирократичним извештавањем (Кликовац 1998: 20):

Завршене *истражне радње* о убиству Славка Ђурувије (Данас, 25.4.2008, 4); Приморао ученицу на *блудне радње* (Блиц, 15.8.2008, 14); Без струје око 5.000 домаћинстава у *планинским местима* (Блиц, 8.3.2015, рубрика Друштво); Марић: У *планинским пределима* тешка ситуација, проблеми са струјом и клизиштима (Блиц, 7.3.2015, рубрика Друштво).

Управна реч синтагме настале декомпоновањем именице у наслову новинског извештаја најчешће је апстрактна именица, а разлог употребе може бити експлицитна категоризација појма или бирократизовање исказа.

Да закључимо. Анализа фреквенције лексичко-семантичких класа именица показала је да у лексички састав наслова новинских вести и новинских извештаја улазе првенствено општа лексика, девербативне именице и властите именице, најчешће антропоними, топоними и ергоними. Наведене лексичко-семантичке класе именица издвајају се својом учесталашћу и приликом анализе текста новинских вести и новинских

извештаја (в. одељак III.1.1.1. овог рада). Фреквенција лексичко-семантичких класа именица посматрана је у вези с тематиком вести и извештаја у којима се јављају.

Општа лексика у нашем корпусу наслова новинских вести и новинских извештаја најчешће укључује лексеме са значењем темпоралне локализације и темпоралне квантификације, лексеме са семом *живо* и административно-правну лексику. Када је реч о употреби лексема са значењем темпоралне локализације и темпоралне квантификације у нашем корпусу је најфреквентнија употреба именице *година*, најчешће у синтаксичкој позицији партитивне допуне у оквиру партитивне синтагме, која има значење мере времена.

Именичке лексеме са семом *живо* које припадају сфери родбинских односа, према нашим налазима, фреквентне су у насловима новинских вести и новинских извештаја који припадају црној хроници и најчешће је реч о сензационалистички сроченим насловима са темом породичног насиља.

У нашем корпусу наслова новинских вести и новинских извештаја фреквентна је употреба административно-правне лексике (*закон, затвор, скуп, сведок, суд, полиција, влада*), јер штампа често извештава о раду различитих државних институција.

У насловима новинских вести и новинских извештаја дистрибуција *nomina agentis* (назива занимања, назива руководећих позиција, назива државних функција и назива верских титула) условљена је тематиком текстова.

У испитиваним насловима доминирају девербативне именице, којима се кондензује исказ, именована номиналног типа, која се јављају на почетку наслова, у синтаксичкој позицији тематизованог субјекта. У насловима новинских извештаја који информишу читаоце о судском процесу или правној процедури неретко се јавља употреба две или три девербативне именице, чиме се постиже максимална кондензација исказа.

Од свих властитих именица у насловима новинских вести и новинских извештаја најчешћи су антропоними. Антропонимска формула се јавља на почетку наслова, пуна или редукована на секундарни антропоним у важним вестима и извештајима друштвено-политичке тематике у којима је централна личност позната читаоцима или на примарни

антропоним, ређе надимак, у вестима и извештајима које одликује сензационалистички приступ и/или забавни карактер.

Са функцијом кондензовања исказа у насловима новинских вести и новинских извештаја јављају се метонимијски употребљени топоними, најчешће *Србија*, као и ергоними, најчешће дати у виду скраћеница.

Према нашим налазима, декомпоновање именица се понекад јавља у насловима новинских извештаја, док га у насловима новинских вести нема. Управна реч синтагме настале декомпоновањем именице у наслову новинског извештаја је најчешће апстрактна именица, а разлог употребе може бити експлицитна категоризација појма или бирократизовање исказа.

II.1.1.2. Глаголи у насловима новинских вести и новинских извештаја

Поред анализе доминантних лексичких значења глагола употребљених у насловима новинских вести и новинских извештаја, у анализи ћемо применити и морфолошке критеријуме с обзиром на њихову релевантност у наслову. Граматичке категорије глагола које анализирамо су темпоралност, глаголски род и глаголски вид и лице. Главни део анализе чини употреба глаголских облика, која показује одређене правилности и везу с тематиком.

У насловима новинских вести и новинских извештаја готово без изузетка се јављају глаголи који означавају радњу и то немаркирани, неутрални глаголи, као у примерима:

Суботић *нуди* 700.000 евра за јемство (Политика, 25.4.2008, А1); Лето *повећава* насиље у породици (Политика, 1.8.2008, А22); *Расте* број жртава насиља у породици (Политика, 2.8.2008, А8); *Победила* полиција (Вечерње новости, 12.10.2008, 4); *Граже* организаторе (Вечерње новости, 13.10.2008, 6); Холандија *инсистира* на Младићу (Политика, 8.9.2008, А1).

Неутрални глаголи у насловима новинских вести и новинских извештаја понекад постају контекстуални антоними, а контрастом који настаје спојем ових глагола истиче се главна информација коју текст доноси:

Динкић *остаје* у Влади, Илић не може да га *избаци* (Правда, 8.3.2008, 2); Лоше *радили*, па их *наградил!* (Ало, 24.11.2013, 4); Моровић *се брани*, Митровица *склања* „зечије насипе“ (Политика, 24.5.2014, 7).

У оквиру анализе употребе глаголских облика у насловима новинских вести и новинских извештаја основни критеријум је фреквентност. Дистрибуција глаголских облика биће посматрана у вези с тематиком текстова, а у неким сегментима анализе употребу глаголских облика анализирамо у вези с преношењем туђег говора и језичким средствима који се јављају у оквиру одређених модела преношења туђег говора.

У насловима новинских вести и новинских извештаја очекивана је употреба презента и перфекта, јер су то два најзаступљенија облика када се посматра њихова општа фреквенција (Тошовић 1995: 425), а нарочито крњег перфекта, који има изражен стилски потенцијал (Тошовић 2002: 204). Крњи перфекат у новинским насловима, уз информацију о томе да се радња вршила или извршила пре тренутка говорења, носи и информацију о новости радње, стања, збивања (Станојчић, Поповић 2010: 366).

У насловима новинских вести и новинских извештаја доминира употреба глагола у крњем перфекту. Доминација перфекта у информативним жанровима објашњава се њиховом окренутошћу ка најближој прошлости (Тошовић 2002: 326).

Крњи перфекат је вид стилизације наслова новинских вести који „продире из обавештења о ситним текућим догађајима (где подсећа на наслов приче) у вести озбиљног, па и политичког садржаја“ (Грицкат 1966: 88). У насловима вести реченичне структуре крњи перфекат је веома чест, јер омогућава сажимање главне информације изнете у тексту вести, а најчешће је реч о крњем перфекту пасива глагола свршеног вида, као што показују примери:

Правни факултет *почео* да користи детекторе (Прес, 6.11.2007, 10); Печурке *повредиле* четворо људи (Ало, 7.12.2007, 5); Дечак *научио* десет језика (Блиц, 31.10.2007, 21); Пас *упуцао* ловца (Блиц, 31.10.2007, 21); Срђан Миливојевић *промовисао* 'српски лаптоп' (Ало, 7.12.2007, 2).

У публицистичком стилу се пасив користи само када су лице или ствар који трпе радњу важнији од лица које врши радњу (Итјул, Андерсон 2001). Најчешће се у насловима новинских вести употребљава крњи перфекат пасива, без исказивања агенса, као што показују примери:

Покраден бакарни лим за ваљевски храм (Политика, 6.11.2007, 19); *Притворен* крадљивац са градилишта цркве (Блиц, 13.11.2007, S2); *Запаљене* просторије Савеза глувих (Прес, 4.1.2008, 15); *Ухапшен* бегунац из два затвора (Блиц, 24.11.2007, 17); *Притворени* због марихуане

(Прес, 10.12.2007, 14); *Силована* старица (Правда, 8.3.2008, 13); *Ухапшена* жена нападач на чистачицу обданишта (Ало, 7.11.2007, 4); *Пооштрена* контрола авио-путника у ЕУ (Ало, 7.11.2007, 8); *Повређени* путници пуштени кући (Блиц, 7.12.2007, 17), *Ухваћен* учесник у убиству Мијатовића (Ало, 14.12.2007, 4); *Микавица избачен* из ДСС (Блиц, 7.12.2007, 3); *Малолетник рањен* док се играо пиштољем (Ало, 14.12.2007, 5).

Осим у последња два примера, сви наведени примери имају трпни глаголски придев на почетку вести, дакле на тематској позицији, да би се потом, на рематској позицији, сложеном именичком синтагмом исказао пацијенс (*бакарни лим за ваљевски храм, крадљивац са градилишта цркве, просторије Савеза глувих, бегунац из два затвора, и сл.*).

Презент у насловима је обележје вести о крупном и неочекиваном догађају (Грицкат 1966: 92). Поред указивања на крупне политичке догађаје, какви су расписивање избора, оптужбе Хага и пуштање заробљеника, презентом се у наслову може сензационалистички представити као важан и неочекиван и неки догађај који не завређује пажњу свих читалаца (висок тираж *лаке* литературе или изненађујуће технолошко достигнуће), као што показују примери:

Дулић *расписује* изборе 13. децембра (Блиц, 4.12.2007, 3); Александру Вучићу *прети* оптужба из Хага (Вечерње новости, 21.12.2007, 12); Испадање *кошта* 1,7 милијарди евра (Блиц, 16.11.2007, 33); Додик *очекује* пуштање Биљане Плавшић (Вечерње новости, 21.12.2007, 6); Дел Пјеро *хоће* на ЕП (Газета, 16.3.2008, 24); 'Грабљивица' *обара* све рекорде (Ало, 14.12.2007, 4); Мобилни *чита* мисли (Политика, 21.1.2011, 22).

Императив се у новинским вестима и новинским извештајима јавља једино у насловима и у оквиру цитата. У насловима императив прати употреба вокатива и узвична интонација, јер се увек јавља у слободном управном говору:

Министре, *помагај!* (Прес, 14.4.2011, 8); Путин: Амери, *не мешајте се* у наше послове! (Прес, 20.12.2007, 20); *Ухапсите* Гадафија! (Прес, 14.12.2007, 20); Николић: Коштунице, *бирај* – или Тадић или ја (Прес, 19.12.2007, 6).

Инфинитив са модалним значењем налазимо у насловима новинских вести и новинских извештаја који имају форму препоруке или заповести која би могла бити исказана императивом:

О ласеру ока добро *промислити* (Вечерње новости, 5.3.2010, 10); *Забранити* национални строј (Вечерње новости, 15.10.2008, 7); Зорић: *Санкционисати* организаторе неонацистичког скупа (Данас, 13.10.2008, 5); Додик: Косово *трампити* за Српску (Ало, 7.11.2007, 2);

Марковић: *Раздвојити* локалне и председничке (Прес, 6.11.2007, 6); Новаковати: Ђоковића *уврстити* у речнике! (Курир, 13.2.2013, рубрика Тенис).

Преформулацијом и транспозицијом императива у инфинитив ублажен је директивни тон и афективност исказа, тако да је одређена чињеница или акција сугерисана читаоцу на посредан начин.

Када је реч о глаголском роду употребљених неекспресивних глагола у насловима новинских вести и новинских извештаја, најчешће су у питању транзитивни глаголи, као у примерима:

Милосављевић *обнавља* задруге (Прес, 10.12.2007, 8); Русија: Терористи *дигли* аутобус у ваздух? (Прес, 10.12.2007, 20); Бабушници *прете* клизишта (Прес, 10.12.2007, 9); *Траже* организаторе (Вечерње новости, 13.10.2008, 6); Оптужба: Хараџија и Морина *узнемиравали* сведока (Политика, 9.9.2008, А4); *Рекао је* не ММФ-у, али не и Динкићу (Политика, 21.7.2013, 5); У лаптоп *убачен* филм (Вечерње новости, 1.9.2008, 5); Снажан земљотрес *погодио* Тајван (Вечерње новости, 4.3.2010, 7, 15); Мандарић *спрема* кеш за Војводину! (Ало, 19.10.2013, 14).

Са гледишта трајања радње, неекспресивни глаголи употребљени у насловима новинских вести и новинских извештаја, најчешће су перфективни и то завршно-свршени, а јављају се употребљени у пасиву, као у примерима:

Фабрика боја *обојила* реку (Прес, 15.12.2007, 16); Тинејџерка *зарадила* 250 милиона на накиту! (Ало, 25.10.2013, 24); Полиција „*обрала*“ конопљу (Политика, 16.8.2013, 9); Протест антифашиста *није забрањен* (Данас, 10.10.2008, 1); Шешељ *најавио* нови штрајк глађу (Данас, 10.9.2008, 13).

Употреба имперфективних глагола је мање фреквентна у насловима новинских вести и новинских извештаја. Према нашим налазима, најчешће је реч о дуративним глаголима употребљеним у презенту, као у примерима:

Жене *ћуте* и *трпе* насиље годинама (Блиц, 3.11.2007, 21); Студенти *једу* бисквите (Прес, 14.12.2007, 46); За резервисте *нема* назад (Прес, 10.12.2007, 9); Палма *неће* на изборе (Блиц, 27.10.2007, 3); Шкорпиони *тврде* да нису криви за злочине у Подујеву (Данас, 11.9.2008, 37); *Опада* подршка ДС-у, притисак *расте* (Данас, 14.4.2011, 8).

Према нашим налазима, за наслове вести и извештаја карактеристични су неправи повратни глаголи, као у примерима:

Повредио се играјући „руски рулет“ (Прес, 6.11.2007, 12); Путин: Амери, *не мешајте се* у наше послове! (Прес, 20.12.2007, 20); Малолетник рањен док *се играо* пиштољем (Ало, 14.12.2007, 5); Милосављевић: Влада *се труди* (Политика, 8.3.2008, 5); Пола Србије *греје се* на дрва (Ало, 7.11.2007, 3); Срби хвале, Албанци *се чуде*, тројка бележи (Ало, 7.11.2007, 2);

Припрема се ликвидација Владимира Вукчевића (Данас, 10.9.2008, 1); *Захтев да се саслуша* Мишковић (Политика, 16.4.2008, А12); *Сурвали се* низ литицу дубоку 50 метара (Политика, 8.3.2008, 12).

У насловима новинских вести и новинских извештаја преовладава употреба 3. лица једине, а нешто ређа је употреба 3. лица множине. Доминација 3. лица у наслову условљена је чињеницом да се глаголом у новинском наслову радња приписује одсутном лицу или предмету говора.

Да закључимо. Глаголи у насловима новинских вести и новинских извештаја означавају радњу, неутрални су и најчешће је реч о транзитивним, перфективним глаголима. Анализа употребе глагола у насловима новинских вести и новинских извештаја показала је стандардизованост наслова оба испитивана жанра у погледу темпоралности. Крњи перфекат омогућава сажимање главне информације у наслову вести или извештаја који доноси информације о догађају из најближе прошлости. Презент се најчешће јавља у насловима вести и извештаја о важним политичким темама. Императив се углавном користи зарад привлачења пажње и онеобичења наслова, док се посредно утицање на ставове читалаца постиже модално употребљеним инфинитивом.

Према нашим налазима, глаголи употребљени у насловима новинских вести и новинских извештаја, најчешће су перфективни и то завршно-свршени глаголи у перфекту, нешто су ређи дуративни глаголи употребљени у презенту, а понекад се јавља употреба неправих глагола.

II.1.1.3. Придеви у насловима новинских вести и новинских извештаја

Хијерархијски надређен критеријум анализе употребе придева у насловима новинских вести и извештаја је фреквентност значењских група. Најфреквентнија је употреба описних и присвојних придева, па ће предмет анализе бити дистрибуција ових лексичко-семантичких група, посматрана у вези с тематиком вести и извештаја. Додатно ћемо испитати фреквенцију употребе придева у одређеним граматичким категоријама.

У насловима новинских вести и новинских извештаја од описних придева најчешће се јавља придев *нови*, што ћемо илустровати неколиким насловима:

Нови раст цена деривата (Блиц, 7.12.2007, 9); Овако ради *нови* калашњиков! (Куир, 1.3.2012, рубрика Планета); *Нови* споразум о клими (Прес, 10.12.2007, 21); *Нови* рекорд код Апатина (Политика, 6.11.2007, 36); *Нове* цене векне (Правда, 8.3.2008, 41); Кривици *нови* рок (Вечерње новости, 11.9.2008, 18); Шешел најавио *нови* штрајк глађу (Данас, 10.9.2008, 13); Шешелу потребан *нови* рок (Данас, 10.9.2008, 18); Надају се *новом* 5. октобру (Куир, 1.9.2008, 2).

У насловима новинских вести и новинских извештаја у српској дневној штампи од присвојних придева најчешће се јављају придеви *српски* и *национални*, који су блискозначнице и најчешће се јављају у текстовима који обрађују теме од националног значаја:

Примамљиво *српско* тржиште осигурања (Прес, 10.12.2007, 11); *Српски* Херкул најбољи на свету! (Ало, 27.10.2013, 8); Митрополит Амфилохије причестио патријарха *српског* Павла (Политика, 6.11.2007, 8); Случај „Егнер“ пред *српским* судом (Политика, 2.9.2008, А1); Хрватске снаге пљачкале и уништавале *српске* куће (Данас, 2.9.2008, 15); *Српски* званичници задовољни разговорима (Данас, 11.9.2008, 1); Подвиг *српских* лекара: Матичним ћелијама лече срце! (Прес, 15.10.2009, Вести дана); Пижон и Дејо уништили *српски* фудбал (Прес, 4.7.2010, рубрика Спорт); *Српско* здравство опет најгоре у Европи! (Ало, 29.11.2013, 4); Тежак жреб за *српске* тенисере (Политика, 24.5.2014, 31); Ко ме се додељује *национална* фреквенција? (Данас, 20.7.2013, 7); Амела Терзић *националним* рекордом до финала СП за јуниоре (Блиц, 23.7.2010, 21).

Поред присвојног придева *српски* у састав новинских наслова често улазе и присвојни придеви изведени од назива држава, области или насељених места, као што показују следећи примери:

Повредио се играјући „*руски* рулет“ (Прес, 6.11.2007, 12); *Кладовски* кувари нижу успехе (Прес, 10.12.2007, 14); „*Банатски* Двор“ у функцији (Прес, 19.12.2007, 8); Умро *пољски* писац и сатиричар Славомир Мрожек (Политика, 16.8.2013, 13); Озбиљна упозорења *европског* посматрача (Данас, 17.10.2008, 5); *Хрватске* снаге пљачкале и уништавале српске куће (Данас, 2.9.2008, 15); Ускоро и трећа *америчка* фабрика у Срему (Политика, 30.4.2014, 13); Развод на *кинески* начин (Политика, 30.4.2014, 2); *Кинески* камион из срца Шумадије (Политика, 30.4.2014, 12); *Румунским* медијима ни у ЕУ није боље (Политика, 30.4.2014, 16).

Као што показују наведени примери, у насловима новинских вести и новинских извештаја придеви се користе најчешће у одређеном виду, у синтаксичкој позицији конгруентног атрибута.

Да закључимо. Као пунозначне речи, придеви представљају важно лексичко средство у насловима новинских вести и новинских извештаја, али се учесталост употребе издвајају само описни и присвојни придеви. Избор придева условљен је сврхом наслова вести и извештаја. Они информишу читаоце о нечему што је *ново* и што најчешће има *национални* значај, што се и показало анализом фреквенције. У насловима вести и

извештаја у српској штампи најфреквентнија је употреба придев *нов*, *српски* и *национални*, а фреквентна је и употреба присвојних придева изведених од назива географских појмова. Придеви се у насловима новинских речи најчешће јављају у одређеном виду, у синтаксичкој позицији конгруентног атрибута.

II.1.1.4. Прилози у насловима новинских вести и извештаја

Употреба прилога у насловима новинских вести и новинских извештаја није превише честа. Дистрибуција врста прилога према значењу у насловима новинских вести и новинских извештаја слична је дистрибуцији прилога у текстовима новинских вести и новинских извештаја (в. одељак III.1.1.4. овог рада). У насловима су заступљени прилози са значењем начина и прилози са значењем времена, док се друге врсте прилога јављају врло ретко.

Прилози са значењем начина се у нашем корпусу јављају једино у насловима новинских извештаја. У насловима новинских извештаја преовлађује употреба прилога са значењем позитивне оцене, као што су *добро*, *важно*, *позитивно*, *лако*, као у примерима:

О ласеру ока *добро* промислити (Вечерње новости, 5.3.2010, 10); Чавић *добро* поднео операцију (Политика, 22.7.2010, рубрике Спорт); *Позитивно* о забрани Националног строја (Данас, 16.10.2008, 2); Већина за резолуцију, али *важно* је и шта пише (Данас, 20.7.2013, 5); Кад бисмо имали 10 Норвешки, *лакше* бисмо дисали (Политика, 24.5.2014, 9).

Наслов вести или извештаја пружа кондензовану информацију о догађају о ком текст говори, без додатних детаља какав је начин вршења радње, тако да су прилошке лексеме са начинским значењем у насловима извештаја ретке а у насловима новинских вести се готово никада не јављају.

Прилози са значењем времена заступљени су у насловима оба испитивана жанра, тек понеким примером:

Карте за „Егзит“ у претпродаји од *сутра* (Блиц, 7.12.2007, 25); Која и „Кичма“ *вечерас* у СКЦ-у (Блиц, 7.12.2007, 24); Није *сад* време за изборе (Прес, 20.12.2007, 6); Легенде *данас* на слободи? (Вечерње новости, 18.4.2008, 12); Српско здравство *опет* најгоре у Европи! (Ало, 29.11.2013, 4).

Информација о времену вршења радње о којој се извештава изостаје у наслову, јер је она најчешће део шаблонизованог почетка текста новинске вести или новинског извештаја или се јавља у неком другом елементу насловног блока.

Проведена анализа је показала да се прилози учесталосту употребе не издвајају као доминантно лексичко средство наслова новинских вести и новинских извештаја. Једино се употреба прилога са значењем оцене понекад јавља у насловима новинских извештаја како би се истакао позитиван или негативан аспект ситуације о којој се извештава. Будући да вест представља кондензовану форму, у насловима вести не наилазимо на овакво проширивање изнете информације.

У погледу проведене анализе лексичке структуре наслова новинских вести и новинских извештаја, можемо закључити да је претежно именички карактер новинских наслова условио детаљније бављење именицама. У лексички састав наслова новинских вести и новинских извештаја улази пре свега општа лексика, и то најчешће именице које означавају жива бића (називи занимања, називи државних и верских функција, и сл.), чија је дистрибуција у насловима условљена друштвено-политичким контекстом. Поред опште лексике, фреквентносту употребе истичу се још административно-правни термини, девербативне именице и властите именице, најчешће антропони, топоними и ергони. Употреба девербативних именица у насловима новинских вести и новинских извештаја потискује глаголе у други план. У насловима се јављају неутрални, немаркирани глаголи који означавају радњу, а најчешће је реч о транзитивним глаголима. У насловима вести и извештаја преовладавају презент и перфекат, а ређе се јављају императив и инфинитив. Презент је чест у насловима вести и извештаја о важним политичким темама, императивом се привлачи пажња а модално употребљеним инфинитивом се посредно утиче на ставове читалаца. Анализа дистрибуције придева и прилога показује заступљеност ограниченог броја речи којима се у наслову исказује нека квалификација или темпорална локализација.

II.1.2. Синтаксичке карактеристике наслова новинских вести и новинских извештаја

Основни критеријум синтаксичке анализе наслова новинских вести и новинских извештаја је реченично/нереченично. Поткритеријуми анализе синтаксичке структуре наслова новинских вести и новинских извештаја су активна и пасивна дијатеза, ред речи и граматичка елипса. Додатно ћемо испитивати преношење туђег говора у насловима новинских вести и новинских извештаја.

На нивоу синтаксе, у погледу фреквентности³¹ различитих језичких јединица у функцији наслова новинских вести и новинских извештаја издвајају се две основне категорије: наслови реченичног и наслови нереченичног типа (в. Гловацки-Бернарди 1991: 33).

У одабраном корусу наслова новинских вести, отприлике две трећине наслова је реченичног типа (64,55% анализираних грађе), док наслови нереченичног типа чине отприлике трећину наслова вести (35,45%). У нашем корпусу наслова новинских извештаја који је одабран за потребе квантитативне анализе тек петина наслова су наслови нереченичног типа (20,41%), док већи део корпуса чине наслови реченичног типа (79,59%).

III.1.2.1. Наслови реченичног типа новинских вести и новинских извештаја

Међу насловима реченичног типа најбројнији су наслови вести који се састоје од просте проширене реченице и они чине нешто мање од две трећине свих анализираних наслова (59% грађе). Остали реченични типови, као што су проста непроширена реченица, независнослужена реченица и зависнослужена реченица, знатно су ређи. Наслови реченичног типа са гледишта логике представљају целе судове. Ипак, сами наслови вести су донекле ограниченог обима, док се развијање овремењених реченица у *дужину* чешће јавља у другим елементима насловног блока, *различног степена старешинства*.³² Већи

³¹ Анализи је претходила истраживачка предрадна пребројавања наслова одређеног типа у одабраном корпусу новинских вести и новинских извештаја.

³² „Док се наслови у књижевној (у ужем смислу) прози и поезији сразмерно ретко састоје од овремењених реченица, тј. од целих судова са гледишта логике, највише стога што се не могу много развијати у дужину, и док често подлежу међународним таласима моде, дотле наслови у текућој штампи, мање ограничени по

део наслова извештаја реченичног типа у нашем корпусу чине наслови који су по синтаксичкој структури просте проширене реченице (у нашем корпусу 93%). У насловима оба испитивана жанра, фреквентне су просте проширене реченице грађене по моделу „С + П + О“, као у примерима:

Антал Скенцић не признаје убиство мајке (Блиц, 6.11.2007, 14); Кладовски кувари нижу успехе (Прес, 10.12.2007, 14); Британци дарују Краљевчане (Прес, 17.12.2007, 7); Хидетоши Наката купује Перуђу (Прес, 4.1.2008, 44); Гитариста Куста освојио Пољску (Прес, 10.12.2007, 24); Мајмуни плаћају секс! (Прес, 4.1.2008, 21); Милосављевић обнавља задруге (Прес, 10.12.2007, 8); Папа напао борце против глобалног загревања (Прес, 14.12.2007, 20); Војин Ђорђевић напао Агенцију (Прес, 6.11.2007, 11); Србија крши Резолуцију 1244 (Прес, 13.12.2007, 5); Животиње у ЗОО врту добиле поклоне! (Прес, 31.12.2007, 28); Лето повећава насиље у породици (Политика, 1.8.2008, А22); Нестанак отиска прста отежава потрагу за Младићем (Политика, 12.9.2008, А7).

Наслови новинских вести и новинских извештаја који су по својој синтаксичкој структури сложене реченице нису чести у српској штампи.

Независносложене реченице у наслову новинских вести и новинских извештаја јављају се у виду две, ређе три клаузе у напоредном саставном односу. Најчешће је реч о асиндентском реченицама, као у примерима:

Јесте тужила, није наплатила (Блиц, 31.10.2007, С5); Снег веје, екипе рашчишћавају, саобраћај веома успорен (Политика, 2.3.2011, рубрика Београд); Опада подршка ДС-у, притисак расте (Данас, 14.4.2011, 8); Лош закон гурали ДС и СПС, корист имају сви (Блиц, 6.4.2011, 7); Србију критикују, Русима приговарају (Политика, 30.4.2014, 5).

Анализа је показала да наслови новинских вести веома ретко имају форму зависносложене реченице. Зависносложене реченице су нешто заступљеније у наслову новинских извештаја, а у нашем корпусу реализују се најчешће као реченице са декларативним (изричним) клаузама са везником *да* и то уз модални глагол или *verba dicendi*, као у примерима:

Тужилаштво хоће да ућутка Шешеља (Куир, 1.9.2008, 2); Желе да Шешељ ћути (Вечерње новости, 1.9.2008, 4); Комшић тражи од Шведске да не помилује Плавшићеву (Данас, 9.9.2008, 13); Шкорпиони тврде да нису криви за злочине у Подујеву (Данас, 11.9.2008, 37).

У насловима новинских вести и новинских извештаја честа је активна дијатеза, као у примерима:

обиму, подељени понекад у 'наставке' или у два или три 'степенa старешинства', показују најразноликије могућности, специфичне за одговарајући језик.“ (Грицкат 1966: 83)

Чавић добро поднео операцију (Политика, 22.7.2010, рубрике Спорт); Србија је Елдорадо за стране инвеститоре (Политика, 24.7.2010, рубрика Економија); Да ли је Мишковић преписивао „Делту“ (Политика, 23.7.2010, рубрика Економија); Фијат више воли Србију (Политика, 23.7.2010, 12).

Поткритеријум активна/пасивна дијатеза продукује у насловима оба анализирана жанра међутип на структурном нивоу, односно прелазни тип између наслова реченичног и нереченичног типа, као у примерима:

Каратисти после три деценије поново уједињени (Политика 30.4.2014, 44); Ухапшени крадљивци кола (Курир, 7.12.2007, 14); Отпечаћена тајна (Вечерње новости, 2.9.2008, 5); Неопходни закони о правима мањина (Данас, 2.10.2008, 2); Завршене истражне радње о убиству Славка Турувије (Данас, 25.4.2008, 4).

Наслови реченичног типа у оба испитивана жанра, који најчешће представљају просте проширене реченице са активном дијатезом, често имају неутралан ред речи, као што показују примери:

Немци граде у Краљеву (Блиц, 24.11.2007, 52); Мирослав Илић одржао концерт у „Сава центру“ (Блиц, 9.12.2011, рубрика Забава); Албанци нападају Србе на Божић?! (Прес, 10.12.2007, 14); Тужилаштво тражи по 40 година за убице (Блиц, 7.11.2007, 14); „Идијоти“ поново освајају СКЦ (Прес, 10.12.2007, 14); Вербек рачуна на Видуку (Прес, 10.12.2007, 47); Тинејџерка зарадила 250 милиона на накиту! (Ало, 25.10.2013, 24); МУП само неонацистима забранио окупљање (Политика, 10.10.2008, А7); Србија није учинила довољно за Роме (Политика, 17.10.2008, А8); Суботић нуди 700.000 евра за јемство (Политика, 25.4.2008, А1); Цело село брани децу од социјалне службе (Политика, 12.8.2008, А1); Петковић страховао за живот (Политика, 4.9.2008, А18); Холандија инсистира на Младићу (Политика, 8.9.2008, А1).

Када је пацијенс информативно важнији од агенса, у наслову новинске вести или новинског извештаја у форми просте проширене реченице директни или индиректни објекат заузима почетну позицију. Фокализовани пацијенс у простој проширеној реченици реченици најчешће је исказан пуном или редукованом антропонимском формулом, као у примерима:

Младића и Хаџића сваког дана тражи 10.000 људи (Блиц, 10.9.2008, 3); *Александру Вучићу* прети оптужба из Хага (Вечерње новости, 21.12.2007, 12); *Шешељу* потребан нови рок (Данас, 10.9.2008, 18); *Самаран* пребачен у болницу (Прес, 20.12.2007, 46); *Милановић* ослобођен, спасао га 5. октобар (Блиц, 11.7.2014, 14).

У насловима новинских извештаја јавља се фокализовање одређеног податка, често бројчаног, употребом претфокусне паузе, као у примерима:

Динар у понедељак поново у паду према евру – *курс 99,7354* (Блиц, 5.3.2010, 6); Пожар у ноћном клубу срећом букнуо у – *подне* (Политика, 5.6.2012, 13); Сваки стоти Бечлија –

милионер (Вечерње новости, 8.6.2012, рубрика Планета); Прве бебе у Новој години – *две девојчице* (Блиц, 1.1.2009, 12).

У стилу новинских наслова честа је елипса, која омогућава брисање граматичких речи и даје првенство лексичким речима (Вујевић 2008: 245). Граматичка елипса у насловима новинских вести и новинских извештаја реченичног типа огледа се углавном у изостављању помоћног глагола *јесам/бити*, у функцији копуле у оквиру копулативног предиката или у оквиру сложеног глаголског облика. У нашем корпусу наслова вести и извештаја објављених у српској штампи често је елидиран помоћни глагол *јесам/бити*, у функцији копуле у оквиру копулативног предиката:

Миличић једина загонетка [→ Миличић је једина загонетка] (Политика, 6.7.2010, 23); Карте за „Егзит“ у претпродаји од сутра [→ Карте за „Егзит“ биће у претпродаји од сутра] (Блиц, 7.12.2007, 25); Влада за дил са Русима [→ Влада је за дил са Русима] (Ало, 14.12.2007, 3); Бензин јефтинији два динара [→ Бензин је јефтинији два динара] (Куир, 21.12.2007, 6); Власт у Скопљу љута на Ђелића [→ Власт у Скопљу је љута на Ђелића] (Ало, 7.12.2007, 2); Српски званичници задовољни разговорима [→ Српски званичници су задовољни разговорима] (Данас, 11.9.2008, 1); Психолошки профил Ратка Младића спреман за главног тужиоца [→ Психолошки профил Ратка Младића је спреман за главног тужиоца] (Данас, 10.9.2008, 1); Хаџић можда у Москви? [→ Хаџић је можда у Москви?] (Прес, 12.9.2008, 4); Церар фаворит, а основао странку у јуну [→ Церар је фаворит, а основао странку у јуну] (Блиц, 9.7.2014, 6).

Елидиран је и помоћни глагол у оквиру крњег перфекта, као у примерима:

Хапсили и документа [→ Хапсили су и документа] (Вечерње новости, 4.9.2008, 5); Снажан земљотрес погодио Тајван [→ Снажан земљотрес је погодио Тајван] (Вечерње новости, 4.3.2010, 7); Весна Пешић напустила посланички клуб ЛДП-а [→ Весна Пешић је напустила посланички клуб ЛДП-а] (Блиц, 7.4.2011, 8); Пребили младића и дилovali дрогу [→ Пребили су младића и дилovali су дрогу] (Политика, 8.3.2008, 12); Прокоцкали пазар, па пријавили отмицу [→ Прокоцкали су пазар, па су пријавили отмицу] (Куир, 6.1.2008, 11); Покушао да ускочи у воз, остао без стопала [→ Покушао је да ускочи у воз, остао је без стопала] (Политика, 30.4.2014, 19).

Наслови са елидираним глаголом су сажети, концизни а истовремено довољно информативни, чиме је условљена њихова фреквентност у информативним жанровима објављеним у српској дневној штампи. Новински наслови са елидираним глаголом у досадашњим проучавањима означавани су терминима *безвремена реченица*³³ и

³³ У оквиру анализе наслова у српским новинама двадесетих година XX века Грицкат уочава ретку употребу *безвременских реченица*: „Лапидарне безвременске реченице, одличан проналазак новинарства, налазе се још увек ретко: Ирска независна? (28. VIII 1920); Ајфелова кула – кепец (29. VIII 1920); Овце и козе – природна грла (1. III 1928); Никола Пашић кандидат за краљевског намесника (2. III 1928, сећања); За десет динара – шест година робије (3. III 1928)“ (Грицкат 1966: 92).

обезвремењена реченица, при чему сами термини нису јасно дефинисани, а није ни јасно повучена граница између синтагми и обезвремењених реченица.³⁴

И глаголи пуног значења могу се елидирати у наслову новинске вести и новинског извештаја када се тиме не омета разумевање поруке, јер читалац лако може да реконструише реченичну структуру наслова, као у примерима:

Која и „Кичма“ вечерас у СКЦ-у [→ Која и „Кичма“ наступају вечерас у СКЦ-у] (Блиц, 7.12.2007, 24); Због обљубе унуче 15 година затвора [→ Због обљубе унуче добио 15 година затвора] (Блиц, 7.12.2007, 17); Чола у новогодишњем програму ХРТ [→ Чола наступа у новогодишњем програму ХРТ] (Блиц, 11.11.2007, 15); Влада после 192 дана [→ Влада је формирана после 192 дана] (Прес, 20.12.2007, 20); Турчину 12 година за шверц хероина [→ Турчину је изречено 12 година за шверц хероина] (Прес, 4.1.2008, 12); Ускоро и трећа америчка фабрика у Срему [→ Ускоро се отвара и трећа фабрика у Срему] (Политика, 30.4.2014, 13).

Да закључимо. Наслови вести и извештаја који припадају реченичном типу најчешће имају синтаксичку форму просте проширене реченице, ређе независносложене реченице са две или три клаузе. Према нашим налазима, наслови вести веома ретко имају синтаксичку форму зависносложене реченице, док наслови новинског извештаја понекад могу имати форму зависносложене реченице са декларативном клаузом која допуњује *verba dicendi*. Чести су наслови новинских вести и новинских извештаја са активном дијатезом и неутралним редом речи, док се пасивна дијатеза јавља када је пацијенс информативно важнији од агенса. Фокализовање пацијенса постиже се у насловима вести и извештаја смештањем директног или индиректног објекта на почетну позицију у наслову. У насловима новинских извештаја јавља се и фокализовање одређеног податка, често бројчаног, употребом црте. Фреквентна употреба наслова вести и извештаја са елидираним глаголом *јесам/бити* у српској штампи (у крњем перфекту или у виду копуле у оквиру копулативног предиката) условљена је чињеницом да су такви наслови сажети, концизни а истовремено довољно информативни.

III.1.2.2. Наслови нереченичног типа новинских вести и новинских извештаја

И код наслова нереченичног типа један модел се издваја као преовлађујући, док су други заступљени малим бројем примерима. Међу насловима вести и извештаја

³⁴ „Разлика између синтагми и обезвремењених реченица можда је понегде произвољно повучена, јер има доста граничних случајева.“ (Грицкат 1966: 94)

нереченичног типа најфреквентнији су наслови који имају синтаксичку форму именичке синтагме, док појединачне лексеме у служби наслова налазимо изузетно ретко.

Наслови новинских вести и новинских извештаја који су по својој синтаксичкој структури именичке синтагме, најчешће имају неконгруентни атрибут, а центар синтагме је често глаголска именица, као у примерима:

Пораз Јанковићеве (Правда, 8.3.2008, 42); Васпитавање секиром (Политика, 11.8.2008, А8); Лечење на слободи (Вечерње новости, 11.9.2008, 6); Злоупотреба у политичке сврхе (Данас, 9.10.2008, 16); Акција откривања неонациста (Политика, 13.10.2008, А1); Иницијатива за забрану деловања националног строја (Политика, 15.10.2008, А12); Претње Ољи Бећковић (Политика, 25.10.2008, А8); Претње Ољи Бећковић због „Фејсбука“ (Блиц, 25.10.2008, 14); Претња кашикаром (Вечерње новости, 16.4.2008, 11); Борба за сваки проценат „Максија“ и „Југохемије“ (Блиц, 22.7.2010, рубрика Вести); Саслушање Давинића због афере 'сателит' (Ало, 21.12.2007, 3); Озбиљна упозорења европског посматрача (Данас, 17.10.2008, 5); Пријава против Бошка Ничића (Блиц, 31.10.2007, 12); Претња кашикаром (Вечерње новости, 16.4.2008, 11).

Наслови новинских вести и новинских извештаја који су по својој синтаксичкој структури именичке синтагме са конгруентним атрибутом јављају се ређе у нашем корпусу.

У састав наслова новинских вести и новинских извештаја ређе улазе напоредне синтагме, као у примерима:

Веће плате или прекид наставе (Блиц, 2.12.2007, 9); Војвода Тома и „фрустрирани“ Борис (Ало, 19.10.2013, 2); Победа и пораз Илије Бозољца (Ало, 7.11.2007, 11); Дрски Кушнер и Холбрук (Газета, 16.3.2008, 2); Пролетери и тајкуни 21. века (Политика, 30.4.2014, 3).

У насловима новинских вести и новинских извештаја понекад се јавља једна лексема, често експресивна, понекад и праћена узвичником. Овакве наслове сматрамо делом таблоидног структурисања текста новинског извештаја, при чему и сами текстови према семантичком критеријуму не спадају у озбиљне теме, већ у црну хронику или забаву:

Роналдо (Вечерње новости, 21.12.2007, 46); „Хрвати“ (Вечерње новости, 21.12.2007, 46); Адријано (Вечерње новости, 21.12.2007, 46); Чедоморци (Курир, 17.8.2008, 7); Жабар (Курир, 2.9.2008, 2); Покајници (Курир, 26.4.2008, 9); Преварен (Курир, 30.4.2008, 9).

Наслове новинских вести и новинских извештаја нереченичног типа одликује неутралан ред речи, односно употреба конгруентног атрибута испред управне речи и неконгруентног атрибута иза управне речи.

Елипса продукује међутип на структурном нивоу, јер се неки од наслова који се састоје од једне лексеми или синтагме могу посматрати као непотпуне реченице. У сензационалистички сроченим насловима у којима се истиче афективан однос према теми извештавања, јављају се номинативни искази у виду именских речи у номинативу и императивне речце у наредбама. Ови наслови су праћени узвичником и могу се посматрати и као непотпуне реченице чији се главни реченични чланови могу претпоставити након читања текста вести или извештаја:

Смешно! (Курир, 11.9.2008, 5); Мука! (Курир, 8.10.2008, 9); Стоп неонацистима! (Блиц, 12.10.2008, 2); Смрт фашизму! (Курир, 16.10.2008, 5).

Поред елипсе, као најочигледнијег остварења општелингвистичког принципа језичке економије (Ковачевић 2000: 193), у насловима новинских вести и новинских извештаја уочавамо и универбизацију, којом се такође остварује кондензација исказа:

Шест месеци за *саобраћајку* [→ саобраћајну несрећу] (Прес, 10.12.2007, 14); И Миљко Живојиновић међу „*стечајцима*“ [→ директорима предузећа под стечајем] (Прес, 6.11.2007, 6); *Синдикалац* [→ вођа синдикалне организације] у затвору због мита (Прес, 4.1.2008, 14); *Оптужени хуманитарци* [→ хуманитарне организације] (Блиц, 31.12.2007, 15); *Још један партизановац* [→ играч Партизана] у Звезди! (Прес, 4.1.2008, 46); *Лажне хиљадарке* [→ новчанице од хиљаду динара] у Кладову! (Прес, 31.12.2007, 20); *Договор Владе и просветара* [→ просветних радника] на помолу? (Прес, 10.12.2007, 8).

Универбизацијом се, поред сажимања дуже конструкције, у наслов информативног публицистичког текста уноси разговорни тон, понекад и жаргонски призвук.

Да закључимо. Наслови новинских вести и новинских извештаја нереченичног типа најчешће су именичке синтагме, а ређе их чини једна лексема. У нашем корпусу наслова вести и извештаја чести су наслови у синтаксичкој форми прости зависне синтагме чија је управна реч глаголска именица, најчешће са неконгруентним атрибутом иза управне речи, а нешто ређе са конгруентним атрибутом испред управне речи. Према нашим налазима, наслове вести и извештаја ретко чини једна лексема, а реч је углавном о насловима који могу да се посматрају и као непотпуне реченице. Праћени су узвичником и представљају сензационалистички срочене наслове који не пружају потпуну информацију, већ их је могуће разумети тек читањем текста вести или извештаја. Принцип језичке економије остварује се у насловима новинских вести и новинских извештаја нереченичног типа

употребом девербативних именица са сврхом кондензације, универбизацијом, као и граматичком елипсом.

II.1.2.3. Преношење туђег говора у наслову вести и новинских извештаја

Модел преношења туђег говора се проучавају и класификују на основу различитих критеријума у оквиру лингвистике, стилистике, поетике и наратологије (о критеријалном неподударању у оквиру поменутих дисциплина види у Ковачевић 2012: 13–14). Избор одређене категорије представљања туђег говора је један од видова манипулације, усмеравања фокуса читаоачеве пажње и треба га посматрати у контексту других избора језичких средстава.³⁵ Типови преношења туђег говора се углавном приказују не као дискретни, јасно одвојени типови, већ као скала посредовања туђег говора, кретање у оквиру континуума, који у различитим типовима текстова даје различити прелазне варијанте (Шорт 1999: 265). У зависности од типа новинског текста долази до варијације начина преношења туђег говора у наслову (Шорт 1999: 254). Преношење туђег говора у наслову новинске вести или извештаја јавља се најчешће у виду управног говора, док је неуправни говор изузетно редак у насловима.

Употреба управног говора имплицира веродостојност, истинитост у извештавању, потребу за тачношћу или дистанцирање од пренетих речи, као и слагање новинара са пренетим говором. Коришћење управног говора у насловима озбиљне штампе јавља се када је посебно битно истаћи да су то речи стварног говорника, а не новинара, а разлог избегавања ове језичке форме можемо тражити у тежњи да новине делују озбиљно (Шорт 1999: 250). Управни говор у наслову не представља увек верно речи и структуре које је стварни говорник изговорио, што *ствара могућност да конвенције за тумачење одређеног представљања говора варирају од једног текстуалног типа до другог* (Шорт 1999: 249). И озбиљна штампа користи управни говор у наслову, али далеко мање (Шорт 1999: 250). У нашем корпусу наслова новинских вести и новинских извештаја најчешћи тип управног

³⁵ Употребу директног говора и слободног директног говора у наслову новинског извештаја, заједно са употребом великих слова, узвичника и узвика, Шорт издваја као карактеристике наслова *популарних новина* и супротставља такав избор језичких средстава насловима *квалитетних новина*, као што су *The Times*, *The Guardian*, и сл. (Шорт 1999: 249–250).

говора је слободни управни говор. Чести су наслови новинских вести и новинских извештаја реченичног типа који након именованја извора дају слободни управни говор:

Додик: Косово трампити за Српску (Ало, 14.12.2007, 2); Путин: Амери, не мешајте се у наше послове! (Прес, 20.12.2007, 20); Јеремић: Нема цене за Косово (Ало, 7.12.2007, 2); Поповић: Биће довољно струје (Прес, 19.12.2007, 8); Коштуница: Преузимамо иницијативу око Космета (Блиц, 9.11.2007, 2); Грубјешкић: Избори решавају кризу (Политика, 8.3.2008, 5); Јанић: Бразил није непобедив (Прес, 22.7.2010, 23), Прлаиновић: У Загребу нас чека тежи задатак (Блиц, 20.7.2010, 24), Калановић: Решити животна питања невезана за националност (Блиц 07. 04. 2011), Велимир Илић: Зауставити миграције у Београд (Блиц 16. 01. 2011), Вукчевић: Сваки дан и по 10.000 људи трага за Младићем и Хаџићем (Политика, 10.9.2008, А12), Кандић: Реална казна осам година (Данас, 12.9.2008, 3), Тадић: Србија одлучна да заврши сарадњу са Хагом (Политика, 12.9.2008, А1), Образ: Антифашисти су олош! (Курир, 7.10.2008, 5); Оптужени: Булат пуцао у цивиле (Данас, 4.9.2008, 29).

Ауторска дидаскалија је сведена на идентификацију говорника, јер је предикат потпуно редувантан (Ковачевић 2000: 252). Најчешће се ради о вести базираној на изјави личности из света политике, државног врха, ауторитету на кога се новинар позива, обезбеђујући вести фактографичност и појачавајући тај ефекат ауторитативности фотографијом личности коју цитира или парафразира. Наведени наслови након именованја извора информације, најчешће презименом, нешто ређе и именом и презименом особе и ретко називом организације, наводе слободни управни говор, који као и управни говор верно представља илокуциону моћ, пропозициони садржај, речи и структуре које је изговорио стварни говорник (Шорт 1999: 251). Анализирани наслови преносе кључну информацију из изјава председника, министара, званичника, истакнутих спортиста, тренера или селектора.

Наслови новинских извештаја ређе представљају слободни управни говор без именованја извора, као у примерима:

Црногорци, извините се (Прес, 21.7.2010, 20); Наш рад најчешће се не свиђа властима (Блиц, 26.10.2008, 3); Министре, помагај! (Прес, 14.4.2011, 8); Против Звезде се игра и на једној ноzi (Блиц, 2.12.2014, 35); Србија није учинила довољно за Роме (Политика, 17.10.2008, А8).

У насловима новинских извештаја основни модел неуправног говора јавља се веома ретко. Репродуковани говор има синтаксичку форму изричне клаузе, са везником *да*, као у примерима:

Комшић тражи од Шведске да не помиљује Плавшићеву (Данас, 9.9.2008, 13); Шкорпиони тврде да нису криви за злочине у Подујеву (Данас, 11.9.2008, 37).

Да закључимо. Тип публицистичког текста и његова намена условљавају доминацију управног говора у насловима новинских вести и новинских извештаја. Могућност сажимања говорниковог исказа, манипулисања изнетим чињеницама и усмеравања читаоачеве пажње на одређене делове нечије изјаве, чини слободни управни говор најзаступљенијом формом преношења туђег говора у насловима испитиваних жанрова.

О синтаксичкој структури наслова новинских вести и новинских извештаја можемо закључити да у оба жанра преовладавају наслови реченичног типа, и то најчешће са синтаксичком формом прости проширене реченице, ређе независносложене реченице са две или три клаузе. Синтаксичка форма зависносложене реченице је веома ретка у нашем корпусу наслова новинских вести, док наслови новинског извештаја понекад имају форму зависносложене реченице са декларативном клаузом која допуњује *verba dicendi*.

У насловима новинских вести и новинских извештаја честа је активна дијатеза и неутрални ред речи, док се пасивна дијатеза јавља када је пацијенс информативно важнији од агенса. Додатно истицање пацијенса у насловима вести и извештаја постиже се смештањем директног или индиректног објекта на почетну позицију у наслову. Фокализовање одређеног податка, често бројчаног, употребом црте уочавамо у насловима новинских извештаја. Наслове вести и извештаја који припадају реченичном типу одликује често јављање елипсе, у виду изостављања глагола *јесам/бити* (у крњем перфекту или у виду копуле у оквиру копулативног предиката), која омогућава сажетост, а разумевање поруке није нарушено, јер је изостављени део једнозначно надокнадив.

Наслови нереченичног типа најчешће су именичке синтагме, и то у синтаксичкој форми прости зависне синтагме чија је управна реч глаголска именица, најчешће са неконгруентним атрибутом иза управне речи а нешто ређе са конгруентним атрибутом испред управне речи. Наслове нереченичног типа ређе чини једна лексема, а реч је углавном о насловима који могу да се посматрају и као непотпуне реченице. Сензационалистички срочени наслови од једне речи праћени узвичником нису цели искази. Њихова информативност је смањена, јер их је могуће разумети тек након читања текста вести или извештаја. Употребом девербативних именица са сврхом кондензације,

универбизацијом, као и граматичком елипсом остварује се општелингвистички принцип језичке економије уз истовремено поштовање принципа јасности.

II.1.3. Стилистичке карактеристике наслова новинских вести и новинских извештаја

Наслове новинских вести и новинских извештаја одликује већа заступљености стилема него што је то случај у телу вести и извештаја (в. одељак III.3.3. овог рада). Предмет анализе су сва одступања од уобичајених језичких јединица у наслову, избори који доприносе онеобичењу наслова и привлачењу пажње читалаца. У складу са лингвостилистичком поделом стилема на основу језичког нивоа коме припадају онеобичајене јединице, стилеме у насловима разврставамо на фоностилеме, морфостилеме, семантостилеме, синтаксостилеме и графостилеме (Вуковић 2000: 65). Морфостилеме се не издвајају као доминанта наслова новинских вести и новинских извештаја ни фреквентношћу употребе ни разуђеношћу стилема. Фреквентношћу употребе у новинским насловима издвајају се једино семантостилеме и графостилеме.

II.1.3.1. Фоностилеме у насловима новинских вести и новинских извештаја

Централно подручје фоностилистичке анализе представља поезија, док информативни жанрови публицистичког функционалног стила нису уобичајени предмет посматрања фоностилистичке анализе. Ипак, у насловима новинских вести и новинских извештаја понекад се јављају гласовна подударана. Понављање гласова, њихово гомилање и различите комбинације гласова, било да је реч о интенционалном или неинтенционалном избору гласова, доприносе онеобичењу наслова на фонолошком плану.

Хомотелеутон је најдоминантнија фоностилема у насловима новинских вести и новинских извештаја. Реализује се као хомеоптотон, односно као подударане завршних морфема (*рекордер функционер*, *конференција операција*, *на захтеву за руску визу*, и *Младића* и *Хаџића*, ћерку и бившу супругу, *Младић* и *Хаџић*), као у примерима:

Рекордер функционер сада помоћник министра привреде (Блиц, 9.7.2014, 5, наднаслов); *Конференција*, па *операција* (Блиц, 31.10.2007, 15); Хирургија: *Операције без трансфузије* (Вечерње новости, 5.10.2011, рубрика Вести); Хрватске снаге *пљачкале* и *уништавале* српске куће (Данас, 2.9.2008, 15); Брамер тражио и *Младића* и *Хаџића* (Блиц, 11.9.2008, 3); Траже се

Младић и Хаџић (Куир, 12.9.2008, 3); Приведена бивша премијерка Тајланда (Политика, 24.5.2014, 3); Пут који свира и упозорава (Блиц, 25.12.2007, 12); Јесте тужила, није наплатила (Блиц, 31.10.2007, С5); Разговор Томића и Петрића са тренерима и играчима (Политика, 8.3.2008, 25); Нове цене векне (Правда, 8.3.2008, 41).

Хомотелеутон се у насловима понекад реализује као хомокаталетон, услед подударача падежног наставка, као у примерима:

Цане пао на захтеву за руску визу (Блиц, 29.4.2008, 17); Свака четврта жена жртва насиља (Блиц, 12.8.2008, 14); Истукао ћерку и бившу супругу (Куир, 8.8.2008, 10); Глумцима Ромима ускраћене визе за Италију (Блиц, 25.11.2007, 12); Ловили зечева без дозволе (Прес, 31.12.2007, 20); Оптужени хуманитарци (Блиц, 31.12.2007, 15).

Хомотелеутон се може реализовати и као гласовно подудараче на крају речи које не представља подудараче морфема, као у примерима:

Лалино дрво расте у част *лекарке добротворке* (Политика, 30.4.2014, 18); Моћан криминални клан (Вечерње новости, 30.4.2008, 8); Отпечаћена тајна (Вечерње новости, 2.9.2008, 5); Дете умрло гладно и жедно! (Куир, 20.8.2008, 10); Лоше радили, па их наградили! (Ало, 24.11.2013, 4); Остало још седам дана мегдана (Данас, 20.7.2013, 4).

Примери какви су *гладно и жедно, радили, па их наградили и седам дана мегдана* подсећају на употребу хомотелеутона у разговорном стилу и имају јачи стилски учинак него остала понављања овог типа, јер представљају развијени хомотелеутон, понављање већег броја гласова и артифицијелну реализацију хомотелеутона, за разлику од примера за хомокаталетон, који понекад могу бити схваћени и као прост резултат конгруенције.

Хомоарктон, гласовно подудараче почетних слогова, у насловима новинских вести и новинских извештаја најчешће је реализован као подудараче почетних слогова двеју узастопних речи, мада се понекад може реализовати и као дистантно понављање:

Законом забрањена нацистичка обележја (Блиц, 25.10.2008, 3); Белгија без владе и мандатара (Блиц, 2.12.2007, 7); Рањен радник обезбеђења (Блиц, 4.12.2007, 16); Дечак научио десет језика (Блиц, 31.12.2007, 16); Коштуница: Косово као Хонгконг (Прес, 6.11.2007, 4); Прокоцкали пазар, па пријавили отмицу (Куир, 6.1.2008, 11); Победа и пораз Илије Бозовца (Ало, 7.11.2007, 11); Повређени путници пуштени кући (Блиц, 7.12.2007, 17); „Прањем“ новца преварио Народну банку (Политика, 8.3.2008, 12); Нико као Качар (Вечерње новости, 21.12.2007, 46); Албанци нападају Србе на Божић?! (Прес, 10.12.2007, 14); Румунским медијима ни у ЕУ није боље (Политика, 30.4.2014, 16); Држави десет одсто од продаје играча! (Прес, 16.12.2007, 34); Робија Вилијамса преварили пријатељи (Блиц, 3.12.2007, 21); Завршне речи за „земунски клан“ (Прес, 17.12.2007, 14).

Да закључимо. Фоностилеме чији је стилски учинак изразит нису доминанта наслова новинских вести и новинских извештаја. У насловима информативних

публицистичких текстова чешће налазимо хомотелеутон у различитим видовима и хомоарктон, као облик наглашавања и привлачења пажње.

П.1.3.2. Семантостилеме у насловима новинских вести и новинских извештаја

Онеобичење наслова новинског извештаја постиже се и употребом семантостилеме, односно тропа, у првом реду темељних тропа, метафоре и метонимије. Метафора, као саставни део свих видова употребе језика, налази своје место и у насловима новинских вести и новинских извештаја, којима обезбеђује атрактивност, сликовитост, аналогички трансфер значења, приказивање апстрактних садржаја у виду конкретних слика. Метафора у насловима информативних текстова у српској дневној штампи рефлектује одређене мисаоне и културне концепте, а за разлику од поетске метафоре не показује отвореност значења нити нарочиту инвентивност новинара.

Метафорични пренос значења одвија се на парадигматској оси језика, тако што означено једног знака добија ознаку другог знака, чинећи трећи знак, а пренос значења врши се на основу сличности (Ковачевић 2000: 41). На основу језичке форме у којој се метафора остварује може се издвојити неколико врста: копулативна, апозитивна, хифенска, лексичка метафора и метафоре остварене у форми беспредлошке генитивне конструкције (Ковачевић 2000: 21–34).

Копулативна метафора, у којој се предмет говора карактеризира и изједначавају два појма на основу њихових заједничких карактеристика, и која сличност третира као истоветност (Ковачевић 2000: 22), није честа у нашем корпусу. У ексцерпираним примерима субјекат је истакнут курзивом а предикативна метафора је истакнута подвлачењем:

Косово рај за шверцере оружја (Блиц, 4.12.2007, 17); *Србија је Елдорадо за стране инвеститоре* (Политика, 24.7.2010, рубрика Економија).

У насловима новинских вести и новинских извештаја могуће је елидирање копуле, тако да наслов чине само два појма која се доводе у везу, као у првом од наведених примера *Косово рај за шверцере оружја* (Блиц, 4.12.2007, 17).

Када је реч о лексичкој метафори, у нашем корпусу наслова новинских вести и новинских извештаја најчешћа је метафорична употреба глагола, као у примерима:

Белгијанци *пропиштали* од кризе (Прес, 16.12.2007, 12); *Стала* цела Грчка (Прес, 13.12.2007, 12); Гитариста Куста *освојио* Пољску (Прес, 10.12.2007, 24); Војин Ђорђевић *напао* Агенцију (Прес, 6.11.2007, 11); Ал Каида *иде* на Ватикан? (Прес, 19.12.2007, 21); „Тигар Обућа“ *осваја* ЕУ (Политика, 6.11.2007, 15); *Пљуште* туче и оптужбе у „Јумку“ (Прес, 6.11.2007, 10); Хапшење Цанета *дрма* подземље (Вечерње новости, 30.4.2008, 8); Високе марже и монопол *зидају* цене (Данас, 20.7.2013, 9); Цане *пао* на захтеву за руску визу (Блиц, 29.4.2008, 17); Вујошевић: Уз навијаче и синергију Игокеа *пада* у Пиониру! (Курир, 5.10.2013, Кошарка).

Остале врсте речи су знатно ређе метафорички употребљене у насловима новинских вести и новинских извештаја.

Метафора у форми именичке синтагме може бити реализована као синтагма са конгруентним атрибутом:

Хероинска царица шири послове (Данас, 15.3.2008, 9); *Нуклеарни напад* на „Великог брата“ (Политика, 23.7.2010, 19); Песме „*прегажене генерације*“ (Блиц, 25.1.2008, 20); *Прави рат* око „Југохемије“ (Блиц, 21.7.2010, рубрика Вести).

Основна сврха употребе метафора у насловима новинских вести и новинских извештаја је онеобичење, привлачење пажње, а често се тек читањем вести или извештаја открива метафорична природа наслова.

Метафора у форми беспредлошке генитивне синтагме има посебан стилски ефекат у насловима испитиваних жанрова, као у примерима:

Чаролије мозаика (Блиц, 3.11.2007, 20); Пут ка „*великом загрљају*“ *црква* (Политика, 24.5.2014, 2); Дачић пожелео Вучићу *снагу лава* и *мудрост орла* (Политика, 30.4.2014, 5); Сестре на *ивици смрти* (Прес, 6.11.2007, 13); Разбијена *светска мрежа педофила* (Прес, 6.11.2007, 20); Кинески камион из *срца Шумадије* (Политика, 30.4.2014, 12).

У нашем корпусу наслова у форми беспредлошке генитивне синтагме понекад налазимо лексикализоване метафоре, које имају катахрезични карактер, као у последња два примера. Било да је реч о лексикалованим метафорама катахрезичног карактера или о оригиналнијим метафоричним изразима, форма беспредлошке генитивне синтагме омогућава читаоцу да две слике види у једној и тако ствара живљу представу. Тако сликовни карактер метафоре у овој језичкој форми наслову доноси атрактивност, живописност и отежавање рецепције, које читаоца наводи да прочита читав текст како би евоцирану слику сместио у контекст коме припада. У насловима новинских вести и

новинских извештаја метафора се ретко реализује у форми других падежних синтагми, у којима фокус (метафорички део исказа) представља центар синтагме (*Смејурија од НЛБ лиге* (Правда, 8.3.2008, 42)).

Апозитивне метафоре су ретке у нашем корпусу, јер се постпозитивном апозитивном метафором замагљује значење неметафоричног појма а уједно је реч о синтаксичкој таутологији (Ковачевић 2000: 25). Када се јави у новинском наслову, апозитивна метафора има изразит стилски учинак, делује на читаоца онеобиченом формом којом се неметафорични денотат осветљава из новог угла, као у примеру *Дали, нова независна држава света* (Политика, 30.4.2014, 15).

Жаргонизми у чијој је основи метафора у насловима новинских вести и новинских извештаја најчешће су маркирани употребом наводника, када је реч о стандардној лексици која у жаргону добија ново, пренесено значење:

„*Тешки*“ 18 милиона € (Вечерње новости, 26.4.2008, 11); Амер „*дувао*“ у Немачкој (Газета, 16.3.2008, 20); Предлог резолуције није „*прошао*“ дневни ред (Политика, 6.11.2007, 7); „*Прањем*“ новца преварио Народну банку (Политика, 8.3.2008, 12); Детектори „*бубица*“ на факултету (Политика, 6.11.2007, 36); Полиција „*обрала*“ коношљу (Политика, 16.8.2013, 9); Опачић поново „*дели*“ правду (Вечерње новости, 16.4.2008, 11).

И разговорна фразеологија која има метафору у подлози погодује својом експресивношћу насловима новинских вести и новинских извештаја:

За резервисте *нема назад* (Прес, 10.12.2007, 9); Шинаватра *дреши кесу* (Газета, 16.3.2008, 22); Мишковић *слепо веровао* Милки (Данас, 21.7.2010, рубрика Економија); Америка *стеже обруч* око Путина (Политика, 30.4.2014, 4); СНС и ЦВМ *изводе* статут са *слепог колосека* (Политика, 30.4.2014, 7).

Метафора се у насловима новинских вести и новинских извештаја понекад јавља уз друге семантостилеме, најчешће уз употребу метонимије. Наслов вести *Студенти једу бисквите* (Прес, 14.12.2007, 46) садржи когнитивну метафору *јести* (побеђивати) и две метонимије: играчи краљевачког „Машинца“ су „студенти“, а играчи „Лајонса“ су „бисквитари“.

У нашем корпусу доминантна је лексичка метафора, која не отежава превише рецепцију али доприноси експресивности и атрактивности наслова, као и сложена форма генитивне беспредлошке метафоре, која има посебан стилски учинак.

Персонификација, која је у интерсекцијском односу с метафором, најчешће се остварује у виду метафоричне употребе глагола (Ковачевић 2000: 33). Учесталост употребе персонификације огледа се у антропоморфном поимању света, па се у насловима новинских вести и новинских извештаја различите појаве представљају кроз аналогију са човековим осећањима (воли, осећа тугу), уобичајеним или неуобичајеним радњама (гута, чита мисли) и важним догађајима у животу човека (одлазак у пензију, смрт), као у примерима:

Хоботница Паул *одлази у пензију* (Политика, 12.7.2010, 25); Фијат више *воли* Србију (Политика, 23.7.2010, 12); Мобилни *чита мисли* (Политика, 21.1.2011, 22); Мирослав: Народна музика *није умрла* (Прес, 12.12.2011, 18); *Тугу за својим фудбалерима* сигурно највише *осећа* афрички фудбал (Прес, 4.7.2010, 19); Пашњак *гута* овце (Блиц, 31.10.2007, 16); Бабушници *прете* клизишта (Прес, 10.12.2007, 9); Куга и колера *прете* Мексику (Прес, 6.11.2007, 20).

Персонификација се у наслову новинске вести и новинског извештаја понекад јавља удружена са метонимијом, као у неким од наведених примера (*Фијат више воли Србију* (Политика, 23.7.2010, 12), *Куга и колера прете Мексику* (Прес, 6.11.2007, 20)). Персонификација у наслову може бити удружена са другим тропима, на пример са оксимороном, као у наслову вести *Србија сиромашни расипник енергије* (Прес, 14.12.2007, 8).

Метонимија је „један од главних и најчешће употребљаваних тропа у пјесничком као и у обичном говору, стилско средство, које се састоји у томе да се за неки појам или ријеч мјесто адекватног (обичног) израза употребе други, који је с тим појмом у материјалној свези или је његов материјални симбол“ (Симеон 1969: под *метонимија*). Метонимијски пренос значења одвија се на синтагматској оси језика, *преношењем имена* једног појма да се њиме означи садржај другог појма, а основ преношења представља подударност (близина) денотата та два знака.

Метонимијски пренос значења, којим се о неком ентитету говори коришћењем назива ентитета који је са њим у вези, у тексту новинског извештаја веома је чест вид концептуализације стварности. Овај процес проширивања значења метонимијски употребљене лексеме чест је и у насловном блоку извештаја и најчешће је реч о језичкој (лексичкој) метонимији а не о поетској метонимији. Метонимијски концепт подразумева

активирање асоцијативних процеса код читаоца и води прототипској категоризацији (Лејкоф, Џонсон 1980).

Следећи поделу метонимије на просторну, временску, каузалну, посесивну и партитивну метонимију (Ковачевић 2000: 48), утврдићемо који типови метонимије представљају стилску доминанту наслова новинских вести и новинских извештаја.

У насловима новинских вести и новинских извештаја најчешћа је просторна метонимија типа „назив насељеног места/краја → житељи тог места/краја“:

Пола *Србије* [→ становника Србије] греје се на дрва (Ало, 7.11.2007, 3); *Моровић* [→ становништво Моровића] се брани, *Митровица* [→ становништво Митровице] склања „зечије насипе“ (Политика, 24.5.2014, 7); Девет нових медаља за *Србију* [→ спортисте из Србије] (Политика, 1.7.2009, рубрика Спорт).

Фреквентношћу употребе у насловима издваја се и просторна метонимија типа „назив установе / органа управљања → људи који чине дату установу“ (Ковачевић 2000: 50):

„*Шкорпиону*“ мања робија (Вечерње новости, 12.9.2008, 18); „*Делта*“ тужила Верицу Бараћ (Прес, 6.11.2007, 7); Милосављевић: *Влада* се труди (Политика, 8.3.2008, 5); *МУП* само неонацистима забранио окупљање (Политика, 10.10.2008, А7); Договор *Владе* и просветара на помолу? (Прес, 10.12.2007, 8).

Просторна метонимија типа „назив града/земље → институција смештена у том граду“ честа је у насловима новинских вести и новинских извештаја са политичком тематиком:

Тадић: *Србија* [→ Влада Србије] одлучна да заврши сарадњу са *Хагом* [→ Хашким трибуналом] (Политика, 12.9.2008, А1); Кад бисмо имали 10 *Норвешки* [→ страних влада као што је Влада Норвешке, која шаље помоћ], лакше бисмо дисали (Политика, 24.5.2014, 9); *Хаг* [→ Хашки трибунал] се брука због Војислава Шешеља (Блиц, 9.7.2014, 3); *Србија* [→ влада Србије] није учинила довољно за Роме (Политика, 17.10.2008, А8).

Синтагма *10 Норвешки* има и додатно онеобичење постигнуто употребом властите именице, дакле именице која је сингуларија тантум, у оквиру партитивне синтагме. У наведеним примерима очитује се серијска природа метонимије, јер је реч о ланцу метонимија, пошто се и називом институције означавају људи који у њој раде.

Временска метонимија је знатно ређа у насловима новинских вести и новинских извештаја од просторне метонимије, али има изразит стилски ефекат:

Милановић ослобођен, спасао га 5. октобар [→ нестанак докумената који доказују његову кривицу из архиве РТС-а у пожару 5. октобра 2000] (Блиц, 11.7.2014, 14); Надају се новом 5. октобру [→ државном пучу] (Курир, 1.9.2008, 2).

Да закључимо. Анализа је показала да су темељне стилске фигуре, метафора и метонимија, једине семантостилеме који се фреквентношћу употребе и разуђеношћу типова издвајају у насловима новинских вести и новинских извештаја. У насловима новинских вести и новинских извештаја уочавамо и употребу других семантостилема (антономазија, кенинг, контраст, и др.), али се они услед тога што су у испитиваном корпусу заступљени малим бројем примера не могу сматрати типичним семантостилистичким средством.

II.1.3.3. Синтаксостилеме у насловима новинских вести и новинских извештаја

Наслове новинских вести и новинских извештаја су најчешће краће, просте проширене реченице, тако да не пружају велике могућности за појаву синтаксостилема.³⁶ Синтаксостилеме се у насловима новинских вести и новинских извештаја углавном остварују поступком интензивирања и то понављањем синтаксичких чланова, редупликацијом релационих речи, понављањем синтаксичких конструкција.

Синтаксичке фигуре се остварују на нивоу синтагме или реченице. У нашем корпусу наслова вести и извештаја у најфреквентније синтаксостилеме спадају фигуре понављања на синтаксичком нивоу.

Кумулација, удвајање хомофункционалних јединица коме делимична семантичка редупликација обезбеђује стилистичку маркираност, реализује се у нашем корпусу редуплицирањем лексема, као у примерима:

Жене ћуте и трпе насиље годинама (Блиц, 3.11.2007, 21); *Пљуште туче и оптужбе* у „Јумку“ (Прес, 6.11.2007, 10); *Куга и колера* прете Мексику (Прес, 6.11.2007, 20); *Дете умрло гладно и жедно!* (Курир, 20.8.2008, 10).

Антитеза представља семантичку опозицију потцртану синтаксичким паралелизмом (Багић 2012: под *антитеза*). У насловима новинских вести и новинских

³⁶ „Уколико је реченица сложенија, могућности њене реорганизације су веће, а самим тим и могућности појаве синтаксостилистичких чињеница.“ (Вуковић 2000: 82)

извештаја антитеза се користи зарад наглашавања сукоба, драматичности, уношења полемичког тона, као што показују ексцерпирани примери:

Церар фаворит, а основао странку у јуну (Блиц, 9.7.2014, 6); Опада подршка ДС-у, притисак расте (Данас, 14.4.2011, 8); Убио дилера, па отишао у кафану! (Ало, 29.11.2013, 2); Лоше радили, па их наградили! (Ало, 24.11.2013, 4); Пецао рибу, извукао женски леш! (Ало, 24.11.2013, 4).

Корекција, као посебан случај антитезе, није честа у нашем корпусу наслова, а јавља се са сврхом прецизирања, допуњавања информације:

Рекао је не ММФ-у, али не и Динкићу (Политика, 21.7.2013, 5); Већина за резолуцију, али важно је и шта пише (Данас, 20.7.2013, 5).

Редупликација релационих речи реализује се у насловима новинских вести и новинских извештаја и као полисиндет, односно редупликација копулативног везника *и* и дисјунктивног везника *или*, као у примерима:

Касне *и* берба *и* сетва (Прес, 6.11.2007, 17); Николић: Коштунице, бирај – *или* Тадић *или* ја (Прес, 19.12.2007, 6); „Волео“ *и* жену *и* пасторку! (Курир, 23.8.2008, 10).

Интензификација конектором огледа се у посебном истицању значаја сваког члана координиране конструкције, тако да конектор има интензификаторску функцију и служи оформљењу синтаксостилема у наслову (Ковачевић 2000: 327). Асиндет је редак у насловима новинских вести и новинских извештаја, а прати га синтаксички паралелизам:

Срби хвале, Албанци се чуде, тројка бележи (Ало, 7.11.2007, 2); Србију критикују, Русима приговарају (Политика, 30.4.2014, 5).

Синтаксостилемска структура наслова информативног публицистичког текста постиже се у српској штапи и фокализацијом реме. У насловима новинских вести и новинских извештаја претфокусна пауза као средство истицања информативног тежишта сигнализирана је цртом, чиме се углавном истиче неочекиваност фокуса:

У болници – уживање (Вечерње новости, 21.12.2007, 39); Николић: Коштунице, бирај – или Тадић или ја (Прес, 19.12.2007, 6); Пожар у ноћном клубу срећом букнуо у – подне (Политика, 5.6.2012, 13); Сваки стоти Бечлија – милионер (Вечерње новости, 8.6.2012, рубрика Планета); Динар у понедељак поново у паду према еврџу – курс 99,7354 (Блиц, 5.3.2010, 6).

Да закључимо. Синтаксостилистичка онеобичења наслова новинских вести и новинских извештаја нису честа, а почивају углавном на поступку интензивирања и на разноврсним понављањима.

II.1.3.4. Графостилеме у насловима новинских вести и новинских извештаја

Графичко обликовање текста новинске вести и новинског извештаја огледа се како у истицању наслова и осталих елемената насловног блока, тако и у истицању лида, антрфилеа, међунаслова, и сл. Графолошки ниво наслова новинских вести и новинских извештаја карактеришу различита онеобичења, графостилистичка обрада слова, употреба интерпункције, подвлачења, боје и сличних поступака истицања читавих наслова или само неких речи у наслову. Употребом графостилема истичу се најважније чињенице и олакшава проналажење кључних информација у насловима новинских вести и новинских извештаја.

Доминантни графостилистички поступци у насловима новинских вести и новинских извештаја су графостилистичка обрада слова и употреба интерпункције. Облик графема и његово истицање по правилу значи стилско појачавање (Вуковић 2000: 86). Графичка обрада слова, тј. њихова боја, величина и облик носе одређени део информације јер доприносе прегледности, истичу оно што је значајније, разбијају једноличност, омогућавају градацију (наднаслов, наслов, поднаслов), а самим тим омогућава се „лакше и једноставније декодирање поруке, а прије свега омогућује бржа селекција и избор информације која је потребна примаоцу и за коју је он заинтересован“ (Тошовић 1991: 13).

У свим новинским вестима и извештајима налазимо графостилистичку обраду слова као један од вањезичких функционалних појачивача. Насловни блок је штампан различитим фонтом или барем величином слова која се разликује од слова којима је штампано тело вести или извештаја. Тај најзаступљенији вид графостилистичке обраде у највећем броју примера није праћен другим средствима визуелног кода у насловном блоку, док у једном броју примера налазимо и комбиновање овог модела са другим начинима обликовања насловног блока.

Наслов, наднаслов или поднаслов може бити истакнут још и подвлачењем или другом бојом, а налазимо и примере у којима је једна реч наслова истакнута другом бојом.

Реченични акценат је у штампаној реализацији вербалног кода супституисан бојом као средством визуелног кода.

Један број вести и извештаја има насловни блок штампан белим словима на црној, сивој или црвеној позадини. Може се радити о целом тексту штампаном белим словима на оваквој позадини или само о наслову штампаном на овај начин. Највећи број овако графостилистички обликованих вести и извештаја налазимо у дневним листовима *Правда*, *Ало* и *Курир*, у вестима из области спорта, полицијских извештаја и политике.

Такође, подвлачењем и болдом могу се истаћи главне информације дате насловом, тако да читалац може одлучити да ли ће читати вест. У *Блицу* налазимо и наднаслове подвучене сивом и црвеном линијом. Такође, јавља се и подвлачење наслова. У дневном листу *Ало* на истој страни налазимо текстове о сензационалним новостима из различитих сфера у којима имамо наслове подвучене црвеним, нпр., *'Грабљивица' обара све рекорде* (Ало, 14.12.2007, 4) или *Ухваћен учесник у убиству Мијатовића* (Ало, 14.12.2007, 4).

Афективно наглашавање графичким путем налазимо у насловима у којима су неке речи истакнуте одређеним поступком. Истицање појединих речи у наслову употребом друге боје слова је нешто ређе од штампања целог наслова или наднаслова у боји. Словима у боји може бити означен извор информације или прва реч наслова, која се у тексту понавља више пута. Црвеним словима може бити означен извор информације, као у наслову *Јеремих: Нема цене за Косово* (Ало, 7.12.2007, 2), у ком је прва реч истакнута црвеном бојом. У наслову вести *Бомбом на Северину* (Курир, 15.12.2007, 14) лексема *бомба* истакнута је ружичастом бојом. Истицање делова исказа употребом боје одлика је таблоидног новинарства, док се у *озбиљној штампи* овај вид афективног наглашавања никада не јавља.

У графостилистичком погледу посебно су значајна онеобичења у домену интерпункције зарад стварања посебних стилских ефеката (Вуковић 2000: 87). Наслови новинских вести и извештаја понекад су графостилистички онеобичени употребом узвичника, као у примерима:

Истраге за притвор! (Вечерње новости, 16.4.2008,13), У „ауту“ без кривице! (Вечерње новости, 19.4.2008, 13), Ухапшен Кертесов помоћник! (Прес, 24.4.2008, 14); Малолетници харали по селима! (Прес, 16.12.2007, 11).

Наслове истакнуте употребом узвичника одликује оштар, протестни тон, а чешћи су у жутој штампи. На пример, у рубрици „Друштво“ дневног листа *Курир* често налазимо кратке сензационалистичке наслове новинских извештаја штампане штампаним словима на чијем је крају узвичник, испод којих стоји информативнији поднаслов.

Знак узвика у наслову вести или извештаја може сигнализирати изненађеност због необичног, изузетног догађаја (*Животиње у ЗОО врту добиле поклоне!* (Прес, 31.12.2007, 28); *Подвиг српских лекара: Матичним ћелијама лече срце!* (Прес, 15.10.2009, Вести дана)), ужаснутост, запрепашћеност (*Дете умрло гладно и жедно!* (Курир, 20.8.2008, 10); *„Волео“ и жену и пасторку!* (Курир, 23.8.2008, 10); *Запаљене просторије Савеза глувих!* (Прес, 10.12.2007, 14); *У два пожара изгорело 58 људи!* (Прес, 6.11.2007, 20); *Факултети у Србији раде на муфте!* (Курир, 17.1.2012, рубрика Друштво); *Убио дилера, па отишао у кафану!* (Ало, 29.11.2013, 2)), негирани волунтативни елемент у слободном управном говору (*Не дамо Косово!* (Прес, 10.12.2007, насловна); *Не дам сисе!* (Курир, 18.12.2007, 12)), хабитуалност, понављање социјално неприхватљивог понашања јавне личности (*Поново украде!* (Курир, 6.12.2007, 16)), заповедни тон (*Путин: Амери, не мешајте се у наше послове!* (Прес, 20.12.2007, 20); *Новаковати: Ђоковића уврстити у речнике!* (Курир, 13.2.2013, рубрика Тенис)), итд.

Сензационалистички приступ извештавању очитује се и у насловима новинских вести и новинских извештаја на чијем крају стоји упитник, чиме се изневерава једна од темељних одлика жанра новинске вест и жанра новинског извештаја. Информативни текстови по својој дефиницији износе проверене информације, а упитник у наслову сигнализира запитаност над истинитошћу тврдње изнете насловом:

Војислав Шешељ ускоро на слободи? (Данас, 8.9.2008, 3); Алкохол добар за старије? (Прес, 4.1.2008, 33); Споразум у фебруару? (Курир, 21.12.2007, 4); Мобилни изазива рак у устима? (Прес, 14.12.2007, 21); Агенат на Путина 7. 1. 2008? (Прес, 10.12.2007, 20); Споразум у фебруару? (Курир, 21.12.2007, 4).

У наведеним примерима наслов вести својом упитном формом привлачи пажњу читаоца, и уједно пружа сажету информацију о садржају вести, али оставља отворено питање о тачности те информације.

Упитник и узвичник заједно ретко налазимо на крају наслова новинских вести и новинских извештаја, иза упитно-узвичне реченице (*Јестро, зашто лажеш?! (Газета, 16.3.2008, насловна)*) или исказа којима се исказује чуђење, негодовање, неслагање, запрепашћење (*Албанци нападају Србе на Божић?! (Прес, 10.12.2007, 14)*).

У насловима новинских извештаја понекад налазимо графостилистичко онеобичење употребом три тачке на крају и ређе у самом наслову (у последњем од наведених примера):

Вуковић: Мора само да се умре... (Вечерње новости, 25.1.2012, рубрика Спорт); До реконструкције воде три пута... (Блиц, 21.7.2013, рубрика Политика); Допинговани Рујевић, Кикановић, Фрис... (Прес, 2.7.2010, 25); Процене... Србија најатрактивнија у региону (Прес, 15.4.2011, рубрика Политика).

Знак прекида на крају наслова извештаја сигнализира изостављање дела текста, незавршеност низа при набрајању (*Допинговани Рујевић, Кикановић, Фрис... (Прес, 2.7.2010, 25)*), алузију и изазивање знатижеље читаоца (*До реконструкције воде три пута... (Блиц, 21.7.2013, рубрика Политика)*), стварање напетости (*Вуковић: Мора само да се умре... (Вечерње новости, 25.1.2012, рубрика Спорт)*). Овако онеобичени наслови могу се сматрати и једним видом ретиценције, подврсте апосиопезе која се не реализује у дијалогу већ у говору једне особе, а после паузе се не наставља дигресијом (Симеон 1969: под *ретиценција*).

Да закључимо. Иако употреба упитника или узвичника на крају наслова новинских вести и новинских извештаја није новина у српској дневној штампи,³⁷ уочавамо фреквентнију употребу овог графостилистичког поступка у штампи објављиваној током испитиваног периода. Укупност графостилистичких поступака омогућава истицање наслова и стога углавном представља сврсисходан стилистички избор. Ипак, експерименти на графолошком нивоу у насловима информативних текстова понекад су претерани, као у насловима новинских вести и новинских извештаја у жутој штампи.

³⁷ Чињеницу да наслови који на крају имају упитник или узвичник нису нова појава у језику српске штампе потврђују наслови из 1891, нпр. „Да ли вреди имати мужа? (7.Ш)“ (Грицкат 1966: 88), а у великом броју и у првом годишту *Политике* из 1904, где се јављају не само праве упитне реченице, већ и формално упитне реченице: „За кога се радо удају Францускиње (12. I 1904)“ (Грицкат 1966: 89).

О стилистичкој организацији наслова новинских вести и новинских извештаја можемо закључити да се фреквентношћу употребе и разуђеношћу стилских поступака као доминанте наслова новинских вести и новинских извештаја издвајају једино семантостилеме и графостилеме, док су фоностилеме и синтаксостилеме заступљене у мањој мери. Најфреквентнији семантостилеме у насловима вести и извештаја у српској дневној штампи су метафора и метонимија. Графостилистичка онеобичења наслова се реализују пре свега као графичко обликовање слова и у домену интерпункције, чиме се уз употребу вањезичких функционалних појачивача, односно средстава визуелног кода, омогућава лакше проналажење кључних информација, привлачење пажње и истицање појединих делова исказа. Фоностилеме се реализују у виду понављања, најчешће као хомотелеутон и хомоарктон. Деривационе морфостилеме нису доминанта наслова новинских вести и новинских извештаја јер они омогућавају афективно нијансирање исказа, а афективност није одлика наслова информативних публицистичких текстова. Морфоностилеме изразитог стилског потенцијала, као што су парагменон и полиптотон, доприносе онеобичењу, уносе значајан отклон у односу на уобичајену формулацију наслова новинских вести и новинских извештаја, али се не могу сматрати њиховом језичко-стилском карактеристиком јер нису фреквентни у испитиваном корпусу. Синтаксостилеме нису честе зато што су новински наслови углавном кратки, па не пружају много могућности за стилогену трансформацију синтаксичке структуре.

II.1.4. Закључак о језичко-стилским карактеристикама наслова новинских вести и новинских извештаја

Анализа језичко-стилских карактеристика наслова новинских вести и новинских извештаја показала је да наслове оба жанра одликује стереотипност, али и лексички, синтаксички и стилистички избори условљени тематиком и приступом извештавању, јер наслов уз изношење главних чињеница уједно привлачи пажњу.

О лексичкој структури наслова новинских вести и новинских извештаја можемо закључити да их одликује претежно именски карактер, а дистрибуција одређених именица условљена је тематиком. Честе су именице које означавају жива бића (називи занимања, називи државних и верских функција), нешто ређи су административно-правни термини,

девербативне именице и властите именице (антропоними, топоними и ергоними). За наслове новинских вести и извештаја карактеристична је употреба неутралних глагола који означавају радњу, најчешће транзитивних. За наслове новинских вести и новинских извештаја карактеристична је честа употреба презента и перфекта, док се императив и модално употребљени инфинитив користе ређе, и то са сврхом привлачења пажње и посредног утицаја на ставове читалаца. У погледу дистрибуције придева и прилога оба испитивана жанра одликује заступљеност ограниченог броја лексема за исказивање квалификације или темпоралне локализације.

По својој синтаксичкој структури наслови новинских вести и новинских извештаја најчешће припадају реченичном типу. У нашем корпусу најчешће са јављају наслови са синтаксичком формом просте проширене реченице, ређе независносложене реченице са две или три клаузе, док су наслови у форми зависносложене реченице веома ретки у вестима а у новинским извештајима се јављају са декларативном клаузом која допуњује *verba dicendi*.

Наслове новинских вести и новинских извештаја реченичног типа често одликује активна дијатеза и неутрални ред речи, а пасивна дијатеза се јавља када је пацијенс информативно важнији од агенса. У погледу информативне актуализације реченице уочавамо истицање пацијенса у насловима вести и извештаја распоређивањем директног или индиректног објекта на почетну позицију у наслову и фокализовање бројчаног податка употребом црте. У насловима реченичног типа честа је елипса, у виду изостављања глагола *јесам/бити* (у крњем перфекту или у виду копуле у оквиру копулативног предиката), која омогућава сажетост, уз очување јасности изнете информације.

Наслови нереченичног типа најчешће имају синтаксичку форму именичке синтагме, и то просте зависне синтагме чија је управна реч глаголска именица, најчешће са неконгруентним атрибутом иза управне речи а нешто ређе са конгруентним атрибутом испред управне речи. Ређе се јављају наслови сачињени од једне речи, који се могу посматрати и као непотпуне реченице. Праћени су узвичником, служе за привлачење пажње и истицање афективног односа према теми извештавања. Јављају се у жутој

штампи, а њихово елементи исказа који недостају у тако сроченом наслову могу се реконструисати тек читањем текста вести или извештаја у целини. Општелингвистички принцип језичке економије остварује се у насловима вести и извештаја у српској штампи најчешће употребом девербативних именица са сврхом кондензације, а ређе универбизацијом, која уноси жаргонски призвук у наслове информативних жанрова.

Слободни управни говор је доминантна форма преношења туђег говора у насловима новинских вести и новинских извештаја. Овај модел преношења туђег говора омогућава кондензовање говорниковог исказа али и манипулацију чињеницама.

Метафора и метонимија су доминантне стилеме у насловима новинских вести и новинских извештаја, јер се једино оне издвајају фреквентношћу и разуђеношћу модела. Графостилистичка онеобичења су такође карактеристична за наслове вести и извештаја, јер омогућавају истицање кључних информација и привлачење пажње.

II.2. Лид новинске вести и новинског извештаја

Термином *лид* означава се почетак новинског текста у ком се читалац непосредно уводи у срж догађаја, при чему је погрешно сужавати значење овог журналистичког појма *само на вест, на назив глава вести* (Ђурић 2003: под *лид*). Поред назива *лид* и *глава вести*, у новинарској стилистици се јавља и термин *капител* (Јовановић 2010: 118–121). Навешћемо најпре одлике које су у журналистичкој литератури наведене за лид схваћен као глава вести, да бисмо потом показали да исте формалне ознаке важе и за лид извештаја.

Лид се у журналистичкој литератури дефинише на следећи начин:

ГЛАВА ВЕСТИ – лид (to lead, енгл. – водити, предњачити, бити први, бити видовит) јесте почетак, први параграф, уводни део вести, у коме се налазе основне, најбитније чињенице, поређане по значају. Остали, мање значајни подаци налазе се у другом делу, у телу вести. Примена принципа главе вести при писању посебно је значајна у електронским медијима где је због ограниченог времена, у првој реченици неопходно саопштити есенцију догађаја, не оптерећујући је детаљима. Циљ је да читалац прими, већ у првим редовима максимум информација. Ако је заинтересован за појединост, наставиће читање/слушање. Уколико није, ипак ће бити у току догађаја. (Тодоровић 2002: 65).

Поред елемента времена и други елементи битни за вест или извештај налазе се у лиду. У тексту занованом на истраживању и најбитнији статистички податак ставља се у

лид (Итјул, Андерсон 2001: под *елемент битан за вест*). Први пасус вести представља „кондензацију целе вести, вест ’исцеђену’ до њених суштинских ’капи’, до њене поенте, до оног битног ради којег је вести и написана“ (Рајнвајн 1988: 44). Вест може имати само један почетак, наиме, мора почети одговором на најважније од пет питања, најчешће одговором на питања *ко, шта* или *где*.

У прескриптивној журналистичкој литератури као модерно правило препоручено је скраћивање лида и употреба само једне реченице (Јовановић, Лазаревић 2005: 57). У анализираним вестима налазимо нешто сложенију структуру лида, па тако у савременој српској штампи вести имају и лид од три реченице.

Лид је формално одвојен (белинама) од остатка текста новинског извештаја који сажима, али се анафорском кохезијом прва реченица тесно везује за њега и контекстуализује, па и поред формалне рашчлањености новинског извештаја можемо говорити о чврстој текстуалној структури коју чине сви његови делови (насловни блок, лид, тело извештаја, антрфиле).

Реченица која чини лид извештаја, као и прва реченица текста вести или извештаја има чврсту информативну структуру и углавном представља ауторски говор (новинареве речи). У погледу реда речи лид одликује уобичајени, неутрални распоред, па се на почетку увек наводи тема о којој се извештава:

Румуни Флорин Ц. (32) и Мариан В. (23), ухапшени су због сумње да су на неколико банкомата фалсификованим картицама подизали новац. (Блиц, 7.12.2007, 14); Тим лекара Клиничког центра Србије извео револуционарни захват у лечењу кардиоваскуларних болести, успешно убризгавши матичне ћелије у ослабљени срчани мишић једног Београђанина (67). (Прес, 15.10.2009, Вести дана); Градски даљински системи дугују испоручиоцима гаса и мазута колико и њима грађани и привреда – око 26 милијарди динара. (Политика, 21.7.2013, 14); ЕУ, УН и САД осудиле војни удар и траже хитан повратак демократске, цивилне власти. (Политика, 24.5.2014, 3); Амбасадор Рагнар Камсваг каже да је Норвешка била импресионирана јединством и солидарношћу грађана Србије у тренутку катастрофе. (Политика, 24.5.2014, 9).

Овај вид текстуалне кохезије налазимо изразито често између реченице која представља лид вести и прве реченице вести, где се кореферентна веза успоставља између конструкције коју сачињава званични назив државне функције коју нека личност обавља и њеног имена и презимена, наведене на почетку лида, и презимена те личности наведеног на почетку прве реченице вести, као у примерима:

Високи међународни представник у Босни и Херцеговини Мирослав Лајчак изјавио је да неће дозволити да га босански Срби уцењују оставкама и истовремено оптужио премијера Србије Војислава Коштуницу да обмањује јавност. *Лајчак* је рекао да поштује ауторитет и мандат председника Владе Србије Војислава Коштунице, али да исто тако очекује од њега да поштује ауторитет и мандат високог представника за БиХ. (Блиц, 3.11.2007, 14);

Премијер Србије Војислав Коштуница изјавио јуче да је Србија преузела иницијативу на преговорима о Косову и предложила поређења суштинске аутономије са споразумним решењем које је постигнуто за статус Хонгконга у Кини. *Коштуница* је у разговору са министром спољних послова Ирске Дермотом Ахерном нагласио да је то значајан корак Србије у правцу налажења компромисног, одрживог и функционалног решења сагласног с Повељом УН, Резолуцијом 1244 и Уставом Србије“, саопштено је из Владе Србије. (Блиц, 9.11.2007, 2).

Кохезивни субјекти у овом типу текстуалне кохезије могу представљати перифрастично именовање истог денотата или семантички прерађену ознаку истог појма. Овај тип анафорске кохезије је и у извештају, као и у вести, чест између реченице која чини лид извештаја и прве реченице тела извештаја:

Репрезентативка Србије Амела Терзић пласирала се данас у финале трке на 1.500 метара, на Светском јуниорском првенству у атлетици које се одржава у канадском Монктону. *Терзићева (17), освајачица бронзане медаље са прошлогодишњег Светског првенства за млађе јуниоре у Брешанонеу*, освојила је друго место у трећој квалификационој групи. Она је стазу претрчала за четири минута, 13 секунди и 46 стотинки, што је пето време квалификација и нови јуниорски рекорд Србије. (Блиц, 23.7.2010, 21);

Луис Хамилтон доживео је удес на првом незваничном тренингу уочи ВН Немачке где су најбољи утисак оставили Ферари и Ред Бул. *Хамилтон* је током првог тренинга скренуо са стазе и ударио у зид после чега је само поручио преко микрофона да је болид тотално уништен. (Блиц, 23.7.2010, 23).

Први од наведених примера ексцерпиран је из спортског извештаја *Амела Терзић националним рекордом до финала СП за јуниоре*, који је објавио *Блиц* у време Светског јуниорског првенства у атлетици, одржаног 2010. године. Антропоним који се јавља на почетку наслова јавља се и на почетку лида и још једном на почетку прве реченице извештаја, при чему током понављања бива семантички преобликован, јер се исти денотат најпре у наслову само означи именом и презименом атлетичарке, а потом се уз њено име везују друге информације (у првој реченици извештаја информацијом у загради, која казује њен број година, и дугом апозицијом износе се битне информације за праћење њеног успона у каријери). Тиме се поступно проширује опсег појма који је тема извештавања, а уједно ствара чврсто кохезивно јединство новинског извештаја као целине сачињене од формално оделитих, шаблонизираних елемената.

Уводне одредбе се у уводним реченицама или у реченицама које чине поднаслов или лид текста новинског извештаја јављају најчешће у антерематској позицији, дакле иза централне теме а испред реме, чиме се информативна предност даје теми, за коју се заједно са ремом везује и уводна одредба, као што показују примери:

Тадић и Цветковић *јуче* разговарали са Брамерцом (Вечерње новости, 12.9.2008, 4, поднаслов); „Блиц“ је *јуче* писао да је ово откриће проузроковало мали рат у службама и полицији, али да то није једино што је разбеснело новог шефа БИА. (Блиц, 12.9.2008, 2); (Блиц, 7.11.2007, 26); Група „Ван Гог“, која је недавно у Минхену добила МТВ награду, *јуче* се званично захвалила пријатељима, сарадницима, новинарима и спонзорима на подршци. (Блиц, 7.11.2007, 26).

Лид вести и извештаја у српској штампи често чини дужа реченица са основним моделом неуправног говора и ауторском дидаскалијом у антепозицији, као у примерима:

Чланови Конфедерације слободних синдиката поновили су *јуче* да ће започети штрајкове у целој Србији и затражили да разговарају о предлогу министра економије Млађана Динкића да се свим грађанима Србија подели по 15 одсто акција шест највећих неприватизованих државних предузећа. (Блиц, 17.11.2007, 10); Потпредседница Владе Србије за привреду и регионални развој Верица Калановић изјавила је данас у Бујановцу да би Београд и Приштина требало да реше питања која немају везе са националном припадношћу, као што су на пример признавање диплома, питање уџбеника, запошљавања... (Блиц, 7.4.2011, 6).

Као што показују наведени примери, у лиду новинских вести и новинских извештаја ауторска дидаскалија којом се уводе туђе речи има устаљену структуру: „С + П + временска одредба (*јуче*)“.

Постоје такозвани специјални лидови: наративни, контрастни, стакато, комуникативни, упитни и цитатни лид (Итјул, Андерсон 2001: 41). Специјални лидови су у српској дневној штампи заступљенији у новинским извештајима, док су у новинским вестима ређи. У оба жанра уочавамо честу употребу цитатног лида, док је употреба упитног лида честа у новинском извештају, али не и у новинској вести. Остале врсте специјалних лидова налазимо понекад у новинским извештајима, док се у новинским вестима у српској штампи не користе готово никада.

О цитатном лиду говоримо када се у првом пасусу вести наводи директно обраћање важне личности уз обавезно именовање извора на крају тог пасуса (Исто 2001: под *цитатни лид*). Након тога се може наставити цитирање, а цитат обично није дужи од два пасуса. Овај лид се не користи за најсвежије вести, јер може да изостане поента (Исто

2001: 49–50). У нашем корпусу туђи говор у цитатном лиду новинске вести и новинског извештаја најчешће се јавља у виду слободног управног говора са постпонованом ауторском дидаскалијом, као у примерима:

Главни проблем у односима САД и Русије јесте амерички став да Вашингтон има право да се меша у послове Русије, изјавио је руски председник Владимир Путин у интервјуу америчком часопису „Тајм“. (Прес, 20.12.2007, 20); Сложили смо се око тога да је могуће дијалог подићи на политички ниво, то јест на виши ниво самих преговарача у циљу решавања тежих питања и лакше имплементације договора постигнутих са Приштином, рекао је шеф преговарачког тима. (Курир, 4.7.2012); Сада се долази у ситуацију да судије и тужиоци накнадно буду разрешени, то јест да њихов избор од пре три године буде поништен ако то одлуче Високи савет судства и Државно веће тужилаца, рекла председница Друштва судија Србије Драгана Бољевић. (Курир, 26.6.2012, рубрика Друштво); Мултинационална компанија „Хајнекен“ планира да управљање новосадском „Пиваром МБ“ преузме почетком 2008. године, најавио је генерални директор „Хајнекен импорта“ у Србији Игор Шаренац. (Прес, 10.12.2007, 10).

Шаблонизованост преношења неуправног говора може се разбити инкорпорацијом елемената управног у структуру неуправног говора, што доводи до стварања хибридног неуправног говора, у ком се ортографски истичу дословно унети елементи, чиме се аутор формално ограђује од туђег говора (Ковачевић 2012: 314). Термин хибридна конструкција неуправног говора истиче мешање два исказа, два стила, као и брисање оштре границе између управног и неуправног (Исто 2012: 314). У нашем корпусу вести и извештаја туђи говор у цитатном лиду често је унет у ауторски текст у виду хибридног неуправног говора, као у следећим примерима:

Премијер Војислав Коштуница заузео се јуче на преговорима у Бечу да се „упореди предлог Србије о суштинској аутономији Косова са споразумним решењем оствареним у случају Хонгкога“. (Прес, 6.11.2007, 4); Немачка канцеларка Ангела Меркел јуче је у телефонском разговору са председником српске владе Александром Вучићем пружила уверавања да је „Немачка спремна да и даље помаже Србији“ после поплава. (Политика, 24.5.2014, 9); Судија Окружног суда у Београда Вук Туфегчић проглашен је јуче кривим по приватној тужби породице страдалог гардисте Драгана Јаковљевића. Образлажући пресуду, судија Јасмина Васовић рекла је да због изношења „личних и породичних прилика војника Јаковљевића“ Туфегчић мора у року од 15 дана да исплати, на основу судских трошкова, 49.500 динара породици Јаковљевић. (Прес, 6.11.2007, 6).

Ипак, слободни управни говор у новинским вестима у савременој српској дневној штампи није позиционо ограничен на лид, док се у савременој британској штампи претежно јавља у лиду и поднаслову (Смирнова 2009: 84). Такође, слободни управни „дозвољава краће резимее него цитати“ (Рус-Мол 2005: 60), па стога погодује сажимању информација добијених од извора у лиду вести.

Од свих побројаних подврста специјалног лида у новинским извештајима у српској штампи најчешће се јавља контрастни лид, у коме се главној информацији изнетој у тексту супротставља неко друго, често пређашње стање ствари (Исто 2001: 44). Значење супротности у контрастном лиду извештаја исказује се најчешће супротним напоредним односом међу независним клаузама, а ређе прилошком одредбом или текстуалним конектором са значењем супротности:

Председник ФС Србије Томислав Караџић презадовољан је „излетом“ у Алжир јер је репрезентација профитирала на више нивоа. *С друге стране, незадовољан је вестима из Србије...* (Вечерње новости, 4.3.2010, 20, рубрика Спорт); Лидер Нове Србије (НС) Велимир Илић изјавио је да држава мора зауставити миграције грађана у Београд, јер оне много коштају, *док се други делови Србије „празне“*. (Блиц, 16.1.2011, 7); Неколико факултета у Србији акредитовано је *упркос чињеници да су од овлашћених рецензента добили негативне оцене*. Њихови студијски програми бодовани су оценом нижом од прелазне, то јест испод шестнице, сазнаје Курир! (Курир, 17.1.2012, рубрика Друштво); У Скупштини Србије преовладава позитиван став о потреби усвајања нове резолуције о приступању ЕУ, *али ће подршка ипак зависити од садржаја тог документа*. (Данас, 20.7.2013, 5); Углавном смо у Србији навикли да се за све чека последњи час, *али ће Републичка радиодифузна агенција овог пута одлуку о томе коме ће доделити националну фреквенцију некадашње Авале донети већ у уторак 23. јула* иако је за то имала рок од 30 дана. (Данас, 20.7.2013, 7).

Наративни (анегдотски) лид јавља се у прилозима и вестима-занимљивостима у којима новинар анегдотом или сликовитом сценом уводи читаоца *in medias res* (Исто 2001: 41–43). У нашем корпусу наративни лид се не јавља у новинским вестима, док се у новинским извештајима јавља понекад, праћен фотографијом, као сликовита сцена из живота познате личности о којој се извештава. У извештају *Ноле се „сврзо“ у Абу Дабију* испод слике са Твитера на којој Новак Ђоковић и његов брат Марко јашу камиле у Абу Дабију крајем децембра стоји следећи наративни лид:

Тиха-ћиха чет'ри ноге.

Најбољи светски тенисер Новак Ђоковић пронашао је времена да се у јеку жестоких припрема за наредну сезону, у којој ће морати да одбрани велики број бодова уколико жели да остане на првом месту АТП листе, мало опусти и забави на песку Абу Дабија. (Курир, 26.12.2011, 20).

Комуникативни лид подразумева директно обраћање публици са *Ви*, апелујући на читаоце као људе, и често га прати тело вести у ком такође постоји обраћање публици. Не користи се за најважније и најновије вести (Исто 2001: 46). У нашем корпусу новинских вести није потврђена употреба комуникативног лида. У извештајима у српској штампи комуникативни лид није чест, нема га у извештајима друштвено-политичке тематике, већ

се јавља у текстовима који читаоце информишу о занимљивостима. Пример комуникативног лида представља лид извештаја *Мобилни чита мисли*:

Можете корачати лајковачком пругом, а мобилни ће вам читати мисли. Свеједно је, дакле, којим путем ходате и у којој земљи се налазите. (Политика, 21.1.2011, 22).

Упитни лид почиње питањем публици након кога следи одговор, а може да се комбинује и са директним обраћањем (Исто 2001: 48). Упитни лид није чест у нашем корпусу, а његову употребу илустроваћемо по једним примером упитног лида вести и упитног лида извештаја:

Шта поклонити за крштење беби која ће имати све у животу? Сребрну скулптуру њених руку и ногу вредну око 8.500 евра, наравно. Бар је Пипа Мидлтон то поклонила свом сестрићу, принцу Џорџу, пише „Дејли мејл“! (Ало, 27.10.2013, 24); Митинг Српске напредне странке (СНС) још један је покушај да се власти приморају на расписивање ванредних парламентарних избора. Хоће ли најављени протести довести до политичког расплета између власти и опозиције? (Данас, 14.4.2011, 8).

Стакато лид чине кратке, рафалне реченице које износе кључне елементе и читаоца брзо уводе у причу. Након стакато лида следи везујући параграф, који представља копчу са телом вести (Исто 2001: 45). У нашем корпусу стакато лид није чест, нема га у новинским текстовима о важним догађајима, већ представља сензационалистички начин пласирања мање битних информација. Јавља се искључиво у новинским извештајима, праћен везујућим параграфом и готово увек је комбинован са другим подврстама специјалног лида, као у лиду извештаја *Биљана Србљановић: Снимила сам порњић, па сам узела кокаин*, у ком налазимо одлике стакато лида и цитатног лида:

– На суд!

– Јао, види! Па то почели избори!

Овим речима Биљана Србљановић огласила се на друштвеној мрежи Твитер, под псеудонимом Леуа Келлер, након објављивања информације да је у децембру прошле године полиција код ње пронашла кокаин. (Курир, 22.2.2012, 15).

У текстовима новинских вести ретко се јављају неке врсте специјалних лидова, углавном у виду комбиновања поменутих главних врста. Вест *Уметничке сијалице уместо лустера* (Блиц, 25.12.2007, 19) спада у вести-занимљивости у чијем лиду се јавља комбинација упитног и комуникативног лида:

Ако видите штедљиву сијалицу која уз то и лепо изгледа, хоћете ли је купити? Лондонски дизајнери верују да хоћете, иако можда и нисте љубитељ таквих светлећих тела. Уз овакав дизајн, не треба вам ни лустер. (Блиц, 25.12.2007, 19).

Прва реченица је питање публици које има за циљ да заинтригира, док се кључна информација даје у првој реченици тела вести, а новинар се директно обраћа публици са *Ви* у лиду, укључујући је у догађај, док у телу вести то не чини. Због тога што почиње занимљивошћу, а податке видимо тек у телу вести, ова вест представља модел одложеног дејства.

Комбиновање подврста специјалног лида јавља се и у лиду спортског извештаја *Вуковић: Мора само да се умре...* (Вечерње новости, 25.1.2012, рубрика Спорт) – комбинују се упитни лид и стакато лид:

БОЈА одличја? Потпуно небитна. Име ривала на путу до постоља? Кога то још занима. Рукометашима Србије важно је само да у петак као на федерима још једном поскаче од радости. Време до полуфиналног меча прекратиће вечерас (20.15, РТС) у „Арени“ против Македонаца. (Вечерње новости, 25.1.2012, рубрика Спорт).

Можемо закључити да лид у оба испитивана жанра износи главне информације и има исте формалне ознаке. Лид новинске вести и новинског извештаја одликује уобичајени, неутрални ред речи, а информативна предност се даје теми извештавања, која се налази на почетку реченице и за коју се везује рема заједно са временском одредбом. Реченица која чини лид вести има чврсту информативну структуру, најчешће представља ауторски говор (новинареве речи) или неуправни говор. Између реченице која чини лид и прве реченице тела вести или извештаја постоји анафорска кохезија, којом се постепено проширује опсег појма о коме се извештава и ствара чврсто кохезивно јединство информативног новинског текста сачињеног од формално одвојених делова.

Према нашим налазима, специјални лид се јавља само у новинским извештајима. Док се у новинским вестима својом фреквентношћу издваја једино цитатни лид, у новинским извештајима поред цитатног лида чест је и контрастни лид, јер извештај карактерише довођење централне теме извештавања у везу са претходним догађајима, а јављају се и друге подврсте специјалног лида, као и комбиновање различитих подврста специјалног лида.

II.3. Тело новинске вести и новинског извештаја

Након главе (лида) вести следи текст који се у журналистици назива тело вести, у коме се основне информације разрађују, а углавном су поређане према значају. Уколико је

вест дужа, тело вести се састоји од више пасуса. Прва и последња реченица представљају текстуалне позиције које усмеравају пажњу онога ко чита новинску вест или новински извештај.³⁸

Сам почетак тела вести најчешће пружа одговор на питање *где* и део је устаљене структуре текста новинске вести. Ако се текст вести састоји од више пасуса, онда се ова информација најчешће пружа на почетку, у виду устаљене формуле. Такав је случај са вестима објављеним у дневном листу *Блиц*. Зарад илустрације, наводимо прве реченице неколико вести из нашег корпуса:

ЗЛАТИБОР – Снег који је јуче ујутро немилице сипао на Златибору до подне је створио слој дебљине петнаест центиметара, а за разлику од падавина од пре петнаестак дана, овај снег је по мештане и саобраћај далеко безазленији. (Блиц, 13.11.2007, С2); Ниш – Министар пољопривреде и шумарства Слободан Милосављевић изјавио је јуче у Нишу да „проблема у функционисању владе има“, али да не може са сигурношћу рећи у којој мери ће они бити превазиђени. (Политика, 8.3.2008, 5); Крагујевац – У атару села Брзан код Баточине крагујевачка криминалистичка полиција открила је више засада са индијском конопљом. (Политика, 16.8.2013, 9).

Међутим, структура вести се током времена мења, па се овај устаљени почетак најчешће не јавља у вестима које су објављене у дневном листу *Политика* током 2014. године. На пример, у празничном издању *Политике*, 1.5.2014, готово да нема вести која почиње овом информацијом. Померање граница жанра налик је на постмодернистичко мешање жанрова у књижевности.

Описану структуру има и тело извештаја. Изношење тока догађаја о ком се извештава је оно што текст извештаја разликује од текста вести. Најчешће је на почетку наведен резултат, исход неког догађаја, чији се ток потом хронолошким редом представља, од почетка до краја. Главни исход догађаја често је наведен у наслову, како би се придобила пажња читаоца. Обично у тексту новинског извештаја не налазимо *увод* и *закључак*. Читалац се уводи *in medias res*, без посебног увода, а закључке доноси сам, на основу изнетих информација.

³⁸ „Почетак текста је сигнал који усмјерава комуникацију, који реципијента припрема на одређене комуникацијске облике. Сматра се да је почетак текста начелно катафорички, значи да упућује на оно што ће услједити и да усмјерава прагматичко очекивање наставка текста. То прагматичко очекивање основа је тематско-семантичког очекивања. Једнако као и почетак текста, важан сигнал је и завршетак некога комуникацијског процеса. Међутим, за разлику од почетка, завршетак односно завршна реченица текста не би смјела садржавати катафоричке елементе. Завршетком текста би требало испунити очекивања реципијента назначена почетком текста.“ (Гловацки-Бернарди 2004: 68)

Пошто је у савременом новинарству техника презентације изнетих чињеница веома важна, дуги текстови су разбијени у неколико мањих, а „[ч]итаоцима се нуди више приступних тачака“ (Рус-Мол 2005: 149). Беле површине су при том важне, јер чине новинску страну читљивијом, а на извештај начин доприносе и естетици штампаног садржаја (Исто 2005: 151). При рашчлањивању текста новинске вести на пасусе, „осим естетских и визуелних решења, води се рачуна и лакој оријентацији у садржају и пружа се подстицај читаоцу“ (Исто 2005:147).

Оно што је за књигу наслов, поднаслов, увод, то су за вест и извештај насловни блок са свим својим елементима, лид и међунаслови, пратећи елементи вести за које нисмо сигурни припадају ли самом тексту, као његов руб, или су изван њега. Поред рашчлањености текста на пасусе, разбијање дужих информативних текстова постиже се и употребом међунасловова, али они у нашем корпусу нису чести. Нешто су чешћи у новинским извештајима него у вестима, а у погледу графостилистичке обраде и језичке форме деле одлике елемената насловног блока.

Телу новинске вести и новинског извештаја припада и бекграунд. Бекграунд (енгл. background) је допунска информација, позадина главне вести. У журналистичкој литератури дефинисан је као пратећи елемент главног догађаја, скуп чињеница које објашњавају неку новост, било да су оне биле део ранијих текстова или су објашњење неког техничког, стручног детаља (Тодоровић 2002: 68). Додатне информације о теми или личности о којој вест говори могу бити смештене ближе почетку или крају, а препоручује се њихово смештање у средину или на крај вести (Исто 2002: 68). Изјава (актера, сведока, надлежног лица, стручњака), изношење чињеница из ближе или даље прошлости (историјски бекграунд или бекграунд ретроспектива), ближе објашњење неког податка (стручни бекграунд), најаву будућег догађаја, биографски или хронолошки подаци или допунска експликација лида – све су то посебне врсте бекграунда које се могу јавити у новинској вести и извештају. Вести обично имају краћи бекграунд. Вест допуњена бекграундом постаје интерпретативна вест, а новинар од извештача прераста у интерпретатора (Тодоровић 2002: 63).

Дубинска експликација догађаја један је од одговора штампе на изазов коју су пред њу поставили нови медији. Интернет није први људски изум који је утицао на класично

новинарство, али је један од изума који су изазвали највеће промене у начину извештавања и селекцији текстова коју нам данас омогућавају нови медији.³⁹ Бекграунд се јавља као тумачење, додатно објашњење које не мора бити у тесној вези са актуелним догађајем али се односи на његов шири контекст (Тодоровић 2002: 67).

Антрфиле је графички издвојен део новинског текста, уметак одштампан обично на једном ступцу у оквиру, у коме се издвајају *најефектнији подаци, бројке, контрасти и компарације* (Ђурић 2003: под *антрфиле*). Антрфиле у виду табеле, графикона или графостилистички издвојеног текста служи да допуни и појача информацију изражену језичким кодом. Антрфилеи могу имати улогу организовања информације, њеног јасног и прегледног представљања.⁴⁰

Да закључимо. У телу новинске вести и новинског извештаја разрађују се информације изнете у наслову и лиду. Почетак тела вести је шаблонизиран и најпре износи временску локализацију догађаја. Тело новинског извештаја од тела вести разликује изношење тока догађаја, праћење његовог развоја по етапама. Најчешће се прво наводи исход догађаја, а потом се развој догађаја приказује хронолошким редом, од почетка до краја (модел одложеног дејства). Дужи информативни текстови су сегментисани на пасусе, што доприноси читљивости, а у извештајима се понекад са истом сврхом користе и међунаслови. У средини или при крају тела вести и извештаја може се јавити додатна информација, односно бекграунд у виду изјаве актера, стручњака или надлежних лица, у виду изношења догађаја из прошлости, података који додатно осветљавају изнете чињенице, најаве или објашњења. Новински извештаји имају дужи бекграунд од новинских вести. Антрфиле је издвојен део текста, штампан у једном ступцу, уоквирен и графостилистички истакнут. Јавља се у виду табеле, графикона или

³⁹ „Извесно је да је готово сваки људски изум (азбука, штампарска преса, електронска комуникација, сателити, компјутери) и његово даље усавршавање – утицао на вест. Данас постоје техничке и технолошке могућности да се тренутно сакупе вести из било ког дела света и да се оне, истовремено, пренесу на било које друго место, где власти то не спречавају. Готово да не постоји начин да вест буде бржа и доступнија већем броју људи него што је данас. Али, усавршавају се истовремено и начини електронског избора вести, јер људи нису више у стању сами да их бирају, преплављени милионима вести. Многима компјутер већ служи за избор корисних вести.“ (Тодоровић 2002: 67)

⁴⁰ „Табеларни елементи у односу на вербалне и симболичке могу имати улогу организатора“, јер „ликовни материјал има формативну (конститутивну) улогу у односу на вербалну и симболичку грађу, уноси у њу ред и јасноћу“ (Симић, Јовановић 2002: 132).

графостилистички истакнутог текста. Његова функција је допуна изнетих информација, истицање квантитативних података, организовање и визуелно представљање додатних информација.

II.4. Закључак

Стереотипност, као једна од главних одлика структуре новинске вести и новинског извештаја, подразумева шаблонизовану структуру и устаљени почетак. Током последњих година актуелна је тенденција мењања шаблонизоване структуре текста вести и извештаја под дејством бројних екстралингвистичких фактора.

Дужина текста није једини разликовни критеријум, већ се у обзир узимају дистинктивне особине на семантичком плану (разрађеност текста извештаја, приказивање детаља догађаја, његово смештање у шири контекст). Текст извештаја је увек сегментисан на више пасуса, док текст вести може чинити и само један пасус, а најчешће га чине три пасуса. У оба анализирана жанра испод насловног блока стоји лид, белинама одвојен први пасус, у коме се износе главне информације, након чега следи тело вести или извештаја. У новинској вести наслов може а не мора бити праћен другим елементима насловног блока, док новински извештај има разрађен насловни блок. Разрађеност насловног блока новинског извештаја варира од једног листа до другог.

У погледу лексичке структуре, наслове новинских вести и новинских извештаја одликује претежно именски карактер и доминација опште лексике. Фреквентна је употреба именица које означавају жива бића, а нешто је ређа употреба административно-правних термина, девербативних именица и властитих именица. Употреба неутралних глагола који означавају радњу, најчешће транзитивних, у насловима новинских вести и извештаја није фреквентна, како због употребе девербативних именица тако и због елидирања глагола. Доминира употреба презента и крњег перфекта, која је очекивана и немаркирана, док је употреба императива и модално употребљеног инфинитива маркирана. У насловима новинских вести и новинских извештаја квалификације и темпоралне локализације исказују се ограниченим бројем лексема.

У погледу синтаксичке структуре наслова новинских вести и новинских извештаја можемо закључити да у оба жанра преовладавају наслови реченичног типа. Према нашим

налазима, наслови вести и извештаја у српској дневној штампи најчешће су по синтаксичкој структури просте проширене реченице, ређе независносложене реченице са две или три клаузе. У насловима вести веома је ретка синтаксичка форма зависносложене реченице, а у насловима новинског извештаја понекад налазимо форму зависносложене реченице са декларативном клаузом која допуњује *verba dicendi*.

У насловима новинских вести и новинских извештаја са активном дијатезом преовладава неутрални ред речи. Пасивна дијатеза у насловима јавља се када је пацијенс информативно важнији од агенса, при чему се смештањем директног или индиректног објекта на почетну позицију у наслову додатно истиче пацијенс. У насловима новинских извештаја присутно је и фокализовање бројчаног податка употребом црте. Наслове реченичног типа одликује често јављање елипсе, у виду изостављања глагола *јесам/бити*, која омогућава сажето а довољно јасно формулисање наслова.

Наслови нереченичног типа имају најчешће синтаксичку структуру именичке синтагме. У насловима су најфреквентније просте зависне синтагме чија је управна реч глаголска именица, најчешће са неконгруентним атрибутом иза управне речи а нешто ређе са конгруентним атрибутом испред управне речи. Према нашим налазима, ретки су наслови вести и извештаја које чини једна лексема, а такви наслови који могу да се посматрају и као непотпуне реченице. Сензационалистички срочени наслови од једне речи привлаче пажњу читалаца и имају енигматски карактер. Тек након што прочита информативни текст у целини, читалац може реконструисати значење наслова. Употреба девербативних именица са сврхом кондензације, универбизација, као и граматичка елипсом, омогућавају концизно изношење главних информација у наслову уз минимум језичких средстава.

За преношење туђег говора у насловима новинских вести и новинских извештаја најчешће се користи слободни управни говор, јер омогућава кондензовање говорничког исказа, уз манипулацију чињеницама, услед усмеравања читаоачеве пажње на делове нечије изјаве.

Стилске доминанте наслова новинских вести и новинских извештаја су употреба метафоре и метонимије, које су реализоване већим бројем модела, као и графостилема, којима се истичу кључне информације и привлачи пажња.

Шематизована структура текста новинске вести и новинског извештаја поред насловног блока подразумева и постојање лида, који у оба жанра има исте формалне одлике, одликује га неутрални ред речи, чврста информативна структура, ауторски говор или неуправни говор. Кључна разлика у погледу обликовања лида је чешће јављање специјалног лида у новинском извештају и његово реализовање у већем броју подврста, као и комбиновање различитих подврста специјалног лида. Тело новинске вести и тело новинског извештаја одликује формална рашчлањеност на пасусе. Пошто је диференцијална карактеристика извештаја изношење тока догађаја о ком се извештава, сегментисаност текста на пасусе у извештају доприноси читљивости, а исту функцију имају и међунаслови, који се понекад јављају у извештајима. Новински извештаји имају и дужи бекграунд од новинских вести.

III. ЈЕЗИЧКО-СТИЛСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ТЕКСТА НОВИНСКЕ ВЕСТИ И НОВИНСКОГ ИЗВЕШТАЈА

У овом одељку ћемо показати језичко-стилске карактеристика текстова новинских вести и новинских извештаја на плану лексике, синтаксе и стилистике. Детаљном анализом показаћемо интерферирајуће и диференцијалне језичко-стилске карактеристике између жанра новинске вести и жанра новинског извештаја.

Анализираћемо употребу лексике која припада најзаступљенијим врстама речи у вестима и извештајима објављеним у српској дневној штампи, а то су именице, глаголи, придеви и прилози. Додатно ћемо испитати разлике између вести и извештаја у погледу заступљености декомпоновања именица, глагола, придева и прилога.

Анализа синтаксичких карактеристика текста новинске вести и новинског извештаја обухватиће структуру реченице, исказивање агенса, редослед реченичних конституената и преношење туђег говора.

Анализом стилистичких карактеристика текста новинске вести и новинског извештаја биће обухваћена најчешћа стилска средства у нашем корпусу, а то су устаљени изрази, фразеологизми и стилеме.

III.1. Лексичке карактеристике текста новинских вести и новинских извештаја

У информативном подстилу публицистичког функционалног стила слаба емоционалност и шаблонизација условљавају претежну употребу неекспресивне лексике, па је очекивано да у новинским вестима и новинским извештајима нећемо наћи употребу лексике из свих стилских слојева. Очекивани резултати приликом испитивања лексичке структуре вести и извештаја су:

- 1) Новинске вести као темељни жанр припадају „центру“ публицистичког стила, па стога у погледу лексичке структуре текстова новинских вести неће бити значајних разлика у односу на лексичку структуру публицистичког функционалног стила српског језика у целини, која је описана у досадашњим функционалностилским истраживањима;

- 2) Новински извештај ипак има одређене особености у односу на жанр новинске вести, што му обезбеђује статус засебног жанра;
- 3) Неке појаве на плану лексике карактеристичне су за оба анализирана жанра (на пример, честа употреба антропонима), док се неке друге појаве на плану лексике, као што су стилски обојене лексеме, у оба жанра јављају ретко.

Анализа ће показати доминантне одлике новинских вести и новинских извештаја на плану лексикологије, каква је њихова природа и с каквом су сврхом употребљене.

Информативни подстил на лексичком плану одликује неутрална и терминолошка лексика, док стилски обојене лексеме спадају у *неспецифичне јединице* (Тошовић 2002: 320). Избор лексичких средстава у публицистичком стилу није разнолик, а појаве на плану лексике које одликују овај стил, као што су полисемија, хомонимија, синонимија, антонимија и паронимија, варирају од жанра до жанра (Исто 2002: 316). Тако се у новинском извештају синонимија, на пример, углавном јавља када је потребно избећи понављање, на пример код *verba dicendi*. Информативни текстови поседују висок степен унификације и шаблонизације и стога је заступљеност полисемантизације сведена на најмању меру, као и синонимија, што условљава честа понављања (Исто 2002: 317). Вест тражи одсуство двозначних речи, а „новинар увек мора писати беспрекорно тачно, потпуно јасно, језички чисто, лако схватљивим речником, сигурним стилем, те интензивним развијањем текста, имајући стално у средишту пажње главну ствар, ону ради које тада и потеже перо“, будући да је вест најкондензованији вид новинарског изражавања (Рајнвајн 1988: 188). Употребу архаизама и колоквијализама не очекујемо у информативним жанровима (Исто 2002: 317). Такође, употреба жаргонских речи и израза није превише честа у тексту новинских вести, а преовлађују жаргонизми који су у општој жаргонској употреби и који не припадају искључиво говору једне социјалне групе, при чему су у ауторском тексту увек маркирани употребом наводника. Ни аксиолошки маркирана лексика није честа у тексту новинске вести.

III.1.1. Заступљеност врста речи у тексту новинске вести и новинског извештаја

Функционално раслојавање граматичких јединица мора се проучавати по дистрибутивном принципу (Тошовић 1995: 192). Полазећи од Тошовићевог истраживања лексичке и морфолошке структуре публицистичког стила српског језика, испитујемо кључне одлике текста новинских вести и новинских извештаја на изабраном узорку текстова. Избор из великог броја прикупљене језичке грађе зарад прецизне анализе наметнуо се као нужан како би анализа фреквенције употребе глагола, именица, придева и прилога добила на квалитету.

За проверу хипотезе да вести имају сличну лексичку структуру као и публицистички стил у целини, као и проверу наведене тврдње да је изразита доминација именица повезана са именским карактером насловног блока користићемо узорак сачињен од 2757 речи, односно 27 вести, при чему је девет дневних листова било заступљено са по три вести. Квантитативно истраживање заступљености врста речи у новинском извештају проведено је на узорку који се састоји од 6233 речи, у чији састав су ушла по два извештаја из сваког дневног листа који је предмет посматрања, дакле укупно 14 извештаја.

Из текста вести и новинских извештаја изостављен је насловни блок, као и текст испод слике и потпис аутора или назив агенције, како због провере наведене хипотезе тако и стога што наслове и друге елементе насловног блока проучавамо као посебну категорију.

У публицистичком функционалном стилу у целини именице су на првом месту по заступљености, на другом месту су глаголи и на трећем придеви (Засорина 1966, према Тошовић 2002: 325). Сличну ситуацију налазимо и у новинској вести и у новинском извештају.

Када посматрамо само тело вести, у новинским вестима именице су заступљене са 37,4%, а глаголи са 21,7%. Придеви су на трећем месту по заступљености и чине 9,4% свих речи у вести. Прилози чине 6% непроменљивих речи у новинској вести, односно око 2% свих речи у новинској вести. Заменице чине 4,7%, а бројеви 3,6% од укупног броја свих речи. Бројеви су у нешто мање од три четвртине случајева (72,4%) написани

цифрама. Што се тиче скраћеница, чија је честа употреба одлика информативног подстила публицистичког функционалног стила, оне чине 1,4% свих речи у вести.

Именице чине више од трећине свих речи у тексту новинског извештаја (36,8%). Глаголи су други по заступљености и чине отприлике петину свих речи у тексту новинског извештаја (21,8%). Прилози су заступљенији у новинском извештају, у ком чине 14% непроменљивих речи, а 3% од укупног броја речи. Заменице и придеви су готово подједнако заступљени (заменице са 8,9%, а придеви са 8,7%). Бројеви чине 2,7% од укупног броја речи у тексту новинског извештаја и најчешће су написани цифрама.⁴¹ Непроменљиве речи чине отприлике петину свих речи у тексту новинског извештаја (21%).

У погледу заступљености врста речи, нема значајних разлика између текста новинске вести и текста новинског извештаја. Као и у публицистичком функционалном стилу посматраном у целини, у вести и извештају преовладава употреба именица, на другом месту по заступљености су глаголи, на трећем месту су придеви. Уочавамо различиту дистрибуцију заменица, које су заступљеније у тексту новинског извештаја (према нашим налазима 8,9% од свих речи) него у тексту новинске вести (1,4% свих речи).

Предмет анализе биће пунозначне речи које су се издвојиле фреквентношћу употребе и функцијом коју имају у тексту новинске вести и новинског извештаја а чија употреба подразумева новинарев избор. У делу рада који следи проучаваћемо употребу именица, глагола, придева и прилога у тексту новинске вести и новинског извештаја.

⁴¹ У нешто мање од две трећине случајева бројеви се у тексту новинског извештаја пишу цифрама (63,8%), док се у нешто више од трећине случајева (35,6%) бројеви пишу словима, и то у готово половини случајева основни бројеви мањи од девет, чиме се изневерава правописно правило о писању бројева словима. Поједини случајеви писања бројева словима су потпуно оправдани. Када се бројеви користе у значењу заменица или придева, на пример један у значењу неки и други у значењу остали, не може се другачије ни писати. Много је чешће писање словима бројева милион и милијарда него броја хиљаду, јер писање седмоцифрених или десетоцифрених бројева на тај начин бива скраћено, чиме новинари не само да штеде простор, већ и олакшавају рецепцију читаоцима.

III.1.1.1. Именице у тексту новинске вести и новинског извештаја

Поред опште лексике, учесталосту употребе у новинској вести и новинском извештају издвајају се и *nomina agentis*, номенклатурни називи, девербативне именице и деадјективне именице.

III.1.1.1.1. Заједничке именице у тексту новинске вести и новинског извештаја

У новинској вести и новинском извештају преовлађује неутрална, општа лексика. У нашем корпусу новинских вести и извештаја најчешћи су апелативи као што су *цена*, *година*, *дан*, *влада*. Ако посматрамо именице из категорије *неживо* у вестима и извештајима у савременој српској штампи, својом фреквентношћу издвајају се именице *динар* и *евро*, најчешће употребљене у генитиву множине, као што показују примери:

Подизање крста коштало је око осам милиона *динара*, а како наводе у градској управи, новчана средства и опрему обезбедили су бројни донатори. (Курир, 21.7.2010, 17); *Динар* ће у понедељак, 8. марта, наставити да слаби према *евру* и то за три паре или 0,03 одсто и достићи нови историјски минимум од увођења *евра* 2002. године, тако да ће званична средња вредност српске валуте бити 99,7354 *динара* за *евро*, објавила је НБС, која је данас интервенисала са 15 милиона *евра* на девизном тржишту. (Блиц, 5.3.2010, 6).

У нашем корпусу честе су заједничке именице чији је денотат нека организација, институција или удружење. Једну групу ових именица чине називи за државне и политичке институције (најфреквентнија је именица *странка*, а потом по учесталости следе *суд*, *полиција*, *скупштина* и *министарство*). Учесталост лексема показује уједно и медијски простор који добијају одређене области, као што су политика, судство и полиција, док неке друге области, као што су култура, просвета, здравство и спорт добијају много мање простора у штампаним медијима.

Другу групу именица које су врло бројне у нашем корпусу чине заједничке именице чији денотати представљају разне привредне организације. У савременој српској штампи најбројније именице овог типа су англицизми *компанија* и *холдинг*, именица *фирма* је нешто ређа, а *предузеће* и *фабрика* су знатно ређе у употреби.

Именице које поседују обележје анимантности најчешће у анализираним жанровима имају и сему *људско*. У оба жанра најчешћа је именица *човек*, као најнеутралнија именица

овога типа, са уопштеним значењем. Именица *човек* најчешће је употребљена у множини, као у примерима:

Помоћник директора Ургентног центра КЦС-а Милена Јауковић упозорава да би на чело установа пре свега требало поставити стручне и моралне, а не партијске људе. (Прес, 14.4. 2011, 8); Илић је у интервјуу недељнику „Таковске новине“ у Горњем Милановцу рекао да се, према неким проценама, више од 35.000 људи годишње досели у Београд а да свака породица која се досели државу кошта 100.000 динара. (Блиц, 16.1.2011, 7).

Када је употребљена у једнини именица *човек* у нашем корпусу најчешће означава неку непознату особу, као у примеру ексцерпираном из вести *Морина није крив*:

– На питање ко ју је тукао, она је одговорила: „Овај што пише у позиву“ – подсетила је и додала да је Славица Банзић тог *човека* описала као крупног и плавог, иако је Морина нижег раста и црн. (Вечерње новости, 21.12.2007, 12).

Поред именице *човек*, честе су и синонимне именице *особа* и *лице*, обе вредносно неутралне и уопштеног значења.

Именице које поред семе *људско* имају и неке додатне компоненте нешто су ређе у нашем корпусу од именица уопштеног значења. Тако се именице *мушкарцац*, *жена*, *дете*, *младић*, *девојка*, *отац*, *мајка*, *син*, *дечак*, *девојчица*, *деда*, *старица* јављају понекад у нашем корпусу, и то углавном у вестима и извештајима који припадају црној хроници, када је потребно спецификовати значење номиналног референта на основу старости, пола, родбинског односа.

Знатно чешће од личних података ове врсте у проучаваном корпусу вести и извештаја наводе се подаци о нечијој професији, друштвеној позицији, степену образовања, чланству у политичкој партији, јер се тиме исказује моћ и ауторитет те особе или њена компетентност да говори о одређеној теми. У новинским вестима и новинским извештајима друштвено-политичке тематике веома су честе титуле и државне функције. Најчешће употребљавана је *председник*, а честе су и *министар*, *директор*, *премијер*, *потпредседник*.⁴² Када је реч о називима занимања, у нашем корпусу најфреквентније су именице *судија*, *адвокат*, *тужилац*, *лекар*, *радник*, *новинар*. Нешто ређе налазимо

⁴² Анализа употребе титула у британској штампи показује другачије резултате, јер се у њој често јављају и титуле као што су *сер*, *лорд*, *војвода*, *војвоткиња*, и сл. (Смирнова 2009: 87). Избор лексике у вестима и извештајима условљен је и друштвеним контекстом, односно друштвеним и државним уређењем о коме се извештава.

именице *возач, полицајац, професор, глумац*, итд. Именица *полицајац* се у оба анализирана жанра претежно користи у множини, јер се преноси информација о заједничкој акцији, као у примерима:

Полицајци из полицијске испоставе у Борчи ухапсили су четири особе које су на градилишту у улици 203. (Прес, 6.11.2007, 12); Обучени *полицајци* у пратњи дресираних паса прегледали су хотел и констатовали да је дојава била лажна. (Курир, 15.12.2007, 14); Пиротски *полицајци* саслушали су малолетне С. С. (16) из пиротског села Блато, и Д. М. (17) из Станичења због сумње да су извршили више кривичних дела. (Прес, 16.12.2007, 11).

Да закључимо. У нашем корпусу новинских вести и новинских извештаја најфреквентнији апелативи са семом *неживо* су *динар* и *евро*, фреквентни су и апелативи чији је денотат радна организација или институција, док су најфреквентнији апелативи са семом *живо* именице са семом *људско*. Међу апелативима чији је денотат институција најфреквентнија је именица *странка*, а фреквентне су именице *суд, полиција, скупштина, министарство*. Међу називима привредних организација најфреквентније су именице *компанија* и *холдинг*, фреквентна је именица *фирма*, док именице *предузеће* и *фабрика* ретко срећемо у нашем корпусу. Према нашим налазима, у текстовима новинских вести и новинских извештаја најфреквентнија именица са семом *људско* је неутрална именица *човек*, употребљена са уопштеним значењем, а фреквентне су и синонимно употребљене именице *особа* и *лице*. Дистрибуција *nomina agentis* условљена је тематиком вести и извештаја, па су у текстовима вести и извештаја са друштвено-политичком тематиком фреквентни називи државних функција. У нашем корпусу најфреквентније су именице *министар, директор, премијер, потпредседник*. Најфреквентнији називи занимања су именице *судија, адвокат, тужилац, лекар, радник, новинар*, док су именице *возач, полицајац, професор, глумац* у текстовима новинских вести и новинских извештаја ређе, јер у дневној штампи највише простора заузимају теме од великог политичког и економског значаја, нешто мање текстови о судским процесима, саобраћајним несрећама, акцијама полиције или култури.

III.1.1.1.2. Властите именице у тексту новинске вести и новинског извештаја

Информативни подстил одликује честа употреба властитих именица (географски називи, патроними, званични називи функција и титула), као и честа употреба скраћених назива (Тошовић 2002: 311). Једна од карактеристика новинских вести и извештаја је честа

употреба номенклатурних назива, било пуних, сложених назива (*Уније синдиката просветних радника* (Прес, 10.12.2007, 8), *Савет за равноправност полова Извршног већа Војводине* (Данас, 15.3.2008, 4), *Одељења за трансплантацију костне сржи са лабораторијом за криобиологију* (Вечерње новости, 5.12.2011, рубрика Друштво)), било назива скраћених на једну реч (*Унија, Влада*) или скраћеница за називе предузећа, установа, земаља (*НИС, ЕПС, БиХ*).

У нашем корпусу новинских вести и новинских извештаја номенклатурни називи (у чији састав поред именица улазе и придеви и понеки предлог) представљају веома фреквентно лексичко средство. У тексту вести често се нагомилавају номенклатурни називи различитих врста, као што видимо у примерима из вести:

Како „Блиц“ сазнаје ухапшени су у соби хотела „Касино“ у центру Београда. Полиција претпоставља да су користили око 100 платних картица, а новац су подизали, не само у Београду, већ широм Србије и то са рачуна „Рајфајзен“, „Волкс“, „Сосиете женерал“, „ЕФГ“, „Хипо-алте адрија“ и „Металс“ банке. (Блиц, 7.12.2007, 14); Према Динкићевом нацрту закона грађани би бесплатно добили по 15 одсто акција у *Нафтној индустрији Србије*, „Јат ервејзу“, *Електропривреди Србије*, „Телекому“, *Аеродрому „Никола Тесла“* и фабрици лекова „Галеника“. (Блиц, 17.11.2007, 10).

У новинским извештајима са темом организованог криминала веома је заступљена номенклатурна лексика, што ћемо илустровати примерима ексцерпираним из новинског извештаја *Ухапшено још 17 директора у акцији „Певац“*, који је објавио Блиц, и извештаја *Ухапшен Кертесов помоћник!*, који је објавио Прес:

У акцији „Певац“ 31. марта ухапшени су *Мирослав Живанов*, већински власник и председник „Агрожива“, *Зоран Пребирачевић*, генерални директор те компаније, и *Милан Антић*, руководилац „Холдинга Јуко“ из *Житишта*. Тада су приведени и руководилац „Јуко трговине“ из *Житишта Шандор Јухас* (60) из *Новог Итебеја* и бивши директор предузећа „Јуко кланица“ из *Житишта Ђура Будимир* (55) из *Банатског Карађорђевог*. (Блиц, 25.4.2008, 16); Тужбом су, поред *Михаља Кертеса* и *Стевана Бановића*, обухваћени и *Никола Милошевић*, Суботићев сестрић и већински власник фирме „Паркинг систем и гараже“, *Милан Ранковић*, звани Пекин, *Ивана Крчмаричић*, *Јовица Ранђеловић* и *Мирослав Пешић*, радници предузећа „Миа“, *Небојша Николић*, звани Тарзан, и *Драги Додевски*, бивши радници *Савезне управе царина*, *Милан Милановић*, звани Мргуд, функционер некадашње РСК и један од оснивача јединице „Шкорпиони“, певачица *Ивана Олујић*, *Миодраг Завишић*, бивши начелник СУП-а *Нови Сад*, *Милован Попивоца*, бивши начелник *Центра државне безбедности Нови Сад*, и *Лука Ненадић*, Суботићев сарадник. (Прес, 24.4.2008, 14).

Таксативно набрајање имена и презимена руководиоца, назива предузећа и места у којима се предузећа налазе често је у извештајима који се баве темом привреде.

Номенклатурна лексика у тексту новинских вести и новинских извештаја може се поделити у неколико група:

1) антропоними:

После *Букановића*, највише гласова добили су подпредседници странке *Филип Вујановић*, *Светозар Маровић* и *Жељко Штурановић*. (Вечерње новости, 21.12.2007, 4); Спортски директор атлетског клуба Нови Пазар, некадашњи репрезентативац *Един Зуковић*, рекао је радију Сто плус да је тај резултат последица врхунског рада *Амеле Терзић* и њеног тренера *Рифата Зилкића*. (Блиц, 23.7.2010, 21);

2) топоними:

Швајцарски дипломата разговарао је јуче у *Лозници*, осим са лозничким, и са званичницима из *Сремских Карловаца*, *Ваљева*, *Крупња*, *Чоке* и *Осечине*. (Вечерње новости, 21.12.2007, 18); Предуслов за учествовање Србије на регионалном форуму у *Крању*, заказаном за 20. март, јесте да представници *Косова* на њему буду представљени у формату дефинисаном резолуцијом 1244 Савета безбедности УН, рекао је јуче председник *Србије* Борис Тадић у *Птују* после састанка са словеначким премијером Боротом Пахором и премијерком *Хрватске* Јадранком Косор. (Блиц, 6.3.2010, 4);

3) ергоними:

Према подацима *Републичког-хидрометеоролошког завода Србије* (РХМЗ) у наредна два сата у Београду и већем делу Србије биће облачно са снегом слабог до умереног интензитета. (Политика, 2.3.2011, рубрика Београд); Предложио сам одређене кадровске промене и у *Одељењу за безбедност и законитост Команде Жандармерије* и у *Одреду у Нишу* – каже Божовић. (Ало, 29.11.2013, 3); *Министарство здравља* једва је пристало да се укључи у рад на спровођењу стратегије, а још није ни формирало радну групу за лоцирање коруптивних елемената у постојећим законима. (Ало, 29.11.2013, 5); Да су *Српска напредна странка* и *Савез војвођанских Мађара*, након потписаног коалиционог споразума, решени да „погурају“ израду новог статута Војводине, видело се у другом кругу политичких консултација о усаглашавању коначног текста предлога тог документа. (Политика, 30.4.2014, 7).

4) називи такмичења, акција, друштвених, културних и спортских манифестација:

То су *Светско првенство* идуће године у Шангају и *Олимпијске игре 2012.* у Лондону. (Политика, 22.7.2010, рубрика Спорт); Овогодишњи „*Оперски фестивал у Минхену*“ имао је 28. јуна своју „фестшпил“-премијеру у копродукцији са њујоршком Метрополитен опером, а у инсценацији швајцарског режисера Лика Бондија. (Политика, 18.7.2010, рубрика Култура).

5) називи закона, подзаконских аката и других докумената:

По *Кривичном закону Србије*, деци до 14 година, без обзира на врсту кривичног дела, не изричу се никакве казне. (Вечерње новости, 10.8.2008, 13); У среду у поноћ ступио је на снагу *Закон о заштити података о личности* који уређује заштиту, обраду и коришћење података о личности и обезбеђује право на приватност. (Блиц, 1.1.2009, рубрика Друштво); Резултати *Европског здравственог индекса* не чуде ни Радомира Илића, саветника Министарства правде који је радио на изради акционог плана за спровођење *Националне стратегије за борбу против корупције* до 2018, укључујући и здравство. (Ало, 29.11.2013, 4).

Топоними су чести у новинским вестима и извештајима. У оба жанра најфреквентнији топоним је *Србија*, по броју примера следи *Београд*, а *Европа* и *Косово* јављају се доста ређе. Поред ова три топонима, који су најчешћи у нашем корпусу у вестима и извештајима регионалног значаја налазимо бројне топониме, док микротопониме налазимо знатно ређе.

Именовање политичара и других јавних личности у тексту новинских извештаја варира у складу са темом и начином презентације информација о тој личности. За информативни подстил публицистичког функционалног стила карактеристично је именовање особе употребом примарног и секундарног антропонима (имена и презимена) или само секундарног антропонима. Надимци су ограничени на вести и извештаје из света спорта, забаве, мада у жутој штампи новинари користе и надимке политичара.

Журналистичка литература будућим новинарима сугерише навођење функције коју нека особа обавља уз њено име и презиме, нарочито на самом почетку новинског текста.⁴³ Номинална референција типа „званични називи функција + лично име и презиме носиоца функције“ јавља се у новинским вестима и новинским извештајима најчешће приликом именовања извора, у вестима озбиљне садржине, као у примерима:

G17 плус сматра да је само на ванредним изборима могуће решити актуелну политичку кризу, изјавила је данас *подпредседница G17 плус Сузана Грубјешић*. (Политика, 8.3.2008, 5); *Министар пољопривреде и шумарства Слободан Милосављевић* изјавио је јуче у Нишу да „проблема у функционисању владе има“, али да не може са сигурношћу рећи у којој мери ће они бити превазиђени. (Политика, 8.3.2008, 5); *Бивша премијерка Тајланда Јинглук Шинаватра* и неколико чланова њене породице приведени су, јавио је Би-Би-Си, додајући да лидери војног пуча појачавају своју власт. (Политика, 24.5.2014, 3); *И министар одбране Сергеј Шојгу*, говорећи на Међународној конференцији о безбедности у Москви, догађаје у Украјини назвао је грађанским ратом. (Политика, 24.5.2014, 3).

Употреба имена и презимена, најчешће праћена функцијом коју та особа обавља, сигнализира службени тон вести или извештаја, озбиљност и важност теме, док употреба надимка сигнализира појаву *инфонтејмента*, односно елемената забаве, присног тона, најчешће и симпатија и фамилијарног односа према особи о којој је реч. Надимци се чешће јављају у насловима него у самом тексту вести или извештаја. У вести коју је

⁴³ „Ретко кад је нека особа тако позната да њено име у лиду може да стоји само. Стога се извор обично представља тако што се даје његова функција и име.“ (Итјул, Андерсон 2001: 87)

објавио дневни лист *Блиц* на странама резервисаним за забаву у наслову је употребљен надимак на самом почетку (*Чола у новогодишњем програму ХРТ*), да би на почетку лида иста особа била именована примарним и секундарним антропонимом, а на почетку тела вести само примарним антропонимом:

Здравко Чолић је гостовао у новогодишњем програму ХРТ-а са колегама са хрватске естраде: Северином, Оливером Драгојевићем, Гораном Караном, Габи Новак, Нином Бадрић, групом „Магазин“... *Здравко* је у емисији испричао да је концерт у Загребу, који је наш певач планирао за септембар, пропао због пропуста у организацији. – Знам да имам много обојавалаца у Загребу и волео бих да им што пре приуштим концерт. Надам се да ће се мој наступ ипак реализовати у догледно време, на пролеће – рекао је на снимању веома расположени *Здравко Чолић*, који је уз пратњу тамбурашког оркестра извео нумеру „Свадбарским сокаком“. *Чола* је после снимања отпутовао у Љубљану, где ће бити гост у „Недељном поподневу“ Првог програма ТВ Словеније. Огромно интересовање већ сада влада за његов концерт у Љубљани 8. децембра у хали „Господарско раставишче“. У новогодишњој ноћи *Здравко* ће највероватније наступити на Градском тргу у Новом Саду. (Блиц, 17.11.2007, 15).

У тексту вести смењују се три поменута начина именовања особе (име и презиме, име и надимак). Једина преостала могућност је именовање секундарним антропонимом, а оно изостаје јер собом носи формални тон и погодније је за вести озбиљне тематике. Употреба надимка даје фамилијарни тон и истиче симпатије према популарном певачу.

За вести и извештаје објављене у озбиљној штампи карактеристично је навођење имена и презимена особе уз функцију коју обавља или неку другу професионалну карактеризацију, наведену у синтаксичкој позицији апозиције или атрибутива, што показују примери ексцерпирани из оба жанра:

Милован Лечић, председник Удружења топлана Србије, оптимиста је упркос лошој финансијској ситуацији топлана, и каже да очекује да ће топлане ипак почети с грејањем на време. (Политика, 21.7.2013, 14); *Адем Љајић*, бивши фудбалер Партизана и некадашњи репрезентативац Србије, тренутно члан италијанске Фиорентине налази се на листи жеља мадриског Атлетика. (Политика, 16.8.2013, 31); *Спортски директор Иван Томић* и генерални секретар *Гордан Петрић* јуче су пре тренинга посетили играче и стручни штаб. (Политика, 8.3.2008, 25); *Премијер Александар Вучић* отпутовао је јуче у Москву где ће се састати са председником и премијером Русије *Владимиром Путином* и Димитријем Медведовом. У делегацији су и *министри Душан Вујовић* и *Александар Антић*, градоначелник Београда *Синиша Мали* и шеф кабинета премијера *Вучића Ивица Којић*. (Блиц, 7.7.2014, 5).

Да закључимо. Ергоними су фреквентни у новинским вестима и новинским извештајима економске и политичке тематике. Дужи називи организација и институција најчешће су на почетку текста новинске вести или новинског извештаја дати пуним

називом а у даљем тексту се наводе употребом скраћенице. Дистрибуција топонима у нашем корпусу новинских вести и новинских извештаја (најчешћи топоним је *Србија*, други по учесталости је топоним *Београд*, а *Европа* и *Косово* су ређи), указује на преовладавање вести и извештаја о темама од националног значаја и условљена је чињеницом да је грађа ексцерпирана из дневних новина које излазе на територији читаве Србије. Вести и извештаји од регионалног значаја су мање заступљени у проучаваним дневним листовима, тако да су други топоними ретки, а микропоними се јављају изузетно ретко. Употребом имена и презимена, нарочито уз навођење функције коју особа обавља, сигнализира се службени тон извештаја и наглашава озбиљност теме, као и новинарева дистанца и објективни став који заузима. Ако се исти денотат јавља у тексту новинског извештаја озбиљне тематике више пута, након првог означавања именом, презименом и функцијом, даље се означава именом и презименом или само презименом.

III.1.1.1.3. Девербативне именице у тексту новинске вести и новинског извештаја

У овом делу проучаваћемо процес номинализације, који као појавни феномен *когнитивног стила* (Радовановић 2004: 230), односно *бирокуратског језика* (Кликовац 1999: 10–12; Кликовац 2000: 14–18), прати развој аналитичког новинарства и тежње новинара да у информативним текстовима прецизно искажу различите нијансе значења и сложене односе међу чињеницама. У погледу заступљености девербативних именица у новинској вести и новинском извештају анализа показује веома сличну ситуацију.⁴⁴ У оба испитивана жанра девербативне именице чине око 5% свих именица. У новинским вестима су нешто заступљеније него у новинским извештајима, а разлог томе лежи у израженијој кондензацији исказа у вести.

Највећи број девербативних именица употребљених у новинској вести и новинском извештају изведен је од глагола суфиксом *-ње*. Њихова фреквентност условљена је избором теме, јер их најчешће налазимо у вестима и извештајима са економским темама (*плаћање, измирење, дуговање, задужење, субвенционисање, финансирање, плаћање,*

⁴⁴ У нашем корпусу глаголске именице чине 14% свих именица у вести, односно 5% од укупног броја речи. Девербативне именице у новинском извештају чине око осмину свих именица (12,86%), односно 4,7% свих речи.

пословање), или у извештавању о судским процесима, у вестима и извештајима са темом криминала, злочина, привредних прекршаја (*суђење, уверење, хапшење*).

Девербативне именице у текст новинске вести и новинског извештаја улазе и преко изјава политичара, јер њихова употреба омогућава деперсонализацију и апстрактност израза, као што показују ексцерпирани примери:

Један званичник НАТО, који је желео да остане анониман, рекао је за агенцију АП да је *процена* да је између 25 и 50 агената црногорских обавештајаца повезано са Русијом. – Већ су покренуте мере за *неутралисање* њихових активности, али оне захтевају време да би биле успешне – рекао је овај НАТО званичник. (Блиц, 9.7.2014, 3); Уз *оцену* да ће Нова демократска странка подржати сваки *предлог* који ће да допринесе транспарентности *трошења* средстава која се прикупљају као помоћ и који ће отклонити сваку сумњу да је било евентуалних *злоупотреба*, Марко Ђуришић из НДС-а додаје да ће у конкретном случају најпре видети да ли је парламент и анкетни одбор право место за то или је боље урадити то на неки други начин. (Политика, 24.5.2014, 9).

Када анонимни извор употреби именицу *процена*, он не наводи ко процењује неку ситуацију. У наведеним примерима најчешће као допуну девербативне именице налазимо декларативну клаузу.

Уношењем кондензованих синтагми са девербативним именицама у текст новинског извештаја обезбеђује се поштовање принципа језичке економије, па стога у новинском извештају често налазимо девербативне именице употребљене у синтаксичкој позицији управне речи именичке синтагме:

Мосад се, с друге стране, концентрисао на *деловање* у БиХ, Санцаку, на Косову, у Македонији и Албанији, пре свега због тога што ту делују екстремни исламисти. (Блиц, 9.7.2014, 3); АНБ, наима, према његовим речима, прати и *кретање* црногорских криминалаца по Србији, али истовремено прати и све за које се сумња да раде против црногорског премијера Мила Ђукановића. (Блиц, 9.7.2014, 3).

Да закључимо. У погледу дистрибуције девербативних именица у новинској вести и новинском извештају анализа показује сличну ситуацију. Највећи број девербативних именица употребљених у новинској вести и новинском извештају изведен је од глагола суфиксом *-ње*. Девербативне именице су нешто заступљеније у новинским вестима него у новинским извештајима, јер вест тражи сажетије формулације од новинског извештаја. Дистрибуција девербативних именица у тексту новинске вести и новинског извештаја условљена је избором теме. Именице као што су *плаћање, измирење, дуговање, задужење, субвенционисање, финансирање, плаћање, пословање* фреквентне су у вестима и

извештајима са економским темама. У вестима и извештајима о судским процесима, у вестима и извештајима са темом криминала, злочина, привредних прекршаја честе су именице *суђење, уверење, хапшење*, и сл. Девербативне именице у текст новинске вести и новинског извештаја улазе и преко изјава политичара, јер њихова употреба омогућава деперсонализацију и апстрактност израза. Кондензоване синтагме које преузимају функцију развијене реченице део су стандардизованог, унифицираног стила изражавања законодавно-правних докумената, које карактерише обезличеност, деагентивизација и апстрактност.

III.1.1.1.4. Деадјективне именице у тексту новинске вести и новинског извештаја

Деадјективне именице у текстовима новинских вести и новинских извештаја често представљају резултат процеса номинализације. Поред девербативних именица, у новинским вестима и новинским извештајима и деадјективне именице имају функцију кондензатора реченичног садржаја. Деадјективне именице се у публицистичком функционалном стилу често јављају са овом функцијом, јер омогућавају изостављање податка о категоријама лица и времена, као и о носиоцу особине или стања.⁴⁵

У нашем корпусу фреквентна је употреба деадјективних именица *могућност, независност* и *кривица*, које као елемент бирократског језика у текст новинске вести и новинског извештаја улазе преношењем туђег говора, као у примерима:

Он сматра да су *могућности* улагања у Србији велике и најављује да ће „Генерали“ грађанима понудити нове производе у области осигурања. (Прес, 10.12.2007, 11); Путници аутобуса после несреће искључили су *могућност* да је возач задремао и нагласили да на цистерни нису била упаљена светла, па је Тергарков није приметио на време. (Блиц, 7.12.2007, 17); Иако узрок експлозије није утврђен, не искључује се *могућност* да је реч о експлозивној направи коју је неко унео у возило, а могуће је и да је експлозију изазвао резервоар на гас. (Прес, 10.12.2007, 20); То за „Новости“ тврде сви саговорници из врха владајуће коалиције, који истовремено не одбацују *могућност* да се на биралишта иде 15. јануара. (Вечерње новости, 14.4.2011, 5); Протеклих дана се отворила та *могућност*, међутим, његов сестрић Ранко Лончар је у међувремену одбацио причу, наводећи да је немогуће да Мандарић узме било који клуб у Србији. (Ало, 19.10.2013, 14); Италијански министри

⁴⁵ „Како се употребом деадјективних именица уместо одговарајућих предикација изостављају подаци о категоријама лица и времена, а при том се ни податак о носиоцу особине или стања не мора експлицирати, сасвим је јасно да су деадјективне именице погодна језичка средства којим се лако постижу наведене карактеристике језичког израза у појединим функционалним стилевима.“ (Бугарски 2004: 305)

оцењују да „то личи на летњу доскочицу или присилу“, али се најављује врло чврст отпор Фијатовој идеји да се та *могућност* конкретизује. (Данас, 23.7.2010, рубрика Економија);

Друштво судија Србије и Удружење тужилаца упозорили су данас да планирана провера рада судија и тужилаца изабраних пре три године и њихово могуће разрешење, доводе у питање сталност судске функције и угрожава *независност* судства. (Куир, 26.6.2012, рубрика Друштво); Све време сам упозоравао председника Турске да, у најмању руку, није пристојно што турски званичници траже од других држава да признају „*независност*“ Косова – изјавио је председник Србије. (Ало, 27.10.2013, 8); Подршком *независности* Косова САД у ствари старатешки подржавају формирање промашене и неодрживе државе, „налик на талибанску“, оценио је јуче „Вашингтон тајмс“, уз опаску да је „тешко видети какве су за Америку предности наметања решења које прети да изазове нестабилност у региону и политички окршај са Кином и Русијом“. (Прес, 4.1.2008, 5); Он је додао да је Србија на сваком састанку излазила с новим предлозима, док је Приштина инсистирала само на *независности*. (Прес, 6.11.2007, 4);

Према незваничним сазнањима, Бајрушевићева је негирала *кривицу*. (Блиц, 25.4.2008, 4); Нагодбу са тужилашвом, према којој је признао *кривицу* у шест тачака оптужнице, потписао је 27. августа 2003. године. (Вечерње новости, 2.9.2008, 5); Досадашње провере откриле су трагове да је машина поново покренута 1. августа, дан пошто је Радован Караџић одбио у Хашком трибуналу да се изјасни о *кривици*. (Вечерње новости, 1.9.2008, 5); Прво појављивање пред Трибуналом у Хагу Флоранс Артман, оптужене за непоштовање суда, првобитно заказано за 15. септембар, одложено је за 13. октобар, када би требало да се изјасни о *кривици*. (Вечерње новости, 11.9.2008, 18); У одлуци, судија Покар наводи да је и пре него што је осуден Јокић показао да жели да се „рехабилитује“ тиме што је признао *кривицу* и изразио кајање и жаљење. (Куир, 2.9.2008, 3).

Деадјективне именице се јављају у новинској вести и новинском извештају у функцији реченичног кондензатора. Деадјективном именицом у генитивној форми са предлогом *због* у синтаксичкој позицији прилошке одредбе за узрок кондензује се узрочна реченица, као у примерима:

Радмила је *због његове љубоморе* неколико пута и раскидала са њим, а свега десетак дана пре несреће је и дефинитивно одлучила да се више не виђају. (Блиц, 13.11.2007, 12); Бивши министар војни нимало није штедео партијског шефа и пред страначким делегатима је поручио да „мора да се мења руководство странке“, а иза његових речи стала је и четворка демократа из унутрашњости, са захтевом за смену Ђиласа *због одговорности* за катастрофално стање у ДС-у. (Ало, 9.9.2013, 2); Док је трајала сахрана, истражни судија Основног суда у Јагодини Предраг Ставрић саслушавао је Тању Б., после чега јој је одредио притвор до 30 дана *због опасности* од бекства и могућег утицаја на сведоке. (Куир, 3.2.2012, 16); – Зими такве одлуке мање жена доноси *због хладноће*, раног смркавања, *неизвесности* где ће да нађу смештај. (Политика, 1.8.2008, 22).

У овим конструкцијама својство или стање означено деадјективном именицом (*љубомора, одговорност, опасност, неизвесност*) узрокује неко друго стање или процес, неку акцију (Бугарски 2004: 364). Агенс, односно носилац стања или својства које узрокује неко друго стање или акцију је у оваквим конструкцијама понекад исказан

(присвојном заменицом уз деадјективну именицу, као у примеру *његова љубомора*; конструкцијом „ОД + генитив“ уз деадјективну именицу, као у примеру *због опасности од бекства и могућег утицаја на сведоке*), понекад подразумеван или познат из шире конструкције (*захтев за смену Ђиласа због одговорности за катастрофално стање у ДС-у*). У појединим конструкцијама у којима деадјективна именица означава неко стање агенс не постоји (*због хладноће, због неизвесности*), па осим кондензовања исказа нема других разлога за њихову употребу у извештају, док у напред наведеним примерима додатни разлог лежи у маргинализовању агенса.

У текст новинске вести и новинског извештаја деадјективне именице у конструкцији „ОД + генитив“ употребљене са сврхом кондензовања реченичног садржаја улазе из политичких говора:

Далеко испод нуле, оценио је Тадић, била је политика садашњег председника који је подржавао политички криминал, која се заснивала између осталог и на злурадним коментарима на убиства премијера и новинара и блокирала све демократске промене у Србији, као и сва могућа решења за проблем Косова – нагласио је Тадић, који је и навео да Николић покушава да се дистанцира *од политичке одговорности* за оно што је чинио деведесетих година прошлог века. (Ало, 19.10.2013, 2); „Опстанак владе не зависи од једног министра Динкића и једне странке Г17 плус, већ *од немогућности* чланица коалиције да превазиђу непремостиве разлике око питања којим путем треба да иде Србија“, рекла Грубјешић Бети. (Политика, 8.3.2008, 5).

Деадјективна именица у синтаксичкој позицији предикатива није увек употребљена као кондензатор реченичног садржаја, а тај случај имамо када је употребљена у косим падежима и то из стилских разлога, уместо придева (Бугарски 2004: 326). У новинском извештају оваква употреба деадјективне именице има за циљ да допринесе еуфемизацији и анонимизацији агенса, јер се податак о агенсу тиме изоставља или добија маргинални значај, као што показују примери:

Венецијанска комисија га је оштро критиковала и навела да садржи одредбе које су у *супротности* са демократским начелима и европским стандардима. (Блиц, 6.4.2011, 7); Председник организације Пријатељи деце Србије Љубивоје Ршумовић истакао је да су деца *од „стратешке важности“* за сваку државу и да због тога заслужују посебну бригу и пажњу. (Вечерње новости, 7.10.2008, 7).

У корпусу новинских вести није потврђена оваква употреба деадјективне именице, која нема за циљ кондензовање исказа, већ доприноси бирократизацији новинаревог исказа. Док су готово сви случајеви употребе деадјективне именице као кондензатора

потврђени у оба анализирана информативна жанра, употреба деадјективне именице из стилских разлога одлика је само новинског извештаја.

Деадјективна именица у нашем корпусу нешто ређе се јавља у синтаксичкој позицији допуне именице, најчешће девербативне, при чему долази до двоструке номинализације:

Некадашњи припадник паравојне формације „Шкорпиони“ Миодраг Шолаја завршио је јуче *изјашњавање о кривици* за убиство албанских цивила у Подујеву, 1999. године, одбацујући наводе оптужнице. (Данас, 11.9.2008, 37); – Иако свуда у свету за осумњичене важи *претпоставка невиности*, изгледа да то није случај и када је у питању Драган Џајић. За њега, изгледа, важи само *претпоставка кривице*. (Вечерње новости, 19.4.2008, 13).

Двострука номинализација у новинском извештају може да се јави и у виду синтагме чија је управна реч деадјективна именица а неконгруентни атрибут девербативна именица, а овај вид двоструког синтаксичког кондензовања, понекад чак и троструког кондензовања, у текст новинског извештаја улази преко изјава бирократа:

Сложили смо се о *неопходности наставка* тог дијалога и *неопходности имплементације* до сада постигнутих споразума“, рекао је Стефановић. (Курир, 4.7.2012, рубрика Политика); Министар за рад Маурицио Сакони први је заузео став по питању нових Фијатових планова, апелујући на *неопходност хитног отварања преговора* између „Фијата“, синдиката и радника. (Политика, 24.7.2010, рубрика Економија).

Троструку номинализацију налазимо у синтагми *неопходност хитног отварања преговора*, у којој уз деадјективну именицу *неопходност* у позицији неконгруентног атрибута стоји синтагма чија је управна реч девербативна именица *отварање* а њен неконгруентни атрибут девербативна именица *преговор*.

Двострука номинализација представља диференцијалну особину новинских вести и новинских извештаја, јер у корпусу извештају налазимо употребу деадјективне именице као допуне девербативној и употребу девербативне именице као допуне деадјективној, док у корпусу новинских вести не налазимо потврду двоструког кондензовања информације. У новинском извештају се ређе јавља трострука номинализација у именичкој синтагми чија је управна реч деадјективна именица, а овакве конструкције у текст новинског извештаја улазе преко изјава политичара.

III.1.1.1.5. Декомпоновање именица у тексту новинске вести и новинског извештаја

Док је употреба девербативних именица са сврхом кондензовања исказа интерферирајућа карактеристика новинских вести и новинских извештаја, декомпоновање

именица представља диференцијалну карактеристику, јер се готово никада не јавља у вестима а фреквентно је у извештају. Процес карактеристичан за именичке јединице у новинском извештају је *експлицитна категоризација именичких појмова* (Кликовац 1998; 1999; 2000; 2001), односно процес екстракције „општега, инхерентнога, неотуђивог својства појма денотираног декомпонованом именичком лексемом“ (Радовановић 2002: 24).

Један тип експлицитне категоризације именичких појмова заснива се на превођењу именице у синтагму са конгруентним атрибутом, при чему се у функцији конгруентног атрибута налази придев изведен од именице која се декомпонује, а управном речју је исказано опште, инхерентно својство појма, при чему је увек реч о апстрактној именици (Радовановић 2002: 24). Примери овог типа веома су бројни у нашем корпусу новинских извештаја и те синтагме имају моноклексемске семантичке еквиваленте. Разлози употребе ових конструкција у новинском извештају су бројни. У новинском извештају експлицитном категоризацијом именичких појмова читаоцу се веома често сигнализира институционализованост и строга уређеност одређених радњи, чврста друштвена структура и функционисање државе као мноштва елемената са тачно одређеним местом (Кликовац 1998: 20), што доприноси бирократичности изражавања и отежава дешифровање информације:

Даљи *истражни поступак* [→ истрага] ће вероватно расветлити оно што се дешавало у скромној кући у једном приградском крагујевачком насељу, где су заједно живели Славиша Р., његова невенчана супруга С. И., њена кћерка В. И. и њено четворогодишње дете. (Вечерње новости, 24.8.2008, 9); Стручњаци наглашавају да насиље у породици подрива цео *друштвени систем* [→ друштво] и да би надлежне институције требало много више да се ангажују на решавању једног од најалармантнијих друштвених проблема. (Данас, 5.8.2008, 5); Ради се о поступцима на основу којих је држава Србија оштећена милионским износима на име монтираних *судских поступака* [→ суђења]. (Вечерње новости, 16.4.2008, 11); Отуда на крају у маратонском *судском процесу* [→ суђењу] нико неће одговарати што је на хиљаде људи остало празних руку. (Ало, 19.10.2013, 4); Упркос великом присуству на европском телевизијском тржишту, наша компанија је веома опрезна када је реч о одлукама о даљем улагању и фокусира се на велике територије са атрактивним *тржишним структурама* [→ тржиштем] и снажним макроекономским потенцијалом“, наводи за Данас Оливер Фалбуш, потпредседник РТЛ групе задужен за комуникације и маркетинг. (Данас, 20.7.2013, 7).

Категоризација на вишем нивоу од основног у одређеним контекстима (на пример, у научном стилу) има за циљ смештање појмова у строгу хијерархију (Кликовац 1999: 11). У новинским извештајима је чешће реч о прекомерној бирократизацији језика и најчешће

је реч о неоправданој употреби термина општег значења, налик оној у административном стилу.

Ублажавање исказа разлог је употребе ових аналитичких конструкција када је реч о осетљивим темама као што су напади, насиље или рат, као у примерима *пиротехничка средства* и *борбене акције*:

У Приштини је, према речима портпарола полиције, више грађана затражило помоћ лекара због повреда проузрокованих *пиротехничким средствима* [→ пиротехником]. (Блиц, 1.1.2009, 12); Сумња се да су *пиротехничка средства* [→ пиротехника] била узрок пожара у једној кући и аутомобилу у приштинском насељу Врањевац. (Блиц, 1.1.2009, 12); У америчкој војсци ЛАСИК процедуру сматрају толико поузданом да врло често бива коришћена на војницима који ће бити упућени у *борбене акције* [→ борбе]. (Вечерње новости, 5.3.2010, 10).

Двочлани израз понекад поред уопштености има и еуфемистични призвук, када замењује именицу са јачом или слабијом негативном конотацијом, као у примерима *протестни скуп* и *новчана средства*:

За време *протестног скупа* [→ протеста] на Тргу Републике у Београду, који је 29. јула организовала Српска радикална странка због хапшења Караџића, и по његовом завршетку, групе хулигана сукобиле су се с полицијом на више места у центру града. (Политика, 4.10.2008, 12); Подизање крста коштало је око осам милиона динара, а како наводе у градској управи, *новчана средства* [→ новац] и опрему обезбедили су бројни донатори. (Курир, 21.7.2010, 17).

Када је реч о синтагмама каква је *протестни скуп*, оне у односу на лексему *протест* представљају еуфемизам, јер *протест* носи јаку негативну конотацију, а *протестни скуп* представља блажи израз, којим се замагљује значење и избегава непријатна истина (Кликовац 1999: 11). Донекле је еуфемистичан и израз *новчана средства* (Кликовац 1998: 19).

Екстракција општега, инхерентнога, неутуђивог својства појма денотираног декомпонованом именицом може бити исказана апстрактном именицом у функцији управне речи, уз који стоји именица која се декомпонује у генитиву у функцији неконгруентног атрибута (Радовановић 2002: 24). И овај модел је продуктиван у новинском извештају.

У новинском извештају често је декомпоновање девербативних именица. Најфреквентнији експонент инхерентног својства декомпоноване именице у корпусу новинских извештаја је именица *процес*, уз коју стоји девербативна именица у генитиву:

Ипак, највише их је занимао *процес производње ракије* [→ производња ракије]. (Ало, 9.9.2013, 3); *Процес прикупљања* [→ прикупљање] матичних ћелија из крви пупчаника обавља се непосредно након порођаја, траје пар минута и безболан је за мајку и бебу, након чега се крв шаље у лабораторију на обраду и криопрезервацију (замрзавање) на температури минус 170, минус 180 степени Целзијуса. (Вечерње новости, 23.2.2012, рубрика Друштво); Професор дерматологије на Универзитету Илиноис у Чикагу, др Александар Крунић, објашњава да фактори раста имају важну улогу у *процесу регенерације коже* [→ регенерацији коже] – везивног ткива, колагена, еластина и међућелијске супстанце (хијалуронске киселине), као и у поновном формирању покожице. – *Процес старења* [→ старење] који током дужег времена доводи до појаве флека, бора, задебљања коже и смањења њене еластичности биохемијски, у ствари, представља врсту хроничне повреде коже изазване ултраљубичастим зрацима, слободним радикалима, оксидансима, продуктима метаболизма... (Прес, 24.6.2012, рубрика Здравље и наука); Бољевић и Илић су поновили да Србија још није решила ни проблем нерезабраних судија, и да још има пропуста у *процесу ревизије* [→ ревизији] одлука о разрешењу тих судија и тужилаца. (Курир, 26.6.2012, рубрика Друштво); Пракса у земљама које су ушле у ЕУ 2004. и 2007. била је да након сваког важнијег датума у *процесу европске интеграције* [→ европској интеграцији] парламент донесе резолуцију о будућим корацима. (Данас, 20.7.2013, 5); У новој резолуцији ће фокус бити усмерен на два кључна циља рада Скупштине: усклађивање домаћег са европским законодавством и подршка Скупштине и народних посланика *процесу стабилизације и нормализације* [→ стабилизацији и нормализацији] добросуседских односа. Дакле, хармонизација законодавства и парламентарна дипломатија су два кључна доприноса Скупштине и посланика *процесу евроинтеграција* [→ евроинтеграцијама] – наводи Вукомановићева. (Данас, 20.7.2013, 5); – *Процес приступања и преговора* [→ приступање и преговор] има наглашену потребу за политичким и друштвеним консензусом око стратешког циља, као и за коришћењем свих друштвених ресурса. (Данас, 20.7.2013, 5); Јавност у Србији, дакле, неће чекати дуго да види која ће се телевизија изборити за „спорну“ фреквенцију која је требало да се остави за *процес дигитализације* [→ дигитализацију] телевизије, али је упркос ставу надлежних институција, неочекивано расписан конкурс за њену доделу. Стручна јавност је, подсетимо, осудила такав потез, наглашавајући да ће се тиме додатно успорити *процес дигитализације* [→ дигитализацију], који већ увелико касни. (Данас, 20.7.2013, 7).

Именица *процес* специфична је по томе што имплицира дуготрајност радње, постојање препрека за њено извршење, често и неизвесност исхода (Кликовац 1998: 19). Истицање наведених значењских компоненти је најочигледније када је реч о *процесу стабилизације и нормализације добросуседских односа и процесу евроинтеграција*. Дуготрајност и неизвесност тих процеса позната је сваком читаоцу српске дневне штампе, али се она изнова наглашава у сваком новинском извештају који се бави овим темама.

И неке друге апстрактне именице постају експоненти општег својства декомпоноване именице у новинском извештају. Такве су именице *појава, област, акција, приступ, поступак*, које постају управна реч синтагме у којој је извршена експлицитна категоризација именичког појма.

Именица *појава* имплицира спорадичност неког догађаја, па декомпоновани израз у ком је употребљена има еуфемистични призвук (Кликовац 1998: 19):

Честа је и *појава насиља* [→ насиље] над малишанима. (Вечерње новости, 7.10.2008, 7); У саопштењу МУП-а наведено је да полиција није интервенисала, него је кроз превентивни рад спречила могућност *појаве сукоба* [→ сукоба]. (Данас, 13.10.2008, 5); Огромне количине падавина и непрекидно влажење лишћа и других биљних делова створили су идеалне услове за инфекцију и развој биљних болести, па чак и *појаву епидемија* [→ епидемије], упозорили су агрометеоролози, додајући да су све воћне врсте угрожене. (Ало, 24.5.2014, 18).

Другачија је ситуација када именица општијег значења има одређену значењску нијансу или конотацију која је неизразива монолексемским еквивалентом, па разлог употребе декомпоноване именичке јединице представља супспецификација значења. Лексема *акција* имплицира одлучност и ефикасност организатора, а понекад и масовност радње означене девербативном именицом која се декомпонује (Кликовац 1998: 19), па конструкције као што су *акција вађења возила*, *акција спасавања људи*, и сл.:

У Полицијској станици за безбедност саобраћаја Вишеград најављено је да су из Бањалучке кренули рониоци специјалне јединице МУП-а РС, који би требало данас да започну *акцију вађења* [→ вађење] потонулог возила и два преостала путника за која се претпоставља да се још налазе у њему. (Политика, 8.3.2008, 12); Припадница речне полиције Тања Нешковић описала је за „Ало“ како је изгледао Обреновац под водом и како је текла *акција спасавања* [→ спасавање] људи. (Ало, 24.5.2014, 5).

У наведеним примерима реч је о супспецификацији значења именичке лексеме, при чему се не експлицира агенс, јер је радња о којој је реч у надлежности одређене институције, али се неконгруентним атрибутом уз девербативну именицу исказује пацијенс. Експонент инхерентног својства, именица *акција*, иако општијег значења од девербативне именице која је њен детерминатор, уноси значењске компоненту динамичности, масовности, организованости.

У новинским извештајима ретко се као експонент инхерентног значења декомпонованог именичког појма јавља девербативна именица:

Средства за *финансирање куповине* [→ куповину] апарата за обраду и дистрибуцију донаторског млека прикупљена су захваљујући акцији општине Врачар – „Трчимо за бебе“. (Вечерње новости, 4.3.2010, рубрика Београд); Додатни проблем у пољопривредној производњи представља и немогућност уласка у заседе и усева ради *спровођења мера заштите* [→ заштите], указали су стручњаци Републичког хидрометеоролошког завода. (Ало, 24.5.2014, 18).

Када експонент инхерентног својства није апстрактна већ девербативна именица, декомпоновање именице није увек резултат уопштавања исказа већ потребе за супспецификацијом његовог значења. У примеру *финансирање куповине* реч је о две радње чији агенс није исти. У неким случајевима двоструко декомпоновање, најпре у виду двочланог израза са апстрактном именицом као носиоцем инхерентног својства, а потом формирањем синтагме са девербативном именицом као носиоцем супспецификације значења тако добијене именичке синтагме (*заштита* → *мере заштите* → *спровођење мера заштите*), представља уплив научног функционалног стила, јер се у извештају преносе упозорења стручњака за одређену научну област. Ипак, наведене конструкције су прикладније у научном функционалном стилу и у комуникацији међу стручњацима због своје сажетости и прецизности значења, док у преношењу научних информација лаицима исказ мора бити не само сажет већ и значењски прозиран и мање формалан.

Декомпоновање именица представља диференцијалну карактеристику, јер се готово никада не јавља у вестима а фреквентно је у извештају. Процес карактеристичан за именичке јединице у новинском извештају је експлицитна категоризација именичких појмова.

Да закључимо. У тексту новинске вести и новинског извештаја преовладава употреба неутралне опште лексике, употреба *nomina agentis*, номенклатурне лексике, девербативних именица. Према нашим налазима, најфреквентнији апелативи са семом *неживо* су *динар* и *евро*, честе су апелативи чији је денотат радна организација, а најфреквентнији апелативи са семом *живо* су именице са семом *људско*. Међу називима политичких и државних институција најфреквентнија је именица *странка*, а фреквентне су именице *суд*, *полиција*, *скупштина*, *министарство*. Међу називима привредних организација најфреквентније су именице *компанија* и *холдинг*, ређа у употреби је именица *фирма*, а најређе су коришћене именице *предузеће* и *фабрика*. Најфреквентнија именица са семом *људско* је неутрална именица *човек*, употребљена са уопштеним значењем, а честе су и синонимно употребљене именице *особа* и *лице*. Дистрибуција *nomina agentis* условљена је тематиком вести и извештаја. У текстовима вести и извештаја са друштвено-политичком тематиком фреквентни су називи државних функција, а најфреквентније су именице *министар*, *директор*, *премијер*, *потпредседник*. Када је реч о

називима занимања, најчешће се јављају именице *судија, адвокат, тужилац, лекар, радник, новинар*, а нешто ређе именице *возач, полицајац, професор, глумац*. Оваква дистрибуција именица последица је тога што на листовима дневне штампи највише простора заузимају теме од великог политичког и економског значаја.

У новинским вестима и новинским извештајима честа је номенклатурна лексика, односно антропоними, топоними и ергоними. Нагомилавање пуних или скраћених назива институција може бити условљено тематиком, па се такво нагомилавање јавља у извештајима са темом организованог криминала или привреде. Најфреквентнији топоним у нашем корпусу је *Србија*, потом се по учесталости издваја *Београд*, а *Европа* и *Косово* су нешто ређи.

На почетку текста вести или извештаја озбиљне тематике најчешће се јавља пуна антропонимска формула, неретко праћена функцијом коју особа обавља, након чега се при поновљеном именовању истог денотата користи име и презиме или само презиме. Употреба надимака карактеристична је за вести и извештаје са темом спорта или забаве, а у информативни текст уноси фамилијарни тон.

Дистрибуција девербативних именица слична је у оба испитивана жанра, али је њихова употреба нешто чешћа у вести због изражене тежње за кондензовањем исказа. У вестима и извештајима објављеним у српској штампи најчешће су девербативне именице са суфиксом *-ње*. Њихова дистрибуција је тематски условљена. Честе су у вестима и извештајима са темом економије, судских процеса, криминала, а у текст вести и извештаја улазе и преко изјава политичара. У новинским извештајима су честе кондензоване синтагме са девербативном именицом у функцији управне речи, које су елемент бирократизације језика и карактерише их обезличеност, деагентизованост и апстрактност.

Употреба деадјективних именица у тексту новинске вести или новинског извештаја омогућава изостављање податка о категоријама лица и времена, носиоцу особине или стања. У нашем корпусу се најчешће јављају деадјективне именице *могућност, неизвесност* и *кривица*, које као резултат номинализације у бирократском језику улазе у текст новинске вести и новинског извештаја преношењем туђег говора. Употреба

деадјективних именица из стилских разлога је ретка и јавља се само у новинском извештају.

У извештајима је честа експлицитна категоризација именичких појмова остварена у виду два модела. Први модел је превођење именице у синтагму са конгруентним атрибутом, при чему је у синтаксичкој позицији конгруентног атрибута придев изведен од декомпоноване именице а у синтаксичкој позицији управне речи апстрактна именица. Сврха употребе овог модела може бити смештање појма у строгу хијерархију или ублажавање исказа. Други модел експлицитне категоризације именичких појмова фреквентан у тексту извештаја је формирање зависне синтагме са апстрактном именицом у синтаксичкој позицији управне речи и декомпонованом именицом у генитиву у синтаксичкој позицији неконгруентног атрибута. Најфреквентнији експонент инхерентног својства декомпоноване именице је именица *процес*, која имплицира дуготрајност радње, постојање препрека за њено извршење и/или неизвесност. Ређе се са овом функцијом јављају именице *приступ*, *област*, *акција*.

III.1.1.2. Глаголи у тексту новинске вести и новинског извештаја

Као што смо показали, информативни новински жанрови публицистичког функционалног стила имају именски карактер, одликује их фреквентна употреба девербативних именица које имају улогу кондензатора дубинских предикација, па их стога одликује и смањена употреба глагола. Употребна вредност глагола у информативним жанровима публицистичког стила нешто је мања него у публицистичком функционалном стилу у целини, јер у овим жанровима изразито доминира именица (Тошовић 2002: 325). Један од разлога су и структурне целине сачињене од насловног блока, који има именски карактер, као и стандардизовање израза зарад јасног и прецизног извештавања (Тошовић 2002: 325).

III.1.1.2.1. Глаголски облици у тексту новинске вести и новинског извештаја

Две трећине глаголских облика употребљених у публицистичком функционалном стилу чине лични глаголски облици (Тошовић 2002: 325). Када говоримо о општој фреквенцији глаголских облика, презент и перфекат су најфреквентнији глаголски облици

(Тошовић 1995: 425), па је њихова доминација очекивана и у новинским вестима и новинским извештајима. У краћим вестима доминира перфекат, јер оне кратко извештавају о протеклом догађају, при чему се јављају и облици пасива, који се комбинују с перфектом актива. Презент је веома чест глаголски облик у језику дневне штампе (Тошовић 2002: 327). Презент се у новинама често користи за радњу опшег карактера, без везаности за поједине временске сегменте (Тошовић 2002: 327). Нереперенцијално употребљени глаголски облици чешће се јављају у оним функционалним стиловима које одликује већа апстрактност (Танасић 1996а: 37). Показаћемо њихову заступљеност у информативном подстилу публицистичког функционалног стила, који одликује конкретност, и показати сврху употребе овог морфолошког средства.

Транспозиција у пољу претериталности није широка, јер се од прошлих времена јавља само перфекат. Прошла времена аорист, имперфекат и плусквамперфекат замењена су перфектом, који је постао јединствен глаголски облик за изрицање прошле глаголске радње (Силић 1997: 512). У тексту новинског извештаја најчешће се користи перфекат јер је то приповедни текст, дакле, текст у ком се извештава о ономе што се догодило претходног дана или претходне ноћи, као у примеру:

– Снажан земљотрес магнитуде 6,4 по Рихтеру *погодио је* ноћас Тајван, али за сада нема извештаја о причињеној материјалној штети и евентуалним људским жртвама. Епицентар земљотреса који *је потресао* јужни део острва у 08.18 по локалном времену (01.18 по средњеевропском) *био је* у планинама које окружују град Каохсјунг на дубини од само пет километара, *саопштила је* Централна метеролошка служба, а *пренела* агенција Ројтерс. (Вечерње новости, 4.3.2010, 7).

Редукција глаголских времена на презент, перфекат и футур у информативним новинским жанровима условљена је њиховом наменом. Дневне новине теже да обавесте најшири круг корисника на најкраћи, најразумљивији и најједноставнији начин (Худечек, Михаљевић 2009: 34). Императив се јавља у насловима и цитатима (Худечек, Михаљевић 2009: 94), на пример:

– Јао, *види!* Па то почели избори! (Куир, 22.2.2012, 15); – *Немојте* ви да бринете о томе – уз осмех је узвратио судија Милан Ранић. (Вечерње новости, 16.4.2008, 13); *Удаљите* ме из суднице и *не терајте* ме да кршим правила понашања. Не желим да ме позивате ни на један претрес који ћете ви водити – рекао је Ненад Опачић, стојећи окренут леђима судском већу и затражио од судије да га удаљи са претреса. (Политика, 16.4.2008, 12).

Готово половину свих глаголских облика који се јављају у узорку вести сачињеном за потребе квантитативног истраживања чине облици перфекта (47,1%), а нешто више од трећине глаголских облика у њима су облици презента (34,9%). Футур чини мање од десетине глаголски облика (9,1%) и карактеристичан је за вести-најаве. Нешто мање од десетине (8,9%) глаголских облика отпада на све остале глаголске облике који се јављају у нашем корпусу (футур II, потенцијал, глаголски прилог садашњи, императив, инфинитив, трпни глаголски придев, плусквамперфекат). Плусквамперфекат је заступљен у свега једном примеру.

У новинском извештају облици презента чине половину свих глаголских облика (49,34%), а најчешће се јавља енклитички облик помоћног глагола *јесам/бити* у трећем лицу једнине. Облици перфекта чине више од трећине глаголских облика (37,2%), док су остали глаголски облици далеко мање заступљени. Од осталих облика нешто чешће налазимо још само футур (4%) и потенцијал (око 3%), док су сви остали глаголски облици веома ретки.

Дакле, у новинским вестима преовладава употреба перфекта, док је у новинском извештају доминантан презент и то релативно употребљен презент,⁴⁶ односно репортерско садашње време, попут оног које се користи у радио-преносима и телевизијским преносима спортских такмичења. Релативно употребљен презент се јавља и у вестима у насловном блоку. Овакву употребу презента у новинским извештајима илуструју следећи примери:

У складу са вишегодишњом праксом, Туристичка организација Србије и ове године *спонзорише* и *додељује* једну трубу најбољем младом оркестру. (Куир, 7. 7. 2010, 15); Проблем постоји, ми се озбиљно суочавамо с њим, а добро је што наша земља има најстроже законе по питању допинга – *каже* Самарџић-Марковић за Прес. (Прес, 2.7.2010, 25); Одбојкашка репрезентација Србије у ноћи између четвртка и петка *стартује* на завршном турниру 21. светске лиге утакмицом против Бразила (02:00) у хали „Орфео“ у Кордоби. Дан касније у исто време (2 часа) Србија *игра* одлучујући меч против домаћина Аргентине. Прве две екипе *иду* у полуфинале, које *је* на програму дан касније. (Прес, 22.7.2010, 23).

У публицистичком стилу често је реализовање изразитог стилског потенцијала крњег перфекта (Тошовић 2002: 204), али је оно ограничено на елементе насловног блока

⁴⁶ „За ПФС је карактеристична употреба облика садашњег вријеме за ознаку радње општег карактера, радње без везаности за поједине временске сегменте (прошлост, будућност, садашњост).“ (Тошовић 2002: 327)

(в. одељак Ш.1.1.2. овог рада). У самом информативном тексту *предност се углавном даје радном стању (активу), јер је ефектнији од трпног стања, пасива* (Итјул, Андерсон 2001: 423), док се употреба пасива препоручује *само ако су особа или ствар који трпе акцију важнији од особе или ствари који је врше* (Итјул, Андерсон 2001: 426). О употреби пасива биће речи у делу о исказивању агенса у новинској вести и новинском извештају.

Да закључимо. Анализа употребе глаголских облика у тексту новинске вести и новинских извештаја показала је фреквентну употребу презента и перфекта. Од осталих глаголских облика, знатно ређих у тексту новинске вести и новинског извештаја, издваја се употреба футура у вестима које најављују догађаје и императива у цитатима.

У тексту новинске вести преовладава употреба перфекта, који је карактеристичан за краће вести у којима се најчешће износе догађаји од претходног дана, док је у тексту новинског извештаја најфреквентнији релативно употребљен презент, односно репортерско садашње време.

Ш.1.1.2.2. Граматичко лице у тексту новинске вести и новинског извештаја

У публицистичком функционалном стилу доминира употреба трећег лица. Краће информације готово искључиво садрже треће лице (Тошовић 2002: 325). Услед монолошког карактера, у њима долази до обезличавања, јер се прво и друго лице готово и не користе (Тошовић 2002: 325). Новинар има могућност избора између употребе ауторског „ми“ и стварног, ауторовог „ја“, а тај избор зависи од тога да ли ће се определити за формално исказивање скромности или ће истаћи свој директан и отворен однос према информацији, као и документарност догађаја у којима је и сам био учесник или им је бар био сведок (Тошовић 2002: 326).

Употреба првог лица једнине, која указује на изношење новинаревог става, није одлика вести и извештаја, јер ови жанрови не дозвољавају *властити угао посматрања*.⁴⁷

⁴⁷ „Из права на *властити угао посматрања проистиче и новинарско право на писање у првом лицу једнине*. У класичном новинарству, пре свега у озбиљној, дневној, информативно-политичкој штампи, то се право користило ретко, само у изузетним приликама. Новинари су, када је било неопходно подвући присуство на одређеном догађају, употребљавали неутрални израз 'овај репортер', 'ваш извештач' (треће лице једнине) или неутрално 'ми' (прво лице множине). Али то 'ја' – то прво лице једнине, захтевало је истински ауторитет познаваоца.“ (Тодоровић 2002: 55)

Неочекивана је и употреба првог лица множине у новинаревом говору у тексту новинске вести, али се понекад може наћи у вестима и извештајима које објављује дневна штампа са изразито таблоидним приступом, у вестима које нису информативно-политичког карактера. Прво лице множине налазимо у вести *На екс након седамдесете*, која представља вест-занимљивост и обављена је у *Куриру*:

Пити чашицу алкохолног пића одлична је ствар ако сте жена старија од 70 година. Оне које на дан попију чашицу-две алкохолног пића живе дуже него оне које уопште не пију, показало је једно истраживање. Људи који не пију и жене које ретко пију изложени су знатно већем ризику да оболе него жене које на дан попију чашу алкохолног пића, тврди тим који је спровео истраживање. Али, да *се разумемо*, циљ овог текста није да наговори људе да почну да пију у старијем добу. (Курир, 17.12.2007, 17).

У тексту новинских вести и новинских извештаја преовладава употреба трећег лица, док је знатно ређа употреба првог лица ограничена на преношење туђег говора моделом управног говора, у свега 4,9% глаголских облика. Глаголи се у говору новинара у тексту новинске вести и новинског извештаја веома ретко користе у првом лицу. Глагол у првом лицу се изузетно може јавити на некој од стилски маркираних позиција у тексту новинског извештаја, на пример на крају извештаја, као у примеру:

Заменица градоначелника Радмила Хрустановић посетила је породилиште у Вишеградској и уручила поклоне прворођеним бебама у Новој години и њиховим мајкама. *Честитамо!* (Блиц, 1.1.2009, 12).

Употреба другог лица, такође у оквиру директно пренете изјаве, веома је ретка и јавља се у императиву и презенту. У текстовима вести и извештаја које чине наш корпус израђен за потребе квантитативног истраживања, у трећем лицу јединине употребљено је око две трећине свих глаголских облика, а у трећем лицу множине нешто мање од трећине. Нарочито је учестала употреба трећег лица множине перфекта, као у примерима:

Чланови Конфедерације слободних синдиката *поновили су* јуче да ће започети штрајкове у целој Србији и *затражили* да разговарају о предлогу министра економије Млађана Динкића да се свим грађанима Србија подели по 15 одсто акција шест највећих неприватизованих државних предузећа. На јучерашњем састанку београдске регије синдиката *присутвовали су* представници НИС-а, ЕПС-а, „Телекома“ и јавних комуналних предузећа. Своје захтеве да разговарају *упутили су* председнику државе, председнику Скупштине и министру Динкићу, а новинарима *су објаснили да се нису договарали* о начину на који ће штрајковати, али ће држати тензију до уписа акција. (Блиц, 17.11.2007, 10); Председник Чада Идрис Деби и судански председник Омар ал-Башир *потписали су* споразум у Сенегалу о обустави међусобне петогодишње нетрпељивости. Они *су се договорили* да спроведу у дела раније мировне споразуме. (Данас, 15.3.2008, 10); *Додали су* да је ово шести споразум који су две

државе *потписале* у протеклих пет година, те је мало вероватно да ће вербални рат између њих престати само захваљујући потписивању овог документа. (Данас, 15.3.2008, 10).

У тексту се вести често износе новости о раду организација, странака, влада, при чему се шаблоном неуправног говора преносе изјаве њихових представника, који говоре у име свих чланова, а често се преносе и резултати преговора између два званичника, постизање споразума између двеју земаља, заједничке акције група министара, као у последњем примеру, и других званичника, па отуда долази до веома честе употребе трећег лица множине, које се, као што видимо из наведених примера, смењује са трећим лицем једнине.

Један од узрока доминације трећег лица у тексту новинске вести је деперсонализација, односно честа употреба трећег лица у неодређено-личном значењу. Треће лице једнине неправих повратних глагола представља погодна језичко средство за обезличавање исказа, његовом употребом постиже се неутралност, која је једна од темељних одлика овог жанра. Веома је чест енклитички облик трећег лица једнине презента помоћног глагола *јесам/бити (је)*, употребљен као копула у оквиру именског или прилошког предиката.

Да закључимо. У тексту новинске вести и новинског извештаја преовладава употреба трећег лица, а у ауторском говору готово да нема употребе првог и другог лица. Употреба првог и другог лица ограничена је на управни говор. У нашем корпусу је честа употреба трећег лица множине перфекта и енклитичког облика трећег лица једнине презента помоћног глагола *јесам/бити (је)*, а честа је и употреба трећег лица у неодређено-личном значењу.

III.1.1.2.3. Лексичко-семантичка поља глагола у тексту новинске вести и новинског извештаја

Глаголе који изражавају психолошка стања и преживљавања не очекујемо у великој мери у текстовима новинских вести и новинских извештаја, као ни стилски обојене глаголе, већ се за њих везују првенствено *verba dicendi* и немаркирани, неутрални

глаголи.⁴⁸ Глаголи који изражавају основне функције говорења, као што су саопштавање, постављање питања, добијање одговора (*рећи, казати, говорити*), будући стилски и вредносно неутрални, преовладавају у информативним новинским жанровима. Њихова основна функција – да уведу читаоца у управни говор – обезбеђује им значајно место у вестима и извештајима у којима се преносе изјаве званичника, политичара, стручњака и других говорних лица. Ипак, очекивано је и присуство глагола који поред денотирања акта говорења указују и на његове карактеристике или исказују однос новинара према говорном лицу, нарочито у жутој штампи, у којој се често изневерава новинарска максима објективности.

У публицистичкој литератури се препоручује употреба глагола *рећи* и других неутралних глагола који подразумевају објективност приликом именовања извора информација. У нашем корпусу најзаступљенији су неутрални глаголи говорења *казати* и *рећи*, али се у новинским извештајима туђи говор уводи и низом других глагола говорења, као што су *изјавити, тврдити, навести, наводити, саопитити, испричати*, и сл.

Глаголи *рећи* и *казати* су најфреквентнији у нашем корпусу, као неутрални глаголи говорења. На пример, у узорку за квантитативно истраживање новинских извештаја у готово половини примера приликом именовања извора новинар користи неутрално *каже* (од 50 глагола говорења глагол *казати* употребљен у трећем лицу једнине презента јавља се 23 пута). Поред ова два глагола у нашем корпусу вести и извештаја фреквентношћу употребе издвајају се следећи глаголи употребљени за именовање акта говорења: *навести, истицати, објаснити, објавити, изјавити, саопитити, поручити, сматрати, истаћи, додати*.

Понекад се у функцији глагола говорења наводе и глаголи мишљења, као што је глагол *сматрати*. Остали глаголи који се у тексту новинског извештаја могу јавити у оквиру преношења туђег говора су *оценити, заложити се, указати, нагласити, истаћи*,

⁴⁸ „У информативним жанровима ПФС стилски обојени глаголи (колоквијални, жаргонски, архаични, дијалекатски и сл.) спадају у потпуно неспецифичне јединице. У тим жанровима готово да налазимо само два лексичка слоја – неутралне глаголе и глаголе-термине. Информативни жанрови толико су стандардизовани да се за сваки од њих веже одређена семантичка и тематска група глагола.“ (Тошовић 1995: 90)

пренети, најавити. У тексту новинског извештаја често се уз *verba dicendi* користе изрази *према речима, према наводима*, како би се навео извор информације. Овде ћемо се пре свега бавити употребом истозначница и блискозначница које припадају категорији *verba dicendi* у тексту новинског извештаја.

Употребом глагола *казати* новинар на потпуно неутралан начин уводи туђе речи у текст новинске вести и новинског извештаја, па он посебно погодује извештавању о важним друштвеним темама, као што показују примери:

Такво партнерство „Бенералија“ са „Делтом“ омогућило нам је да од јула 2006. до јула 2007. године забележимо раст од 42 одсто и удео на тржишту повећамо са 10,3 на 13,1 одсто, што је знатно више у односу на развој самог сектора – *каже* Тревизани. (Прес, 10.12.2007, 11); Мас је казао да интересовање немачких инвеститора за улагања у Србији непрестано расте у последњих осам месеци. „Нема седмице у којој нека од немачких компанија не дође у амбасаду да се распита о условима инвестирања у Србији, да потпише споразум о улагању или отвори нови погон“, *казао је* он. (Прес, 15.4.2011); СНС са једне стране сада не може да се повуче назад, и одустане од свог захтева да избори буду одржани 18. децембра ове године, *каже* Миливојевић. (Данас, 14.4.2011, 8); Како *каже* један од чланова, састанак је трајао највише 45 минута и на њему није ништа договорено. (Блиц, 6.4.2011, 7); У Радној групи *кажу*: „Није нам пало на памет да могу да пошаљу закон без консултација.“ (Блиц, 6.4.2011, 7); Доцент Бранко Белеслин, који је такође био у лекарском тиму КЦС, *каже* за Прес да се ради о најсавременијем правцу у развоју кардиохирургије, а да се прави резултати могу очекивати у следећих неколико година. (Прес, 15.10.2009, Вести дана).

Информативни текстови у којима се на објективан начин извештава о актуелним појавама и догађајима у друштву захтевају употребу неутралних глагола говорења. Глагол *рећи*, који је са глаголом *казати* стоји у односу типичне, праве синонимије, има исту употребну вредност у новинским вестима и новинским извештајима. Стилски и семантички неутрални глагол *рећи* често је у нашем корпусу употребљен у неутралној и обезличеној форми трећег лица перфекта пасива средњег рода, што додатно доприноси обезличавању исказа, у ком глагол само уводи туђе речи, често и без идентификације говорног лица, што ћемо илустровати неколиким примерима:

Шабић *је рекао* јуче агенцији Бета да Полицијска управа у Чачку крши закон и даје лош допринос ионако ружној атмосфери у јавности. (Прес, 14.12.2007, 7); Лајчак *је рекао* да поштује ауторитет и мандат председника Владе Србије Војислава Коштунице, али да исто тако очекује од њега да поштује ауторитет и мандат високог представника за БиХ. (Блиц, 3.11.2007, 14); Милојевић *је рекао* Танјугу да на главним саобраћајницама има снега у малим количинама и да за сада нема већих проблема у саобраћају због лоших временских услова и повремених „снежних пљускова“. (Политика, 2.3.2011, рубрика Београд); Међутим, и даље имамо проблеме у међуетничким односима и у доношењу закона којима се регулишу мањинска права – *рекао је* Пастор. (Данас, 2.10.2008, 2); „Било је неопходно да почну

разговори представника Србије и Приштине јер има много животних питања које би требало решити“, *рекла је* Калановићева новинарима и додала да је „неопходно да о животним темама разговарамо јер једино тако можемо да пронађемо решења“. (Блиц, 7.4.2011, 6); Срећом, није било повређених, *речено је* Тањугу у том саобраћајном предузећу. (Блиц, 1.1.2009, 13); Како *је речено* на јучерашњој конференцији, завршни испит из српског, односно матерњег језика, ученици ће полагати у матичним основним школама 23. јуна, а из математике 24. јуна. (Данас, 13.5.2011, 10); Консултације у МУП убрзо ће бити завршене, али како *нам је речено*, сигурно је да ће бити ангажовано неколико хиљада полицајаца. (Данас, 12.4.2011, 8).

У експресивно немаркиране глаголе говорења спада и глагол *изјавити*, који је релативно чест у новинским вестима и новинским извештајима који преносе изјаве званичника, као у ексцерпираним примерима:

Високи међународни представник у Босни и Херцеговини Мирослав Лајчак *изјавио је* да неће дозволити да га босански Срби уцењују оставкама и истовремено оптужио премијера Србије Војислава Коштуницу да обмањује јавност. (Блиц, 3.11.2007, 14); Посланик Савеза војвођанских Мађара (СВМ) Балинт Пастор *изјавио је* јуче тим поводом да је стање права националних мањина у Србији боље у односу на период 2004. и 2005. године. (Данас, 2.10.2008, 2); По нагодби о висини казне са оптуженом Светланом Ражнатовић, портпарол Републичког јавног тужилаштва Томо Зорић с поносом *изјављује* како је у овој утакмици кривде и правде тужилаштво однело блиставу победу. (Данас, 14.4.2011, 10).

Употреба глагола *изјавити* сигнализира формалан тон извештавања и објективност приликом преношења важних информација. Глагол *навести* је још један глагол говорења који конотира објективно, вредносно неутрално извештавање, а уједно сигнализира и формализованост читавог процеса комуникације који се одвија на релацији „институција / политичар / јавна личност → новинар → читалац“, као што показују ексцерпирани примери:

У саопштењу МУП-а *наведено је* да је у њиховој хотелској соби нађено 57 лажних енглеских, платних картица, 43.000 евра, које су неовлашћено подигли и већа количина тек купљене гардеробе. (Блиц, 7.12.2007, 14); У присуству неколико стотина грађана паријарх Иринеј је у беседи након освећења крста рекао да му је велика част и радост што има прилику да учествује у том, како *је навео*, „знаменитом дану“. (Куир, 21.7.2010, 17); Венецијанска комисија га је оштро критиковала и *навала* да садржи одредбе које су у супротности са демократским начелима и европским стандардима. (Блиц, 6.4.2011, 7); Да ствар буде још непријатнија за мене, председник странке је тај орган – Политички савет – назвао фиктивним“, *навала је* Весна Пешић и подсетила да посланици ЛДП-а немају бланко оставке. (Блиц, 7.4.2011, 8).

Глагол *наводити* има исту употребну вредност у тексту новинске вести и новинског извештаја као и његов видски парњак, као што показују примери:

– Истражни органи су, приликом претреса куће, пронашли већу количину ловачког оружја међу којима су биле пушке и карабини. Да ли су за сваку од њих имали дозволу знаће се после провера – *наводи* наш саговорник близак истрази. (Политика, 7.8.2008, А9); Предвиђено је да се ови захвати раде пацијентима који имају од 18 до 75 година, а којима је услед инфаркта или других болести оштећено срце – *наводи* др Бановић. (Прес, 15.10.2009, Вести дана); Они се пре свега односе на ограничење емисије штетног угљен-моноксида, који је један од гасова узрочника ефекта „стаклене баште“, низак садржај пепела у продуктима сагоревања и повећање степена искоришћења (чак и до 85 одсто) ради уштеде горива, *наведено је* у саопштењу „Инвеја“. (Курир, 21.7.2010, 9).

Глагол *наводити* користи се у тексту новинских вести и новинских извештаја озбиљне тематике за именовање извора са неутралном конотацијом, чиме омогућава објективно извештавање, уједно дајући исказу формални тон. Глагол *наводити* чест је у анализираним жанровима и у оквиру безличне конструкције типа *наводи се у саопштењу*, као у примерима:

У званичном саопштењу полиције, *наводи се* да су се Трбојевић и Радмила препирали у „југу“ суботичких таблица који је стајао на паркингу наспрам зграде број 31. (Блиц, 13.11.2007, 12); Награда се Марковићу додељује за „целокупно дело у којем је изузетним језичким мајсторством и модерним књижевним поступком, створио универзалну слику свога завичаја“, *наводи се у образложењу*. (Политика, 16.8.2013, 12); За „дрогу богатих“, како због више цене Чеси и Словаци зову кокаин, специјализују се као за „породични бизнис“ углавном организоване криминалне групе Албанаца, *наведено је у полицијским анализама*, известиле су Хосподаржске новине. (Данас, 15.3.2008, 9); Како се *наводи у саопштењу* суда, притвор осумњиченима по овом решењу „може трајати до 5. маја ове године. У *саопштењу* суда *наводи се* да је Кривично ванрасправно веће, одлучујући у поновном поступку, а имајући у виду налоге и примедбе из решења Врховног суда Србије, оценило да и „даље стоје разлози за притвор према окривљенима, с обзиром на то да је у даљем току поступка неопходно саслушати предложене сведоке и, евентуално, предузети и неке друге истражне радње за којима се укаже потреба“. (Вечерње новости, 19.4.2008, 13); Регеративна способност матичних ћелија чини их подобним за потпуно излечење или помоћ при лечењу различитих врста леукемије, метаболичких болести и болести анемија, *наводи се у саопштењу*. (Вечерње новост, 23.2.2012, рубрика Друштво).

Конструкција *наводи се у саопштењу* својом учесталашћу употребе добија статус журнализма. Прецизније речено, ова глаголска синтагма чији је центар *verba dicendi* представља језичко средство типично за информативни подстил публицистичког стила.

Бројношћу примера издваја се употреба глагола *саопитити*, којим се означава туђи говор уз исказивање максималне дистанце. Њиме се сигнализује формална, институционализована комуникативна ситуација, па се он стога јавља у вестима и извештајима друштвено-политичке тематике у оквиру клаузе у којој се у синтаксичкој позицији субјекта налази метонимијски употребљен назив институције, што потврђује велики број примера од којих наводимо неке:

Влада РС *саопштила* је синоћ да Лајчак треба да преузме део одговорности за излазак из новонастале кризе у БиХ. (Блиц, 3.11.2007, 14); Судско веће Четвртог општинског суда *саопштило* је да ће одлуку о овим и другим предлозима одбране донети до наредног главног претреса који је заказан за 13. мај. (Политика, 16.4.2008, А12); Врховни суд Србије *саопштио* је јуче да је уважио жалбу бранилаца бившег функционера Црвене звезде Драгана Џајића, која се односи и на такође окривљене Владимира Цветковића и Милоша Маринковића, и по службеној дужности укинуо решење Округног суда у Београду којим је окривљенима продужен притвор, и тај предмет вратио првостепеном суду на поновно одлучивање. (Вечерње новости, 18.4.2008, 12); Кривично ванрасправно веће Округног суда у Београду продужило је притвор некадашњим функционерима фудбалског клуба Црвена звезда Драгану Џајићу, Владимиру Цветковићу и Милошу Маринковићу, *саопштио* је Округни суд у Београду. (Данас, 19.4.2008, 20); Настављајући откривање злоупотреба и корупције у компанији „Агрожив“, српска полиција ухапсила је јуче 17 чланова криминалне групе, *саопштио* је Биро за односе са јавношћу МУП-а Србије. (Политика, 25.4.2008, А1); МУП Србије је јуче *саопштио* да је ухапшено 17 бивших и садашњих директора друштвених, приватних и мешовитих фирми у оквиру вишемесечне истраге у откривању злоупотреба и корупције у компанији „Агрожив“. (Вечерње новости, 26.4.2008, 11); Хапшење прве групе која је шверцовала цигарете од 1995. до 1998. године, како је *саопштила* полиција, уследило је после детаљне истраге оперативаца у акцији названој „Мрежа“. (Вечерње новости, 29.4.2008, 5); Министарство спољних послова Србије осудило је изјаву турског премијера *саопштивши* да такве изјаве нису пријатељске. (Ало, 27.10.2013, 8).

Дакле, када је извор информација институција глагол *саопштити* најчешћи је новинарев избор приликом навођења званичне изјаве. Ређе се као извор информације, уз функцију коју обавља у институцији, наводи име и презиме особе која даје званично саопштење:

Име добитника награде *саопштио* је шпански министар културе Сесар Антонио Молино. (Блиц, 2.12.2007, 13); Председник већа, судија Милан Ранић, *саопштио* је да ће накнадно заказати датум кад ће Зукорлић бити приведен, а овакву одлуку образложио је тиме да муфтија, којем је позив уредно уручен, и то још 25. фебруара, није оправдао свој изостанак. (Вечерње новости, 16.4.2008, 13); – Таћи Б. се на терет ставља напуштање немоћног лица, а тужилац је тражио медицинско вештачење осумњичене – *саопштила* је Јасмина Ташковић, портпарол суда. (Курир, 3.2.2012, 16).

Глагол *испричати* новинари ретко користе у оквиру моделу неуправног говора у тексту новинске вести и новинског извештаја и то на странама резервисаним за спорт, забаву или културу, готово никада у текстовима друштвено-политичке тематике. Глагол *испричати* више погодује преношењу туђих речи у новинским извештајима који припадају сфери *инфотејмента* (в. Годоровић 2006: 20, Нешић 2014: 249–270), тј. *soft news* (в. Патерсон 2000: 3), и јавља се у ауторској дидакалји:

Здравко је у емисији *испричао* да је концерт у Загребу, који је наш певач планирао за септембар, пропао због пропуста у организацији. (Блиц, 17.11.2007, 15); Свестан сам да морам да зарадим љубав и поштовање, јер поента тениса нису само резултати него и

представљање играча као здраве личности. Људи желе да виде и вашу људску страну, не само спортску – испричао је Ђоковић. (Блиц, 9.7.2014, 39).

Коришћењем *verba dicendi* који поред архисеме имају додатне семе, новинар осим што избегава понављање једног глагола говорења, на пример глагола *казати*, који је најчешћи, заправо истиче у први план управо ту додатну сему. Додатну нијанса значења, поред архисемске компоненте *говорити*, имају глаголи *тврдити*, *истицати*, *додати*, *објаснити*, *објашњавати* и нарочито глагол *оценити*, који са неутралним глаголима говорења, какви су *рећи* и *казати* стоје у односу блискозначности.

Од неутралних глагола говорења разликује се глагол *тврдити* употребљен са значењем „казивати, износити нешто као непобитну истину“ (РСЈ: под *тврдити*), када се новинар ограђује од непроверених информација, најчешће приликом навођења анонимног извора информација, као у примерима:

Реч је о П. М. из места Сребрено, покрај Дубровника, а исти извор *тврди* да се 16-годишњакиња наводно телефонски јавила забринутим родитељима, рекавши им тек кратко: „Отета сам“. (Правда, 8.3.2008, 16); То за „Новости“ *тврде* сви саговорници из врха владајуће коалиције, који истовремено не одбацују могућност да се на биралишта иде 15. јануара. (Вечерње новости, 14.4.2011, 5); У владајућој коалицији није било ваљане консултације око овог закона – *тврди* добро упућени саговорник „Блица“ из парламента. (Блиц, 6.4.2011, 7); Мирослав Мишковић, власник „Делта холдинга“, оспорава некадашњој сарадници Милки Форцан власнички удео у предузећу „Југохемија“, *тврди* за „Блиц“ близак пријатељ породице Форцан. Према његовим речима, Милка Форцан „има 40 одсто у ’Југохемији’, што негира Мирослав Мишковић“. Сам Мишковић је, *тврди* наш извор, власник 51 одсто тог „Југохемије“. (Блиц, 21.7.2010, рубрика Вести); Из КАПК нису хтели да доставе документацију о оцењивању свих сумњивих факултета чији списак поседује Курир јер *тврде* да је то тајни податак. (Курир, 17.1.2012, рубрика Друштво).

Будући да није реч о званичним информацијама, новинар се донекле ограђује у погледу истинитости тврдње анонимног извора коју преноси у тексту новинског извештаја. Нешто ређе се глагол *тврдити* употребљава за идентификовање извора информација чији идентитет јесте познат, као у примерима:

Пошто се после прошлогодишњег конгреса СПС Анђелковић сасвим повукао из политике, будућа телевизија, како Баки *тврди* за Курир, биће „оперисана од политичких вести“. (Курир, 21.12.2007, 13); Људи који не пију и жене које ретко пију изложени су знатно већем ризику да оболе него жене које на дан попију чашу алкохолног пића, *тврди* тим који је спровео истараживање. (Курир 17.12.2007, 17); Начелник Сектора за ванредне ситуације МУП-а Предраг Марић *тврди* да пожар нема везе са недостацима у противпожарној безбедности, због којих је на „Браун“ 5. априла стављен катанац. (Политика, 5.6.2012, 13); Наш саговорник *тврди* да употреба козметичких препарата са факторима раста нема негативних последица. (Прес, 24.6.2012, рубрика Здравље и наука); Закони Србије у области здравства легализују

корупцију и дискриминацију, *тврде* у невладиној организацији „Право на здравље“ и позивају министра здравља Зорана Станковића на измену прописа. (Прес, 14.4.2011, 8).

Глагол *тврдити* се уз навођење извора информација јавља само у текстовима које одликује таблоидни приступ извештавању о озбиљним темама или забавни карактер. Приликом преношења туђих речи, без обзира на то да ли је идентитет извора скривен или не, глаголом *тврдити* сигнализира се могућност да изнета тврдња није тачна. Употребом глагола *тврдити* имплицира се скривено неподдржавање говорника.

Глагол *истакнути* користи се приликом преношења туђег говора за именовање извора у једном од својих значења („посебно скренути пажњу (на нешто, на некога), нагласити, подвући (у узлагању, саопштењу)“) (РСЈ: под *истаћи* и *истакнути*) и тада осим номинације акта говорења има и функцију посебног наглашавања једног дела информације, као што показују примери:

Санадер је потврдио да ће неки из досадашње извршне власти остати, а други бити замењени, те *истакао* да ће високу функцију у новој влади, највероватније, добити неко из Самосталне демократске српске странке. (Курир 6.1.2008, 5); Будућност западног Балкана је у ЕУ, али до тога неће доћи без компромисног решења статуса Косова, *истакао је* јуче Вук Јеремић. (Курир, 6.12.2007, 4); – Захваљујући донаторима хуманог млека, постигли смо светски ниво преживљавања превремено рођених малишана од 79 одсто – *истакла је* др Прекајски. (Вечерње новости, 4.3.2010, рубрика Београд); – Радићемо у овом саставу до петка и пред пут у Фолгару биће јасна слика којих 16 играча ће наставити припреме и конкурисати за тим. Ово је период када се потписују уговори и нормално је да играчи добију дан два одсуства – *истакао је* селектор. (Политика, 6.7.2010, 23); Непријатно сам се изненадио када сам видео погодак, изгледа да сам лоше проценио, жао ми је због титуле, али како каже наш селектор Стојиљковић „медаљи се у зубе не гледа“ – *истакао је* Миросављевић. (Политика, 1.7.2009, рубрика Спорт); Како *је истакнуто*, у неким школама су, након негодовања родитеља, директори тражили да ученици у појединим школама поново полажу стручну матуру. (Данас, 28.6.2011, 10).

Дакле, употреба глагола *истакнути* сигнализира да говорно лице посебно наглашава информацију која се наводи у оквиру модела управног или неуправног говора.

Глагол *истицати* у тексту новинског извештаја има исту функцију као и његов видски парњак *истакнути*. Јавља се у вестима и извештајима озбиљне тематике, са сврхом наглашавања информације коју износи говорно лице, што илуструју примери:

Опстали смо све ове године и крајње је време да се ширимо – *истиче* Анђелковић. (Курир, 21.12.2007, 13); ВСС *истиче* да је дозволио бесплатан улаз за 45 особа из Црне Горе и омогућио куповину још 25 улазница, иако ни многи грађани Ниша, који су били заинтересовани да уђу на базен нису то могли. (Прес, 21.7.2010, 20); Директор КБЦ „Драгиша Мишовић“ проф. др Радисав Шћепановић *истиче* да је потребно да здравствени радници и

сами грађани схвате да је њихово лечење већ плаћено. (Прес, 14.4.2011, 8); Одговор ДС-а на то је био да ће избора бити тек након добијања статуса кандидата за чланство у ЕУ, *истиче* Орловић. (Данас, 14.4.2011, 8); *Истиче* да се врше бројна клиничка испитивања примене матичних ћелија у обнови срчаног мишића након инфаркта, обнови нервног ткива после повреде кичме, обнови хрскавице повређеног зглоба, ткива јетре и ткива бубрега. (Вечерње новости, 23.4.2012, рубрика Здравље).

У исту групу овог синонимског реда *verba dicendi* са глаголима *истакнути* и *истицати* спадају глаголи *нагласити* и *наглашавати*. Глагол *нагласити* користи се за именовање извора и посебно истицање информације у тексту новинске вести и новинског извештаја у трећем лицу перфекта, као што показују примери:

Он је *нагласио* да је Мађарска заинтересована за „Јужни гасовод“ у сваком случају. (Прес, 10.12.2007, 8); Рамић је *нагласила* да поступак судије, не треба поистоветити са расписивањем судске потернице. (Данас, 22.4.2008, 33); Они су *нагласили* да „не може 200 ошишаних будала да маршира градом и убије неког дечака тамније пути“. (Курир, 12.10.2008, 4); Против учесника тог скупа биће предузете све законске мере како би такви скупови у будућности били спречени. Ово је јуче изјавио Томо Зорић, портпарол Тужилаштва, и *нагласио* да организације које пропагирају такву идеологију неће бити толерисане на територији Србије. (Политика, 13.10.2008, А1).

Са истом сврхом се у тексту новинске вести и новинског извештаја користи и глагол *наглашавати*, али у трећем лицу наративног презента:

На питање Данаса да ли постоји начин да се демократске снаге у Србији охрабре пред парламентарне изборе укидањем виза или потписивањем споразума о стабилизацији и придруживању, Качин *наглашава* да је технички неоствариво да се визе укину за два месеца, јер „Србија нема биометријске путне исправе, а без тога то није могуће“. (Данас, 15.3.2008, 1); Стручњаци *наглашавају* да насиље у породици подрива цео друштвени систем и да би надлежне институције требало много више да се ангажују на решавању једног од најалармантнијих друштвених проблема. (Данас, 5.8.2008, 5); Директор Центра за социјални рад у Врању Верица Михајловић-Николић *наглашава* да је први пут чула за насиље у поменутој породици 18. августа и да се по систему неодложне интервенције стручна екипа истог дана обрела у кући Крстићевих у Лукову код Врања. (Блиц, 24.8.2008, 16).

Иако у погледу инвентара глагола говорења који се користе у вести и извештају нема битнијих разлика, уочавамо разлике у погледу фреквентности употребе глагола говорења који поред архисемске компоненте имају и додатне семе. Тако се глагол *наглашавати* у нашем корпусу новинских вести јавља само у једном примеру (први од наведених примера), док је у извештају чешћи. Извештај износи проширену информацију, а додатне информације су често изнете у оквиру изјава које следе након главних информација изнетих у првом пасусу, у којима се истичу поједини детаљи догађаја.

Семантичке разлике између видских парњака међу глаголима говорења употребљеним у тексту новинске вести и новинског извештаја готово никад нема. Уочавамо готово доследну употребу несвршених глагола говорења у презенту за означавање садашњих референцијалних радњи. Вести и извештаји су наративни текстови, у којима се извештава о протеклим догађајима, па се несвршеним презентом читалац најнепосредније уводи у време о ком се извештава, а радња се актуализује, приказује као да се акт говорења одвија пред читаочевим очима (Танасић 2005: 377).

Изношење додатне информације сигнализира се у тексту новинског извештаја глаголом *додати*, који је у извештајима релативно чест, јер се у овом жанру након изношења главне информације она разрађује и допуњава другим чињеницама, као што показују примери:

Бакош *је додао* да се Скенцић сећа свих детаља који су претходили убиству, али се не сећа самог догађаја. (Блиц, 6.11.2007, 14); Тадић *је додао* да је „жеља да се разреши неки технички проблеми“. (Блиц, 6.3.2010, 4); „Било је неопходно да почну разговори представника Србије и Приштине јер има много животних питања које би требало решити“, рекла је Калановићева новинарима и *додала* да је „неопходно да о животним темама разговарамо јер једино тако можемо да пронађемо решења“. (Блиц, 7.4.2011, 6).

Док у извештају проширивање претходно изнете главне информације условљава честу употребу глагола *додати*, у вести овај глагол налазимо ређе, зато што је то најкондензованији жанр, у ком осим основних података које износи говорно лице најчешће нема додатних информација. Слично је и са употребом глагола *објаснити*, којим се поред номинације акта говорења истиче да информације које износи говорно лице представљају његово тумачење ситуације, интерпретацију догађаја, односно објашњење неког поступка или научног појма. Глагол *објаснити* са значењем „учинити да нешто постане јасно, разумљиво, протумачити, разјаснити“ (РСЈ: под *објаснити*), често се јавља у тексту новинског извештаја у оквиру модела неуправног говора, да би се њиме увело објашњење које даје политичар, сведок догађаја или познавалац одређене области, који неупућеним читаоцима даје тумачење неког догађаја:

Своје захтеве да разговарају упутили су председнику државе, председнику Скупштине и министру Динкићу, а новинарима *су објаснили* да се нису договарали о начину на који ће штрајковати, али ће држати тензију до уписа акција. (Блиц, 17.11.2007, 10); Вучић *је објаснио* да је допис из Хашког трибунала добио прексинаоћ и да се у њему прети да би генерални секретар радикала могао да изгуби статус правног саветника лидера те странке Војислава

Шешеља, али и да би могао да буде осуђен на затворску казну. (Вечерње новости, 21.12.2007, 6); Циљ је био, како је *објаснио*, да се покрене југоисточна Србија, а сада ће ту станицу правити у Батајници, како би Београд имао приходе. (Блиц, 16.1.2011, 7); Драган Крстић је *објаснио* да је Мишковића возио на посао када им је пут препречио „ауди 6“ тегет боје. (Вечерње новости, 16.4.2008, 11); – Теоретски, он би у једном предмету могао да добије тај статус, а да сведочи и у осталим поступцима. У осталим поступцима би био обичан сведок, али би и у њима имао опроштај грехова – *објаснила је* Ковачевићева. (Блиц, 25.4.2008, 4).

У новинским извештајима у којима се читаоцима представљају нова научна достигнућа често се приликом навођења извора информација користи глагол *објашњавати*:

Хематопоеетске матичне ћелије имају способност да формирају све друге крвне ћелијске типове, док су мезенхималне мултипотентне, самообнављајуће, *објашњава* проф. др Миодраг Стојковић (Вечерње новости, 23.4.2012, рубрика Здравље); У лабораторијским условима доказано је да матичне ћелије регенеришу срчани мишић и обнављају срчану функцију након инфаркта *објашњава* и доц. др Дејан Шкорић из Универзитетске дечије клинике. Где је последњих година посебно одмакла примена матичних ћелија у лечењу озбиљних болести, *објашњава* и педијатар-хематолог доц. др Дејан Шкорић из Универзитетске дечије клинике. (Вечерње новости, 23.4.2012, рубрика Здравље); Он је носилац целог пројекта лечења оштећеног срчаног мишића уз помоћ матичних ћелија – *објашњава* др Бановић. (Прес, 15.10.2009, Вести дана); Наш саговорник *објашњава* да поменута интервенција подразумева да се пацијенту прво изваде матичне ћелије из костне сржи, а потом се те ћелије култивишу и обрађују од шест до осам недеља у специјалној лабораторији у Белгији, која овај пројекат реализује под надзором чувене америчке клинике Мејо. (Прес, 15.10.2009, Вести дана).

Анализа је показала да се *verba dicendi* који поред архисеме, односно просте номинације акта говорења имају и додатну сему у тексту новинског извештаја (*тврдити, истакнути, истицати, нагласити, наглашавати, додати, објаснити, објашњавати*) јављају релативно често, јер се смеђују са *казати, рећи* и осталим *verba dicendi* неутралне конотације, не само зарад избегавања понављања истих речи, већ и зарад истицања те додатне семе коју собом носе. У тексту новинског извештаја могу се јавити и други *verba dicendi* овог синонимског реда, на пример *поручити, поручивати, јавити, јављати*, и сл., али смо анализу ограничили на оне који су фреквентнији. У новинској вести налазимо све ове глаголе говорења, али су у њој чешћи они глаголи говорења који су ноисоци архисемске компоненте док су глаголи са додатним семама мање учестали него у извештају.

Неки од глагола којима се уводи туђи говор и читаоцу представља извор информација заправо су глаголи мишљења (*сматрати, оцењивати, примећивати, закључивати*), али се у оквиру модела управног говора користе са истим значењем као и

verba dicendi, па је реч о секундарној, неправој синонимији, односно о контекстуалним синонимима. Контекстуална синонимија се огледа у чињеници да, на пример, *казати* и *сматрати* у општој употреби нису синоними, али у прецизно дефинисаном контексту новинског извештаја ступају у нетипичну верзију односа синонимије. Овај семантички ред глагола користи се често у тексту новинског извештаја и ређе у тексту новинске вести како би се акт говорења, чија се номинација у овом жанру понавља из реченице у реченицу, означио другим речима, уз истовремено истицање чињенице да изнета информација није категорички суд већ процена, мишљење, став говорног лица. Дакле, употребом наведеног семантичког реда глагола мишљења новинар у први план истиче могућност да оно што је изнето као допуна тог глагола не мора нужно бити једина интерпретација догађаја или појаве, већ је то једна од могућих интерпретација чињеница, коју износи извор информације.

Од свих глагола мишљења најчешће се у нашем корпусу за представљање извора информација користи глагол *сматрати*. Њиме се уз означавање акта говорења сигнализира да информације изнете у тој реченици, као допуна глагола *сматрати*, нису категорички суд, дакле објективан, универзално важећи суд, већ став говорне особе:

Ахерн *сматра* да је важно да кроз дијалог две стране буде нађено компромисно решење за Косово и Метохију и указао да дијалог не треба орочевати. (Блиц, 9.11.2007, 2); Њих је, почетком ове године, тужила новинарка истог листа Каја Панчић-Миленковић, *сматрајући* да су је оклеветали. (Прес, 10.12.2007, 14); Уследила је тужба Миленковићеве, која је *сматрала* да је оклеветана. (Прес, 10.12.2007, 14); У америчкој војсци ЛАСИК процедуру *сматрају* толико поузданом да врло често бива коришћена на војницима који ће бити упућени у борбене акције. (Вечерње новости, 5.3.2010, 10); Изабраници Колаковића улогу фаворита препуштају противнику, али *сматрају* да најбољи тим света није непобедив. (Прес, 22.7.2010, 23); Бразил има мана и сигурно да није непобедив – *сматра* капитен Бојан Јанић. (Прес, 22.7.2010, 23); То у сваком случају није пријатна ситуација за ДС, *сматра* Миливојевић. (Данас, 14.4.2011, 8); Са друге стране, изненађује тврд став и неспремност Демократске странке (ДС) да о томе разговара, *сматра* Миливојевић: (Данас, 14.4.2011, 8); Сва срећа па су нови министар и директор Републичког завода за здравствено осигурање схватили да проблем постоји и да је озбиљан, као и да му озбиљно иду у сусрет – *сматра* Шћепановић. Директор Дома здравља у Грачаници проф. др Рада Трајковић ипак *сматра* да би се корупција смањила када би се лекарима повећале плате. – Када је држава сиромашна, као што је наша, онда неки лекари, да би дошли до одређених позиција, нажалост, врло често користе нехумане методе – *сматра* Трајковићева. (Прес, 14.4.2011, 8).

Дакле, степен сигурности са којом читалац може прихватити информације које износи говорно лице чију изјаву новинар преноси у извештају као једине истините знатно је нижи када новинар за представљање извора информација употреби глагол *сматрати*

него када употреби неутрални глагол *казати*. Стога *сматрати*, као најчешћи и најтипичнији глагол мишљења употребљен у нашем корпусу са овом функцијом, стоји са поменутиим глаголом *казати*, који је најчешћи глагол говорења, у нетипичном односу синонимије, који је условљен специфичним контекстом.

Глагол *оценити* у значењу у ком се употребљава приликом именовања извора у тексту новинских извештаја припада глаголима мишљења. Са овом сврхом релативно често се користи у новинским вестима и новинским извештајима:

Потпредседник српске владе Божидар Ђелић *оценио је* да Влада треба да уважи и аргументе радника јавних предузећа и поручио им да претњама ништа неће постићи. (Блиц, 17.11.2007, 10); У саопштењу суда наводи се да је Кривично ванрасправно веће, одлучујући у поновном поступку, а имајући у виду налоге и примедбе из решења Врховног суда Србије, *оценило* да и „даље стоје разлози за притвор према окривљенима, с обзиром на то да је у даљем току поступка неопходно саслушати предложене сведоке и, евентуално, предузети и неке друге истражне радње за којима се укаже потреба“. (Вечерње новости, 19.4.2008, 13); У интервјуу који објављује „Стампа“, потпредседник Привредне коморе за извоз Адолфо Урсо *оценио је* „Фијатове“ намере да производи нови модел аутомобила у Србији као „неприличне“ и позвао на обнављање преговора. (Политика, 24.7.2010, рубрика Економија); У интервјуу који је јуче објавила Стампа, потпредседник Привредне коморе за извоз Адолфо Урсо *оценио је* Фијатове намере да производи нови модел аутомобила у Србији као „неприличне“ и позвао на обнављање преговора. Министар правде Роберто Калдероли и члан популистичке Северне лиге, *оценио је* да нико не може да користи државну помоћ, убире профит и да затим „оде, а да не плати рачун“. (Данас, 23.7.2010, рубрика Економија).

Употреба глагола *оценити* релативно је честа у новинским вестима и новинским извештајима у којима се износи процена ситуације, оцена тренутних економских и друштвених прилика, оцена активности неке институције или особе која се налази на високој друштвеној функцији. Несвршени глагол *оцењивати* има исто референцијално значење као и глагол *оценити*, са којим је потпуно заменљив, јер се њиме заправо и не означава несвршеност радње. У новинским вестима није потврђена његова употреба, док се у извештајима увек употребљава у презенту:

Италијански министри *оцењују* да „то личи на летњу доскочицу или присилу“, али се најављује врло чврст отпор Фијатовој идеји да се та могућност конкретизује. (Данас, 23.7.2010, рубрика Економија); Додатни проблем за ДС је притисак малих коалиционих партнера, због којих је демократама и опала подршка у бирачком телу Србије, *оцењује* Миљивојевић. (Данас, 14.4.2011, 8); Постојећи начин финансирања, било у погледу плата или ванредних трошкова, потпуно је неправедан, због чега нам је потребна суштинска реформа – поручује др Арсић и *оцењује* да лекарска професија није цела корумпирана, али да у њој има таквих појединаца. (Прес, 14.4.2011, 8); Стручњаци предвиђају да ће нови смартфон имати један гигабајт РАМ-а, што *оцењују* као прихватљиво. (Блиц, 10.9.2012, 15).

За представљање извора информација у оквиру модела управног говора у тексту новинског извештаја глагол *закључити* користи се увек у последњој реченици извештаја. Зарад илустрације, наводимо неколико реченица којима се завршавају вести и извештаји у којима се глагол *закључити* користи за представљање извора информација:

Веће *је закључило* и да је неспорно утврђено да се догађај одиграо у кући породице Божанић, а не Банзуић, како је она тврдила. (Вечерње новости, 21.12.2007, 12); Према мојим сазнањима, у тим трансферима никоме није начињена штета, па ни држави – *закључила је* на јучерашњем суђењу своје излагање сведок Борка Вучић. (Вечерње новости, 16.4.2008, 13); Препуцавања свакако не могу да кроје табелу и зато треба рећи стоп и вратити се основним постулатима спорта – *закључио је* Томислав Караџић. (Вечерње новости, 4.3.2010, 20 рубрика Спорт); Рано је још о дOMETИМА, има времена до 29. августа – *закључио је* Прлаиновић. (Блиц, 20.7.2010, 24).

Извор информација који се већ неколико пута јавио у тексту релативно често се представља и глаголом *закључивати*, најчешће у последњој, ређе у претпоследњој реченици, као што показују примери:

На чело моје куће „Беотон“ доћи ће други човек – *закључује* Мирковић. (Блиц, 1.12.2007, 25, последња реченица вести); Од свега тога ће зависити да ли ће се наставити са протестима, *закључује* Славиша Орловић. (Данас, 14.4.2011, 8, последња реченица извештаја). Мада, у таквим ситуацијама никад се не зна“, *закључује* Требјешанин. (Данас, 12.4.2011, 8, последња реченица извештаја); Објективно, ми немамо „петицу“ осим Крстића, а то нам је велики проблем – *закључује* Славнић. (Правда, 18.9.2012, 18, последња реченица извештаја); Он *закључује* да Суботић неће одустати од намере да докаже да је невин и да је требало да оптужница буде подигнута против оних који су заиста ојадрили Србију. (Блиц, 30.4.2008, 14, претпоследња реченица извештаја).

Са истом функцијом као и глаголи мишљења у тексту новинског извештаја користе се и глаголи чулног опажања *приметити* и *примећивати*, који се у тексту новинског извештаја тек понекад користе приликом преношења туђих речи:

Шешел *је приметио* да је „бесмислено“ писати одговор на захтев чија садржина није у потпуности позната. (Вечерње новости, 10.9.2008, 18); СНС према испитивањима јавног мњења тренутно има подршку скоро као читава владајућа коалиција, *примећује* Цвијетин Миливојевић. (Данас, 14.4.2011, 8).

Можемо закључити да у погледу дистрибуције лексичко-семантичких поља у тексту новинских вести и новинских извештаја у српској дневној штампи интерферирајућу карактеристику представљају употреба немаркираних, неутралних глаголи глагола говорења а диференцијалну карактеристику представља чешћа употреба глагола говорења са додатним семама у тексту новинског извештаја, у ком се главна информација изнета на почетку разрађује и допуњава у даљем тексту.

Глаголи *казати* и *рећи* су неутрални глаголи говорења, општијег значења од осталих *verba dicendi*. Стога омогућавају објективно, вредносно неутрално преношење информације и најчешће се користе у тексту новинске вести и новинског извештаја приликом именовања извора информација. Настојећи да избегну понављања истих глаголских лексема, до којих би могло доћи због тога што се непрестано позивају на информације из различитих извора, новинари користе и друге глаголе истог синонимског реда којима се означава акт говорења. Њихова доминанта, односно језгрени глагол је глагол *говорити*. *Verba dicendi* могу имати неутралну конотацију и са језгреним глаголом ступати у однос истозначности (*изјавити*), али може бити реч и о глаголима који ступају са језгреним глаголом у однос блискозначности, јер осим прости номинације акта говорења сигнализирају формализованост и институционализованост комуникације (*навести, наводити, саопштити*).

Додатну нијансу значења у виду вредносне оцене непроверености информације добијене најчешће незванично, од анонимног извора има глаголи *тврдити*. Употребом глагола *истицати, истакнути* и *нагласити* сигнализира се да говорно лице придаје посебан значај некој од изнетих информација. Глаголом *додати* сигнализира се навођење информација које прате главну информацију изнету на почетку текста. Употребом глагола *објаснити*, оценити новинар релативизира истинитосну вредност информације које представљају објашњење или оцену говорног лица. Посебан случај семантичког варирања налазимо код контекстуалних синонима, који чине синонимски ред чији је језгрени глагол *мислити*, али у тексту новинског извештаја служе за номинацију акта говорења, уз посредно исказивање могућности да није реч о категоричком тврђењу, већ о ставу говорног лица.

Синонимија глагола није честа у тексту новинске вести, док се у тексту новинског извештаја понекад јављају глаголи у односу блискозначности, када чине синонимске редове, или глаголи који стоје у односу истозначности, када чине синонимске низове. Будући да се потреба за варирањем израза јавља само у дужим текстовима, у вести осим описане синонимије у домену глагола говорења веома ретко налазимо глаголе који ступају у однос истозначности или блискозначности.

III.1.1.2.4. Декомпоновање глагола у тексту новинске вести и новинског извештаја

Декомпоновање глагола⁴⁹ се посматра као социолингвистички феномен који је све присутнији у српском језику (Радовановић 1977: 53–86; Ивић 1995: 180–187). У овом делу рада посебно нас занимају декомпоноване глаголске јединице у новинској вести и извештају и конкурентност моноксемских семантичких еквивалената.

Аналитичка природа декомпонованог глагола одговара публицистичком стилу јер чини изражавање уопштенијим.⁵⁰ Декомпоновани глагол и његов семантички еквивалент нам стоје на располагању када желимо да изразимо оно што се њима означава, али у зависности од прагматичких оквира комуникације ми бирамо један од та два облика на основу *семантичке, стилске и синтаксичке разлике* која међу њима постоји (Стојановић 2006: 224).

Најпре ћемо на нашем корпусу показати да декомпоновање глагола није строго везано за синтаксичку позицију предиката. Поред декомпоновања глагола у позицији реченичног предиката, у нашем корпусу ова појава је фреквентна и у следећим случајевима:

а) декомпоновање глаголског прилога садашњег и глаголског прилога прошлог:

Млади српски атлетичар Немања Церовац постигао је велики успех *изборивши пласман* [→ пласиравши се] у финале трке на 1.500 метара на јуниорском првенству света у канадском граду Монктону. (Блиц, 20.7.2010, 22); Жене у Саудијској Арабији, њих неколико, снимиле су јуче себе како возе аутомобиле улицама градова, пркосећи владиним претњама хапшењем и кривичним гоњењем и *узевши учешће* [→ учествовавши] у акцији против саобраћајних прописа који важе само за мушкарце, саопштили су активисти. (Ало, 27.10.2013, 24);

б) декомпоновање инфинитивне и презентске допуне модалних глагола:

На састанку је требало да *се постигне договор* [→ договоре] о начину на који ће се одржати 20. марта регионална конференција о Западном Балкану. (Блиц, 6.3.2010, 4); Даља истраживања немачких и српских научника треба да *дају одговор* [→ одговоре] на то да ли се

⁴⁹ Коришћење термина *декомпоновање глагола* уместо термина *декомпоновање предиката* предлог је Танасића, образложен чињеницом да се глагол у одређеној комуникативној ситуацији може подврћи декомпоновању у било којој позицији, иако глагол најчешће заузима синтаксичку позицију предиката, па се ова синтаксичка појава стога најчешће означава термином *декомпоновање предиката* (Танасић 1995: 133).

⁵⁰ „Пошто семантички центар синтагме (перифразе) заузима именички конституент, синтагмом се изражава радња или стање на уопштенији и апстрактнији начин него управним глаголом. Перифразом се радња само именује, без приказивања њене конкретне реализације. Стога се, у целини, перифрастична синтагма и управни глагол супротстављају као начини уопштеног (дискретног) и конкретног описивања радњи и збивања.“ (Стојановић 2006: 225)

ради о скулптури богиње Дијане или о трачком коњанику. (Блиц, 24.7.2010, 16); Марже су ствар тржишта и то је нешто на шта држава не би требало да *има утицај* [→ утицај]. (Данас, 20.7.2013, 9); Надлежни би требало да испитају корупцију на већем нивоу, значи аутомобиле, виле... мада ни то не мора да *буде знак* [→ значи] таквих радњи – рекао је Бајец за Прес. (Прес, 14.4.2011, 8); Такође, вештачко изазивање кризе и изазивање насиља на улицама могу *бити* и те како *начин угрожавања* [→ угрозити] кандидатуре Србије. (Данас, 12.4.2011, 8).

Иако реченични модели са декомпонованим глаголом нису строго везани за одређени функционални стил,⁵¹ у појединим стилевима уочава се фреквентност декомпонованих глагола са одређеним лексичким језгром, па тако у публицистичком стилу преовладавају декомпоновани глаголи који супституишу глаголе говорења:

Пошто је одржала састанак са представницима општина Бујановац и Медвеђа о подстицању пословања предузећа у том делу Србије у циљу равномернијег регионалног развоја, она *је поставила* и *питање* [→ питала] због чега је земљиште које се експроприше на траси Коридора 10 на територији општине Бујановац четири пута скупље него у Суботици. (Блиц, 7.4.2011, 6); РРА је након завршетка конкурса за фреквенцију на коју су се јавиле телевизија Коперникус и Нова. рс у року од неколико дана објавила критеријуме за доделу фреквенције, *обавила разговор* [→ разговарала] са заинтересованим странама и заказала седницу на којој ће бити донета одлука. (Данас, 20.7.2013, 7); Поводом информације да је „Југохемија“ а. д. активирањем менице довела у блокаду компанију „Делта стар“, то предузеће *издало је саопштење* [→ саопштило је] у којој објашњава „генезу проблема и ситуацији у коју су доведени неразумним понашањем дужника“. (Блиц, 21.7.2010, рубрика Вести).

Овакве конструкције представљају уобичајено (стандардно) језичко средство новинских вести и новинских извештаја.⁵² Аналитичка конструкција омогућава нијансирање предикатског исказа, јер новинар на тај начин истиче одређени аспект реченичног предиката (Ивић 1995: 186). Рецимо, употребом декомпонованог *одржати разговор* уместо *разговарати* истиче се институционализованост акта говорења (Радовановић 2004: 106).

Употреба глагола *вршити* и *извршити* као експонената општег, инхерентног својства декомпонованог глагола доприноси апстрактности исказа и честа је у оба анализирана жанра, као у примерима:

⁵¹ „Реченичне моделе са декомпонованим предикатом у српском језику не би требало сматрати појавама везаним строго за одређену сферу комуникације, односно за одређени функционални стил.“ (Стојановић 2006: 225).

⁵² „Нормативно стилистички статус конструкција са декомпонованим предикатом је такав да оне највећим делом представљају стилски маркирану појаву: шире се употребљавају у сфери књишко-писаног говора (тзв. специјални функционални стилови), где имају статус уобичајеног (стандардног) језичког средства, док су у области разговорног стила, најчешће, неумесне.“ (Стојановић 2006: 237)

Против Тибора С. и Н. Р. полицијски службеници поднели су кривичну пријаву, због сумње да су *извршили кривична дела* тешка крађа и неовлашћено коришћење туђег возила, а против Михајла Ђ. због сумње да је *извршио кривична дела* крађа, тешка крађа, неовлашћено коришћење туђег возила и фалсификовање и злоупотреба платних картица. Против Дениса М. поднета је кривична пријава због сумње да је *извршио кривична дела* крађа, тешка крађа и фалсификовање и злоупотреба платних картица, а против Ђ. Р. због сумње да је *извршио кривично дело* тешка крађа. (Правда, 8.3.2008, 13); Дежурни диспечер у „Ласте“ Љубомир Ризнић рекао је да је око један сат после поноћи аутобус тог предузећа погођен са два метка, а полиција је *извршила увиђај* (Блиц, 1.1.2009, 13); Чим временски услови дозволе, неопходно је *извршити заштиту* [→ заштитити] усева и засада од наведених паротена. (Ало, 24.5.2014, 18); Пошто је КД екипа *извршила преглед* [→ је прегледала] часови су настављени. (Правда, 8.3.2008, 12); - Већ у унутрашњем праву имамо одлуку Уставног суда која се односи на локалне изборе, али то важи и за републички ниво, по којој мандат припада одборнику, а *избор врши* [→ бира] грађанин, а не подносилац листе, односно странка. (Блиц, 6.4.2011, 7).

Стално наглашавање *вршења* одређених радњи употребом декомпонованих глагола у којима је носилац експлицитне категоризације глагол *вршити* или *извршити* у нашем корпусу има везе са истицањем институционализованости тих радњи, са наглашавањем овлашћености вршиоца радње у оквиру установљеног друштвеног система (Кликовац 1998: 18). У нашем корпусу институционализованост радње један је од најчешћих разлога употребе декомпонованих глагола, а поред глагола *вршити* и *извршити* са истом функцијом користе се и глаголи *постигћи*, *учествовати*, *обавити*, као у примерима:

„У току преговора стране размењују мишљења о свим релевантним питањима, о чему су претходно *постигле сагласност* [→ су се сагласиле] стране које *учествују у преговорима* [→ преговарају]“, објашњава наш саговорник. (Политика, 30.4.2014, 7); Председништво Босне и Херцеговине јуче је у Сарајеву оценило да је потребно *обавити консултације* [→ консултовати се] са председником Савета министара Николом Шпирићем, пре него што буде разматрана оставка коју је јуче поднео на ту функцију (Блиц, 3.11.2007, 14); Председништво Босне и Херцеговине јуче је у Сарајеву оценило да је потребно *обавити консултације* [→ консултовати се] са председником Савета министара Николом Шпирићем, пре него што буде разматрана оставка коју је јуче поднео на ту функцију. (Блиц, 3.11.2007, 14); Због туче и нарушавања јавног реда и мира, судија за прекршаје у Медвеђи *изрекла је* јуче Фитиму Сахитију (24), члану Школског одбора ОШ „Горња Јабланица“ у тој вароши, *казну* [→ казнила је] затвора у трајању од 30 дана, Николи Јовићу (28) новчану казну од 30 хиљада динара и претученом професору српског језика исте школе Милораду Ристићу (41) казну од 10.000 динара. (Блиц, 16.11.2007, 2).

Понекад декомпоновани глагол са глаголом *вршити* као носиоцем експлицитне категоризације употребљеним зарад истицања институционализованости одређене радње и његов моноксемски еквивалент нису апсолутно заменљиви, јер се декомпоновањем врши субспецификација значења.

У примерима *вршити војне вежбе* и *одржати парламентарне изборе* није реч о перифрастичним конструкцијама, већ припадају терминологији:

Верује се да је ова група требало да *врши војне вежбе* у шумама, јер је полиција пронашла десетак пиштоља, неколико пушака и ловачког материјала, укључујући и маскирне униформе. (Блиц, 17.11.2007, 8); – Уверен сам да *ће парламентарни избори бити одржани* 18. децембра и да *ће* то власт сигурно одлучити на дан нашег митинга. (Вечерње новости, 14.4.2011, 5).

Заменљивост једнолексемским предикатом може блокирати конгруентни атрибут, па тако *дати спорну изјаву* или *дати једно упозорење* не може адекватно да се трансформише:

Она је истакла да је на излазак из посланичког клуба највише навела констатација Политичког савета да је нанела штету странци, а не и председник странке који *је дао спорну изјаву* у скупштини, а кога је упозорила на време да се без извињења не може отклонити штета коју је нанео странци и себи лично. (Блиц, 7.4.2011, 8); Само да *вам дам једно упозорење* – огласио се оптужени Сенад Рамовић, пошто је судија донео решење о привођењу муфије Муамера Зукорлића. (Вечерње новости, 16.4.2008, 13).

У наведеним примерима именица *је проширена зависним конституентима који изражавају атрибутивно значење, због чега те везе постају богастије него код управног глагола* (Стојановић 2006: 226), а то доводи до преношења веће количине информација, чиме се реализује принцип језичке економије.

Разлог употребе перифрастичне глаголске конструкције може бити и увођење фазе радње (Радовановић 2004: 206), а конструкције овог типа чешће су у новинском извештају него у новинској вест, јер се у извештају износи ток догађаја, његов развој и различите етапе радње. Са овом сврхом користе се глаголи *започети, вршити, наставити, завршити* уз девербативну именицу употребљену најчешће у акузативу:

Настављајући откривање злоупотреба и корупције у компанији „Агрожив“, српска полиција ухапсила је јуче 17 чланова криминалне групе, саопштио је Биро за односе са јавношћу МУП-а Србије. (Политика, 25.4.2008, 1); – И тако *ћемо наставити започету сарадњу*. (Вечерње новости, 4.3.2010, рубрика Спорт); Новосадски медији тада су јавили да *је Микавица вршио притисак* на Јаковљевића да поднесе оставку на место директора Спенса. (Блиц, 7.12.2007, 3); Иначе, Лебеф *је управо завршио снимање* филма „Indiana Jones and the Kingdom of the Crystal Skull“ у којем глуми са Харисоном Фордом и Кејт Бланшет. (Блиц, 6.11.2007, 27); Шаренац је казао да *ће* у новосадској пивари *наставити производњу* „МБ“ брендова пива, а у току 2008. године започеће производњу неких лиценцих брендова из „Хајнекен“ портфолија. (Прес, 10.12.2007, 10); – Радићемо у овом саставу до петка и пред пут у Фолгарију биће јасна слика којих 16 играча *ће наставити припреме* и конкурисати за тим. (Политика, 6.7.2010, 23); Археолошки институт Београд потписао је трогодишњи уговор о сарадњи са колегама са Института из Франкфурта како *би се наставила геомагнетска снимања и сондажа* археолошких истраживања на простору ван царске палате. (Блиц, 24.7.2010, 16); – Подстичу

обнову ћелије која лучи сопствене факторе раста и делује на следећу ћелију, и *процес се наставља* ка дубљим слојевима коже. (Прес, 24.6.2012, рубрика Здравље и наука); Према Стефановићевим речима, Рикер је изнео очекивања САД да *се дијалог* Београда и Приштине *настави* и да се примене постигнути договори. (Курир, 4.7.2012, рубрика Политика); У београдској Палати правде јуче *је*, саслушањем сведока, *настављена истрага* која се води против Драгана Џајића и Владимира Цветковића, бивших функционера Црвене звезде, који се сумњиче да су злоупотребили положај и на трансферу фудбалера Зорана Његуша у шпански Атлетико зарадили 3,5 милиона марака. (Вечерње новости, 25.4.2008, 13); Томановић тврди и да се захтеви за проширење истраге „темпирају“ у суду, баш у тренуцима кад би, евентуално, осумњичени Џајић, Цветковић или Маринковић могли да изађу из ЦЗ и *наставе одбрану* са слободе. (Вечерње новости, 16.4.2008, 13); Полиција *наставља рад* на овом случају. (Политика, 25.4.2008, 1).

Фреквентнија употреба овог глагола у новинском извештају јавља се стога што извештај прати процесе који трају, а и стога што чешће преноси изјаве учесника у тим процесима, који истичу да је неопходно или намеравају наставити *дијалог, сарадњу, припреме, одбрану* или *производњу*.

Најфреквентнији глагол за означавање фазе радње у оквиру декомпоноване глаголске конструкције је глагол *наставити*. Глагол *наставити* осим акузативне форме девербативне именице ређе у нашем корпусу бива употребљен са инструменталном формом:

Са пуцњавом је наставио и када је комшија Видаковић дошао да му честита славу. (Вечерње новости, 21.12.2007, 12); Од свега тога ће зависити да ли *ће се наставити са протестима*, закључује Славиша Орловић. (Данас, 14.4.2011, 8).

Семантичка (лексичка) *насивизација* у оквиру декомпоноване глаголске јединице (Радовановић 2004: 206) погодује информативним публицистичким текстовима јер се на тај начин избегава изрицање редувантног семантичког потенцијала, пошто вршилац радње не мора бити изречен било да је небитан, непознат или је радња институционализована:

Одлука је донета [→ Одлучено је] без консултације са Партизаном. (Правда, 8.3.2008, 42); Из Детроита (где *је одржан састанак* управног одбора торинске куће), одговорни директор „Фијата“ званично потврђује и своју неповерљивост у функционалност фабрика у Италији. (Политика, 23.7.2010, 12); „Разговарали смо, није било напретка и нема договора“, рекао је Николић Тањугу и додао да *је разговор „одржан* код Тадића“. (Вечерње новости, 14.4.2011, 5).

Понекад се у нашем корпусу употребом декомпонованог глагола омогућава *плурализација* девербативних именица, када се спаја једнократна радња са више објеката,

као у примерима *дати предлоге* и *донети одлуке* или се та чињеница додатно истиче, као у примеру *доносити одлуке*:

Донатори, поред осталог, очекују да становници овог и других делова Србије, *дају предлоге* како унапредити одговарајућу област живота. (Вечерње новости, 21.12.2007, 18); У току следеће седмице, како је рекао Ничић, најпре ће се састати Колегијум УРС-а, а потом и Председништво и *донеће одлуке* како ће наступати у наредном периоду када престане мандат министрима УРС-а. (Политика, 16.8.2013, 6); То што је био поштеђен озбиљног медијског притиска можда само открива опште уверење да *кључне одлуке* у ресору Јована Кркобабића ипак *доноси* неко други. (Политика, 21.7.2013, 5).

Глагол *одлучивати* у односу на *доносити кључне одлике* сиромашнији је за две важне карактеристике појма означеног девербативном именицом, које се декомпоновањем истичу у први план: одлуке су бројне и кључне. О *семантичком разрађивању* (Радовановић 2004: 206) може се говорити када је у питању декомпоновање глагола *обећати/обећавати*, када се жели рећи да је више пута дато по једно обећање:⁵³

Лечић истиче да топлане имају добру сарадњу са Министарством енергетике и ресорном министарком Зораном Михајловић, као и да *су добили обећања* да ће држава са своје стране учинити све, како би се намирила дуговања привреде према топланамa што би значило значајно олакшање. (Политика, 21.7.2013, 14); – Речено му је да ће бити убијен, а *стизала су* и „*обећања*“ да ће му „затрти семе“. (Вечерње новости, 25.4.2008, 11).

Нагомилавање декомпонованих конструкција и девербативних именица јавља се и у новинском извештају и као уплив административног стила. Приликом извештавања о судским процесима новинар преноси делове докумената који припадају законодавно-правном подстилу и у тим сегментима извештаја долази до нагомилавања експлицитних категоризација појмова:

Одлуку о помоћи донели су касно прексиноћ одборници локалне скупштине на основу захтева те месне заједнице, који је по хитном поступку уврштен у дневни ред скупштине. БЕТА (Газета, 16.3.2008, 7); „У разговору са мном он *није признао извршење овог дела*, па је чак *изнео* и *претпоставку* да се Розалија убила сама“, казао је агенцији Бета истражни судија Илош Бакош који *је синоћ обавио саслушање* (Блиц, 6.11.2007, 14); Уједињени региони Србије одлучили су да *не излазе у јавност са званичним изјавама* након што је њихово Председништво у четвртак увече *донело одлуку* да су министри УРС радили добро и да их не треба мењати, али и да су спремни да се одрекну 15 других државних функционера и директора. (Данас, 20.7.2013, 4); *Покушај пласирања информације* да председник компаније није био упознат са износом позајмице је сраман и то је све што по овом питању имам да кажем“, *наводи се у саопштењу* Милке Форцан, које је потписала као председник УО

⁵³ Оба глагола могу резултирати аналитичком формом у којој се јавља плурализација девербативних именица. *Добити обећања* може значити да је више пута дато по једно обећање или да је одједном дато више обећања. У првом случају декомпонованим глаголом се исказује додатно прецизирање.

Југохемије. (Данас, 21.7.2010, рубрика Економија); У Полицијској станици за безбедност саобраћаја Вишеград најављено је да су из Бањалуке кренули рониоци специјалне јединице МУП-а РС, који би требало данас да *започну акцију вађења* потонулог возила и два преостала путника за која се претпоставља да се још налазе у њему. (Политика, 8.3.2008, 12).

У последњем примеру *започети акцију вађења* најпре је дошло до номинализације, чиме је добијена девербативна именица *вађење*, потом је дошло до њеног декомпоновања, при чему добијамо двочлани израз *акција вађења*, па до формирања декомпонованог глагола *започети акцију вађења*, који је у датој реченици део модалног предиката *би требало да започну да ваде*.

Декомпоновани глагол јавља се у тексту новинских вести и новинских извештаја и онда када у односу на свој једночлани еквивалент звучи неутралније, зарад еуфемизације:

Исте ноћи они *су извршили тешку крађу*. (Прес, 16.12.2007, 11); Он је рекао да је девојчица била развијенија у односу на децу њеног узраста и да га је то навело да с њом *ступи у интимне односе*. (Блиц, 7.12.2007, 17).

У досадашњој литератури о декомпоновању глагола већ је истицано да ова појава одражава стилске црте као што су уопштеност, апстрактност, сажетост и тачност изражавања (Стојановић 2006: 235). У нашем корпусу употреба декомпонованог глагола пре свега омогућава апстрактност и уопштеност, било стога што се у изјавама политичара избегава исказивање агенса или зато што новинар на тај начин задржава неутралну позицију. У новинским вестима и извештајима декомпоновани глагол је чест и зато што омогућава сажимање велике количине информација проширивањем синтагме чији је центар девербативна именица.

Да закључимо. У тексту новинске вести и новинског извештаја фреквентна је употреба перфекта, који је карактеристичан за краће вести у којима се најчешће износе догађаји од претходног дана, и релативно употребљеног презента, који је карактеристичан за текст новинског извештаја. Знатно је ређа употреба футура у вестима које најављују догађаје и императива у цитатима. У вестима и извештајима преовладава употреба трећег лица једнине, нарочито трећег лица једнине перфекта, док је треће лице множине ређе. Према нашим налазима, употреба првог лица се чешће јавља у управном говору, ређе на маркираним позицијама у тексту вести или извештаја, а представља онеобичење које не налазимо у текстовима озбиљне садржине, већ у вестима и извештајима забавног

карактера. Употреба другог лица је ретка, јавља се у управном говору и то најчешће у императиву или презенту.

Глаголи *казати* и *рећи* су неутрални глаголи говорења, општијег значења од осталих *verba dicendi*. Стога омогућавају објективно, вредносно неутрално преношење информације и најчешће се користе у тексту новинске вести и новинског извештаја приликом именовања извора информација. Глаголи говорења који имају неутралну конотацију ступају са језгреним глаголом у однос истозначности (нпр. *изјавити*) или ступају са језгреним глаголом у однос блискозначности, јер осим денотирања акта говорења сигнализирају формализованост и институционализованост комуникације (*навести, наводити, саопштити*). Додатну нијансу значења исказују глаголи *тврдити*, којим се исказује вредносна оцена непроверености информације добијене најчешће незванично, од анонимног извора, глаголи *истицати/истакнути* и *нагласити*, којима се наглашава да говорно лице придаје посебан значај некој од изнетих информација, глагол *додати*, који сигнализира навођење информација које прате главну информацију изнету на почетку текста.

Употребом глагола *објаснити* и *оценити* новинар релативизира истинитосну вредност информације које представљају објашњење или оцену говорног лица. Посебан случај семантичког варирања налазимо код контекстуалних синонима, који чине синонимски ред чији је језгрени глагол *мислити*, али у тексту новинског извештаја служе за номинацију акта говорења, уз посредно исказивање могућности да није реч о категоричком тврђењу, већ о ставу говорног лица.

III.1.1.3. Придеви у тексту новинске вести и новинског извештаја

У нашем корпусу својом фреквентношћу се издвајају присвојни придеви изведени од властитих имена. Најзаступљенији су следећи присвојни придеви поређани по учесталости употребе: *српски, европски, светски, хрватски, амерички*. И присвојни придеви изведени од личних имена представљају типично лексичко средство новинских вести и новинских извештаја о политичким и економским темама, а реч је најчешће о присвојним придевима изведеним од презимена неког политичара (*Динкићев, Николићев, Тадићев, Ђиласов*):

Иначе, *Тадићева* кандидатура Републичкој изборној комисији биће предата данас. (Вечерње новости, 21.12.2007, 4); Према *Динкићевом* нацрту закона грађани би бесплатно добили по 15 одсто акција у Нафтној индустрији Србије, „Јат ервејзу“, Електропривреди Србије, „Телекому“, Аеродрому „Никола Тесла“ и фабрици лекова „Галеника“. (Блиц, 17.11.2007, 10); Више не постоји подела на *Ђиласове* и *Тадићеве* људе, али „постоји подела на оне који не виде јасан програм политике ДС-а“. (Политика, 21.7.2013, 5); Поводом *Николићеве* изјаве да је председнички мандат почео од нуле, јер му његов претходник ништа није оставио у наслеђе, Тадић је рекао да је, након владавине *Николићевог* политичког режима, свој председнички мандат кренуо са тачке која је била далеко испод нуле. (Ало, 19.10.2013, 2).

У нашем корпусу бројношћу се издвајају и описни придеви, међу којима су најчешћи:

а) *нови*:

Италијанска влада оштро се противи одлуци италијанског произвођача аутомобила Фијат да *нови* модел производи у Србији уместо у Италији. (Данас, 23.7.2010, рубрика Економија); Пошто су метеоролози најавили *нови* талас киша, власти страхују да би могло да дође до ширења заразних болести. (Прес, 6.11.2007, 20); Током викенда примењиваће се курсна листа од петка, према којој је средња вредност евра била 99,7044 динара, а у понедељак, 8. марта, *нови* курс од 99,7354 динара за еврo. (Блиц, 5.3.2010, 6);

б) *велики*:

Навијачи којима смо обезбедили трансфер од аеродрома до базена нанели су *велику* штету на аутобусу „Ласте“, у којем су опушцима цигарета пробушени тапацирунзи на седиштима, као и поломљени рукохвати – наводи се у саопштењу. (Прес, 21.7.2010, 20); Млади српски атлетичар Немања Церовац постигао је *велики* успех изборивши пласман у финале трке на 1.500 метара на јуниорском првенству света у канадском граду Монктону. (Блиц, 20.7.2010, 22); Око 63 одсто радника у том погону у јуну је прихватило план који подразумева кажњавање злоупотребе боловања, скраћење паузе за ручак и забрану штрајка током дана када је *велика* потражња за аутомобилима, у замену за улагање од 700 милиона евра, које би донело и увођење треће смене. (Данас, 23.7.2010, рубрика Економија);

в) *добар*:

Стварно нас не интересују нагађања какво је то изненађење спремио Николић и који датум је *добар* за изборе. (Вечерње новости, 14.4.2011, 5); Цедевита је направила *добар* тим, иако прошле сезоне није оправдала буџет. (Курир, 5.10.2013, Кошарка); Ипак, надамо се *добрим* извозу, па и да Пољска подбаци, а Србија успе. Видећемо, ваља направити *добре* уговоре о продаји. (Политика, 24.7.2010, рубрика Економија); Стране компаније које послују у области осигурања улазе на српско тржиште куповином или удруживањем са постојећим осигуравајућим кућама, што је, према речима заменика генералног директора „Генерали групе“ Валтера Тревизанија, најбољи начин за обезбеђење *добре* позиције. (Прес, 10.12.2007, 11);

г) *висок*:

Председница Друштва судија Србије Драгана Бољевић рекла је да се сада долази у ситуацију да судије и тужиоци накнадно буду разрешени, то јест да њихов избор од пре три године буде поништен ако то одлуче *Високи* савет судства и Државно веће тужилаца. (Курир, 26.6.2012, рубрика Друштво); Како незванично сазнајемо, писмо са потписима 140 *високих* старешина

МУП-а и Жандармерије, као и 1.800 њених припадника, није подршка смењеном команданту, већ су они прикупљани у друге сврхе и злоупотребљени. (Данас, 20.7.2013, 3); Санадер је потврдио да ће неки из досадашње извршне власти остати, а други бити замењени, те истакао да ће *високу* функцију у новој влади, највероватније, добити неко из Самосталне демократске српске странке. (Курир, 6.1.2008, 5).

Наведени описни придеви готово увек у тексту новинских вести и новинских извештаја ближе одређују неки појам који нема обележје анимантности. У нашем корпусу придевима *добар* и *висок* углавном се исказује позиција у одређеном хијарархијском систему (*добра позиција*, *Високи савет*, *висока функција*). Описни придеви се не употребљавају само у форми позитива, већ неретко и у компаративу и суперлативу, као што показују примери:

– Ми у фудбалу чинимо све да помогнемо клубовима како би могли да раде у много *бољим* условима. (Вечерње новости, 4.3.2010, 20, рубрика Спорт); Осим дизајна и квалитета, у смедеревској фабрици се, приликом пројектовања и израде нових модела, посвећује изузетна пажња *највишим* светским еколошким стандардима. (Курир, 21.7.2010, 9); Косовско-албанска мафија, позната у средњој Европи као „хероинска царица“, царује у последње време у Словачкој и у шверцу кокаина, показују *најновији* подаци словачке полиције. (Данас, 15.3.2008, 9).

У нашем корпусу веома су ретки придеви којима се означавају унутрашње особине људи. У новинској вести они се готово никада не јављају, осим у оквиру истакнутих позиција, као што су елементи насловног блока, где су део сензационалистичког пласирања информације (Чича Гигс трчи ко луд! (Ало, 29.11.2013, 12, поднаслов); Синдикалци државних фирми *љути* (Блиц, 17.11.2007, 10)).

Придеви којима се означавају унутрашње особине људи не јављају се у текстовима новинских вести које имају информативно-политички карактер, али се понекад могу јавити у оквиру вести забавног карактера или црној хроници:

Надам се да ће се мој наступ ипак реализовати у догледно време, на пролеће – рекао је на снимању веома *расположени* Здравко Чолић, који је уз пратњу тамбурашког оркестра извео нумеру „Свадбарским сокаком“. (Блиц, 17.11.2007, 15); Сишао сам у подрум да узмем теглу цема и тада видео да је умрла у бурету – испричао је *потресени* Горан Маринковић за „Блиц“. (Блиц, 1.12.2007, 13).

Нешто чешће их налазимо у новинским извештајима, али никада у ауторском (новинаревом) дискурсу, већ у оквиру туђег говора:

„Збуњени су, занемарени и они се пасивизирају“, навео је Мићуновић. (Политика, 21.7.2013, 5); Са Ивковићевих припрема је отишао мистериозно, али је показао да је *слаба* личност јер

није изашао и рекао у чему је био проблем. (Правда, 18.9.2012, 18); Ни Виктор Недопаска, за кога домаћини кажу да је био *највеселији* у друштву, није одолео да право испод лампека проба ракију, по којој је овај део Србије препознатљив. (Ало, 9.9.2013, 3); *Срећан* сам што сам био део тог спортског празника, иначе је град фантастично организовао велики турнир. (Блиц, 20.7.2010, 24).

Још ређе у нашем корпусу налазимо придеве којима се износе спољашње, физичке особине људи, и то искључиво у оквиру туђег говора:

Све је више деце која се нездравом хране, па тако постају *гојазни*, избегавају часове физичког васпитања – истиче Миљић. (Курир, 24.11.2011, 9); – На питање ко ју је тукао, она је одговорила: „Овај што пише у позиву“ – подсетила је и додала да је Славица Банзић тог човека описала као *крупног* и *плагог*, иако је Морина нижег раста и *црн*. (Вечерње новости, 21.12.2007, 12); – Није могао да каже да му се дечко не уклапа у концепт игре. Не, него да је *дебео* и да је предуго славио рођење детета. (Правда, 18.9.2012, 18).

Да закључимо. У нашем корпусу су најзаступљенији присвојни придеви *српски*, *европски*, *светски*, *хрватски*, *амерички*, присвојни придеви изведени од презимена политичара, описни придеви *нови*, *велики*, *добар*, *висок*, а ретки су придеви којима се износе унутрашње и спољашње особине људи.

III.1.1.3.1. Декомпоновање придева у новинској вести и новинском извештају

Декомпоновање придева, односно употреба аналитичке конструкције уместо придева, јавља се спорадично у новинским вестима, док је у новинским извештајима нешто чешће. Код декомпоновања придева најчешће можемо говорити о експлицитној категоризацији појмова (в. Кликовац 1998: 20). Придевска лексема која се докомпонује не губи свој придевски статус, већ стоји уз апстрактну именицу којом се експлицира неко опште, инхерентно, неотуђиво својство квалитета исказаног придевом који се декомпонује (Радовановић 2002: 25). Декомпоновани придев може бити у синтаксичкој позицији предикатива, када се квалификација *транспонује у форму* „*квалитативног генитива у адвербалној функцији*“, „*квалитативног локатива*“ или неку другу падежну форму (Радовановић 2002: 25). У нашем корпусу најчешће је реч о форми квалитативног генитива:

– На питање ко ју је тукао, она је одговорила: „Овај што пише у позиву“ – подсетила је и додала да је Славица Банзић тог човека описала као *крупног* и *плагог*, иако је Морина *нижег раста* [→ *нижи*] и *црн*. (Вечерње новости, 21.12.2007, 12); Недопустиво *ниском*, сматрају малинари, иако су плодови били *одличног квалитета* [→ *одлични*]. (Политика, 24.7.2010, рубрика Економија).

У форми квалификативног локатива у нашем корпусу реализује се израз у *X стању*: Нисмо у *идеалном стању* [→ идеално]. (Курир, 5.10.2013, Кошарка); Лебеф, који је био у *припитом стању* [→ припит] је приведен у полицијску станицу и оптужен за покушај насилног уласка. (Блиц, 6.11.2007, 27).

Најчешћи вид декомпоновања придева у инструменталној форми који налазимо у новинским извештајима је у изразу *под дејством алкохола*, у ком се елиминишу непотребне информације (Кликовац 1998: 17), као у примерима:

Зоран Драгишић, професор Факултета цивилне одбране, сматра да ће појединачних инцидената на митингу сигурно бити, јер ће у Београд доћи велики број људи из целе земље, а неки од њих ће бити *под дејством алкохола* [→ пијани], или психички лабилни, каквих увек има на уличним скуповима. (Данас, 12.4.2011, 8); Малишани кажу да их углавном *под дејством алкохола* [→ пијан] свакодневно туче и малтретира отац Горан Крстић (37), који ради на грађевини у Владичином Хану. (Блиц, 24.8.2008, 16).

Декомпоновани придеви који припадају језику администрације неутралнији су од одговарајућих придева (на пример, у *припитом стању* и *под дејством алкохола* је неутралан и формалан израз, а *припит* и нарочито *пијан* конотирају негативну вредносну оцелу), па стога улазе у текст извештаја уместо краће и економичније придевске јединице.

У новинским вестим и новинским извештајима декомпонована придевска лексема јавља се и као детерминатор именице, у виду неконгруентног атрибута, када се квалификација исказује именичном синтагмом у форми квалификативног генитива:

– Дошло је до пуцања плоче за филтрирање воде, а и на другим објектима је страдао бетон, који само што се није урушио, што би довело до катастрофе *несагледивих размера*. [→ несагледиве] (Прес, 10.12.2007, 20); Према подацима Републичког хидрометеоролошког завода Србије (РХМЗ) у наредна два сата у Београду и већем делу Србије биће облачно са снегом *слабог до умереног интензитета* [→ слабим до умереним]. (Политика, 2.3.2011, рубрика Београд); InScientiaFides је приватна биобанка, која послује у складу са европским смерницама и стандардима квалитета и која нуди услуге *највишег квалитета* [→ најквалитетније] у третирања матичних ћелија. (Вечерње новости, 23.2.2012, рубрика Друштво); – Стил и начин израде, као и мермер *високог квалитета* [→ висококвалитетан], говоре да скулптура датира из периода половине III века. (Блиц, 24.7.2010, 16).

Декомпоновање језичких јединица, које је одлика је публицистичког стила у целини, представља диференцијалну црту између новинских извештаја и новинских вести. Када је реч о декомпоновању придева, оно је у вестима потврђено тек понеким примером, док се у новинском извештају јавља нешто чешће, углавном као експлицитна

категоризација појмова, која доприноси бирократизацији израза, али служи и ублажавању израза.

Да закључимо. У текстовима новинских вести и извештаја који се баве политичким и економским темама, својом фреквентношћу се издвајају присвојни придеви изведени од властитих и личних имена. Најфреквентнији описни придеви у нашем корпусу текстова вести и извештаја су *нови, велики, добар и висок*. Придеви којима се означавају унутрашње особине људи јављају се једино у текстовима вести које одликује таблоидни приступ. Према нашим налазима, придеви којима се означавају унутрашње особине људи чешћи су у новинским извештајима, али само у оквиру туђег говора. Веома ретко у нашем корпусу налазимо придеве којима се износе спољашње, физичке особине људи, и то искључиво у оквиру туђег говора. Декомпоновање придева је у нашем корпусу ретко, а нешто је чешће у извештајима него у вестима.

III.1.1.4. Прилози и прилошки изрази у тексту новинске вести и новинског извештаја

Просторно-временски оквир у који се догађаји смештају неизоставни је елемент у тексту новинске вести и новинског извештаја. Прилози и прилошки изрази у тексту новинске вести и новинског извештаја имају веома значајну функцију, јер усмеравају пажњу читаоца на догађаје који се смештају у одређену тачку на временској оси (пунктуација) или у одређени период времена, па се њиховом употребом ствара својеврстан *обрт*.⁵⁴ Временска и просторна раздвојеност учесника у овом специфичном виду писане комуникације и непосредна зависност од прецизне временске и просторне локализације утичу на учесталост употребе прилога и прилошких израза са значењем времена и са значењем простора у новинској вести и новинском извештају.⁵⁵

⁵⁴ „Реч која означава прелаз и која читаоце премешта из једне области у другу. Неке од уобичајених таквих речи су *сада, данас*, али и у *међувремену*.“ (Итјул, Андерсон 2001: 423)

⁵⁵ „У случају писаног текста не постоји израван физички контакт између одашилаоца, емитента, и примаоца, реципијента, тако да је просторна и временска раздвојеност битан фактор те врсте језичног комуницирања. При одређивању те врсте текстова с позиција комуникацијске ситуације временски фактор има важну улогу. Временска индиферентност значајка је фикционалних текстова, а непосредна овисност о времену, актуалност, значајка је новинског чланка.“ (Гловацки-Бернарди 2004: 50)

III.1.1.4.1. Прилози у тексту новинске вести и новинског извештаја

У поглављу које следи анализираћемо употребу прилога којима се исказује значење времена, простора, начина, узрока и количине у тексту новинске вести и новинског извештаја.

У новинској вести најфреквентнији су прилози за начин, који су најфреквентнији и у општој употреби и који чине око две петине свих прилога у нашем корпусу сачињеном за потребе квантитативне анализе. Прилози временског значења чине нешто више од трећине свих прилога употребљених у новинској вести. Дистрибуција прилога је слична и у новинском извештају, мада су у њему прилози са значењем времена и прилози са значењем начина подједнако заступљени (нешто више од трећине). Прилози за количину чине око петину свих прилога и у новинској вести и у новинском извештају. Прилози за место су врло ретки у новинским вестима, јер овај жанр захтева прецизну просторну локализацију догађаја, а у новинским извештајима се јавља неколико прилога са значењем места (*тамо, где, одатле, негде, другде*). Диференцијалну карактеристику новинске вести и новинског извештаја представља сведен број прилога за сваку значењску категорију у новинским вестима и на супрот томе реализованост већим бројем прилога за сваку категорију у новинским извештајима.

III.1.1.4.1.1. Прилози са значењем времена у тексту новинске вести и новинског извештаја

У вести се уобичајено јавља сведен број прилога са значењем времена, док је у новинском извештају број ових прилога знатно већи. Анализу ћемо ограничити на најучесталије прилоге са значењем времена у корпусу вести и извештаја сачињеном за потребе квантитативног истраживања.

Од свих прилога временског значења најфреквентнији у новинској вести су *јуче, данас* и *сада*, док у групу најфреквентнијих прилога у новинском извештају спадају прилози *јуче* и *сада*, а чести су и прилози за исказивање временске локализације *онда, тада, једном, одмах, недавно*.

У новинској вести релативно је честа употреба прилога *једном*. Од прилога са значењем темпоралне локализације нешто ређе у вести срећемо *тренутно, тада, прекјуче, увече, сутра, ујутро/ујутру, онда* и *прексиноћ*. Прилози са значењем итеративности *годишње, месечно, дневно* нису чести у новинској вести.⁵⁶ У новинском извештају нешто су ређи прилози *раније, затим, никада, потом, поново, прво*. Мањим бројем примера у нашем корпусу новинских извештаја заступљени су прилози *одавно, ускоро, најпре, засад, откад, коначно*.

Предмет анализе биће прилози *јуче, сада, данас* и *онда*, који су се издвојили у текстовима новинске вести и новинског извештаја како својом фреквентношћу тако и функцијом коју имају.

Пошто темељну одлику вести и извештаја представља актуелност, извештавање о догађајима од претходног дана, прилог *јуче* је међу најфреквентнијим прилозима временског значења у оба жанра.⁵⁷

Надлежни у МУП Србије добиће налог од већа Специјалног суда за привођење муфтије Исламске заједнице у Србији Муамера Зукорлића, пошто се *јуче* није одазвао на позив да сведочи у поступку против 15 вехабија, оптужених за тероризам. (Вечерње новости, 16.4.2008, 13); Борка Вучић, бивши генерални директор „Беобанке“ и директор експозитуре на Кипру, саслушана је у својству сведока, *јуче* у Специјалном суду, у наставку суђења оптуженом Михаљу Кертесу, који се терети да је као члан криминалне групе коју је организовао Слободан Милошевић, током прошле деценије оштетио буџет Србије за око 60 милиона евра изношењем велике количине девиза на Кипар (Вечерње новости, 16.4.2008, 13).

Прилог *сада* у новинској вести и новинском извештају увек реферише на *моменат говора*, односно има значење садашњости, као што показују примери:

Самаран је био председник МОК-а од 1980. до 2001. године, а *сада* је почасни председник те организације. (Прес, 20.12.2007, 46); С друге стране, генерални секретар Петрић је истакао да је *сада* најважнија мотивација код свих играча. (Политика, 8.3.2008, 25); Са претходних медитеранских игара наша дугопругашица имала је пет медаља, *сада* је своју колекцију употпунила са сребрним одличјем. (Политика, 1.7.2009, рубрика Спорт); Они су истакли да би цео проблем између Форцанове и власника Делта холдинга Мирослава Мишковића могао да буде решен уколико би се ситуација вратила у пређашње стање што би подразумевало да врати имовину коју је пренела из Југохемије у новоосновану фирму Југохемија менаџмент где је *сада* већински власник. (Данас, 21.7.2010, рубрика Економија); То су *сада* акције „Делта

⁵⁶ Прилошки изрази са значењском компонентом итеративности који садрже лексеме *година, месец* и *дан* знатно су чешћи од семантички еквивалентних монолексемских прилога у новинским вестима (в. одељак III.1.1.4.2.1. овог рада).

⁵⁷ У корпусу новинских вести је двоструко чешћи од прилога *сада* и *данас*, док су у новинском извештају фреквентнији прилози *сада* и *већ*.

холдинга“. И *сада* их потражује – прича извор „Блиц“. (Блиц, 21.7.2010, рубрика Вести); СНС са једне стране *сада* не може да се повуче назад, и одустане од свог захтева да избори буду одржани 18. децембра ове године, каже Миливојевић. (Данас, 14.4.2011, 8); Мање је критикован део закона око бланко оставки јер је за њихово потпуно брисање из законодавства потребна измена Устава што *сада* није могуће, али је зато Венецијанска комисија упутила оштре критике на део који се односи на изборне листе. (Блиц, 6.4.2011, 7); Председница Друштва судија Србије Драгана Бољевић рекла је да се *сада* долази у ситуацију да судије и тужиоци накнадно буду разрешени, то јест да њихов избор од пре три године буде поништен ако то одлуче Високи савет судства и Државно веће тужилаца. (Курир, 26.6.2012, рубрика Друштво); „*Сада* се лидери морају састати и разговарати. Морамо се мењати“, указала је Михајловићева. (Данас, 20.7.2013, 4); У Србији је званично, незапослено, око 800 000 људи, а у 19 деветнаест округа радника *сада* има мање него пензионера. (Политика, 21.7.2013, 5); – Управо сам чуо за ту одлуку председника Србије, о томе *сада* треба да обавестим Анкару и тренутно нисам у позицији да изнесем било какав коментар – кратко је поручио Бозај. (Ало, 27.10.2013, 8); До његовог коментара нити одговора на питање да ли *сада* намерава да тужи државу због тих година иза решетака, на шта има права, јуче нисмо успели да дођемо. Његови пријатељи код којих *сада* станује кратко су нам рекли да ће Газда Језда следеће недеље сазвати конференцију за медије на којој намерава да изнесе истину о томе ко је заправо опљачкао штедише у Србији. (Ало, 19.10.2013, 5).

Прилог *сада* је у новинском извештају заступљенији од прилога *јуче*, док је у вести знатно ређи. Прилог *сада* се у оба испитивана жанра готово увек јавља са презентом индикативног значења. У извештају се само понекад, у туђем (неауторском) говору, прилог *сада* јавља са неким другим глаголским обликом, тако да он постаје носилац релативних информација о времену (Чутура 2010: 103), што илуструјемо мањим бројем примера ексцерпираних из нашег корпуса:

„Без икакве кривице, судије и тужиоци *сада* ће бити разрешени и њихов избор ће накнадно бити поништен после три године ако Високи савет судства и Државно веће тужилаца закључе да то треба“, указала је Бољевић. (Курир, 26.6.2012, рубрика Друштво); Како је изнео, накнадно доношење критеријума је проблематично јер судије и тужиоци нису ни имали на основу чега да се управљају у свом раду, а *сада* би требало да се проверава одлука о њиховом избору. (Курир, 26.6.2012, рубрика Друштво); Циљ је био, како је објаснио, да се покрене југоисточна Србија, а *сада* ће ту станицу правити у Батајници, како би Београд имао приходе. (Блиц, 16.1.2011, 7); Како преноси британски „Телеграф“, то је био најјефтинији „ајфон“ на тржишту, а *сада* ће његово место вероватно заузети верзија „ајфона 4С“ од осам гигабајта, чија цена износи 99 долара. (Блиц, 10.9.2012, 15).

Прилог *данас* је међу најфреквентнијим прилозима у оба испитивана жанра. У новинској вести прилог *данас* најчешће је употребљен уз глагол у футуру I, као у примерима:

Још није утврђено колико су новца подигли на банкоматима, а осумњичени ће *данас* бити приведени истражном судији. (Блиц, 7.12.2007, 14); Народна банка Србије ће *данас* пустити у оптицај кованицу од 20 динара са ликом просветитеља Доситеја Обрадовића. (Прес,

10.12.2007, 10); Рајан Гигс ће *данас* прославити 40. рођендан, а фудбалер Манчестер јунајтеда игра као у најбољим данима. (Ало, 29.11.2013, 12).

Прилог *онда* у новинским вестима налазимо изузетно ретко, најчешће у оквиру туђег говора. Прилог *онда* се у извештају најчешће јавља са значењем *после тога, затим*, нешто ређе са значењем *у том случају, тада*, када нема временско значење, а никада са значењем „у оно време, за оно доба“⁵⁸ (РСЈ: под *онда*), као што показују примери:

а) прилог *онда* са значењем *после тога, затим*:

У Будимпешти ће остати још неколико дана, а *онда* долази у Београд. (Политика, 22.7.2010, рубрика Спорт); – Не може се сести за сто, јести уз помоћ државне помоћи и *онда* устати и не платити рачун. (Политика, 24.7.2010, рубрика Економија); – *Онда* је крајем јуна наступио кишни период, па су они хтели још јефтиније да нам плаћају. (Политика, 24.7.2010, рубрика Економија); Још увек није званично потврђено шта ће се *онда* у будућности производити у поменутом „Фијатовом“ постројењу: „И даље о томе размишљамо“, коментарише Маркјоне. (Политика, 23.7.2010, 12); Да ли хирург може пре подне да ради у болници и држи предавања, па *онда* да оперише? – пита се Петровић. (Прес, 14.4.2011, 8); Чета Веселина Вуковића толико је добро одиграла у досадашњем току шампионата да може себи да дозволи још један тренинг сусрет, попут оног са Словацима у групној фази. А, *онда* следи оно право. (Вечерње новости, 25.1.2012, рубрика Спорт); – Славица се првог дана још некако и држала, али се *онда* сломила! (Курир, 3.2.2012, 16); Ми у школи имамо кухињу, која је фантастично радила до ‘92 године, а *онда* су пекаре и брза храна учиниле своје – каже за Курир Миљевић. (Курир, 24.11.2011, 9); – Раичић је наручио пиће и кренуо да шаље поруке својој 17-годишњој девојци, а *онда* су и разговарали телефоном. (Ало, 29.11.2013, 2); Следила је куповина Лестера 2006. године, а *онда* је четири године касније преузео Шефилд. (Ало, 19.10.2013, 14); Недавно сам оперисан, на језеро долазим да се опустим и пецам штуче, а *онда* ме овај шок потпуно пресекао, прича Живомир, који је после 40 година риболова одлучио због страха да одложи пецарошки штап. (Ало, 24.11.2013, 5);

б) прилог *онда* са значењем *у том случају, тада*:

Када играш против њих, *онда* такав противник извлачи оно најбоље из тебе и ту ћемо тражити нашу шансу. (Прес, 22.7.2010, 23); У атлетици се зна, велика је борба доћи до финала, а када стигнете тамо, *онда* је све могуће“, изјавио је Церовац, члан ужичке Младости. (Блиц, 20.7.2010, 22); Јер, ако се одлазак Бранка Форцана из „Делта холдинга“ поклапа са оснивањем „Делта максига“ (крај 1999, почетак 2000. године), *онда* је могуће да је део погодбе био удео у новоформираној компанији. (Политика, 23.7.2010, рубрика Економија); – Када је држава сиромашна, као што је наша, *онда* неки лекари, да би дошли до одређених позиција, нажалост, врло често користе нехумане методе – сматра Трајковићева. (Прес, 14.4.2011, 8); Ако су Златан Ибрахимовић и Лео Меси могли да због својих заслуга у спорту уђу у шведски и шпански речник, *онда* то сигурно заслужује и наш Новак Ђоковић. (Курир, 13.2.2013, рубрика Тенис); С обзиром на то да су марже на основне животне намирнице ограничене на 10 одсто, *онда* би маржа за остале производе морале бити најмање 30 одсто. (Данас, 20.7.2013, 9); „Ако је ико могао да научи да истраживање јавног мњења није исто као оно што грађани реше на изборима, то је *онда* ДС.“ (Политика, 21.7.2013, 5); Ако би

⁵⁸ Ни прилошки изрази са детерминатором *онај* никада се не јављају у нашем корпусу, док се са детерминатором *овај* јављају само са неким лексемама (*ове године, у овом тренутку*), и то ретко.

„Србијагас“ наплатио свих 670 милиона евра старих дугова, *онда* би тај дуг износио још 100 милиона евра, објаснио је Душан Бајатовић, генерални директор „Србијагаса“, сумњичав да ће сав тај дуг моћи да буде наплаћен, јер примера ради није реално да „Петрохемија“ плати 150 милиона евра, колико дугује „Србијагасу“. (Политика, 21.7.2013, 14).

Прилози којима се означава већа временска удаљеност догађаја од тренутка у коме се о њему извештава изузетно су ретки у нашем корпусу.

III.1.1.4.1.2. Прилози са значењем простора у тексту новинске вести и новинског извештаја

За разлику од вести, у којима прилоге са просторним значењем налазимо веома ретко, у новинском извештају су нешто заступљенији прилози са статичким значењем. Ни у једном од ова два жанра никада не налазимо прилоге *овамо*, *онамо*, *онде*, *овде*, јер егзофоричка деикса, односно упућивање на просторне елементе изван исказа (Чутура 2010: 30), није карактеристична за овај вид писане комуникације. Прилози *ту* и *где* издвајају се својом фреквентношћу у корпусу новинских извештаја. Прилог *ту*, који по својој фреквентности у општој употреби спада у главне месне прилоге⁵⁹ и који се готово увек користи за исказивање статичког аспекта локализације (Кордић 2003: 97), у тексту новинског извештаја најчешће налазимо у оквиру нечије изјаве, најчешће пренете моделом управног говора, и често нема право просторно значење, као што показују ексцерпирани примери:

Због чега су они били *ту*, најбоље би било да нам одговори ВС Црне Горе. Они најбоље знају коме су и у коју сврху поделили улазнице које су добили. (Прес, 21.7.2010, 20); Тако се осећам, и *ту* је крај сваке приче. (Блиц, 20.7.2010, 24); „Осим организатора, који су се претходног пута добро показали, *ту* су и полиција и друге безбедносне службе, тако да не би требало да дође до нереда у којима би био већи број грађана. Мада, у таквим ситуацијама никад се не зна“, закључује Требјешанин. (Данас, 12.4.2011, 8); „Све док не постигну мир у кући, неће моћи да почну да се опорављају, а *ту* пре свега мислим на њихов рејтинг“, категоричан је Благојевић. (Политика, 21.7.2013, 5); Александра Јерков, међутим, каже да се странка консолидовала, да су из ње отишли они који су *ту* били због власти, а да је много нових људи дошло. (Политика, 21.7.2013, 5).

Прилог *ту* се у новинском извештају употребљава анафорички, да упути на статичку локализацију исказану у делу текста који претходи, што је карактеристично за приповедање о протеклим догађајима (Кордић 2003: 87). Анафоричко *ту* не упућује увек

⁵⁹ Прилози *овде*, *ту* и *тамо* се због своје фреквентности сматрају главним прилозима са значењем места (Кордић 2003: 97).

на конкретно место, већ на *читава ситуацију описану у претходном контексту* (Кордић 2003: 89).

Прилог *где* ретко налазимо у новинској вести, а у новинском извештају чешће функционише катафорички, као везник, којим се уводи релативна и ређе месна реченица, док се за исказивање места вршења радње јавља само у оквиру туђег говора, као у примерима:

– Такође, онај ко тужи мора да зна и *где* ће да тужи, јер одлука о блокади продаје „Делта максига“ у Србији није обавезујућа – додају „Делтини“ правни заступници. (Политика, 23.7.2010, рубрика Економија); Јетра је затворена, нема спољашњих обележја, по којима би хирурзи могли да се оријентишу, да прецизно сагледају *где* су велики крвни судови. (Вечерње новости, 5.10.2011, рубрика Вести).

Прилоге који поседују обележја дисталности (*тамо*), неодређене референцијалности (*негде, понегде*) или рестриктивности (*другде*) у новинском извештају налазимо углавном у оквиру туђег говора, као у примерима:

– Ништа ја не потражујем од „Делте“, нити од „Југохемије“, нити ја *тамо* управљам! (Блиц, 21.7.2010, рубрика Вести); Она подсећа да је лекарима у нашој земљи профитабилније да се баве политиком него својом струком, док је на Западу другачије. – Зашто *тамо* нема корупције? (Прес, 14.4.2011, 8); – Са жељом да се овакви инциденти више никада, ни на једном спортском терену било да се игра у Црној Гори, Србији или *негде другде*, не понове, очекујемо ваш званичан став о свему наведеном, као и најстрожу осуду у јавности виновника ових немилих догађаја – наводи се у писму. (Прес, 21.7.2010, 20); А прекупци опет предњаче, *понегде* дају и до 180 динара за сорту „виламет“, а чак 220 за „микер“ – истиче Ненадић, [...] (Политика, 24.7.2010, рубрика Економија).

Ако изузмемо прилоге са просторним значењем који функционишу као везници, прилози у категорији места јављају се у новинском извештају углавном у оквиру туђег говора, док их у новинским вестима готово никада не налазимо. Жанр извештаја, у коме се датаљније извештава о неком догађају, карактерише чешћа употреба управног говора у ком је могућа употреба прилога *ту, где, тамо, негде, понегде, другде*. Сам ауторски (новинарев) текст ни у извештају не садржи ове прилоге, јер је за извештај као и за новинску вест карактеристична прецизна просторна локализација догађаја која се даје на самом почетку текста.

III.1.1.4.1.3. Прилози са значењем начина у тексту новинске вести и новинског извештаја

Семантичка хетерогености начинских прилога (Чутура 2010: 216, Ристић 1990: 56–156), као и апстрактност категорије начина, условили су приступ анализи њихове употребе у новинским вестима и извештајима. Указаћемо на начинске прилоге који се у оба жанра издвајају својом фреквентношћу, не упуштајући се дубље у њихово функционисање у тексту вести и извештаја.

За разлику од прилога са значењем времена, прилози са значењем начина чешће су заступљени у тексту новинске вести. У новинској вести и новинском извештају најфреквентнији је прилог *како*, потврђен великим бројем примера:

Ч. В. је током саслушања у истрази у потпуности признао дело и до детаља описао *како* је сексуално општио са унуком. (Блиц, 7.12.2007, 17); Ово је порука *како* ћемо проћи ако Косово не добије независност. (Прес, 10.12.2007, 14); Занимљиво ће бити *како* ће одлуку тужилаштва о прекидању поступка примити острвски медији, којима су оптужбе биле довољне да у старту „разапну“ Еванса. (Газета, 16.3.2008, 20); – Задовољан сам *како* играм и моја жеља је да окончам сезону на најбољи начин, играњем на Европском првенству. (Газета, 16.3.2008, 24); „Јуче и прекјуче су се догађале ствари које су познате и потребно је да прође време да бисмо видели *како* ће коалиција функционисати“, навео је министар. (Политика, 8.3.2008, 5); УРС ће одлуку о томе *како* ће наступати након престанка мандата његових кадрова у влади, донети следеће седмице, најавио је јуче функционер УРС-а Бошко Ничић. (Политика, 16.8.2013, 6); Донатори, поред осталог, очекују да становници овог и других делова Србије, дају предлоге *како* унапредити одговарајућу област живота. (Вечерње новости, 21.12.2007, 18); – Сад је главно питање *како* продати откупљену малину. Ипак, надамо се добром извозу, па и да Пољска подбаци, а Србија успе. (Политика, 24.7.2010, рубрика Економија); *Како* су Мирослав Мишковић и Милка Форцан, два до скоро најближа пословна сарадника постала два љута непријатеља објаснио је правни заступник „Делта холдинга“ Ненад Поповић. (Блиц, 22.7.2010, рубрика Вести); Због чега су они послати у Ниш и *како* су се понашали, њима нека служи на част. (Прес, 21.7.2010, 20); О томе *како* је наш најбољи пливач поднео операцију и шта следи Петар Поповић, директор Партизана и стручњак који је од првог дана видео у Чавићу светски потенцијал, (Политика, 22.7.2010, рубрике Спорт); „Одлучили смо да наставимо инвестициони план у 'Помиљану' са синдикатима који су прихватили да поделе одговорност. 'Помиљано' представља и даље 'work in progres' за који смо спремни да уложимо 700 милиона евра, али уколико план не буде функционисао *како* смо предвиђали, имамо алтернативе и ван Италије“, поновно је потврдио Маркјоне. (Политика, 23.7.2010, 12); „То је мера која не може да буде прихваћена на нашем суду. Уосталом, не знам *како* је уопште издата“, рекао је Поповић. (Данас, 21.7.2010, рубрика Економија); У жељи да виде *како* функционише једно сеоско домаћинство у Србији, високе званице пристигле су баш када у Шумадији почиње печење ракије у лампцима. (Ало, 9.9.2013, 3).

Деиктички прилози нису чести у испитиваним жанровима, а прилог *тако* један је од ретких деиктичких прилога који је релативно чест у вести и извештају, али се углавном јавља у неауторском дискурсу, односно у оквиру туђих речи:

– Претензије радника јавних предузећа да имају исто толико колико цео остатак земље апсолутно не стоје – казао је Ђелић, додајући да схвата да неки мисле да ће *тако* постати богати, али је истакао да то неће постићи претњама. (Блиц, 17.11.2007, 10); Хрватска певачица ће *тако* наставити традицију овог брэнда, па ће се играти саму себе, баш као што су то својевремено радиле Лепа Брена, Зорица Марковић, Снежана Бабић Снеки и Сузана Перовић. (Курир, 17.11.2011, рубрика Старс); Изгледа да су се фудбалери Партизана навукли на позоришне представе, па су *тако* други пут у месец дана колективно отишли да се културно уздигу, а након „Егзибиционисте“, сада је у питању била представа „Певај, брате 2“. (Ало, 29.11.2013, 11); Посланици су *тако* претресли свих 108 предложених амандмана на Закон о буџету, од којих су прихваћена само четири. (Вечерње новости, 21.12.2007, 9); – Иако смо обећали одговоре по вашим питањима, обавештавам вас да због обимности материјала и података нисмо успели да одговоримо у *тако* кратком року – стоји у саопштењу из ПИО фонда. (Вечерње новости, 4.3.2010, рубрика Друштво); – И *тако* ћемо наставити започету сарадњу. Алжирци желе да ангажују неке наше младе тренере, а биће речи и о две фудбалске школе и начинима како да на том плану помогнемо једни другима. (Вечерње новости, 4.3.2010, 20, рубрика Спорт); Ма, ништа страшно, било је *тако* и прошле године на финалном турниру у Подгорици. (Блиц, 20.7.2010, 24); *Тако* се осећам, и ту је крај сваке приче. (Блиц, 20.7.2010, 24); Наши хладњачари нису имали куд, морали су и они боље да плате, па се *тако* дошло до садашњих 156 динара. (Политика, 24.7.2010, рубрика Економија); „То је данас *тако* потребно нама и читавоме свету, јер саобраћај узима велики данак, због чега је једна велика поука свима нама да без благослова божјег никуд не крећемо и ништа не почињемо у свом животу“, поручио је патријарх. (Курир, 21.7.2010, 17); „Било је неопходно да почну разговори представника Србије и Приштине јер има много животних питања које би требало решити“, рекла је Калановићева новинарима и додала да је „неопходно да о животним темама разговарамо јер једино *тако* можемо да пронађемо решења“. (Блиц, 7.4.2011, 6).

Фреквентношћу употребе у новинској вести и новинском извештају издваја се и начински прилог са значењем позитивне оцене, прилог *добро*, који поред исказивања опште вредности нема додатне семантичке компоненте (Ристић 1990: 105):

– Имам дугачку листу играча које желим и надам се да ће састанак са власником клуба протећи *добро* – рекао је менаџер „грађана“ Свен Горан Ериксон. (Газета, 16.3.2008, 22); С друге стране, фудбалери Партизана морају да долазе организовано, изгледа да неко мора да их тера да би дошли у позориште, али *добро* напредују. (Ало, 29.11.2013, 11); Од ове лиге се прави смејурија и то врло *добро* знају они који је воде, јер не смеју да региструју једним логичним, службеним резултатом 20:0 за Партизан. (Правда, 8.3.2008, 42); Лидер СНС је тако реаговао на изјаву Динкића да неће смењивати своје министре ако му коалициони партнери то *добро* не образложе и не покажу боље кандидате ако их имају. (Блиц, 21.7.2013, рубрика Политика); Уједињени региони Србије одлучили су да не излазе у јавност са званичним изјавама након што је њихово Председништво у четвртак увече донело одлуку да су министри УРС радили *добро* и да их не треба мењати, али и да су спремни да се одрекну 15 других државних функционера и директора. (Данас, 20.7.2013, 4); Готово сви министри не

само да су се *добро* удомили, већ су се махом сви на мала врата вратили у Владу Србије или с њом данас блиско сарађују. (Ало, 24.11.2013, 4).

Аутор текста новинске вести или новинског извештаја ову модалну јединицу употребиће само уз придев, како би дао своју оцену обавештености извора чије речи цитира, као што показују примери:

– Када су у марту 2010. године прешли са РТС-а на „Пинк“, Срђан и Јована били су убеђени да ће у овој медијској кући остати бар једну деценију, међутим, ствари су се драстично промениле – каже наш *добро* обавештен извор [...] (Ало, 29.11.2013, 16); Ипак, како истиче, „појединачни инциденти се могу изоловати, а и напредњаци ће бити веома *добро* организовани и ниједан општински одбор неће дозволити да буде проблема“. (Данас, 12.4.2011, 8); У владајућој коалицији није било ваљане консултације око овог закона – тврди *добро* упућени саговорник „Блица“ из парламента. (Блиц, 6.4.2011, 7).

Прилог *добро* има модално значење када је употребљен у синтаксичкој позицији дела предиката (Ристић 1990: 105), а у нашем корпусу у тој функцији употребљава се само у оквиру управног говора:

– *Добро* је када се дружимо, јер мислим да се тимски дух развија и кроз овакве активности – изјавио је Рашовић. (Ало, 29.11.2013, 11); – *Добро* је да смо их лоцирали на време, јер би још гора ситуација била да су ухваћени на великом такмичењу као што су Олимпијске игре. (Прес, 2.7.2010, 25); Проблем постоји, ми се озбиљно суочавамо с њим, а *добро* је што наша земља има најстроже законе по питању допинга – каже Самарцић-Марковић за Прес. (Прес, 2.7.2010, 25).

Од прилога са значењем степена, интензитета, најчешће у вести и извештају у српској штампи налазимо прилог *потпуно*, са семом пуног степена, којим се често исказује субјективна оцена степена, односно интензитета (Ристић 1990: 112). У новинским вестима и извештајима тако употребљен прилог *потпуно* јавља се само у туђем говору:

Стан на мансарди *потпуно* је уништен, а делови терасе и стакла оштетили су неколико аутомобила који су били паркирани испред зграде. Ватрогасци су пожар гасили са четворо ватрогасних кола. (Прес, 10.12.2007, 14); Вијаермоса, главни град Табаска, *потпуно* је под водом, која је висока између два и шест метара. (Прес, 6.11.2007, 20); Историјска позадина Косова и Хонгконга *потпуно* је различита, због чега тај модел за Албанце није примењив, изјавио је јуче у Бечу портпарол приштинског тима Скендер Хисени. – Српски предлози су *потпуно* конфузни. (Прес, 20.12.2007, 6); Као неко ко непуних 20 година ради у привреди и до сада није никад прекршио ни један закон, *потпуно* је бесмислено мислити да бих данас учинила нешто против закона. (Данас, 21.7.2010, рубрика Економија); „Како од стране дужника није приспела било каква информација која би наговештавала спремност да се дуг врати или барем предложи одлагање термина коначне исплате, менаџмент 'Југохемије' је, *потпуно* свестан последица оваквог потеза, донео одлуку да меницу активира“, наводи се у саопштењу. (Блиц, 21.7.2010, рубрика Вести); Постојећи начин финансирања, било у погледу

плата или ванредних трошкова, *потпуно* је неправедан, због чега нам је потребна суштинска реформа – поручује др Арсић и оцењује да лекарска професија није цела корумпирана, али да у њој има таквих појединаца. (Прес, 14.4.2011, 8); Иако напредњаци свакодневно истичу да неће бити насиља на улицама Београда, којима ће ићи и протестна шетња, због огорчености многих грађана животним стандардом, али и због других фактора попут дејства алкохола, могуће је да ће на скупу у суботу бити појединачних инцидената, наглашавају Данасови саговорници, који истовремено *потпуно* искључују могућност организованих и масовних нереда. (Данас, 12.4.2011, 8).

Јасно је да исказивање субјективне, понекад и емотивне оцене степена или интензитета није одлика ни вести ни извештаја, па у информативни публицистички текст може ући само кроз преношење нечије изјаве.

Један од прилога за исказивање својстава инхерентних појавама који је заступљен већим бројем примера у нашем корпусу је и прилог *брзо*, са значењем темпа и семом убрзаног типа (Ристић 1990: 63):

„Ова седмица руске уметности без икакве сумње показује да потражња за руском уметношћу и даље расте и да се руско уметничко тржиште *брзо* развија“, казао је шеф одсека за руску уметност у „Сотбију“ Џо Викери. (Блиц, 2.12.2007, 12); Сви који желе да *брзо* корачамо ка ЕУ не треба да улазе у авантуре – рекао је Додик. (Курир, 21.7.2007, 7); Тај термин се иначе први пут појавио у француској забавној емисији, сличној некадашњем серијалу „Мапет шоу“, и *врло* брзо се примио у Шведској. (Курир, 27.12.2012, Фудбал); На новинарско питање да ли ће главни магистрални гасовод за југоисточну Европу „Јужни поток“ пролазити кроз Србију, Илић је рекао „да ће се с компетентних места *врло брзо* знати одговор на то питање“. (Прес, 19.12.2007, 8); – И министарка инсистира на томе, па верујем да ћемо *врло брзо* добити толико очекивани закон. (Вечерње новости, 4.3.2010, 20, рубрика Спорт); Како је Раичић већ био на мерама, успели смо да лоцирамо позиве, користећи базне станице и *врло брзо* смо посумњали да је умешан у злочин. (Ало, 29.11.2013, 2); – Колеге из ПУ у Нишу обавиле су одличан посао, извршилац је *брзо* ухапшен и надамо се да ће то бити упозорење свим припадницима Жандармерије и МУП-а да статус полицијског службеника не обезбеђује имунитет, већ напротив, обавезује на још одговорније понашање и стриктније поштовање закона. (Ало, 29.11.2013, 3).

Прилози са значењем начина нешто су заступљенији у тексту новинског извештаја него у тексту новинске вести и чешће се јављају у туђем говору него у ауторском (новинаревом) говору. Такође, у новинској вести категорија начина реализована је сведеним бројем моноксемских прилога, док се у извештају, поред поменутих, јавља још низ прилога заступљен групом примера (нпр., *готово*, *боље*, *неопходно*, *тешко*, *сигурно*, *исто*, *истовремено*, *тачно*). Исказивање својстава описане појаве или ситуације исказане предикатом у новинаревом говору, као и употреба прилога са значењем оцене, у супротности је са објективношћу и неутралношћу у извештавању, које су темељне одлике

оба жанра. Стога се начин вршења радње у овим жанровима, нарочито кроз исказивање личног става говорника употребом модалних компоненти, ограничава у овим жанровима само на изјаве које се у њима преносе како би употпуниле изнете чињенице или их осветлиле из другог угла.

Како је категорија начина веома апстрактна, а дистрибуција ових прилога готово истоветна у оба испитивана жанра, кратко ћемо закључити да употреба прилога за начин спада у интерферирајуће карактеристике новинских вести и новинских извештаја, уз оgradu у погледу броја моноксемских прилога којима је категорија начина исказана у овим жанровима.

III.1.1.4.1.4. Прилози са значењем узрока у тексту новинске вести и новинског извештаја

Узрочно семантичко поље представља сложено семантичко поље које се у српском језику исказује сведеним бројем прилога (Чутура 2013: 58). У нашем корпусу значење узрока исказује се прилозима *зато*, *стога* и *отуда*.

У нашем корпусу новинских вести од прилога са значењем узорка налазимо једино прилог *зато*:

Приписује им се да илегално прелазе границу, просе и краду и *зато* нам је, кажу, ускраћена виза. (Блиц, 25.11.2007, 12); 7.685 возача из Северне Ирске остало је без података о положеном возачком испиту *зато* што је локални Секретаријат за саобраћај изгубио два диска на којима су се подаци налазили. (Прес, 13.12.2007, 21); Национални центар за праћење наркотика при словачкој влади упозорио је у најновијој студији, коју објављују словачки медији, да словачка деца престају полако да пуше, али *зато* све раније и чешће прибегавају алкохолу и дрогама. (Данас, 15.3.2008, 9).

Прилоге са значењем узрока чешће налазимо у новинском извештају. Прилог *стога* се и у извештају веома ретко јавља, док је прилог *зато* у њему чешћи, јер је заступљенији у ауторском (новинаревом) говору, у ком је често анафорично употребљен, као у примерима:

Састављање списка станова и локала којима Фонд ПИО располаже није ни близу завршнице, иако је та имовина већ деценијама у њиховом власништву. Истовремено, Фонд располаже сасвим прецизним подацима о свом власничком уделу у климатским лечилиштима, болницама, бањама, хотелима... *Зато* и поједини министри у Влади Србије све чешће постављају питања о начину на који Фонд управља својом имовином. (Вечерње новости, 4.3.2010, рубрика Друштво); Управо у том новцу Фонд види излаз из кризе, јер би његовим

улагањем у друге акције могао да попуни већ испразњену касу. Ако, међутим, тога не буде, под знаком питања је исплата пензија. *Зато* се управо ова тема често отвара на седницама Управног одбора Фонда. (Вечерње новости, 4.3.2010, рубрика Друштво).

Истраживање догађаја карактеристично за аналитичко новинарство одлика је извештаја, у ком новинар опширније извештава о догађајима, бавећи се узрочно-последичним везама међу њима, па отуда прилог *зато* чешће налазимо у извештају. Поред овог прилога, у новинском извештају ређе налазимо прилог *отуда*⁶⁰, који се такође употребљава анафорички:

Овако „повређена“ кожа никада се потпуно не регенерише јер се та способност током година исцрпљује. *Отуда* и интересовање за факторе раста и цитокине који потпомажу процес регенерације и успоравају старење – објашњава др Крунић, који је и шеф дерматолошке хирургије на Универзитету Илиноис у Чикагу. (Прес, 24.6.2012, рубрика Здравље и наука); Суд ће наредних дана повући и потерницу за Вукотићем, која је расписана крајем 2011. *Отуда* на крају у маратонском судском процесу нико неће одговарати што је на хиљаде људи остало празних руку. (Ало, 19.10.2013, 4); – „Југоскандик“ је био привредно друштво, а не банка, и имало је уговор са банком Приватне привреде Црне Горе. *Отуда* „Југоскандик“ није имао обавезу да исплаћује стару девизну штедњу, већ поменута банка која ју је и исплатила у великој мери у Црној Гори и потом се волшебно угасила. Све што је Језда радио је уз подршку тадашњег гувернера и власти, те је држава заправо та која је манипулисала грађанима. *Отуда* за државни криминал на највишем нивоу он и не може одговарати – каже Ђорђевић. (Ало, 19.10.2013, 5).

Прилог *отуда* карактеристичан је за туђи говор, а никада се у новинском извештају не јавља у ауторском (новинаревом) говору. Употребљен на почетку реченице, он сигнализира изношење чињеничног стања чији је узрок исказан у претходној реченици или делу извештаја који претходи. Како новинарево извођење закључака није својствено жанру новинског извештаја, оваква употреба прилога *зато* и *отуда* ограничена је само на туђи говор у новинском извештају, док у вести чак и такву употребу срећемо врло ретко, јер кондензованост информације не отвара простор за бављење узроком догађаја.

III.1.1.4.1.5. Прилози са значењем количине у тексту новинске вести и новинског извештаја

У нашем корпусу новинских вести количински прилози нису тако чести као у корпусу новинских извештаја, а најфреквентнији је прилог *неколико*. У тексту новинског извештаја најфреквентнији количински прилози су прилог *више*, који је заступљен

⁶⁰ Прилог *отуда* може имати узрочно значење (Ивић 2002: 36, Чутура 2010: 310).

двостуко већим бројем примера од следеће групе по учесталости, а то су *неколико*, *много*, *толико*. Поред прилога *неколико*, са значењем неодређености, учесталији је само још прилог *нешто*. Прилог *више* је најчешћи прилог добијен компарацијом, а поред њега се у новинском извештају за поређење пребројивих и небројивих ентитета користе још и *највише* и *мање*, мада знатно ређе. Нешто је ређи количински прилог мере *врло*. Прилоге *оволико* и *онолико* не налазимо ни у једном од испитиваних жанрова, као ни начинске прилоге *овако* и *онако*, јер егзофора није одлика писане комуникације, у којој постоји временска и просторна удаљеност учесника у комуникационом чину.

Прилог *неколико*, којим се исказује мера пребројивих ентитета са значењском компонентом неодређености, веома је чест у новинској вест и извештају:

Неколико стотина радника запослених у борским јавним предузећима протествовало на улицама града. (Блиц, 1.12.2007, С3); Том приликом цип се *неколико* пута преврнуо, а тешке повреде задобио је његов сапутник Енис Џанковић, који је од тешких повреда преминуо у подгоричком Клиничком центру. (Прес, 10.12.2007, 14); Добијени су и УЛ стандард за америчко и ГОСТ Р за руско тржиште, као и најновији немачки стандард „БимшВ1“ (ДИН Плус), који је комплементаран са још неколико ЕКО стандарда у западној Европи („Артикел 15“ у Аустрији и „Анех 1“ у Француској, на пример). (Курир, 21.7.2010, 9).

Прилог *више*⁶¹ у новинској вест и новинском извештају најчешће се користи при исказивању квантитативних података, у конструкцији „више од + генитив“, као што показују примери:

У опремање прве банке мајчинског млека општина Врачар уложила је *више* од два милиона динара, који су превасходно прикупљени акцијом „Грчимо за бебе“. (Вечерње новости, 4.3.2010, рубрика Београд); Авио саобраћај на аеродрому „Никола Тесла“ одвија се без сметњи, рекао је Танјугу Никола Ђукић задужен за односе са јавношћу београдског аеродрома, наводећи да нема одлагања авио саобраћаја због снега, као и да ће у току дана бити реализовано *више* од 100 слетања и полетања. (Политика, 2.3.2011, рубрика Београд); Илић је у интервјуу недељнику „Таковске новине“ у Горњем Милановцу рекао да се, према неким проценама, *више* од 35.000 људи годишње досели у Београд а да свака породица која се досели државу кошта 100.000 динара. (Блиц, 16.1.2011, 7).

Осим у оквиру конструкције „више од + генитив“, прилог *више* у новинском извештају може бити употребљен без детерминатора, уз други прилог, или са детерминатором *све*, као што показују примери:

⁶¹ Прилог *више*, поред тога што може бити компаратив прилога *много* и *високо*, или исказивати временско значење, или се употребити у значењу „претежно, поглавито, углавном“, може се употребити у вези с именицама, прилозима или изразима (синтаagma) који значе количину, када изриче прекорачење назначене количине (РСЈ: под *више*), као што је употребљен у конструкцији „више од + генитив“.

У круговима произвођача малина може се чути да је добра цена разлог зашто није било излазака на улицу и излива незадовољства. Истина, ценом у откупу никад нема задовољних – малинари увек траже *више*, а хладњачари би да плате мање – с тим што се садашњом од око 150 динара, па понегде и мало *више* од тога, за сада чува тај „мир у кући“. (Политика, 24.7.2010, рубрика Економија); Мултинационални „Фијат“ ипак све *више* запоставља постројења на Апенинском полуострву која још нису навикнута на све већу присутност своје усвојене „браће“ у иностранству. Пред новом ером торинске аутомобилске куће и већим бројем могућности у иностранству, италијанска постројења све се *више* осећају издатим. (Политика, 23.7.2010, 12).

Прилог *много* није чест у новинској весту, док се у новинском извештају користи релативно често, као у примерима:

Много ми је жао, али санкције су неопходне када су овакве ствари у питању. (Прес, 2.7.2010, 25); Лидер Нове Србије (НС) Велимир Илић изјавио је да држава мора зауставити миграције грађана у Београд, јер оне *много* коштају, док се други делови Србије „празне“. (Блиц, 16.1.2011, 7); Међутим, постоје и они који кривца за, на пример, скупљу храну у нашим продавницама него у европским не виде само у високим маржама, већ и у томе што друге државе *много* *више* субвенционису пољопривреду него што то чине у Србији. (Данас, 20.7.2013, 9).

Прилог *толико* у новинском извештају користи се у новинском извештају и анафорички, да упути на претходно поменути квантитативни податак и за изражавање субјективне процене степена особине исказане придевом или прилогом уз који стоји:

– Е, сад, ми из удружења „Виламет“ сматрамо да би ова аконтна цена од 156 динара требало да важи за целу сезону бербе. Да нам се плати *толико* за све што смо предали. (Политика, 24.7.2010, рубрика Економија); – Док у развијеним земљама две трећине оболелих преживи, код нас *толико* умре. (Ало, 29.11.2013, 5); Чета Веселина Вуковића *толико* је добро одиграла у досадашњем току шампионата да може себи да дозволи још један тренинг сусрет, попут оног са Словацима у групној фази. (Вечерње новости, 25.1.2012, рубрика Спорт); Иако се трговци бране тиме да марже у Србији нису *толико* велике и да су у поређењу са профитом који остварују можда и најниже у региону, разлика у цени само у овом случају пример је купцима да морају широм да отворе очи и купују тамо где се трговци мање „уграђују“. (Данас, 20.7.2013, 9).

Количински прилог мере *врло*, са значењем интензификације, који стоји уз прилог или придев, чест је у новинском извештају, што потврђују примери:

Од ове лиге се прави смејурија и то *врло* добро знају они који је воде, јер не смеју да региструју једним логичним, службеним резултатом 20:0 за Партизан. (Правда, 8.3.2008, 42); Тај термин се иначе први пут појавио у француској забавној емисији, сличној некадашњем серијалу „Мапет шоу“, и *врло* брзо се примио у Шведској. (Курир, 27.12.2012, Фудбал); У петак је из болнице у Прибоју отпуштен и већи број пацијената, остали су само најтежи случајеви, јер ће њихово лечење бити *врло* отежано због недостатка воде. (Прес, 10.12.2007, 20); – Не очекујем да дође до прекомпозиције власти пре председничких избора, али тај сценарио је *врло* могућ после њих, а поготово ако се ДСС определи за бојкот – рекао је Бакић за новосадски „Дневник“. (Прес, 19.12.2007, 6); Након „Крајслера“, најбитније Маркионеове

операције од када је у „Фијату“, најављују се нове инвестиције: „Крајем септембра идем у Кину како бих потписао један *врло* битан уговор“, изјављује Маркионе. (Политика, 24.7.2010, рубрика Економија); Италијански министри оцењују да „то личи на летњу доскочицу или присилу“, али се најављује *врло* чврст отпор Фијатовој идеји да се та могућност конкретизује. (Данас, 23.7.2010, рубрика Економија); Данашњи састанак са Рикером је био *врло* конструктиван, разменили смо виђења наставка дијалога са Приштином. (Курир, 4.7.2012, рубрика Политика).

Компарацију прилога за количину у оба анализирана жанра најчешће налазимо код прилога *више*, а мањим бројем примера заступљени су *највише* и *мање*. Наводимо неке од типичних примера употребе компаратива и суперлатива придева у новинским вестима и извештајима:

После Ђукановића, *највише* гласова добили су подпредседници странке Филип Вујановић, Светозар Маровић и Жељко Штурановић. (Вечерње новости, 21.12.2007, 4); У опремање прве банке мајчинског млека општина Врачар уложила је *више* од два милиона динара, који су превасходно прикупљени акцијом „Трчимо за бебе“. (Вечерње новости, 4.3.2010, рубрика Београд); У Србији је званично, незапослено, око 800 000 људи, а у 19 округа радника сада има *мање* него пензионера. (Политика, 21.7.2013, 5).

Поређење квантификативних података употребом компаратива и ређе суперлатива прилога за количину (*мање*, *више*, *највише*) чешће је у новинском извештају. Употребом конструкција са *мање*, *више* или *највише* поткрепљују се тврдње новинара и пружају увиди у ситуацију, из којих читалац може даље извући своје закључке.

Да закључимо. Према нашим налазима, у новинској вести су најфреквентнији прилози за начин, док је у тексту новинског извештаја учесталост прилога за начин нешто слабија. Дистрибуција прилога за време и прилога за количину је слична у оба испитивана жанра. Прилози за место нису чести у вести и извештају, јер се у њима на почетку текста даје прецизна временска локализација. У новинским извештајима налазимо сведен број прилога са значењем места, док их у новинским вестима готово уопште нема. Диференцијалну карактеристику представља реализованост већег броја прилога за сваку категорију у новинским извештајима.

III.1.1.4.2. Прилошки изрази у тексту новинске вести и новинског извештаја

Циљ анализе функционалностилске дистрибуције прилошких израза је утврђивање њиховог места у систему језичко-стилских доминанти новинских вести и новинских извештаја. Примарни класификациони критеријум је семантички, па прилошке изразе у

новинској вести и новинском извештају класификујемо на прилошке изразе са значењем времена, места, начина, узрока, циља, околности, и сл. Показаћемо лексемски састав прилошких израза који се у оквиру сваке од основних категорија издвајају фреквентношћу употребе у нашем корпусу, као и њихове подтипове и структурне моделе.

III.1.1.4.2.1. Прилошки изрази са значењем времена у новинској вести и новинском извештају

У прилошким изразима са временским значењем присутна је именица са општим значењем времена (*време, доба, период*), именица са значењем јединице мере времена (*момент, тренутак, час, трен*), или именица са значењем периода времена (*дан, година, месец, недеља*) (Чутура 2010: 100). Прилошки изрази са временским значењем нису тако чести у новинској вести као у новинском извештају.

Поред обавезног детерминатора, именица *време* понекад је додатно детерминисана неконгруентним атрибутом. Као што показују наведени примери, у новинској вести чешће су коришћени прилошки изрази са значењем темпоралне локализације. Понекад се у новинским вестима и извештајима у српској штампи јавља предлошко-падежна конструкција *на време*, са значењем адекватности рока, супституентна прилозима *благовремено* и *правовремено*:

Путници аутобуса после несреће искључили су могућност да је возач задремао и нагласили да на цистерни нису била упаљена светла, па је Тергарков није приметио *на време*. (Блиц, 7.12.2007, 17); Како би расвета била монтирана *на време*, представници локалних власти ангажовали су раднике ЈКП „Електрошумадија“. (Курир, 15.12.2007, 15); Рачун Делта стара у блокади је од када је Југохемија активирала меницу с обзиром на то да Делта стар није *на време* вратио потраживање. (Данас, 21.7.2010, рубрика Економија); Она је истакла да је на излазак из посланичког клуба највише навела констатација Политичког савета да је нанела штету странци, а не и председник странке који је дао спорну изјаву у скупштини, а кога је упозорила *на време* да се без извињења не може отклонити штета коју је нанео странци и себи лично. (Блиц, 7.4.2011, 8); Милован Лечић, председник Удружења топлана Србије, оптимиста је упркос лошој финансијској ситуацији топлана, и каже да очекује да ће топлане ипак почети с грејањем *на време*. (Политика, 21.7.2013, 14).

Прилошки израз *у исто време* користи се у новинском извештају упоредо са монолексемским прилогом *истовремено*, који је његов семантички еквивалент.

Дан касније *у исто време* [→ истовремено] (2 часа) Србија игра одлучујући меч против домаћина Аргентине. Прве две екипе иду у полуфинале, које је на програму дан касније. (Прес, 22.7.2010, 23); *У исто време* [→ истовремено] Делта стар има 77 одсто акција у

Југохемији. У холдингу, потврдио је Поповић, нису знали шта се дешава у Делта стару иако је Мишковић већински власник. (Блиц, 1.1.2009, 12); Међутим, радници се тешко на то привикавају јер је реч о Фијатовој фабрици која је најмање продуктивна и у којој радници необично често одсуствују са посла, поготово у време фудбалских утакмица, а неретко се дешава да у *исто време* [→ истовремено] раде други посао. (Данас, 23.7.2010, рубрика Економија).

Прилошки изрази са именицом *време* који у себе укључују детерминатор *сав* исказују значење темпоралне квантификације, којим се наглашава дужина трајања датог периода и континуираност трајања глаголске радње у њему (Чутура 2010: 109), а њихову употребу налазимо у извештајима, и то у оквиру туђег говора:

„Мислим да је Мишковић *за све то време* само једном био у Југохемији“, рекао је Поповић. (Блиц, 22.7.2010, рубрика Вести); *Све време* сам упозоравао председника Турске да, у најмању руку, није пристojно што турски званичници траже од других држава да признају „независност“ Косова – изјавио је председник Србије. (Ало, 27.10.2013, 8); Одмах по избацивању из министарске фотеле „експерт за малу матуру“ је аванзовао до места проректора за међународну сарадњу на „Мегатренду“, који га је као професора плаћао *све време* његовог министровања. (Ало, 24.11.2013, 4).

Дужина трајања интервала времена у ком је извршена глаголска радња наглашава се придевским детерминаторима у новинским извештајима:

– Уговор о позајмици између „Југохемије“ а. д. и „Делта стара“, који је *дуже време* био на снази и који је заведен у свим билансима који су улазили у консолидовани биланс „Делта холдинга“ свакако су били доступни и предочени свим органима управљања и финансијским службама у „Делта холдингу“. (Блиц, 22.7.2010, рубрика Вести); – Он је тога дана са друштвом био у кафани у околини Ниша, где је попио седам алкохолних пића *за кратко време*. (Ало, 25.10.2013, 6); Сви они су почетком деведесетих година широм Србије улагали новац у „Југоскандик“, како би уз високе камате извукли велики профит *за кратко време*. (Ало, 19.10.2013, 5).

Прилошки изрази са именицом *раздобље* нису потврђени ниједним примером у нашем корпусу. Прилошки изрази са именицом *период* нису превише чести у оба жанра, а углавном је реч о предлошко-именичким конструкцијама:

Председништво и донеће одлуке како ће наступати у *наредном периоду* када престане мандат министрима УРС-а. (Политика, 16.8.2013, 6); – Видећемо у *наредном периоду* чија је политика била искрена и ко је водио рачуна о народу и њиховом интересу, а која политика је водила интерес о свом и цепу својих финансијера. (Правда, 8.3.2008, 2); Осумњичени су, заједно са Денисом М. и малолетницима Ђ. Р и Н. Р., свима из Бечеја, у *наведеном периоду* опљачкали више грађана, породичних кућа, самосталних трговинских радњи, као и три путничка возила. (Правда, 8.3.2008, 13).

Прилошким изразима са именицама општег значења времена *време, доба, раздобље, период*, сродни су изрази са именицама са значењем периода недефинисаног трајања, као што су *међувреме, садашњост, прошлост, будућност* и именице са значењем фазе радње (*почетак, крај*, и сл.), а њихови еквиваленти су одговарајући прилози (*тада, сада, онда, некад, увек, касније*, и сл.) (Чутура 2010: 102).

Прилошки изрази са именицама са значењем периода недефинисаног трајања у обимном корпусу новинских вести нису потврђени ниједним примером. У новинским извештајима најзаступљенији су прилошки изрази са именицама *будућност* и *међувреме*, и то увек као предлошко-именички изрази. Овим предлошко-именичким изразима исказује се темпорална локализација, догађаји се смештају на временској оси, без компоненте квантификације коју имају синтагматски изрази (*у блиској прошлости, у далекој будућности*) (Чутура 2010: 137). Прилошки израз *у будућности* користи се у новинском извештају за исказивање темпоралне локализације када новинар лоцира догађаје на временској оси, у будуће време у односу на време говорења:

Против учесника тог скупа биће предузете све законске мере како би такви скупови у *будућности* били спречени. (Политика, 13.10.2008, 1); И док политичари још не знају на који начин да се поставе према „Фијату“, торинска кућа најављује да нема потребе журити за новим преговорима о производњи у *будућности* с обзиром на то да недостају још 15 месеци до краја производње аутомобилских модела „муза“ и „идеја“ у фабрици „Мирафјори“. (Политика, 24.7.2010, рубрика Економија); Још увек није званично потврђено шта ће се онда у *будућности* производити у поменутом „Фијатовом“ постројењу: „И даље о томе размишљамо“, коментарише Маркјоне. (Политика, 23.7.2010, 12).

Новинска вест штуро износи основне податке и не предвиђа развој догађаја у будућности, па стога у њој не налазимо овај прилошки израз. Предлошко-именички прилошки израз *у међувремену*, који „има значење темпоралне локализације (оријентирани су две тачке на временској оси, најчешће представљене као две радње/акције, и најчешће садржане у контексту)“ (Чутура 2010: 137), најчешћи је прилошки израз са именицама са значењем периода недефинисаног трајања у новинском извештају:

Он је новинарима у Скупштини Србије рекао да је у *међувремену* дошао допис да ће на истом месту у готово исто време да се одржи још један скуп (антифашистички) и додао да је немогуће да полиција ради свој посао, а да буде „између две ватре“. (Политика, 10.10.2008, 7); У *међувремену*, са Теразија, где су се окупиле, присталице организација „Образ“ и "1389" кренуле су у шетњу до храма Светог Саве. (Вечерње новости, 12.10.2008, 4); У *међувремену*, тужилаштво је поднело и оптужницу против Србљановићеве, па ће се она ускоро појавити на

суду. (Курир, 22.2.2012, 15); Протеклих дана се отворила та могућност, међутим, његов сестрић Ранко Лончар је у *међувремену* одбацио причу, наводећи да је немогуће да Мандарић узме било који клуб у Србији. (Ало, 19.10.2013, 14); Додуше, он је у *међувремену* вратио чланску карту ДС-а и за сада је формално нестраначка личност. (Ало, 24.11.2013, 4).

Прилошки израз у *међувремену* спада у најфреквентније прилошке изразе са значењем времена, јер попуњава празно место у систему и присутан је у свим функционалним стиловима (Ковачевић 2007: 19). Тиме се може објаснити његова фреквентност у новинском извештају, док га у новинској вести налазимо веома ретко, јер се њиме уводи нека додатна информација, догађај смештен између две радње, а у вести се осим основних информација не износе овакве додатне информације. Прилошки изрази са именицом *садашњост* нису потврђени у нашем корпусу ниједним примером.

Употреба прилошких изрза са именицама које означавају период недефинисаног трајања спада у диференцијалне језичке особине новинских вести и новинских извештаја. У нашем корпусу новинских извештаја потврђени су само предлошко-именички изрази са именицама које означавају период недефинисаног трајања, увек у форми „У + локатив“, а најфреквентнији су изрази у *међувремену* и у *будућности*.

Прилошки изрази за именицама које имају значење фазе радње реализују се у нашем корпусу са именицама *почетак* и *крај*. У новинским извештајима прилошке изразе са именицама *почетак* и *крај* одликује већа разуђеност у погледу структурних модела него што је то случај у новинским вестима.

Прилошки изрази са именицом *почетак* најчешће су реализовани у новинској вести и новинском извештају у форми инструментала са увођењем генитивног облика лексеме са значењем периода времена:

Деривати у Србији највероватније ће поскупети за око два динара, и то *почетком наредне недеље*, сазнаје „Блиц“. (Блиц, 7.12.2007, 9); Њих је, *почетком ове године*, тужила новинарка истог листа Каја Панчић-Миленковић, сматрајући да су је оклеветали. (Прес, 10.12.2007, 14); До застоја у производњи дошло је *почетком октобра*, откад здравствене установе имају проблема са несташицом пеницилина који ће до најављеног поскупљења, које би требало да ступи на снагу *почетком 2008*, у апотекама коштати 11 динара. (Прес, 17.12.2007, 7); Мултинационална компанија „Хајнекен“ планира да управљање новосадском „Пиваром МБ“ преузме *почетком 2008. године*, најавио је генерални директор „Хајнекен импорта“ у Србији Игор Шаренац. (Прес, 10.12.2007, 10); Иначе, *почетком марта ове године* у акцији откривања злоупотребе и корупције на Правном факултету у Крагујевцу ухапшено је више професора, студената и дипломаца због сумње у корупцију. (Политика, 6.11.2007, 36); Чланови одбора за помоћ Плавшићевој раније су оценили да би током следеће или *почетком 2009. године* бивша

председница РС могла бити на слободи након издржане две трећине казне. (Вечерње новости, 21.12.2007, 6); Истина, желео је да плива на Европском првенству *почетком наредног месеца* у главном граду Мађарске, да донесе Србији још медаља и радости, али није вредело. (Политика, 22.7.2010, рубрике Спорт); *Почетком јуна* Форцанови су пресавили табак и тужили бившег шефа. (Политика, 23.7.2010, рубрика Економија); *Почетком 2013.* писало се да се поједини припадници Жандармерије сумњиче да су заплењено оружје с подручја Новог Пазара и Бујановца склонили у своје базе, не пријавивши га надлежнима... (Ало, 29.11.2013, 3).

Док се у новинској вести прилошки изрази са именицом *почетак* реализују само у инструменталној форми, у новинском извештају уз форму инструментала (*почетком*) јављају се и генитивна форма *од почетка* и локативна форма *у почетку*:

а) прилошки израз *од почетка*:

Укључујући данашњу интервенцију, НБС је *од почетка године* продала укупно 501,5 милиона евра, да би обезбедила несметано функционисање тржишта и спречила прекомерну дневну осцилацију курса. (Блиц, 5.3.2010, 6); „Преиспитивање одлука из 2009. о избору судија и тужилаца на први трогодишњи мандат и преиспитивање реизабраних судија и заменика јавних тужилаца уведено је као обавеза у децембру 2010. године и Друштво судија Србије је против тога било *од почетка*“, подсетила је Бољевић. (Курир, 26.6.2012, рубрика Друштво); Адвокат Драгољуб Ђорђевић, који је био Васиљевићев бранилац две деценије, каже да је *од почетка суђења* било јасно да он неће моћи бити осуђен. (Ало, 19.10.2013, 4);

б) прилошки израз *у почетку*:

Противила се, наводно, великом ширењу пословања и *у почетку* сукоб је тињао да би резултовао разлазом. (Блиц, 21.7.2010, рубрика Вести); Група је *у почетку* начета међусобним завадама и брачним троуглом, да би се после сведочења о истинској људској драми и трагедији, њени чланови освестили и обновили породично заједништво. (Политика, 23.7.2010, 19).

У новинским вестима се за означавање фазе радње нешто чешће користе прилошки изрази са именицом *крај*, и то најчешће генитивна форма адлативног значења *до краја* са неконгруентним атрибутом, као у примерима:

Последњи пут гориво је у Србији поскупело 7. новембра, а *до краја године* треба очекивати још два поскупљења. (Блиц, 24.11.2007, 9); Тендер за приватизацију фабрике „Застава аутомобили“ биће расписан *до краја године* – најавио је у Скупштини Србије Млађан Динкић, министар економије и регионалног развоја. Потенцијални купци имаће рок од три месеца да изразе заинтересованост, а рок за достављање понуда биће *до краја маја следеће године*. (Вечерње новости, 21.12.2007, 6); Министар трговине и услуга Предраг Бубало изјавио је јуче у Скупштини Србије да ће сва друштвена предузећа бити приватизована *до краја следеће године*. (Вечерње новости, 21.12.2007, 9).

Прилошки изрази са именицом *крај* у нашем корпусу новинских вести реализовани су нешто мањим бројем примера у форми *на крају*, у којој постоји могућност увођења генитивног облика неке лексеме (*на крају вечери*):

Присутне госте и чланове жирија, у коме су, поред осталих, били и креатор Звонко Марковић и власница лиценце за овај избор Светлана Копривица, добром музиком су забављали Данијел Ђурић, Саша Ковачевић, Марко Николић и Иван Плавшић, који је Светлани *на крају вечери* доделио специјалну повељу принцезе Катарине Карађорђевић за хумани рад. (Прес, 20.12.2007, 46); Изгубила је у четвртфиналу од Кубанке Гленис Ернандез са 7:3. Ернандезова је *на крају* освојила злато, савладавши у финалу Јонг из Јужне Кореје са 5:1. (Политика, 21.7.2013, 30).

У новинским вестима ређе се јављају и у форми инструментала са увођењем генитивног облика лексеме са значењем периода времена:

Наставак пројекта „Номад сцене“, започетог у Смедереву, требало је да се догоди *крајем новембра* у Италији, али је гостовање сада отпало, пошто млади Роми нису добили италијанске визе. (Блиц, 25.11.2007, 12); *Крајем 18. века* такав преседан у историји САД се већ десио. (Прес, 20.12.2007, 20); Иначе, њих двоје већ су најавили свој одлазак из „ружичастог јата“ *крајем децембра* уз образложење да су добили понуду која се ретко одбија. (Ало, 29.11.2013, 16).

Прилошки изрази са именицом *крај* у новинском извештају најчешће се реализују у форми инструментала са увођењем генитивног облика лексеме са значењем периода времена (*крајем маја*, *крајем деведесетих година*, *крајем 2011*) и у форми *на крају*. Нешто је ређи прилошки израз *до краја* са увођењем генитивног облика лексеме са значењем периода времена, а изрази *пред крај* и *с краја* потврђени су по једним примером.

На основу проведене анализе, о прилошким изразима временског значења са именицама са значењем периода времена у новинским вестима и новинским извештајима можемо закључити да се својом бројношћу и разуђеношћу варијаната издвајају прилошки изрази временског значења са именицама *дан* и *година*, док су изрази са именицама *сат* и *недеља* мање бројни и реализовани у мањем броју модела.

Најфреквентнији прилошки изрази са именицом *дан* у новинским вестима и извештајима су прилошки изрази са значењем темпоралне локализације. Учесталији су синтагматски прилошки изрази са значењем темпоралне локализације. Један од таквих израза је генитивна беспредлошка форма са плуралском варијантом *ових дана*. Плуралском варијантом овог израза „остварује се значење нешто неодређеније локализације, будући да се догађај локализује у оквиру периода од неколико дана који не

морају обухватити и 'данашњи' дан, дан у којем се одвија говорна ситуација“ (Чутура 2010: 187). Генитивна беспредлошка форма са плуралском варијантом *ових дана* је потврђена већим бројем примера ексцерпираних из новинских вести и новинских извештаја:

Несташици пеницилина долази крај *ових дана* јер је „Галеника“, највећи српски произвођач овог медикамента, решила проблеме које је имала са добављачима, а што је био и главни узрок несташице. (Прес, 17.12.2007, 7); *Ових дана* сертификую се производи са именом компаније, која ће ускоро тржишту понудити ватрогасну, шумарску и класичну сигурносну чизму и то под брендом Тигар. (Политика, 6.11.2007, 15); Нишки политичари понесени предизборном еуфоријом *ових дана* заговарају градњу капиталних објеката, па и луксуз попут опере. (Правда, 8.3.2008, 41); Радници Грађевинског предузећа „Механизација“, некадашње „Ерозије“, *ових дана* и званично су добили судску пресуду Међународног суда за људска права из Стразбура за наплату зарада које су остварили у Ираку осамдесетих година. (Вечерње новости, 21.12.2007, 6); Дејан Лучић, бивши трговац некретнинама и одраније издавач литературе о светским заверама и „Новом светском поретку“, објавио је *ових дана* други том свог антисемитског дела „Краљевство Хазара“, чији су примерци изложени у угледним књижарама у најужем центру Београда. (Данас, 22.10.2008, 5); У медијима се *ових дана* писало и да службе безбедности Србије и РС траже чланове антихашког лобија и проверавају поједине новинске текстове и огласе, за које верују да су главни вид комуникације хашког оптуженика Ратка Младића и његових помагача. (Куир, 11.9.2008, 5).

Осим заменичке лексеме *овај*, прилошки изрази овог типа у новинској вести и новинском извештају могу имати заменичку лексему *тај*, као у примерима:

Судија Лукић је одлучио да се суђење не одржи 19. децембра, пошто се *тог дана* обележава Свети Никола. (Прес, 17.12.2007, 14); Друштво које је добила, Јелену није узнемирило па је добар део свог ћутања *тог дана* провела затворених очију, пише Глас Српске. (Ало, 27.10.2013, 19); – Он је *тога дана* са друштвом био у кафани у околини Ниша, где је попио седам алкохолних пића за кратко време. (Ало, 25.10.2013, 6).

У наведеним примерима изразом *тог дана* не упућује се на *deixis am fantasma* темпорални локализатор, односно на временски период који је у свести учесника у комуникацији обележен карактеристичним догађајем, као што је то случај када се овај израз без конкретизације временског периода у виду додатног, клаузалног детерминатора јавља у разговорном стилу (Чутура 2010: 187). Реч је о анафоричкој референцији, чији је антецедент исказан раније у истој реченици или у тексту који претходи датој реченици. У првом примеру антецедент је датум, *19. децембар*, а израз *тог дана* у односу на истозначни прилог *тада* представља функционалностилски маркиран избор.

У новинским извештајима јављају се још неки детерминатори у генитивној беспредлошкој форми са плуралском варијантом, као што су *наредни* и *протекли*, у изразима *наредних дана* и *протеклих дана*:

Ремонти су у току, а колико ће топлана моћи да стартује на време, зависиће највише од тога шта *наредних дана* договоре с Робним резервама и „Србијагасом“ који их снабдевају мазутом и гасом, а којима су остале дужне не само од прошле, већ и претходних зима. (Политика, 21.7.2013, 14); Суд ће *наредних дана* повући и потерницу за Вукотићем, која је расписана крајем 2011. (Ало, 19.10.2013, 5); *Протеклих дана* се отворила та могућност, међутим, његов сестрић Ранко Лончар је у међувремену одбацио причу, наводећи да је немогуће да Мандарић узме било који клуб у Србији. (Ало, 19.10.2013, 14).

У новинским вестима не налазимо изразе *наредних дана* и *протеклих дана*. У новинским вестима и новинским извештајима темпорална локализација исказује се још и прилошким изразима са именицом *дан* у падежној форми „У + акузатив“ (у *последња два дана*, у *наредних неколико дана*), али је овај модел заступљен малим бројем примера. Нешто је чешћи модел „пре Х дана“, у ком се у функцији детерминатора може наћи бројевна лексема (*пре три дана*, *пре петнаестак дана*) или прилог (*пре неколико дана*), а чешће се именица *дан* јавља у оквиру прилошких изрза са именицом која има значење периода времена (*пре годину дана*, *пре месец дана*), који може представљати и развијенију конструкцију (*пре нешто више од годину дана*). Као што показују ексцерпирани примери, anteriornost се у новинским вестима и новинским извештајима најчешће исказује као смештање догађаја у блиску прошлост:

Снег који је јуче ујутро немилице сипао на Златибору до подне је створио слој дебљине петнаест центиметара, а за разлику од падавина од *пре петнаестак дана*, овај снег је по мештане и саобраћај далеко безазленији. (Блиц, 13.11.2007, 2); – Ћелије су из Белгије стигле у Београд *пре три дана* и одмах је урађена интервенција њиховог убризгавања директно у срчани мишић. (Прес, 15.10.2009, Вести дана); Окружни суд у Никозији је *пре два дана* Агенцији за привредне регистре проследио своју одлуку да друштву „Хемсладе традинг лимитед“ забрани располагање удела у „Делта Максију“. (Блиц, 22.7.2010, рубрика Вести).

Именица *дан* улази у састав ширих конструкција „ПРЕ + акузатив“ са именицама које означавају период времена, које се јављају и у новинској вест и у новинском извештају:

Планови о изградњи музеја први пут су јавности саопштени *пре годину дана*, а место на којем ће се налазити откривено је у мају ове године. (Блиц, 7.11.2007, 24); Освојена признања у Јошаничкој бањи и *пре месец дана* у Сремским Карловцима, где су такође били најбољи у припремању и декорацији етностола, доживљавају као круну заједничког десетогодишњег такмичења на фестивалима здраве хране. (Прес, 10.12.2007, 14); Према захтеву за спровођење

истраге, који је поднет *пре нешто више од годину дана*, овај уговор Давинић је потписао са израелском компанијом „Имицсет интернешенел“, а у питању је био сателит који би надгледао простор југа Србије и границе са Косовом и Метохијом. (Вечерње новости, 21.12.2007, 12); Иначе, на истом месту *пре скоро годину дана*, и под сличним околностима у дубоки дрински кањон сурвао се и погинуо брачни пар Зорлак из Горажда. (Политика, 8.3.2008, 12).

Прилошким изразима са именицом *дан* у новинским вестима и новинским извештајима исказује се и постериорност, и то конструкцијама које су облички веома разубеђене (*дан касније, неколико дана касније, већ после неколико дана, само дан после тога, после више од годину дана*), а указују на временску сукцесивност догађаја, као што показују примери:

Одређен им је притвор, а *неколико дана касније* ухапшена су још тројица осумњичених у умешаности у послове са дрогом. (Прес, 4.1.2008, 15); Досадашња искуства показују, када је реч о малолетним бегунцима, да их полиција углавном проналази код пријатеља, у разним склоништима или једноставно како тумарају улицама. Већина њих се врати својевољно *већ после неколико дана* својим домовима, или их пронађе полиција. (Правда, 8.3.2008, 16); Нелогично је да се *само дан после тога* игра утакмица са Цибоном, а већ 25. марта почиње плеј–оф НЛБ лиге. (Правда, 8.3.2008, 42); Мухамед Али Абдул Гани зграбио је у августу прошле године торбицу једне пролазнице и у настојању да што пре побегне изгубио је ципелу. Полиција је из његовог зноја успела да издвоји ДНК и *после више од годину дана* мушка Пепељуга је пронађена. (Прес, 31.12.2007, 28); *Дан касније* у исто време (2 часа) Србија игра одлучујући меч против домаћина Аргентине. Прве две екипе иду у полуфинале, које је на програму *дан касније*. (Прес, 22.7.2010, 23); „Стефан Браун“ први је и отворен, *само неколико дана касније*. (Политика, 5.6.2012, 13).

За темпоралну локализацију у новинској вести користи се још и прилошки израз *од првог дана*, са значењем аблативности, потврђен мањим бројем примера:

Лука и Драган Караџић, брат и синовац првог председника Републике Српске, *од првог дана* својим присуством подржавају протест. (Курир, 1.9.2008, 2); О томе како је наш најбољи пливач поднео операцију и шта следи Петар Поповић, директор Партизана и стручњак који је *од првог дана* видео у Чавићу светски потенцијал, [...] (Политика, 22.7.2010, рубрика Спорт).

Прилошки изрази са именицом *дан* често у новинској вести и новинском извештају имају значење темпоралне квантификације уз обележје итеративности или дуративности. У прилошким изразима са именицом *дан* детерминатор *сваки* даје значење итеративности (Чутура 2010: 192). У нашем корпусу новинских вести и новинских извештаја итеративност се исказује прилошким изразом (*скоро*) *сваки дан, сваког дана*:

– Мајка је дуго боловала од срца, *скоро сваки дан* је посећивала лекара. (Блиц, 1.12.2007, 13); Радници „Топлане“, „Водовода“, „3. октобра“, „Боговине“, Дирекције за изградњу Бора, Јавног стамбеног предузећа и Штампче радио и филма, након прекјучерашњег једносатног

штрајка упозорења због ниских зарада, а потом и протестне шетње градом уз механизацију, од наредне недеље ће протестовати *сваки дан*. (Блиц, 1.12.2007, 3); – *Сваког дана* ова породица је под надзором екипе Центра за социјални рад. (Блиц, 24.8.2008, 16).

Наведени изрази супституентни су прилогом *свакодневно*, па је овде реч о стилском избору новинара. Итеративност се у новинским вестима исказује и падежном формом „НА + акузатив“ са именицом *дан*, која се реализује у изразима *на дан*, у коме се може јавити и бројевна лексема као детерминатор *на Х дана*, као у примерима:

Оне које *на дан* попију чашицу-две алкохолног пића живе дуже него оне које уопште не пију, показало је једно истраживање. Људи који не пију и жене које ретко пију изложени су знатно већем ризику да оболе него жене које *на дан* попију чашу алкохолног пића, тврди тим који је спровео истраживање. (Курир 17.12.2007, 17); Уредбом о формирању основне цене деривата предвиђено је да се домаће цене горива *на 15 дана* усклађују са ценом нафте на светском тржишту и курсом америчког долара, уколико се укупна цена нафте променила за 1,5 одсто. (Блиц, 24.11.2007, 9).

Прилошки израз *на дан* семантички је еквивалент прилога *дневно*, па представља стилски избор аутора новинске вести. Бројевне лексеме су честе у нашем корпусу у прилошким изразима са значењем темпоралне квантификације и локализације.

Прилошки изрази са именицом *дан* користе се у новинској вести и новинском извештају за изражавање дуративности, и то са детерминатором *цео (целог дана)*, са прилогом *већ (већ данима)* или са бројевном лексемом као квантификатором (*Х дана*), као што показују примери:

Ја сам *целог дана* помагао комшији, и када сам видео да је нема у кући, помислио сам да је опет отишла код доктора. (Блиц, 1.12.2007, 13); „Јелену познајем, али не знам зашто стоји и ћути *већ данима*.“ (Ало, 27.10.2013, 19); Пре само месец дана Прибој и околина су *двадесетак дана* били такође без воде за пиће, пошто је због превртања цистерне са 15 тона биодизела у Негбини, који је доспео у Радоињско језеро, одакле се Прибој снабдева водом, дошло до великог замућења. (Прес, 10.12.2007, 20).

Прилошки изрази са именицом *дан* са значењем дуративности нису тако чести у новинској вести као у новинском извештају. Именица *дан* улази и у састав ширих конструкција са значењем темпоралне квантификације са обележјем дуративности у новинским вестима и новинским извештајима у *трајању/року од Х дана*, као у примерима:

Због туче и нарушавања јавног реда и мира, судија за прекршаје у Медвеђи изрекла је јуче Фитиму Сахитију (24), члану Школског одбора ОШ „Горња Јабланица“ у тој вароши, казну затвора у *трајању од 30 дана*, Николи Јовићу (28) новчану казну од 30 хиљада динара и претученом професору српског језика исте школе Милораду Ристићу (41) казну од 10.000 динара. (Блиц, 16.11.2007, 2); УНС је у саопштењу подсетио да је повереник за информације

Родољуб Шабић у решењу 30. новембра наложио Полицијској управи да, најкасније у року од три дана од пријема решења, обавести удружење да ли поседује белешку и, уколико тај документ постоји, УНС-у достави копију. (Прес, 14.12.2007, 7); Током поступка је саслушано више финансијско-економских вештака, па и бивших министара. „Синтелон“ има право жалбе у року од 15 дана. (Прес, 4.1.2008, 16); Образлажући пресуду, судија Јасмина Васовић рекла је да због изношења „личних и породичних прилика војника Јаковљевића“ Туфегчић мора у року од 15 дана да исплати, на основу судских трошкова, 49.500 динара породици Јаковљевић. (Прес, 6.11.2007, 6); – Кокаин се углавном узима ушмркивањем, а ретко венски. Количина од 0,87 грама те дроге расподели се на неколико доза, а од уживаоца зависи да ли ће сав кокаин узети у року од неколико сати или неколико дана – каже Рамах. (Курир, 22.2.2012, 15).

Конструкција у трајању/року од *X* дана јавља се у новинским вестима које преносе исходе судских процеса како би се саопштила информација о року извршења или трајању казне. Ове конструкције представљају уплив законодавно-правног подстила административног функционалног стила у текст новинске вести. Њихова употреба је тематски условљена, а као елементи стандардизоване структуре докумената често улазе у текст вести управо због своје неутралности и шаблонизованости.

Дуративност се у новинском извештају исказује још неким изразима са именицом дан које не налазимо у новинској вести, а то су изрази за *X* дана и током (целог) дана:

Нишка криминалистичка полиција направила је велики успех оперативно обрадивши чак 500 сивих „фијат стила“ за пет дана. (Ало, 25.10.2013, 6); Око 63 одсто радника у том погону у јуну је прихватило план који подразумева кажњавање злоупотребе боловања, скраћење паузе за ручак и забрану штрајка током дана када је велика потражња за аутомобилима, у замену за улагање од 700 милиона евра, које би донело и увођење треће смене. (Данас, 23.7.2010, рубрика Економија); У суботу, на Власини ће се одржати такмичење у припремању рибље чорбе и културно-уметнички програм са фолклором, трубачима и извођачима народних песама током целог дана, а увече је предвиђен наступ ансамбла КУД „Коло“ из Београда и такмичење младих трубачких оркестара с проглашењем победника. (Курир, 7. 7. 2010, 15).

Употреба прилошких израза на годину дана, на *X* година, који означава временски период одређеног трајања, потврђена је у новинским вестима и новинским извештајима мањим бројем примера:

Ч. В. (57) из околине Алексинца осуђен је у Окружном суду у Нишу на 15 година затвора, јер је у више наврата од 2005. до 2007. године обљубио четрнаестогодишњу унуку. (Блиц, 7.12.2007, 17); Кривично веће судије Радомира Младеновића казнило га је са 14,5 година због обљубе над немоћним лицем, док је због родоскрнављења осуђен на годину дана, па му је изречена јединствена казна од 15 година затвора. (Блиц, 7.12.2007, 17); – Пресудом Вишег суда у Београду од 20. фебруара 2013. године Васиљевић и Вукотић, ком се судило у одсуству, осуђени су на по пет година затвора, док су остала тројица била ослобођена оптужби. (Ало, 19.10.2013, 4).

У нашем корпусу чешћи су стилски неутралнији прилошки изрази *прошле године*, *протекле године*, *следеће године*, *наредне године* у односу на истозначене конкурентне прилоге *догодине* и *лане* (Чутура 2010: 186). Употреба ових прилошких израза са именицом *година* који имају значење темпоралне локализације у новинским вестима јавља се и оквиру ширих конструкција, са детерминаторима и/или у плуралској варијанти, а различите видове употребе илуструју ексцерпирани примери:

Коришћење дрога у Словачкој у *последњих тринаест година* расте а, према подацима Националног центра, марихуану је *прошле године* пушило 21 одсто више тинејџера него 1995. (Данас, 15.3.2008, 9); Премијер Републике Српске Милорад Додик изјавио је јуче у Бањалуци да ће бивша председница РС Биљана Плавшић *следеће године* бити пуштена на слободу. (Вечерње новости, 21.12.2007, 6); – Цео пројект коштаће 650.000 евра, а станови ће бити усељиви *половином наредне године*. (Блиц, 24.11.2007, 52).

У вести се нешто чешће јавља само прилошки израз *прошле године*, док се остали прилошки изрази са именицом *година* који имају значење темпоралне локализације јављају ређе. У вести никада не налазимо изразе *протекле године* и *претходне године*, јер њихов семантички еквивалент *прошле године*, као стилски неутралнији, више одговара жанру новинске вести.

У новинским вестима много чешће срећемо прилошке изразе са именицом *година* који имају значење темпоралне квантификације од оних са значењем темпоралне локализације, који су у погледу броја модела веома разгранати.

Темпорална локализација исказује се у новинским извештајима предлошко-именичким изразима *пре X година*, који носи семантичку компоненту антериорности, *после X година*, *X година/године касније*, који носе семантичку компоненту постериорности, увек у оквиру бекграунда, као што показују примери:

Пре двадесетак година виногради на Опленцу су почели да се обнављају и од тада овај крај по броју подрума и чокота незванично називају српском Тосканом. (Ало, 9.9.2013, 3); Током првог тренинга највише је разочарао Михаел Шумахер који је био други отпозади и тако неславно обележио повратак у Хокенхајм *после четири године* паузе. (Блиц, 23.7.2010, 23); Оно што је нејасно јесте то на основу чега Форцан потражује удео у „Делта рилестејту“ који је формиран *четири године касније* откако је он напустио Мишковића. (Политика, 23.7.2010, рубрика Економија); Следила је куповина Лестера 2006. године, а онда је *четири године касније* преузео Шефилд. (Ало, 19.10.2013, 14); Како је навела, долази се у „апсурдну ситуацију да се *после три године* размишља да ли је нечији избор био добар или не, и то на основу тога да ли су Високи савет судства или Државно веће тужилаца погрешно применили одлуку о критеријумима за избор“. „Без икакве кривице, судије и тужиоци сада ће бити разрешени и њихов избор ће накнадно бити поништен *после три године* ако Високи савет

судства и Државно веће тужилаца закључе да то треба“, указала је Бољевић. Горан Илић из Удружења тужилаца рекао је да Високи савет судства и Државно веће тужилаца нису ни одредили критеријуме за вредновање рада судија и тужилаца, иако су *пре три године* били дужни да то ураде. (Курир, 26.6.2012, рубрика Друштво).

У обимном корпусу вести за наведене прилошке изразе са значењем темпоралне локализације и семантичком компонентом антериорности или постериорности може се наћи по један пример за сваки од њих и то у оквиру управног говора. Повезивање догађаја који су предмет извештавања, актуелних у време објављивања, са прошлим и будућим догађајима, као и посредно истицање узрочно-последичне везе међу њима одлика су извештаја а не вести, па стога употреба предлошко-именичких израза *пре X година*, са семантичком компонентом антериорности, *после X година*, *X година/године касније*, са семантичком компонентом постериорности.

Предлошко-именички прилошки израз са именицом *година* који се у новинској вести користи за означавање временског периода одређеног трајања је израз *током година*:

Често коришћење мобилних *током пет година* може за 50 одсто да повећа ризик од развоја рака уста, показује израелска студија. (Прес, 6.11.2007, 12); Они су се окупили испред зграде Филозофског факултета у улици Зорана Ђинђића, уз рок музику која је пуштана *током деведестих година* на протестима против режима Слободана Милошевића. (Ало, 27.10.2013, 8); Чланови одбора за помоћ Плавшићевој раније су оценили да би *током следеће или почетком 2009. године* бивша председница РС могла бити на слободи након издржане две трећине казне. (Вечерње новости, 21.12.2007, 6).

Прилошки изрази са именицом *година* који имају значење темпоралне квантификације реализују се у нашем корпусу новинских вести и са придевима са релационим значењем у функцији обавезног детерминатора (*последњи, претходни, протекли*):

Како „Блиц“ незванично сазнаје, Трбојевић и Радмила су били у вези *последњих годину и по дана*. (Блиц, 13.11.2007, 12); Додали су да је ово шести споразум који су две државе потписале у *протеклих пет година*, те је мало вероватно да ће вербални рат између њих престати само захваљујући потписивању овог документа. (Данас, 15.3.2008, 10); Шта ће све бити набављено, није познато, али се зна да ће са додатних тридесет пет хиљада евра, како кажу у Информативној служби града, бити допуњена већ постојећа новогодишња расвета купљена *претходних година*. (Курир, 15.12.2007, 15).

Са именицом *сат* у новинским вестима најчешће налазимо прилошки израз *око Х сати*, којим се исказује темпорална локализација догађаја, увек у оквиру вишеструког адвербијалног оквира, као у примерима:

Недељко Вујадин (36), радник обезбеђења у YU бизнис центру у Новом Београду, рањен је јуче *око 14 сати* док је био на дужности у пицерији „Тићолина“. (Блиц, 4.12.2007, 16); У недељу је Трбојевић *око 19 сати* дошао у кварт где је Радмила становала у изнајмљеном стану и поново је покушао да је убеди да се помире. (Блиц, 13.11.2007, 12); Инцидент се догодио, према наводима полиције, препрошле ноћи *око 20 сати* у близини казина „Фин“, када су, због нерашчишћених рачуна, Сахити и Јовић напали Ристића, шутирајући га ногама и удрајући рукама по глави. (Блиц, 16.11.2007, 2); Како се наводи у саопштењу, Данило је прекјуче *око 10.30 сати* у Пожаревцу украо возило марке „мерцедес“ бечких регистарских ознака. (Курир, 7. 12. 2007, 14); Инцидент се догодио у суботу, *око 15 сати*, у пољу званом Шињак. (Прес, 6.11.2007, 12).

У тексту новинске вести која припада црној хроници израз *око Х сати* увек је употребљен у оквиру прецизне просторно-временске локализације, која представља типичну одлику овог жанра. Временска локализација исказује се у новинској вести и другим прилошким изразима са именицом *сат*, као у примерима:

Глумац је *неколико сати касније* пуштен након положене кауције, а суђење је заказано за 28. новембар. (Блиц, 6.11.2007, 27); Према речима Срећка Вејина, општинског јавног тужиоца у Апатину, у *касим поподневним сатима* домаћин славе је, у више наврата, у свом дворишту пуцао у ваздух из пиштоља који је држао за појасом. (Вечерње новости, 21.12.2007, 12).

У прилошким изразима са именицама које имају значење јединице мере времена присутни су чланови синонимског низа чија је доминанта именица *тренутак*, а то су именице *моменат*, *час*, *трен* (Чутура 2010: 143). Прилошки изрази са именицом *тренутак* неутралнији су у односу на друге прилошке изразе са именицама са значењем кратког трајања (Чутура 2010: 143), па су управо стога и фреквентнији у нашем корпусу. Предлошко-именички изрази са именицом *тренутак* најчешће у новинској вести имају локативну форму са детерминатором, као у примерима:

У *једном тренутку*, дечак је из џепа извукао пиштољ са буренцетом у које је ставио, највероватније, малокалибарски метак и предложио друговима да играју „руски рулет“. (Прес, 6.11.2007, 12); Тржиште осигурања у Србији је ове године забележило значајан развој и у *овом тренутку* грађани имају могућност да своју имовину, живот, здравље или посао осигурају у некој од чак 20 осигуравајућих кућа. (Прес, 10.12.2007, 11); Сулејман, који је и председник општине Нови Пазар, гостујући у емисији крагујевачке телевизије Канал 9, оценио је да се председнички избори не одржавају у *правом тренутку*. (Прес, 20.12.2007, 6).

У обимном корпусу новинских вести објављених у дневној штампи прилошки израз у *овом тренутку* потврђен је свега једним примером, док се никада не јављају изрази у *овом моменту*, у *овом трену*, у *овом часу*, за које је утврђено да представљају најфреквентније прилошке изразе у публицистичком стилу узетом у целини (Чутура 2010: 143). Учесталост употребе ових прилошких израза у публицистичком стилу узетом у целини⁶² не имплицира нужно истоветну дистрибуцију у жанру новинске вести, јер овај жанр, иако је темељни жанр публицистичког функционалног стила, не дели све опште одлике тог стила. Такође, учесталост одређене врсте речи, у овом случају декомпонованог прилога, условљена је и врстом медија и темпом излагања штампаног гласила. У наведеним примерима прилошки изрази са именицом *тренутак* имају значење темпоралне локализације (Чутура 2010: 180).

Прилошки израз временског значења са значењем неодређене идентификације у *једном тренутку*, чешћи је у новинском извештају него у новинској вести. Неодређена темпорална локализација јавља се у следећим примерима ексцерпираним из новинских извештаја:

„Блиц“ је контактирао неколико чланова Радне групе, који су замолили да им не помињемо имена, међутим, нико од њих није знао ни да је предлог закона у *једном тренутку* прослеђен Венецијанској комисији на разматрање. (Блиц, 6.4.2011, 7); Према нашим сазнањима, за одредбе које су унете у закон из Скупштине је у *једном тренутку* неформално консултовано и Министарство за државну и локалну самоуправу које је предлагач закона. (Блиц, 6.4.2011, 7); У *једном тренутку* се чула пуцњава, спустили смо се низ улицу да видимо шта је, али ништа нисам видео – казао је Шолаја. (Данас, 11.9.2008, 37).

Разлог употребе прилошког израза у *једном тренутку* лежи у чињеници да говорно лице не зна у ком тренутку се то догодило, а вест доноси само прецизне информације, па у њој нема употребе прилошких израза са неодређеном темпоралном идентификацијом.

Прилошки израз у *овом тренутку*, супституентан прилогом *сада*, јавља се као функционалностилски избор у новинском извештају, док се у новинској вести не јавља готово никада (један пример у корпусу). Примери ексцерпирани из новинских извештаја

⁶² Испитујући функционалностилску дистрибуцију ових прилошких израза са значењем темпоралне локализације Чутура наводи велики број примера за прилошке изразе у *овом тренутку* и у *овом моменту* ексцерпираних из недељника *НИН* и недељника *Стандард*, поред којих се јавља и један пример из телевизијске емисије, као и два примера за израз у *овом часу* који су ексцерпирани из дневне штампе, али нису жанровски одређени (Чутура 2010: 144).

показују да се овај прилошки израз углавном јавља у оквиру туђег говора, односно изјаве пренете у тексту новинског извештаја моделом управног или неуправног говора:

– Омбудсману и његовим заменицима помаже стручна служба од 64 људи, али их у *овом тренутку* има 33, од чега су четворо државни службеници на положају, 20 запослених обавља стручне послове заштите права, а 13 административно-техничке послове. (Блиц, 26.10.2008, 3); Тако стоје ствари у *овом тренутку* – каже за Данас Ефраим Зуроф, директор Центра Симон Византел и познати ловац на нацисте. (Данас, 21.10.2008, 5); Ратко Младић је дуго био у Србији, али у *овом тренутку* немамо јасан доказ о томе. (Курир, 12.9.2008, 5); Благојевић сматра да су демократе далеко од тога, јер ма колико у *овом тренутку* биле слабе, и даље су много јаче од ЛДП-а. (Политика, 21.7.2013, 5); Он подсећа да је један од разлога за неликвидност топлана огроман дуг домаћинстава и привреде. У *овом тренутку* није наплаћено 26,5 милијарди динара дуга. (Политика, 21.7.2013, 14).

За разлику од вести, извештај карактерише употреба већег броја модела прилошких израза са именицом *тренутак*, понекад и у оквиру ширих конструкција:

Брамерцу је речено да су људи из најужег круга око Младића спремни да употребе наоружање у *сваком тренутку*, због чега је његово хапшење теже него Караџићево. (Блиц, 11.9.2008, 3); Они нас, *од тренутка његовог хапшења*, просто засипају документима који ће му, свакако, помоћи. (Вечерње новости, 12.9.2008, 7); Оцењујући да је Брамерц дошао у *врло осетљивом политичком тренутку за Србију*, Љајић је рекао да је то била „прилика да се нагласи шта је све учињено у сарадњи“ са Хагом. (Данас, 11.9.2008, 1); Расим Љајић је рекао да се Брамерцова посета одвија у *политички врло осетљивом тренутку за Србију*. (Вечерње новости, 11.9.2008, 4).

Прилошки изрази са именицом *час* готово никада се не јављају ни у новинској вести ни у новинском извештају, јер су за ове жанрове погоднији стилски неутралнији прилошки изрази са именицом *тренутак*.

Темпорална локализација у новинском извештају понекад се исказује и локативним прилошким изразом са именицом *моменат*, као у примерима:

У *овом моменту* не можемо запослити преостале раднике јер простор који нам је Влада ставила на располагање то не омогућава. (Блиц, 26.10.2008, 3); За сада још нема реакције Анкаре, а амбасадор Турске у Београду Мехмет Кемал Бозај рекао је јуче да у *овом моменту* не може да коментарише одлуку председника Србије Томислава Николића да замрзне учешће на трилатералним сусретима са Турском. (Ало, 27.10.2013, 8).

Основна локативна форма са именицама *тренутак* и *моменат* и обавезним детерминатором израженим демонстративном заменицом *овај* најфреквентнији су у публицистичком функционалном стилу (Чутура 2010: 143). Ипак, њихови моноксемски супституенти погоднији су за жанр новинске вести, па новинари у вести не користе прилошке изразе у *овом тренутку* и у *овом моменту* како би задовољили принцип језичке

економије, док у новинском извештају долази до смењивања ових израза са синонимним *сада*, *тренутно* или *засад*. Тако у последњем од наведених примера у оквиру исте реченице имамо *за сада* и *у овом моменту*. Други прилошки изрази са именицом *момент* нису фреквентни у новинском извештају, а јављање израза *од тог момента* или *ниједног момента* могуће је у оквиру туђег говора.

У прилошким изразима са значењем темпоралне локализације присутне су у нашем корпусу именице са значењем периода времена (*дан*, *година*, *месец*, *недеља*, називи годишњих доба). Прилошки изрази са именицом *месец* јављају се у оба испитивана жанра знатно ређе него изрази са именицама *дан* и *година*, а реализују се у различитим формама, увек са значењем антериорности, као што показују ексцерпирани примери:

Градски одбор ДСС у Новом Саду *пре три месеца* је покренуо дисциплински поступак против Микавице и Јаковљевића због „непримерених наступа у јавности, што је странци донело велику штету“. (Блиц, 7.12.2007, 3); Сличан случај догодио се *прошлог месеца* када је француска полиција ухапсила седморо осумњичених, углавном у близини Тулуза на југу земље, који су чинили део мреже за регрутовање повезане са Ал Каидом. (Блиц, 17.11.2007, 8); Истага је убрзо показала да је Милачић *последњих месеци* куповао разну робу, плаћао вечере и остале трошкове картицом „близнакињом“ чији власник је страни држављанин. (Блиц, 24.12.2007, 17); *Пре пар месеци*, Милачић је побегао из скопског затвора „Идризово“ и то уз помоћ четворице наоружаних мушкараца који су пресрели санитарско возило у ком се Милачић, фингирајући да му је лоше, налазио. (Блиц, 24.12.2007, 17); Искуство стручњака овог саветовалишта говори да су у *летњим месецима* даме више на мети својих партнера, а Весна Станојевић, координатор Саветовалишта, каже да је у „Сигурној кући“ у врелим данима већа гужва, јер се жене тада лакше одлучују да напусте своје мужеве. (Политика, 1.8.2008, 22); – Имали смо састанак у кабинету код председнице парламента и то је било *пре око месец, месец и по*. (Блиц, 6.4.2011, 7).

У последњем примеру, апроксимативну процену временске дистанце од догађаја који су претходили слању закона члан парламента у својој изјави исказује предлошко-падежном конструкцијом *пре око месец, месец и по*.

Исказивање учесталости радње у новинским извештајима остварује се прилошким изразима са значењем темпоралне квантификације у којима се уз именицу *недеља*, *дан*, *сат* најчешће јавља детерминатор *сваки*, у изразима *сваке недеље*, *на сваких X дана*, *сваких сат времена*, као у примерима:

Страшно је што се такорећи *сваке недеље* чује да је неко убио неколико чланова породице. (Политика, 1.8.2008, 22); Статистика овог све гласнијег „говора мржње“ у топлом породичном гнезду сведочи да само у току једног сата две жене буду пребијене од својих партнера, а готово *сваке недеље* једна жена претучена је на смрт. (Политика, 2.8.2008, 8); Ако, по угледу на своје колеге из полиције, и тужилаштво и судски органи наставе да раде

садашњим темпом и *на сваких двадесетак дана* поднесе захтеве и доносе решења о новим проширењима истраге против Драгана Џајића, Владимира Цветковића и Милоша Маринковића, мали су изгледи да ће се они скоро наћи на слободи. (Вечерње новости, 16.4.2008, 13); *Сваких сат времена* две жене у Србији су у породици изложене насиљу, а од почетка године у чак 20 случајева забележен је смртни епилог, наводе невладине организације. (Данас, 5.8.2008, 5).

Да закључимо. Прилошки изрази са временским значењем фреквентнији су у новинским извештајима него у новинској вестима. У новинским вестима нешто су фреквентнији једино прилошки изрази са значењем темпоралне локализације. Изрази са именицама са значењем периода недефинисаног трајања не јављају се у новинским вестима, док се у новинским извештајима реализују најчешће са именицама *будућност* и *међувреме*, и то као предлошко-именички изрази којима се исказује темпорална локализација, тако што се догађаји смештају на временској осци, без компоненте квантификације. У новинским вестима и новинским извештајима прилошки изрази са именицама које имају значење фазе радње реализују се са именицама *почетак* и *крај*, а њихова дистрибуција у овим жанровима разликује се у погледу разуђености структурних модела. Прилошки изрази са именицама са значењем периода времена у новинским вестима и новинским извештајима најчешће су реализовани са лексемама *дан* и *година*, и то у великом броју структурних модела. Изрази са значењем мере времена нису заступљени у новинским вестима, а у новинским извештајима најчешће су реализовани са именицом *тренутак*, што можемо објаснити њиховом стилском неутралношћу. Прилошки изрази са значењем учесталости јављају се само у новинским извештајима (*сваке недеље, на сваких Х дана, сваких сат времена*).

Супституентност појединих прилошких израза са временским значењем у нашем корпусу одговарајућим прилозима указује на функционалностилске разлоге њихове употребе и свесну или несвесну интенцију говорног лица да исказ звучи *бюрократизовано*. Заправо, они су најчешћи у оквиру туђег говора у новинском извештају, односно у дужим изјавама бирократа, у којима се предмет извештавања осветљава из одређеног угла. Понекад разлоге употребе прилошких израза са временским значењем треба тражити у томе што се њима исказује одређена компонента значења неизразива прилозима, а ређе је реч о изразима који нису супституентни прилозима већ попуњавају празно место у систему.

III.1.1.4.2.2. Прилошки изрази са значењем места у тексту новинске вести и новинског извештаја

Прилошки изрази са значењем места у новинској вести и новинском извештају најчешће имају значење статичности, односно исказују категорију места и то најчешће у примарној, локативној форми са предлогом *на*. Такви су изрази са именицом *место*, који су одлика новинских извештаја (у корпусу новинских вести нису потврђени ниједним примером). Наводимо потврде употребе прилошког израза *на X месту* у тексту извештаја:

Он сматра да би, иако кандидат за новог министра финансија Лазар Крстић има перфектну биографију, *на том месту* требало да буде „политичар са жицом“. (Политика, 16.8.2013, 6); „Двадесетак минута раније, *на истом месту* сам уловио и шарана од 8,2 килограма“, прича Дубајић. (Политика, 6.11.2007, 36); Очекујемо да, пре свега, расветлимо улогу коју је имало насеље које је претходило палати – објашњава Живићева уз напомену да је велико питање да ли ће се и *на ком месту* пронаћи други делови скулптуре. (Блиц, 24.7.2010, 16); Иначе, *на истом месту* пре скоро годину дана, и под сличним околностима у дубоки дрински кањон сурвао се и погинуо брачни пар Зорлак из Горажда. (Политика, 8.3.2008, 12); Ако је преглед документације уистину запео о одмор надлежног радника МУП-а, та особа мора да *на радном месту* није већ читавих месец дана. (Политика, 5.6.2012, 13); Српско здравство је по квалитету поново *на последњем месту* од 34 европске земље, показује овогодишњи Европски здравствени потрошачки индекс (ЕХЦИ) у Бриселу, урађен у сарадњи са Европском комисијом, и представља најинформативнију и најутицајнију процену Европске здравствене заштите. (Ало, 29.11.2013, 4).

У нашем корпусу најчешће је реч о пренесеном значењу израза са примарно просторним значењем. Као што показују наведени примери, веома је честа употреба лексеме *место* у значењу *служба, запослење* или *положај, функција*, а даља анализа ће показати да се у вестима и извештајима спортске тематике користи углавном са значењем позиције на ранг листи.

Својом фреквентношћу у нашем корпусу издвајају се локативни изрази *на X месту* чији је обавезни детерминатор редни број, који су најчешћи у вестима и извештајима спортске тематике, али их налазимо и у текстовима са другим темама, што илуструју примери:

Дијана Вукомановић, потпредседница СПС и чланица Одбора за европске интеграције, за Данас каже да је најважније да приликом усаглашавања текста нове резолуције буду укључене најрелевантније институције Владе, *на првом месту* Канцеларија за европске интеграције, али и организације цивилног друштва које су дале највећи допринос промовисању евроинтеграција. (Данас, 20.7.2013, 5); После Ђукановића, највише гласова добили су подпредседници странке Филип Вујановић, Светозар Маровић и Жељко Штурановић. Једина жена на листи предложених кандидата је Гордана Ђуровић, која се

налази *на петом месту*, а после ње следе Игор Лукшић, Тарзан Милошевић, Милан Роћен, Суад Нумановић и Мевлудин Нуходић. (Вечерње новости, 21.12.2007, 4); Нови миљеник немачке публике Себастијан Фетел био је тек *на 11. месту*, али је са три позиције слабије пласираним колегом Марком Вебером знатно поправио време на другом тренингу. (Блиц, 23.7.2010, 23); Мекларен ни током друге војње није одушевио након што је Хамилтон завршио *на седмом*, а Џенсон Батон *на 15. месту*. (Блиц, 23.7.2010, 23).

У новинским вестима и новинским извештајима локативни израз *на X месту* чији је обавезни детерминатор редни број може се јавити и у пратњи необавезног детерминатора у виду неконгруентног атрибута уз именицу *место*, као у примерима:

Најбољи светски тенисер Новак Ђоковић пронашао је времена да се у јеку жестоких припрема за наредну сезону, у којој ће морати да одбрани велики број бодова уколико жели да остане *на првом месту АТП листе*, мало опусти и забави на песку Абу Дабија. (Курир, 26.12.2011, 20); „Игокеа је прошлу сезону завршила *на првом месту регуларног дела*, за шта смо се сви жестоко борили, јер је требало да води у Евролигу.“ (Курир, 5.10.2013, Кошарка); Клуб из Лакташа је регуларни део прошле сезоне завршио *на првом месту на табели*, што му је омогућавало да се директно пласира у Евролигу, али је управа Јадранске лиге одлучила да у елитно такмичење иду финалисти „фајнал фора“ – Партизан и Црвена звезда. (Курир, 5.10.2013, Кошарка); – Осигурање „Делта Ђенерали“ је тренутно *на првом месту у области пуног осигурања и на трећем месту у области неживотних осигурања*, као и у сектору животног осигурања. (Прес, 10.12.2007, 11).

Примарну, локативну форму има и израз *на X простору/просторима*, који не налазимо у вестима, већ само у корпусу новинских извештаја:

Одговор на питање да ли је у питању трачки коњаник или богиња Дијана покушаћемо да нађемо аналогјом *на другим просторима* и у другим уметничким изразима. Можда је у питању синкретизам Дијане и коњаника. У сваком случају, *на овим просторима* немамо мермерних стајаћих фигура ни трачког коњаника ни богиње Дијане – објашњава мр археологије Маја Живић из Народног музеја Зајечар и додаје да је велики недостатак то што у Србији нема пуно стручњака који се баве историографијом култа. (Блиц, 24.7.2010, 16); Ова грађевина највероватније је имала занатску функцију јер је *на овом простору* пронађена и пећ за топљење стакла, а само насеље је било занатски центар пошто је Тимок у римско време био пловна река. (Блиц, 24.7.2010, 16).

Ређе се у новинском извештају значење статичности исказује изразом у *X простору*:

Прва слана соба заживела је пре више од годину дана на Дефектолошком факултету, под окриљем Специјалистичке ординације МАДУ. И данас, *у том простору* се увек тражи место више. (Вечерње новости, 14.4.2011, рубрика Здравље); То је нешто што вас дефаворизује као неког легалног играча у *политичком простору*. (Политика, 21.7.2013, 5).

Значење статичности у анализираним жанровима ретко се исказује прилошким изразима са лексемом *подручје* (*на X подручју, широм X подручја*):

Аргентински песник Хуан Хелман добитник је овогодишње Сервантес награде, најпрестижнијег књижевног признања *на шпанском говорном подручју*. (Блиц, 2.12.2007, 13); Награду „Златни сунцокрет“ за најбољу књигу *на српском говорном подручју* у свим жанровима додељује компанија „Инвеј“, у чијем је саставу и „Витал“. (Блиц, 5.3.2010, рубрика Култура); „*Широм тог подручја*, а нарочито у селу Вариводе, остале су нетакнуте куће које су биле означене као хрватске, а неозначене куће које су припадале Србима биле су уништене“; посведочио је Берикоф. (Данас, 20.9.2008, 15).

Значење динамичности са примарним значењем правца у новинској висти и новинском извештају исказује се изразом *са X места*, који може бити реализован и у плуралској варијанти, као што показују ексцерпирани примери:

– Поручујем ти *са овог места*: „Ивице Дачићу, ДС те је научила шта је Европа, увела те у причу Европе... немој да бринеш за ким звона звоне – за тобом звоне Ивице Дачићу. (Ало, 9.9.2013, 3); На новинарско питање да ли ће главни магистрални гасовод за југоиточну Европу „Јужни поток“ пролазити кроз Србију, Илић је рекао „да ће се *с компетентних места* врло брзо знати одговор на то питање“. (Прес, 19.12.2007, 8).

Прилошки израз *са X стране* ретко се у новинском извештају користи са правим просторним значењем, као у примерима:

Јао, Анђела моја – понављала је кроз јецаје сломљена бака Славица док је уз помоћ људи који су је придржавали *са обе стране* ишла за белим ковчегом своје унукe Анђеле Б. (5), девојчице из Свилајнца чија је језива смрт потресла целу Србију. (Курир, 3.2.2012, 16); Реч је о импровизованој направи која личи на кутију и има један отвор. *С једне стране* је један осуђеник који „ради“ за цигаре, а с друге се ређају остали осуђеници. (Блиц, 10.8.2008, 16).

Прилошки израз *са X стране* ретко се јавља са просторним значењем у новинском извештају, а знатно чешће се користи у пренесеном значењу, непросторном значењу. Тако се у новинском извештају користи *за означавање сфере актера, његових активности* (Чутура 2010: 80), као у примерима:

– *Са наше стране* предузете су све мере да прихватимо вашу делегацију на највишем нивоу, као и групу навијача која је допутовала истим авионом, па смо у те сврхе уложили додатне напоре и обезбедили све што сте захтевали од наше федерације. (Прес, 21.7.2010, 20); Лечић истиче да топлане имају добру сарадњу са Министарством енергетике и ресорном министарком Зораном Михајловић, као и да су добили обећања да ће држава *са своје стране* учинити све, како би се намирила дуговања привреде према топланамa што би значило значајно олакшање. (Политика, 21.7.2013, 14); Команда Жандармерије је *са своје стране* покренула дисциплински поступак за тешку повреду службене дужности уз суспензију полицијског службеника. (Ало, 29.11.2013, 3).

Прилошким изразом *са друге стране* у новинском извештају углавном се исказује *опште значење супротстављености* (Чутура 2010: 63), као у примерима:

Председник ФС Србије Томислав Караџић презадовољан је „излетом“ у Алжир јер је репрезентација профитирала на више нивоа. *С друге стране*, незадовољан је вестима из Србије... (Вечерње новости, 4.3.2010, 20, рубрика Спорт); Уз одлуку су Форцанови приложили и правно мишљење једног професора са приватног правног факултета у Београду. *С друге стране*, „Делтини“ адвокати поднели су жалбу на одлуку кипарског суда о забрани располагања имовином „Делта максига“ и „Делта рилестејт“. (Политика, 23.7.2010, рубрика Економија); Према документу у који је „Политика“ имала увид, а који је издало Министарство за трговину, индустрију и туризам Републике Кипар, као једини акционара са 100 одсто удела у „Хемслејд трејдинг лимитиду“, у чијем је власништву „Делта холдинг“, наводи се Мирослав Мишковић. *Са друге стране*, у српској Агенцији за привредне регистре као стопроцентни власник „Делта максига“ и „Делта рилестејта“ наводи се кипарски „Хемслејд“. „Делтини“ адвокати, *са друге стране*, поричу да Бранко Форцан има девет одсто акција у компанији. (Политика, 23.7.2010, рубрика Економија); Удео Форм комјуникејшнс у Југохемија менаџменту процењен је на 12 милиона евра иако је стварна вредност не већа од 2,56 милиона евра, тврди Поповић. *С друге стране*, квадратни метар зграда Југохемије у Ресавској процењен је на свега 360 евра у једној и 1.400 евра у другој згради иако се налазе у строгом центру града. (Данас, 21.7.2010, рубрика Економија); То за „Новости“ тврде сви саговорници из врха владајуће коалиције, који истовремено не одбацују могућност да се на биралишта иде 15. јануара. Напредњаке, *с друге стране*, не напушта оптимизам да ће баш током суботњег великог митинга у центру Београда, изненађењем које припремају, приволети Бориса Тадића да попусти. (Вечерње новости, 14.4.2011, 5); Марже су ствар тржишта и то је нешто на шта држава не би требало да има утицај. *С друге стране*, задатак државе је да води рачуна о једној другој, можда много битнијој ствари – о тржишном фер-плеју. (Данас, 20.7.2013, 9).

У нашем корпусу значење правца се изузетно ретко исказује прилошким изразима. Прилошки изрази са именицом *правац* фреквентни су у новинском извештају са пренесеним значењем, које се темељи на просторној метафори АКТИВНОСТ ЈЕ ПУТОВАЊЕ (Кликовац 2004: 25, 151, 153; Чутура 2010: 90). У нашем корпусу чест је израз у *X правцу* са заменичким или придевским детерминатором са значењем оцене, којим се исказује правац у ком се развија ситуација, тј. кретање или усмеравање догађаја:

„Колико сам разумео, и сигнали из Брисела су били управо у *том правцу* да је то заправо неки могући термин у децембру за ванредне изборе“. (Данас, 14.4.2011, 8); „Тражимо од власти, али и од релевантних фактора опозиције да се донесе закон којим би се забранило неонацистичко деловање и истицање нацистичких симбола“, рекао је Нећак и најавио сталне акције у *том правцу* до 9. новембра када се, подсетио је, обележава Дан борбе против фашизма. (Политика, 12.10.2008, 1); – Сарадња с Трибуналом иде у *добром правцу*, јер је решено 99 одсто питања у вези са документацијом и сведоцима. (Данас, 10.9.2008, 1); Дејан Костић, председник УО „Животна помоћ“, истиче да ће учинити све да се дечаци заштите и да ће у *том правцу* предузети одговарајуће мере. (Политика, 11.8.2008, 8).

Прилошки изрази са просторним значењем реализују се у новинским вестима и новинским извештајима превасходно са значењем статичности, односно у у категорији места, најчешће у примарној, локативној форми. Веома је честа њихова употреба у

пренесеном значењу, са непросторним значењем. Најчешће је реч о изразима са именицом *место*, као експонентом архисемског значења, који се јављају у оба жанра. У новинским извештајима за исказивање категорије места користе се још изрази са именицама *подручје* и *простор*. Прилошки изрази просторног значења са значењем динамичности су ретки у нашем корпусу. У новинском извештају реализовани су искључиво са лексемом *правац*, која је носилац архисемске компоненте, а најчешће су употребљени са пренесеним значењем.

Ш.1.1.4.2.3. Прилошки изрази са значењем начина у тексту новинске вести и новинског извештаја

Прилошки изрази са значењем начина реализују се у нашем корпусу као изрази са значењем *класификационог основа*, у којима је начинско значење комбиновано са значењем омогућивача. У нашем корпусу никада се не јављају прилошки изрази са значењем начина које укључује став или стање актера, као ни оценску компоненту.

Прилошким изразима са именицом *ниво* исказује се у новинском извештају значење *класификационог основа* (Чутура 2010: 262). У новинском извештају се често реализују са лексичким елементом у компаративу или суперлативу:

– Са наше стране предузете су све мере да прихватимо вашу делегацију *на највишем нивоу*, као и групу навијача која је допутовала истим авионом, па смо у те сврхе уложили додатне напоре и обезбедили све што сте захтевали од наше федерације. (Прес, 21.7.2010, 20); Отуда за државни криминал *на највишем нивоу* он и не може одговорати – каже Ђорђевић. (Ало, 19.10.2013, 5); Надлежни би требало да испитају корупцију *на већем нивоу*, значи аутомобиле, виле... мада ни то не мора да буде знак таквих радњи – рекао је Бајец за Прес. (Прес, 14.4.2011, 8).

Поред лексичког елемента у компаративу или суперлативу, други лексички елементи (показна заменица, присвојни придев) улазе у састав прилошких израза са именицом *ниво* у новинском извештају. Ови прилошки изрази реализују се у новинском извештају у две форме. Честа форма је „НА + локатив“⁶³, у којој уз именицу *ниво* може стајати детерминатор, најчешће у виду конгруентног атрибута, тек понекад у виду неконгруентног атрибута, као у примерима:

⁶³ Ова форма се наводи као једина форма прилошког израза са именицом *ниво* (Ковачевић 2007: 38).

Директор Клиничког центра Србије доц. Ђорђе Бајец такође сматра да министар у сваком случају мора да пронађе нека решења, иако је мишљења да корупција није *на том нивоу* како се представља у јавности. (Прес, 14.4.2011, 8); Предлози стручњака за решавање проблема: – израда протокола о поступању *на оперативном нивоу* којим се одређује када и како, у којим роковима и по чијој пријави поступа полиција, центри за социјални рад, здравствене установе и правосудни органи [...] – сарадња *на државном и локалном нивоу* (Данас, 5.8.2008, 5, антрфиле); Међутим, ни сви чланови Радне групе не знају за договор постигнут *на нивоу парламентарне већине*. (Блиц, 6.4.2011, 7); *На нивоу државе*, у милионере спада 0,85 одсто становништва, укупно 72.100 Аустријанаца. (Вечерње новости, 8.6.2012, рубрика Планета); „Иначе, током његовог мандата, осим *на личном нивоу* ти сусрети нису имали конкретан бенефит за државу Србију, нити је решено макар једно питање које оптерећује две земље“, навела је, између осталог, Пакова. (Ало, 19.10.2013, 3); Председник ФС Србије Томислав Караџић презадовољан је „излетом“ у Алжир јер је репрезентација профитирала *на више нивоа*. (Вечерње новости, 4.3.2010, 20 рубрика Спорт).

Плуралска варијата форме „НА + локатив“ је ређа, а она нема значење степена квалификације начина, као у последњем примеру. Прилошки изрази са именицом *ниво* у новинском извештају јављају се и као део аналитичког предиката:

„Сложили смо се око тога да је могуће дијалог подићи *на политички ниво*, то јест *на виши ниво* самих преговарача у циљу решавања тежих питања и лакше имплементације договора постигнутих са Приштином“, рекао је Стефановић. (Курир, 4.7.2012, рубрика Политика); Тако су свели однос само *на технички ниво*. (Данас, 20.7.2013, 7).

У новинском извештају фреквентан је још један прилошки израз са значењем *класификационог основа*, а то је израз *на X основи* са придевским детерминатором:

У извештају се иначе наводи да културну разноликост треба третирати као богатство, а не као претњу и указује да инциденти *на етничкој основи*, који су посебно били изражени у време режима Слободана Милошевића, бившег председника Србије, и даље постоје у Србији, али да их је далеко мање. (Данас, 2.10.2008, 2); Пред истим судом, иначе, у току је још један поступак због напада *на расној основи*, пошто је чак 26 навијача Борца оптужено за вређање фудбалера Чачана, Мајка Темвањере из Зимбабвеа, на утакмици против Вождовца пре две године. (Политика, 22.10.2008, 12); Оптужени су 7. марта, око 15.40 часова, прво вређали *на расној основи* Соломона, који је био на проби у ФК Борац, а потом га и физички напали. (Вечерње новости, 22.10.2008, 18); Сва четворица су оптужени да су 7. марта, по завршетку фудбалске утакмице између Борца и Бежаније, у близини стадиона вређали *на расној основи* Опокуа, говорећи му „Шта радиш овде црнчуго“, „Умри црнац“, „Црнчуго, стани да те бијемо“, а псовали су му и „црначку мајку“. (Данас, 23.10.2008, 29).

Исто значење се у новинском извештају ретко исказује изразом *по X основу*:

По том основу, Агрожив је постао власник дела капитала у друштвеним фирмама, али се јавља сумња да је ту реч о фингирајућим привредним активностима иза којих се крије користољубље – рекао је за Данас адвокат Слободан Шошкић. (Данас, 26.4.2008, 6).

Прилошки изрази са именицом *пут* у нашем корпусу новинских вести заступљени су тек са два примера, док су у корпусу новинских извештаја чешћи. Најчешће је реч о

изразима са неиспустивим детерминатором у беспредлошком инструменталу, чији је детерминатор придев, као у изразима *насилним путем*, *мирним путем*, *писаним путем* или заменица, као у изразу *овим путем*:

У полицији је речено да је приликом обдукције бебиног тела утврђено да је смрт изазвана *насилним путем* [→ насилно]. (Курир, 19.8.2008, 11); Антисемитизам се не може више спречити, треба дакле развити његов програм и *мирним путем* [→ мирно] решити то питање. (Данас, 21.10.2008, 5); Како се наводи, „Југохемија“ је дала краткорочну позајмицу компанији „Делта стар“ у износу од 480 милиона динара и, по истицању важности уговора, *писаним путем* [→ писмено] захтевала је информацију о враћању дуга, како би менаџмент могао да донесе одлуку о евентуалној реализацији менице. (Блиц, 21.7.2010, рубрика Вести); Ђелије које се убризгају *овим путем* [→ овако] требало би да постану праве, функционалне и зреле срчане мишићне ћелије. (Прес, 15.10.2009, Вести дана).

Прилошким изразима са именицом *пут* у инструменталној форми исказује се начин на који субјекат остварује радњу, с тим што је начинско значење комбиновано са значењем омогућивача (Чутура 2010: 246).

Пошто су ови изрази замењиви еквивалентним прилозима, они као декомпоноване језичке јединице нису погодни за жанр новинске вести, али налазе своје место у новинском извештају, па тако не може бити речи о томе да су одлика публицистичког функционалног стила у целини, па чак ни његовог информативног подстила, већ само оних његових жанрова који дозвољавају овакве функционалностилске изборе језичких средстава, као што је случај са новинским извештајем.

У клаузама са *verba dicendi* у новинским извештајима често налазимо прилошки израз „ПУТЕМ + генитив“, којим се исказује који канал комуникације користе учесници глаголом означеног чина комуникације, што показује велики број ексцерпираних примера:

Наводно, *путем чланака у новинама* аутори обавештавају хашке бегунце, превасходно Младића, о томе колико су му се службе безбедности приближиле, када треба да промени локацију, али и од кога долази главна претња за његово лоцирање. (Курир, 11.9.2008, 5); Сумња се и да се *путем неких средстава информисања* најтраженијем хашком бегунцу шаљу поруке. (Блиц, 12.9.2008, 2); Најчешћи извор информација новинарима су државни органи што је ако се узме у обзир незаинтересованост за тему Рома и логично, пошто државни органи углавном и комуницирају *путем организованих конференција за новинаре*, с којих се у штампи појави углавном вест или извештај, неретко преузети од агенција. (Данас, 9.10.2008, 16); Део чланова Радне групе који је требало да учествују у изради закона није знао ни садржај радне верзије закона, нити да је он прослеђен Венецијанској комисији, већ су то сазнали *путем интернета*. (Блиц, 6.4.2011, 7); „Гинеколог тражио мобилни телефон да породи жену“, „неурохирург се СМС-ом хвалио супрузи да је током смене зарадио квадрат стана“, „лекар тражио мито за непостојећу ’заштиту за живац’“, само су неки од случајева за које је јавност у последњих неколико месеци сазнала *путем медија*. (Ало, 29.11.2013, 4).

Прилошки изрази са значењем начина у нашем корпусу реализовани су са значењем *класификационог основа*. Декомпоноване језичке јединице супституентне прилозима за начин нису одлика жанра новинске вести, али су фреквентне у новинском извештају, у ком су реализоване са именицама *ниво*, *основа* и *пут*.

III.1.1.4.2.4. Прилошки изрази са значењем узрока у тексту новинске вести и новинског извештаја

Инвентар прилошких израза са значењем узрока у српском језику далеко је већи од броја њима конкурентних прилога (Недељковић 2012: 234). У нашем корпусу најчешће исказују најопштије каузално значење, мада је у новинским извештајима присутна употреба и оних прилошких израза у којима долази до семантичке диференцијације типа узрока.

Прилошки израз *због тога* увек је заменљив прилозима *зато* и *стога* (Чутура 2013: 47). У новинским вестима се среће врло ретко и то увек у оквиру туђег говора, као у примерима:

Беко наводи да држава Србија има проблем са бизнисменима, и да су *због тога* привредници у потпуној дефанзиви. (Ало, 1.4.2013, Вести); Илић мр Велимир је јавно изнео тенденциозну неистину да је Лига социјалдемократе Војводине сепаратистичка странка и *због тога* ћемо против њега поднети кривичну пријаву због клевете, највио је јуче председник ЛСВ Ненад Чанак. (Данас, 15.3.2008, 5).

У нашем корпусу вести ниједним примером није потврђена употреба предлошко-заменичких прилошких израза *услед тога*, *зарад тога*, *захваљујући томе*, *на основу тога*.

Прилошки израз *због тога* фреквентнији је у новинском извештају, у ком га налазимо како у ауторском тако и у неауторском говору, као што показују примери:

Правни заступник „Делта холдинга“ наглашава да је *због тога* компанија „Делта стар“ поднела кривичне пријаве против одговорних особа и затражила постављање привремене управе у фирмама „Југохемија“ и „Југохемија менаџмент“. (Блиц, 22.7.2010, рубрика Вести); Александар Вучић, заменик председника СНС, изразио је јуче уверење да ће после митинга те странке у суботу власт саопштити датум одржавања парламентарних избора, јер ће им „дати понуду коју неће моћи да одбију“, али и *због тога* што ће се 16. априла окупити толико људи који се неће разилазити. (Данас, 12.4.2011, 8); Тако да опозиције, сем ДСС-а (21 посланик), и нема, и *због тога* најгоре медијски пролази, истиче Самарџић. (Политика, 21.7.2013, 5); Између 40 и 50 одсто оних који су 6. маја прошле године гласали за ДС сада су неопредељени“, истиче Благојевић, који оцењује да ДС-у недостаје осмишљен јавни наступ и

снага гласа (делом и *због тога* што им медији више нису толико доступни као раније). (Политика, 21.7.2013, 5); Стојановић се сумњичи за покушај убиства, а након хапшења бранио се да је био пијан до те мере да се догађаја једва и сећа. Правдао се да је жену А. Д. хтео само да заплаши, да је пиштољ опалио, наводно, нехотице, те да се *због тога* каје. (Ало, 25.10.2013, 6); Сви они су почетком деведесетих година широм Србије улагали новац у „Југоскандик“, како би уз високе камате извукли велики профит за кратко време. Неки су *због тога* продавали и некретнине, возила и драгоцености да би новац уложили у штедионицу. (Ало, 19.10.2013, 5).

Последња два примера део су бекграунда новинских извештаја, односно представљају новинарево указивање на узрочно-последичну везу међу догађајима. У новинском извештају фреквентан је и прилошки израз *због чега* са заменичко-упитним значењем, семантички еквивалентан прилогу *зашто* (Чутура 2010: 312), најчешће употребљен као конститутивни елемент узрочне клаузе:

Због чега су они послати у Ниш и како су се понашали, њима нека служи на част. Дошли су с намером да провоцирају и направе проблем. Могли су да изазову још већи инцидент, јер је на базену било око 3.000 српских навијача. *Због чега* су они били ту, најбоље би било да нам одговори ВС Црне Горе. (Прес, 21.7.2010, 20); „То је данас тако потребно нама и читавоме свету, јер саобраћај узима велики данак, *због чега* је једна велика поука свима нама да без благослова божјег никуд не крећемо и ништа не почињемо у свом животу“, поручио је патријарх. (Куир, 21.7.2010, 17); Већински власник електронских медија, према важећем закону, иначе, не може бити инострано правно лице, односно може бити максимално са 49 одсто удела, *због чега* је вероватно холандска компанија БД Медиа Инвест морала да се региструје у Београду под другим називом како би била власник ТВ Нова. (Данас, 20.7.2013, 7); Газда Језда је првостепеном пресудом био осуђен на пет година затвора, међутим, апелација је у својој одлуци преквалификовала кривично дело за које се терети чиме је утврђено да је наступила застарелост, *због чега* је ослобођен. (Ало, 19.10.2013, 4).

Прилошки израз *на основу тога* користи се само у новинском извештају да искаже каузално значење са додатним семантичким обележјем *критеријум*, као у примерима:

Како је навела, долази се у „апсурдну ситуацију да се после три године размишља да ли је нечији избор био добар или не, и то *на основу тога* да ли су Високи савет судства или Државно веће тужилаца погрешно применили одлуку о критеријумима за избор“. (Куир, 26.6.2012, рубрика Друштво); Имовина тих фирми стављена је под хипотеку банака. Овако сачињени финансијски извештаји, са неистинитим увећаним износима, приказивани су пословним банкама које су им *на основу тога* одобравале кредите. (Вечерње новости, 25.4.2008, 11).

Прилошки израз *услед чега*, који садржи додатно семантичко обележје супсумтивности последице под ситуациони узрок (Ковачевић 1988: 230), налазимо у новинском извештају. Њиме се врши семантичко диференцирање типа узрока, као и изразом *на основу тога*, па се овај подтип каузалног значења, као семантички обележен,

не јавља у нашем корпусу у новинској весту, већ само у новинском извештају, што ћемо потврдити примерима:

Проширио је послове трговине дрветом на међународно тржиште, *услед чега* је две, три године након оснивања овог предузећа од Мишковића и добио акције тадашње „Делте“. (Блиц, 21.7.2010, рубрика Вести); Наш први пацијент има 67 година и имао је тежак инфаркт, *услед чега* му је оштећен срчани мишић. (Прес, 15.10.2009, Вести дана).

У новинским извештајима фреквентне су конструкције са узрочним значењем *из X разлога*:

Иако је у среду увече министар полиције Ивица Дачић најавио да „МУП неће дозволити одржавање ниједног скупа“, Данасу је јуче из МУП-а саопштено да је једини скуп који је званично забрањен *из безбедносних разлога* онај који су најавили екстремни десничари. (Данас, 10.10.2008, 1); Како је агенцији Бета изјавио адвокат Тома Фила, Милутиновића је суд пустио *из здравствених разлога*. (Курир, 10.9.2008, 3); Хашки трибунал пустио је *из здравствених разлога* на привремену слободу бившег председника Србије Милана Милутиновића. (Вечерње новости, 11.9.2008, 6); Хашки трибунал може привремено да их пусти и *из хуманитарних разлога*, када, на пример, имају смртни случај у породици, морају да присуствују сахрани или су лошег здравственог стања – каже бранилац Франка Симатовића. (Вечерње новости, 11.9.2008, 6); Разматрање извештаја који садржи и Нацрт резолуције до сада је било одлагано више пута *из техничких разлога*, тако да је у односу на период пре три године, када је написана првобитна верзија, текст резолуције значајно промењен и допуњен. (Данас, 2.10.2008, 2); Адвокат Делте Поповић јуче је рекао да Форцанова и њена сестра *из непознатих разлога* нису обавестиле холдинг да дуг доспева на наплату. (Данас, 21.7.2010, рубрика Економија).

Учесталост конструкција са лексемом *разлог* узрокована је и чињеницом да је реч о експоненту најопштијег подтипа узрочног значења, а и сама форма *из X разлога* уједно је најчешћа у општој употреби (Чутура 2010: 319). У нашем корпусу новинских вести их нема, док се у корпусу новинских извештаја јављају и у виду проширене конструкције, како би се значење узрока додатно спецификовало, као у примерима:

– Не могу да говорим о оном што је навела девојка *из искључиво етичких разлога*. (Курир, 23.8.2008, 10); Током 2007. године, *из неког од тих разлога*, 258 људи је потпуно лишено родитељског права. (Вечерње новости, 24.8.2008, 16); Већ тада су Форцан и Милеуснић-Ацић могле да упозоре на доспеће тог дуга, међутим, то нису учиниле, *из нама непознатих разлога* – нагласио је Поповић и додао да „Делта холдинг“ није имао никакав увид у пословање „Југохемије“ и „Делта стара“. (Блиц, 22.7.2010, рубрика Вести).

Прилошки изрази са именицом *разлог* јављају се и када су заменљиви монолексемским прилогом, као у примерима:

– Нисмо *без разлога* [→ безразложно] тражили копију личне карте Ратка Младића и до ње смо дошли уз велике муке – рекао је кратко Вукчевић. (Политика, 12.9.2008, 7); Очеви ретко

убијају децу, а када се одлучете на тај чин, то је *из разлога* [→ зато] што⁶⁴ желе да науде супругама. (Блиц, 12.8.2008, 14).

Синонимним заменичким прилошким изразима *поводом тога* и *тим поводом* исказује се специфично узрочно значење, јер је повод увек једна карика у ланцу узрока, односно неделујући узрок који потпомаже, због већ присутних узрока, да у датом моменту дође до реализације неке радње (Ковачевић 1988: 58). Ове прилошке изразе налазимо ређе у вести и чешће у новинском извештају, за увођење радње која се у датом тренутку десила одређеним поводом:

Синонимним избором компанија „Мис 1992“ уједно је прославила 15 година успешног пословања, па је *тим поводом* после избора уприличена гала журка. (Прес, 20.12.2007, 46); Традиционалним пројектом шкотске NVO Blythswood Care и Црвеног крста, у Великој Британији је у току припремање неколико десетина хиљада пакетића који ће пред Нову годину бити уручени краљевачким ђацима, расељеним и избеглим лицима, људима из колективних центара и Геронтолошког центра. *Тим поводом*, протекле недеље у Краљеву боравио је господин Фил Шортхаус, регионални менаџер за логистику и развој за подручје Балкана при шкотској НВО Blythswood Care. (Прес, 17.12.2007, 7); Он је пре десетак дана за „Вечерње новости“ говорио да у странци и даље постоји криза „*поводом тога* да ли је Драган Ђилас успео да се наметне као лидер и може ли истовремено да води странку, буде градоначелник, бизнисмен...“ (Политика, 21.7.2013, 5); Едвард Јерин, окружни тужилац, изјавио је *поводом тога* да су истражни поступци против лесковачких судија покренути у Прокупљу и Врању. (Вечерње новости, 16.4.2008, 11); Посланик Савеза војвођанских Мађара (СВМ) Балинт Пастор изјавио је јуче *тим поводом* да је стање права националних мањина у Србији боље у односу на период 2004. и 2005. године. (Данас, 2.10.2008, 2).

Да закључимо. У новинској вести јавља се само стилски неутралан прилошки израз *због тога* са најопштијим каузалним значењем (Чутура 2010: 313), док у новинском извештају осим најопштијег каузалног значења и одређени подтипови каузалног значења бивају исказани изразима *на основу тога*, *услед чега*, *из X разлога*. Узрочно-упитни везнички израз *због чега* је семантички подударан прилошком изразу *због тога*, али није потпуно аналоган (Ковачевић 1998: 118; Ђуркин 2013: 283).

Прилошки изрази са значењем узрока у нашем корпусу најчешће исказују најопштије каузално значење, а у новинским извештајима присутни су и прилошки изрази у којима долази до додатног спецификовања значења узрока. У новинским вестима изрази са значењем узрока јављају се ретко, и то у оквиру туђег говора, док се у новинским

⁶⁴ Прилог је овде део сложеног везничког изрази насталог срастањем заменичког прилога *зато* и везника *што* (Ђуркин 2013: 188).

извештајима јављају како у ауторском тако и у туђем говору, најчешће у оквиру бекграунда извештаја, у ком се осветљава узрочно-последична веза међу догађајима.

III.1.1.4.2.5. Прилошка значења неизрецива прилозима у тексту новинске вести и новинског извештаја

На основу семантичког критеријума класификовали смо конструкције којима се исказују значења неисказива прилозима у тексту новинске вести и новинског извештаја на оне са значењем сврхе, околности и адитивности.

Конструкције са именицом *циљ* реализују се у тексту новинског извештаја у виду предлошко-падежних конструкција *у циљу*, *с циљем*, које имају допуну у виду синтагме или зависне клаузе, што илуструју следећи примери:

У извештају о питању националних мањина у Србији, чији је аутор Немац Јирген Херман из Одбора за правна питања и људска права, Србија се позива да настави напоре *у циљу побољшања положаја националних мањина* и да „предузме све неопходне мере како би се избегло избијање новог међуетничког насиља“. (Данас, 2.10.2008, 2); Хараћија затражио од Морине да контактира са заштићеним сведоком ПЊ, који је био у једној страни земљи и да уговори састанак са њим, „*с циљем да га убеди да промени исказ против Харадинаја*“. (Политика, 9.9.2008, 8).

Прилошки изрази са именицом *сврха* не јављају се у новинским вестима, док се у новинском извештају реализују у форми *у X сврху/сврхе*, као у примерима:

Они најбоље знају коме су и *у коју сврху* поделили улазнице које су добили. (Прес, 21.7.2010, 20); – Са наше стране предузете су све мере да прихватимо вашу делегацију на највишем нивоу, као и групу навијача која је допутовала истим авионом, па смо *у те сврхе* уложили додатне напоре и обезбедили све што сте захтевали од наше федерације. (Прес, 21.7.2010, 20); Он тврди да никаква петиција нити потписи *у ту сврху* нису сакупљани у Жандармерији. (Данас, 20.7.2013, 3); Како незванично сазнајемо, писмо са потписима 140 високих старешина МУП-а и Жандармерије, као и 1.800 њених припадника, није подршка смењеном команданту, већ су они прикупљани *у друге сврхе* и злоупотребљени. (Данас, 20.7.2013, 3).

Акузативни израз са именицом *сврха* и заменичком или придевском лексемом у функцији обавезног детерминатора представља једини прилошки израз за исказивање намере у нашем корпусу, а његова употреба потврђена је само у извештајима. Осветљавање узрочно-последичних веза међу догађајима, а нарочито семантичко диференцирање каузалних значења припада домену новинског извештаја а не новинске вести, па отуда употреба прилошких израза са значењем узрока спада у диференцијалне карактеристике новинских вести и извештаја.

Прилошки изрази са значењем околности, неизразиви прилозима, фреквентни су у новинском извештају, где налазимо изразе са именицама *околност*, *прилика* и *ситуација*:

Иначе, на истом месту пре скоро годину дана, и *под сличним околностима* у дубоки дрински кањон сурвао се и погинуо брачни пар Зорлак из Горажда. (Политика, 8.3.2008, 12); „Уз максимално ангажовање свих играча и подршку публице, уз синергију која се прави на паркету Пионира, *упркос свим отежавајућим околностима* и мотивисаном и квалитетном противнику, верујем да ћемо славити“. (Курир, 5.10.2013, Кошарка); Дакле, нисмо губили време, а *овом приликом* не бих причао о томе колико ће се новца одвојити за награде. (Вечерње новости, 4.3.2010, 20 рубрика Спорт); „Осим организатора, који су се претходног пута добро показали, ту су и полиција и друге безбедносне службе, тако да не би требало да дође до нереда у којима би био већи број грађана. Мада, у *таквим ситуацијама* никад се не зна“, закључује Требјешанин. (Данас, 12.4.2011, 8); Почасни председник ДС и бивши председник Републике Борис Тадић изјавио је јуче у Бањалуци да реконструкција Владе Србије делује као „шпанска серија“ и да разуме првог вицепремијера Александара Вучића, јер се и он сам налазио у *сличној ситуацији*. (Данас, 20.7.2013, 4).

Док у новинским извештајима налазимо прилошке изразе са значењем околности са већим бројем лексема и у различитим формама, у корпусу новинских вести једини прилошки израз са значењем околности је *том приликом*, потврђен малим бројем примера:

Том приликом оне су лакше повређене. (Курир, 8.8.2008, 10); Међутим, ухапшен је због друге крађе и морао је да да узорак за ДНК анализу, па је *том приликом* утврђено да је управо он украо и торбицу. (Прес, 31.12.2007, 28); *Том приликом* цип се неколико пута преврнуо, а тешке повреде задобио је његов сапутник Енис Џанковић, који је од тешких повреда преминуо у подгоричком Клиничком центру. (Прес, 10.12.2007, 14).

Као што примери показују, у новинској вести присутан је само синтагматски израз *том приликом*, који се користи са „чистим“ значењем околности (Чутура 2010: 325), док у новинским извештајима налазимо и прилошке изразе са додатним семантичким компонентама поред значења околности. Тако употреба заменичког израза *при том(е)*, који поред значења околности *увек садржи и компоненту истовремености* (Чутура 2010: 325), није потврђена у корпусу новинских вести већ само у корпусу новинских извештаја:

При томе, пратићемо светску цену малине. (Политика, 24.7.2010, рубрика Економија); Већ солидна већина владајуће коалиције у републичком парламенту добијала је и додатну подршку од делова опозиције у зависности од законских предлога или тема о којима се расправљало, а *при том* су се опозиционе посланичке групе осипале и удаљавале од могућности сложнијег наступа против власти. (Политика, 21.7.2013, 5); *При том* се заборавља да је књижарство заправо етички бизнис. (Данас, 22.10.2008, 5); Тако, према подацима МУП, просечно годишње 5.000 малолетника у Србији почини око 7.500 кривичних дела. *При томе*, сваки седми малолетник млађи је од 14 година, док је сваки 17. женског пола. (Вечерње новости, 10.8.2008, 13).

Прилошки изрази са значењем околности са именицама *случај* и *услов*, који делимично потпадају под значење околности (Чутура 2010: 325), фреквентни су у извештају, док су у вести ретки. У нашем корпусу фреквентан је израз у *X случају*:

То нису решења, него у *најбољем случају* полурешења. (Прес, 20.12.2007, 6); Он је нагласио да је Мађарска заинтересована за „Јужни гасовод“ у *сваком случају*. (Прес, 10.12.2007, 8); – Та операција се ради и код нас, али на класичан начин, што му није одговарало зато што у *том случају* опоравак траје дуже. (Политика, 22.7.2010, рубрика Спорт); – У *том случају* би се пословање „Југохемије“ вратило у нормалне оквире и „Делта холдинг“ би обуставио све поступке које је покренуо ради заштите интереса акционара. (Блиц, 22.7.2010, рубрика Вести); У *сваком случају*, на овим просторима немамо мермерних стајаћих фигура ни трачког коњаника ни богиње Дијане – објашњава мр археологије Маја Живић из Народног музеја Зајечар и додаје да је велики недостатак то што у Србији нема пуно стручњака који се баве историографијом култа. (Блиц, 24.7.2010, 16); Директор Клиничког центра Србије доц. Ђорђе Бајец такође сматра да министар у *сваком случају* мора да пронађе нека решења, иако је мишљења да корупција није на том нивоу како се представља у јавности. (Прес, 14.4.2011, 8); То у *сваком случају* није пријатна ситуација за ДС, сматра Миливојевић. (Данас, 14.4.2011, 8); Иако се трговци бране тиме да марже у Србији нису толико велике и да су у поређењу са профитом који остварују можда и најниже у региону, разлика у цени само у *овом случају* пример је купцима да морају широм да отворе очи и купују тамо где се трговци мање „уграђују“. (Данас, 20.7.2013, 9).

Само прва два примера од наведених ексцерпирана су из новинских вести. У новинском извештају налазимо и плуралску варијанту овог израза:

Лифтови се у *оваквим случајевима* не користе. (Политика, 5.6.2012, 13); У *оваквим случајевима*, најчешће се изриче новчана, или условна казна затвора – каже наш саговорник. (Курир, 22.2.2012, 15); Ипак, у *одређеним случајевима*, када је губитак крви значајан, употреба апарата за аутотрансфузију умногоме доприноси безбедности ове процедуре и постала је свакодневица и у овој грани хирургије. (Вечерње новости, 5.10.2011, рубрика Вести).

Док у корпусу новинских вести нема потврде за употребу прилошких израза са значењем околности са именицом *услов*, у новинском извештају најфреквентнији је локативни израз типа у *X условима*, а налазимо још израз *под X условима* (у последњем примеру):

– Ми у фудбалу чинимо све да помогнемо клубовима како би могли да раде у *много бољим условима*. (Вечерње новости, 4.3.2010, 20, рубрика Спорт); – Ми смо једна од ретких соба у којој се ради контролисана халотерапија, а то је готово немогуће на прави начин извести у *кућним условима* – каже Биљана Хинић, власница „Сорелакса“. (Вечерње новости, 14.4.2011, рубрика Здравље); – Професор на Универзитету у Калифорнији Џејмс Фицпатрик први је дошао на идеју да искористи продукте који се добијају узгајањем неонаталних везивних ћелија, односно везивних ћелија коже беба, приликом раста вештачке коже у *лабораторијским условима* и на специјалним подлогама. (Прес, 24.6.2012, рубрика Здравље и

наука); Заштита података о личности обезбеђује се свима *под једнаким условима*. (Блиц, 1.1.2009, рубрика Друштво).

Предлошко-заменички прилошки изрази са значењем адитивности, неизразиви прилозима, не јављају се у вестима, док се у новинским извештајима јављају изрази *пored тога, осим тога, између осталог, уз то*:

Пored тога, терапија се изводи по препоруци и под надзором лекара у серијама три до четири пута годишње. (Вечерње новости, 14.4.2011, рубрика Здравље); Јетра има три система крвотока: два који улазе у њу и један који из ње излази. *Осим тога*, јетра лежи на највећој вени у људском организму, такозваној шупљој вени. (Вечерње новости, 5.10.2011, рубрика Вести); У питању је козметичка линија која садржи факторе раста – мале протеинске молекуле који се луче у организму као реакција на различите стресове, а *између осталог* и на повреду коже. (Прес, 24.6.2012, рубрика Здравље и наука); Далеко испод нуле, оценио је Тадић, била је политика садашњег председника који је подржавао политички криминал, која се заснивала *између осталог* и на злурадним коментарима на убиства премијера и новинара и блокирала све демократске промене у Србији, као и сва могућа решења за проблем Косова – нагласио је Тадић, који је и навео да Николић покушава да се дистанцира од политичке одговорности за оно што је чинио деведесетих година прошлог века. (Ало, 19.10.2013, 2); Он је рекао, како преносе поједине агенције, да „постоји велики проблем, пошто се у Новом Саду налази споменик Јаши Томићу који је био познати антисемита и, *уз то*, још и осуђени убица“. (Политика, 24.10.2008, 8); – Сваки случај је скуп много фактора. Као што је психопатологија, болест која је скривана и није лечена. *Уз то*, породични проблеми се нису решавали, нагомилавају се и, када дође „жута минута“, све исплива. (Блиц, 12.8.2008, 14).

Да закључимо. Прилошки изрази неизразиви прилозима фреквентни су у новинским извештајима где се реализују са именицама *циљ, сврха, околност, прилика, ситуација, случај, услов, процена* или у виду предлошко-заменичких израза (*при том, pored тога, осим тога, између осталог*). Неки од ових израза потврђени су у вестима мањим бројем примера, јер вест као најкондензованији од свих информативних жанрова не пружа информацију о пропратним околностима и значењима као што су намера, концесивност, адитивност, и сл.

О употреби прилошких израза можемо закључити да је фреквентнија у тексту новинског извештаја него у тексту новинске весте. Такође, вест одликује сведен број структурних модела реализован са именицама које су носиоци прототипске особине, док извештај одликује већа разуђеност и додатна спецификација значења. Када је реч о прилошким изразима са временским значењем, у новинским вестима нешто фреквентнији су једино прилошки изрази са значењем темпоралне локализације. Прилошки изрази са именицама са значењем периода недефинисаног трајања и изрази са значењем мере

времена и учесталости одлика су новинских извештаја, док се у новинским вестима не јављају. Када је реч о прилошким изразима са просторним значењем, реализују се у новинским вестима и новинским извештајима преваходно са значењем статичности, док се динамичност исказује прилошким изразима само у новинским извештајима. Прилошке изразе са значењем узрока налазимо у оба анализирана жанра са најопштијим каузалним значењем, док се у новинским извештајима јављају и прилошки изрази у којима долази до додатног спецификавања значења узрока, најчешће у оквиру бекграунда. Прилошки изрази са значењем начина са значењем класификационог основа и прилошки изрази неизразиви прилозима одлика су новинских извештаја, док их у нашем корпусу новинских вести нема. Употреба прилошких израза је диференцијална црта новинских извештаја.

Употреба прилошких израза у случајевима када постоји могућност избора између прилога и семантички еквивалентног прилошког израза најчешће указује на интенцију говорног лица (новинара или особе чија изјава је цитирана у тексту вести или извештаја) да свој исказ учини бирократизованим. Додатне разлоге употребе прилошких израза са временским значењем треба тражити у субспецификацији значења, а ређе је реч о изразима који нису супституентни прилозима већ попуњавају празно место у систему.

III.1.2. Англицизми у тексту новинске вести и новинског извештаја

Императив објективног, концизног и учинковитог преношења информација у новинској вести и новинском извештају налаже сврсисходан избор лексичких средстава. Осим тога, и социолингвистички фактори⁶⁵ утичу на избор лексике у штампаним медијима, па ћемо анализирати узрок и сврху употребе англицизама у новинским вестима и новинским извештајима које објављује српска штампа, степен њихове адаптираности морфолошком систему језика примаоца (фонолошком адаптацијом се нећемо детаљније бавити), као и тематска условљеност фреквентне употребе англицизама⁶⁶.

⁶⁵ „Одређени начин примене комуникације и језика најчешће се поистовећује са одређеним начином схватања друштва и културе, са различитим културним ситуацијама и идеолошким ставовима.“ (Јоковић 1997: 221)

⁶⁶ Термин англицизам има два одређења: „1. енглеска ријеч, израз, изрека или конструкција преузета у који други језик; 2. особина енгл. ријечи или енгл. језика“ (Симеон 1969: одредница *англицизам*). Термин англицизам употребљавамо у првом од наведених значења.

Глобализација, друштвене, економске и политичке промене, процес транзиције и евроинтеграције рефлектују се у језику медија у виду честе употребе англицизама. Последњих година присуство елемената енглеског језика у језику медија у Србији предмет је бројних истраживања (Прћић 2005; Обрадовић 2008: 127–144; Станојевић 2008: 145–151; Јањић, Чутура 2010: 48–50; Јањић 2010: 311–321; Чутура, Ћирковић-Миладиновић 2011: 153–168, итд.). Претерана употреба англицизама може се схватити као знак доминације англосаксонске културе. Добро је позната веза између економске, технолошке и културне моћи одређене државе и доминације језика, уз употребу технологије нових медија, што је додатни фактор глобализације (Кристал 2003: 86–122). Процес посредног позајмљивања речи из енглеског језика одвија се најинтензивније преко масовних медија, јер су штампа, радио, телевизија, филм, музика најефикаснији посредници (Филиповић 1986: 50). Све то је енглеском језику обезбедило статус доминантног језика даваоца. У новије време њима се придружује интернет, а најмоћнији медиј у посредном позајмљивању лексике свакако представљају средства информисања, које одликује вишеструка повезаност са политичким, економским и културним структурама моћи и огроман утицај на језичке навике рецепијената.⁶⁷

Честа употреба англицизама у информативним жанровима публицистичког функционалног стила повећава удео штампаних медија у процесу језичке англоглобализације. Снажан утицај забавних жанрова на домен вести доводи до појаве хибридних жанрова у публицистичком стилу, у којима примећујемо велику заступљеност англицизама. У нашем корпусу показало се да је интерполација читавих реченица на енглеском језику најприсутнија у вестима и извештајима који преносе називе музичких и филмских дела у оригиналу, без икаквог прилагођавања. Сирови англицизми најприсутнији су у текстовима који се тичу популарне културе, нових техничких достигнућа или интернета. Реч је о терминима преузетим из енглеског језика и медији их често користе ортографски и морфолошки неадаптиране, без обезбеђеног превода и транскрипције.

⁶⁷ „Средства информисања претварају се у циновске гласноговорнике, њихова се моћ покушава искористити за превазилажење етничких, културних и језичких баријера, за једну нову светску глобализацију и стандардизацију.“ (Коковић 1997: 358)

Енглески се може јављати „унутар матерњег језика (на нивоу речи кроз позајмљивање, те синтагми и реченица кроз калкирање, као и кроз друге случајеве примене увезене норме, нарочито оне правописне), или поред матерњег језика (с обезбеђеним преводом, када се ова два језика користе истовремено), или чак изнад матерњег језика (без обезбеђеног превода, као у убацивањима изговореног и написаног енглеског језика, када је матерњи језик потиснут у целости)“ (Прћић 2005: 16). Разликујемо три типа англицизама у зависности од степена њихове адаптације: очигледне, скривене и сирове англицизме (Прћић 2005: 121). Очигледни и скривени англицизми су уобичајени у нашем језику, док су сирови англицизми новија појава⁶⁸.

Примарна адаптација позајмљеница подразумева несталне промене карактеристичне за двојезичност и контакте језика који нису чврсти ни стални, док код једнојезичности и потпуне интегрисаности позајмљенице у језик прималаца говоримо о секундарној адаптацији (Филиповић 1986: 57). Стога англицизми у нашој грађи најчешће показују секундарну адаптацију. Реч је о сталним, непроменљивим променама на фонолошком, морфолошком, семантичком и лексичком нивоу (Филиповић 1986: 57).

У новинским вестима и новинским извештајима са темом економије често налазимо називе предузећа и компанија на енглеском језику пренете у текст трансфонемизацијом:

Полиција претпоставља да су користили око 100 платних картица, а новац су подизали, не само у Београду, већ широм Србије и то са рачуна „*Рајфајзен*“, „*Волкс*“, „*Сосиете женерал*“, „ЕФГ“, „*Хипо-алпе адрија*“ и „*Металс*“ банке. (Блиц, 7.12.2007, 14); Према Динкићевом нацрту закона грађани би бесплатно добили по 15 одсто акција у Нафтној индустрији Србије, „*Јат ервејзу*“, Електропривреди Србије, „Телекому“, Аеродрому „Никола Тесла“ и фабрици лекова „Галеника“. (Блиц, 17.11.2007, 10); Постоји документ о преносу девет одсто власништва „*Делта максција*“ и „*Делта рилестејта*“ са Мирослава Мишковића на Бранка Форцана на основу кога је Окружни суд у Никозији донео одлуку о забрани располагања имовином ове две фирме. (Политика, 23.7.2010, рубрика Економија); На питање зашто су докази достављени кипарском, а не српском суду, правни заступник Форцанових у Србији Александар Лојпур тврди да је адвокатска канцеларија „*Лаливе*“ из Женева, која је ангажована у овом случају, доставила доказе у Никозију јер је власник „*Делта максција*“ и

⁶⁸ Под појмом *сирови англицизам* подразумева се преузимање енглеске речи без икаквог прилагођавања језику примаоцу. Примарна адаптација подразумева прилагођавање на плану графије, ортографије, морфологије, синтаксе. Секундарна адаптација настаје када се од преузете стране речи почну творити нови облици. Англицизми се могу класификовати на оправдане (означавају нов појам за који није постојао израз у језику примаоцу) и неоправдане (у језику примаоцу већ постоји реч уместо које су употребљени).

„Делта рилестејта“ – компанија „Хемслејд трејдинг лимитид“ са Кипра. (Политика, 23.7.2010, рубрика Економија); Челници *Делта холдинга* сазвали су јуче хитну конференцију за новинаре да би саопштили јавности да брачни пар Форцан нема никаквог власничког удела у *Делта Максију* нити другим деловима холдинга (осим мањинског у *Делта стару*), али су признали да нису у довољној мери контролисали рад бивше потпредседнице холдинга Милке Форцан у компанијама *Делта стар* (где је била директорка) и Југохемија (председник Управног одбора). (Данас, 21.7.2010, рубрика Економија); Супруг Форцанове, Бранко (некада менаџер у *Делти*), поднео је недавно тужбу на Кипру против Мишковићеве компаније *Хемслејд трејдинг лимитед*, која је стопостотни власник свих *Делтиних* компанија (осим *Делта стар*) како би му био признат удео од девет одсто у *Делта Максију*“. (Данас, 21.7.2010, рубрика Економија); Милка Форцан, односно њено предузеће *Форм комјунিকেјнс*, има 40 одсто акција у фирми *Делта стар*, а осталих 60 одсто припада *Делта холдингу*. У исто време *Делта стар* има 77 одсто акција у Југохемији. У холдингу, потврдио је Поповић, нису знали шта се дешава у *Делта стару* иако је Мишковић већински власник. (Данас, 21.7.2010, рубрика Економија); *Делта холдинг* је поднео кривичну пријаву против одговорних у предузећима *Форм комјунিকেјнс* и Југохемија, напоменуо је Поповић, зато што је *Форм комјунিকেјнс* отворио ново предузеће *Југохемија менаџмент*. (Данас, 21.7.2010, рубрика Економија); Удео *Форм комјунিকেјнса* у *Југохемија менаџменту* процењен је на 12 милиона евра. (Данас, 21.7.2010, рубрика Економија); „На питање да ли ће у Србији бити плаћен порез у случају продаје „*Делта Максија*“, чији је стопроцентни власник кипарска фирма „*Хемслејд*“, правни заступник Поповић био је изричит...“ (Блиц, 22.7.2010, рубрика Вести).

Адаптирани англицизми се ретко смењују у тексту са синонимним изразом у српском језику, као у примеру:

У првом полугођу највеће учешће у продајном „миксу“ имале су сигурносне и ловачке чизме, као и скупли производи који се израђују за *брендове* Нокиан и Хантер. Развој програма сигурносних чизама производњом за друге *брендове*, али и афирмацијом сопствене *робне марке*, јесте перспектива „Тигар-Обуће“, посебно због строге законске регулативе у земљама Европске уније о заштити запослених. Ових дана сертифицикују се производи са именом компаније, која ће ускоро тржишту понудити ватрогасну, шумарску и класичну сигурносну чизму и то под *брендом* Тигар. (Политика, 6.11.2007, 15).

Употреба англицизама може бити условљена и стилистичким разлозима, а међу главним разлозима овакве употребе англицизама у новинским вестима и новинским извештајима је кратко и економично изражавање (Филиповић 1986: 189).

Адаптирани англицизми уместо којих може стајати домаћа реч представљају неоправдане англицизме. Тако би се у наредном примеру могло рећи *вођа групе*, уместо *фронтмен групе*, као и *верни обожавачи* уместо *верни фанови*:

– Титула је одбрањена! Вратили смо се са значајним искуством и ова награда нам даје обавезу и буди одговорност која ће се осетити и на новом албуму који ће изаћи следеће године, а такође и у наставку турнеје „Коло“ – рекао је на конференцији за новинаре Звонимир Ђукић Ђуле, *фронтмен* групе „Ван Гог“. Чланови бенда су такође истакли да се од јуче у продаји налази DVD издање њиховог

концерта у „Београдској арени“, а они су пре одласка у Минхен потписали 4.000 дискова који су послати на адресе њихових верних *фанова*. (Блиц, 7.11.2007, 26).

Фреквентна употреба англицизама *лидер* и *менаџер* према којима постоје српски еквиваленти, која је већ уочена у жанровски разнородном корпусу српске дневне штампе (Даниловић, Димитријевић 2012: 241), потврђена је и у нашем корпусу новинских вести и новинских извештаја из области политике и економије:

Ове године, и поред сталног бојкота српске робе, успео је да крене у освајање и тржишта хрватске, а претендује да постане регионални *лидер* у производњи компјутера. (Прес, 31.12.2007, 10); *Лидер* Демократске партије социјалиста Мило Ђукановић добио је највише гласова општинских одбора те странке за кандидата за председника Црне Горе. (Вечерње новости, 21.12.2007, 4); Саша Мирковић, *менаџер* Марије Шерифовић, проглашен је за најбољег *менаџера* у Европи. У Лондону Европско удружење *менаџера* прогласило га је најуспешнијим и доделило му 17 килограма тешку позлаћену круну. (Блиц, 1.12.2007, 25).

Помодна употреба англицизама *лидер* и *менаџер*, заменљивих домаћим речима, честа је како у *жутој* тако и у *озбиљној* дневној штампи.

Секундарна адаптација англицизама подразумева да се од преузете енглеске именице српским суфиксом изведе нова реч. Англицизми који су у језику медија постали општеприхваћени доживљавају секундарну морфолошку адаптацију и постају продуктивни, па тако у новинским вестима и новинским извештајима из области политике и економије налазимо и англицизме *трендсетерка*, *лидерски*, *медијски*, *менаџерски*, *итрајковати*, и сл., као у примерима:

„Бритни Спирс (26) свој рођендан провела је у друштву *трендсетерке* Парис Хилтон.“ (Куир, 6. 12. 2007); Чланове Савета је интересовала и веза ове телевизије са Дејаном Јоцићем, на шта је адвокат Нове одговорио да Јоцић није у власничкој структури, да нема *менаџерски* уговор, нити да има уговор о раду, па стога тренутно нема никакве везе са телевизијом. (Данас, 20.7.2013, 7); Много отровних стрела и у срце и у главу, а потпредседника нигде да ме бране – подсетио је Тадић свог наследника на челу странке на ситуацију од пре мање од годину дана, када је на изборној скупштини демократа, 25. новембра, практично смењен са *лидерске* позиције. (Ало, 9.9.2013, 2); „Изложени смо *медијском* спину у коме је проглашено да приватизација није успела, да су приватници злоупотребили процес приватизације“, каже Беко. (Ало, 1.4.2013, Вести).

Учесталост јављања англицизама у тесној је вези са семантичким критеријумом, јер се адаптирани струковни англицизми често јављају у новинским вестима и новинским извештајима који доносе новости из различитих области, прилагођавајући пренете

информације на плану језичког израза и на плану језичког садржаја језичким и комуникацијским компетенцијама прималаца (Шкиљан 1998: 92).

У информативним новинским жанровима по правилу „готово да постоје само два језичка слоја – неутрални и термилошки“ (Тошовић 2002: 320), а основни део термилошког слоја чини друштвено-политичка терминологија. Новинске вести и новински извештаји који доносе новости из света политике и економије обилују англицизмима као што су: *бизнис*, *бизнисмен*, *бренд*, *буџет*, *десктоп*, *дизајнер*, *интервју*, *интернет*, *компјутер*, *лаптоп*, *лидер*, *лизинг*, *лоби*, *маркетинг*, *медији*, *менаџер*, *микс*, *митинг*, *модел*, *мониторинг*, *холдинг*, итд. Наводимо само неке од примера употребе друштвено-политичке терминологије позајмљене из енглеског језика у нашем корпусу:

За „дрогу богатих“, како због више цене Чеси и Словаци зову кокаин, специјализују се као за „породични *бизнис*“ углавном организоване криминалне групе Албанаца, наведено је у полицијским анализама, известиле су Хосподарске новине. (Данас, 15.3.2008, 9); Беко наводи да држава Србија има проблем са *бизнисменима*, и да су због тога привредници у потпуној дефанзиви. (Ало, 1.4.2013, Вести); Он је пре десетак дана за „Вечерње новости“ говорио да у странци и даље постоји криза „поводом тога да ли је Драган Ђилас успео да се наметне као *лидер* и може ли истовремено да води странку, буде градоначелник, *бизнисмен*...“ (Политика, 21.7.2013, 5); У првом полугођу највеће учешће у продајном „*миксу*“ имале су сигурносне и ловачке чизме, као и скупљи производи који се израђују за *брендове* Нокиан и Хантер. (Прес, 20.12.2007, 20); У *интервјуу* који је јуче објавила Стампа, потпредседник Привредне коморе за извоз Адолфо Урсо оценио је Фијатове намере да производи нови *модел* аутомобила у Србији као „неприличне“ и позвао на обнављање прегора. (Данас, 23.7.2010, рубрика Економија); Дан уочи *митинга* СНС и ДС заковани на својим *позицијама*, али није сасвим искључен *компромис* око избора. (Вечерње новости, 14.4.2011, 5).

У процесу преношења поруке из области развоја информационе технологије, новинар је „преводалац“, дешифрант, приморан да тешко приступачни речник и језик стручњака преводи на речник и језик разумљив свима (Рајнвајн 1988: 14). Општа информатичка лексика, услед улоге коју савремена технологија и начини комуникације имају у нашем животу и услед њиховог непрестаног развоја, постаје део опште лексике српског језика. Све говорне заједнице искусиле су потребу да се модернизују и држе корак са развојем науке и технологије, а продор енглеских речи у језике широм света може попунити празна места у лексикону (Винфорд 2007: 37–38). Употребом термина из области информатике, које Винфорд назива *computeresse*, може се створити ново лексичко поље у језику примаоцу (Исто 2007: 41). У српском језику понекад постоје домаћи еквиваленти енглеских информатичких термина, али за један енглески термин имамо

више домаћих речи, а избор одговарајућег термина представља проблем за сваког ко се обраћа широј јавности, био он преводац, професор информатике или новинар који пише о некој информатичкој теми, уколико жели да пошаље јасну поруку. Контакт енглеског са другим језицима у области информатике је сталан, па је потребна јасна стратегија за преузимање енглеских термина у овом стручном жаргону.

Српски информатички жаргон није стабилизovan, стандардизован ни једнообразан. Стручњаци из ове области претежно користе неадаптиране енглеске термине, а процес стабилизације овог професионалног жаргона српског језика још није ни почео. Употреба англицизама је понекад оправдана (*веб, интернет*), нарочито употреба адаптираних интернационализама, на пример, назива јединица (*бит, бајт, пиксел...*).

У новинским вестима и новинским извештајима које нам доносе новости из области модерне технологије налазимо веома честу употребу енглеских информатичких термина поред српских еквивалената, тј. енглески термин најчешће написан у оригиналу, понекад адаптиран, дат у загради после српског преводног еквивалента. Готово нигде не налазимо јављање енглеског изнад матерњег језика у писању информатичких термина, јер нигде није употребљен термин у оригиналу без обезбеђеног превода, али се енглески језик у неким случајевима јавља унутар матерњег језика. Када је реч о већ устаљеним, раширеним и адаптираним информатичким терминима преузетим из енглеског језика, они се јављају без преводних еквивалената:

Позната јужнокорејска компанија „El-Dži elektroniks“ (LG Electronics) приказала је свој нови мобилни телефон, LG Optimus 2X без *тастатуре*, с *процесором* који има два језгра (dual-core processor). Осим што додатно унапређује *мултимедијални* доживљај, снажан *чип* (Tegra 2) омогућава брже крстарење *Интернетом* и коришћење *апликација*. (Политика, 26.12.2010, рубрика Спектар).

Сврха двоструког именовања информатичких појмова у тексту анализираног новинског извештаја, тј. давање српских преводних еквивалената и оригиналних енглеских термина у загради, јесте адаптација поруке језичким и нејезичким компетенцијама широке читалачке публике. Овај модел преношења информатичких термина у информативном новинском тексту издваја се као доминантан и примењује се и у писању назива компаније и назива оперативних система на енглеском језику. Други модел преношења информатичких термина који је заступљен у нашем корпусу јесте

навођење адаптираног енглеског термина у загради након српског преводног еквивалента. Овакво двоструко навођење термина последица је чињенице да српски информатички жаргон није стандардизован. Информатички стручњаци најчешће користе термине из енглеског језика, а анализирани текст новинског извештаја тежи да новину у тој области приближи и објасни просечном читаоцу и уједно просечном потенцијалном кориснику паметног телефона, те поред енглеског термина даје српски преводни еквивалент.

Померање норме на свим нивоима у информативним жанровима српских штампаних медија прати и употреба англицизама у светлу стварања паралелне англосрпске⁶⁹ норме, нпр. одступањем од правописног правила о транскрипцији елемената из страних језика, тј. интерполирањем речи, синтагми и читавих реченица у новинске информативне текстове. Неспорно је да уношење страних речи није по себи лоше и да се англицизми могу посматрати и као интернационализми у одори енглеског (Бугарски 1997: 90), али поставља се питање да ли су англицизми коришћени у нашој грађи оправдани, у којој мери се користе, колико су прилагођени језику примаоцу, да ли се уклапају у постојећи језички систем или нарушавају његову равнотежу.

Текстови новинских вести и новинских извештаја у српској дневној штампи преносе називе предузећа и компанија без адаптације („*Delta city*“ (Блиц, 7.12.2007, 3), „*Ice fashion*“ (Блиц, 25.1.2008, 9), „*Jugohemija Managment*“, „*Form Communications*“ (Блиц, 21.7.2010, рубрика Вести)).

Такође, назив музичког правца на енглеском језику може бити написан у оригиналу, без транскрипције, са графемом *w* која не постоји у нашим писмима, али и у служби првог (непроменљивог) дела полусложеничког споја, без обавезне цртице:

Центар за музику Коларчеве задужбине обележиће ове године јубилеј – десет сезона постојања циклуса „Великани музичке сцене“ у оквиру којег су на сцени Коларца наступиле бројне звезде класичне и *world* музике. (Блиц, 3.11.2007, 20).

Статус англицизма који уђу у свакодневну језичку праксу регулисан је нормом српског језика, али њихово писање у штампи није у складу са српском ортографском

⁶⁹ Англосрпски је настао као резултат утицаја норме енглеског језика и непознавања правописне норме у српском. То је социолект настао хибридизацијом, својствен млађим урбаним генерацијама двојезичних говорника, за које енглески представља допунски језик путем ког стичу језичку али и општу културу путем савремених медија (Прћић 2005: 78).

нормом. Ортографска адаптираност норми језика примаоца изостаје у писању спојева англицизма са домаћом речју или приликом трансфонемизације енглеских колокација, при чему је прва лексема непроменљива, па би такве лексичке спојеве у српском требало писати са цртицом. Најчешће је реч о појмовима који припадају семиосфери популарне културе:

Велика звезда *денс сцене*, дицеј Ерик Приц наступиће са продуцентским дуом Букашејд вечерас у Експо XXI центру на Новом Београду у организацији Туборга. (Правда, 8–9. 3. 2008, 13); Председник ДС Драган Ђилас рекао је да га све што се дешава с реконструкцијом подсећа на *ријалити шоу*, а да се и из Владе испада као на „Фарми“. (Данас, 20.7.2013, 4); Ерик је познат по споту за *хаус нумеру*. (Правда, 8.3.2008, 13).

Такође, назив музичког правца на енглеском језику може бити написан у оригиналу, без транскрипције, са графемом *w* која не постоји у нашим писмима, али и у служби првог (непроменљивог) дела полусложеничког споја, без обавезне цртице:

Центар за музику Коларчеве задужбине обележиће ове године јубилеј – десет сезона постојања циклуса „Великани музичке сцене“ у оквиру којег су на сцени Коларца наступиле бројне звезде класичне и world музике. (Блиц, 3.11.2007, 20).

Примарна адаптација придева *мини* и *поп*, који су преузети из енглеског језика и у српском језику остају непроменљиви, тј. одликује их нулти степен трансморфемизације, условљава писање са цртицом у спојевима са именицама или придевима:

Тако је инсценација Кристофа Шлингензифа, називана „Ремдугу – вија интолеранција II“, изведена у специјалном „Павиљону 21 *мини-опера снејс*“, конструисаним за ову прилику. (Политика, 18.7.2010, рубрика Култура); Хоботница Паул одлази у пензију пошто је тачно предвидела исходе свих седам утакмица Немачке, као и финала Шпанија–Холандија, што јој је донело статус *поп-културне сензације*. (Политика, 12.7.2010, 25).

Сличан пример, уношења страних речи, али по енглеском творбеном моделу налазимо у примерима *велнес-центар* и *аква-центар* (енг. *wellness center, aqua center, spa center*):

Станојевић је проглашен ових дана најуспешнијим српским менаџером у области *велнес-програма* и туризма, за шта је добио Златну плакету „*Велнес авард 2007*“ коју додељују Истраживачки центар УНИСЕТ, Центар за мала и средња предузећа, и клубови привредних и туристичких новинара Србије. (Вечерње новости, 21.12.2007, 39); За три године колико се ова награда додељује, врњачки „Меркур“ је, већ два пута заредом, добио златне плакете – 2005. године за *велнес-центар*, и прошле године за *аква-центар*, оба у саставу Специјалне болнице. (Вечерње новости, 21.12.2007, 39).

Пример *велнес* означава се и као англосрбизам, тј. посрбљена варијанта сировог англицизма *wellness*, а док се у женским часописима може се наћи у обе варијанте (Јањић 2010: 315), у нашем корпусу јавља се само у адаптираном облику.

Писање са цртицом јавља се у посрбљеним енглеским двочланим колокацијама, као у примерима *фајнал-фор* (*final four*), *фер-плеј* (*fer play*), *старт-ап* (*start up*):

Трећепласирани, на основу коначног пласмана у АБА лиги, играће квалификације за Евролигу, али је наглашено да ту позицију у евро такмичењу неће моћи да заузм клуб који долази из исте земље одакле су финалисти *фајнал-фора*. (Курир, 2.10.2013, Кошарка); С друге стране, задатак државе је да води рачуна о једној другој, можда много битнијој ствари – о тржишном *фер-плеју*. (Данас, 20.7.2013, 9); – Цео пројект коштаће 650.000 евра, а станови ће бити усељиви половином наредне године. У Краљеву ћемо ове године уложити још 130.000 евра у 70 пројеката за самозапошљавање локалног становништва кроз такозване *старт-ап* кредите – рекао је током свечаности на Берановцу Штегелман. (Блиц, 24.11.2007, 52).

Мешање кодова у виду убацивања фразеологизама из енглеског језика написаних у оригиналу нешто је ређе у нашем корпусу. Сирови англицизам у виду енглеске фразе *work in progres* ексцерпиран је из изјаве директора фабрике *Фијат* која је пренета у извештају *Србија је Елдорадо за стране инвеститоре*:

„Одлучили смо да наставимо инвестициони план у 'Помиљану' са синдикатима који су прихватили да поделе одговорност. 'Помиљано' представља и даље 'work in progres' за који смо спремни да уложимо 700 милиона евра, али уколико план не буде функционисао како смо предвиђали, имамо алтернативе и ван Италије“, поновно је потврдио Маркјоне. (Политика, 23.7.2010, рубрика Економија).

Уметнута енглеска синтагма *work in progres* не представља новинареве речи, већ туђи говор, али је у оквиру изјаве пренета као сирови, неадаптирани англицизам, без трансфонемизације.

Тенденција коришћења англицизама у анализираној грађи је претежно *статусна* (Прћић 2005: 150), јер претераном употребом англицизама шиљаоца својој поруци додаје конотацију модерности, пословности, европеизације (Кликовац 2008: 85). Анализа показује да су англицизмима засићени пре свега новински текстови који читаоце информичу о новостима са светске музичке сцене.

Да закључимо. Вести у којима су англицизми најчешће употребљавају могли бисмо сврстати у *необавезне вести*.⁷⁰ Ипак, и у *обавезним* вестима налазимо англицизме у називима предузећа, пошто привредници често дају енглеска имена својим предузећима, а новинари не налазе увек за сходно да их прилагоде матерњем језику, па отуда у информативном подстилу налазимо потпуно неадаптирано *Jugohemija Management* и *Delta city*, али и фонетски и ортографски адаптирано *Делта макси*, *Делта рилестејт*, *Хемслејд трејдинг лимитид* и *Форм комјунিকেјшнс*.

Снажан утицај забавних жанрова на домен вести доводи до појаве хибридних жанрова у публицистичком стилу. У анализираним примерима примећујемо да су англицизми најфреквентнији у називима музичких праваца и термина из света музике. Ти називи и термини су преузети из енглеског и медији их често користе неадаптиране, без обезбеђеног превода и транскрипције, те се јавља потреба за писањем речника појмова и фраза појединих музичких праваца.⁷¹ У нашем корпусу показало се да је интерполација читавих реченица на енглеском најприсутнија у вестима и извештајима који преносе називе музичких и филмских дела у оригиналу, без икаквог прилагођавања. Такође, сирови англицизми су најприсутнији у текстовима који се тичу популарне културе, нових техничких достигнућа или интернета, дакле у оним текстовима који ће највише занимати млађу популацију. Претпостављамо да је у земљи са великим процентом функционално неписменог становништва много оних који не знају енглески језик, као и то да би они ипак желели да разумеју о чему пише дневна штампа. Будући да правила новинарског заната налажу употребу домаћих речи уместо страних и јасан, концизан стил, нарочито у информативном жанру, сматрамо да анализом показана употреба силових англицизама без обезбеђеног превода представља лошу језичку праксу, грубо кршење правила новинарства и отежава рецепцију пренете поруке.

⁷⁰ У журналистичкој литератури вести се на основу садржаја деле на обавезне и необавезне вести (Итјул, Андерсон 2001: 11).

⁷¹ У књизи *Музички жаргон младих* интернационализација музичког жаргона у Србији илустрована је примерима као што су *денс*, *метал*, *рејв*, *реп*, *турбо*, *хип-хоп*, док именовања за различите врсте електронске музике и друге савремене музичке правце нису узета у обзир за разматрање (Милорадовић 2012: 98–99).

III.1.3. Закључак о лексичким карактеристикама текста новинске вести и новинског извештаја

Анализа лексичке структуре новинских вести и новинских извештаја показала је која лексичка обележја спадају у темељне карактеристике оба испитивана жанра а која се фреквентношћу и сврхом употребе издвајају као њихове диференцијалне карактеристике. Лексичке појаве које спадају у неутрална лексичка средства чине темељне карактеристике жанра новинске вести и новинског извештаја (синонимија код *verba dicendi*, фразеологизми, номенклатурна лексика, интернационализми, скраћенице, термини, и сл.).

Дистрибуција заједничких именица у новинским вестима и новинским извештајима у српској дневној штампи показује преовладавање политичких и економских тема, док су текстови о суђењима, криминалу или култури ређи. Дистрибуција топонима у нашем корпусу новинских вести и новинских извештаја указује на преовладавање вести и извештаја о темама од националног значаја и на слабију заступљеност тема од регионалног значаја. Нагомилавање пуних или скраћених назива институција карактеристично је за извештаје са темом организованог криминала или привреде. Употреба имена и презимена, нарочито уз навођење функције коју особа обавља, сигнализира службени тон вести или извештаја и наглашава озбиљност теме, новинареву дистанцу и објективни став. Употреба девербативних и деадјективних именица је честа у оба анализирана жанра услед тога што омогућава кондензовање реченичног садржаја и истовремено пружа могућност неисказивања граматичких категорија као што су лице, време, број. Дистрибуција девербативних именица је тематски условљена, па их најчешће налазимо у вестима и извештајима са економским темама. Према нашим налазима, девербативне именице су заступљеније у новинским вестима него у новинским извештајима, а разлог томе лежи у израженијој кондензацији исказа у новинској вести. Диференцијална карактеристика је и употреба деадјективних именица из стилских разлога, коју налазимо у корпусу текстова новинских извештаја, док се у нашем корпусу текстова новинских вести деадјективне именице употребљавају зарад кондензовања исказа. Нагомилавање кондензованих структура са деадјективном именицом у истој реченици је карактеристично за текст новинског извештаја али не и за вест.

Декомпоновање језичких јединица је у новинској висти слабије заступљено, у новинском извештају се реализује као декомпоновање именица, глагола, прилога и ређе придева, узроковано различитим језичким и ванјезичким разлозима и у разноврсним конструкционим формама. Експлицитна категоризација заснива се на екстракцији општег, инхерентног својства исказаног апстрактном именицом и у новинском извештају углавном води уопштавању исказа и његовој бирократизацији. Новински извештај, као новински жанр у коме је потреба за прецизним изражавањем императив, захтева декомпоновање именица зарад супспецификације значења у неким случајевима, али је знатно чешће реч о комуникативно редувантној појави уопштавања исказа и вишку језичких средстава којим се манипулише језиком и замагљује смисао.

Интерферирајућа карактеристика текста новинске висти и новинског извештаја је доминација 3. лица једине перфекта неутралног глагола говорења, најчешће *рећи* или *казати*, чија је сврха вредносно неутрално преношење информације, најчешће приликом именовања извора информација. Перфекат је карактеристичан за краће висти о новостима од претходног дана, док је релативно употребљени презент карактеристичан за текст новинског извештаја. Глаголи говорења у којима се уз архисемску компоненту јавља и додатна нијанса значења могу сигнализирати формализованост и институционализованост комуникације (*навести*, *наводити*, *саопштити*), исказивати вредносну оцену непроверености информације или релативизирати истинитосну вредност информације (*тврдити*, *објаснити*, *оценити*), наглашавати да говорно лице придаје посебан значај некој од изнетих информација (*истицати*, *истакнути* и *нагласити*), или сигнализирати да је реч о додатним информацијама (*додати*).

У интерферирајуће карактеристике спадају честа употреба присвојних придева изведених од властитих и личних имена у текстовима новинских висти и извештаја који се баве политичким и економским темама и фреквентна употреба описних придева *нови*, *велики*, *добар* и *висок*. У диференцијалне карактеристике спада употреба придева којима се означавају унутрашње особине људи, који се јављају у новинаревом говору у текстовима висти које одликује таблоидни приступ, док се у извештајима јављају само у оквиру туђег говора. Декомпоновање придева је у нашем корпусу ретко, а нешто је чешће у извештајима него у вестима.

Прилози за начин су нешто учесталији у тексту новинске вести него у тексту новинског извештаја. У погледу дистрибуције прилога за време и прилога за количину нема битних разлика међу вестима и извештајима, док се у погледу дистрибуције прилога за место ова два жанра разликују. У новинским извештајима налазимо сведен број прилога са значењем места, док их у новинским вестима готово уопште нема. Диференцијалну карактеристику представља употреба већег броја прилога за сваку значењску категорију у тексту новинског извештаја него у тексту новинске вести.

Употреба прилошких израза је фреквентнија у тексту новинског извештаја него у тексту новинске вести. Вест одликује сведен број структурних модела реализован са именицама које су носиоци прототипске особине, док извештај одликује већа разуђеност и додатна спецификација значења. Тако се од прилошких израза са временским значењем у новинским вестима чешће јављају једино прилошки изрази са значењем темпоралне локализације, док су прилошки изрази са именицама са значењем периода недефинисаног трајања и са именицама које представљају назив месеца, као и изрази са значењем мере времена и учесталости карактеристични једино за текст новинских извештаја. Прилошки изрази са просторним значењем са значењем статичности се јављају у оба жанра, док се динамичност исказује прилошким изразима само у новинским извештајима. Прилошки изрази са значењем узрока се у вестима и извештајима реализују најчешће са најопштијим каузалним значењем. Диференцијалне карактеристике су употреба прилошких израза са додатним спецификавањем значења узрока, који се у новинским извештајима јављају најчешће у оквиру бекграунда, као и употреба прилошких израза са значењем начина, прилошких израза са значењем класификационог основа и прилошких израза неизразивих прилозима, које налазимо само у извештајима.

Употреба прилошких израза у случајевима када постоји могућност избора између прилога и семантички еквивалентног прилошког израза најчешће указује на интенцију говорног лица да свој исказ учини бирократизованим, ређе представља супспецификацију значења, а ретки су и прилошки изрази који нису супституентни прилозима већ попуњавају празно место у систему.

Претерани продор англицизама део је сензационалистичког приступа извештавању. Временско узорковање условило је фреквентну појаву оних англицизама који се односе на друштвене, економске и политичке промене које су карактеристичне за српско друштво током испитиваног периода.

III.2. Синтаксичке карактеристике новинске вести и новинског извештаја

С обзиром на значај истицања одређених делова информације у вести и извештају, поједини аспекти синтаксичке анализе су се наметнули као доминантни. Након прикупљања информација и њиховог распоређивања у оквиру модела обрнуте пирамиде или модела одложеног дејства, новинар бира синтаксичке форме којима ће пренети информације и начин на који ће презентовати реченични садржај, па се као битне синтаксичке карактеристике вести и извештаја издвајају структура реченице, исказивање агенса, редослед реченичних конституената. Модели преношења туђег говора су се наметнули као важан аспект анализе, јер се управо цитирањем и парафразирањем изјава у тексту извештаја проширује и допуњава главна информација.

Анализа ће показати да, у односу на раније стање у српској штампи, када је важила тврдња да „[у] информативним жанровима доминира проста реченица, а ако се појави сложена, она нема много зависних реченица“ (Тошовић 2002: 327) долази до померања у типичној структури реченице новинске вести и новинског извештаја у српској дневној штампи.

III.2.1. Структура реченице у тексту новинске вести и новинског извештаја

У поглављу које следи утврдићемо типичну структуру реченице новинске вести и новинског извештаја. За потребе квантитативног истраживања методом случајног узорка сачинили смо корпусе текстова новинских вести и новинских извештаја разноврсних по тематици⁷². Следећи класификацију независнослужених реченица на саставне, супротне, раставне, градационе и објаснидбене реченице (Ковачевић 1998: 13), испитаћемо

⁷² Узорак сачињен за потребе квантитативностилистичких истраживања чини двадесет седам вести (по три из сваког гласила које представља предмет посматрања за корпус вести) и четрнаест извештаја (по два извештаја из сваког гласила које представља предмет посматрања за корпус извештаја).

заступљеност ових независних клауза и њихово распоређивање у независноскоженој клаузи новинске вести и новинског извештаја.

Структура простих проширених и независноскожених реченица ће бити анализирана збирно, јер је реч о интерферирајућој карактеристици вести и извештаја на плану структуре реченице. У нашем корпусу преовлађују зависноскожене реченице. Пошто је учесталост употребе и структура зависноскожене реченице диференцијална карактеристика новинске вести и новинског извештаја, структура зависноскожене реченице ће се анализирати посебно у тексту новинске вести и у тексту новинског извештаја.

Са синтаксичког аспекта вест је у литератури дефинисана као „облик новинарског изражавања који се ствара најмањим бројем речи сврстаних у просте или просто-проширене реченице, са обавезним избегавањем дужих уметнутих делова“ (Бјелица 1983: 15). Журналистичке препоруке за писање вести, као и уопштenu констатацију да текст вести одликује кратка, једноставна реченица⁷³ оповргава анализа проведена на корпусу новинских вести објављених у српској дневној штампи. Према нашим налазима, новинску вест у савременој српској штампи не одликује кратка, једноставна реченица⁷⁴. Просте реченице у тексту новинске вести и новинског извештаја нису фреквентне, а просте непроширене реченице се готово никада не јављају у тексту новинске вести и новинског извештаја⁷⁵. Прва реченица новинске вести често је по структури проста проширена реченица, као у примерима:

У улици Омладинских бригада број 20, у петак се догодила саобраћајна незгода. (Правда, 8.3.2008, 12); Извршно веће Војводине доделило је Признање у области равноправности

⁷³ У журналистичкој литератури се наглашава да вест мора садржати углавном просте реченице којима ће се сасвим једноставно означити нека радња, одредити нека предметност, изразити нека појмовност, прецизирати неки квалификатив, утврдити нека мера или однос, уочити нека узајамност, као и сагледати неки узрок и последица (Рајнвајн 1988: 188).

⁷⁴ Просте реченице чине тек четвртину свих реченица корпуса новинске вести сачињеног за потребе квантитативне анализе. Скожене реченице у новинској вести чине независноскожене реченице (27% свих скожених реченица), зависноскожене реченице у којима постоји једна зависна клауза (29%), вишеструко зависне реченице (14%) и реченице у којима постоји и однос координације и однос субординације (30%).

⁷⁵ Просте непроширене реченице у могу се изузетно јавити у лиду новинске вести, као у примеру: „Еванс није силовао.“ (Газета, 16.3.2008, 20). Просте непроширене реченице у текст новинске вести и извештаја могу ући још једино кроз директни говор, када говорно лице у емфазу употреби минимални исказ: „– Титула је одбрањена!“ (Блиц, 7.11.2007, 26). Два наведена примера представљају једине случајеве употребе минималног субјекатско-предикатског модела у веома обимном корпусу.

полова за 2007. Удружењу грађана Женске студије истраживања и Гордани Чомић из Новог Сада. (Данас, 15.3.2008, 4); Поскупљење нафтних деривата за 5,6 одсто последица је повећања цене нафте на светском тржишту. (Блиц, 24.11.2007, 9); Радници „Топлане“, „Водовода“, „3. октобра“, „Боговине“, Дирекције за изградњу Бора, Јавног стамбеног предузећа и Штампe радио и филма, након прекјучерашњег једносатног штрајка упозорења због ниских зарада, а потом и протестне шетње градом уз механизацију, од наредне недеље ће протестовати сваки дан. (Блиц, 1.12.2007, С3).

Процес реченичне кондензације утиче на двоструко чешће јављање простих проширених реченица у новинској вести него у новинском извештају. Отприлике половина простих проширених реченица у новинској вести на дубинском нивоу има више од једне предикације, а неретко у простој проширеној реченици текста новинске весте налазимо више девербативних именица (в. одељак Ш.1.1.1.3. овог рада).

Прва реченица новинског извештаја у савременој српској штампи је тек понекад по синтаксичкој структури проста проширена, па наводимо мањи број потврда:

Банка мајчинског млека, прва такве врсте у Србији, али и у региону, отворена је у четвртак у Институту за неонатологију. (Вечерње новости, 4.3.2010, рубрика Београд); Инвестиција од милијарду евра спрема се за Србију. (Политика, 23.7.2010, 12); Екипа лекара Клиничког центра Србије направила је револуционарни захват у лечењу тешких кардиоваскуларних обољења, убризгавши матичне ћелије у срчани мишић једног Београђанина (67)! (Прес, 15.10.2009, Вести дана).

Сложене реченице су веома честе у новинској весту у савременој српској штампи. У нашем корпусу новинских весту и извештаја учесталост употребе издвајају се супротне реченице, док су од осталих независнослужених реченица фреквентне још само саставне и објаснидбене реченице. Независнослужене реченице са више клауза нису честе у нашем корпусу.

Супротне реченице се најчешће јављају са везником *а* у новинској весту, а у ауторском тексту оне најчешће не исказују значење конфронтације, већ пре временске концесивности, као у примеру: „Улица је блокирана, *а полиција је отишла на увиђај*.“ (Правда, 8.3.2008, 12). Супротна реченица са значењем конфронтације јавља се у цитатима, ређе у вестима (само први од наведених примера) и чешће у извештајима, као у примерима:

– Девојка је оперисана одмах по пријему, *али је њено стање и даље критично*. (Блиц, 13.11.2007, 14); – Улазимо на непознат терен. Ови момци никада нису играли у полуфиналу, *али дилеме немам*. (Вечерње новости, 25.1.2012, рубрика Спорт); – Прича се да сам прорадио, *али не бих то тако рекао*. (Вечерње новости, 25.1.2012, рубрика Спорт); – Славица се првог

дана још некако и држала, *али се онда сломила!* (Курир, 3.2.2012, 16); Ја јесам с њим завршио с лошим искуством, *али га никад нисам отписао.* (Правда, 18.9.2012, 18); Подршка ДС-у се осипала, *али на конто тога није расла подршка ЛДП-у.* (Политика, 21.7.2013, 5).

Саставне реченице се у новинској вести углавном употребљавају са везником *и*, понекад са везником *па*, како би се њиме повезале две кратке, једноставне клаузе. Овакво уланчавање клауза је најразумљивије за читаоца и јавља се у веома кратким вестима, углавном онима из црне хронике. Оно се јавља у ауторском говору да покаже значење временске сукцесивности, као у примерима:

Старицу из села Бобова у подножју планине Медведник је силовао *и опљачкао млађи мушкарац.* (Правда, 8.3.2008, 13); Пре изласка из куће откинуо је телефонски кабал, *и од избеумљене жене је узео око 2.000 динара.* (Правда, 8.3.2008, 13).

У нашем корпусу вести и извештаја фреквентне су и саставне реченице са значењем узрочно-последичне условљености, као у примерима:

Наиме, по нашим незваничним сазнањима, непознати возач је приликом војње ударио возилом у дрво *и остао без свести.* (Правда, 8.3.2008, 12); Отац злостављане девојчице био је на раду у Београду, *па је деда користио прилику* када би код куће остао сам са девојчицом. (Блиц, 7.12.2007, 17); – И министарка инсистира на томе, *па верујем* да ћемо врло брзо добити толико очекивани закон. (Вечерње новости, 4.3.2010, рубрика Спорт).

Употреба објаснидбених реченица у новинској вести и новинском извештају јавља се у оквиру стручног бекграунда⁷⁶ и у конструкцијама којима се скрива идентитет извора. Објаснидбене реченице у новинској вести и новинском извештају најчешће имају везник *како* и ређе везник *а*, као у примерима:

Дел Пјеро је у дресу „азура“ дебитовао 1995. године и до сада је одиграо 87 утакмица и постигао 25 голова, *а највећи успех му је златна медаља са репрезентацијом Италије на СП у Немачкој.* (Газета, 16.3.2008, 24); *Како сазнајемо*, у њега је пуцао Владимир Ј., супруг власнице једног локала у овом тржном центру, кога је новобеоградска полиција убрзо ухапсила. (Блиц, 4.12.2007, 16); Косовско–албанска мафија, позната у средњој Европи као „хероинска царица“, царује у последње време у Словачкој и у шверцу кокаина, показују најновији подаци словачке полиције. За „дрогу богатих“, *како због више цене Чеси и Словаци зову кокаин*, специјализују се као за „породични бизнис“ углавном организоване криминалне групе Албанаца, наведено је у полицијским анализама, известиле су Хосподаржске новине. (Данас, 15.3.2008, 9); Ђилас је, *како тврди наш извор*, на ове прозивке реаговао смирено, поручивши да ситуација у странци није лоша како је неки представљају, после чега је уследио аплауз делегата. (Ало, 9.9.2013, 3).

⁷⁶ Стручни бекграунд је „ближе објашњење неког податка, израза, појма из лида без кога је вест тешко разумети“ (Годоровић 2002: 70).

Зависносложене реченице су веома честе у тексту новинске вести и новинског извештаја,⁷⁷ а клаузе се најчешће уводе везником, док су асиндетске реченице ретке, што је у складу са синтаксичким карактеристикама публицистичког функционалног стила, који одликује апстрактност⁷⁸. Анализом ће бити обухваћене само најчесталије субординиране клаузе и њихов распоред и улога у зависносложеној реченици новинске вести и новинског извештаја. За оба испитивана жанра карактеристичне су зависносложене реченице са изричном клаузом и зависносложене реченице са релативном атрибутом клаузом. Остале врсте зависних клауза јављају се ређе у новинској вести него у новинском извештају. Такође, у новинској вести има више зависнослужених реченица са више од две клаузе него зависнослужених реченица које имају само главну клаузу и једну зависну клаузу. Услед тежње да се синтакса публицистичког стила упросечи, зависне реченице се употребљавају са оним везницима који су чешћи, не користе се застарели везници (нпр. *а немоли*). Међу зависнослуженим реченицама у новинској вести највише је оних у којима постоји и координација и субординација клауза. Анализа ће обухватити најчесталије типове зависнослужених реченица и сврху њихове употребе у новинској вести, као и распоред клауза у њима.

Изричне реченице се укључују у структуру главне реченице како би се њима пружила експликација садржаја одређене предикације у главној реченици и представљају допуну глагола говорења, осећања или мишљења. У тексту новинске вести изричне клаузе у ужем смислу (декларативне, исказне, експликативне) најчешће служе за експлицирање онога што се казује глаголима пружања информације (*рећи, казати, саопштити, јавити*, и сл.), а ређе је у питању неки други глагол говорења. Овај тип зависнослужене реченице у новинској вести представља један од најчешћих, због честог коришћења модела управног говора. Структурну улогу увођења изричне клаузе у новинској вести најчешће имају

⁷⁷ Према нашим налазима, зависносложене реченице су најфреквентнији тип реченице у вестима и извештајима, док независнослужене чине тек петину свих служених реченица у нашем корпусу.

⁷⁸ Конкретним функционалним стиливима својствени су асиндетизам и координација, а апстрактнима синдетизам и субординација (Прањковић 1996: 523).

неутрални глаголи говорења којима се само констатује изговореност недословно пренете изјаве, као што су *рећи* и *казати*⁷⁹.

У тексту новинског извештаја у српској дневној штампи најфреквентније су изричне и релативне клаузе, док су мањим бројем примера потврђене условне и намерне клаузе.

Изричне клаузе се на основу фреквентности употребе издвајају као типична синтаксичка средства за жанр новинског извештаја. Новинар у овом жанру стално изриче нечије речи, допуњава изнету информацију, прецизира њено значење. У тексту новинског извештаја најфреквентније су изричне реченице које су употребљене као допуна глагола говорења, и то оне са везником *да*, као у примерима:

У разговору за Телеграф, некадашњи селектор „орлова“ Зоран Славнић каже *да се слаже с Лабовићем*, а у критикама на рачун Милоша Теодосића и капитена Ненада Крстића иде корак даље. (Правда, 18.9.2012, 18); Горан Илић из Удружења тужилаца рекао је *да Високи савет судства и Државно веће тужилаца нису ни одредили критеријуме за вредновање рада судија и тужилаца*, иако су пре три године били дужни да то ураде. (Курир, 26.6.2012, рубрика Друштво); Дежурни диспечер у „Ласи“ Љубомир Ризнић рекао је *да је око један сат после поноћи аутобус тог предузећа погођен са два метка, а полиција је извршила увиђај*. (Блиц, 1.1.2009, 13).

Код преношења туђих речи изричним клаузама, које се налазе у синтаксичкој позицији директног објекта, износи се шта је рекао субјекат главне реченице. Пошто је посредно саопштавање туђих речи веома често у новинском извештају, овај тип изричних реченица спада међу најфреквентније зависне клаузе у новинском извештају.

Релативна реченица је најчешће атрибуцка реченица (Кордић 1995: 54), а најчешћи релативизатор је заменица *који* (Исто 1995: 34–37, Ковачевић 1998: 224), па стога и у нашем корпусу најчешће налазимо релативне атрибуцке клаузе уведене заменицом *који*. На основу појма означеног антецедентом разликујемо атрибуцке клаузе са нејединственим и јединственим референтом. Аtribuцке клаузе уведене заменицом *који* са заједничком именицом у антецеденту реализују се у нашем корпусу подједнако често као рестриктивне и као нерестриктивне клаузе, јер публицистички стил не одликује висок степен рестриктивности:

⁷⁹ О лексичко-семантичким пољима глагола у тексту вести и извештаја било је речи у одељку III.1.1.2.3. овог рада.

а) рестриктивне атрибушке клаузе са релативизатором *који*:

Прве две бебе *које су рођене минут после поноћи у Новој години у Београду* су девојчице. (Блиц, 1.1.2009, 12); Хируршки захват на оку уз употребу ласера, процедура позната под називом ЛАСИК, примјењује се за корекције *које омогућавају људима да нормално виде без наочара или контактних сочива*. (Вечерње новости, 5.3.2010, 10); У америчкој војсци ЛАСИК процедуру сматрају толико поузданом да врло често бива коришћена на војницима *који ће бити упућени у борбене акције*. (Вечерње новости, 5.3.2010, 10); Транспорт другим здравственим установама *које нису из Београда тренутно није решен*, јер недостаје одговарајуће санитарско возило. (Вечерње новости, 4.3.2010, рубрика Београд); Епицентар земљотреса *који је потресао јужни део острва у 08.18 по локалном времену (01.18 по средњеевропском)* био је у планинама које окружују град Каохсјунг на дубини од само пет километара, саопштила је Централна метеоролошка служба, а пренела агенција Ројтерс. (Вечерње новости, 4.3.2010, 7);

б) нерестриктивне атрибушке клаузе са релативизатором *који*:

– У припреми је детаљан извештај Комисије, *који ћете добити чим буде завршен*. (Вечерње новости, 4.3.2010, рубрика Друштво); У опремање прве банке мајчинског млека општина Врачар уложила је више од два милиона динара, *који су превасходно прикупљени акцијом „Трчимо за бебе“*. (Вечерње новости, 4.3.2010, рубрика Београд); Према његовим речима, „Југохемија“ је на нову фирму, као оснивачки капитал од 25 одсто, унела две зграде у Ресавској улици у Београду, *које је проценила на око четири милиона евра* иако би по цени од 2.000 евра за квадрат, реална вредност била 11 милиона евра. (Блиц, 22.7.2010, рубрика Вести); Овај раствор садржи око 110 различитих протеина (цитокина и фактора раста), *које је др Фицпатрик стабилизовао и инкорпорирао у козметику* – објашњава др Крунић. (Прес, 24.6.2012, рубрика Здравље и наука).

Атрибушке клаузе са властитом именицом у антецеденту увек су нерестриктивне клаузе (Кордић 1995: 64). Нерестриктивне атрибушке клаузе са властитом именицом у антецеденту се у нашем корпусу јављају са релативизатором *који* и са релативизатором *чији*. Нерестриктивне атрибушке клаузе са антропонимом у антецеденту у новинским вестима и новинским извештајима најчешће се реализују са релативизатором *који*, као у примерима:

Анђелко М. (33) из Сонте, надомак Апатина, прекјуче је, на својој слави Свети Никола, нехотице у породичној кући, у Штросмајеровој улици број 42 у Сонти, хицем из пиштоља убио свог комшију Жељка Видаковића (41), *који је дошао да му честита славу*. (Вечерње новости, 21.12.2007, 12); Како Прес сазнаје, Бановић, *који се највероватније скривао у Јужној Америци*, имао је лажни пасош када је приведен! (Прес, 24.4.2008, 14);

Нерестриктивне атрибушке клаузе са ергонимом у антецеденту ређе се у нашем корпусу уводе релативизатором *који* (први од наведених примера) а чешће се уводе релативизатором *чији*, као што показују примери:

Динар ће у понедељак, 8. марта, наставити да слаби према еврџ и то за три паре или 0,03 одсто и достићи нови историјски минимум од увођења евра 2002. године, тако да ће званична средња вредност српске валуте бити 99,7354 динара за евро, објавила је *НБС, која је данас интервенисала са 15 милиона евра на девизном тржишту*. (Блиц, 5.3.2010, 6); На питање да ли ће у Србији бити плаћен порез у случају продаје „Делта Максија“, *чији је стопроцентни власник кипарска фирма „Хемслејд“*, правни заступник Поповић био је изричит: – Трансакциони порез биће овде плаћен. (Блиц, 22.7.2010, рубрика Вести); У кривичној пријави пише да су њих троје имовину „Југохемије“ а. д. – две пословне зграде у Ресавкој 31 и 29, сав њен инвентар и опрему пребацили као основни оснивачки капитал новоосноване фирме „Југохемија Мапагмент“ д. о. о., а затим га препустили фирми „Form Communications“ из САД, *чији је директор Форџанова*. (Блиц, 21.7.2010, рубрика Вести); Акредитацију су добили чак и програми који су за свих 12 стандарда од једног рецензента добили негативне оцене. То је случај са Департаманом уметности у Новом Пазару, *чији је студијски програм Ликовна уметност од једног рецензента добио највишу оцену 4,33*. (Курир, 17.1.2012, рубрика Друштво); Бановић је ухапшен по оптужници Специјалног тужилаштва из јуна 2007. године због сумње да је учествовао у шверцу цигарета и да је био члан „дуванске мафије“, *чији је организатор Станко Суботић Цане!* (Прес, 24.4.2008, 14).

Односне реченице са другим везницима налазимо знатно ређе у тексту новинског извештаја. У нашем корпусу вести и извештаја најчешћа је употреба рестриктивних атрибутиких реченица са везником *где* са именицом *место* у антецеденту а јавља се и употреба рестриктивних атрибутиких реченица са везником *где* са заједничким именицама којима се означава неки просторни ентитет:

Ватра је уништила око 20 квадрата канцеларијског простора „Стефана Брауна“, а ватрогасци су се уз степениште попели до места *где је избио пожар*. (Политика, 5.6.2012, 13); – Са овог возила смо дејствовали како бисмо расхладили спратове изнад места *где је избио пожар*. (Политика, 5.6.2012, 13); На месту *где је краљ Петар Први Карађорђевић започео* да гаји лозу и да прави своја вина која је послуживао на европским дворовима, испробали су коју чашу и сишли у једну од највреднијих енотека у овом делу Балкана, где се чувају архивска вина стара близу 80 година. (Ало, 9.9.2013, 3); Он је живео у селу Томиславци, надомак Тополе, док је Радмила која је студирала на приватном факултету у Новом Саду живела у изнајмљеном стану у истој улици *где је Трбојевић покушао да је убије*. (Блиц, 13.11.2007, 14); У недељу је Трбојевић око 19 сати дошао у кварт *где је Радмила становала у изнајмљеном стану* и поново је покушао да је убеди да се помире. (Блиц, 13.11.2007, 14); Чак су на стаклена врата просторије *где су секли сеф*, окачили чаршав да се не види светло од апарата. (Блиц, 13.11.2007, 7).

Нерестриктивне односне атрибутике клаузе реализују се у нашем корпусу са прилошким релативизатором *где* када се у антецеденту јави топоним, као у примерима:

С тим документима они су службеним возилима, за која су им обезбеђиване полицијске таблице, пратили камионе до магацина Суботићевог предузећа у Руменки, *где су цигарете складиштене*, а *документа уништана* – каже наш извор. (Блиц, 25.4.2008, 4); Камioni су затим одлазили у шпедиције „Шоп“ и „Валди шпед“, *где им је прављена лажна царинска пропратница*. (Блиц, 25.4.2008, 4); Бановић је долетео из Бразила, преко Париза, где је имао пријављено боравиште. (Вечерње новости, 25.4.2008, 11); Земљотрес се осетио и у престоници Тајпеју, *где су се зграде тресле неколико минута*, а брза железница која повезује главни град са југом земље је у прекиду. (Вечерње новости, 4.3.2010, 7).

Координиране атрибутске клаузе употребљене у оквиру именичке синтагме јављају се у тексту новинског извештаја, јер се у извештајима износе комплексне информације, као што показују примери:

Тако се на власничкој листи јасно може видети да Фонд има удео у чак 26 објеката *који су били на продаји, а чијом би приватизацијом Фонд могао да заради и до 500 милиона евра!* (Вечерње новости, 4.3.2010, рубрика Друштво); Све мајке *које имају вишак млека, а које нису под терапијом и не конзумирају алкохол и цигарете,* могу бити добровољни даваоци. (Вечерње новости, 4.3.2010, рубрика Београд).

Претерана употреба атрибутских клауза у истој комуникативној реченици чини да реченица извештаја постаје заморно дуга и превише сложена за читаоца који не може лако да дође до информације. Зато што износи велики број чињеница и у тексту даје много дигресија и додатних напомена новинар често користи атрибутске клаузе, што ћемо илустровати примером:

За ову јединствену установу у Србији обезбеђена је адекватна опрема у којој су *пастеризатори, који омогућавају да млеко буде одложено и замрзнуто а да не изгуби калоријску вредност. Набављене су и електричне пумпе за измузање, а међу пристиглом опремом, значајан је и ласерски микроанализатор, који из минималне количине млека потврђује његову калоријску вредност и количину шећера, масти и протеина у њему. У опремање прве банке мајчинског млека општина Врачар уложила је више од два милиона динара, који су превасходно прикупљени акцијом „Трчимо за бебе“.* (Вечерње новости, 4.3.2010, рубрика Београд).

Нагомилавање односних клауза у истој комуникативној реченици замагљује смисао и непотребно отежава рецепцију читаоцу који у новинском извештају очекује јасну, недвосмислену информацију.

Односне адвербијалне клаузе су ретке у нашем корпусу. У новинском извештају „Високе марже и монопол зидају цене“ јавља се односна адвербијална клауза са везником *где*:

Иако се трговци бране тиме да марже у Србији нису толико велике и да су у поређењу са профитом који остварују можда и најниже у региону, разлика у цени само у овом случају пример је купцима да морају широм да отворе очи и купују тамо *где се трговци мање „уграђују“.* (Данас, 20.7.2013, 9).

Атрибутске изричне клаузе улазе у текст новинске вести и извештаја као елемент административног функционалног стила. Њихова употреба је тематски условљена, јер их

налазимо у вестима и извештајима које преносе информације о судским процесима, као у примерима:

Млади фудбалер Манчестера Џони Еванс ослобођен је свих оптужби *да је силовао анонимну девојку*. (Газета, 16.3.2008, 20); Истражни судија Окружног суда у Ваљеву одредио је притвор до месец дана тројици младића из овог града због основане сумње *да су починили кривично дело разбојништва и препродаје дроге*. (Политика, 8.3.2008, 12); Такође је донета одлука *да се оснује група* коју би чинили министри спољних послова из неколико афричких земаља. (Данас, 15.3.2008, 10); Крагујевачка полиција ухапсила је четворицу због сумње *да су у ноћи између среде и четвртка бејзбол палицама напали навијаче Црвене звезде* који су се враћали с утакмице у Београду. (Политика, 21.7.2013, 13); Ухапшени су В. Р. (25), Б. Ђ. (22), Д. Д. (21) и Д. Е. (24), под сумњом *да су на раскрсници код Медицинске школе, док је возило „голф“ чекало зелено светло на семафору, маскирани фантомкама и капуљачама, притрчали и бејзбол палицама поломили ветробранска стакла на задњим вратима аутомобила*, а у нападу је повређен дечак стар 13 година. (Политика, 21.7.2013, 13).

У нашем корпусу ређе се, и то у оквиру туђег говора, јавља и атрибуцка изрична клауза употребљена уз апстрактну именицу или синтагму чији је центар апстрактна именица, што илуструју ексцерпирани примери:

Верујемо да имате квалитет *да превазиђете све проблеме*. (Политика, 8.3.2008, 25); Тај едикт омогућио је да *„како хришћани, тако и сви други људи имају пуно право да следе религију коју су сами одабрали“*. (Политика, 21.7.2013, 2).

Можемо се донекле сложити са тврдњом да сложена реченица у информативним жанровима нема много зависних реченица (Тошовић 2002: 327). Зависносложена реченица у новинској вести заправо најчешће нема више од две зависне клаузе, мада у нашем корпусу новинских вести ипак понекад налазимо сложене реченице са три или четири зависне клаузе, као у примерима:

Након два концерта у препуном Сава центру, легенда народне музике Мирослав Илић поручује *да је пресећан што је успео да одржи традицију да рођендане слави пред београдском публиком*. (Прес, 12.12.2011, 18); Људи који не пију и жене које ретко пију изложени су знатно већем ризику *да оболе* него жене које на дан попију чашу алкохолног пића, тврди тим који је спровео истраживање. (Курир 17.12.2007, 17).

Према нашим налазима, јављање зависносложених реченица с контрастном зависном клаузом уведеном везником *док*⁸⁰ чешће је у новинском извештају него у

⁸⁰ Везник *док* је субординацијски везник, јер структурно припада клаузи коју уводи у сложену реченицу и при инверзији се премешта заједно са контрастном клаузом, за разлику од координацијских везника који при инверзији задржавају „међуклаузну“ позицију. Уз то, везник *док* је само реченични везник, а сви координацијски везници су и везници независних реченица и везници независних синтагми (Ковачевић 1998: 23). Док-клаузе имају контрастно значење и увек врше функцију прилошке одредбе контраста, односно *контрастне адвербијалне одредбе* (Ковачевић 1998: 157).

новинској вести. Наводимо потврде за употребу зависнослужених реченица с контрастном зависном клаузом с везником *док* у вестима:

Предраг Милетић кажњен је са четири године затвора, *док су његови помагачи Душко Калаба и Јован Божовић добили три године и осам месеци, односно три године и три месеца затвора.* (Блиц, 25.1.2008, 9); Аутобус је слетео с пута и Тергарков и Најденов су погинули, *док су двоје путника и возач цистерне повређени и превезени у Ургентни центар.* (Блиц, 7.12.2007, 17); *Док неки сматрају да је овај поклон помало бизаран, Пипа очигледно сматра да је то „слатко”!* (Ало, 27.10.2013, 24).

Међу ексцерпираним примерима зависнослужених реченица с контрастном зависном клаузом с везником *док* највише је оних из спортских извештаја, као у примерима:

Савладао је Шпанца Карлоса Мађаду са 4:3, *док је у одлучујућем мечу поражен од Италијана Бобочике 4:2.* (Политика, 1.7.2009, рубрика Спорт); *Док је у Кркићевом случају мајчинска каталонска крв била доминантна,* Марин је пре говорио како би волело да игра за земљу својих родитеља. (Прес, 4.7.2010, рубрика Спорт); За Ренсинга се донедавно говорило да би могао да узме наше држављанство и брани за Антићев тим пошто му је каријера у Немачкој неизвесна, а Србији би сигурно донео сигурност на голу, што Владимир Стојковић, и поред одбрањеног пенала против Немаца, није успео, *док би Сендерос, ако би заиграо у својој форми, уз Видића и дефинитивно нашу одбрану позиционирао као најјачу на свету.* (Прес, 4.7.2010, рубрика Спорт).

Иако се контрастне клаузе с везником *док* најчешће јављају у извештајима који се баве спортом, налазимо га и у извештајима који се баве економијом, културом, политиком, као у примерима:

Удаљеност од Италије је све већа: не само када су у питању САД већ сада и Србија, Пољска и Бразил где се инвестициони планови „Фијата“ славе и аплаудирају *док у Италији примају константне негативне оцене, критике и недостатке.* (Политика, 24.7.2010, рубрика Економија); „Бурдевдански крст“ аутора Зорана Илића је висине 18 метара, распона 11 метара, а на предњој страни се налази „Распеће“ висине шест метара, *док је на другој страни икона светог Борђа, заштитника града, пречника 2,6 метара.* (Куир, 21.7.2010, 17); Једни тврде да је јахач који недостаје, највероватније, римска богиња лова Дијана, *док су други мишљења да се ради о трачком коњанику.* (Блиц, 24.7.2010, 16); Она подсећа да је лекарима у нашој земљи профитабилније да се баве политиком него својом струком, *док је на Западу другачије.* (Прес, 14.4.2011, 8); Њихови лекари не живе, већ уживају од плата, *док наши чекају да дође сиротиња и подмити их за операцију – рекла је Трајковићева.* (Прес, 14.4.2011, 8); Лидер Нове Србије (НС) Велимир Илић изјавио је да држава мора зауставити миграције грађана у Београд, јер оне много коштају, *док се други делови Србије „празне“.* (Блиц, 16.1.2011, 7).

Намерне клаузе у ауторском говору у новинском извештају, у ком је повећан ниво личне одговорности новинара за изнете ставове и судове, јављају се уз непрецизно навођење извора или скривање његовог идентитета, што илуструју примери:

Требало би да учествује и Косово, а јуче је требало да се организатори конференције Словенија и Хрватска договоре о томе са Србијом како не би њено учешће било доведено у питање. Према незваничним наводима, *како би се сви представници Западног Балкана окупили на конференцији*, једна од опција је и да представници Србије, Косова и сви остали буду представљени само личним именима, без навођења држава из којих долазе. (Блиц, 6.3.2010, 4); Надлежни у Министарству унутрашњих послова јуче су активно процењивали могуће безбедносне ризике митинга коалиције око Српске напредне странке, заказаног за 16. април у Београду, *како би се знало колико полицајаца и на који начин ће обезбеђивати окупљање*, по најавама организатора, око 100.000 људи из целе Србије, сазнаје Данас. (Данас, 12.4.2011, 8).

Темпоралне клаузе нису честе у новинском извештају, а јављају се у оквиру зависноскожене реченице када новинар настоји да сажме више догађаја у једној реченици. Разлог њихове ретке употребе је то што се у синтаксичкој позицији адвербијалне одредбе за време јављају конструкција са предлогом *после* и именичком синтагмом чији је центар девербативна именица⁸¹.

Основни распоред независних клауза је уланчавање, док зависне клаузе могу заузимасти различите позиције у сложеној реченици, али и у координацији и у субординацији распоред клауза у великој мери зависи од значењских односа (Ковачевић 1998: 12). Зависноскожене реченице у тексту новинског извештаја изузетно ретко почињу зависном клаузом, што је уједно одлика и других информативних жанрова који теже јасном изражавању.⁸² У реченичној инверзији, зависна клауза испред главне, „као неаутономна, доприноси тешњем, непосреднијем повезивању оба дела у јединствену

⁸¹ Најчешће се овакве синтаксичке конструкције користе у новинским извештајима у којима је присутан велики број елемената правно-административног подстила административног функционалног стила, јер се у њима извештава о суђењима, хапшењима, оптужницама, преговорима, као што показују примери:

После вишечасовног саслушања у кабинету истражног судије, враћен је у болницу Централног затвора, где је од 12. априла, јер му је због високог крвног притиска и срчаних сметњи, дан после хапшења, нагло позлило. (Вечерње новости, 22.4.2008, 13); После дојаве колега да се налази у авиону за Београд, он је јуче по подне ухапшен. (Прес, 24.4.2008, 14); Хапшење прве групе која је шверцовала цигарете од 1995. до 1998. године, како је саопштила полиција, уследило је после детаљне истраге оперативаца у акцији названој „Мрежа“. (Вечерње новости, 29.4.2008, 5); Специјално тужилаштво за борбу против организованог криминала после вишемесечне истраге подигло је 5. децембра прошле године оптужницу против Станка Суботића Цанета и још 14 особа којима се на терет ставља нелегална трговина цигаретама. (Вечерње новости, 29.4.2008, 5); Прошле недеље, после вишемесечних преговора, на сурчинском аеродрому и формално се предао један од бегунаца и оптужених из такозване „Цанетове групе“ Стеван Бановић. (Вечерње новости, 29.4.2008, 5).

⁸² „Јасно формулисане реченице без двосмислености. За њих је уобичајено да одмах иза субјекта следи глагол, и да ретко почињу зависним реченицама и изразима који скрећу пажњу.“ (Итјул, Андерсон 2001: 415)

синтаксичку целину“, насупрот зависној клаузи у постпозицији која „има извесну комуникативну самосталност и укључује се post hoc у структуру сложене реченице“ (Ружић 2006: 149).

Оваква реченична инверзија у тексту новинског извештаја најчешће се јавља у оквиру туђих речи у оквиру модела управног говора:

Ако се испостави да је тачно, очекујемо казну до годину дана јер је први прекршај – рекао је Рујевић за „Спортски журнал“. (Прес, 2.7.2010, 25); Ако буду глуви за наше захтеве и монополски се буду понашали, није искључено да и тада ступимо у протесте. (Политика, 24.7.2010, рубрика Економија); Да је постојала озбиљност од стране синдиката као и признање важности нашег пројекта и циљева који желимо да постигнемо са сигурношћу коју поседујемо у Србији, Л-0 бисмо производили у фабрици 'Мирафјори'. (Политика, 23.7.2010, 12); – Када је Милка Форцан напустила Делту логично је било да се затражи на увид пословање фирме Југохемија. (Данас, 21.7.2010, рубрика Економија).

У тексту новинског извештаја изузетно ретко се јавља реченична инверзија у ауторском (новинаревом) говору, као у примерима:

Иако је било најављено да ће Ивковић 5. јула скратити списак кандидата са 22 на 16, то ће учинити највероватније у петак јер нема на располагању све играче на које је рачунао. (Политика, 6.7.2010, 23); Управо у том новцу Фонд види излаз из кризе, јер би његовим улагањем у друге акције могао да попуни већ испражњену касу. *Ако, међутим, тога не буде*, под знаком питања је исплата пензија. (Вечерње новости, 4.3.2010, рубрика Друштво).

Реченична инверзија се чешће јавља једино у извештајима који припадају ономе што се у савременој журналистици подразумева под термином *softnews*, као што показују примери ексцерпирани из извештаја о занимљивостима из света спорта, технологије, и сл, као у примерима:

Иако је пехар био украшен дагњама, Паул их је игнорисао, показавши тако још једном свету да он није само стари октопод који се може узбудити због обичног мамца. (Политика, 12.7.2010, 25); Када се корисников ум усмери на одређени задатак да неки графички приказ промени или помери, читава се колико је усредсређен или опуштен. (Политика, 21.1.2011, 22); А да бисте у тој узбудљивој игрици уживали, морате додатну нараву, налик слушалицама за бежично разговарање и слушање, носити на глави (хеадсет) и укључити у властити „ајфон“. (Политика, 21.1.2011, 22).

Као и други жанрови информативног стила, извештај има стандардну структуру и одликује га аутоматизација језичких средстава, која се очитује и на плану реченице. У нашем корпусу, нарочито у агенцијским извештајима, чест је случај да једна реченица

представља сложenu синтаксичку целину и чини један пасус, такозвану *фиоку*.⁸³ Дуге и сложене реченице одлика су научног стила, па се по употреби дугих реченица које саме чине пасус агенцијски стил приближава научном регистру.

Да закључимо. Проведена анализа је показала да у савременој српској штампи долази до померања у погледу структуре реченице у тексту новинске вести. Вест у српским дневним новинама данас не одликује проста реченица, већ доминира зависносложена реченица уведена везником, као и у жанру извештаја. Према нашим налазима, проста непроширена реченица се не јавља у тексту новинске вести и новинског извештаја. Проста проширена реченица се најчешће јавља на почетној позицији у тексту новинске вести, док је у извештају ређа појава прости проширене реченице на почетку текста. Постоје два главна разлога синтаксичке усложњености прве реченице новинског извештаја. Један је то што извештај често почиње кључном изјавом, пренетом моделом управног говора. Други разлог је сложена информативна структура извештаја, односно то што новинар често већ у првој реченици извештаја уводи више учесника догађаја на сцену, даје дигресије и додатне напомене. У нашем корпусу новинских вести и извештаја најфреквентније су супротне реченице, а учесталост употребе издвајају се још саставне и објаснидбене реченице. Према нашим налазима, у тексту новинске вести и новинског извештаја најзаступљеније су зависносложене реченице са изричним и односним атрибуцким клаузама. Атрибуцке клаузе се у вестима и извештајима нашег корпуса најчешће уводе релативизатором *који*, а подједнако су честе рестриктивне и нерестриктивне клаузе. За новинске вести и новинске извештаје карактеристична је употреба зависносложених реченица са рестрикцивном атрибуцком клаузом са властитом именицом у антецеденту, и то најчешће са антропонимом или ергонимом. Учестала је и употреба нерестрикцивних атрибуцких клауза уведених прилошким релативизатором *где* са топонимом у антецеденту. У нашем корпусу ретко се јављају односне адвербијалне клаузе са везником *где*. Учесталост употребе издвајају се зависносложене реченице са атрибуцком изричном клаузом, најчешће уз девербативну именицу, чија је употреба тематски условљена и у текст новинских вести и извештаја улази из административног

⁸³ Сегментација текста новинских извештаја врло је значајна, јер чини извештај читљивијим и прегледнијим. Структура обрнуте пирамиде омогућава скраћивање ових извештаја које новинска агенција шаље дневним новинама, тако да се свака од ових мањих целина може уклонити да би се извештај сажео.

функционалног стила. Зависносложене реченице са контрастном клаузом уведеном везником *док* чешће налазимо у тексту новинског извештаја него у тексту новинске вести. Зависносложене реченице са намерном и темпоралном клаузом се понекад јављају у тексту новинског извештаја, док их у тексту вести налазимо веома ретко. Зависносложене реченице у тексту новинске вести и новинског извештаја ретко имају више од две клаузе, а реченична инверзија је ретка.

III.2.2. Исказивање агенса у тексту новинске вести и новинског извештаја

Појам *агенса* се у оквиру дефинисања односа лично–безлично и односа субјекат–агенс одређује на различите начине.⁸⁴ Агенс се најчешће поклапа са граматичким субјектом и исказан је у облику номинатива, који је најтипичније морфолошко средство за исказивање агенса.

Хијерархијски надређен формалносинтаксички критеријум анализе је дијатеза, односно однос активно/пасивно. Поткритеријуми анализе су морфосинтаксичка и лексичка средства којима је исказана семантичка категорија агенса.

У формалносинтаксичке обрасце идентификације агенса убрајају се најпре одређивање реченичне дијатезе (актив–пасив), а потом и валентности глагола, тј. глаголских допуна, „не занемарујући контекстно реализовано значење и глагола и именице као јединице за идентификацију актера“ (Алановић 2006: 105). У нашем корпусу најфреквентнији су неутрални глаголи говорења, као што су *рећи* и *казати* (в. одељак III.1.1.2.3. овог рада), што условљава преовладавање прототипског агенса.⁸⁵

Анализом грађе из новинских вести и новинских извештаја према наведеним формалносинтаксичким критеријумима класификовали смо типове исказивања агенса у

⁸⁴ Агенс се дефинише и као „семантичка категорија која се лексикализује и граматикализује у зависности од способности да реализује неку радњу, или од начина на који се у њу укључује, услед чега и не постоји специфична, јединствена синтаксичка форма којом се уводи (Марко се сетио тога / Та идеја је Марку синула)“ (Алановић 2006: 105). Семантичка категорија агенса дефинисана је као „појам чија се улога у односу на радњу манифестује као активност иницирања, док са морфосинтаксичког становишта може бити означен и граматичким и логичким субјектом“ (Алановић 2006: 106).

⁸⁵ Прототипски агенс је ентитет у покрету који у односу на именовану радњу функционише као проузроковач и контролор, својевољно приступа извршењу радње и одговоран је за њу (Ивић 2002: 51–52). Како су вољност и свесна контрола типичне одлике људског понашања, прототипски агенс је првенствено човек (Шлезингер 1995: 31–33).

реченицама са активном дијатезом и реченицама са пасивном дијатезом, као и њихове подтипове.

III.2.2.1. Исказивање агенса у активним реченичним конструкцијама у тексту новинске вести и новинског извештаја

У реченицама са активном дијатезом у тексту новинске вести и новинског извештаја синтаксичко-семантичка категорија *агенс* најчешће је експлицирана граматичким субјектом,⁸⁶ па ћемо се у анализи детаљније бавити лексичко-морфолошким средствима која су карактеристична за активне реченичне конструкције у тексту новинске вести и новинског извештаја, а то су пуна антропонимска формула, уз коју може стајати занимање/функција, редукована антропонимска формула (презиме, име, надимак или иницијали) или заједничка именица са семом *људско*.

Пуна антропонимска формула представља најинформативнији, најозбиљнији и најнеутралнији вид именовања, карактеристичан за почетак новинског текста (Ћорић 2011: 185). Власитим именом, презименом и друштвеном функцијом коју нека јавна личност обавља агенс се исказује углавном у глави вести или извештаја да би се задовољио принцип јасности, а потом је даљем тексту исказан само презименом или именом и презименом или титулом услед поштовања принципа језичке економије.

За исказивање агенса у тексту новинских вести и новинских извештаја често се користи занимање/функција уз пуну антропонимијску формулу и то најчешће у оквиру транзитивне конструкције са глаголом говорења којим се експлицира предмет говора. Информација која има за циљ да истакне компетентност говорне личности, која је идентификована именом и презименом, исказује се у оквиру реченица са активном дијатезом са глаголом говорења:

а) у синтаксичкој позицији атрибутива:

Државни секретар за инфраструктуру Србије Михаило Марковић изјавио је да би експропријација земљишта за деоницу аутопута од Београда до Пожеге требало да кошта до 40 милиона евра. (Курир, 21.12.2007, 5); *Потпредседник српске владе Божидар Ђелић* оценио

⁸⁶ Поклапање агенса са синтаксичком позицијом субјекта није обавезно, јер се он може наћи на позицији објекта, „те ређе на позицији адноминалних и авербијалних детерминатора“ (Алановић 2006: 105).

је да Влада треба да уважи и аргументе радника јавних предузећа и поручио им да претњама ништа неће постићи. (Блиц, 17.11.2007, 10); *Дежурни диспечер* у „Ласте“ *Љубомир Ризнић* рекао је да је око један сат после поноћи аутобус тог предузећа погођен са два метка, а полиција је извршила увиђај (Блиц, 1.1.2009, 13); *Координаторка Саветовалишта против насиља у породици Весна Станојевић* упозорила је да насиље у Србији поприма све драстичније облике, а да *судови и даље споро процесуирају случајеве насиља у породици*. (Политика, 2.8.2008, А8); *Председница НПС-а Десанка Радуновић* је рекла да ће Савет поново од Министарства просвете тражити резултате евалуације огледних образовних профила (Данас, 28.6.2011, 10);

б) у синтаксичкој позицији апозиције:

Славољуб Цакић, начелник лесковачке Полицијске управе, изјавио је на конференцији за новинаре да сумња да иза овог покушаја застрашивања стоје „нека дешавања у оквиру правосуђа а не нека криминална група“. (Вечерње новости, 16.4.2008, 11); *Блажо Перовић, председник тог удружења*, истакао је да поменути нацрт фаворизује средње стручне школе као главне организаторе, не само формалног већ и неформалног образовања одраслих, док институције за образовање одраслих и даље остају у правом вакууму. (Данас, 20.5.2011, 10); *Иван Ковачевић, представник Уније послодаваца Србије*, казао је да су у постојећем нацрту преузета решења из португалског закона, али да није уважена домаћа пракса образовања одраслих (Данас, 20.5.2011, 10).

Субјекатски агенс у оквиру прототипске транзитивне конструкције, која подразумева постојање агенса и пацијенса као два одвојена ентитета међу којима постоји физички контакт, при чему агенс свесно и вољно обавља радњу и контролише њено извођење изазивајући промену стања (Тејлор 1995: 206) чест је у вести и извештају:

Камен темељац за зграду у којој ће дом наћи 38 избегличких породица које се још налазе у колективним центрима и осам краљевачких социјално угрожених фамилија, од којих четири млада брачна пара са децом, положили су јуче на Берановцу *директор немачке хуманитарне организације „Хелп“ за Србију Тимо Штегелман и председник општине Краљево др Милош Бабић*. (Блиц, 24.11.2007, 52); *Председник Општинског суда у Лесковцу Небојша Стојичић* пронашао је јуче ујутру на службеном возилу црну кожно торбу у којој је била бомба „кашикара М 75“. (Вечерње новости, 16.4.2008, 11); *Председника Србије Бориса Тадића* у средњовековном замку у Птују дочекао је јуче нешто после 16 часова *премијер Словеније Борут Пахор и председница Владе Хрватске Јадранка Косор* (Блиц, 6.3.2010, 4).

Према нашим налазима, агенс се исказује пуном антропонимском формулом у активним реченичним конструкцијама када је у извештавању о активностима неке јавне личности претходно наведено и занимање/функција:

Наиме, *председник „Фијата“ Серђо Маркионе* најавио је да ће се та компанија одлучити на тај корак зато што у Италији има проблема са синдикатима, а у Крагујевцу може да обезбеди несметану и сигурну производњу. [...] *Серђо Маркионе*, потврђују италијански медији, уморан је од константних несугласица и проблема на Апенинском полуострву. (Политика, 24.7.2010, рубрика Економија).

Знатно ређе се пуна антропонимска формула користи за исказивање агенса у вестима и извештајима који информишу читаоце о догађајима из живота обичних људи:

Милунка Маринковић (69) умрла је јуче када је упала у велику кацу из које је покушала да извади главицу киселог купуса. (Блиц, 1.12.2007, 13); *Мухамед Али Абдул Гани* зграбио је у августу прошле године торбицу једне пролазнице и у настојању да што пре побегне изгубио је ципелу. (Прес, 31.12.2007, 28).

У реченици са активном конструкцијом агенс је исказан само употребом презимена у тексту новинске вести и новинског извештаја након што су остали подаци о тој особи већ наведени у претходним реченицама:

Два експерта које је ангажовала Комисија за уџбенике Националног просветног савета дала су негативно мишљење о уџбенику историје за осми разред, аутора Предрага Симића, а њихов суд подржали су на јучерашњој седници чланови НПС-а. *Симић* је недавно оптужио директора Завода за унапређивање образовања и васпитања Шћепана Ушћумлића, да је забранио његов уџбеник историје, због одељка о кризи и распаду СФРЈ и улози Слободана Милошевића (Данас, 28.6.2011, 10); Блажо Перовић, председник тог удружења, истакао је да поменути нацрт фаворизује средње стручне школе као главне организаторе, не само формалног већ и неформалног образовања одраслих, док институције за образовање одраслих и даље остају у правом вакууму.[...] *Перовић* је указао да у нацрту нема јасног разграничења између формалног и неформалног образовања, нити је прецизирано ко може да буде организатор једне, а ко друге врсте образовања (Данас, 20.5.2011, 10).

Изузетно се агенс означен презименом јавља у вестима и извештајима када је реч о личности довољно познатој да се не мора наводити име, презиме и јавна функција коју обавља, као у примерима:

Вучић је најавио да ће председничка кампања овог пута бити инвентивнија и да ће изборни слоган бити допуњаван и модификован у зависности од прилике. (Вечерње новости, 21.12.2007, 4); *Тадић* је додао да је „жеља да се разреше неки технички проблеми“. (Блиц, 6.3.2010, 4).

Агенс је чешће исказан презименом него именом, јер је ословљавање именом резервисано за приватну комуникацију, односно разговорни функционални стил. Као и код исказивања агенса презименом, агенс је често исказан властитим именом у телу вести онда када је већ исказан именом и презименом у глави вести, а реч је о познатој личности, најчешће у вестима из света забаве:

Здравко је у емисији испричао да је концерт у Загребу, који је наш певач планирао за септембар, пропао због пропуста у организацији. (Блиц, 17.11.2007, 15); У новогодишњој ноћи *Здравко* ће највероватније наступити на Градском тргу у Новом Саду (Блиц, 17.11.2007, 15); *Бритни* је оптужена да је по завршетку прославе из једног луксузног бутика украла четири бела капута и тако направила штету од неколико десетина хиљада евра (Курир, 6.12.2007, 16).

У уџбеницима журналистике износи се негативан став према употреби надимака у средствима јавног информисања и поигравању с нечијим личним именом, јер је то неуљудно и непрофесионално (Тириловић 1998: 21, Рус-Мол 2005: 152). Исказивање

агенса надимком у вестима и извештајима који се не баве озбиљним темама пре свега сигнализира таблоидизацију информативних жанрова.

Иако се употреба надимака јавних личности, нпр. политичара, функционера и сл. у информативним жанровима сматра непожељним, јер је ословљавање надимком знак фамилијарности, у српским дневним листовима налазимо и агенс исказан на овај начин, мада веома ретко, најчешће у извештајима и вестима из света забаве:

Како сазнајемо, *Цаја* има главобољу, болове у леђима и несаницу“ (Вечерње новости, 19.4.2008, 13); *Чола* је после снимања отпутовао у Љубљану, где ће бити гост у „Недељном поподневу“ Првог програма ТВ Словеније. (Блиц, 17.11.2007, 15); Зато остајем оваква каква сам, па коме се свиди – супер, а коме не – ту не могу ништа – рекла нам је *Рада* (Курир, 18.12.2007, 12); На свом Твитер профили *Ноле* је објавио серију фотографија на којима се види како у друштву брата Марка најпре јаше, а затим и грли камилу, којој су, у духу празничног расположења, ставили и капу Деда Мраза. (Курир, 26.12.2011, 20).

У новинским вестима које припадају црној хроници битно је да идентитет вршиоца радње не буде у потпуности разоткривен, па је агенс исказан иницијалима, а информација о његовим годинама често прати ову делимичну идентификацију. Читалац тако може створити представу о самом догађају, а уколико претпоставља ко би могао бити агенс, ови подаци биће му довољни да потврди своје сумње или да их отклони. Било да се и име и презиме скраћују или је само презиме скраћено на почетно слово а име наведено у целости, у новинским вестима које припадају црној хроници веома често се уз иницијале жртве или починиоца злочина наводе и његове године написане арапским цифрама у загради:

Ч. В. (57) из околине Алексинца осуђен је у Окружном суду у Нишу на 15 година затвора, јер је у више наврата од 2005. до 2007. године обљубио четрнаестогодишњу унуку. (Блиц, 7.12.2007, 17); У саопштењу полиције се наводи да се несрећа догодила јуче, када су се *Т. М.* (14) и *П. Ц.* (14) играли пиштољем чији је власник отац малолетног *П. Ц.* (Ало, 14.12.2007, 5).

На сличан начин се агенс донекле открива исказивањем именом и првим словом презимена и то у вестима и извештајима са темом насиља, у којима се идентитет обичних људи који су прекршили закон не открива у потпуности:

Како сазнајемо, у њега је пуцао *Владимир Ј.*, супруг власнице једног локала у овом тржном центру, кога је новобеоградска полиција убрзо ухапсила. (Блиц, 4.12.2007, 16); Двадесетогодишњи *Мирослав П.*, *Милан Б.* и *Ђорђе Г.* терете се да су у ноћи 2. марта ове године, у дворишту основне школе „Владика Николај“ претукли свог вршњака и познаника Војислава П. и одузели му мобилни телефон и мању суму новца. *Мирослав П.* се уз разбојништво терети и за препродају дроге, јер је полиција сутрадан пошто га је ухапсила,

код њега пронашла осам пакетића са спидом и 17 „квотера“ у којима је био упакован хероин (Политика, 8.3.2008, 12).

У реченицама са активном конструкцијом у тексту новинског извештаја агенс се исказује именицом са семантичком компонентом *људско* у плуралу или именичком синтагмом чији је управни члан заједничка именица која има семантичку компоненту *људско* у плуралу:

Чланови бенда су такође истакли да се од јуче у продаји налази ДВД издање њиховог концерта у „Београдској арени“, а они су пре одласка у Минхен потписали 4.000 дискова који су послати на адресе њихових верних фанова (Блиц, 7.11.2007, 26); *Организатори* очекују рекордан број излагача и посетилаца (Блиц, 31.10.2007); *Пиротски полицајци* саслушали су малолетне С. С. (16) из пиротског села Блато, и Д. М. (17) из Станичења због сумње да су извршили више кривичних дела. (Прес, 16.12.2007, 11); *Сваки купац* ће моћи да резервише максимално четири улазнице, а *сви чланови „Му Exit“ интернет заједнице* који су раније *набавили улазнице по првој, промотивној цени од 4.490 динара*, сада ће моћи да купе још четири, овога пута по цени од 5.490 динара (Блиц, 7.12.2007, 25); Према Динкићевом нацрту закона *грађани* би бесплатно добили по 15 одсто акција у Нафтној индустрији Србије, „Јат ервејзу“, Електропривреди Србије, „Телекому“, Аеродрому „Никола Тесла“ и фабрици лекова „Галеника“ (Блиц, 17.11.2007, 10); *Посетиоци* ће моћи вечерас и да купе дискове, принтове, као и неке детаље из архиве „Дисциплине кичме“, попут винила, разгледница и сличних ствари. (Блиц, 7.12.2007, 24); Међу ауторима најновијих филмовима хрватске производње (већинских или мањинских копродукција), доминирају *дебитанти* (Политика, 23.7.2010, 19); Књиге по којима ће радити бирају *наставници* и дају се ученицима на трајно коришћење. Када је реч о средњој школи, *ђаци* плаћају уџбенике, а изузетак од тога је Данска. (Данас, 14.5.2011, 10); Како је навео, последица тога је да Грчка има најлошији државни систем образовања, због чега *родитељи* шаљу своју децу у приватне школе (Данас, 14.5.2011, 10); *Кандидати* који желе да упишу специјализоване средње школе (музичке, балетске, уметничке, математичке и филолошке гимназије) полажу пријемни испит у тим школама од 10. до 12. јуна, а коначни резултати се објављују до 17. јуна. И ови *ученици* су обавезни да изађу на завршни испит, а тек по објављивању коначних резултата овог испита, уписиваће се у одговарајућу специјализовану школу (Данас, 13.5.2011, 10); *Изабраници Колаковића* улогу фаворита препуштају противнику, али сматрају да најбољи тим света није непобедив (Прес, 22.7.2010, 23).

У нашем корпусу изузетно ретко налазимо исказивање агенса апелативом са семантичком компонентом *људско* у сингулару, углавном у примерима у којима је особа о којој је реч у глави вести идентификована именом, презименом и занимањем.

У тексту новинских вести и извештаја исказивање агенса именичким заменицама је веома често, јер се тиме избегава истоветно именовање агенса кроз читав текст и доприноси се остварењу принципа језичке економије. Много је заступљеније исказивање агенса личним заменицама него осталим врстама именичких заменица. Употреба заменица са сврхом исказивања агенса неће бити предмет анализе, јер је реч о граматичком средству којим се анафорски упућује на лично име или апелатив.

Да закључимо. Агенс се у активним реченичним конструкцијама у тексту новинске вести и новинског извештаја на почетку текста исказује пуном антропонимском формулом, дакле именом и презименом, којој се може додати занимање/функција, а у даљем тексту елиптичном формом антропонимске формуле, најчешће презименом, ређе само именом и још ређе надимком.

III.2.2.2. Исказивање агенса у пасивним реченичним конструкцијама у тексту новинске вести и новинског извештаја

У пасивним реченичним конструкцијама у тексту новинске вести и новинског извештаја ситуација је исказана као радња, стање, процес, однос, са агенсом који најчешће није експлицитно исказан. Појачана употреба пасивних конструкција представља једну од карактеристика синтаксичке структуре информативних жанрова публицистичког стила (Тошовић 2002: 327). У новинским вестима и извештајима који чине наш корпус, конструкције са партиципским пасивом су много заступљеније него конструкције са рефлексивним пасивом.

Надређени класификациони критеријум је облик са значењем пасивности (партиципски/рефлексивни пасив), а поткритеријум је морфосинтаксичко средство исказивања агенса у пасивној реченичној конструкцији.

Пасивна реченица пружа информацију о пацијенсу, а информација о агенсу не мора бити дата. Анализа грађе ће показати најчешће начине исказивања агенса у пасивним конструкцијама у тексту новинске вести и новинског извештаја.

Агенс реченица са партиципским пасивом у новинској вести и новинском извештају не мора бити исказан или може бити изражен агентивном одредбом, тј. одредбом за исказивање вршиоца радње, тј. конструкцијом „од (стране) + генитив“ или се може имплицитно исказати. У новинској вести, која тежи кондензованом и јасном изразу, конструкцију „од + генитив“ у оквиру пасивних реченица налазимо ређе, када се именицом у генитиву именује одређени ауторитет, док се у тексту новинског извештаја у оквиру пасивних реченица агенс неретко исказује агентивном одредбом, тј. генитивом

агенса оствареним кроз различите моделе. Генитив агенса остварује се у тексту новинског извештаја генитивом с предлогом ОД у пасивним реченицама, уз услов да именица у генитиву представља множину (морфолошки или само семантички) или да именује својеврсни ауторитет (Пипер и др. 2005: 128).

Агентивна допуна *од стране* + *генитив* није фреквентна у пасивним реченицама у тексту новинске вести и новинског извештаја, а јавља се у оним извештајима који попримају одлике административног функционалног стила и то чешће у туђем него у ауторском говору. Ова конструкција улази у текст новинског извештаја преношењем званичних саопштења, као у примерима:

Кошаркашки ас Бајера из Леверкузена Најти Фокс суспендован је *од стране Кошаркашке федерације Немачке* пошто је био позитиван на „лаке“ дроге! (Газета, 16.3.2008, 20); Од почетка ове године двадесет жена је убијено у породичним „обрачуницима“ *од стране својих партнера*, 143 жене су смештене у Сигурне женске куће, а 2.800 њих окренуло је број телефона Саветовалишта против насиља у породици. (Политика, 2.8.2008, 8); Агенцији за привредне регистре приложена је оверена фотокопија са преводом судског тумача, привремене мере изречене *од стране Окружног суда у Никозији*. (Блиц, 22.7.2010, рубрика Вести); Поводом изјава које су саопштене из компаније Делта холдинг и *од стране њиховог правног заступника Ненада Поповића*, обавештавам јавност да сам у потпуности сигурна и под пуном одговорношћу изјављујем да су све правне радње око оснивања правног лица Југохемија менаџмент спроведене у складу са законом и да су све информације које се пласирају везано за ову тему покушај дискредитовања мене и моје сестре Смилке Милеуснић-Аџић у јавности. (Данас, 21.7.2010, рубрика Економија); „Како *од стране дужника* није приспела било каква информација која би наговештавала спремност да се дуг врати или барем предложи одлагање термина коначне исплате, менаџмент 'Југохемије' је, потпуно свестан последица оваквог потеза, донео одлуку да меницу активира“, наводи се у саопштењу. (Блиц, 22.7.2010, рубрика Вести).

Конструкција „од стране + генитив“ јавља се у новинском извештају у виду допуне глаголске именице углавном у оквиру туђег говора, а најчешће њоме исказан агенс нема диференцијалну сему *живо*, већ је исказан метонимијски употребљеним називом неке надређене институције (полиције, органа управе и надлежних органа), као у примерима из новинских извештаја са темом судских процеса:

„Његово пуштање на привремену слободу праћено је низом стриктних услова, који укључују и 24-часовну електронску присмотру и сталну присмотру *од стране полиције Србије*“, навела је портпарол Трибунала, наводећи да Милутиновић треба да се врати у притворску јединицу до 2. октобра. (Блиц, 11.9.2008, 14); Велики проблем је огроман број неизвршених судских одлука *од стране органа управе*, за које се они труде да нађу изговоре како „нема новца у буџету за спровођење судске пресуде“ или, како нам је једно министарство описало, „судска одлука уноси додатну конфузију у материју коју је ионако лоше решио закон“!?. (Блиц, 26.10.2008, 3); „Мишљења сам да све ово не оставља никакве етичке могућности за исказивање било каквог акта милосрђа према осуђеници, *од стране надлежних органа*

Краљевине Шведске“, навео је Комшић у писму упућеном шведским властима. (Данас, 9.9.2008, 13).

Допуна глаголске именице „од стране + генитив“ улази у новински извештај као елемент административног стила, углавном у изјави службеног лица, а веома ретко се јавља у писању новинара, да искаже ко је одговоран за одређени пропуст. Ређе се у новинским извештајима, у извештавању о дискриминацији и породичном насиљу, јавља конструкција „од стране + генитив“ којом је исказан агенс који има диференцијалну сему *живо*, као у примерима:

– Деца са инвалидитетом трпе двојаку дискриминацију: *од стране сопствене породице и од институција*. (Блиц, 7.10.2008, 4); Свакодневно Н. М. (8), ученик другог разреда основне школе, и његов две године млађи брат М. М. (6) из села Лукова код Враћа, због злостављања *од стране оца Д. М. (36)*, живе на ивици живота и смрти. (Политика, 11.8.2008, 8).

Наведени модели исказивања генитива агенса својствени су административном стилу и управо из писаних докумената који припадају овом функционалном стилу улазе у текст новинског извештаја. Иако се у начелу не препоручује њихова употреба, новинари их користе дајући новинским извештајима бирократски тон. У оквиру пасивних конструкција, у којима се пацијенс ставља у информативно тежиште, агенс се исказује овим конструкцијама, али тако да читава реченица звучи неутрално, без исказивања става новинара према одређеним друштвеним темама.

Наведени примери илуструју *делимичну деагентивизацију*,⁸⁷ јер је агенс измештен из тематизоване позиције субјекта. Метонимијски употребљен назив установе и уједно метафорично употребљен израз са просторним значењем доприносе стварању представе о маргиналности агенса.

Партиципски пасив јавља се у новинским извештајима са агенсом имплицитно исказаним помоћу предлошко-падежне конструкције „у + локатив“. Честу употребу ове конструкције у реченицама са пасивном конструкцијом којом се упућује на агенс Танасић објашњава тиме што се у њима агенс никад директно не исказује, те се на њега мора указивати различитим језичким средствима унутар реченице или унутар ширег контекста (Танасић 2005: 74).

⁸⁷ Делимична деагентивизација је један од видова деагентивизације, који се јавља поред изостављања агенса, а огледа се у удаљавању агенса са позиције субјекта на неку другу позицију (Сааведра 2009: 71).

У текстовима новинских вести понекад се јављају реченичне конструкције са рефлексивним пасивом у којима је агенс имплицитно исказаним конструкцијом „у + локатив“, као што показују примери:

У званичном саопштењу полиције, наводи се да су се Трбојевић и Радмила препирали у „југу“ суботичких таблица који је стајао на паркингу наспрам зграде број 31. (Блиц, 13.11.2007, 16); У саопштењу полиције се наводи да се несрећа догодила јуче, када су се Т. М. (14) и П. Ц. (14) играли пиштољем чији је власник отац малолетног П. Ц. (Ало, 14.12.2007, 5).

Реч је о новинским вестима које доносе новости о несрећама, па се новинар потпуно ограђује служећи се средствима за исказивање имперцептивне модалности. Деликатност теме условљава избор језичких средстава којима се агенс имплицитно именује као извор информације „у + локатив“, уз неутралну форму рефлексивног пасива.

Реченичне конструкције са рефлексивним пасивом у којима је агенс имплицитно исказан конструкцијом „у + локатив“ чешће су у новинском извештају. Наводимо потврде:

Српска привреда је до сада боље него већина земаља из окружења одолевала утицају кризе, при чему постаје све извесније преусмеравање привреде ка расту који је у већој мери заснован на извозу, указано је у писму упућеном 21. марта, које је данас објављено на сајту НБС (Прес, 15.4.2011, 4); Стенд-бај аранжман нам је, пре свега, омогућио да се ублаже негативни ефекти преливања светске финансијске кризе на Србију из септембра 2008. године, наведено је у писму генералном директору ММФ-а Доминик Строс-Кану, које су потписали премијер и министар финансија Мирко Цветковић и гувернер Народне банке Србије Дејан Шошкић (Прес, 15.4.2011, 4); У ишчекивању кад ће у београдско Окружно тужилаштво из МУП Србије пристићи нове две кривичне пријаве против бивших Звездиних челника, а везано за сумњиве трансфере фудбалера Дејана Станковића и Перице Огњеновића, у Окружном суду већ су прихваћена три захтева тужилаштва за истрагу против Џајића, Цветковића и Маринковића (Вечерње новости, 16.4.2008, 13); Реч је о ученицима који су се са великим бројем поена уписали у средњу школу и који су били добри ђаци, речено је јуче на седници Националног просветног савета (Данас, 28.6.2011, 10); Како је наведено у саопштењу МУП Србије, ухапшени су Бранко Врањеш (43) из Јагодине, директор „Агрожив Јагодина“ из Јагодине, Раде Ђурић (54) из Београда, сувласник „Агрожива“, као и Зоран Трифуљеско (61) из Панчева, бивши сувласник ове компаније (Блиц, 25.4.2008, 16).

Наш материјал показује да се уз партиципски пасив најчешће јавља имплицитно исказан агенс помоћу помоћу предлошко-падежне конструкције „у + локатив“. Слабије је заступљено имплицитно исказивање агенса помоћу предлошко-падежне конструкције „на + локатив“.

Имплицитно исказан агенс у конструкцијама са партиципским пасивом много је ређи случај него употреба у овим конструкцијама без исказаног агенса. Наш материјал показује да се у тексту новинских вести уз партиципски пасив понекад имплицитно

исказује агенс. Овај тип исказивања агенса у реченици са партиципским пасивом чешће се јавља у форми предлошко-падежне конструкције „у + локатив“ која унутар синтагме у локативу често има неконгруентни атрибут у субјекатском генитиву:

У саопштењу МУП-а наведено је да је у њиховој хотелској соби нађено 57 лажних енглеских, платних картица, 43.000 евра, које су неовлашћено подигли и већа количина тек купљене гардеробе (Блиц, 7.12.2007, 14); Како се наводи у саопштењу полиције, он је осумњичен да је последњих неколико дана тукао своју мајку Милицу Д. и да јој је 3. августа нанео лаке телесне повреде. (Данас, 6.8.2008, 29); Како се наводи у саопштењу суда, притвор осумњиченима по овом решењу „може трајати до 5. маја ове године. У саопштењу суда наводи се да је Кривично ванрасправно веће, одлучујући у поновном поступку, а имајући у виду налоге и примедбе из решења Врховног суда Србије, оценило да и „даље стоје разлози за притвор према окривљенима, с обзиром на то да је у даљем току поступка неопходно саслушати предложене сведоке и, евентуално, предузети и неке друге истражне радње за којима се укаже потреба“. (Вечерње новости, 19.4.2008, 13).

У реченицама са рефлексивним пасивом у нашем корпусу новинских вести агенс често није исказан, али је познат из контекста:

На састанку је требало да се постигне договор о начину на који ће се одржати 20. марта регионална конференција о Западном Балкану (Блиц, 6.3.2010, 4); Званични тренинг на програму је сутра, а ВН Немачке вози се у недељу (Блиц, 23.7.2010, 23); – Он има паравојну формацију, отвориће ватру на полицајце ако га будете хапсили. Да се упозоре људи на то, пошто је он криминалац (Вечерње новости, 16.4.2008, 13); Двадесетогодишњи Мирослав П., Милан Б. и Ђорђе Г. терете се да су у ноћи 2. марта ове године, у дворишту основне школе „Владика Николаја“ претукли свог вршњака и познаника Војислава П. и одузели му мобилни телефон и мању суму новца. Мирослав П. се уз разбојништво терети и за препродају дроге, јер је полиција сутрадан пошто га је ухапсила, код њега пронашла осам пакетића са спидом и 17 „квотера“ у којима је био упакован хероин (Политика, 8.3.2008, 12).

У новинским извештајима ређе налазимо субјекатско-предикатске конструкције које имају прелазни глагол у рефлексивном пасиву и субјектом исказан пацијенс, а при том се ове конструкције могу заменити партиципским пасивом:

Током викенда примењиваће се курсна листа од петка, према којој је средња вредност евра била 99,7044 динара, а у понедељак, 8. марта, нови курс од 99,7354 динара за евро (Блиц, 5.3.2010, 6); – Затечен сам, наравно, као и сви који су били уз репрезентацију, јер се та вест проширила попут пожара (Вечерње новости, 4.3.2010, 20).

Агенс је исказан али маргинализован у примерима у којима уз пасивну конструкцију стоји предлошко-падежна конструкција „из + генитив“, а у генитиву метонимијски употребљен назив институције:

Коштуница је у разговору са министром спољних послова Ирске Дермотом Ахерном нагласио да је то значајан корак Србије у правцу налажења компромисног, одрживог и функционалног решења сагласног с Повељом УН, Резолуцијом 1244 и Уставом Србије“, саопштено је из Владе Србије. (Блиц, 9.11.2007, 2); Тачни подаци биће саопштени после

мерења, саопштено је из *Полицијске управе Крагујевац*, чији припадници интензивно трагају за власницима засада. (Политика, 16.8.2013, 9); Како је саопштено из *Ватикана*, папа Фрањо је Сколу изабрао да као његов посебни изасланик учествује у обележавању годишњице Миланског едикта у Нишу, 20. и 21. септембра. (Политика, 21.7.2013, 2).

У конструкцијама са партиципским пасивом агенс се може имплицитно видети из наведених одредби, којима су означене институције у којима су вршиоци радње запослени или институције у чије име се дају саопштења, најаве и изјаве. У овом типу исказивања агенса значење тих одредби је примарно, док је форма секундарна и условљена је реакцијом са управним глаголом (нпр. *У саопштењу МУПа наведено је... /Из саопштења МУПа сазнајемо...*).

Да закључимо. У новинској вести и новинском извештају конструкције са партиципским пасивом су много заступљеније него конструкције са рефлексивним пасивом. Агенс реченица са партиципским пасивом у новинској вести и новинском извештају најчешће се не исказује, најређе је изражен агентивном одредбом „од (стране) + генитив“, а понекад је имплицитно исказан. У новинској вести се ређе јавља агенс изражен агентивном одредбом „од + генитив“ у оквиру пасивних реченица него у новинском извештају. Агентивна одредба „од + генитив“ је карактеристична за извештаје који попримају одлике административног функционалног стила, јавља се чешће у туђем говору него у ауторском говору, а агенс је најчешће исказан метонимијски употребљеним називом институције. Имплицитно исказан агенс у конструкцијама са партиципским пасивом много је ређи случај него употреба у овим конструкцијама без исказаног агенса. Партиципски пасив јавља се у новинским вестима и новинским извештајима са агенсом имплицитно исказаним помоћу предлошко-падежне конструкције „у + локатив“. У реченицама са рефлексивним пасивом у нашем корпусу новинских вести агенс често није исказан али је познат из контекста, док је у извештају овај случај ређи.

III.2.2.3. Исказивање агенса у конструкцијама с девербативном именицом

Исказивање агенса уз девербативне именице проучавао је Танасић на материјалу из различитих функционалних стилова савременог српског језика (Танасић 1996: 79–87). Иако се девербативном именицом, која је једно од средстава номинализације, исказује радња без исказивања предикације и у конструкцијама с девербативном именицом актанти

који учествују у вршењу радње исказују се различитим језичким средствима (Танасић 2005: 153).

Генитив агенса је једно од језичких средстава за исказивање агенса у овим конструкцијама.⁸⁸ Према нашим налазима, агенс исказан формом субјекатског генитива у синтаксичкој позицији падежног атрибута у оквиру номинализоване синтагме редак је у новинским вестима, док је у новинским извештајима фреквентан:

На јучерашњем претресу судско веће није донело одлуку по *предлогу одбране* да се непосредно саслушају сви оштећени. (Вечерње новости, 16.4.2008, 11); Укључујући данашњу интервенцију, НБС је од почетка године продала укупно 501,5 милиона евра, да би обезбедила *несметано функционисање тржишта* и спречила *прекомерну дневну осцилацију курса* (Блиц, 5.3.2010, 6); Предуслов за *учествовање Србије на регионалном форуму у Крању*, заказаном за 20. март, јесте да представници Косова на њему буду представљени у формату дефинисаном резолуцијом 1244 Савета безбедности УН, рекао је јуче председник Србије Борис Тадић у Птују после састанка са словеначким премијером Борутом Пахором и премијерком Хрватске Јадранком Косор (Блиц, 6.3.2010, 4); Некадашњи амбасадор БиХ при УН Мухамед Шаћирбеговић потврдио је јуче да је постојао *тајни договор Караџића и америчког дипломате Ричарда Холбрука*, и да га је о томе обавестио други званичник САД који је био присутан (Данас, 4.9.2008, 12).

Номинализоване синтагме са субјекатским генитивом најчешће се јављају у оквиру предлошко-падежне конструкције „према + локатив“ којом се исказује извор информација. У новинским вестима и извештајима налазимо номинализоване синтагме чија је управна реч девербативна именица, а падежни атрибут постаје субјектом развијене реченичне структуре на дубинском плану:

Према наводима медија, они су се сукобили, око земљишта крај стадиона Војводине и Спенса, где би требало да се изгради „Delta city“ Мирослава Мишковића. (Блиц, 7.12.2007, 3); Пуцњави је, *према сазнањима „Блица“*, претходила свађа Вујадина и Владимира Ј., који је извадио пиштољ и испалио три хица у бутину раднику обезбеђења. (Блиц, 4.12.2007, 16); *Према тврдњама тужилаштва*, ова група је планирала низ терористичких напада на разне објекте у Новом Пазару и Београду, а главни циљ им је био да убију муфтију (Вечерње новости, 16.4.2010, 13).

Девербативне именице су присутне у новинским вестима у којима је потребно постићи неутралност казивања. Такође, у таквим вестима налазимо велики број именица у генитиву којима се именује неким појам.

⁸⁸ Један од модела генитива агенса јесте слободни генитив уз девербативне именице изведене од непрелазног или прелазног глагола (начелно несвршеног или свршеног вида, мада су оне изведене од несвршеног вида чешће) уз услов да именица у генитиву поседује обележје живо (+) или самоактивност (+) – *nomina actionis*“ (Пипер и др. 2005: 127).

Агентивна одредба, тј. конструкција „од (стране) + генитив“, може стајати уз девербативне именице изведене од прелазних глагола или глаголе са допуном у инструменталу или предлошком акузативу, под условом да именица у генитиву поседује особину анимантности (Антонић 2005: 130). У нашем корпусу агентивна одредба уз девербативне именице јавља се у великом броју примера ексцерпираних из новинских извештаја са друштвено-политичком тематиком:

Судија Жорда у потребну документацију убраја и „нападе од стране Срба, српске или југословенске војске, силовања, убиства и остале злочине које су те снаге починиле“ (Вечерње новости, 4.9.2008, 5); – Деца са инвалидитетом трпе двојаку дискриминацију: од стране сопствене породице и од институција. (Блиц, 7.10.2008, 4); Свакодневно Н. М. (8), ученик другог разреда основне школе, и његов две године млађи брат М. М. (6) из села Лукова код Враћа, због злостављања од стране оца Д. М. (36), живе на ивици живота и смрти. (Политика, 11.8.2008; А8); „Мишљења сам да све ово не оставља никакве етичке могућности за исказивање било каквог акта милосрђа према осуђеници, од стране надлежних органа Краљевине Шведске“, навео је Комшић у писму упућеном шведским властима. (Данас, 9.9.2008; 13); „Његово пуштање на привремену слободу праћено је низом стриктних услова, који укључују и 24-часовну електронску присмотру и сталну присмотру од стране полиције Србије“, навела је портпарол Трибунала, наводећи да Милутиновић треба да се врати у притворску јединицу до 2. октобра. (Блиц, 11.9.2008, 14); – Његово пуштање на привремену слободу праћено је низом стриктних услова, који укључују и 24-часовну електронску присмотру и сталну присмотру од стране полиције Србије – навела је Јелачићева, наводећи да Милутиновић треба да се врати у притворску јединицу до 2. октобра. (Курир, 11.09.2008, 3); Велики проблем је огроман број неизвршених судских одлука од стране органа управе, за које се они труде да нађу изговоре како „нема новца у буџету за спровођење судске пресуде“ или, како нам је једно министарство отписало, „судска одлука уноси додатну конфузију у материју коју је ионако лоше решио закон“!?. (Блиц, 26.10.2008, 3).

Употреба конструкција „од (стране) + генитив“ уз девербативну именицу није неопходна у свим случајевима, јер се она може заменити посесивним генитивом, али је погодна за перспективизацију реченице, јер говорном лицу пружа могућност да њеним положајем у реченици варира реченични садржај у складу са својим комуникативним циљевима, док посесивни генитив не пружа ову могућност (Танасић 1996: 85).

Агенс је у тексту новинског извештаја релативно ретко садржан у конгруентном атрибуту номинализоване синтагме с девербативом, било да је реч о присвојној заменици или присвојном придеву. Агенс који није исказан али је имплицитно садржан у конгруентном атрибуту номинализоване синтагме, а који може бити присвојни придев или присвојна заменица, јавља се у малом броју примера у нашем корпусу новинских вести и новинских извештаја:

„*Фијатова*” одлука да инвестира у Србију у Италији изазива огромно огорчење. (Политика, 24.7.2010, рубрика Економија); – После *Маријине* победе на „Евровизији“, на најпрестижнијем музичком фестивалу, целом нашем тиму много значи и ова менаџерска награда. (Блиц, 1.12.2007, 25); Сведок је казао да се осумњичени нису обазирали на *њихова* упозорења да престану да пуцају и да се предају. (Вечерње новости, 16.4.2008, 13); За то су са 40 одсто заслужне године и године мукотрпног рада, а 60 одсто је заслужна Марија и *њена и наша* победа на „Евровизији“ – каже Мирковић. (Блиц, 1.12.2007, 25).

Да закључимо. У оквиру девербативних номинализованих конструкција у новинском извештају агенс се најчешће исказује формом субјекатског генитива, док се агентивна одредба, тј. конструкција „од (стране) + генитив“ јавља нешто ређе, као и имплицитно садржан агенс у конгруентном атрибуту номинализоване синтагме. Претераном употребом номинализације у новинским извештајима поред бирократизовања исказа отежава се рецепција и потпуно разумевање изнетих информација.

О исказивању агенса у тексту новинских вести и новинских извештаја можемо закључити да у реченицама са активном дијатезом преовладава прототипски агенс, а у реченицама са пасивном дијатезом агенс најчешће није исказан. Када је реч о реченицама на почетку текста новинске вести и новинског извештаја, прототипски агенс у активној реченичкој конструкцији је исказан пуном антропонимском формулом, којој се често додаје занимање/функција, а у даљем тексту елиптичном формом антропонимске формуле, најчешће презименом, ређе само именом и још ређе надимком.

У тексту новинске вести и новинског извештаја фреквентније су конструкције са партиципским пасивом него конструкције са рефлексивним пасивом. У реченицама са партиципским пасивом у новинској вести и новинском извештају агенс најчешће није исказан, најређе је изражен агентивном одредбом „од (стране) + генитив“, а понекад је имплицитно исказан. У реченицама са пасивном дијатезом у тексту новинске вести агентивна одредба „од + генитив“ није честа, док се у реченицама са пасивном дијатезом у тексту новинског извештаја најчешће јавља у туђем говору, а агенс је најчешће исказан метонимијски употребљеним називом институције. У конструкцијама са партиципским пасивом агенс је понекад имплицитно исказан помоћу предлошко-падежне конструкције „у + локатив“. У реченицама са рефлексивним пасивом у нашем корпусу новинских вести агенс често није исказан али је познат из контекста, док је у извештају овај случај ређи.

Агенс исказан формом субјекатског генитива у синтаксичкој позицији падежног атрибута у оквиру номинализоване синтагме није карактеристика новинске вести, док се у новинским извештајима често јавља. Агентивна одредба „од (стране) + генитив“ уз девербативну именицу и имплицитно садржан агенс у конгруентном атрибуту номинализоване синтагме нису чести у нашем корпусу.

III.2.3. Редослед реченичних конституената у реченици текста новинске вести и новинског извештаја

Публицистички стил одликује обичан ред речи у реченици (Тошовић 2002: 327). Редослед реченичних конституената у реченицама које чине текст новинске вести и новинског извештаја је аутоматизован. Предмет анализе су фактори који контролишу распоред реченичних конституената у реченици текста новинске вести и новинског извештаја. Додатно испитујемо информативно-експресивне функције и ефекте најчешћих распореда реченичних конституената, како би се уочио њихов систематски карактер и упоредио у вести и извештају. У анализи је примењен теоријско-методолошки оквир Љ. Поповића (Поповић 2004).⁸⁹

Полазимо од претпоставке да је рема с општом актуелизацијом чешћа у телу вести и извештаја, а да се рема са суженом актуелизацијом, односно рема с фокализацијом, јавља у насловном блоку, лиду и последњој реченици. Друга претпоставка је да је употреба емфазе као средства за фокализацију реме карактеристика вести и извештаја објављених у жутој штампи.

Најпре ћемо проучавати прототипичну скалу системског редоследа реченичних конституената у реченици вести и извештаја (Хајичова 1993: 47), тј. тематско-ремаатску перспективу, која је карактеристична за многе словенске језике (Кордић 2000: 264). С обзиром на важност прве реченице текста информативних жанрова, синтаксичким карактеристикама прве реченице текста новинске вести и новинског извештаја посветићемо посебну пажњу. У реченицама текста новинске вести и новинског извештаја

⁸⁹ Поповић следи терминологију прашке лингвистичке школе и следбеника Пражана у оквиру проучавања функционалне реченичне перспективе (Кордић 2000: 246).

испитујемо распоређивање пермутабилних реченичних чланова,⁹⁰ и то граматичког субјекта, директног објекта и прилошких одредби места и времена, као информативно пуновредних реченичних чланова који се могу наћи у било којој реченичној позицији,⁹¹ а чије распоређивање има важну информативно-експресивну функцију и служи постизању различитих ефеката.

У оквиру анализе реченице са граматичком централном темом (темом исказаном граматичким субјектом) анализирамо типичну реченичну функционалну перспективу, у којој се субјекту приписује нека информација. Алтернативни распореди мобилних прилошких одредби места и времена имају важну улогу у реченици текста новинске вести и новинског извештаја, па ћемо испитивати њихово јављање у глобалној, антерематској, интрарематској и финалној позицији, као и јављање вишеструког адвербијалног оквира.

У анализи реченичне перспективе у вести и извештају посебно је значајно истицање тежишта или фокуса, односно једног реченичног члана, зарад истицања важности информације која је њиме исказана у складу с комуникативним условима и ауторовим субјективним преференцијама (Поповић 2004: 22), па ћемо се посебно бавити фокализацијом. Додатно ћемо испитати обим реченичног члана као разлог фокализације, односно јављање *тешког тежишта* у вести и извештају. Устаљивање распореда у сложеној реченици приликом цитирања, односно глобална цитативна тема и тематске функције управног говора биће предмет анализе у наредном поглављу, које се бави преношењем туђег говора (в. поглавље III.2.4.).

⁹⁰ Пермутабилни реченични чланови (предикат, субјекат, прави и неправи објекти, глаголске одредбе, логички субјекти, делови именског и сложеног предиката) уједно „представљају и информативно пуновредни сегмент реченице“ (Поповић 2004: 19).

⁹¹ Информативно пуновредни покретни реченични чланови садрже бар једну акцентовану реч и могу да носе реченични акценат, односно да „врше функцију информативног реченичног тежишта и да буду истакнути емфазом и контрастом, да заузимају све позиције у реченици укључујући и почетну“ (Поповић 2004: 21).

III.2.3.1. Реченице с граматичком централном темом у тексту новинске вести и новинског извештаја

Типична реченична презентација базирана на неутралном, граматичком распореду реченичних конституената,⁹² са граматичком темом и отвореном ремом посебно је карактеристична за прву реченицу текста вести и извештаја. Прво место у реченицама са неутралним редом реченичних конституената „придаје почетном номиналном члану тематски, а адвербијалном уводни ефекат, док последње место ствара утисак прикључивања“ (Поповић 2004: 17).

У првој реченици текста вести и извештаја актуална информација, односно информација релевантна за конкретну комуникацију, најчешће се исказује целом ремом. Јављање реме са општом актуализацијом, којом се субјекту исказаном на почетку реченице приписује извршење неке радње илуструју примери:

Ватерполо савез Србије (ВСС) затражио је од колега из Црне Горе да осуде неспортско понашање навијача који су изазвали инциденте на финалном мечу Светске лиге. (Прес, 21.7.2010, 20); Светско фудбалско првенство у Јужној Африци завршило се после месец дана, а тиме је означен и крај каријере за видовитог октопода из Немачке. (Политика, 12.7.2010, 25); Припреме кошаркашке репрезентације за Светско првенство у Турској улазе у озбиљнију фазу. (Политика, 6.7.2010, 23); Његова светост патријарх српски господин Иринеј и епископ шумадијски Јован свечано су, уз свештенство шумадијске епархије, освештали „Ђурђевдански крст“ који је постављен на кружном току на улазу у Крагујевац из правца Баточине. (Курир, 21.7.2010, 17).

Поред прве реченице текста новинске вести и новинског извештаја, и у даљем тексту најчешће налазимо типичну презентацију субјекатско-предикатске реченице у српском језику.

У првој реченици вести и извештаја која неретко има пасивну дијатезу, на почетној позицији са налази тематизовани пацијенс, јер је пацијенс важнији од агенса, који често није ни исказан, као у примерима:

Саша Мирковић, менаџер Марије Шерифовић, проглашен је за најбољег менаџера у Европи. (Блиц, 1.12.2007, 25); Румуни Флорин Ц. (32) и Мариан В. (23), ухапшени су због сумње да су на неколико банкомата фалсификованим картицама подизали новац. (Блиц, 7.12.2007, 14); Млади глумац Шија Лебеф, који се прославио улогом у филму „Трансформерс“, ухапшен је

⁹² „Типична тема је граматички субјекат, а рема – предикат, сам или са зависним реченичним члановима (укључујући уводне одредбе), ако их има. То је презентација базирана на тзв. *граматичком распореду*.“ (Поповић 2004: 22)

прекјуче у апотеци у Чикагу јер ни након интенвенције обезбеђења није желео да напусти продавницу. (Блиц, 6.11.2007, 27); Предуслов за учествовање Србије на регионалном форуму у Крању, заказаном за 20. март, јесте да *представници Косова* на њему буду *представљени* у формату дефинисаном резолуцијом 1244 Савета безбедности УН, рекао је јуче председник Србије Борис Тадић у Птују после састанка са словеначким премијером Борутом Пахором и премијерком Хрватске Јадранком Косор. (Блиц, 6.3.2010, 4).

Радња исказана пасивном конструкцијом у реченици у којој је пацијенс комуникативно значајнији од агенса је најчешће институционализована, а навођење институције је или комуникативно редувантно (ако пасивна конструкција гласи *ухапшен је*, подразумевано је да је агенс *полиција*) или је та информација за читаоца мање важна. У пасивним конструкцијама овога типа новинар изоставља редувантне информације у складу са прагматичком пресупозицијом *Није важно ко него шта*, која важи за све пасивне конструкције (Сааведра 2009: 69), али је у наведеној групи примера најизраженија.

Не само у првој реченици, већ и у даљем тексту новинске вести и новинског извештаја веома је честа тематизација пацијенса која се остварује употребом пасивне реченице у којој је дефокусиран агенс, као у примерима:

Средства за финансирање куповине апарата за обраду и дистрибуцију донаторског млека прикупљена су захваљујући акцији општине Врачар – „Трчимо за бебе“. (Вечерње новости, 4.3.2010, 11 рубрика Београд); Транспорт другим здравственим установама које нису из Београда тренутно није решен, јер недостаје одговарајуће санитарско возило. (Вечерње новости, 4.3.2010, 11, рубрика Београд); Две трећине малине коју су предали, кажу, откупљено је по тој првој цени. (Политика, 24.7.2010, рубрика Економија); Он је рекао да га радује што је крст подигнут на путу поред кога многи пролазе и где имају прилику да баце поглед на крст, да се прекрсте, да се Богу помоле и да Господ благослови њихов пут. (Куир, 21.7.2010, 17); Он је додао да се радује што је крст „чудесни божански знак“ подигнут у срцу Шумадије. (Куир, 21.7.2010, 17); Извоз ће бити остварен пре свега захваљујући добијеним међународним сертификатима, који гарантују квалитет популарних смедеревских шпорета, изјавила је генерални директор смедеревске фабрике Софија Станчић, наводећи да се пре свега ради о знаку ЦЕ за квалитет, који је неопходан предуслов да би се било који производ појавио на тржишту Европске уније. (Куир, 21.7.2010, 9).

Као и код приповедачких текстова, тематизовани објекат и предикатско-субјекатска рема јављају се у тексту новинског извештаја *кад се информативна функција реченице састоји у томе да се покаже шта се десило или шта се дешава са појмом означеним објектом* (Поповић 2004: 37), као што показују примери:

Извођење те процедуре одобрила је америчка Агенција за храну и лекове пре 15 година. (Вечерње новости, 5.3.2010, 10); Подизање крста коштало је око осам милиона динара, а како

наводе у градској управи, новчана средства и опрему обезбедили су бројни донатори. (Курир, 21.7.2010, 17); *Најбољи резултат квалификација*, од 4:11,42 минута, остварила је Ненси Чепквемој из Кеније, која је победила у групи у којој је трчала Терзићева. (Блиц, 23.7.2010, 21); Италијанска влада оштро се противи одлуци италијанског произвођача аутомобила Фијат да *нови модел* производи у Србији уместо у Италији. Италијански премијер Силвио Берлускони рекао је јуче да би волео да компаније не праве изборе „на уштрб италијанских радника“, реагујући на најаву италијанског произвођача аутомобила Фијата да ће *производњу два модела аутомобила* изместити у Крагујевац. (Данас, 23.7.2010, рубрика Економија); Председник Фијата Серђо Маркионе је најавио да ће та компанија *производњу нових модела „фијат идеја“* и „ланча муза“ из фабрике у Торину пребацити у Србију зато што је у Италији имала проблема са синдикатима, а у Крагујевцу може да обезбеди несметану и сигурну производњу. (Данас, 23.7.2010, рубрика Економија).

Појам који је исказан тематизованим објектом по правилу се појавио већ у наслову извештаја и првој реченици извештаја. На пример, примери *нови модел, производња два модела аутомобила* и *производња нових модела „фијат идеја“* и „ланча муза“ ексцерпирани су из извештаја *Премијер и министри критиковали идеју да се производња пресели у Србију* (Данас, 23.7.2010, рубрика Економија), у чијем наслову је такође тематизован исти пацијенс.

У сваком случају, у тексту новинског извештаја тематизовани објекат никада није нов појам, већ је увек контекстуализован. Реч је о контекстуализацији веома високог степена.

Укључивање агенса у рему у пасивним реченицама у ауторовом (новинаревом) говору употребом конструкције „од (стране) + именичка јединица у генитиву“ ретко је у тексту новинског извештаја (в. одељак III.2.3.2. овог рада).

III.2.3.2. Распоређивање прилошких одредби за место и време у реченици текста новинске вести и новинског извештаја

Посебан значај за презентацију реченичног садржаја у првој реченици вести и извештаја имају уводне одредбе места и времена. Адвербијалне одредбе места и времена могу бити део информативног оквира за исказивање целокупног садржаја реченице или само предикатског сегмента (Поповић 2004: 31).

Адвербијална одредба места или времена на почетној позицији у првој реченици карактеристична је за краће вести и сигнализира озбиљан тон и високу информативност:

У атару села Брзан код Баточине крагујевачка криминалистичка полиција открила је више засада са индијском конопљом. (Политика, 16.8.2013, 9); У капели Српске патријаршије, посвећеној Светом Симеону Мироточивом, јуче је служена Света архијерејска литургија, коју је одржао митрополит црногорско-приморски Амфилохије. (Политика, 6.11.2007, 8); Од поноћи је гориво на пумпама у Србији поскупело. (Блиц, 24.11.2007, 9).

У првој реченици информативног текста може се јавити више ситуената, дакле и одредба времена и одредба простора, а према нашим налазима вишеструки адвербијални оквир се чешће јавља у првој реченици новинске вести него у првој реченици извештаја. Наводимо неколике потврде за употребу глобалне уводне одредбе, која се јавља на почетку реченице и има шири информативни опсег него када се нађе у антерематској позицији:

У Палати правде данас би требало да почне излагање завршних речи оптужбе и одбране на суђењу члановима „земунског клана“. (Прес, 17.12.2007, 14); У центру Чачка јуче је отворена нова топлана, чија је изградња коштала 1,3 милиона евра и финансирана је из донације Европске агенције за реконструкцију. (Прес, 19.12.2007, 17); У петак у 14:30 у улици Обалских радника број 15 на Чукарици опљачкана је пошта. (Правда, 8.3.2008, 12); У петак 21. децембра, са почетком у 21h, у великој дворани СКЦ-а легендарна група „КУД Идијоти“ одржаће предновогодишњи концерт. (Прес, 10.12.2007, 14); У великој дворани Дома синдиката је у среду увече, у организацији модне компаније „Мис 1992“, одржан пети по реду избор за мис Балкана. (Прес, 20.12.2007, 46); За време протестног скупа на Тргу Републике у Београду, који је 29. јула организовала Српска радикална странка због хапшења Караџића, и по његовом завршетку, групе хулигана сукобиле су се с полицијом на више места у центру града. (Политика, 4.10.2008, 12).

Уместо адвербијалног оквира као синтаксичког средства које се јавља у првој реченици вести, ретко се јавља просторно-временски оквир који није синтаксички везан, а чија употреба, заснована на традицији немачког журнализма, осетно слаби током последњих година у српској штампи:

Рим, 23. јула – „Фијатова“ одлука да пребаци производњу новог модела аутомобила Л-0 из торинске фабрике „Мирафјори“ у Крагујевац, задао је прави шах-мат влади, синдикатима али пре свега радницима у Италији. (Политика, 24.7.2010, рубрика Економија); Рим, 22. јула – Инвестиција од милијарду евра спрема се за Србију. (Политика, 23.7.2010, 12).

Нешто је чешћа просторна локализација која није синтаксички везана за текст новинске вести и новинског извештаја, као у примерима:

БЕОГРАД – Председнички кандидат СРС-а Томислав Николић позвао је јуче премијера Војислава Коштуницу да се определи између пута који нуди он и пута који нуди Борис Тадић. (Прес, 19.12.2007, 6); Ариље – Било је ово једно мирно малинарско лето у Ариљу, приводи се крају берба „црвеног злата“, а малинара ове године није било на улицама у протестима, у блокади путева, свим оним изливима незадовољства толико карактеристичним минулих сезона. (Политика, 24.7.2010, рубрика Економија); КРАГУЈЕВАЦ – Његова светост патријарх српски господин Иринеј и епископ шумадијски Јован свечано су, уз свештенство шумадијске

епархије, освештали "Ђурђевдански крст" који је постављен на кружном току на улазу у Крагујевац из правца Баточине. (Куир, 21.7.2010, 17); СМЕДЕРЕВО – До краја године, фабрика "Милан Благојевић" из Смедерева очекује да ће продати око 100.000 шпорета, од чега ће половина бити пласирана у иностранству. (Куир, 21.7.2010, 9).

Прилошке одредбе за време често се у првој реченици текста новинске вести и новинског извештаја налазе у интраематској позицији, односно одмах након глагола а пре неког другог члана реме, јер се њима износи споредна информација укључена у рему. Иза ове одредбе у интраематској позицији следи информативно значајан завршетак реме, а информативно изразит завршетак реме у овој реченици представља централну тему извештавања у тексту који следи након ове реченице. У служби прилошке одредбе за време је информативно слаб прилог *јуче*, па је та споредна информација укључена у рему без посебног истицања:

Главни тужилац Хашког трибунала завршио је *јуче* посету Београду, сусретом са председником Србије Борисом Тадићем и премијером Мирком Цветковићем. (Вечерње новости, 12.9.2008, 4); Хашки трибунал одбио је *јуче* захтев бившег потпредседника савезне владе Николе Шаиновића да буде привремено пуштен на слободу. (Вечерње новости, 12.9.2008, 7).

Уводне одредбе се у уводним реченицама или у реченицама које чине поднаслов или лид текста новинског извештаја јављају најчешће у антерематској позицији, дакле иза централне теме а испред реме, чиме се информативна предност даје теми, за коју се заједно са ремом везује и уводна одредба, као што показују примери:

Тадић и Цветковић *јуче* разговарали са Брамерцом (Вечерње новости, 12.9.2008, 4, поднаслов); „Блиц“ је *јуче* писао да је ово откриће проузроковало мали рат у службама и полицији, али да то није једино што је разбеснело новог шефа БИА. (Блиц, 12.9.2008, 2).

Према нашим налазима, адвербијалне одредбе у реченици текста новинске вести и новинског извештаја готово никада не заузимају финалну позицију.

III.2.3.3. Фокализација у реченици текста новинске вести и новинског извештаја

Тематизовањем информативно слободних рематских чланова постиже се *двострука факултативна тематизација*, а РЕМА-ФОКУС је *финализована*, односно распоређена у финалну позицију.⁹³ Када је тежиште (фокус) информације на глаголу, односно његовој реализационој (*да/не*) компоненти, у новинском извештају често се јавља

⁹³ РЕМА-ФОКУС настаје свођењем реме на фокализовани глагол, који може бити распоређен у финалну позицију, при чему долази до *финализације* (Поповић 2004: 49).

додатна тематизација објекта (правог или неправог), уз сужавање реме, односно њено свођење на фокализирани члан, као у примерима:

„Суштински се ништа није променило, услови да Прелазни споразум буде покренут, као и ратификација Споразума о стабилизацији и придруживању исти су. (Политика, 8.9.2008, 1); Наставак суђења Шешељу одложен је 26. августа на неодређено време, пошто су тужиоци уложили жалбу на одлуку судског већа да процес не прекида. (Данас, 8.9.2008, 3); Кипарски суд је *ову привремену меру* изрекао након што је Бранко Форџан поднео тужбу против Мишковића и његове фирме „Хемслејд“ 4. јула ове године. (Блиц, 22.7.2010, рубрика Вести).

У наведеним примерима рематски члан који заузима финалну позицију представља тежиште информације, најинформативнији део реченице, јер су субјекатски појам (централна тема) и објекатски појам (додатна тема) информативно слободни, односно познати из контекста.

У тексту новинске вести и новинског извештаја најчешћи разлог фокализације субјекта је идентификовање говорног лица. Стављањем субјекатског појма великог обима у финалну позицију истиче се његов актуелноинформативни значај, али се истовремено осигурава разумевање дуге конструкције која је информативно битна, као у примерима:

Између количине изгубљене крви и постоперативних компликација, постоји узрочно-последична веза, упозорава професор Карамарковић: – Објективан проблем, у случају давања велике количине крви је *такозвани синдром масивне трансфузије, праћен читавим низом различитих компликација*. (Вечерње новости, 5.10.2011, рубрика Вести); – То, ипак, не значи да смо задовољни са ових 150 динара на терену, плус шест динара кад се доведе у хладњачу, по килограму, што је аконтна цена – каже за „Политику“ Душко Ненадић, *пи-ар ариљског Удружења произвођача јагодичастог воћа „Виламет“ које окупља више хиљада овдашњих малинара, а раније је организовало поменуте протесте*. (Политика, 24.7.2010, рубрика Економија)

Према нашим налазима, диференцијална карактеристика новинских извештаја су и презентативне реченице са посебно истакнутим субјекатским појмовима, у којима се два тачкама истиче набрајање субјекатских појмова:

Пред истражним судијом Браниславом Пантелићем јуче је своје исказе дало укупно пет сведока: *Радмило Богдановић, Чедомир Петровић, Душан Маравић, Милан Павловић и Светозар Мијаиловић*. (Вечерње новости, 25.4.2008, 13); Полиција је у току јучерашњег дана ухапсила и: *Жељка Бувача (46) из Панчева, директора предузећа „Финансије“ Панчево, Ненада Живанова (30) из Панчева, директора предузећа „Агрожив комерц“ Панчево, Сретенку Иванишевић (52) из Панчева, директора предузећа „Агроплус“ Панчево и шефа кабинета „Агрожива“, Ђуру Угљешина (52) из Панчева, директора предузећа „Панжив“ Панчево, Славка Миличевића (66) из Панчева, бившег директора предузећа „Победа“ Владимировац, Саву Лукић (59) из Владимироваца, директора предузећа „Победа“ Владимировац и предузећа „Фарме“ Алибунар, Стеву Крстина (46) из Самоша, директора предузећа „Панонија“ Црепаја... (Политика, 25.4.2008, 1).*

Употреба две тачке у извештају се користи и за навођење додатног објашњења или информације, као што показују ексцерпирани примери:

Након потврде поделе аутомобилске куће „Фијатове“ акције вртоглаво су порасле за седам одсто: вредност акција „Фијата“ у среду достигла је тако чак 9,7 евра. (Политика, 23.7.2010, 12); „Фијат“ је у Детроиту озваничио и поделу аутомобилске куће на два огромна огранка: од јануара 2011. аутомобилски сектор (који обухвата марке „Ланча“, „Алфа Ромео“, „Ферари“, „Масерати“ и један део новоприсвојене фабрике „Крајслер“) дефинитивно ће се одвојити од производње камиона и трактора (сектор сада познатији као „Фијат индустријал“, а који обухвата марке „Ивеко“, камиони, и „Цнх“, трактори). Осим логистичке поделе производње, два нова сектора поделиће и буџет: од укупно тринаест милијарди евра, три ће отићи огранку „Фијат индустријал“ док ће преосталих десет остати на располагању производњи аутомобила. (Политика, 23.7.2010, 12).

Црта у односу на зарез јаче истиче фокализирани појам, што је додатно појачано његовим преименовањем. Овим поступком се истиче у тексту новинског извештаја читав низ синтаксичких позиција, као што су:

а) прави објекат, који се најчешће фокализује на овај начин:

У питању је козметичка линија која садржи факторе раста – мале протеинске молекуле који се луче у организму као реакција на различите стресове, а између осталог и на повреду коже. (Прес, 24.6.2012, рубрика Здравље и наука); Ако се питате у чему је тајна младоликог изгледа 67-годишње холивудске диве Хелен Мирен, одговор није у лифтингу и ботоксу, којих се ова глумица ужасава, већ у козметичким препаратима који садрже факторе раста – „чудотворну супстанцу“ која је последњих година хит у подмлађивању. (Прес, 24.6.2012, рубрика Здравље и наука);

б) неправи објекат:

Марже су ствар тржишта и то је нешто на шта држава не би требало да има утицај. С друге стране, задатак државе је да води рачуна о једној другој, можда много битнијој ствари – о тржишном фер-плеју. (Данас, 20.7.2013, 9);

в) прилошки копулативни предикатив:

Други власник „Делта стара“, већинског акционара „Југохемије“, такође је из пореског раја – државе Делавер, САД. (Блиц, 22.7.2010, рубрика Вести);

г) прилошка одредба:

Нашој полицији није познато ни где се прекјуче упутио Суботић, али наводе да је из Москве могао да отпутује у само две земље: Швајцарску, где има луксузан стан и пријављено боравиште и у којој га од хапшења индиректно чува велико богатство и утицај, или у Црну Гору, у којој је под директном заштитом Ђукановића. (Блиц, 30.4.2008, 14); Управо је најава производње овог новог „Фијатовог“ примерка (око 190.000 аутомобила годишње) узбуркала јавно мњење на Апенинском полуострву. Л-0 у Србији (који ће се званично лансирати крајем 2011) аутоматски ће заменити производњу модела „мултипла“, „муза“ и „идеа“ који се тренутно производе у најважнијој „Фијатовој“ фабрици у Италији – „Мирафјори“. (Политика, 23.7.2010, 12).

д) допуна:

Синдикат ФИОМ (Федерација металуршких радника) и даље је уверен у неуставност „Фијатовог“ инвестиционог плана, док торински аутомобилски гигант све више добија одразе глобализоване мултинационалне компаније не више толико усмерене на колевку своје производње – Италију. (Политика, 23.7.2010, 12); У новој резолуцији ће фокус бити усмерен на два кључна циља рада Скупштине: *усклађивање домаћег са европским законодавством и подршка Скупштине и народних посланика процесу стабилизације и нормализације добросуседских односа.* (Данас, 20.7.2013, 5).

У оквиру фокализације диференцијалну карактеристику извештаја представља појава *тешког тежишта*.⁹⁴ *Тешко тежиште* се најчешће реализује у финалној реченичној позицији. Главни разлог оваквог распоређивања комплексних структура које су фокализоване је чињеница да би његово распоређивање у унутрашњој позицији довело „до нескладне реченичне конфигурације и истовремено отежало разумевање реченице“ (Поповић 2004: 158). У структури *тешког тежишта* реченице новинског извештаја најзаступљеније су декларативне (изричне) клаузе у ужем смислу, које ступају у напоредни однос (најчешће саставни), као у ексцерпираним примерима:

Патријарх је рекао *да се припрема подизање великог крста у Нишу, на брду Винуку 2013. године када се обележава велики јубилеј и да ће то бити прилика да се „грађанима и бројним пролазницима да до знања да је Ниш хришћански град, град Константина, првог хришћанског цара“.* (Курир, 21.7.2010, 17); Поводом изјава које су саопштене из компаније Делта холдинг и од стране њиховог правног заступника Ненада Поповића, обавештавам јавност да сам у потпуности сигурна и под пуном одговорношћу изјављујем *да су све правне радње око оснивања правног лица Југохемија менаџмент спроведене у складу са законом и да су све информације које се пласирају везано за ову тему покушај дискредитовања мене и моје сестре Смилке Милеуснић-Аџић у јавности.* (Данас, 21.7.2010, рубрика Економија).

Фокализована информација у наведеним реченицама представља садржину изјаве неке важне личности, која је сачињена од више исказа, а новинар је преноси моделом неуправног говора, сажимајући је у једну зависносложену реченицу са *тешким* тежиштем или је реч о званичном саопштењу у ком се јавност обавештава о ономе што је садржина изјавне реченице.

И друге субординиране клаузе улазе у састав фокализованог *тешког* тежишта у реченици новинских информативних текстова. Фокализовани реченични чланови који у својој структури имају релативне клаузе, чијим надовезивањем се даље развија ток

⁹⁴ Под обимним (*тешким*) реченичним члановима подразумевамо веома дуге и синтаксички комплексне реченичне чланове у којима се јавља комбиновање „различитих допуна, одредби и додатака, укључујући ту и зависне реченице“ (Поповић 2004: 157).

догађаја о којима се извештава најчешће заузимају финалну позицију у реченицама новинског извештаја.

Фокализацију субјекта налазимо и у реченицама извештаја у којима предикат исказује редундантну информацију (информацију која је већ позната или која се подразумева), односно представља информативни оквир за идентификовање субјекатског појма проширеног употребом релативне клаузе са атрибутом или апозитивном функцијом, као у примерима:

„Делта холдинг“ запошљава више од 24.000 људи. Чине га фирме које се баве малопродајом, пољопривредом, производњом хране, спољном трговином, заступањем иностраних компанија, дистрибуцијом и продајом робе, развојем некретнина, финансијским и услугама осигурања. (Блиц, 21.7.2010, рубрика Вести); Новица Величковић одморан и оран једва чека да истрчи на паркет, као и Миленко Тепић који је Ивковићу честитао на уговору с Олимпијакосом уз констатацију да ће наредне сезоне бити ривали. (Политика, 6.7.2010, 23).

Овакво тежиште у својој структури може имати више релативних клауза у напоредном односу, па чак и релативне клаузе које улазе у састав друге релативне клаузе, што га додатно усложњава и чини још обимнијим и комплекснијим, чиме се појачава потреба за његовим распоређивањем на сам крај реченице, као у примерима:

Око 63 одсто радника у том погону у јуну је прихватило план који подразумева кажњавање злоупотребе боловања, скраћење паузе за ручак и забрану штрајка током дана када је велика потражња за аутомобилима, у замену за улагање од 700 милиона евра, које би донело и увођење треће смене. (Данас, 23.7.2010, рубрика Економија); Према наводима оптужнице, преживело је петоро деце која су задобила тешке телесне повреде, које би биле кобне „да није било медицинске интервенције припадника Специјалних антитерористичких јединица“, који су повређенима пружили помоћ. (Данас, 22.2.2008, 5); Удаљеност од Италије је све већа: не само када су у питању САД већ сада и Србија, Пољска и Бразил где се инвестициони планови „Фијата“ славе и аплаудирају док у Италији примају константне негативне оцене, критике и недостатке. (Политика, 24.7.2010, рубрика Економија).

Разлог за често јављање фокализованог реченичног члана комплексне структуре у чији састав улази више релативних клауза, којима се износи даљи развој догађаја, управо је оно што новински извештај разликује од новинске вести – описивање тока догађаја, као један од критеријума који овај жанр мора да задовољи.

Релативне и декларативне клаузе у оквиру *тешког* тежишта комбинују се са условним, каузалним и другим субординираним клаузама, стварајући изузетно дуге и комплексне реченичне чланове, као у примерима:

Они су истакли да би *цео проблем између Форцанове и власника Делта холдинга Мирослава Мишковића могао да буде решен* уколико би се ситуација вратила у пређашње стање што би подразумевало да врати имовину коју је пренела из Југохемије у новоосновану фирму Југохемија менаџмент где је сада већински власник. (Данас, 21.7.2010, рубрика Економија); Делта холдинг је поднео кривичну пријаву против одговорних у предузећима Форм комјунিকেјшнс и Југохемија, напоменуо је Поповић, зато што је Форм комјунিকেјшнс отворио ново предузеће Југохемија менаџмент у које је пренео готово целокупну имовину Југохемије у виду две зграде којима је *срачунато умањена вредност (тима и удео Југохемије АД), а увећан удео Форма до већинског власништва чиме су преузели контролу над имовином Југохемије*. (Данас, 21.7.2010, рубрика Економија); Председник Фијата Серђо Маркионе је најавио да *ће та компанија производњу нових модела „фијат идеја“ и „ланча муза“ из фабрике у Торину пребацити у Србију зато што је у Италији имала проблема са синдикатима, а у Крагујевцу може да обезбеди несметану и сигурну производњу*. (Данас, 23.7.2010, рубрика Економија); Међутим, радници се тешко на то привикавају јер је реч о Фијатовој фабрици која је *најмање продуктивна и у којој радници необично често одсуствују са посла, поготово у време фудбалских утакмица, а неретко се дешава да у исто време раде други посао*. (Данас, 23.7.2010, рубрика Економија); Адвокат Лојпур потврдио је да је Форцанова *поднела кривичну пријаву против власника „Делта холдинга“ Мирослава Мишковића и његових сарадника због лажног пријављивања и злоупотребе службеног положаја у намери да наведу „Југохемију“ да одустане од наплате 600 милиона динара дуга „Делта стара“*. (Блиц, 22.7.2010, рубрика Вести).

Постцедентне субординиране клаузе тесно везане за главну реченицу карактеристичне су за новинске информативне текстове, јер олакшавају разумевање исказа. Њихово надовезивање и међусобно комбиновање последица је сложености информације на коју новинар жели да скрене читаочеву пажњу.

Тешко тежиште које у себе укључује синтагме у напоредном односу, уз које се јављају и друга синтаксичка средства којима се усложњава структура фокализованог реченичног члана, честа су у тексту новинског извештаја. Овај вид фокализације обимног и комплексног реченичног члана (најчешће тематског субјекта) илустроваћемо неколиким примерима ексцерпираним из новинских извештаја:

Међу њима су *рехабилитациони центри „Жубор“ у Куришумлијској бањи, „Меркур“ у Врњачкој бањи, „Чигота“ на Златибору, Златар, Бања Ковиљача, Рибарска бања, „Гејзир“ у Сијаринској бањи, Нови Пазар, Ивањица, Брезовица, „Мирослав Зотовић“ у Београду, „Агенс“ у Матарушкој бањи, „Врело“ у Бујановачкој бањи и „Радон“ у Нишкој бањи*. (Вечерње новости, 4.3.2010, рубрика Друштво); Један за другим у дворану „Спорт Еко“ пристизали су *„пољаци“ Немања Бјелица, Милош Теодосић, Новица Величковић, Миленко Тепић, Стефан Марковић и Милан Мачван, затим Александар Рашић и Марко Кешељ, као и Ненад Крстић који је дошао да поздрави другове и поразговара са Ивковићем о посебном програму рада*. (Политика, 6.7.2010, 23).

У тексту вести *тешко* тежиште у финалној позицији није честа појава, јер и када је реч о обимнијем реченичном члану у овој позицији он није тако комплексан и најчешће нема у свом саставу више од две субординиране клаузе. Примера за анализирану појаву,

за коју смо утврдили да је честа одлика новинског извештаја, у новинској вести има мало, а најчешће је реч о тешком тежишту у фокализованој позицији које у свом саставу има дуге напоредне конструкције:

Полиција претпоставља да су користили око 100 платних картица, а новац су подизали, не само у Београду, већ широм Србије и то са рачуна „Рајфајзен“ „Волкс“, „Сосиете женерал“, „ЕФГ“, „Хипо-алпеадрија“ и „Металс“ банке. (Блиц, 7.12.2007, 14); Због туче и нарушавања јавног реда и мира, судија за прекршаје у Медвеђи изрекла је јуче *Фитиму Сахитију (24)*, члану Школског одбора ОШ „Горња Јабланица“ у тој вароши, казну затвора у трајању од 30 дана, *Николи Јовићу (28)* новчану казну од 30 хиљада динара и претученом професору српског језика исте школе *Милораду Ристићу (41)* казну од 10.000 динара. (Блиц, 16.11.2007, 2).

Уопште, новинску вест одликује сажетост информације, па дуге и сложене конструкције као што су оне које чине *тешко* реченично тежиште у њима представљају изузетак, док се у новинском извештају јављају знатно чешће.

Да закључимо. Типична реченична презентација посебно је карактеристична за прву реченицу текста вести и извештаја, а честа је и у даљем тексту вести и извештаја. Адвербијална одредба места или времена на почетној позицији у првој реченици карактеристична је за краће вести, а вишеструки адвербијални оквир се чешће јавља у првој реченици новинске вести него у првој реченици извештаја. Најчешћи разлог фокализације субјекта је идентификовање говорног лица у ауторској дидасталији у управном говору. Диференцијална карактеристика новинских извештаја су презентативне реченице са посебно истакнутим субјекатским појмовима, у којима се двома тачкама истиче набрајање субјекатских појмова, као и употреба две тачке за навођење додатног објашњења или информације. У вестима се посттематско поентирање јавља изузетно ретко, док у извештајима налазимо поентирање различитих синтаксичких чланова претфокусном паузом, односно употребом црте или две тачке. Појава тешког тежишта је још једна диференцијална карактеристика. Новинску вест одликује сажетост информације, па се тешко реченично тежиште у вести јавља ретко, док се у новинском извештају јавља знатно чешће. У структури тешког тежишта реченице новинског извештаја најзаступљеније су декларативне клаузе у ужем смислу, које ступају у напоредни однос. На овај начин се у извештају моделом неуправног говора преноси изјава сачињена од више исказа, у виду зависносложене реченице са тешким тежиштем. Постседентне субординиране клаузе тесно везане за главну реченицу карактеристичне су за вести и

извештаје, јер олакшавају разумевање исказа. Учесталије јављање фокализованог реченичног члана комплексне структуре, у чији састав улази више зависних клауза у којима се износи развој догађаја, у новинском извештају последица је описивања тока догађаја и усложњавања информације. У тексту новинског извештаја често је и тешко тежиште које у себе укључује синтагме у напоредном односу.

III.2.4. Преношење туђег говора у тексту новинске вести и новинског извештаја

У нашем корпусу туђи говор представља исказ, односно изјаву неке говорне личности унетоу у информативни новински текст, али и новинарев исказ о пренетом исказу.⁹⁵ Туђи исказ је истовремено и тема ауторовог говора (у нашем корпусу новинаревог говора), у који је пренет задржавајући своју предметну садржину. Туђи говор у новинској вести и новинском извештају готово никада не задржава ни своју самосталност ни своју целовитост.

У стилистичкој литератури налазимо различите класификације модела преношења туђег говора и различиту терминологију (упореди Бахтин 1980; Шорт 1999; Лич, Шорт 2007: 255–281; Смирнова 2009; Ковачевић 2012). У оквиру српске новинарске стилистике досада су проучавани типови преношења туђег говора у језику српских писаних медија у електронској верзији (Јеротијевић 2011) и типови преношења туђег говора у штампаним медијима у Републици Српској (Милашин 2014), а овој теми је доста пажње посвећено и у словеначкој новинарској стилистици,⁹⁶ али се у поменутој литератури не анализира жанровска дистрибуција модела преношења туђег говора.

У нашој анализи издвајамо доминантне структурно-стилистичке варијације модела преношења *туђег говора*⁹⁷ у новинској вести и новинском извештају и утврђујемо њихове диференцијалне и интерферирајуће одлике у погледу проблематике укључивања туђег говора у ауторски дискурс.

⁹⁵ „Туђи говор је говор у говору, исказ у исказу, али истовремено и говор о говору, исказ о исказу.“ (Бахтин 1980: 128)

⁹⁶ Види Лабан, Полер Ковачич 2007: 65–83; Корошец 1998: 201–216; Калин Голоб 2006: 288–289; Логар 2008: 157–163.

⁹⁷ Под термином *туђи говор* подразумевамо „сваки исказ неког лица који је укључен у ауторски текст“ (Ковачевић 2012: 14).

Следећи терминосистем и класификацију туђег говора коју даје Ковачевић (Ковачевић 2012), од тринаест подмодела управног и неуправног говора у новинској вести и извештају издвајамо најфреквентније подмоделе. Управни говор се у нашем корпусу реализује пре свега као изречени управни говор, а потом и као уведени слободни управни говор и фрагментарни управни говор. Неуправни говор се превасходно реализује у свом основном моделу.

При проучавању туђег говора могуће је као хиперординиран критеријум узети семантички критеријум а синтаксички критеријум укључити за поткласификацију⁹⁸ или потпуно искључити граматичке критеријуме приликом издвајања модела преношења туђег говора, као у наратолошком приступу (в. Принс 2011). У нашој анализи хиперординирани критеријум је морфосинтаксички. У оквиру анализе управног говора укључићемо и ортографски критеријум, односно указати на ортографска решења увођења туђег говора. Додатно ћемо у неким сегментима анализе укључити стилистички критеријум.

Будући да је управни говор бинарна јединица, сачињена од туђег говора, који је смисаоно тежиште, и говора аутора као оквирне клаузе, у анализи је неопходно издвојити једну од двеју наведених компоненти (Ковачевић 2000: 245). Наш приоритетни циљ је осветљавање доминантних синтаксичких конструкција којима се у новинској вести и новинском извештају туђи говор уклапа у монолошки комплекс ауторског (новинаревог) говора, са тежиштем на ауторском говору, уз утврђивање разлога фреквентне употребе одређених подмодела преношења туђег говора.

Новинари се при преношењу изјава у информативним текстовима користе моделом управног или моделом неуправног говора и различитим варијацијама ова два модела. У публицистичком стилу преовлађује ауторов говор, а управни говор се користи али се не меша с ауторовим говором (Тошовић 2002: 326). У управном говору туђи говор „задржава своју конструктивну и смисаону самосталност, не нарушавајући говорно ткиво контекста који га је примио“ (Бахтин 1980: 128). У информативним новинским текстовима доминира

⁹⁸ Узимајући за свој корпус полемички новински дискурс, Смирнова у језику новина Велике Британије, на основу семантичког критеријума дословности, издваја дословне структуре (*literal structures*) и недословне структуре (*liberal structures*) (Смирнова 2009).

оно што Бахтин назива *линеарним стилем* преношења туђег говора, у коме је граница између ауторског (преносећег) и неауторског (преношеног) говора чврста, туђи говор представља целовит, социјални акт, а „шаблони и њихове модификације служе да строже и прецизније одвоје туђи говор, да га одбране од продирања ауторских интонација, да га скрате и развију његова индивидуално-језичка обележја“ (Бахтин 1980: 133). Приликом преношења неке изјаве у вести или извештају увек је важније *шта* је неко рекао од тога *како* је рекао, а то је главна одлика Бахтиновог *линеарног стила*, код ког велики значај има ауторитарност и догматичност пренетих речи (Бахтин 1980: 133).

Управни говор у тексту вести и извештаја увек представља изречени говор, док помишљеног говора нема. Приликом изучавања употребе управног говора у предмету анализе је *ауторска дидаскалија (конференса)*,⁹⁹ док је туђи говор у анализи присутан стога што је неутуђива компонента те бинарне структуре, али није у фокусу нашег интересовања. Услед обавезе да идентификује говорно лице, ауторска дидаскалија је нужна компонента свих модификација управног говора које се јављају у нашем корпусу.

Напоредност је сигнализирана и ортографски, па управни говор одликује употреба двотачке и наводника или црте. У нашем корпусу ауторска дидаскалија сведена је најчешће на свој синтаксички минимум, а то је веза субјекта и предиката, односно *verba dicendi* и неки вид идентификације говорника (име и презиме, функција, занимање, и сл.). Ово је уједно најчешћи тип ауторске дидаскалије у свим писаним функционалним стиловима, најшаблонизиранији и стилски најнеутралнији, сведен на идентификацију говорника, јер је предикат потпуно редуванттан и употребљен само да би се могао увести субјекат (Ковачевић 2000: 252). Ипак, у нашем корпусу *verba dicendi* никада нису редуковани и поред своје стопроцентне редувантности (подразумева се да наведени туђи говор мора бити изговорен а не помишљен¹⁰⁰), јер је таква редукација одлика књижевноуметничког стила (Ковачевић 2000: 254). Заправо, у нашем корпусу ауторска

⁹⁹ Конференса представља клаузу придружену говору лица, која специфицира чин говорника и идентификује га (Принс 2011: под *конференса*). Термин *ауторска дидаскалија* има исто значење, односно значи ауторски коментар уз управни или неуправни говор (Ковачевић 2000: 246). Термине *конференса* и *ауторска дидаскалија* сматрамо равноправним, будући да се опсег појмова које означавају у потпуности подудара.

¹⁰⁰ У новинском тексту се не представљају нечије мисли, већ само говор, а претпостављени ток мисли на основу поступака или израза лица се јавља веома ретко (Шорт 1999: 248).

дидаскалија узета у целини представља *conditio sine que non* било које варијације модела преношења туђег говора, јер се у њему не јавља ниједан модел преношења туђег говора у коме се она не јавља¹⁰¹, а *verba dicendi* њен обавезан део, комуникативно потпуно редуванталан али синтаксички неопходан.

III.2.4.1. Преношење туђег говора у тексту новинске вести

У тексту новинске вести у српској штампи најфреквентнији су они модели и подмодели преношења туђег говора који омогућавају дословно преношење садржаја туђег исказа и неутралну позицију новинара.¹⁰² Избором модела преношења туђег говора новинар настоји да створи утисак веродостојности, али се чак и у оквиру дословног преношења туђег говора никада не ради о дословном преношењу изјаве у целини, већ о представљању изабраних делова изјаве.¹⁰³ Анализа ће показати на који начин се туђи говор уклапа у ауторски комплекс у оквиру најзаступљенијих подмодела управног говора и у основном моделу неуправног говора.

III.2.4.1.1. Модели управног говора у новинској вести

У управном говору туђи говор допуњује *verba dicendi* у виду објекта, тако да је управни говор структурисан аналогно зависносној реченици (Ковачевић 2000: 246). Управни говор уводи се у информативним текстовима публицистичког стила на три начина: а) употребом наводника, б) употребом црта или в) код уведеног слободног

¹⁰¹ „У одсечном дијалогу, као и у слободном управном и неуправном дискурсу (изузимајући уметке и насупрот најављеном неуправном дискурсу), изјаву или мисао не прати конференса“ (Принс 2011: под *конференса*). Наратолошком термину *одсечни дијалог* одговара термин *неуведени управни говор (реплика дијалога)*, за поменуте *уметке* користимо термин *фрагментарни цитат*. Када је реч о слободном управном говору, за разлику од његовог одређења које даје Принс, по коме он подразумева одсуство конференсе (Принс 2011: под *слободни управни дискурс*), следећи терминосистем туђег говора Ковачевића, ми разликујемо уведени слободни управни говор, у коме постоји конференса, од неуведеног слободног управног говора, у коме нема конференсе (Ковачевић 2012: 19).

¹⁰² Дословно преношење туђих речи омогућава аутору текста новинске вести да задржи неутралну позицију и огради се од садржаја пренетог исказа (Смирнова 2009: 99). У структуре у којима је задовољен семантички критеријум дословности спадају прави директни и индиректни говор, као и фрагментарни цитат (Смирнова 2009: 83).

¹⁰³ Избор шаблона преношења туђег говора један је од начина за контролисање гледишта читаоца, поред избора глагола говорења (Шорт 1999: 263). Чак и у случају директног говора, никада не говоримо о простом репродуковању говора, већ о његовом представљању, јер аутор може да бира које делове из пренесеног говора да укључи, којим редом, унутар које дискурсне матрице (Шорт 1999: 264).

управног говора употребом зареза за одвајање дела реченице који није управни говор. У последњем случају зарезом одвојен део реченице „има функцију додатнога коментара“ или је „асиндетска реченица с парентезом, тј. уметнутим додатним коментаром“ (Худечек, Михаљевић 2009: 96).

Посебан тип комуникативне реченице, који представља типску одлику оба испитивана новинска жанра, представљају реченице у којима се моделом управног говора преноси нечија изјава. Након дословног навођења туђих речи следи реченица у којој се дају подаци о говорном акту и извору информација, и то увек овим редом.

Према нашим налазима, у новинској вести у српској штампи преовладава основни модел управног говора и то уведени, изречени управни говор, а јавља се још и уведени слободни управни говор.

III.2.4.1.1.1. Уведени управни говор у тексту новинске вести

Управни говор доприноси објективизацији и деперсонализацији, па стога новинар у новинској вести и новинском извештају често бира неку од синтаксичких и ортографских форми управног говора како би сигнализирао да се ради о туђем говору.

Основни модел управног говора је веома чест у новинској вести, пре свега јер обезбеђује веродостојност, указује на аутентичност цитиране реченице и омогућава поштовање говорне личности, која по правилу заузима висок положај на друштвеној лествици.¹⁰⁴

Управни говор подразумева паратаксички однос ауторске дидаскалије и репродукованог говора, а слагање глаголских и заменичких облика врши се према субјекту репродукованог говора. Управни говор омогућава задржавање синтаксичке конструкције оригиналног исказа и задржавање свих афективно обојених језичких елемената.

Ауторска дидаскалија у управном говору у тексту новинске вести готово никада није у антепозицији или интерпозицији. Постпонована ауторска дидаскалија у управном

¹⁰⁴ „Уколико је јачи осећај хијерархијске висине туђе речи, утолико су одсечније њене границе, она утолико мање допушта да у њу продру коментаришуће и реплицирајуће тенденције“ (Бахтин 1980: 137).

говору карактеристична је у новинској вести за дуже цитате, што ћемо илустровати неколиким примерима:

– Пресликаћемо концепт Радија С на екран, биће то радио у колору. Покушаћемо да све најбоље што имамо на радију пребацимо на телевизију. Значи, врхунска музика и врхунски забавни програм. Имаћемо информативу, али биће лишена свега што не потпада под забаву. Опстали смо све ове године и крајње је време да се ширимо – истиче Анђелковић. (Курир, 21.12.2007, 13);

– Очекивали смо много од представе и гостовања у Италији, а стрепели смо да нећемо добити визе. Наши сународници у Италији на рђавом су гласу. Приписује им се да илегално прелазе границу, просе и краду и зато нам је, кажу, ускраћена виза. Уместо у Италији пројект ћемо завршити гостовањем по бившим југословенским републикама – рекао је Бети глумац Данијел Тодоровић. (Блиц, 25.11.2007, 12);

– Дошло је до пуцања плоче за филтрирање воде, а и на другим објектима је страдао бетон, који само што се није урушио, што би довело до катастрофе несагледивих размера. Већ смо одабрали пројекат једне фирме из Нове Вароши, санација би по хитном поступку требало да почне већ данас, а цистерне с водом биће распоређене по читавом граду – изјавио је комунални функционер Андрија Лаптошевић. (Прес, 10.12.2007, 20).

У вестима се ипак најчешће поштује журналистичка препорука да дужи цитат треба „рашчланити комбиновањем директног са индиректним говором“ (Рус-Мол 2005: 60), тако да овако дуге цитате не налазимо често у вестима. Такође, дуги цитати се ређе јављају у вестима о најзначајнијим догађајима које имају официјелни тон, као и у вестима које објављује озбиљна штампа.

Понекад висок хијерархијски положај туђе речи условљава монолитност при преношењу изјаве, њено преношење у виду компактног дужег блока помоћу шаблона управног говора и минималног синтаксичког модела ауторске дидаскалије, ако у примерима:

– Девет година албански терористи руше и пале све што је српско и убијају нашу децу како би Косово постало етничко чисто. Ово је порука како ћемо проћи ако Косово не добије независност. Плашим се да нам тек долазе тешки дани... Највеће српске светиње и домови паљени су и рушени управо на Божић или Велики петак. Иде Божић, иде Српска нова година, са зебњом дочекујемо те празнике... – *прича владика*. (Прес, 10.12.2007, 14);

– Очекујем да у Турској победи разум и да се Турска извини Србији због ове агресије без оружја. До тада, као председник Србије, замрзавам своје учешће на трилатералним сусретима Србије, БиХ и Турске зато што то није скуп ратноушкачких земаља, већ демократских држава, које државнички разум води ка миру на Балкану – *рекао је Николић*. (Ало, 27.10.2013, 8).

Постпонована ауторска дидаскалија у управном говору може бити остварена у виду свог синтаксичког минимума и то најчешће унутар текста новинске вести, дакле не у првој реченици, када је најчешће чине само комуникативно потпуно редувантан *verba dicendi* и

презиме (јер је у првој реченици дата потпуна идентификација говорника), као у примерима:

– Вредност награде је 27.000 евра. За то су са 40 одсто заслужне године и године мукотрпног рада, а 60 одсто је заслужна Марија и њена и наша победа на „Евровизији“ – *каже Мирковић*. (Блиц, 1.12.2007, 25); – Иако имам тек 35 година, научио сам да човек треба да се повуче из посла када је на врхунцу каријере, када је најјачи. Наставићу да радим са Маријом, наравно, али са естрадом више нећу имати контакт. На чело моје куће „Беотон“ доћи ће други човек – *закључује Мирковић*. (Блиц, 1.12.2007, 25); – Не могу да верујем да неко може да учини овако нешто према једној хуманитарној организацији. Надам се да ће починиоци убрзо бити пронађени и кажњени – *каже Миливојевић*. (Прес, 10.12.2007, 14).

Синтаксички минимум ауторске дидаскалије може бити реализован и тако што у синтаксичкој позицији субјекта, која је у ауторској дидаскалији информативно најзначајнија, стоји именичка синтагма, као у примеру:

– Полиција нас је обавестила да је неко провалио, а потом запалио наше просторије. Провалник или провалници најпре су разбили прозор и ушли унутра. Онда су развалили и једна и друга врата у нашим просторијама. Украдени су телефон и звучници. Полиција је пронашла флашу ракије којом су полили просторију и потом је запалили. Ватра је захватила сто на коме се налазио компјутер, а потом и друге ствари – *каже секретар Савеза глувих Наташа Јакишић*. (Прес, 10.12.2007, 14).

Нешто развијенији је вид постпоноване ауторске дидаскалије у оквиру шаблона изреченог управног говора у новинској вести онда када је након глагола *рећи* у синтаксичкој позицији предиката употребљена предлошко-падежна конструкција у синтаксичкој позицији прилошке одредбе за време, након чега стоји субјекат, комуникативно најзначајнији и распоређен у финалну позицију, као у примерима:

– Цео пројект коштаће 650.000 евра, а станови ће бити усељиви половином наредне године. У Краљеву ћемо ове године уложити још 130.000 евра у 70 пројеката за samozapoшљавање локалног становништва кроз такозване старт-ап кредите – *рекао је током свечаности на Берановцу Штегелман*. (Блиц, 24.11.2007, 52); – Титула је одбрањена! Вратили смо се са значајним искуством и ова награда нам даје обавезу и буди одговорност која ће се осетити и на новом албуму који ће изаћи следеће године, а такође и у наставку турнеје „Коло“ – *рекао је на конференцији за новинаре Звонимир Ђукић Ђуле, фронтмен групе „Ван Гог“*. (Блиц, 7.11.2007, 26); – Ми не тражимо луксуз, само пристојан лични доходак како бисмо могли да прехранимо породице – *рекао је на протесту представник синдиката „Топлане“ Милан Јанкушић*. (Блиц, 1.12.2007, С3).

Постпонована ауторска дидаскалија у оквиру изреченог управног говора у тексту новинске вести понекад бива проширена апозитивно употребљеном релативном клаузом уз субјекат (истакнута курзивом), као у примерима:

„Отворићемо Музеј АББА целонедељним свечаностима од 3. до 7. јуна“, рекао је на конференцији за штампу Улф Вестман, *који је са Евом Вигенхајм-Вестман дошао на идеју о отварању музеја посвећеног шведској групи*. (Блиц, 7.11.2007, 24); – Драго ми је што сам стигао у Црвену звезду и надам се да ћу јој помоћи да бележи добре резултате. Једва чекам да заиграм – рекао је Марко Лекић, *који је ове сезоне у НЛБ лиги у просеку бележио 3,7 поена и 1,6 скокова по утакмици*. (Прес, 4.1.2008, 46); – Наш пласман на Светско првенство у Јужноафричкој Републици апсолутно зависи од наших најбољих фудбалера који играју у Европи. Желим што пре да контактирам с Марком и да сазнам какви су му планови – изјавио је Вербек, *који је донедавно тренирао јужнокорејску репрезентацију*. (Прес, 10.12.2007, 47).

У наведеним примерима апозитивно употребљеном односном клаузом исказана је додатна информација о субјекатском појму, односно о говорнику чије речи су дословно пренете, чиме се на одређени начин осветљава садржина његовог исказа.

На основу ортографског критеријума у оквиру изреченог управног говора у новинској вести можемо издвојити два подмодела: изречени управни говор у ком је неауторски говор сигнализан употребом црте (уместо које је неретко погрешно употребљена цртица), који представља доминантни ортографски модел, и изречени управни говор у ком је неауторски говор сигнализан употребом наводника, који је знатно ређи у нашем корпусу. Употребу црте као ортографског маркера туђег говора потврђује највећи број до сада наведених примера, док за употребу наводника у овој функцији можемо навести тек понеки пример:

„У разговору са мном он није признао извршење овог дела, па је чак изнео и претпоставку да се Розалија убила сама“, казао је агенцији Бета истражни судија Илош Бакош који је синоћ обавио саслушање. (Блиц, 6.11.2007, 14); „На полицијску белешку позвао се министар за инфраструктуру у Влади Србије Велимир Илић оптужујући, у неколико наврата, новинаре различитих редакција да су сексуално злостављали овце“, наводи УНС. (Прес, 14.12.2007, 7).

III.2.4.1.1.2. Уведени слободни управни говор у тексту новинске вести

Уведени слободни управни говор у новинској вести, у ком су укинута само ортографски маркери, а задржан туђи говор и ауторска дидаскалија налазимо у великом броју реченица новинских вести које чине наш корпус. Док је у британској штампи слободни управни говор редак (Смирнова 2009: 84), у српској дневној штампи по учесталости долази иза два основна модела преношења туђих речи (управног и неуправног говора).

Уведени слободни управни говор јавља се у новинској вести најчешће са постпонованом ауторском дидаскалијом и то најчешће у виду њеног синтаксичког минимума:

Као члан тадашњег Управног одбора РТС-а и потпредседник владе Николић је био дужан да у складу са владином ратном наредбом, заједно са директором те куће Драгољубом Милановићем, спроведе евакуацију зграде РТС-а, *навели су родитељи и рођаци страдалих радника на конференцији за новинаре*. (Блиц, 25.1.2008, 3); Јубиларни 10. сајам привреде у Параћину биће одржан од 21. до 24. новембра у спортској хали „7.јул“, а већ преко 80 одсто изложбеног простора је продато, *потврдио је директор маркетинга сајма Момчило Милићевић*. (Блиц, 31.10.2007, 14); Будућност западног Балкана је у ЕУ, али до тога неће доћи без компромисног решења статуса Косова, *истакао је јуче Вук Јерemiћ*. (Курир, 6.12.2007, 4); Ако се задржите 46 минута, управа ресторана од саобраћајне полиције тражи ваше податке и добијате казну на кућну адресу, *пише „Гардијан“*. (Прес, 13.12.2007, 21); Паљење једне и каменовање седам српских кућа у северном делу Косовске Митровице првог дана 2008. представља само увод у застрашујући албански план етничког чишћења Срба уколико Косово не добије независност, *кажу саговорници Преса*. (Прес, 10.12.2007, 14).

Уведени слободни управни говор са ауторском дидаскалијом у интерпозицији ретко налазимо у новинској вести:

Стране компаније које послују у области осигурања улазе на српско тржиште куповином или удруживањем са постојећим осигуравајућим кућама, што је, *према речима заменика генералног директора „Бенерали групе“ Валтера Тревизанија*, најбољи начин за обезбеђење добре позиције. (Прес, 10.12.2007, 11); Најмање две особе су погинуле, а четири повређене када је јуче експлодирао аутобус у граду Невиномиску, на југу покрајине Ставропољ, *саопштила је полиција*, не искључујући могућност терористичког акта. (Прес, 10.12.2007, 20).

Да закључимо. Основни модел управног говора је веома чест у новинским вестима нашег корпуса. Реч је о уведеном управном говору, и то изреченом, којим се обезбеђује веродостојност, указује на аутентичност цитата, уз поштовање говорне личности. Осим тога, управни говор омогућава задржавање синтаксичких конструкција и афективно обојених делова туђег говора. Постпонована дидаскалија је карактеристична за дуже цитате, а најчешће је реализована минималним синтаксичким моделом оствареним у виду глагола говорења и презимена. Управни говор је у тексту новинске вести најчешће ортографски маркиран употребом црте, ређе употребом наводника. Уведени слободни управни говор, у ком су укинута само ортографски маркери, а задржан туђи говор и ауторска дидаскалија, најчешће у постпозицији, чест је у нашем корпусу новинских вести објављених у српској дневној штампи.

III.2.4.1.2. Модели неуправног говора у тексту новинске вести

У тексту новинске вести најзаступљенији је основни модел неуправног говора, којим се туђи говор сажима, а нешто ређе се јавља дословни неуправни говор, када новинар жели да посебно истакне одређене делове туђег говора.

III.2.4.1.2.1. Основни модел неуправног говора у тексту новинске вести

Неуправни говор, односно туђе речи пренете у текст новинске вести тако да му се променила морфолошка и синтаксичка структура, а само садржај остао исти (Живковић 2001: под неуправни говор), састоји се од главне реченице, која је новинарева и садржи *verbum dicendi* уз који се везују говорникове речи у облику изричних (декларативних) реченица с релативно употребљеним глаголским временима и начинима и измењеним редом речи.

Неуправни говор већ сам по себи подразумева постојање два гласа (ауторов и неауторов и њихово уклапање у оквиру исте комуникативне реченице (Смирнова 2009: 81), односно структурисање према принципима хипотаксе (Ковачевић 2012: 16). У нашем корпусу преовлађује основни модел неуправног говора, у коме репродуковани говор има синтаксичку форму изричне клаузе, најчешће са везником *да*, а други по учесталости представља подмодел дословног неуправног говора, који подразумева уношење фрагментарног цитата у синтаксички модел неуправног говора.

У основном моделу неуправног говора глаголски и заменички облици уклапају се према субјекту ауторске дидаскалије. У првом плану није нечији исказ, већ како новинар схвата исказ који преноси (Ковачевић 2012: 17).

Поред лида, и прва реченица текста вести представља честу позицију у којој се јавља неуправни говор са антепонираном ауторском дидаскалијом, што ћемо илустровати првим реченицама ексцерпираним из корпуса:

Премјер Републике Српске Милорад Додик нада се да би већ у фебруару могао бити потписан Споразум о стабилизацији и придруживању БиХ с ЕУ. (Курир, 21.7.2007, 7); Генерални секретар СПС Александар Вучић изјавио је јуче да је од секретара Хашког трибунала Ханса Холцијуса добио допис у којем се указује на могућност покретања поступка против њега због наводног објављивања имена заштићеног сведока. (Вечерње новости, 21.12.2007, 6).

У првој реченици вести са синтаксичком конструкцијом основног модела управног говора увек на почетку стоји потпуна идентификација говорника чије речи се преносе. Пошто је у питању особа која се налази на високој државној функцији, најпре се наводи та функција, а потом име и презиме, да би потом био наведен предикат, комуникативно редундантан али структурно неопходан.

Неуправни говор је нарочито погодан за изношење мање значајних информација, које не морају да буду дословно пренете (Рус-Мол 2005: 60). Стога се често након главне информације пренете шаблоном управног говора са постпонованом ауторском дидаскалијом мање битне, додатне информације преносе неуправним говором са антепонираном ауторском дидаскалијом, као у примерима:

Бакош је додао да се Скенцић сећа свих детаља који су претходили убиству, али се не сећа самог догађаја. Он је најавио и да ће осумњичени бити упућен на посматрање у неку од стручних установа ради утврђивања његове урачунљивости. (Блиц, 6.11.2007, 14); Чланови бенда су такође истакли да се од јуче у продаји налази ДВД издање њиховог концерта у „Београдској арени“, а они су пре одласка у Минхен потписали 4.000 дискова који су послати на адресе њихових верних фанова. (Блиц, 7.11.2007, 26); Они су указали да је и функционер Српске радикалне странке Александар Вучић имао двоструку обавезу да евакуише РТС као члан Управног одбора РТС-а и министар информисања, али да је он евакуисао министарство на чијем је челу био, допустивши да радници остану у згради за коју је постојала претња да ће бити бомбардована. (Блиц, 25.1.2008, 3); Шеф српске дипломатије је изјавио у Лондону да је тај став изнео у разговору с британским колегом Дејвидом Милибандом. (Куир, 6.12.2007, 4); Додик је додао да му је то потврдио и европски комесар за проширење Оли Рен. (Куир, 21.7.2007, 7).

Уопште узев, изузев у лиду, неуправни говор са ауторском дидаскалијом у антепонираној позицији јавља се у виду додатне информације, која се наводи у некој од реченица које следе након прве реченице текста извештаја, у којој се исказује главна информација. Стога предикат ових ауторских дидаскалија чине глаголи као што су *додати, најавити, истаћи, указати*.

Реченице са управним говором у саставном напоредном односу често уместо *verba dicendi* имају глагол мишљења (сматрати) или неки други глагол који осим семантичке компоненте изговорености имају још неку додатну сему или тек секундарно добијају значење изговорености (*оценити, указати, потврдити, истаћи*):

Ахерн сматра да је важно да кроз дијалог две стране буде нађено компромисно решење за Косово и Метохију и *указао*¹⁰⁵ да дијалог не треба орочевати. *Председник Србије Борис Тадић је упознао Ахерна* о току преговора о Косову и *оценио* да је српска делегација још једном показала залагање за постизање компромисног и обострано прихватљивог решења. (Блиц, 9.11.2007, 2); *Санадер је потврдио* да ће неки из досадашње извршне власти остати, а други бити замењени, те *истакао* да ће високу функцију у новој влади, највероватније, добити неко из Самосталне демократске српске странке. (Курир 6.1.2008, 5); *Он сматра* да су могућности улагања у Србији велике и *најављује* да ће „Бенерали“ грађанима понудити нове производе у области осигурања. (Прес, 10.12.2007, 11).

Поред минималног синтаксичког модела ауторске дидаскалије (С + П) (нпр. „*Домановић је истакао* да ће за двадесетак дана бити отворена и главна градска топлана.“ (Прес, 19.12.2007, 17)) у тексту новинске вести налазимо и развијенији вид антепониране ауторске дидаскалије у управном говору.

Антепонирана ауторска дидаскалија у оквиру неуправног говора у новинској вести понекад бива проширена употребом односне клаузе у синтаксичкој позицији апозитива уз субјекатски појам, као у примерима:

Радници, који су добили подршку и око 2.000 својих колега, упозорили су да лични доходи запослених у тим предузећима не прелазе 16.000 динара, а најнижа плата је свега 12.000 динара. (Блиц, 1.12.2007, С3); *Председник општине Слободан Драшковић, који је присуствовао састанку,* оценио је у изјави „Блицу“ да инцидент нема политичку позадину. (Блиц, 16.11.2007, 2).

Антепонирана ауторска дидаскалија у оквиру неуправног говора у тексту новинске вести нема увек структуру реченице, већ то може бити синтаксичка конструкција без предикације, у виду предлошко-падежне конструкције „ПРЕМА + синтагма _{реч}“, као у примерима:

Према речима сведока, 87-годишњи бивши председник МОК-а пребачен је у болницу пошто је колабирао непосредно пре почетка хуманитарног догађаја који су организовали голман Реал Мадрида Икер Касиљас и тенисер Рафаел Надал. (Прес, 20.12.2007, 46); *Према речима очевидаца,* полиција је поставила контролне пунктове у неким деловима Ријада, што је најновији знак осетљивости овог питања у ултраконзервативној исламској краљевини. (Ало, 27.10.2013, 24); *Према речима Срећка Вејина,* општинског јавног тужиоца у Апатину, у касним поподневним сатима домаћин славе је, у више наврата, у свом дворишту пуцао у ваздух из пиштоља који је држао за појасом. (Вечерње новости, 21.12.2007, 12).

Зависни члан синтагме реч је именичка јединица којом се идентификује извор информација (*сведок, очевидац, Срећко Вејин*).

¹⁰⁵ Треба да стоји *указао је*.

Додатном обезличавању исказа доприноси употреба просторне метонимије у синтаксичкој позицији субјекта ауторске дидаскалије у неуправном говору:

Тужилаштво је тражило да се Милораду Улемку Легији, петорици припадника ЈСО и Радомиру Марковићу шефу ДБ, изрекну казне од 40 година због политичког убиства. (Блиц, 7.11.2007, 14); За оне који су првостепено ослобођени, Милана Радоњића, шефа ДБ, и Бранка Ђурића, шефа београдске полиције, тужилаштво је тражило ново суђење. (Блиц, 7.11.2007, 14); Удружење новинара Србије затражило је јуче од Владе Србије да обезбеди извршење решења повереника за информације од јавног значаја упућеног Полицијској управи у Чачку о достављању белешке о наводном сексуалном злостављању оваца министра Велимира Илића. (Прес, 14.12.2007, 7); УНС је у саопштењу подсетио да је повереник за информације Родољуб Шабић у решењу 30. новембра наложио Полицијској управи да, најкасније у року од три дана од пријема решења, обавести удружење да ли поседује белешку и, уколико тај документ постоји, УНС-у достави копију. (Прес, 14.12.2007, 7).

Интерполирана и постпонована ауторска дидаскалија не јавља се ни у једном примеру неуправног говора у нашем корпусу новинских вести. Бројношћу примера се као једна од доминанти новинске вести у погледу преношења туђих речи издваја основни модел неуправног говора са ауторском дидаскалијом у постпозицији. Две главне функције овог модела преношења туђег говора су: а) сажимање главне информације добијене посредством извора у лиду, уз прецизно навођење извора и устаљену структуру ауторске дидаскалије; б) изношење додатне, мање важне информације у другој реченици текста вести, односно након главне информације изнете у првој реченици. Дакле, вест као најкраћи и најконцизнији информативни новински жанр тражи сажимање информација које извор износи у оквиру своје изјаве, па је неуправни говор стога у вести врло чест. Ипак, препоручује се да најбитније информације буду директно пренете.

Комбиноване структуре преношења туђег говора због свог обима нису подесне за кратке информативне текстове као што је вест. У вестима објављеним у српској штампи јављају се спорадично,¹⁰⁶ у различитим варијантама, а овде се њима нећемо подробније бавити. Констатоваћемо само да се у оквиру исте комуникативне реченице у новинској вести понекад комбинују управни и неуправни говор, при чему се добијају различите комбиноване структуре (неуправни говор надовезан паратаксички на ауторску дидаскалију управног говора, затим неуправни говор у оквиру туђих речи које су пренете

¹⁰⁶ Ни у британској штампи комбиноване структуре преношења туђег говора нису честе (Смирнова 2009: 99).

управним говором, дословни неуправни говор надовезан паратаксички на ауторску дидаскалију управног говора, и сл.).

Да закључимо. За новинску вест у српској дневној штампи карактеристично је дословно преношење туђих речи.¹⁰⁷ Најзаступљенији видови преношења туђег говора у новинској вести су изречени управни говор, уведени слободни управни говор и фрагментарни управни говор.

У новинској вести у српској штампи доминира фактички, односно информативни карактер пренетих речи, инсистира се на аутентичности исказа и прецизном упућивању на извор информација. Новинар тако задржава објективну позицију, али истовремено активно прерађује туђи говор управо његовим сегментисањем и смештањем у монолошки комплекс информативног новинског текста. Приликом избора модела преношења туђег говора новинар чува границу између свог гласа и гласа особе коју цитира, а кључни разлог јављања модификације шаблона преношења туђег говора у нашем корпусу представља однос према трећем учеснику у специфичном комуникативном процесу – читаоцу, на чије ставове новинар посредно утиче избором сегмента туђег говора који преноси, избором шаблона и његове модификације, као и локализацијом туђег говора у ауторском контексту, односно у тексту новинске вести.

III.2.4.1.2.2. Дословни неуправни говор у тексту новинске вести

Дословни неуправни говор увек у зависној изричној клаузи „комбинује елементе и неуправног и управног говора, с тим да су елементи управног говора дати под цитатом“ (Ковачевић 2012: 28). Туђи говор се, дакле, представља моделом неуправног говора са фрагментарним цитатом.¹⁰⁸ Термину *фрагментарни цитат* (Смирнова 2009: 83;

¹⁰⁷ Насупрот томе, у новинским жанровима у којима новинар жели да утиче на читаочеве ставове очекивана је употреба оних подмодела који не задовољавају семантички критеријум дословности, што би могао бити предмет неких даљих истраживања.

¹⁰⁸ „Дословни неуправни говор преплиће се – али се потпуно не подударе – са фрагментарним цитатом као подмоделом управног говора. Наиме, та два термина садржајно и дистрибуционо стоје у односу једноструке импликације, будући да сваки дословни неуправни говор представља фрагментарни цитат, док сваки фрагментарни цитат (нпр. онај остварен у оквиру ауторског говора) не представља дословни неуправни говор.“ (Ковачевић 2012: 28)

Ковачевић 2012: 21), у журналистичкој литератури одговара термин *делимични цитат*,¹⁰⁹ док код Бахтина за исти модел преношења туђег говора налазимо термине вербално-аналитичка модификација индиректног говора и сликарски стил преношења туђег говора.¹¹⁰ Сви наведени термини означавају преношење једног сегмента нечије изјаве под наводницима.

Фрагментарним цитатом се углавном преносе вредносно обојене речи, наводници сигнализирају емфазу, а доминантна функција овог подмодела је исказивање става, јер новинар заправо прекраја туђе речи и истиче само један њихов сегмент како би посредно исказао читаву лепезу реакција и ставова, од дивљења до ироније (која је ипак најчешћа) (Смирнова 2009: 83). Фрагментарни цитат у оквиру управног говора није одлика новинске вести, али га релативно често налазимо у оквиру дословног неуправног говора.

Избор сегмента туђег говора који ће бити пренет у новинској вести има велики утицај на убеђивање читаоца у изнете ставове и обично је у том сегменту садржана главна информација којом новинар жели да делује на читаоца (Смирнова 2009: 87). Дословни неуправни говор са информацијама наведеног типа (курзивно истакнуте) налазимо у новинским вестима озбиљне, политичке тематике, што ћемо илустровати само неким од великог броја ексцерпираних примера:

Он додаје да су досад „војвођански Мађари давали бланко подрику“, али је председник, пошто је изабран, „заборављао на те гласове“. (Прес, 6.11.2007, 6); Подршком независности Косова САД у ствари старатешки подржавају формирање промашене и неодрживе државе, „налик на талибанску“, оценио је јуче „Вашингтон тајмс“, уз опаску да је „тешко видети какве су за Америку предности наметања решења које прети да изазове нестабилност у региону и политички окршај са Кином и Русијом“. (Прес, 4.1.2008, 5); Путин је позвао да се уважава право нација на сопствене одлуке у сопственој земљи и поменуо прве председничке изборе Џорџа Буша 2000. године, када се „судбина председника решавала на суду“ и када је „гласао мањи број бирача“. (Прес, 20.12.2007, 20).

Ортографски маркирани сегменти говора наглашавају претежно негативне рационалне судове говорника, а реч је о аргументима којима новинар посредно жели да

¹⁰⁹ У журналистичкој литератури се под термином *делимични цитат* подразумева стављање под наводнике делова дужег цитата (Итјул, Андерсон 2001: под *делимични цитат*).

¹¹⁰ „Ауторски контекст тежи да разложи компактност и затвореност туђег говора, тежи да га раствори, да му избрише границе. Овај стил преношења туђег говора назива се сликарским. Његова је тенденција да избрише оштре спољашње контуре туђег говора. При томе је сам говор у знатно већем степену индивидуализован; осећање разних аспеката туђег исказа може бити танано издиференцирано. Не перципира се само његов предметни смисао и тврдња која се у њему садржи, већ и сва језичка обележја његовог вербалног оваплоћења.“ (Бахтин 1980: 134)

утиче на читаочево формирање ставова о важним државним или међународним питањима, задржавајући формално позицију оног који објективно преноси информације.

Фрагментарним цитатом у новинској весту по правилу се преноси евалуативни (вредносни) тип логичког исказа. При том у оквиру дословног неуправног говора готово увек налазимо негативно обојене сегменте туђег говора пренете под наводницима, као у примерима:

Градски одбор ДСС у Новом Саду пре три месеца је покренуо дисциплински поступак против Микавице и Јаковљевића због „*непримерених наступа у јавности, што је странци донело велику штету*“. (Блиц, 7.12.2007, 3); Микавица је медијима тада рекао да је поступак странке „*неморалан и неутемељен*“. (Блиц, 7.12.2007, 3); Он је изјавио да Београд верује у наставак преговарачког процеса о статусу Косова који досад, како је оценио, „*није успео због апсолутне неспремности албанске стране да покуша да размотри било који од предлога Србије*“. (Курир, 6.12.2007, 4); Полиција је саопштила да је М. Р. „*угрожавао животе људи и доводио у питање имовину грађана*“ тако што је са „С“ солитера у улици Марије Маге Магазиновић на пролазнике бацао флаше, цигле, тегле и сл. из свог стана на осмом спрату у различита доба дана. (Прес, 6.11.2007, 13).

Без обзира на тип синтаксичке јединице у оквиру фрагментарног цитата, у њен састав улази пејоративна лексика, лексичка и синтаксичка негација. Позитивни вредносни суд преноси се фрагментарним цитатом у весту изузетно ретко, углавном онда када се једној негативној појави супротставља друга, позитивна. Илустроваћемо тај случај навођењем читавог текста весту *Папа напао борце против глобалног загревања*, коју је објавио *Прес*, који је сачињен од две комуникативне реченице са дословним неуправним говором:

ВАТИКАН – Папа Бенедикт XVI у поруци је напао борце против глобалног загревања, назвавши их „*пророцима пропасти*“ који своје тезе базирају на „*сумњивој идеологији*“, а не на научним подацима. Папа наводи да „*човечанство оправдано брине због мењања еколошке равнотеже*“, али да брига за околицу не сме да се доведе до тачке на којој је добробит биљака и животиња важнија од добробити људи. (Прес, 14.12.2007, 20).

Фрагментарним цитатом пренете су позитивни вредносни судови („*човечанство оправдано брине због мењања еколошке равнотеже*“) и негативни вредносни судови говорног лица („*пророци пропасти*“, „*сумњива идеологија*“) о теми која је најављена насловом, а веома ретко експресивни изрази и okazaционализми.¹¹¹

¹¹¹ И експресивни језички израз може бити, мада је то знатно ређи случај у весту, ортографски истакнут у оквиру дословног неуправног говора: „Беко наводи да је у Србији прво на сцени био популизам, „тако што се власт удварала народу“, који се потом претворио у једну нову врсту реалности и долази до, како је то

Дословни неуправни говор је најређи подмодел преношења туђег говора у нашем корпусу новинских вести, али је ипак у довољној мери заступљен да бисмо га могли издвојити као једну од доминанти. Његова сврха је телеолошка усмереност преношења туђег говора, односно посредно утицање на читаоачеве ставове избором најупечатљивијег сегмента туђег говора, по правилу негативно вредносно обојеног. Од свих издвојених подмодела преношења туђег говора дословни неуправни говор пружа новинару највећу могућност убеђивања уз истовремено позивање на ауторитет, јер он прекраја туђи исказ и бира фрагмент говора који ће имати најјачи утицај на читаоца, а при том се наводницима ограђује од изнетог садржаја.

III.2.4.2. Преношење туђег говора у тексту новинског извештаја

Будући да новинари у извештају често проширују основну информацију изнету у глави вести тако што се позивају на информације добијене од извора, у извештају је честа појава преношења туђег говора. Након прикупљања информација од учесника догађаја или ауторитета за област о којој извештавају, новинари бирају начин на који ће пренети читаоцу информације добијене од свог извора. Анализа ће показати варијације модела управног и неуправног говора, као и комбиноване моделе преношења туђег говора које се јављају у тексту новинског извештаја у српској дневној штампи.

III.2.4.2.1. Модели управног говора у тексту новинског извештаја

Новински извештај често прибегава директном цитирању, зато што је утисак очевидаца, учесника и њихово директно укључивање важно за овај жанр (Лакић 2009: 98). Осим тога, позивање на ауторитет је још један разлог за често јављање управног говора, као и утисак објективности и ограђивања од ставова изнетих у оквиру дословно репродукованог говора. У новинском извештају налазимо неколико подмодела управног говора: управни уведени говор, уведени слободни управни говор и фрагментарни цитат у управном говору. Последња два подмодела представљају диференцијалне црте новинског извештаја у односу на новинску вест. Такође, и у оквиру прва два подмодела у новинском

назвао, „екремизације Србије“.“ (Ало, 1.4.2013, Вести). Фрагментарни цитат истакнут курзивом представља именичку синтагму чији је центар околионализам. У питању је оригиналан језички израз, који истовремено носи изражен негативни предзнак.

извештају учачамо веће могућности варирања у односу на њихову реализацију у новинској вести.

III.2.4.2.1.1. Уведени управни говор у новинском извештају

У информативним публицистичким текстовима доминира стилски немаркиран распоред у оквиру управног говора, односно навођење туђих речи на почетку конструкције, за којим следи предикат (најчешће транзитивни глагол говорења) и субјекат.¹¹² Дакле, директно пренете туђе речи представљају директни објекат у конструкцијама са транзитивним глаголом говорења или транзитивним глаголом који тек секундарно представљају номинацију акта говорења, односно цитативну тему, на коју се надовезује пропратна реченица у којој долази до инверзије субјекта и предиката, као у примерима:

– После Мундијала у Јужној Африци, фудбалска делегација Алжира биће наш гост у Београду – *каже Караџић*. (Вечерње новости, 4.3.2010, 20, рубрика Спорт); Још увек није званично потврђено шта ће се онда у будућности производити у поменутом „Фијатовом“ постројењу: „И даље о томе размишљамо“, *коментарише Маркјоне*. (Политика, 23.7.2010, 12); „То је данас тако потребно нама и читавоме свету, јер саобраћај узима велики данак, због чега је једна велика поука свима нама да без благослова божјег никуд не крећемо и ништа не почињемо у свом животу“, *поручио је патријарх*. (Куир, 21.7.2010, 17); – Захваљујући донаторима хуманог млека, постигли смо светски ниво преживљавања превремено рођених малишана од 79 одсто – *истакла је др Прекајски*. (Вечерње новости, 4.3.2010, 11, рубрика Београд); Уосталом, килограм замрзнуте малине „роленд“ у малопродаји у Немачкој је 16 евра, а види се колико ми од тога добијамо – *сумира* представник малинара. (Политика, 24.7.2010, рубрика Економија); – Корумпирани лекари су до те мере умрежени да министар Станковић сигурно неће имати лак посао. Ипак, уз добру вољу коју показује и уз добре сараднике, мислим да може нешто да уради – *сматра* Јауковићева. (Прес, 14.4.2011, 8).

У новинским извештајима који чине наш корпус најчешће се употребљава црта за увођење управног говора, нешто ређе се користе наводници. При том, веома често се уместо црте погрешно користи цртица за навођење туђег говора.¹¹³ Наводници се ипак чешће користе у новинском извештају него у новинској вести као ортографски маркери управног говора. Посебан подмодел управног говора представља слободни управни говор, у ком изостају формални маркери туђег говора, о чему ће касније бити више речи.

¹¹² Управни говор тада представља еквивалент косе (објекатске) теме, односно цитативну спољну тему, која је синтаксички одвојена од наставка конструкције као посебна синтаксичка целина, представља засебан сегмент и налази се на почетку конструкције (Поповић 2004: 67).

¹¹³ Пошто се овде не бавимо правописном коректношћу новинских извештаја, ставили смо црту тамо где се у новинским извештајима погрешно употребљавала цртица у управном говору.

Као и у вести, и у новинском извештају управни говор најчешће је коришћен за преношење дугих цитата,¹¹⁴ а цитати су често дужи него они у вести, што ћемо илустровати једним од ексцерпираних примера:

– Већ у унутрашњем праву имамо одлуку Уставног суда која се односи на локалне изборе, али то важи и за републички ниво, по којој мандат припада одборнику, а избор врши грађанин, а не подносилац листе, односно странка. Није јасно зашто је ипак послат такав предлог који је „пао“ пред Уставним судом и за који је унапред могло да се претпостави да неће проћи пред Венецијанском комисијом. Па већ у домаћем праву имамо прецизно образложено негативно мишљење о таквим одредбама и овај закон пао би и пред Уставним судом – *каже саговорник „Блица“ из Владе.* (Блиц, 6.4.2011, 7).

Постпонована ауторска дидаскалија у новинском извештају може бити проширена употребом односне реченице у синтаксичкој позицији одредбе субјекта, која је фокализирана:

– Иза ове озбиљне претње не стоје криминалне групе и дајем себи за право да посумњам да истрагу треба усмерити на нека дешавања у оквиру лесковачког правосуђа – прокоментарисао је Цакић, *који није желео да открива детаље.* (Вечерње новости, 16.4.2008, 11); Овако „повређена“ кожа никада се потпуно не регенерише јер се та способност током година исцрпљује. Отуда и интересовање за факторе раста и цитокине који потпомажу процес регенерације и успоравају старење – објашњава др Крунић, *који је и шеф дерматолошке хирургије на Универзитету Илиноис у Чикагу.* (Прес, 24.6.2012, рубрика Здравље и наука); – Подстичу обнову ћелије која лучи сопствене факторе раста и делује на следећу ћелију, и процес се наставља ка дубљим слојевима коже. Као последица депонује се нов колаген, па се кожа заправо сама регенерише, а фактори раста су у ствари послужили као подстицај – објашњава Крунић, *који је проглашен за једног од шест најбољих дерматолога у Чикагу.* (Прес, 24.6.2012, рубрика Здравље и наука).

Између новинске вести и новинског извештаја постоји разлика у погледу положаја у коме се јавља ауторска дидаскалија у управном говору. Док се у новинској вести јавља искључиво у постпозицији, у новинском извештају је најчешће налазимо у постпозицији, али се јавља и у антепозицији и интерпозицији. У извештају се антепонираним ауторском дидаскалијом у управном говору уводе неке додатне информације, као у примерима:

А када су клубови у питању, Карацић додаје: – Ми у фудбалу чинимо све да помогнемо клубовима како би могли да раде у много бољим условима. И да на сваком стадиону имамо рефлекторе. (Вечерње новости, 4.3.2010, 20 рубрика Спорт); У Радној групи кажу: „Није нам пало на памет да могу да пошаљу закон без консултација.“ (Блиц, 6.4.2011, 7); Потом је упитала: „Зна ли неко где се продаје прибор за ОТО?“ (Куир, 22.2.2012, 15); Политичар Ненад Чанак је на Твитеру поделио и СМС који је добио: „Па кад иде код уличних дилера уместо да оде до Странке, па лепо узме на велико, преко Синдиката...“ (Куир, 22.2.2012, 15).

¹¹⁴ При парафразирању је потребно именовати извор након сваке реченице, па новинари понекад користе цитате да би ређе именовали извор (Итјул, Андерсон 2001: 84).

Адвокат Зденко Томановић јуче је открио да је Џајићу преко потребно болничко лечење: – Уколико се догоди да Џајић буде пуштен из притвора, одмах ће отићи на лечење у ВМА, због болести коју има, невезано за боравак у ЦЗ. То је, заиста, неопходно због његовог даљег здравственог стања. Како сазнајемо, Џаја има главобољу, болове у леђима и несаницу. (Вечерње новости, 19.4.2008, 13).

Антепонирана ауторска дидаскалија управног говора у новинском извештају изузетно може садржати и новинарев коментар туђег говора, као у примеру:

Нешто бучнији је Роберто Калдероли, министар за поједностављење бирократије, члан партије Лига за север Умберта Босија: – Не може се сести за сто, јести уз помоћ државне помоћи и онда устати и не платити рачун. (Политика, 24.7.2010, рубрика Економија).

Интерполираном ауторском дидаскалијом се у тексту новинског извештаја разбија изузетно дуг цитат, као у примеру:

– Како је потребно да се сваки од 13 предложених сведока појединачно изјасни на све писмене доказе у списима предмета, и како се ради о саслушању оштећеног, *пише у саопштењу суда*, лицима који су били или су и даље чланови УО ФК Црвена звезда, као и лицима која су у могућности да се изјасне о релевантним чињеницама у вези са овим кривичним поступком, то је Веће мишљења да наведене околности представљају особите околности и указују на оправдану бојазан да би окривљени боравком на слободи могли утицати на несаслушане сведоке и на тај начин ометати даљи ток поступка. (Вечерње новости, 19.4.2008, 13).

Пропратнооколносни коментар аутора у постпонованој ауторској дидаскалији управног говора представља диференцијалну црту новинског извештаја. Подробније извештавање о догађају, са више детаља, одваја новински извештај од новинске вести. Стога се и у оквиру преношења управног говора новински извештај и новинска вест разликују управо на основу тога што се у постпонованој ауторској дидаскалији управног говора у новинском извештају јавља пропратнооколносни коментар новинара, у ком он износи неке карактеристичне детаље који прате говорни чин, било да је у питању фацијална експресија говорника и други кинезички знакови, његово кретање или некретање и други изванлингвистички невербални знакови који прате говорни чин,¹¹⁵ док у новинској вести тога никада нема. Овим пропратнооколносним коментарима се на посредан начин коментаришу интерперсонални односи међу учесницима комуникационог чина, допуњује се дословно пренети вербални исказ говорника и коментарише одступање од конвенционалног понашања у оквиру комуникативне ситуације, као што је сведочење на суду:

¹¹⁵ Више о функцијама употребе кинезичких знакова види у Рот 2004: 169–200.

– Херојски поступате, нема шта! – гласио је Опачићев коментар *док је праћен „четом“ стражара напуштао судницу*. (Вечерње новости, 16.4.2008, 11); – Немојте ви да бринете о томе – *уз осмех* је узвратио судија Милан Ранић. (Вечерње новости, 16.4.2008, 13); – Ускрађујете ми право на одбрану и зато не желим да присуствујем суђењу док ви председавате. Удаљите ме из суднице и не терајте ме да кршим правила понашања. Не желим да ме позивате ни на један претрес који ћете ви водити – рекао је Ненад Опачић, *стојећи окренут леђима судском већу и затражио од судије да га удаљи са претреса*. (Политика, 16.4.2008, 12).

Иако управни говор пружа најмање могућности за ауторов коментар, он се понекад јавља у оквиру ауторске дидаскалије у постпозицији:

– Клуб је био у обавези да испуни неколико техничких захтева, попут атеста за ватроотпорност материјала. Морали су и да унајме обучену противпожарну стражу, која ће дежурати у клубу док он ради. Испунивши те услове, као и прихватајући обавезу да у дискотеци ни у једном тренутку не буде више од стотину гостију, добили су одобрење да поново раде. Али, постоји и једна мера коју смо им наложили, а они је нису спровели – изјавила је Сања Вуксановић-Жугић, *не прецизирајући о чему је реч*. (Политика, 5.6.2012, 13); – Вазелин имам. Остало ми од прошлих избора, кад сам снимила порно – написала је Србљановићева *алудирајући на предизборну кампању за градоначелника Београда из 2008, кад су потенциране њене еротске сцене из филма „Земља истине, љубави и слободе“*. (Курир, 22.2.2012, 15); „Ниво друштвене неправедности 'Фијата' је толико висок да изазива огорчење“, *оштар је коментар лидера синдиката ФИОМ-а (Федерација металуршких радника – једини који није био сагласан са инвестиционим планом торинске куће по питању фабрике у Помилану), Мурицио Ландинија*. (Политика, 24. јул 2010, рубрика Економија).

Аутор извештаја о спортским темама дозвољава себи већу слободу у погледу исказивања коментара пренете изјаве него аутор новинског извештаја о темама од највећег друштвеног значаја и то управо модификовањем основног модела постпоноване ауторске дидаскалије, као у примерима:

– Пре почетка шампионата нико није ни помишљао на злато, а сада се прича о титули. Незахвално је говорити о трону, морамо да будемо скромнији, да останемо на земљи, па да од полуфинала полетимо. Остварили смо један циљ, сад идемо на неке скривене, на оне које нисмо причали никоме – „*мистериозан*“ је Никола Манојловић. (Вечерње новости, 25.1.2012, рубрика Спорт); – Нећемо да оптерећујемо играче златом, немојте да стекну утисак да сад морају да освоје најсјајнију медаљу. У животу се само умрети мора. Сви су изгинули на терену и имају право да уживају дан-два – *спушта лопту селектор*. (Вечерње новости, 25.1.2012, рубрика Спорт).

Било да је у питању именски предикат са описним придевом (*мистериозан је*) или фразеологизам (*спустити лопту*), у ауторској дидаскалији реченице управног говора уместо пуне номинације говорника и комуникативно редуваног констатовања изговорености управног говора, у наведеним примерима уз идентификацију говорног лица налазимо и новинарев коментар изјаве. Овакво онеобичење ауторске дидаскалије тематски је условљено и представља још једну диференцијалну одлику новинског извештаја.

Док постпонована ауторска дидаскалија остварена у виду свог синтаксичког минимума само именује извор информација, антепонирана ауторска дидаскалија износи и новинарев коментар пренете изјаве. Истовремено јављање ауторске дидаскалије у антепозицији и у постпозицији, као и експлицитни новинарев коментар туђег говора унутар антепониране дидаскалије диференцијалне су црте новинског извештаја у односу на новинску вест.

III.2.4.2.1.2. Уведени слободни управни говор у новинском извештају

У нашем корпусу новинских извештаја налазимо *уведени слободни управни говор*¹¹⁶ (Ковачевић 2012: 20) са постпонираном ауторском дидаскалијом, као једну од честих модификација управног говора. У новинском извештају ауторска дидаскалија у слободном управном говору најчешће у стоји у постпозицији и најчешће има минималну синтаксичку структуру, као у примерима:

Удео Форм комјуникејшнса у Југохемија менаџменту процењен је на 12 милиона евра иако је стварна вредност не већа од 2,56 милиона евра, *тврди Поповић*. (Данас, 21.7.2010, рубрика Економија); Оно што се налазило у њима није чак ни процењено и тиме је смишљено умањен удео Југохемије, *напоменуо је Поповић*. (Данас, 21.7.2010, рубрика Економија).

Док у новинској вести слободни управни говор увек има ауторску дидаскалију у постпозицији, у новинском извештају налазимо и интерполирану ауторску дидаскалију у слободном управном говору, што потврђују примери:

Делта холдинг је поднео кривичну пријаву против одговорних у предузећима Форм комјуникејшнс и Југохемија, *напоменуо је Поповић*, зато што је Форм комјуникејшнс отворио ново предузеће Југохемија менаџмент у које је пренео готово целокупну имовину Југохемије у виду две зграде којима је срачунато умањена вредност (тиме и удео Југохемије АД), а увећан удео Форма до већинског власништва чиме су преузели контролу над имовином Југохемије. (Данас, 21.7.2010, рубрика Економија); Фактори раста у козметици, *како је описао наш саговорник*, делују тако што у додиру с првом живом ћелијом до које допру на површини коже стварају ланчану реакцију. (Прес, 24.6.2012, рубрика *Здравље и наука*); Јер, управо пре толико времена је, *како каже Сања Вуксановић-Жугић*, издато последње негативно решење о папирима „Стефана Брауна“. А све до 22. маја, када је завршена зимска клупска сезона, клуб је неометано радио. Да ли је испуњавао обавезу да не угошћава више од стотину људи одједном, инспектори, *каже Сања Вуксановић-Жугић*, нису ни проверавали. (Политика, 5.6.2012, 13).

¹¹⁶ У наратолошком реченику исти подмодел означен је термином *најављени управни дискурс*: „Управни дискурс коме је прикључена и конференса“ (Принс 2011, под најављени управни дискурс).

III.2.4.2.1.3. Фрагментарни цитат у управном говору у тексту новинског извештаја

Фрагментарни цитат у управном говору представља још једну диференцијалну црту новинског извештаја. У обимном корпусу новинских вести није потврђен ниједним примером, док у новинском извештају фрагментарни цитат служи као средство исказивања иронијског отклона у оквиру дословно репродуковане изјаве према туђим речима које та говорна личност преноси у виду дословног неуправног говора, преносећи у писани језик оно што је у изјави вероватно било сигнализирано ироничним призивом:

Теодосић се захваљује Ивковићу што му је „отворио врата Европе“, а у томе сам му ја помогао, и зато ваљевско ђубре не сме да се јави у протеклих пет година – *без длаке на језику* наставља Мока. (Правда, 18.9.2012, 18); – Преузимањем председничке функције преузео сам и добре односе са Турском, које је успоставио мој претходник, бивши председник Србије. Трудио сам се да те односе претворим у искрено пријатељство два народа. Све време сам упозоравао председника Турске да, у најмању руку, није пристojно што турски званичници траже од других држава да признају „*независност*“ Косова – изјавио је председник Србије. (Ало, 27.10.2013, 8).

У извештајима у којима се преноси сведочење на суду унутар дословно пренете изјаве сведока јављају се елиптичне реченице које су приликом хапшења или отмице изговарали учесници догађаја, пренете у виду фрагментарних цитата:

– Наређење је било да не смемо да угрозимо њихове животе, као и да у случају ако морамо да отворимо паљбу, пуцамо у њихове доње екстремитете. Кад је група колега дошла до куће, чуо сам да лупају на врата. Два-три пута су рекли „полиција“ и да се предају. После неколико секунди чуо сам колегу како каже „*бомба*“, а недуго затим она је експлодирала и зачула се пуцњава. Била је рафална паљба. Ја сам се налазио са леве стране од куће и узвратио сам ватром јер је био угрожен мој живот, али и мојих колега. (Вечерње новости, 16.4.2008, 13); Јуче је саслушан сведок Златко Лазаров, који је рекао: – Ништа око отмице Миленка Алексића ми није познато. Чак се и не познајемо. Драган Крстић је објаснио да је Мишковића возио на посао када им је пут препречио „ауди 6“ тегет боје. Из њега су излетели маскирани људи, који су уз повике „*полиција*“ и „*хапшење*“ Мишковића извели из кола, а возача „спаковали“ у гепек возила. (Вечерње новости, 16.4.2008, 14).

Фрагментарним цитатом у оквиру управног говора сведока и учесника догађаја новинар преноси упечатљиви део сведочења, у ком је драматични догађај описан као да се дешава пред нашим очима.

Појава фрагментарног цитата у оквиру управног говора условљена је специфичним ванјезичким контекстом у оквиру ког се јавља туђи говор. У новинском извештају је или реч о сигнализирању иронијског односа неаутора новинског текста према туђим речима

које сам фрагментарно уноси у своју изјаву или је у питању специфична комуникативна ситуација у којој се фрагментарним цитатом дочарава драматичност ситуације.

Управни говор, реализован најчешће као уведени управни говор, ређе реализован као уведени слободни говор и фрагментарни цитат у оквиру управног говора, чешћи је у извештајима него у вестима у савременој српској штампи, јер се информација у извештајима најчешће проширује управо навођењем изјава, чиме се избегава парафразирање. Чешћа употреба модела управног говора у извештавању него раније представља карактеристику штампе која је уочена и у оквиру проучавања језика штампе објављене на другим словенским језицима.¹¹⁷

III.2.4.2.2. Модели неуправног говора у тексту новинског извештаја

Текст извештаја о политичким темама већим делом преноси изјаве политичара шаблоном неуправног говора. Главна реченица, која припада новинару, садржи *verbum dicendi*, а говорникове речи се јављају у виду изричне (декларативне) зависне реченице која га допуњује. У тексту новинског извештаја у српској дневној штампи најфреквентнији је основни модел неуправног говора, а јавља се и дословни неуправни говор.

III.2.4.2.2.1. Основни модел неуправног говора у новинском извештају

У антепонираној ауторској дидаскалији неуправног говора у новинском извештају често стоје само номинална јединица којом се идентификује говорно лице и *verba dicendi*, којим се само констатује изговореност изјаве која се недословно преноси, што илуструју примери:

Сеоска учитељица каже да је више пута, након што се Н. М. пожалио да га глава боли јер га је отац тукао, на дечаковој глави видела више повећих чворуга, а било је и крвавих подлива. (Политика, 11.8.2008, 8); *Поповић је рекао* да иза свега стоји намера да се онемогући увид у пословање Југохемије. (Данас, 21.7.2010, рубрика Економија).

¹¹⁷ „Although Korošec (1998: 209) observes that direct speech occurs relatively infrequently in written reporting, the situation in recent years has changed. Slovenian daily papers often carry reports that could be best described as a collage of statements. The same point is made by Srpova (1998: 65) in relation to Czech papers since 1990. She believes that this is primarily the result of pressure for accuracy and the avoidance of rephrasing, which could be counted as subjective and thus reduce the credibility of informative genres.“ (Калин Голоб 2006: 662)

Антепонирана ауторска дидаскалија неуправног говора у новинском извештају неретко је синтаксички развијена, дакле осим субјекта и предиката често садржи прилошку одредбу времена *јуче*, а јављају се и друге адвербијалне јединице којима се говорни чин смешта у одређене временске или просторне оквири, као и апозитивне одредбе уз субјекатски појам, као што показују примери:

Посланик Савеза војвођанских Мађара (СВМ) Балинт Пастор изјавио је јуче тим поводом да је стање права националних мањина у Србији боље у односу на период 2004. и 2005. године. (Данас, 2.10.2008, 2); Он је новинарима у Скупштини Србије рекао да је у међувремену дошао допис да ће на истом месту у готово исто време да се одржи још један скуп (антифашистички) и додао да је немогуће да полиција ради свој посао, а да буде „између две ватре“. (Политика, 10.10.2008, 7); Томо Зорић, портпарол Републичког јавног тужилаштва изјавио је јуче да ће Тужилаштво у сарадњи са Министарством унутрашњих послова предузети све мере како би се открили организатори неонацистичког скупа у Београду. (Данас, 13.10.2008, 5); Весна Пешић је у писму председници парламента Славици Ђукић-Дејановић истакла да је апсолутно искључен њен прелазак у неки други посланички клуб или странку. (Блиц, 7.4.2011, 8); На недавно одржаној конференцији за новинаре поводом Дечје недеље, министар за рад и социјалну политику, Расим Љајић, изјавио је да око 155.000 деце живи у тешком сиромаштву, док исто толико живи на ивици сиромаштва. (Данас, 14.10.2008, 23).

У новинском извештају приликом недословног преношења туђих речи новинар користи и антепонирану ауторску дидаскалију без предикације. У примерима за ову синтаксичку варијацију конференсе слагање времена и деиктичких речи показује да је реч о неуправном говору:

Према речима директорке Института за неонатологију др Нивеске Божиновић-Прекајски, у њиховој установи годишње буде смештено око 900 превремено рођених беба, за које је природна исхрана веома значајна. (Вечерње новости, 4.3.2010, рубрика Београд); Према образложењу адвоката, Мишковићево саслушање затражено је јер је у медијима прошле године изјавио да му је познато ко су прави организатори његове отмице. (Данас, 16.4.2008, 37).

III.2.4.2.2.2. Дословни неуправни говор у новинском извештају

Дословни неуправни говор,¹¹⁸ односно неуправни говор са фрагментарним цитатом, у новинском извештају налазимо знатно чешће него у новинској вести. Аутор текста новинског извештаја издваја лексеме, предлошко-падежне конструкције, именичке

¹¹⁸ У Бахтиновој класификацији шаблона преношења туђег говора, термину *дословни неуправни говор* одговара термин *вербално-аналитичка модификација неуправног говора*. У журналистичким приручницима дуге, досадне и развучене изјаве називају се *некохерентни цитати*, па се будућим новинарима скреће пажња да се они могу заменити парафразама које су допуњене делимичним цитатима (Даглас, Брус 2001: 85). Делимични цитати су „карактеристични делови оригиналних реченица“, који се јављају у оквиру преношења изјаве шаблоном индиректног говора (Итјул, Андерсон 2001: 85).

синтагме или конструктивно разгранате делове исказа којима се говорников субјективни став најјасније исказује. Ти делови су издвојени употребом наводника. На тај начин новинар у оквиру извештаја добија простор за манипулацију туђим исказом. Следећи корак у медијској интерпретацији догађаја био би уношење ових субјективних оцена у сам говор новинара, без употребе наводника. Међутим, у новинском извештају би се на тај начин тачка гледишта померила са особе чија се изјава преноси на новинара, тако да фрагментарни цитат у оквиру ауторског говора у нашем корпусу изостаје.

Неуправни говор у фрагментарном цитату се у извештају често користи како би се маркирао сегмент туђег говора који је стилски маркиран или језички специфичним цртама одудара од говора новинара, који би требало да буде неутралан и да поштује норме српског језика. Новинарска селекција делова говорниковог исказа, појединачних речи или реченичних структура које ће директно унети у извештај почива на хијерархизацији и истицању информација које ће читаоцу бити представљене. Фрагментарним цитатом у неуправном говору у тексту новинског извештаја најчешће се преносе језичка средства изражавања субјективности.

Новинар најчешће из читавог говорниковог излагања директно преноси само једну реч, најчешће ону која има негативан призив. Тако додатно истиче појединачне лексеме из туђег говора, којима је исказана оцена неког догађаја, појаве или стања у некој области, што илуструју примери из новинских извештаја:

Поводом информације која се појавила у „Блицу“ о томе да је „загубљен отисак Младићевог прста из евиденције БИА“, Расим Љајић, председник Националног савета за сарадњу са Хашким трибуналом, гостујући у „Кажипрсту“ радија Б92, рекао је да је она „полутачна“. (Политика, 12. 9. 2008, А7); Истичући да стање у овој области није „катастрофално“, [...] рекао је Хамарберг и додао да власти мало чине и на заштити активиста невладиних организација који су често „жигосани“ у медијима и тако постају мета напада екстремиста. (Политика, 17.10.2008, А8); Тужилаштво не дозвољава да он сазна шта је написано. Он је примијетио да је „бесмислено“ писати одговор на захтјев чија садржина није позната. (Данас, 10.9.2008, 13).

Наводећи туђе речи под наводницима новинар понекад документује тежину негативног става говорне личности, као у примерима:

Он подсећа да је споменик постављен „на брзину“ (Данас, 21.10.2008, 5); У писму се подсећа да Пластићева, као члан најужег ратног руководства босанских Срба, у шведском затвору Хинсеберг од јуна 2003. године издржава затворску казну, коју је изрекао Хашки трибунал „за најгоре почињене злочине против човечности“ (Данас, 9.9.2008, 13); Комесар је рекао и

да је забринут због напада на активисте невладиних организација у „*десничарским медијима*“ (Данас, 17.10.2008, 5); Та правила прописују, између осталог, „сурову и бескомпромисну борбу против инфериорне расе“ и да све што спречава напредак аријевске расе мора бити „*истребљено и уништено*“. Иначе, да се ради о насилним организацијама говори и позивање на „револуцију за расу и нацију“. (Блиц, 17.10.2008; 14); Трећи захтев је да се по хитном поступку заустави „*катастрофална реформа Војске Србије под контролом НАТО*“ и да се канцеларије НАТО измeste из Министарства одбране, као и да се прекину сви процеси усмерени ка интеграцији Војске Србије у НАТО (Куир, 1.9.2008, 2).

Изражавање позитивне субјективне оцене у сликарском стилу преношења туђег говора знатно се ређе јавља у анализираном корпусу. Најчешће је реч о истицању појединачних мелиоративних лексема или именичких синтагми позитивне конотације стављањем под наводнике. У оквиру дословног неуправног говора фрагментарним цитатом је истакнута колоритност језичког израза актера и субјективни туђи говор, као у примерима:

У присуству неколико стотина грађана паријарх Иринеј је у беседи након освећења крста рекао да му је велика част и радост што има прилику да учествује у том, како је навео, „*знаменитом дану*“.[...] Он је додао да се радује што је крст „*чудесни божански знак*“ подигнут у срцу Шумадије. (Куир, 21.7. 2010, 7); Радио је, како се додаје, у текстилном центру, у коме се показао као „*веома стабилан радник са смислом за трговину*“ (Вечерње новости, 2.9.2008, 5); Између осталог, данске власти су навеле да је вицеадмирал Јокић био „*очинска фигура*“ другим затвореницима и да је вредно радио у текстилној радионици (Куир, 2.9.2008, 3).

Анализа примера је показала да у извештају, чија је телеолошка усмереност битно другачија него у неким другим жанровима публицистичког стила, репортажи на пример, постоји јасна граница туђег говора, а социјално-хијерархијски положај туђе речи чини је мање подложном модификацији.¹¹⁹ У анализираном корпусу фрагментарним цитатом у оквиру неуправног говора најчешће су захваћени елементи туђег исказа којима се изриче субјективна оцена актера о предмету говорења. Знатно чешће је реч о негативној

¹¹⁹ У новинској репортажи јавља се говор репортера који је добио језичке црте својствене говору актера или се тачка гледишта репортера приближава његовој тачки гледишта, док у новинском извештају ове варијације неуправног говора не постоје. За ова два новинска жанра заједничко је фрагментарно преношење туђег говора којим су истакнути елементи разговорног стила, док се у извештају јавља још и уношење елемената административног стила из говорничког исказа. Док се овом модификацијом неуправног говора у репортажи често истиче нестандардни идиом којим се говорник служи, у извештају тога углавном нема, јер фактографско-информативни жанрови преносе изјаве политичара, судија, тужилаца, чији говор не би требало да одступа од стандарднојезичких норми, али се често истиче колоритност и оригиналност туђег исказа.

субјективној оцени израженој различитим типовима језичких јединица, него о позитивној оцени.

Што је краћи цитирани сегмент, то је функција фрагментарног цитата ближа исказивању става него наглашавању поузданости информације (Смирнова 2009: 83), па фрагментарне цитате сачињене од једне или две лексеме у новинском извештају налазимо у изјавама политичара, адвоката и других учесника полемике, чији став о некој теми новинар жели да нагласи:

Лидер Нове Србије (НС) Велимир Илић изјавио је да држава мора зауставити миграције грађана у Београд, јер оне много коштају, док се други делови Србије „празне“. (Блиц, 16.1.2011, 7); Влада Италије упозорила је јуче Фијат да не делује „унилатерално“. (Данас, 23.7.2010, рубрика Економија); Џајићеви и Маринковићеви браниоци су од суда тражили да им се да на увид други уговор на који се позива тужилаштво. Међутим, како каже адвокат Зденко Томановић, тај „доказ“ браниоцима није предочен јер „не постоји“ у судским списима. (Вечерње новости, 16.4.2008, 13); Томановић тврди и да се захтеви за проширење истраге „темпирају“ у суду, баш у тренуцима кад би, евентуално, осумњичени Џајић, Цветковић или Маринковић могли да изађу из ЦЗ и наставе одбрану са слободе. (Вечерње новости, 16.4.2008, 13); Сведок је говорила и о томе да је „Беобанка“ отворила експозитуру на Кипру 1989. године и да је банка све радила „по закону“. (Вечерње новости, 16.4.2008, 13).

Уопште, веома често у дословном неуправном говору новинар ортографским маркерима скреће пажњу на кључне аргументе, односно на фрагменте изјаве за које претпоставља да би могли најснажније да делују на формирање читаочевих ставова о теми извештавања:

Лада Протић, председница организације СОС телефона, каже за Данас да је основни проблем недовољна ажурност у раду полиције, која „*прва треба да реагује на случајеве насиља у породици*“. (Данас, 5.8.2008, 5); Др Паја Момчилов, члан Етичког комитета Српског лекарског друштва (СЛД), истакао је да су узроци оваквог стања „*системска корупција, партијска држава са доминантном извршном влашћу, као и слабе институције и регулаторна тела*“. (Ало, 29.11.2013, 4); У уводној речи, тужилац Данијел Сексон је казао да је у јулу 2007. Хараџија затражио од Морине да контактира са заштићеним сведоком ПЊ, који је био у једној страни земљи и да уговори састанак са њим, „*с циљем да га убеди да промени исказ против Харадинаја*“. (Политика, 9.9.2008, 4); Из Министарства здравља јуче је за „Ало“ поручено да ће затражити од ЕХИЦ да „*достави изворе података*“ на основу којих је формиран индекс, с обзиром на чињеницу „*да једина релевантна институција из Србије, Институт за јавно здравље, др Милан Јовановић Батут, никакав упит није добила, нити је податке достављала*“. (Ало, 29.11.2013, 4); Петаков каже за Данас да је „*МУП криминализовао антифашизам као идеју, јер га је изједначио с раширивањем верске, расне и националне нетрпељивости*“. (Данас, 10.10.2008, 1); У саопштењу суда наводи се да је Кривично ванрасправно веће, одлучујући у поновном поступку, а имајући у виду налоге и примедбе из решења Врховног суда Србије, оценило да и „*даље стоје разлози за притвор према окривљенима, с обзиром на то да је у даљем току поступка неопходно саслушати предложене сведоке и, евентуално, предузети и неке друге истражне радње за којима се укаже потреба*“. (Вечерње новости, 19.4.2008, 13).

Евидентна је и тематска условљеност избора модела преношења туђег говора. Претпоставку да се верног представљања туђих речи више придржавају извештачи из сфере политике или права него они који извештавају о фудбалу потврђује висока фреквентност дословног неуправног говора у извештајима из сфере спорта, јер овај подмодел неуправног говора омогућава новинару сажимање туђег говора уз дословно преношење само најупечатљивијих израза:

Тренер кошаркаша Партизана Душко Вујошевић рекао је да очекује тешку утакмицу против Игокее, која ће са „*осветничком енергијом*“ ући у овогодишње такмичење у Јадранској лиги, али да верује у победу своје екипе. (Курир, 5.10.2013, Кошарка); Тренер Партизана додао је да је за велики број утакмица у лиги потребан фонд играча који то могу да испрате, али да је „*једина исправна филозофија да је увек најважнија следећа утакмица, јер се на тај начин са сигурношћу може прећи дуг пут*“. (Курир, 5.10.2013, Кошарка); Мандарић је не тако давно у изјави за „Ало“ искључио било какву могућност да дође у Партизан или Црвену звезду, као и да их „*не би узео ни да му их дају за џабе*“. (Ало, 19.10.2013, 14).

У оквиру дословног неуправног говора у новинском извештају који преноси говор политичара често се фрагментарним цитатом преноси негативни суд, полемисање са аргументима противника, односно дискредитовање политичког противника, као у примерима:

Он је истакао и да од када је „Шешелев војвода са Романије, Томислав Николић постао председник Србије“ скоро свакодневно му је „својим бесмисленим изјавама“ давао повода да реагује. (Ало, 19.10.2013, 2); Станислава Пак је навела да сви успеси које је Тадић себи приписао „*можда постоје у виртуелном свету*“. (Ало, 19.10.2013, 3); Зукорлић је требало да буде први сведок у овом процесу, а његово име и то у најнегативнијем контексту, спомињали су скоро сви оптужени. За њега су тврдили „*да је криминалац, да је са својим људима прогањао све оне који су заговарали право учење исламске вере, као и да је он главни кривац што су се нашли иза решетака*“. (Вечерње новости, 16.4.2008, 13).

Додатно стилско онеобичење унутар фрагментарног цитата у дословном неуправном говору може представљати метафора, којом се опет дискредитује политички противник, као у примеру:

Недуго пошто је лидер социјалиста поручио градоначелнику Београда да је „*пљусквамперфекат*“, први човек демократа предвидео му је јуче на седници Главног одбора странке политичку смрт поруком: „*Немој да бринеш за ким звона звоне – за тобом звоне, Ивице Дачићу*“. (Ало, 9.9.2013, 3).

Наведени примери употребе фрагментарног цитата на специфичан начин одсликавају суштину сваког туђег укључивања у текст: оно не испада из опште структуре контекста, већ с њим ступа у игру, истовремено и припадајући и не припадајући контекстној структури (Лотман 2004: 76–77). Тако употребом знакова навода пренети

елемент туђег говора у новом структурном контексту постаје знак или имитација за себе (Лотман 2004: 77). Код оваквог преношења туђег говора план садржај – израз није самосталан, него је својеврсни знак – индекс, који упућује на опширнији текст према којем је овај у метонимичком односу (Лотман 2004: 158).

III.2.4.2.3. Комбиновани модели преношења туђег говора у новинском извештају

Новинар мења дужину, композицију, концептуалну и аргументацијску структуру представљеног (политичког) дискурса тако што врши селекцију и хијерархизацију информација и подвргава изјаве политичара наративно-дескриптивном начину обраде (Шимунић 2008: 384). Преплитање ауторског и неауторског говора отвара проблем приписивања одговорности за поједине делове исказа услед одсуства наводника.

Од комбинованих модела преношења туђег говора у новинском извештају најчешће налазимо разбијање дугих изјава у виду неуправног говора (курзивно истакнут) паратаксички надовезаног на ауторску дидаскалију управног говора:

„Сматрам да наш политички и јавни живот не може постати демократски и слободан, ако и председници странака баш никада не могу да погреше. А такав став је заузео нови Политички савет ЛДП-а, али и функционери те странке. Да ствар буде још непријатнија за мене, председник странке је тај орган – Политички савет – назвао фиктивним“, навела је Весна Пешић и *подсетила да посланици ЛДП-а немају бланко оставке*. (Блиц, 7.4.2011, 8); – „Југохемија“ блокирала је 2. јула рачун „Делта стара“ због, како су навели, кашњења у исплати дуга од 478 милиона динара. Меницу за тај дуг потписале су Милка Форцан и Смиљка Милеуснић-Аџић. Већ тада су Форцан и Милеуснић-Аџић могле да упозоре на доспеће тог дуга, међутим, то нису учиниле, из нама непознатих разлога – нагласио је Поповић и *додао да „Делта холдинг“ није имао никакав увид у пословање „Југохемије“ и „Делта стара“*. (Блиц, 22.7.2010, рубрика Вести); – Стил и начин израде, као и мермер високог квалитета, говоре да скулптура датира из периода половине III века. Одговор на питање да ли је у питању трачки коњаник или богиња Дијана покушаћемо да нађемо аналогијом на другим просторима и у другим уметничким изразима. Можда је у питању синкретизам Дијане и коњаника. У сваком случају, на овим просторима немамо мермерних стајаћих фигура ни трачког коњаника ни богиње Дијане – објашњава мр археологије Маја Живић из Народног музеја Зајечар и *додаје да је велики недостатак то што у Србији нема пуно стручњака који се баве историографијом култа*. (Блиц, 24.7.2010, 16).

Тако у управном говору имамо својеврсни сажетак неке додатне информације, који следи након дуге и развучене изјаве пренете моделом управног говора са конферансом у постпозицији.

Да закључимо. Управни говор је у новинском извештају најчешће коришћен за преношење дугих цитата, ортографски је најчешће маркиран употребом црте, а у нашем

корпусу се реализује као управни уведени говор, уведени слободни управни говор и фрагментарни цитат у управном говору. Управни говор је увек изречен, одликује га неутралан редослед (туђи говор па ауторска дидаскалија) и најчешће је ортографски маркиран употребом црте. У оквиру уведеног управног говора најчешћа је постпонована ауторска дидаскалија остварена у виду свог синтаксичког минимума, у којој се само именује извор информација. Експлицитни новинарев коментар туђег говора унутар ауторске дидаскалије представља диференцијалну црту новинског извештаја у односу на новинску вест. У новинским извештајима у српској штампи чест је и уведени слободни управни говор са антепонираном ауторском дидаскалијом, најчешће реализован са постпонираном ауторском дидаскалијом минималне синтаксичке структуре. Фрагментарни цитат у управном говору служи као средство истицања иронијског отклона или емфазе у оквиру дословно репродукованог дела нечије изјаве. Најтипичнији модел неуправног говора је основни модел са антепонираном дидаскалијом са *verba dicendi*, која има или минималан синтаксички модел или је проширена адвербијалном одредбом *јуче*. Дословни неуправни говор је чест у новинском извештају, а реализован је најчешће у виду директно пренетих појединачних речи, зарад истицања одређених информација. Фрагментарним цитатом у неуправном говору најчешће се у текст новинског извештаја уносе језичка средства изражавања субјективности (нпр. речи изразито негативне конотације), а под наводницима се у оквиру неуправног говора преносе и најупечатљивији изрази или кључни аргументи нечије изјаве. Употреба дословног неуправног говора је донекле тематски условљена и пружа могућности за манипулацију туђим исказом. Комбиновани модели преношења туђег говора у новинском извештају омогућавају сажимање туђег говора, селекцију и хијерархизацију информација, али понекад отежавају утврђивање одговорности за поједине делове исказа. У новинском извештају најчешће налазимо разбијање дугих изјава у виду неуправног говора паратаксички надовезаног на ауторску дидаскалију управног говора.

У погледу преношења туђег говора издвајају се неколике интерферирајуће и диференцијалне карактеристике новинских вести и новинских извештаја. Интерферирајућу карактеристику новинских вести и новинских извештаја представља фреквентност уведеног, изреченог управног говора и основног модела неуправног говора.

У оба жанра јавља се и уведени слободни управни говор. И у вести и у извештају најчешће налазимо стилски немаркиран распоред у оквиру управног говора, односно навођење туђих речи на почетку конструкције и јављање ауторске дидаскалије у постпозицији. Комбинованим моделима преношења туђег говора се и у новинској вести и у новинском извештају сажимају дуге изјаве, уз селекцију и хијерархизацију информација, а можемо претпоставити и да се у извесној мери омогућава манипулисање информацијама добијеним од извора.¹²⁰

У диференцијалне карактеристике новинских вести и новинских извештаја у погледу преношења туђег говора спадају употреба фрагментарног цитата у управном говору, реализација уведеног управног говора и уведеног слободног управног говора у већем броју варијација у новинском извештају него у новинској вести. Према нашим налазима, ауторска дидаскалија у управном говору у новинској вести јавља се искључиво у постпозицији, а у новинском извештају је најчешће налазимо у постпозицији, али се јавља и у антепозицији и интерпозицији. Пропратнооколосни коментар аутора у постпонованој ауторској дидаскалији управног говора, којим се исказују детаљи који прате говорни чин, било да је у питању фацијална експресија говорника и други кинезички знакови, његово кретање или некретање и други изванлингвистички невербални знакови који прате говорни чин, представља диференцијалну црту новинског извештаја. Антепонираном ауторском дидаскалијом управног говора у новинском извештају уводе се додатне информације или новинарев коментар туђег говора, док се интерполираном ауторском дидаскалијом разбијају веома дуги цитати у тексту новинског извештаја. Исказивање коментара пренете изјаве представља диференцијалну црту извештаја и тематски је условљено (нпр. чешће је у спортским извештајима него у извештајима о темама од великог друштвеног и политичког значаја). Према нашим налазима, у новинској вести слободни управни говор увек се реализује са постпонираном ауторском дидаскалијом, а у новинском извештају реализује се како са постпонираном тако са и интерполираном ауторском дидаскалијом. Дословни неуправни говор је знатно чешћи у новинском извештају него у новинској вести. Према нашим налазима, у вестима је дужи

¹²⁰ Уколико су оригинална изјава или текст који је извор информација доступни у целини, могуће је утврдити степен манипулације чињеницама у различитим моделима преношења туђег говора, пре свега у моделима са фрагментарним цитатом и у комбинованим моделима.

цитат најчешће рашчлањен комбиновањем управног са неуправним говором, док у новинском извештају најчешће налазимо разбијање дугих изјава у виду неуправног говора паратаксички надовезаног на ауторску дидаскалију управног говора. У извештају се ређе јављају и други комбиновани модели.

III.2.5. Закључак о синтаксичким карактеристикама текста новинске вести и новинског извештаја

У оквиру синтаксичке анализе текстова вести и извештаја објављених у српској дневној штампи показали смо сличности и разлике у погледу структуре реченице, исказивања агенса, редоследа реченичних конституената и преношења туђег говора.

Интерферирајућу синтаксичку карактеристику текста новинске вести и новинског извештаја у савременој српској штампи представља фреквентна употреба зависнослужених реченица уведених везником. Употреба простих непроширених реченица није карактеристична за анализиране жанрове у српској штампи. Проста проширена реченица је честа на почетку текста новинске вести, док прва реченица новинског извештаја најчешће преноси кључну изјаву моделом управног говора. Осим тога, новинар већ у првој реченици извештаја уводи више учесника догађаја, даје дигресије и додатне напомене, па је прва реченица у тексту извештаја најчешће по саставу сложена. Према нашим налазима, у новинским вестима и новинским извештајима најфреквентније су супротне реченице и зависнослужене реченице са изричним и односним клаузама.

У реченицама вести и извештаја са активном дијатезом преовладава прототипски агенс, исказан пуном антропонимском формулом уз назив занимања или функцију или елиптичном формом антропонимске формуле, најчешће презименом, ређе само именом и још ређе надимком. У нашем корпусу вести и извештаја фреквентне су конструкције са партиципским пасивом, у којима агенс најчешће није исказан, најређе је изражен агентивном одредбом „од (стране) + генитив“, а понекад је имплицитно исказан, најчешће конструкцијом „у + локатив“. У реченицама са пасивном дијатезом у тексту новинске вести агентивна одредба „од + генитив“ није фреквентна, док је у новинском извештају

фреквентна у туђем говору. У реченицама са рефлексивним пасивом у новинским вестима агенс често није исказан али је познат из контекста. Према нашим налазима, конструкције са девербативном именицом у којима је агенс исказан формом субјекатског генитива у синтаксичкој позицији падежног атрибута карактеристичне су за новинске извештаје, али не и за новинске вести.

Главну интерферирајућу карактеристику текста вести и извештаја у погледу редоследа реченичних конституената представља често јављање типичне реченичне презентације, нарочито у првој реченици. Интерферирајућу карактеристику представљају и постцедентне субординиране клаузе тесно везане за главну реченицу.

У синтаксичке карактеристике које разликују извештај од новинске вести спадају чешће јављање реме са фокализацијом, која је најчешће остварена експресивном паузом испред тежишта, презентативне реченице са посебно истакнутим субјекатским појмовима, у којима се два тачкама истиче набрајање субјекатских појмова, употреба две тачке за навођење додатног објашњења или информације, као и честа појава тешког тежишта, у чијој су структури најзаступљеније декларативне клаузе у ужем смислу, које ступају у напоредни однос.

Интерферирајућу карактеристику новинских вести и новинских извештаја у погледу преношења туђег говора представља честа употреба уведеног, изреченог управног говора и основног модела неуправног говора. У нашем корпусу вести и извештаја јавља се и уведени слободни управни говор. Вести и извештаје одликује стилски немаркиран распоред у оквиру управног говора, односно навођење туђих речи на почетку конструкције и јављање ауторске дидаскалије у постпозицији. Комбиновани модели преношења туђег говора јављају се у новинској вести и новинском извештају зарад сажимања других изјава, али и зарад манипулације туђим говором.

У диференцијалне карактеристике новинских вести и новинских извештаја у погледу преношења туђег говора спадају употреба фрагментарног цитата у управном говору, реализација управног уведеног говора и уведеног слободног управног говора већим бројем подмодела у новинском извештају него у новинској вести, чешћа употреба дословног неуправног говора и комбинованог преношења туђег говора у тексту новинског

извештаја него у новинској вести. Ауторска дидаскалија се у управном говору у новинској вести јавља у постпозицији, док у извештају може бити употребљена у све антепозицији, интерпозицији и постпозицији. У новинској вести ауторска дидаскалија у свим варијацијама преношења туђег говора најчешће има минимални модел са *verba dicendi*, док у новинском извештају ауторска дидаскалија може садржати пропратнооколносни коментар новинара, додатне информације или новинарев коментар садржаја туђег говора.

Како би рашчланили дуге цитате, новинари у тексту вести комбинују управни говор са неуправним говором, док у новинском извештају најчешће користе неуправни говор паратаксички надовезан на ауторску дидаскалију управног говора.

III.3. Стилистичке карактеристике текста новинске вести и новинског извештаја

Услед усмерености новинских вести и новинских извештаја на објективно, јасно, сажето и недвосмислено изношење нових информација, репертоар стилских средстава у њима није тако богат као у књижевнопублицистичким жанровима. Ипак, чак и писање сувопарне новинске вести захтева одређени степен језичке креативности новинара који мора да привуче и одржи пажњу читаоца употребом језичко-стилских средстава. Осим тога, онеобичења на плану језичког израза доприносе посредном изношењу става новинара према предмету информисања, а самим тим и формирању ставова читалаца, али и уношењу експресивности у обраду незанимљих тема. Анализа ће показати примереност језичко-стилских избора у српској штампи комуникативним циљевима у новинској вести и новинском извештају.

Међу експресивним и стилски обележеним језичким средствима која погодују језику новина, учесталост употребе издвајају се фразеолошки изрази у улози како експресивних тако и стандардних језичких средстава (Петровић 1989: 5). Према степену компактности, устаљени скупови речи могу се скалирати од најслабијих колокација до изрека као најкомпактнијих идиома (Бугарски 2004: 363). Вишечлане лексичке јединице најчешће се разврставају на фразеологизме, термилошке синтагме и устаљене фразе (Мршевић-Радовић 1987: 20–24). Док термилошке синтагме нису тако честе у нашем корпусу, устаљени изрази и фразеологизми имају веома значајну улогу у језичком обликовању текста новинске вести и новинског извештаја. У новије време јавља се и

термин *журнализам*, али се ми овим термином не служимо услед недовољно чврстих критеријума и недовољно јасне границе између фразеологизма, журнализма и клишеа (Вејлс 2001: под *journalese*; Бегнол 1999: 16–22; Лео 1997).

Употреба стилских фигура у новинским вестима и новинским извештајима најчешћа је у елементима насловног блока, о чему је било речи у посебном поглављу. У овом поглављу ћемо се бавити употребом стилских фигура у самом тексту новинске вести и новинског извештаја.

III.3.1. Устаљени изрази у тексту новинске вести и новинског извештаја

Клишеизираност у новинским вестима и новинским извештајима не треба посматрати само као негативну особину, јер „једнообразно преношење информације доводи до максималног степена аутоматизма“ (Тошовић 2002: 307), а у средства аутоматизације исказа у новинским вестима и новинским извештајима спадају и устаљени изрази. У информативним жанровима устаљене језичке форме доприносе јасности (Животић 1981: 109). Устаљени изрази дефинишу се као уобичајено јављање једне лексеме у спрези са најмање још једном, најчешће унутар синтагме или реченице (Прћић 1997: 115).

За језик новина карактеристични су декомпоновани предикати, устаљени скупови сачињени „од две речи са ослабљеним значењем једне и кључним, неизмењеним значењем друге лексичке компоненте“ (Петровић 1989: 47). Уместо предиката у финитном глаголском облику у тексту новинске вести и новинског извештаја употребљена су средства без предикације, најчешће су употребљене девербативне именице у функцији саопштавања реченичног садржаја (Радовановић 1990: 13), као и деадјективне именице које експлицирају садржај управног глагола и са њим чине јединствену, семантички нерашчлањиву целину (Бугарски 2004: 363).

Устаљене конструкције настале декомпоновањем предиката садрже глагол општег значења или семикопулативни глагол (*познавати, поседовати, вршити, пружити, изазвати, изнети, деловати, успоставити, одбацити, постојати*) и девербативну или деадјективну именицу, односно именичку синтагму чија је главна реч ова глаголска

именица. Уместо пунозначног глагола употребљен је устаљени израз, уместо вербалних структура стоје номиналне јединице, као што показују примери:

Косово је против полурешења и залаже се искључиво за одрживе солуције – казао је Хисени, истакавши да на јучерашњим преговорима *није било напретка* [→ није напредовано]. (Прес, 20.12.2007, 6); Актуелни првак Африке, туниски клуб шампиона зоне Конкакаф, Етоал Сахел, пласирао се у полуфинале клупског првенства света које се одржава у Јапану, пошто *је јуче у четвртфиналном сусрету приредио изненађење* [→ је изненадио] победивши мексичку Паћуку, резултатом 1:0. (Прес, 10.12.2007, 47); Прелазна влада могла би да положи заклетву у петак, а *договор о њеном формирању постигнут је* [→ договорено је да се она формира] пошто је валонска странка пристала да се прикључи блоку који је премијер покушавао да оформи, прецизирао је портпарол. (Прес, 20.12.2007, 20); *Он је задобио повреде горњих екстремитета* [→ повређени су му горњи екстремитети], али је, како смо сазнали у Клиничком центру Војводине, ван животне опасности. (Прес, 10.12.2007, 14).

Изрази као што су *одбацити тврдње / оптужбе, постићи договор, остварити напредак, нанети повреде, задобити повреде, имати на располагању* пример су стереотипизације језика новинских вести и новинских извештаја у који улазе из административног функционалног стила. У новинским вестима и новинским извештајима, уочавамо фреквентну употребу устаљених скупова речи са истом лексичком компонентом као носиоцем значења. Серијске низове устаљених израза у синтаксичкој форми декомпонованог предиката класификовали смо на основу именице која је носилац значења и издвојили најпродуктивнија образовања овог типа.

Најпродуктивнији серијски низ устаљених израза у нашем корпусу новинских вести и новинских извештаја формиран је са именицом *проблем*, која се јавља у устаљеним изразима *разрешити проблеме, одвијати се без проблема, направити проблем, решити проблем, имати проблем, ићи проблему у сусрет, ући у проблем, има / нема проблема, проблем постоји*, као што показује велики број ексцерпираних примера:

Тадих је додао да је „жеља да *се разреши неки технички проблеми*“. (Блиц, 6.3.2010, 4); Аутобуски саобраћај *се* у новогодишњој ноћи *одвијао без проблема*, осим за Барајево, када је са два метка погођен „Ластин“ аутобус. (Блиц, 1.1.2009, 13); *Проблем постоји*, ми се озбиљно суочавамо с њим, а добро је што наша земља има најстроже законе по питању допинга – каже Самарцић-Марковић за Прес. (Прес, 2.7.2010, 25); Дошли су с намером да провоцирају и *направе проблем*. (Прес, 21.7.2010, 20); Наиме, председник „Фијата“ Серђо Маркионе најавио је да ће се та компанија одлучити на тај корак зато што у Италији *има проблема* са синдикатима, а у Крагујевцу може да обезбеди несметану и сигурну производњу. (Политика, 24. јул 2010, рубрика Економија); Милојевић је рекао Танјугу да на главним саобраћајницама има снега у малим количинама и да за сада *нема већих проблема* у саобраћају због лоших временских услова и повремених „снежних пљускова“. (Политика, 2.3.2011, рубрика Београд); Сва срећа па су нови министар и директор Републичког завода за здравствено осигурање схватили да *проблем постоји* и да је озбиљан, као и да му озбиљно иду у сусрет –

сматра Шћепановић. (Прес, 14.4.2011, 8); *Додатни проблем* за ДС је притисак малих коалиционих партнера, због којих је демократама и опала подршка у бирачком телу Србије, оцењује Миливојевић. (Данас, 14.4.2011, 8); Ипак, како истиче, „појединачни инциденти се могу изоловати, а и напредњаци ће бити веома добро организовани и ниједан општински одбор неће дозволити да *буде проблема*“. (Данас, 12.4.2011, 8); Грађани су на кратком фитиљу и сигурно је да може да дође до појединачних инцидената, али СНС, односно радикали, када желе да *направе проблеме*, направе их, и обрнуто. Тога смо сви сведоци“, наводи Божовић. (Данас, 12.4.2011, 8); Такође, и Томислав Николић, лидер напредњака, већ је неколико пута изјавио да „*неће бити никаквих проблема* на митингу“. (Данас, 12.4.2011, 8); За разлику од пожара у биоскопу „Козара“, *није било проблема* са прилазом. (Политика, 5.6.2012, 13); Он каже да *има највећи проблем* када с децом оде на екскурзију. (Курир, 24.11.2011, 9); Наиме, антена је знатно побољшана, што значи да *неће бити проблема* са дометом. (Блиц, 10.9.2012, 15); Бољевић и Илић су поновили да Србија још *није решила ни проблем нереизабраних судија*, и да још има пропуста у процесу ревизије одлука о разрешењу тих судија и тужилаца. (Курир, 26.6.2012, рубрика Друштво); Управо због те политике Србија је *ушла у огромне проблеме* са којима се и данас суочава – наводи Тадић у писаној изјави. (Ало, 19.10.2013, 2).

Поред исказивања егзистенцијалног значења (*има проблема*) и контраегзистенцијалног значења (*нема проблема*), у овом продуктивном серијском низу устаљених израза проблем се квалификује као *технички, додатни, највећи* или *огроман*, а понекад није реч о једном проблему, него је лексема проблем употребљена у плуралској форми (*Србија је ушла у огромне проблеме*, „*неће бити никаквих проблема на митингу*“, *желе да направе проблеме*, и сл.). У тексту новинских вести и новинских извештаја преносе се изјаве политичара, одговорних лица и стручњака, који, осим што указују на (не)постојање проблема, нуде и разна решења. Отуда је у нашем корпусу други по учесталости серијски низ устаљених израза са именицом *решење* у устаљеним изразима *наћи решење, постићи решење, пронаћи решење/решења, издати решење, договорити решења, дати решења, блокирати решења*, као у примерима:

Вршилац дужности премијера Белгије Ги Верхофштат формираће прелазну коалициону владу, чиме *ће се наћи привремено решење* за политичку кризу у тој земљи више од шест месеци после избора, најављено је јуче у Бриселу. (Прес, 20.12.2007, 20); Директор Клиничког центра Србије доц. Ђорђе Бајец такође сматра да министар у сваком случају мора да *пронађе нека решења*, иако је мишљења да корупција није на том нивоу како се представља у јавности. (Прес, 14.4.2011, 8); „Било је неопходно да почну разговори представника Србије и Приштине јер има много животних питања које би требало решити“, рекла је Калановићева новинарима и додала да је „неопходно да о животним темама разговарамо јер једино тако можемо да *пронађемо решења*“. (Блиц, 7.4.2011, 6); Јер, управо пре толико времена је, како каже Сања Вуксановић-Жугић, *издато последње негативно решење о папирима „Стефана Брауна*“. (Политика, 5.6.2012, 13); Међутим, појединачни ставови коалиционих партнера се још нису променили, а упркос одржаним седницама страначких органа изгледа да *нису договорена ни персонална решења*, односно промене на местима у Влади. (Данас, 20.7.2013, 4); Критикујемо оне ствари које нису добре, а њих је много, али смо опозиција која увек *даје* предлоге, алтернативе и *боља решења*“, речи су којима портпаролка Демократске странке Александра Јерков објашњава позицију своје

партије после годину дана владе Ивице Дачића и тврди да теза о никад слабијој опозицији у Србији не стоји. (Политика, 21.7.2013, 5); Очекујем од министарке здравља да што пре *донесе решење* о формирању радне групе, у којој ће поред представника министарства бити стручњаци из свих области здравства, укључујући Српско лекарско друштво и „Докторе против корупције“ – рекао је Илић на скупу у СЛД. (Ало, 29.11.2013, 4); Далеко испод нуле, оценио је Тадић, била је политика садашњег председника који је подржавао политички криминал, која се заснивала између осталог и на злурадним коментарима на убиства премијера и новинара и *блокирала* све демократске промене у Србији, као и *сва могућа решења за проблем Косова* – нагласио је Тадић, који је и навео да Николић покушава да се дистанцира од политичке одговорности за оно што је чинио деведесетих година прошлог века. (Ало, 19.10.2013, 2).

Серијски низ устаљених израза са именицом *решење* фреквентнији је у новинским извештајима него у новинским вестима (само први од наведених примера је ексцерпиран из вести). У оба жанра подједнако су заступљени устаљени изрази са именицом *договор* у изразима *постићи договор* и *пристати на договор*:

Прелазна влада могла би да положи заклетву у петак, а *договор о њеном формирању постигнут је* пошто је валонска странка пристала да се прикључи блоку који је премијер покушавао да оформи, прецизирао је портпарол. (Прес, 20.12.2007, 20); Чланство Уније, додао је Скробоња, неће прекинути штрајк скраћењем часова на 30 минута све док *договор не буде постигнут* и званично потписан. (Прес, 10.12.2007, 8); Портпарол Унмика Александар Иванко оптужио је јуче Владу Србије да отварањем канцеларије Министарство за Косово и Метохију у северном делу Митровице крши Резолуцију 1244 и *договор постигнут* током преговарачког процеса да ће се и Београд и Приштина суздржавати од провокација. (Прес, 13.12.2007, 5); На састанку је требало да *се постигне договор* о начину на који ће се одржати 20. марта регионална конференција о Западном Балкану. (Блиц, 6.3.2010, 4); Међутим Томислав Николић изјавио је да је вечерас разговарао са председником Србије и Демократске странке Борисом Тадићем, али да *није постигнут никакав договор*. (Вечерње новости, 14.4.2011, 5); „Не желећи компромис и *не пристајући на договор* о расписивању избора, владајућа коалиција показала је да не жели дијалог са опозицијом и да нема разумевања и слуша за поруке којој јој свакодневно упућују грађани Србије“, наводи се у саопштењу. (Данас, 12.4.2011, 8).

Егзистенцијално и контраегзистенцијално значење исказује се и устаљеним изразима са именицом *напредак* у изразима *постићи напредак*, *има/нема напретка*:

У преговорима између САД и Северне Кореје, који за циљ имају обнову блокираног нуклеарног споразума, *постигнут је напредак*, али недовољан, изјавио је изасланик САД Кристофер Хил. (Данас, 15.3.2008, 10); Косово је против полурешења и залаже се искључиво за одрживе солуције – казао је Хисени, истакавши да на јучерашњим преговорима *није било напретка*. (Прес, 20.12.2007, 6); „Разговарали смо, *није било напретка* и нема договора“, рекао је Николић Тањугу и додао да је разговор „одржан код Тадића“. (Вечерње новости, 14.4.2011, 5).

Устаљени изрази са именицом *напредак* имају евалуативну функцију у оквиру директно пренете изјаве политичара, државника, дипломате.

За извештавање о саобраћајним несрећама, физичким обрачунима и несрећним случајевима карактеристична је употреба устаљених израза са именицом *повреда* у изразима *констатовати лакше/теже повреде, задобити повреде, нанети повреде*:

Ристићу је помоћ указана у болници, где су констатоване лакше телесне повреде. (Блиц, 16.11.2007, 2); Он је задобио повреде горњих екстремитета, али је, како смо сазнали у Клиничком центру Војводине, ван животне опасности. (Прес, 10.12.2007, 14); Том приликом цип се неколико пута преврнуо, а тешке повреде задобио је његов сапутник Енис Џанковић, који је од тешких повреда преминуо у подгоричком Клиничком центру. (Прес, 10.12.2007, 14); Дечаци су испалили по један хитац у ваздух, након чега је П. Ц. испалио још један хитац и погодио малолетног Т. М. наневши му тешке телесне повреде. (Ало, 14.12.2007, 5); Она је подсетила да је у преподневним сатима 16 грађана задобило ортопедске повреде, као последицу пада на леду или снегу. (Политика, 2.3.2011, рубрика Београд); Три особе су погинуле, а једна је задобила лакше телесне повреде у тешкој саобраћајној несрећи која се догодила јуче ујутру, у 8.25 часова, на магистралном путу М-5 Вишеград – Устипрача, на самом излазу из тунела Ључево. (Политика, 8.3.2008, 12).

Монолексемски семантички еквиваленти *повредити* и *повредити се* готово да се уопште не користе у тексту новинске вести и новинског извештаја, а разлог фреквентне употребе фразеолошког стереотипа може лежати у извору информација, јер вести и извештаји који припадају црној хроници представљају информације које јавним гласилима прослеђује полиција.

У тексту новинске вести и новинског извештаја чести су и устаљени изрази са именицом *опасност*. У нашем корпусу потврђена је употреба устаљених израза *бити у опасности, бити ван опасности* и *бити ван животне опасности*:

Миљивоје – Бата Иванишевић, Караџићев правни саветник, сматра да је живот некадашњег лидера босанских Срба реално у *опасности*. (Курир, 3.9.2008, 3); Сексон ми је рекао: „Ви сте сада у *опасности* и у *опасности* је ваша породица. (Политика, 4.9.2008, 18); Он је задобио повреде горњих екстремитета, али је, како смо сазнали у Клиничком центру Војводине, *ван животне опасности*. (Прес, 10.12.2007, 14); Рањени дечак хоспитализован је у Клиничком центру у Нишу и *ван је животне опасности*. (Ало, 14.12.2007, 5).

У извештавању о економским темама именица *производња* јавља се у устаљеним изразима *доћи до застоја у производњи, обезбедити несметану и сигурну производњу, бавити се производњом*, као у примерима из новинских вести и новинских извештаја:

До застоја у производњи дошло је почетком октобра, откад здравствене установе имају проблема са несташицом пеницилина који ће до најављеног поскупљења, које би требало да ступи на снагу почетком 2008, у апотекама коштати 11 динара. (Прес, 17.12.2007, 7); Шаренац је казао да *ће* у новосадској пивари *наставити производњу* „МБ“ брендова пива, а у току 2008. године *започеће производњу* неких лиценцих брендова из „Хајнекен“ портфолија. (Прес, 10.12.2007, 10); Наиме, председник „Фијата“ Серђо Маркионе најавио је да *ће се* та компанија одлучити на тај корак зато што у Италији има проблема са синдикатима, а у

Крагујевцу може да обезбеди неметану и сигурну производњу. (Политика, 24. јул 2010, рубрика Економија); Чине га фирме које се баве малопродом, пољопривредом, производњом хране, спољном трговином, заступањем иностраних компанија, дистрибуцијом и продајом робе, развојем некретнина, финансијским и услугама осигурања. (Блиц, 21.7.2010, рубрика Вести).

У оба анализирана жанра уочавамо још и релативно честу употребу устаљених израза са именицом *средство* (*обезбедити средства, прикупити средства, дати средства*), устаљених израза са именицом *располагање* (*ставити на располагање, имати на располагању, остати на располагању*), устаљених израза са именицом *дозвола* (*добити дозволу, имати/немати дозволу*). Честа употреба ових устаљених израза тематски је условљена, јер они улазе у текст новинске вести или новинског извештаја из језика области о којој се извештава.

Устаљени израз *извршити крађу* и шири устаљени изрази *извршити кривично дело крађа, извршити кривично дело тешка крађа* и слични устаљени изрази у језик новинске вести улазе дословним преношењем полицијских саопштења:

Против Тибора С. и Н. Р. полицијски службеници поднели су кривичну пријаву, због сумње да су *извршили кривична дела тешка крађа и неовлашћено коришћење туђег возила*, а против Михајла Ђ. због сумње да је *извршио кривична дела крађа, тешка крађа, неовлашћено коришћење туђег возила и фалсификовање и злоупотреба платних картица*. Против Дениса М. поднета је кривична пријава због сумње да је *извршио кривична дела крађа, тешка крађа и фалсификовање и злоупотреба платних картица*, а против Ђ. Р. због сумње да је *извршио кривично дело тешка крађа*. (Правда, 8.3.2008, 13).

Поред преношења полицијских извештаја и преношење других врста саопштења за јавност доприносе фреквентној употреби устаљених израза карактеристичних за административни стил у тексту новинске вести, као што показују примери:

УНС је у саопштењу подсетио да је повереник за информације Родољуб Шабић у решењу 30. новембра наложио Полицијској управи да, *најкасније у року од три дана од пријема решења*, обавести удружење да ли поседује белешку и, уколико тај документ постоји, УНС-у достави копију. (Прес, 14.12.2007, 7); Компанија „Југохемија“ саопштила је да је *активирала меницу компаније „Делта стар“*, како би вратила *краткорочну позајмицу*, коју је дала тој компанији у износу од 480 милиона динара, пошто „Делта стар“ није исказао спремност да дуг врати или предложи одлагање *термина коначне исплате*. Како се наводи, „Југохемија“ је дала *краткорочну позајмицу* компанији „Делта стар“ у износу од 480 милиона динара и, по *истицању важности уговора*, писаним путем захтевала је информацију о враћању дуга, како би менаџмент могао да донесе одлуку о евентуалној *реализацији менице*. (Блиц, 21.7.2010, рубрика Вести); *Орган власти* може обрађивати *личне податке* неке особе и без њеног пристанка уколико је то неопходно за остваривања *интереса безбедности*, вођења *кривичног поступка*, заштите *економских интереса* државе, заштите здравља, права и слобода и другог *јавног интереса*. (Блиц, 1.1.2009, рубрика Друштво).

Изрази типа *како сазнајемо, према незваничним сазнањима, како тврди наш извор*, и сл. називају се *актуализатори ситуације* јер се њиховом употребом истиче важност информације и напор новинара да дође до поверљиве, тешко доступне информације (Јовановић 2007: 51–64, Јовановић 2010: 275). Употреба устаљених израза који се могу сматрати *актуализаторима ситуације* знатно је чешћа у новинском извештају, који често износи *ексклузивне* информације:

– Када су у марту 2010. године прешли са РТС-а на „Пинк“, Срђан и Јована били су убеђени да ће у овој медијској кући остати бар једну деценију, међутим, ствари су се драстично промениле – *каже наш добро обавештен извор* и наставља: (Ало, 29.11.2013, 16); *Како „Блиц“ сазнаје* ухапшени су у соби хотела „Касино“ у центру Београда. (Блиц, 7.12.2007, 14); Деривати у Србији највероватније ће поскупети за око два динара, и то почетком наредне недеље, *сазнаје „Блиц“*. (Блиц, 7.12.2007, 9); *Како сазнајемо*, у њега је пуцао Владимир Ј., супруг власнице једног локала у овом тржном центру, кога је новобеоградска полиција убрзо ухапсила. (Блиц, 4.12.2007, 16); *Како „Блиц“ незванично сазнаје*, Трбојевић и Радмила су били у вези последњих годину и по дана. (Блиц, 13.11.2007, 14); *Како Прес сазнаје*, ухапшени су Р. М. (19), његов брат близанац Р. М. (19), Ј. А. (18) и Л. Д. (19). (Прес, 6.11.2007, 12); *Како „Ало“ ексклузивно сазнаје*, познати водитељи одлучили су да ставе тачку на досадашњу сарадњу са „ружичастом телевизијом“ и свој посао наставе од 1. јануара 2014. године у младој и перспективној медијској кући. (Ало, 29.11.2013, 16); *Незванично сазнајемо* да је крадљивац украо накит непознате вредности и побегао. (Правда, 8.3.2008, 12); *Како незванично сазнајемо*, два непозната разбојника су опљачкала пошту уз претњу пиштољем. (Правда, 8.3.2008, 12); Општине попут Крупња, Чоке и Осечине, *како сазнајемо*, тек треба да добију део „колача“, који је за развијене средине западне Србије планирала влада Швајцарске. (Вечерње новости, 21.12.2007, 18); *Према нашим информацијама*, није искључено да се, у последњи час, шатл дипломатијом међу кабинетима „скува“ договор у којем не би било поражених, а Тома Николић би елегантно и наизглед тријумфално одјавио митинг. (Вечерње новости, 14.4.2011, 5); Ово за „Политику“ *тврди извор близак породици Форцан*. А *како сазнајемо из супротног „табора“*, реч је о одлуци („папиру“) с краја деведесетих година којом се део власништва са Мирослава Мишковића преноси на Бранка Форцана, али више детаља нисмо успели да сазнамо. (Политика, 23.7.2010, рубрика Економија); *Како сазнајемо*, претходно су, документ који им је стигао из „Хемслејда“ са Кипра, а који су Форцанови приложили као доказ кипарском суду, носили и на вештачење. (Политика, 23.7.2010, рубрика Економија); Надлежни у Министарству унутрашњих послова јуче су активно процењивали могуће безбедносне ризике митинга коалиције око Српске напредне странке, заказаног за 16. април у Београду, како би се знало колико полицајаца и на који начин ће обезбеђивати окупљање, по најавама организатора, око 100.000 људи из целе Србије, *сазнаје Данас*. (Данас, 12.4.2011, 8); *Према сазнањима „Блица“*, одржан је само један састанак Радне групе, која је требало да изради закон. *Како каже један од чланова*, састанак је трајао највише 45 минута и на њему није ништа договорено. (Блиц, 6.4.2011, 7); *Према нашим сазнањима*, за одредбе које су унете у закон из Скупштине је у једном тренутку неформално консултовано и Министарство за државну и локалну самоуправу које је предлагач закона. *Како сазнајемо*, из Владе је парламенту сугерисано да „такве одредбе не пију воду“. (Блиц, 6.4.2011, 7); *Незванично сазнајемо* да су се у возилу налазила још два путника – Семир Ајдиновић и Таџудин Мустафић, обојица из Новог Пазара. (Политика, 8.3.2008, 12); Тај недостатак „Стефана Брауна“, *како „Политика“ сазнаје*, јесте онај који му се највише стављао на терет када су га затварали – што се у случају пожара из клуба може

побећи само једним, и то унутрашњим степеништем, низ које би, са деветог спрата, омамљени димом и алкохолом, требало да се спусте сви гости, па макар их и не било више од стотину. (Политика, 5.6.2012, 13); *Како „Ало“ сазнаје*, у писму које су адресирале на своју сестру из Смедерева кратко су написале: „Ово је наш лични чин. Молимо те да нас сахраниш поред наших вољених родитеља.“ (Ало, 25.10.2013, 6).

Нагомилавање устаљених израза у тексту новинске вести јавља се као продор административног стила али и као резултат максималног поштовања начела језичке економије и аутоматизације језичких средстава, као у примерима:

Она је рекла да је уз помоћ београдских власти добијена локацијска дозвола и да предстоји *расписивање тендера и одабир извођача радова*. Та установа је 2009. добила сагласност Министарства за формирање породичне банке. (Вечерње новости, 5.12.2011, рубрика Друштво).

У устаљене изразе сврставају се и граматикализовани скупови речи као што су конструкције у *вези с тим, с тим у вези, с обзиром на то, другим речима*, и сл. које се јављају у оба испитивана жанра:

Другим речима, полиција утврђује да ЛСВ није сепаратистичка странка, а то је потписао тадашњи председник Владе Коштуница др Војислав – подсетио је Чанак у изјави новинарима. (Данас, 15.3.2008, 5); *С обзиром* да Љајићу идућег лета истиче уговор са „љубичастима“ и да је тренутно незадовољан платом коју има у Фиренци, сасвим је извесно да постоји велика могућност да до 31. августа, када се у Европи завршава прелазни рок, пређе у редове неког другог клуба. (Политика, 16.8.2013, 31); *С тим у вези*, припремљени су закон о децембру и проследи Скупштини на усвајање. (Вечерње новости, 7.10.2008, 7); *С тим у вези*, Уставни суд може забранити оно удружење чије је деловање усмерено на насилно рушење уставног поретка, кршење зајамчених људских или мањинских права или изазивање расне, националне или верске мржње – објашњава Зорић. (Куир, 16.10.2008, 5); *На срећу*, све се на томе завршило. (Блиц, 20.7.2010, 24); *С друге стране*, Форцанова је преkjуче одговорила кривичном пријавом против Мишковића. (Данас, 21.7.2010, рубрика Економија);

Да закључимо. Анализа је показала да фреквентна употреба устаљених израза у тексту новинске вести и новинског извештаја настаје као резултат максималног поштовања начела језичке економије и представља аутоматизацију језичких средстава. Непожељна је претерана употреба устаљених израза у тексту вести и извештаја, која често води замагљивању значења и отежава рецепцију уместо да олакша и убрза проналажење битних информација. У новинској вести и новинском извештају преовлађује информативна функција језика, а ритам излагања, временско ограничење приликом њиховог писања и ограничен простор у новинама приликом пласирања информација о некој теми доприносе фреквентнијој употреби устаљених израза у новинским вестима и новинским извештајима које објављује дневна штампа. Употреба устаљених израза може бити тематски

условљена, честа је приликом навођења извора информација, а клишеизираност може бити и оправдана када доприноси јасности, лакшој продукцији вести и извештаја и лакшем разумевању.

III.3.2. Фразеологизми у тексту новинске вести и новинског извештаја

Фразеологизми улазе у новински стил и као „стандардно језичко средство са устаљеним, познатим садржајем и релативно стабилном структуром“ и као експресивно језичко средство, са конотативним, афективним значењем (Петровић 1989: 41). Зарад живописног изражавања, новинари чак и у новинској вести, као најсувопарнијем од свих информативних жанрова, посежу за фразеологизмима из српског културно-историјског наслеђа, ређе из књижевне фразеологије. Употребом фразеологизама у различитим жанровима новинарског подстила у новински текст се уноси национална и емоционална обојеност, сликовитост, аксиолошка маркираност, духовитост и интригантност, а најчешћа је на комуникативно најистакнутијим позицијама, у елементима насловног блока (Ружић 2012: 192). Са друге стране, претерана употреба фразеологизама који су изгубили прецизност или чак смисао може се схватити као огрешење о темељне законитости новинске вести и новинског извештаја, јер су то новински жанрови који захтевају конкретно саопштење, једноставан и прецизан језички израз.¹²¹

Употреба фразеологије у насловима новинских вести и новинских извештаја била је предмет анализе у посебном одељку. Циљ истраживања у овом одељку рада је да се покаже каква је употреба фразеологије у самом тексту новинске вести и новинског извештаја. С обзиром на темељне разлике између жанра вести и жанра извештаја, полазимо од претпоставке да је употреба фразеологизама чешћа у новинским извештајима него у новинским вестима и да иновирања на плану фразеологије налазимо у новинским извештајима али не и у новинским вестима.

На основу информативних класа, односно садржаја поруке и функције употребе, издваја се неколико семантичких типова фразеологизама који су чести у нашем корпусу.

¹²¹ „Фраза је у новинарству неподношљива је као и у политичком и службеном говору из којих је произишла – делимично као угледање на тај „виши стил“, делимично као немоћ аутора да се ишчупа из фразеолошког шаблона у који лако упадају слаби познаваоци и тематике и заната једноставног сажетог изражавања.“ (Ђурић 2003: под *фраза*)

Најфреквентнија је група фразеологизама којима се извештава о политичким и економским активностима, стању у друштву, друштвеним променама, кризи, и сл.

Док су у истраживањима која су проведена осамдесетих година као фреквентнији семантички тип издвојени фразеологизми у којима се извештава о *активности радног човека као самоуправљача* (Петровић 1989: 67), детерминација субјекта у динамичком смислу у виду употребе фразеологизама у новинским вестима и новинским извештајима које је српска штампа објављивала током испитиваног периода одвија се углавном као извештавање о активностима неке институције:

Његове убице неће бити пронађене, а Русија *ће одмах упасти у хаос*, који ће се завршити пропашћу берзе, демонстрацијама и штрајковима, који ће довести до увођења вандредног стања 20. јануара. (Прес, 14.12.2007, 21); Западни Балкан одређен је договором светских асоцијација за текстил, за регион у ком ће се радити програми кућног текстила за европско тржиште, а *колико ће од тог колача узети Србија*, зависи од нас, изјавио је власник предузећа „Текстил“ из Јагодине Драган Павловић. (Прес, 31.12.2007, 26); Битно је да су сви прогледали, да су схватили да *се насиљем или конфликтом или неразговором прави већа штета него корист*. Пре свега својој властитој нацији“, рекао је он. (Ало, 19.10.2013, 3); Општине попут Крупња, Чоке и Осечине, како сазнајемо, тек треба да *добују део „колача“*, који је за развијене средине западне Србије планирала влада Швајцарске. (Вечерње новости, 21.12.2007, 18); Кључни проблем опозиције, према мишљењу Марка Благојевића из Цесида, јесте то што се ДС (44 посланика), који би требало да *буде њен стожер, гуши у проблемима* који су почели да *испливавају на површину* оног тренутка када је пропустио да формира нову власт после избора у мају 2012. (Политика, 21.7.2013, 5); Због вредности ових објеката, у које је Фонд уложио пола милијарде евра, не чуди и што су руководства била мотивисана да те случаје што пре *истерају на чистац*. (Вечерње новости, 4.3.2010, рубрика Друштво); Тадић је осам година мимо Устава *држао све полуге власти и довео Србију до руба пропаст*“, навела је она. (Ало, 19.10.2013, 2).

Ако је субјекат реченице у којој је употребљен фразеологизам човек, онда фразеологизам извештава о активности представника власти, политичара, ређе о грађанима, групи људи која је оштећена, а никада о појединцу као члану колектива који брине о ширеј друштвеној заједници, као што показују ексцерпирани примери:

Влада РС саопштила је синоћ да Лајчак треба да *преузме део одговорности за излазак из новонастале кризе у БиХ*. (Блиц, 3.11.2007, 14); Ако неко у БиХ буде постављао додатне услове, сам себи *ће учинити медвеђу услугу*. (Куир, 21.7.2007, 7); Како је саопштио Верхофштатов портпарол, „премијер *је деблокирао ситуацију*“ и најавио да ће формирати коалициону владу, коју ће чинити пет странака. (Прес, 20.12.2007, 20); Он додаје да су досад „војвођански Мађари *давали бланко подршку*“, али је председник, пошто је изабран, „заборављао на те гласове“. (Прес, 6.11.2007, 6); Као директор, такође, не могу да знам шта неко *ради испод жита*, али је истина да корупција постоји. (Прес, 14.4.2011, 8); Уочи митинга *температуру је подигла* изјава лидера напредњака Томислава Николића како ће „грађани сами одредити датум избора“, што је у ДС протумачено као позив на насиље и рушење правног поретка. (Данас, 14.4.2011, 8); Отуда на крају у маратонском судском

процесу нико неће одговорати што је на хиљаде људи *остало празних руку*. (Ало, 19.10.2013, 4).

Новинар бира најефектнији фразеологизам како би описао политичку ситуацију у тренутку извештавања о њој или из дуже изјаве издваја најекспресивнији део и тако преноси фразеологизам који има евалуативни карактер. Фразеологизми се у нашем корпусу често користе и са сврхом извештавања о променама, акцији, како би се нагласила динамичност и актуализовала језичка форма исказа:

Легендарној аутоматској пушци *биће „удахнут нови живот“*... (Курир, 1.3.2012, рубрика Планета, последња реченица лида); Емир Кустурица и бенд „Но смокинг оркестра“ *дигли су на ноге* у петак пољски град Шћећин, а у суботу и Варшаву. (Прес, 19.12.2007, 6); Управо је момак из Херцег Новог тада преласком из једне у другу репрезентацију, али и из Јадрана у Партизан, данас *постао тас на ваги* у већини победа наших „делфина“ против Црне Горе. (Блиц, 20.7.2010, 24); Начелник Сектора за ванредне ситуације МУП-а Предраг Марић тврди да пожар нема везе са недостацима у противпожарној безбедности, због којих је на „Браун“ 5. априла *стављен катанац*. (Политика, 5.6.2012, 13).

Фразеологизми у чијој је основи метафора најчешће улазе у текст новинске вести кроз изјаве политичара, а очигледан пример преношења фразеологизама испражњене семичке структуре услед пречесте употребе представља концептуализација европских интеграција као *пута* са мноштвом препрека чија је крајња одредница Европска Унија, ка којој *брзо корачамо*:

Он је гостујући у емисији „Између две ватре“ рекао да се у Србији људи више занимају за Великог брата и Фарму, него за Косово и *европски пут Србије*. (Ало, 1.4.2013, Вести); – Цео регион треба да добије сигнал охрабрења да је *будућност западног Балкана у ЕУ* на дохват руке. Такав сигнал сам добио овде у Лондону. Британија подржава европску перспективу западног Балкана – рекао је Јеремић. (Курир, 6.12.2007, 4); Сви који желе да *брзо корачамо ка ЕУ* не треба да улазе у авантуре – рекао је Додик. (Курир, 21.7.2007, 7); Бојан Костреш, шеф посланичке групе ЛСВ у Скупштини, за Данас каже да је сигурно потребан што шири фронт за *савладавање свих препрека на европском путу* и да би било неопходно у приступне преговоре са ЕУ укључити АП Војводину. (Данас, 20.7.2013, 5).

Употребом фразеологизама у новинским вестима и новинским извештајима описују се и међуљудски односи, као и вербална комуникација, најчешће у виду сукоба:

Познаници Вујадина и Владимира Ј. тврде да је *нетрпељивост између њих тињала дуже*, али нису могли да прецизирају око чега су се сукобили. (Блиц, 4.12.2007, 16); После десет година истраживања, јапански научник са Универзитета Шиншу Масао Накагаки направио је материјал за чарапе од паукове мреже и *потукао „ривале“* који годинама покушавају да дођу до методе масовне производње висококвалитетне паучине. (Прес, 16.12.2007, 15); Теодосић се захваљује Ивковићу што му је „отворио врата Европе“, а у томе сам му ја помогао, и зато ваљевско ђубре не сме да се јави у протеклих пет година – *без длаке на језику* наставља Мока. (Правда, 18.9.2012, 18); „Све док не постигну *мир у кући*, неће моћи да почну да се

опорављају, а ту пре свега мислим на њихов рејтинг“, категоричан је Благојевић. (Политика, 21.7.2013, 5).

У погледу функционалности стилског раслојавања фразеологизама у новинским вестима и новинским извештајима, на основу запажања о жанровској дистрибуцији фразеологизама у новинском стилу, очекивана је фреквентна употреба професионалне, научне и административно-правне фразеологије (Петровић 1989: 36).

Слој професионалне фразеологије у новинским вестима и новинским извештајима чине изрази из области спорта, војне делатности, саобраћаја, школске праксе, и сл. Војна терминологија улази у састав фразеологизама који у својој подлози имају метафору, о чему ће више речи бити у делу рада о употреби метафоре.

Терминолошке синтагме се одликују устаљеношћу састава и структуре и стога се сврставају у посебан слој фразеологије (Петровић 1989: 44). Научна фразеологија није заступљена у нашем корпусу новинских вести, а у новинским извештајима јавља се приликом изношења научних података, али и када говорно лице жели да исказ учини убедљивијим и ефектнијим:

Они се пре свега односе на *ограничење емисије штетног угљен-моноксида*, који је један од гасова узрочника *ефекта „стаклене баште“*, низак садржај пепела у *продуктима сагоревања* и повећање *степенa искоришћења* (чак и до 85 одсто) ради уштеде горива, наведено је у саопштењу „Инвеја“. (Курир, 21.7.2010, 9); – Трећина ове новорођенчади има мање од килограм и по, па је за њих природна исхрана значајна јер *поспешије одбрамбене механизме*, а такође *позитивно утиче на неуролошки развој деце*. За ову јединствену установу у Србији обезбеђена је адекватна опрема у којој су пастеризатори, који омогућавају да млеко буде одложено и замрзнуто а да не изгуби *калоријску вредност*. (Вечерње новости, 4.3.2010, рубрика Београд); На крају крајева, постојао је тај један *заједнички садржилац*, и могућност да обе странке изађу часно из ове приче, и да се нагоде око тог неког термина до краја ове године. (Данас, 14.4.2011, 8); Лабовић је открио две ствари: да и репрезентативци умеју да прославе и да је тактика „Теодосић-Крстић“ јалова, за коју *је сто одсто у праву* – истиче Мока. (Правда, 18.9.2012, 18).

Фразеологија у текст новинских вести и новинских извештаја ређе улази из разговорног језика, а јавља се најчешће у *жутој штампи*, као што показују ексцерпирани примери:

Тај термин се иначе први пут појавио у француској забавној емисији, сличној некадашњем серијалу „Мапет шоу“, и *врло брзо се примио* у Шведској. (Курир, 27.12.2012, Фудбал); То га је ваљда тотално *избацило из такта*, јер су се заиста јако волели – кажу мештани Томиславаца. (Блиц, 13.11.2007, 14); Нишки политичари понесени предизборном еуфоријом ових дана заговарају градњу капиталних објеката, па и луксуз попут опере. Колико су искрена њихова обећања најбоље знају Нишлије које су им веровале за градњу брзих пруга и обећања

за запослење, а данас *пребирају по контејнерима* отимајући се са псима луталицама за *кору сувог хлеба*. Узгред, поред започете градње деведесетих година, два обданишта која је годинама стопирана и Ургентног клиничног центра такозваног нишког „Скадра на Бојани“ нова демократска власт *није ни колац побола* за неки објекат. (Правда, 8.3.2008, 41); Грађани су на *кратком фитиљу* и сигурно је да може да дође до појединачних инцидената, али СНС, односно радикали, када желе да направе проблеме, направе их, и обрнуто. Тога смо сви сведоци“, наводи Божовић. (Данас, 12.4.2011, 8); *Нозу су први потегли* Швеђани. (Курир, 13.2.2013, рубрика Тенис); Како сазнајемо, из Владе је парламенту сугерисано да „такве одредбе *не пију воду*“. (Блиц, 6.4.2011, 7).

Разговорна фразеологија среће се у самом тексту новинске вести или новинског извештаја углавном у оквиру изјаве која се преноси у виду управног или неуправног говора. Разлог употребе је интенција говорног лица да свој говор учини убедљивијим и животнијим, као што показују ексцерпирани примери:

Тада су свашта говорили један другом. Чињеница је да свађе између њих нису биле реткост, али да ће нека од њих ову породицу *завити у црно* нисам могла да замислим ни у сну – казује једна од комшиница Марковићевих која је, због пријатељства са породицом, желела да остане анонимна“ (Блиц, 7.8.2008, 14); У министарствима финансија, економије, рада и социјалне политике не верују да ће руководство Фонда *бити добар домаћин*, посебно што се упорно ћути о броју станова и локала. (Вечерње новости, 4.3.2010, рубрика Друштво); Манчестер је победом *остао у трци* за наступ у Европи следеће године, а многи данас постављају питање да ли су клупски челници погрешили када су се одрекли услуга Ужичанина. (Политика, 30.4.1. и 2.2014, 46); Како сазнајемо, из Владе је парламенту сугерисано да „такве одредбе *не пију воду*“. (Блиц, 6.4.2011, 7); Говорећи о „Крајслеру“, Маркионе је *бацио нову рукавицу својим сународницима*: „Радити овде представља част, у Италији ми понекад изгледа да се ради увек само о негативној ствари“. (Политика, 24. јул 2010, рубрика Економија); Ако буду *глуви за наше захтеве* и монополски се буду понашали, није искључено да и тада ступимо у протесте. (Политика, 24.7.2010, рубрика Економија); Он је рекао да га радује што је крст подигнут на путу поред кога многи пролазе и где имају прилику да *баце поглед* на крст, да се прекрсте, да се Богу помоле и да Господ благослови њихов пут. (Курир, 21.7.2010, 17); „То је данас тако потребно нама и читавоме свету, јер саобраћај *узима велики данак*, због чега је једна велика поука свима нама да без благослова божјег никуд не крећемо и ништа не почињемо у свом животу“, поручио је патријарх. (Курир, 21.7.2010, 17).

Неретко разговорне фразеологизме користи сам новинар и тада је реч о колоквијалним изразима у чијој основи је метафора, као у примерима:

Због вредности ових објеката, у које је Фонд уложио пола милијарде евра, не чуди и што су руководства била мотивисана да те случаје што пре *истерају на чистац*. (Вечерње новости, 4.3.2010, рубрика Друштво); Деца са инвалидитетом, они чији су родитељи јако сиромашни, као и ромски дечаци и девојчице, свакодневно се суочавају са подруљивим погледима, одбацивањем и неразумевањем. Број ромске деце у вртићима *се може избројати на прсте*, деци са телесним оштећењем школе су недоступне, а они најсиромашнији *мета су подсмеха и вршњачког насиља*. (Блиц, 7.10.2008, 4); Теодосић се захваљује Ивковићу што му је „отворио врата Европе“, а у томе сам му ја помогао, и зато ваљевско ђубре не сме да се јави у протеклих пет година – *без длаке на језику* наставља Мока. (Правда, 18.9.2012, 18); Маркионе је *бацио нову рукавицу* својим сународницима: „Радити овде представља част, у Италији ми понекад изгледа да се ради увек само о негативној ствари“. (Политика, 24. јул 2010, рубрика

Економија); Какав год *план да кују* рукометаши, публика ће бити уз њих. (Вечерње новости, 25.1.2012, рубрика Спорт).

Поједини фразеологизми карактеристични за разговорни функционални стил употребљени у туђем или у ауторском (новинаревом) говору непримерени су информативном жанру извештаја, нарочито када је реч о извештају о важним друштвено-политичким темама, као што показују примери:

„Подршка ДС-у се осипала, али *на конто тога* није расла подршка ЛДП-у. Између 40 и 50 одсто оних који су 6. маја прошле године гласали за ДС сада су неопредељени“, истиче Благојевић, који оцењује да ДС-у недостаје осмишљен јавни наступ и снага гласа (делом и због тога што им медији више нису толико доступни као раније). (Политика, 21.7.2013, 5); „Блиц“ је о Тривунцу писао у децембру 2013. јер је у том тренутку обављао чак пет функција у две агенције и управним и надзорним одборима, и *на конто тога* зарађивао више од 300.000 динара месечно. (Блиц, 9.7.2014, 5); Почетком јуна Форцанови су *пресавили табак* и тужили бившег шефа. (Политика, 23.7.2010, рубрика Економија); Некако у исто време, *чаршија бруји* и о коренитим променама на „Карађорђу“, па би председника Балшу Буторовића требало да замени управо власник „сова“. (Ало, 19.10.2013, 14).

Стилски избори новинара на плану фразеологије ограничени су законитостима жанра, па тако експресивнији разговорни фразеологизми нису увек адекватно средство у новинским извештајима, нарочито када је реч о озбиљним, политичким темама.

Књижевна фразеологија (пореклом из усмене или писане књижевности) (Петровић 1989: 35) није честа у новинским вестима и новинским извештајима, али када се јави има изразиту стилску вредност, као што показују примери:

Узгред, поред започете градње деведесетих година, два обданишта која је годинама стопирана и Ургентног клиничног центра такозваног *нишког „Скадра на Бојани“* нова демократска власт није ни колац побола за неки објекат. (Правда, 8.3.2008, 41); Навијаче некад једино злато може да задовољи, али полуфинале је довољно да се запуше уста *неверним Томама*. (Вечерње новости, 25.1.2012, рубрика Спорт).

Књижевна фразеологија представља језичко-стилско средство којим се у тексту новинске вести или новинског извештаја појави о којој се извештава приписују одређене карактеристике. Употребом фразеологизама којима се активирају асоцијације на усмену књижевну традицију („Скадар на Бојани“), библијске асоцијације (*неверне Томе*) или асоцијације на позната дела светске књижевности, донекле модификованих, у текст вести или извештаја повећава се асоцијативност, исказује се субјективна оцена и на сугестиван, експресиван начин предмету извештавања приписују одређене квалификације. Књижевна фразеологија употребљена у тексту новинске вести и новинског извештаја нема поетску функцију, али има експресивну и оцењивачку функцију. Паракњижевна фразеологија,

пореклом из филмова, популарних песама, познатих изјава популарних личности, и сл., није честа у тексту новинских вести и новинских извештаја,

У новинским извештајима се са евалуативном сврхом често користи интерстилски слој фразеологије, слабијег стилског учинка али пријемчивији читаоцу. Интерстилски слој фразеологије се не јавља често у нашем корпусу новинских вести, док се у новинским извештајима јавља како у оквиру туђег говора тако и у говору новинара, као у примерима:

Такав неприхватљив став многе грађане Србије кошта огромних мука – имају право *на папир*, а не могу га остварити. (Блиц, 26.10.2008, 3); „Не желећи компромис и не пристајући на договор о расписивању избора, владајућа коалиција показала је да не жели дијалог са опозицијом и да *нема* разумевања и *слуша за поруке којој јој свакодневно упућују грађани Србије*“, наводи се у саопштењу. (Данас, 12. 4. 2011, 8); Углавном смо у Србији навикли да се за све *чека последњи час*, али ће Републичка радиодифузна агенција овог пута одлуку о томе коме ће доделити националну фреквенцију некадашње Авале донети већ у уторак 23. јула иако је за то имала рок од 30 дана. (Данас, 20.7.2013, 7); Иако се трговци бране тиме да марже у Србији нису толико велике и да су у поређењу са профитом који остварују можда и најниже у региону, разлика у цени само у овом случају пример је купцима да морају *широм да отворе очи* и купују тамо где се трговци мање „уграђују“. (Данас, 20.7.2013, 9); Топлане тешко излазе из зачараног круга дуговања. (Политика, 21.7.2013, 14); – Дачићу, Вучићу и Динкићу је јасно да би у *очима ЕУ*, након доброг залета са Бриселским споразумом, доста покварили новим изборима. (Блиц, 21.7.2013, рубрика Политика); Потпредседник Делта холдинга Драган Филиповић негирао је јуче да *ће* цела компанија *отићи у руке* странцима и потврдио да ће бити продато највише 50 одсто акција Максија. (Данас, 21.7.2010, рубрика Економија); То организатори протеста морају *имати на уму*“, упозорио је недавно Тадић. (Данас, 12.4.2011, 8); Омамљивање таблетама је било потребно ради спречавања могућег покајања код једне или друге и одустајања од замисли, *имајући на уму* да њима двома то већ једном није успело. (Ало, 25.10.2013, 7); Овим су се покушале *на мала врата* прогурати одредбе које одговарају странкама. (Блиц, 7.4.2011, 8); Обе девојчице *на свет су дошле* царским резом и осећају се добро као и њихове мајке. (Блиц, 1.1.2009, 12); – Играћемо најрастеревеније што можемо против Бразила. Када играш против њих, онда такав противник *извлачи оно најбоље из тебе* и ту ћемо *тражити нашу шансу*. (Прес, 22.7.2010, 23); Тријумф Србије од 14:12, после бољег извођења петераца, за трофеј и чек од 100.000 долара, помало је *бацио у сенку* инцидент на крају меча, када је мања група навијача из Подгорице, и пријатеља тамошњег савеза, вређала нашег ватерполисту. (Блиц, 20.7.2010, 24).

У првом од наведених примера грађани Србије имају право *на папир*, дакле право које у стварности не егзистира. Фразеологизми употребљени у контраегзистенцијалном смислу служе ефектном исказивању новинаревог става о негативним друштвеним појавама (Петровић 1989: 84). Новинар исказује своју процену ситуације, али то чини на индиректан а довољно ефицијентан начин, тако да избором језичких средстава скрене пажњу на одређену друштвену појаву и минимално отежа перцепцију овако онеобиченог језичког израза, који остаје довољно информативан за сваког потенцијалног читаоца.

У фразеологију новина убрајају се пословице и друге изреке, често употребљене у редукованом, измењеном виду, које у новинском контексту стичу експресивност, тј. постају погодне за изражавање субјективних ставова, оцена и виђења новинара поводом неких актуелних друштвених појава (Петровић 1989: 34). Паремиолошки фразеолошки модели (пословице, изреке, цитати, и сл.) нису чести у тексту новинске вести, а нешто чешћи су у новинским извештајима. Увек се јављају у оквиру управног говора и то најчешће у модификованом виду:

– У складу са стратегијом, која се може кратко описати као „*мисли глобално, ради локално*“, мислимо да се као најбољи у индустрији показао модел удруживања са учесницима на локалном тржишту. (Прес, 10.12.2007, 11); Непријатно сам се изненадио када сам видео погодак, изгледа да сам лоше проценио, жао ми је због титуле, али како каже наш селектор Стојиљковић „*медаљи се у зубе не гледа*“ – истакао је Миросављевић. (Политика, 1.7.2009, рубрика Спорт); – Нећемо да оптерећујемо играче златом, немојте да стекну утисак да сад морају да освоје најсјајнију медаљу. *У животу се само умрети мора*. Сви су изгинули на терену и имају право да уживају дан-два – спушта лопту селектор. (Вечерње новости, 25.1.2012, рубрика Спорт); Недуго пошто је лидер социјалиста поручио градоначелнику Београда да је „*плусквамперфекат*“, први човек демократа предвидео му је јуче на седници Главног одбора странке политичку смрт поруком: „*Немој да бринеш за ким звона звоне – за тобом звоне, Ивице Дачићу*“. (Ало, 9.9.2013, 3).

Пословични и цитативни фразеологизми у језику новина се најчешће јављају са измењеним лексичким саставом и употребљени су са функцијом исказивања личног става (Петровић 1989: 46). У новинским вестима и новинским извештајима новинар по правилу не исказује свој субјективни став, али говорне личности, углавном политичари и спотисти, чије изјаве преноси могу исказивати свој став на сликовит начин.

Употребом паремиолошких фразеолошких модела у језик новина уноси се експресивност а да се при том не наруши стандардност израза, јер је равнотежа између стандардности и експресивности један од конструктивних принципа новинске фразеологије.¹²²

У основи фразеологизама који се јављају у тексту новинског извештаја углавном лежи ексметафора. Ти фразеологизми се најчешће у тексту новинског извештаја јављају у оквиру изјаве неке јавне личности или стручњака за неку област, као што показују примери:

¹²² „Стандардност је потребна због информативно-комуникативне вредности језичких знакова, а експресивност како би се могла остварити функција деловања.“ (Петровић 1989: 31)

– Зоран Бабић из СНС-а, међутим, каже да треба да се сконцентришемо како да се на девастираним подручјима што пре омогући живот, да обезбедимо средства која тражимо на свакој страни, а највише од ЕУ, како би се омогућила изградња уништене инфраструктуре, а не да унапред *упиремо прст* и да испуњавамо неке форме. (Политика, 24.5.2014, 9); – Искористили смо слободно време да поразговарамо о наградама за одлазак на Светско првенство, које ће наравно зависити и од успеха у Јужној Африци. Такође, *гледали смо и унапред*, па смо разменили размишљања и око наредних квалификација за Европско првенство, које нас чекају одмах после мундијалских искушења. (Вечерње новости, 4.3.2010, 20 рубрика Спорт); Препуцавања свакако не могу да *кроје табелу* и зато треба *рећи стоп* и вратити се основним постулатима спорта – закључио је Томислав Караџић. (Вечерње новости, 4.3.2010, 20 рубрика Спорт); – Сложили смо се да је за наш фудбал, и спорт уопште, веома битна приватизација клубова. Тај посао треба обавити што пре јер је то једини начин да клубови *стану на ноге* – јасан је Караџић. (Вечерње новости, 4.3.2010, 20 рубрика Спорт).

Фразеологизми експресивне вредности јављају се у оквиру управног говора у новинским вестима и новинским извештајима друштвено-политичке и спортске тематике, где су *доминантно средство ауторских оцена* (Петровић 1989: 5). Сликovitост фразеологизама *упирати прст*, *гледати унапред*, *кројити табелу*, *стати на ноге* погодује језичком изразу вести или извештаја, па их новинари кроз туђи говор уносе у текст како би допринели изражајности, убедљивости и пријемчивости поруке, али их никада сами не користе у информативним жанровима, јер се њима исказује субјективна оцена предмета извештавања.

Фразеологизме у чијој је основи метафора често користе спортски новинари нарочито у стилски јаким позицијама, какве су у тексту извештаја лид и прва реченица:

Дуго је Новак Ђоковић у Вимблдону *тражио пут до срца навијача*, места резервисаног за Роџера Федерера, и коначно је успео. (Блиц, 9.7.2014, 39, лид); Клима се променила, Ђоковић има симпатије светске јавности. (Блиц, 9.7.2014, 39, прва реченица); Уругвајски нападач Луис Суарез *је* пре само годину дана *био на стубу срама* у Енглеској због тога што је ујео Бранислава Ивановића на утакмици између Ливерпула и Челзија. (Политика, 30.4, 1. и 2.2014, 46).

Фразеолошке конструкције се понекад стављају под наводнике, као у примерима:

Он је новинарима у Скупштини Србије рекао да је у међувремену дошао допис да ће на истом месту у готово исто време да се одржи још један скуп (антифашистички) и додао да је немогуће да полиција ради свој посао, а да буде *„између две ватре“*. (Политика, 10.10.2008, А7). Право на игру, образовање и кретање најчешће су само *„слова на папир“* за децу из маргинализованих друштвених група. (Блиц, 7.10.2008, 4); Он подсећа да је споменик постављен *„на брзину“* и да је ту реч *„о старим комунистичким штосовима – скини, постави, скини, постави споменик“*. (Данас, 21.10.2008, 5); Истина, ценом у откупу никад нема задовољних – малинари увек траже више, а хладњачари би да плате мање – с тим што се садашњом од око 150 динара, па понегде и мало више од тога, за сада чува тај *„мир у кући“*. (Политика, 24.7.2010, рубрика Економија).

Нагомилавањем фразеологизама, које је знатно ређе у новинској вести него у новинском извештају, исказује се афективни однос говорног лица према предмету о ком говори, стварају се живље представе а израз истовремено остаје разумљив широком кругу читалаца, као што показују примери:

Власник Манчестер ситија Ташкин Шинаватра одлучио је да у прелазном року *одреши кесу* и менаџеру Свену Горану Ериксону *стави на располагање* чек од 78 милиона евра за *довођење појачања*. (Газета, 16.3.2008, 22); – Шта је било било је, *главу горе, идемо даље*. Верујемо да имате квалитет да превазиђете све проблеме. *Покажите* против Смедерева *колико вредите*. (Политика, 8.3.2008, 25); – Иако имам тек 35 година, научио сам да човек треба да се повуче из посла *када је на врхунцу каријере*, када је најјачи. Наставићу да радим са Маријом, наравно, али са естрадом *више нећу имати контакт*. *На чело моје куће „Беотон“ доћи ће други човек*. – закључује Мирковић. (Блиц, 1.12.2007, 25); Седећемо на улици и они ће, *притерани уза зид, рећи „да“*. Не могу да замислим да *ће остати неми* пред понудом коју ћемо им дати – чули смо од Томислава Николића. (Вечерње новости, 14.4.2011, 5); „Наравно да је опасно у *запаљивој атмосфери додавати бензин*. Међутим, *напредњаци одраније имају унутрашње спреге* које све држе под контролом. *Грађани су на кратком фитиљу* и сигурно је да може да дође до појединачних инцидената, али СНС, односно радикали, када желе да *направе проблеме*, направе их, и обрнуто. Тога смо сви сведоци“, наводи Божовић. (Данас, 12.4.2011, 8); *На свакога ће доћи ред*. Један ће да одради добру одбрану, други ће да изнуди фаул у нападу или да постигне гол. *Све иде својим током*, важно је да сви *гинемо за сваку лопту*. Било која медаља *била би равна злату* – поручио је на крају Шешум. (Вечерње новости, 25.1.2012, рубрика Спорт).

У новинској вести нема иновирања фразеолошких јединица и то је поред учесталости фразеологизама диференцијална црта новинских вести и новинских извештаја у погледу употребе фразеологизама. Иновирање фразеолошких јединица врши се варијацијом лексичког састава (интерполацијом лексема, супституцијом лексема или контаминацијом два или више фразеологизама), варијацијом граматичких обележја или варијацијом контекста (Петровић 1989: 117). У новинским извештајима понекад налазимо примере иновирања на плану фразеологије супституцијом лексема, као у примерима:

Тако је „бракоразводна“ парница Милке Форцан и Мирослава Мишковића *избацила оно што је испод тепиха било закопано* пре више од десет година, када се њен супруг Бранко „разводио“ од Мишковића. (Политика, 23.7.2010, рубрика Економија); *Власт је зрела за пораз*. (Вечерње новости, 14.4.2011, 5); Поводом Николићеве изјаве да је председнички мандат *почео од нуле*, јер му његов претходник ништа није оставио у наслеђе, Тадић је рекао да је, након владавине Николићевог политичког режима, свој председнички мандат *кренуо са тачке која је била далеко испод нуле*. (Ало, 19.10.2013, 3); Прошло је 12 година од чувеног волеја Зидана, који је донео последњи европски пехар Реалу, а да ли ће тако нешто слично *поћи за ногом* Кристијану Роналду или некоме другоме из редова Реала, остаје да се види. (Ало, 4.5.2014, 11).

Да закључимо. Употреба фразеологизама у тексту новинске вести или новинског извештаја омогућава новинару да на сугестивнији, сликовитији и убедљивији начин

извештава о озбиљним темама. У новинској висти и новинском извештају фреквентна је употреба административно-правне фразеологије и интерстилске фразеологије, која није стилогена али је разумљива читаоцу, а у њеној основи често лежи ексметафора. У новинском извештају налазимо фразеологизме јаче експресивне вредности у туђем говору, пренетом моделом управног говора, јер новинар директно цитира стилски јаке позиције. У диференцијалне црте на плану фразеологије у тексту новинске висти и новинског извештаја спада употреба научне фразеологије, паремиолошке фразеологије, нагомилавање фразеологизама и иновирање фразеологизама, који се јављају само у новинским извештајима, углавном у оквиру туђег говора.

III.3.3. Стилеме у тексту новинске висти и новинског извештаја

Фактографски жанрови заузимају највише простора у штампи и за њих важи „примена ригорозних квалификатива: истинитост и тачност извештавања, објективност, целовитост и јасноћа – ако је могуће и извесна занимљивост“ (Лукач 1998: 8). Анализа употребе стилема¹²³ у жанру новинске висти и новинског извештаја показале на који начин се у информативним публицистичким жанровима постиже онеобичење исказа са циљем постизања занимљивости, привлачења и одржавања пажње. Иако је у вестима и извештајима доминантна референцијална функција језика, естетска функција понекад долази до изражаја, када су речи употребљене зарад постизања стилског ефекта а не само зарад њих самих.¹²⁴

У публицистичком функционалном стилу, посматраном у целини, могу се јавити метафора, метонимија, алегорија, симбол, антитеза, антифраза, епитет, иронија, контраст, оксиморон, персонификација, поређење, реторско питање, игра речима и друге стилеме, али нису све побројене стилеме карактеристичне и за текст новинске висти и новинског извештаја. Анализа ће показати које стилеме су карактеристичне за анализиране жанрове

¹²³ Реторичка подела стилских фигура разликује фигуре израза (стилске фигуре у ужем смислу) и тропе (фигуре значења), а ми говоримо о стилемама као ширем и обухватнијем појму, јер су стилске фигуре и тропи историјске категорије и могу се подвести под стилеме (Ковачевић 2000: 263).

¹²⁴ „Као што се песничко дело не исцрпљује својом естетском функцијом, ни естетска функција не ограничава се на песничко дело; беседа говорника, свакодневни разговор, новински чланак, огласи, научна расправа – сви они могу бити вођени естетским разлозима, изражавати естетску функцију и често се служити речима ради њих самих, а не као средством означавања.“ (Јакобсон 1978: 122)

и њима ћемо се детаљније бавити. Најпре ћемо анализирати оне стилеме које се подводе под тропе, односно под семантостилеме, јер је ова врста онеобичења најчешћа у тексту новинског извештаја. Метафора, метонимија и синегдоха су основни тропи, тј. темељне стилске (реторичке) фигуре (Симеон 1969: одредница *трон*). Темелјним их чини не само учесталост употребе већ и то *што се принцип њихове творбе репродукује у готово свим другим фигурама садржаја и представља бит структурисања и употребе самога језика* (Ковачевић 2000: 41). Овде ћемо под тропима (семантостилемама) поред основних тропа подразумевати још и поређење, епитет, алегорију, иронију, хиперболу, литоту, перифразу. Испитаћемо које се од ових семантостилема често јављају у тексту новинског извештаја.

Употреба тропа (семантостилема) је очекивана у књижевнопублицистичким жанровима, али је честа и у информативним жанровима, нарочито употреба метафоре и метонимије (Худечек, Михаљић 2009: 150). Тропи у језик новина улазе најчешће цитирањем политичког говора, у ком су фреквентни и прихватљиви ако су у складу са темом говора.¹²⁵ Док вест износи суве податке, извештај трпи и све додатне детаље и украсе који појаву или догађај из вести исцрпније описују (Ћириловић 1998: 15). Употреба стилема у новинској вести је ограничена претежно на наслов, док је самом тексту вести фреквентнија једино употреба метонимије, а од осталих стилема налазимо тек понеки пример лексичке метафоре, перифразе или синегдохе. Услед слабе фреквентности не можемо говорити о употреби тих стилских фигура као доминанти текста новинске вести. Стога ћемо више пажње посветити употреби стилема које су се учесталошћу употребе и реализовањем у великом броју подтипова издвојиле у новинском извештају.

У тексту новинског извештаја фреквентношћу употребе и разубуђеношћу типова издвајају се метафора, метонимија, синегдоха и корекција. Употреба других семантостилема (персонификација, хипербола, антономазија, кенинг, контраст, и др.) ретка је у нашем корпусу и стога се не може сматрати језичко-стилском карактеристиком новинских вести и новинских извештаја.

¹²⁵ Употреба тропа и фигура, као и експресивне синтаксе, експресивне лексике и фразеологизама очекивана је и дозвољена у политичком говору када је у складу са темом говора (Катнић-Бакаршић 1999: 75).

III.3.3.1. Метафора у тексту новинске вести и новинског извештаја

У савременој штампи долази до развоја аналитичког новинарства и мешања жанрова, а та хибридизација, која подразумева и употребу метафора, несвојствену чисто фактографском жанру, захвата, између осталих жанрова, и новински извештај.¹²⁶ Метафоризација језика новинских текстова уочена је и у оквиру проучавања публицистичке стилистике и у другим словенским језицима.¹²⁷

Када испитујемо метафоричност у тексту новинске вести и новинског извештаја, не очекујемо сликовиту употребу језика која је инвентивна и уметничка, али полазимо од претпоставке да је употреба метафоре у вести и извештају честа са сврхом привлачења пажње, сликовитости, убеђивања. Класификација метафора ексцерпираних из текстова новинских извештаја који чине наш корпус извршена је на основу синтаксичког и семантичког критеријума. На основу синтаксичког критеријума у којој се метафора остварује у нашем корпусу бројношћу ексцерпираних примера издвајају се лексичка метафора и метафора у форми именичке синтагме.

Лексичка метафора је имплицитна, исказује односе *in absentia*, па читалац суочен само са појмом са којим се пореди мора одгонетнути смисао (Шкарић 2012: под *метафора*). У новинским извештајима смисао лексичке метафоре одгонета се лако, јер је готово увек реч о устаљеним имплицитним метафорама. Пошто се једином правом метафором сматра поетска метафора, за лексичке метафоре у нашем корпусу може се користити и термин *полисемија* (Ковачевић 2000: 31) или метафорична екстензија (Ивић 2002: 34–44).

Метафора се у тексту новинских вести јавља ретко, осим у наслову. Лексичка метафора је најчешћи тип метафоре у тексту новинске вести и то у виду ексметафоре или жаргонизма добијеног метафоричним преносом. Лексичка метафора је у тексту новинске вести најчешће сигнализирана употребом наводника, као што показују примери:

¹²⁶ „Неки жанрови, интервју или извештај на примјер, заступљени су у свим медијима, али у последње вријеме, а првенствено у новим медијима, долази до мијешања жанрова, те класичан фактографски извештај неким модификованим елементима (партикулама, метафорама), интенционално или не, поред искључиво објективног може да поприми и обиљежје субјективног, аналитичког жанра.“ (Мирнић 2008: 266)

¹²⁷ Види Божинова Стојанова 2004: 89.

Занимљиво ће бити како како ће одлуку тужилаштва о прекидању поступка примити острвски медији, којима су оптужбе биле довољне да у старту „*разану*“ Еванса. (Газета, 16.3.2008, 20); Истага је убрзо показала да је Милачић последњих месеци куповао разну робу, плаћао вечере и остале трошкове картицом „*близнакињом*“ чији власник је страни држављанин. (Блиц, 24.12.2007, 17).

Метафора у текст новинске вести уноси места неодређености и тражи од читаоца појачану пажњу,¹²⁸ па стога није често стилско средство у жанру који захтева сажето, прецизно и недвосмислено информисање читалаца. У тексту новинског извештаја најчешће је реч о метафорично употребљеним глаголима, као у ексцерпираним примерима:

Видић је на терену провео свих 90 минута, *господарио је* одбраном „црвених ђавола“ и потпуно неутралисао нападе противника. (Политика, 30.4, 1. и 2.2014, 46); Сви *су изгинули* на терену и имају право да уживају дан-два – спушта лопту селектор. (Вечерње новости, 25.1.2012, рубрика Спорт); Према неким проценама, да *би* просечна трговинска фирма у Србији *преживела*, потребна јој је маржа од 15 одсто. (Данас, 20.7.2013, 9); – Нисам разговарао с напредњацима о тим изненађењима. Ако не будемо добили датум за изборе у суботу, наставићемо да *тресемо* и *тресемо*. (Вечерње новости, 14.4.2011, 5).

Понекад се у тексту новинског извештаја срећу метафорично употребљене именице, најчешће у извештајима о спортским, политичким и економским темама, као у примерима:

Ђоковић је трећи пут у каријери *број један* и започео је 102. недељу *владавине*. (Блиц, 9.7.2014, 39); Након неколико недеља од неочекиваног референдума којим се одлучивала „Фијатова“ инвестиција у напуљској фабрици „Помиљано“, италијански *кошмар* је све ближи реалности. (Политика, 23.7.2010, 12); А како сазнајемо из супротног „*табора*“, реч је о одлуци („папиру“) с краја деведесетих година којом се део власништва са Мирослава Мишковића преноси на Бранка Форцана, али више детаља нисмо успели да сазнамо. (Политика, 23.7.2010, рубрика Економија); Управо је момак из Херцег Новог тада преласком из једне у другу репрезентацију, али и из Јадрана у Партизан, данас постао тас на ваги у већини победа наших „*делфина*“ против Црне Горе. (Блиц, 20.7.2010, 24); Надам се да ћеш се брзо опоравити и све нас увесељавати *чаролијама* на терену – поручио је Зуњига. (Блиц, 7.7.2014, 40); Зато Аргентинци меч најављују у три речи; „Меси против *машине*“. (Блиц, 11.7.2014, 35); Председник ФС Србије Томислав Карацић презадовољан је „*излетом*“ у Алжир јер је репрезентација профитирала на више нивоа. (Вечерње новости, 4.3.2010, 20 рубрика Спорт); Марс Хумелс, репрезентативац Немачке, каже да *рапсодија* против Бразила мора одмах да се заборави. (Блиц, 11.7.2014, 35).

Метафорично употребљени глаголи су у тексту новинског извештаја често означени употребом наводника, као у примерима:

¹²⁸ Како троп није украс на плану израза, већ механизам за стварање семантичке неједнозначности, метафора као темељни троп представља механизам који у семиотичку структуру културе уноси њој неопходан степен неодређености (Лотман 2004: 66).

„Код нас, нажалост, најтеже пролазе антидискриминациони закони. Ето, Закон о равноправности полова се 'крчка' већ пет година“, каже за „Време“ Снежана Лакићевић Стојачић, државна секретарка у Министарству рада и социјалне политике. (Блиц, 12.8.2008, 14); – Једва сам се наместио у клечећи став, јер је ово стрелиште где се лежећи и клечећи став гађају са посебних столова, веома незгодних, широких и тешких. Добро сам и толико „убио“. (Политика, 1.7.2009, рубрика Спорт); Милачић се за то време крио и „описао“ по Македонији, где је такође пазарио фалсификованим картицама. (Блиц, 24.12.2007, 17); Иако се трговци бране тиме да марже у Србији нису толико велике и да су у поређењу са профитом који остварују можда и најниже у региону, разлика у цени само у овом случају пример је купцима да морају широм да отворе очи и купују тамо где се трговци мање „уграђују“. (Данас, 20.7.2013, 9); Дотле, три највеће опозиционе странке или „падају“, као ДС, или се не одмичу много од цензуса, као ЛДП и ДСС. (Политика, 21.7.2013, 5); Србија тренутно има Резолуцију о приступању ЕУ из октобра 2004, чије је усвајање тада морала да „охрабри“ једна невладина организација – Европски покрет у Србији. (Данас, 20.7.2013, 5); Није јасно зашто је ипак послат такав предлог који је „нао“ пред Уставним судом и за који је унапред могло да се претпостави да неће проћи пред Венецијанском комисијом. (Блиц, 6.4.2011, 7).

Употреба наводника за ортографско маркирање метафорично употребљених лексема је недоследна, а углавном се јавља код оних лексичких метафора које имају колоквијални призвук. Лексичке метафоре наведене под наводницима у тексту новинског извештаја по правилу показују нижи степен метафоричности, али представљају моменат изневереног очекивања, онеобичење које читалац не очекује у информативном новинском тексту, па их стога сматрамо експресивним средством, чија је сврха понекад афективни однос говорника према предмету говора.

Метафора у форми зависне именичке синтагме најчешће је у тексту новинског извештаја реализована у форми генитивне беспредлошке синтагме. Свака метафора евоцира слику, а метафора у форми генитивне беспредлошке синтагме омогућава да се две слике виде у једној (Ковачевић 2000: 36). Генитивна беспредлошка метафора је међу најфреквентнијим језичким формама метафоре уопште (Ковачевић 2000: 34), а у текст новинског извештаја улази преношењем туђег говора, као у примерима:

– На њих више нико не треба да рачуна, чак ни чланство, јер то је изгубљена странка. То се највише види сада када је онај који је руководио том странком откако је Шешел у затвору и који му је био најоданији, донео одлуку да напусти тај *брод лудака* – истиче Кандић. (Данас, 8.9.2008, 3); – Наш скуп је антифашистички, и увек ће постојати реакција на *повампирење фашизма у друштву*. (Блиц, 9.10.2008, 14); 'Помиљано', италијанска фабрика крај Напуља, представља и даље *жариште неслагања политике торинске аутомобилске куће и синдиката*. (Политика, 23.7.2010, 12); Милутинов је млад, али је *важан део машине*. (Куир, 5.10.2013, Кошарка); Топлане тешко излазе из *зачараног круга дуговања*. (Политика, 21.7.2013, 14); Странка Чедомира Јовановића, иако са само 13 посланика, очигледно покушава да се убаци у простор који је ДС оставио бавећи се собом, али може ли заиста да се наметне као *стожер*

опозиције? (Политика, 21.7.2013, 5); Аргентина и Немачка састаће се трећи пут у финалу Светског првенства. С обзиром на то да само овај пар може тиме да се похвали, стручњаци су *судар „панцера“ и „гаучоса“* назвали мундијалским класиком. (Блиц, 11.7.2014, 35); Чувени шпански режисер Педро Алмодовар раније је рекао да жели да сними филм о Ђоковићу, који је *„херој новог доба“*. (Блиц, 9.7.2014, 39); Спор Запада и Русије око Украјине је *игра живаца* у којој би Путин могао да има предност јер је, како се оцењује на Западу, хазардер, док су Обама, Меркелова и Оланд лидери невољни да ризикују. (Политика, 30.4.2014, 4).

У политичким извештајима објављеним у време смене власти, реконструкције Владе или других крупних политичких промена, када јача политичка тензија, у изјавама српских политичара налазимо честу употребу метафора вишег нивоа метафоричности, најчешће у форми беспредлошке генитивне синтагме, као у примерима:

– Највећи апсурд је да управо Николић каже да Србија више није земља безнађа. (Ало, 19.10.2013, 2); Србија је била земља која је морала поново да гради свој углед након *мемљивог мрака Николићевих деведесетих...* (Ало, 19.10.2013, 2); Док су данима у првом плану биле муке Вучића и Дачића са променама у њиховим странкама (Вучић треба да промени „Томине људе“, док Дачић треба да се одрекне најближих сарадника из врха СПС), сада је *лоптица реконструкције у дворишту УРС*, нарочито након ове изјаве Вучића: „Нећу и не пада ми на памет да Динкићу било шта образлажем и доказујем, народ је тај коме нешто треба да докажемо и покажемо.“ (Блиц, 21.7.2013, рубрика *Политика*).

Метафоре вишег нивоа метафоричности које у текст новинског извештаја улазе цитирањем ефектних, илустративних изјава могу бити остварене и у другим формама зависне именичке синтагме, као у примерима:

„Имамо врло мало простора у медијима, нарочито последњих месеци. То је нешто што вас дефаворизује као *неког легалног играча у политичком простору*. (Политика, 21.7.2013, 5); – Драгане, гледај ме у очи, да ли видиш да сада кад си у *баражној ватри* твоји потпредседници ћуте, нико те не брани и сам си. Тако је и мени било кад сам био председник странке, а ти потпредседник. *Много отровних стрела и у срце и у главу*, а потпредседника нигде да ме бране – подсетио је Тадић свог наследника на челу странке на ситуацију од пре мање од годину дана, када је на изборној скупштини демократа, 25. новембра, практично смењен са лидерске позиције. (Ало, 9.9.2013, 2); Новак је *синоним за успех* и заслужује филм – објашњава Алмодовар. (Блиц, 9.7.2014, 39).

Код метафора остварених у форми зависне синтагме фокус (фигуративно употребљена лексема) представља центар синтагме, док је зависни члан синтагме метафорични оквир. Метафора у форми зависне синтагме са јачим стилским учинком се понекад јавља у ауторском говору у тексту новинског извештаја, а њена функција је углавном оцењивачка, као у примерима:

„*Фијатов*“ *поход на српску фабрику у Крагујевцу*, како потврђују и медији у Италији, почеће одмах, а састојаће се у производњи две верзије новог модела аутомобила Л-0. (Политика, 23.7.2010, 12); Одмах по избацивању из министарске фотеље „*експерт за малу матуру*“ је аванзовао до места проректора за међународну сарадњу на „Мегатренду“, који га је као

професора плаћао све време његовог министровања. (Ало, 24.11.2013, 4); Када је 2006. године, одмах после референдума о црногорској независности, Андрија Прлаиновић, један од најбољих светских ватерполиста, одлучио да игра за Србију, изазвао је *спортски тектонски поремећај*. (Блиц, 20.7.2010, 24); Мултинационални „Фијат“ ипак све више запоставља постројења на Апенинском полуострву која још нису навикнута на све већу присутност своје усвојене „браће“ у иностранству. (Политика, 23.7.2010, 12); Папа Фрањо и васељенски патријарх Вартоломеј Први сретну се крајем месеца у Јерусалиму да би на тај начин обележили 50. годишњицу „*братског загрљаја*“ својих претходника, поглавара католика и православца, који је био први у последњих пет векова. (Политика, 24.5.2014, 2); Али он је и даље суздржан када је реч о „*великом загрљају*“ јер је свестан да се у неколико сусрета не може решити оно што оптерећује односе две цркве читав миленијум. (Политика, 24.5.2014, 2); Није могао да задржи сузе радоснице, доживео је да поново подигне највећи тениски трофеј, и то против човека који је *синоним за победе на том турниру*. (Блиц, 7.7.2014, 34); На такав закључак наводи састанак руског председника Владимира Путина, бившег немачког канцелара Герхарда Шредера и шефа *руског енергетског џина* „Гаспрома“ Алексија Милера у понедељак у Санкт Петербургу, поводом приватне прославе 70. рођендана бившег шефа немачке владе, и поред чињенице да је влада у Берлину већ сутрадан демантовала било какву повезаност Шредеровог састанка на Неви са званичном политиком Немачке. (Политика, 30.4.2014, 4).

На основу семантичког критеријума издваја се неколико фреквентнијих типова метафора. Метафора је погодно средство за различите врсте евалуација које се представљају аудиторијуму као објективни судови, па је стога често стилско средство политичке реторике, у којој често служи за конкретније представљање апстрактних појмова попут нације, државе, колективне судбине (Диковић 2010: 142). Метафоре рата један су од најфреквентнијих типова метафоре у говорима српских политичара (Исто 2010: 147). Као експресивно, убеђивачко средство, метафора често из политичке реторике улази у језик новинске вести и новинског извештаја, путем ког се врши даљи утицај на ставове, вредности и опредељења. Метафоре рата (војне метафоре)¹²⁹ одсликавају процесе изазивања и одржавања политичке тензије, а стереотипност је последица пречестог јављања ових метафора у политичким говорима.¹³⁰

Војне метафоре су најзаступљенији семантички тип метафоре у тексту новинске вести, у који улазе преношењем туђег говора:

¹²⁹ У когнитивној лингвистици се за метафоричке изразе чији је изворни домен *рат* реконструира копулативна појмовна метафора „РАСПРАВА ЈЕ РАТ“ (Кликовац 2004: 12–16). Језичка, појмовна метафора се означава и термином *екстензивна метафора*, којим се истичу њене особине да се шири, не опажа се и остаје на површини, за разлику од *интензивне метафоре* (поетске метафоре), која се опажа и иде у дубину (Радић 2008: 361).

¹³⁰ „У том смислу, *војне метафоре* су са аналитичке тачке гледишта важне јер одсликавају процесе конструисања и одржавања стереотипа о непријатељима. Њихова снага и истрајност, као – уосталом – и других стереотипа, огледа се у перманентном понављању – како у свакодневной комуникацији тако и у јавним нарацијама.“ (Диковић 2010: 147)

Све земље морају више да учине у *борби против климатских промена*, а богате земље морају знатно да смање емисију гасова који стварају ефекат стаклене баште, пише у предлогу изложеном на састанку о климатским променама који се одржава у Индонезији. (Прес, 10.12.2007, 21); Папа Бенедикт XVI у поруци је напао *борце против глобалног загревања*, назваши их „пророцима пропасти“ који своје тезе базирају на „сумњивој идеологији“, а не на научним подацима. (Прес, 14.12.2007, 20); Додали су да је ово шести споразум који су две државе потписале у протеклих пет година, те је мало вероватно да *ће вербални рат између њих престати* само захваљујући потписивању овог документа. (Данас, 15.3.2008, 10).

У тексту новинског извештаја који прати друштвено-политичка збивања јављају се у неуправном говору метафорично употребљене синтагме чији је центар лексема која припада домену рата. Војне метафоре се увек јављају у изјави политичара пренетој моделом управног говора, као што показују примери:

Наш саговорник одбио је да открије детаљ о којој евиденцији је реч, али је само кратко додао да је ово откриће проузроковало *мали рат у обавештајним службама и полицији*. (Блиц, 11.9.2008, 3); Бојан Костреш, шеф посланичке групе ЛСВ у Скупштини, за Данас каже да је сигурно потребан *што шири фронт за савладавање свих препрека на европском путу* и да би било неопходно у приступне преговоре са ЕУ укључити АП Војводину. (Данас, 20.7.2013, 5); – Драгане, гледај ме у очи, да ли видиш да сада кад си у *баражној ватри* твоји потпредседници ћуте, нико те не брани и сам си. (Ало, 9.9.2013, 2).

У војним метафорама употребљеним у изјави политичара лексема која је центар синтагме представља фокус, метафорично употребљену лексему (*напад, рат, фронт, ватра*), конгруентним атрибутом се квалификује метафорично употребљена лексема (*мали, што шири, баражни*), а неконгруентним атрибутом казује се на кога су *напад, хајка, рат* или *ватра* усмерени.

Нешто ређе него у цитатима и у говору новинара у новинским извештајима користе се војне метафоре којима се описује нека активност. Лексеме *рат, борба, битка, борац, напад, мета, сукоб, паљба, ватра* из изворног домена војне делатности служе за повлачење аналогија са различитим видовима људске активности. Метафоре као што су *правна битка, борба за позиције, борба против корупције* најчешће су у новинским извештајима о друштвено-политичким темама:

Иначе, постоје гласине да „Епл“ покушава да одузме „Самсунгу“ улогу добављача ДРАМ и НАНД чипова за „ајфон 5“, што је, верује се, последица *правне битке око патената*. (Блиц, 10.9.2012, 15); Док траје *борба за позиције*, министри из СПС се труде да покажу смиреност – Жарко Обрадовић и Славица Ђукић Дејановић кажу да ће министри поштовати одлуку Ивице Дачића. (Блиц, 21.7.2013, рубрика Политика); Иначе, ову трибину, посвећену *борби против корупције у здравству*, бојкотовали су представници Министарства здравља као и остала удружења лекара, што се могло видети и по празној сали у којој су осим учесника били махом новинари. (Ало, 29.11.2013, 5); Противила се, наводно, великом ширењу пословања и у

почетку *сукоб је тињао* да би резултовао разлазом. (Блиц, 21.7.2010, рубрика Вести); *Медијска палба га је окрзнула* и када је двадесетчетворогодишњи унук Стефан, недуго по дипломирању на „Мегатренд универзитету“, постао потпредседник Привредне коморе Београда. (Политика, 21.7.2013, 5).

Употребљена приликом извештавања о друштвено-политичким темама ратна фразеологија бива стављена у *нови друштвено-политички и комуникацијски контекст* (Петровић 1989: 37). Такође, извештавање о новости из света спорта одликује фреквентна употреба метафора рата, као у примерима:

У атлетици се зна, *велика је борба* доћи до финала, а када стигнете тамо, онда је све могуће“, изјавио је Церовац, члан ужичке Младости. (Блиц, 20.7.2010, 22); Кошаркашице Србије играће у финалу Медитеранских игара пошто су *после велике борбе* победиле Хрватску, након продужетка 76:71. (Политика, 1.7.2009, рубрика Спорт); Имамо обавезу да им се одужимо добрим резултатима – обећао је сјајни средњи бек *joш већу борбу*. (Вечерње новости, 25.1.2012, рубрика Спорт); Јестрагол, који је у *рату* са спортским новинарима београдских редакција, одлучио је да „отвори душу“ за ревијалне породичне новине. (Газета, 16.3.2008, 20); – Инцидент је благовремено и ефикасно заустављен, а изазван је вербалним *нападом* на клупу репрезентације Србије, а посебно на играча Андрију Прлаиновића – наводи се у саопштењу. (Прес, 21.7.2010, 20); Српски ватерполиста Андрија Прлаиновић био је *мета* вулгарних увреда и псовки навијача црногорске репрезентације после финалне утакмице Светске лиге. (Прес, 21.7.2010, 20); Током лета је ушао у *отворени рат* са клубом желећи да напусти „Енфилд“, а помињало се да су за њега пре свих заинтересовани Арсенал и Реал. (Политика, 30.4, 1. и 2.2014, 46).

Метафора рата честа је у спортским извештајима, у којима су спортски терени и стадиони представљени као попришта битака, а *рат* се води не само између два клуба, већ и између играча и њихових клубова или између навијача два клуба.

Метафорично употребљени професионални фразеологизми из области спорта јављају се не само у новинским извештајима са спортском тематиком него и у извештавању о политичким и економским темама, као што показују ексцерпирани примери:

– Дачићу, Вучићу и Динкићу је јасно да би у очима ЕУ, након *доброг залета* са Бриселским споразумом, доста покварили новим изборима. (Блиц, 21.7.2013, рубрика Политика); Сви су изгинули на терену и имају право да уживају дан-два – *спушта лопту* селектор. (Вечерње новости, 25.1.2012, рубрика Спорт); „Фијатова“ одлука да пребаци производњу новог модела аутомобила Л-0 из торинске фабрике „Мирафјори“ у Крагујевац, *задао је прави шах-мат* влади, синдикатима али пре свега радницима у Италији. (Политика, 24. јул 2010, рубрика Економија).

Поред метафора код којих је изворни домен *рат*, у извештајима који се највећим делом састоје од изјава политичара налазимо још и метафоре чији је изворни домен тешко дефинисати. Реч је о метафорама којима се приказује динамички карактер радње и којима

се ефектно исказује порука о чврстини аргумената, моралној чврстини политичара, чврстом политичком уверењу, организовању и усмеравању снага или нарушавању односа:

Србија је била земља која је морала поново да *гради свој углед* након мемљивог мрака Николићевих деведесетих... (Ало, 19.10.2013, 2); Николић сматра да је скандал који је у Призрену изазвао председник турске владе *грубо и безобзирно рушење добрих и пријатељских односа*, непоштовање и *грубо гажење суверенитета Србије*, ревидирање историје. (Ало, 27.10.2013, 8); Излаз би у тој варијанти био компромис да се *све снаге усмере* ка добијању статуса кандидата за ЕУ, после чега би одмах били расписани избори. (Вечерње новости, 14.4.2011, 5); Италијански министри оцењују да „то личи на летњу доскочицу или присилу“, али се најављује *врло чврст отпор Фијатовој идеји да се та могућност конкретизује*. (Данас, 23.7.2010, рубрика Економија); – Александар Вучић је на састанцима у СНС, када је тражио подршку за реконструкцију, наводио да очекује од СПС и УРС сразмерно исто *чишћење својих редова*. (Блиц, 21.7.2013, рубрика Политика).

Тржишне метафоре за изворни домен имају *трговину*, односно *економију* и у нашем корпусу се понекад јављају у тексту новинског извештаја, као у примерима:

Након што се између редова Динкићевих изјава може прочитати да он не жели да мења себе и два своја кључна човека – Сузану Грубјешкић и Верицу Калановић – у СНС су решили да појачају притисак и да их подсети на *рачуницу да СНС и СПС могу да владају и без њих* – каже наш извор из СНС. (Блиц, 21.7.2013, рубрика Политика); Нешто бучнији је Роберто Калдероли, министар за поједностављење бирократије, члан партије Лига за север Умберта Босија: – *Не може се сести за сто, јести уз помоћ државне помоћи и онда устати и не платити рачун*. (Политика, 24.7.2010, рубрика Економија); Министар правде Роберто Калдероли и члан популистичке Северне лиге, оценио је да нико не може да користи државну помоћ, убире профит и да затим „*оде, а да не плати рачун*“. (Данас, 23.7.2010, рубрика Економија).

Да закључимо. Употреба метафора у насловима новинских вести и новинских извештаја има за циљ привлачење пажње читалаца, док у тексту вести и новинских извештаја има за циљ одржавање контакта. Употреба метафоре је стилска доминанта новинског извештаја, у ком су цитати чести и пожељни, па цитирање стилски ефектних делова нечије изјаве омогућава уношење метафора вишег нивоа метафоричности. У новинској вести метафора је ретка и одликује је нижи ниво метафоричности. Лексичке метафоре, које се јављају у оба испитивана жанра, одликује нижи ниво метафоричности, док генитивне беспредлошке метафоре, заступљене само у новинском извештају, одликује виши ниво метафоричности, нарочито када се њима поједностављују и конкретизују компликоване и апстрактне појаве. Тумачење генитивних беспредлошких метафора зависи од друштвеног и политичког контекста и стога отежава и успорава рецепцију.

Метафора се у тексту новинске вести и новинског извештаја јавља најчешће у виду војних метафора, које су изгубиле своју снагу и свежину пречестим понављањем у извештајима политичке или спортске тематике. Метафорични пренос значења у тексту новинског извештаја знатно је ређи од метонимијског преноса значења. Поред тога што доприноси живости стила, одржавању контакта, ефикаснијем преношењу поруке, скретању пажње на предмет говора, атрактивнијој презентацији сувопарних чињеница, метафора често има и оцењивачку функцију, па стога није често средство у говору новинара у тексту новинског извештаја, али је честа у изјавама политичара, где може имати јак стилски учинак. Пошто извештај у његовој чистој форми одликује језичка и стилска неутралност, денотативност и одсуство изношења субјективних ставова и процена, употребу метафоре у говору новинара сматрамо језичко-стилским сигналом хибридизације овог новинског жанра. Војне метафоре се срећу и у тексту новинске вести, али знатно ређе. Разлог фреквентније употребе метафоре у тексту новинског извештаја лежи у чињеници да извештаје највећим делом чине цитати, јер је управо употреба цитата методолошки поступак којим се проширује информација, износи расправа о неком проблему, дилеме о важним питањима, алтернативе које нуде супротстављене стране.

III.3.3.2. Метонимија у тексту новинске вести и новинског извештаја

Међу стилским фигурама употребљеним зарад постизања индивидуалности, субјективности, емоционалности, фигуративности и експресивности, посебно место у оквиру публицистичког стила заузима метонимија због тежње за једноставношћу и сажетошћу израза (Гојевић 2009: 25). Метонимична веза почива на логичком односу између два појма смештена у истој семантичкој равни,¹³¹ на *спољашњем односу близине*,¹³² при чему метонимијско именовање има семантички богатије значење од основног.

Анализирајући тропе у новинским текстовима, Јовановић констатује да у њима остварени преноси значења, који су у основи метонимије и синегдохе, нису свежи и

¹³¹ Метонимија је индексички знак који директно или индиректно доводи у логичку везу метонимичну реч и њен референт, при чему су они смештени у истом концептуалном домену или на истом семантичком плану, а максима квалитета је задовољена (Вејлс 2001: под *metonymy*).

¹³² О односу *подударности*, *суседности*, односно *спољашњем односу близине* који лежи у основи метонимијског преноса значења види у Ковачевић 2000: 42.

оригинални, већ су то у најбољем случају уметничке манипулације устаљеним фондом језичког материјала углавном из свакодневне праксе, и ређе најближег слоја језичког наслеђа (Јовановић 2010: 168). Будући да метонимија подразумева брисање чланова исказа, њена употреба је очекивана у жанровима са високим степеном информативности, али не очекујемо да буде уметнички успела као у књижевно-уметничким жанровима.

Иако ћемо се бавити и улогом метонимије у промени значења, серијском природом метонимије, наш приступ је функционалистички, па ћемо највише пажње посветити њеној улози у структурисању новинског текста. У оквиру класификације типова метонимије показаћемо који типови се издвајају по учесталости употребе. На основу пет основних типова односа на основу којих долази до метонимијског преноса издвајају се следеће врсте метонимије: просторна, временска, каузална, посесивна и партитивна (Ковачевић 2000: 48). Анализа грађе показује да се на основу учесталости употребе као стилска доминанта новинских вести и новинских извештаја издвајају просторне и посесивне метонимије, реализоване у ограниченом броју модела.

III.3.3.2.1. Просторне метонимије у новинској вести и новинском извештају

Ковачевић издваја десет подтипова просторних метонимија, напомињући да тај списак није коначан (Ковачевић 2000: 49). У нашем корпусу налазимо неколико типова просторне метонимије, а њихова дистрибуција није иста у вестима и извештајима.

Просторна метонимија типа „назив насељеног места/краја → житељи тог места/краја“ јавља се у новинским вестима и новинским извештајима о друштвеним темама:

Акцији се придружује комплетна кошаркашка организација са око 15.000 играча, тренера и судија, од најмлађих до најстаријих чланова, из свих региона Србије, који ће на 500 утакмица које ће се одиграти у наредном периоду прикупити средства за помоћ *Краљеву* [→ житељима Краљева / Краљевчанима] (Куир, 15. 12. 2010); Он је рекао да је „само наплата ПДВ од струје довољна за потребе главног града, а да *Шумадији* [→ житељима Шумадије / Шумадинцима] остају рупетине, баруштине, корови и предивни амбијенти за снимање хорор филмова“ (Блиц, 16.1.2011, 7); Не памти се да су се *два суседна села* [→ житељи два суседна села] тако здружила као у болу и сузама на Дамировом последњем испраћају. (Блиц, 9.7.2014, 15).

Денотати метонимично употребљених лексема и њихових неметонимичних еквивалената стоје у просторној логичкој вези, с тим што архисема метонимијски употребљене речи губи тај статус и постаје диференцијална сема.

У новинским извештајима налазимо и просторну метонимију типа „назив објекта или дела објекта → људи који ту живе или раде“:

Алкохол је највеће зло које *кућу* [→ људе у кући / укућане / породицу] може да задеси (Блиц, 7.8.2008, 14); Може 10 одсто *фабрике* [→ радника фабрике] да буде несагласно, али производња мора бити увек стопостотна.“ (Политика, 23.7.2010, 12); – Хвала Нишлијама на великој подршци, очекивао сам да ће бити сјајни. Знам да када год репрезентација Србије, у било ком спорту, игра утакмице у Нишу, да су то спектакли и да имају феноменалну подршку *са трибина* [→ публике на трибинама]. (Блиц, 20.7.2010, 24); Неке *слане собе* [→ власници сланих соба] дају промотивне цене за ученике, студенте и пензионере. (Вечерње новости, 14.4.2011, рубрика Здравље).

Употреба лексема *кућа*, *фабрика*, *трибине* и синтагме *слана соба* у метонимијском значењу у тексту новинског извештаја преставља метонимијски употребљену лексему просторног значења за људе који се налазе у том простору или на том простору. Употреба лексеме с пренесеним метонимијским значењем семантички је *богатија од оне с основним значењем, јер укључује све семе (семантичке компоненте) основног значења и још има самосвојну основну сему – архисему* (Ковачевић 2000: 48). Овај тип онеобичења није потврђен у нашем корпусу текстова новинских вести, које одликује језичко-стилска неутралност, док жанр извештаја дозвољава овакво семантичко обогаћивање израза.

Просторна метонимија типа „назив установе/организације или органа управљања → људи који чине дату установу“ честа је у оба испитивана жанра, јер омогућава уопштавање информације:

Г17 плус [→ руководство Г17 плус] верује да само економски јака Србија, интегрисана у ЕУ, има шанси да сачува свој суверенитет и територијални интегритет. (Политика, 8.3.2008, 5); *Холандске власти* јуче су ухапсиле једног Пакистанца осумњиченог да припада терористичкој мрежи. (Данас, 15.3.2008, 9); Он, међутим, није желео да одговори на питање *Данаса* [→ новинара дневног листа „Данас“] да ли ће антифашисти Војводине доћи у Београд, упркос могућој забрани протеста Антифашистичке кампање. (Данас, 10.10.2008, 1); *ОШ „Алекса Шантић“* [→ запослени у ОШ „Алекса Шантић“] прва је београдска школа која је подржала Курирову акцију враћања школске кухиње. (Курир, 24.11.2011, 9).

У новинским вестима и новинским извештајима који обрађују друштвено-политичка питања налазимо фреквентну употребу овог (под)типа метонимије, која омогућава уопштавање исказа.

Просторна метонимија типа „назив града → земља/држава у којој се тај град/објекат налази“ честа је у новинским вестима и новинским извештајима, јер омогућава кондензовање израза:

Он је изјавио да *Београд* [→ Србија] верује у наставак преговарачког процеса о статусу Косова који досад, како је оценио, „није успео због апсолутне неспремности албанске стране да покуша да размотри било који од предлога Србије“. (Блиц, 9.7.2014, 38); Одлазећи главни тужилац хашког трибунала Карла дел Понте одбацила је приговоре једног дела јавности да су суђења која су вођена током њеног мандата била сувише спора, као и тврдње *Београда* [→ Србије] да има предрасуде о Србима. (Прес, 20.12.2007, 6); Портпарол Унмика Александар Иванко оптужио је јуче Владу Србије да отварањем канцеларије Министарство за Косово и Метохију у северном делу Митровице крши Резолуцију 1244 и договор постигнут током преговарачког процеса да ће се и *Београд* [→ Србија] и *Приштина* [→ Косово] суздржавати од провокација. (Прес, 13.12.2007, 5); Најпознатија пушка на свету „калашњиков“ добиће нову верзију у оквиру планова *Москве* [→ Русије] за модернизацију војске. (Куир, 1.3.2012, рубрика Планета).

Овај тип просторне метонимије заправо илуструје уланчавање просторних метонимија, јер се и лексема коју наводимо као семантички еквивалент може сматрати метонимијом „назив града/земље → институција смештена у том граду/земљи“, која такође у себи садржи још једну просторну метонимију, што ће показати даља анализа.

У карактеристичне типове метонимије за новинске вести и новинске извештаје, који се издвајају бројношћу примера, спада и тип просторне метонимије у којој просторна лексема означава оно што се налази у том простору, а за коју бисмо могли рећи да се реализује по моделу „назив града/земље → институција смештена у том граду/земљи“, при чему је реч о ланцу метонимија, јер се и називом институције означавају људи који у њој раде, као у примерима:

Аналитичар Душан Јањић демантује да *Србија* [→ Влада Србије] крши резолуцију. (Прес, 13.12.2007, 5); Најпознатија пушка на свету „калашњиков“ добиће нову верзију у оквиру планова *Москве* [→ Владе Русије] за модернизацију војске. (Куир, 1.3.2012, рубрика Планета); Организатори свакодневних протеста „за одбрану Србије, против *Хага* [→ Хашког трибунала]“ прешли су линију која раздваја сукоб мишљења својствен демократији од претњи насиљем, саопштио је републички заштитник грађана Саша Јанковић. (Данас, 3.10.2008, 11); Држећи се тога, али можда и политичке прагматичности (већина бирача не симпатише *Хаг* [→ Хашки трибунал]“, а после 5. октобра све је сензибилнија на репресивне мере власти), надлежни дозвољавају да неколико десетина лица сваког дана отежава живот, рецимо, 50.000 људи. (Данас, 3.10.2008, 11); За примену Прелазног споразума са ЕУ, *Холандија* [→ влада Холандије] и даље захтева или хапшење Младића, или позитивну оцену сарадње с Хагом. Холандски министар спољних послова Максим Ферхаген изјавио је да његова земља без хапшења Ратка Младића или оцене главног тужиоца Хашког трибунала Сержа Брамерца да *Србија* [→ Влада Србије] у потпуности сарађује с *Хагом* [→ Хашким трибуналом] неће дати пристанак на одлуку о примени Прелазног споразума са ЕУ. (Куир, 8.9.2008, 3); Главни

тужилац хашког трибунала Серж Брамерц завршио дводневну посету Србији о којој ће, очекује се, обавестити *Брисел* [→ Савет безбедности УН смештен у Бриселу] (Политика, 12.9.2008, А1); Премијер је поздравио и одлуку *Норвешке* [→ владе Краљевине Норвешке] да финансира 35 пројеката за медије и цивилна друштва у Србији, Црној Гори и Македонији, рекавши да ће се тиме подстаћи различитости у друштву и другачија мишљења. (Политика, 24.5.2014, 9).

У последњем од наведених примера метонимијом *Норвешка* означава се денотат *влада Краљевине Норвешке*, при чему и та синтагма представља метонимију, јер се подразумева да су одлуку донели чланови Владе Краљевине Норвешке. У нашем корпусу налазимо велики број метонимија овог типа. Дакле, сви наведени подтипови просторне метонимије остварени су на основу принципа просторне блискости замењеног и замењујућег знака, а метонимијски однос лексема карактерише ексклузија (искључивање). Денотати лексеме с правим и лексеме с метонимијским значењем стоје у некој врсти просторног односа, било да је реч о особама које живе на неком простору или се налазе на неком положају или је реч о институцији која се налази у некој земљи или граду. Ако узмемо пример метонимијски употребљене лексеме *Брисел*, којом је означен Савет безбедности Уједињених нација, примећујемо да метонимија омогућава остваривање принципа језичке економије, који је за информативни новински текст веома важан. Будући да се метонимија заснива на елиптирању синтагме, било који њен тип омогућава новинару сажето изражавање. Намеће се питање зашто је баш овај тип метонимије најзаступљенији у новинском извештају. Један од разлога је то што је ово и иначе најзаступљенији тип метонимије. Затим, у информативном подстилу преовлађује општа лексика, при чему велики део представља номенклатурна лексика, а називи установа, институција, објеката често су веома дуги, па је зарад поштовања принципа језичке економије погодно заменити их називом града или државе у којој се налазе. Такође, извештај преноси изјаве званичника, представника организација и институција, па се просторна метонимија користи и за сажето навођење извора информације.

У спортским извештајима о резултатима наших репрезентација у колективним спортовима честа је метонимија „назив земље → спортска репрезентација те земље“, коју посматрамо као подтип просторне метонимије „назив града/земље → институција смештена у том граду“:

Дан касније у исто време (2 часа) *Србија* [→ одбојкашка репрезентација Србије] игра одлучујући меч против домаћина *Аргентине* [→ одбојкашка репрезентација Аргентине]. (Прес, 22.7.2010, 23); – Играћемо најрастеређеније што можемо против *Бразила* [→ одбојкашке репрезентације Бразила]. (Прес, 22.7.2010, 23); Били бисмо задовољни када бисмо повратили самопоуздање, резултат није толико оптерећење за нас, јер ћемо свој пролаз тражити против *Аргентине* [→ одбојкашке репрезентације Аргентине]. Уколико победимо, тим боље. *Бразил* [→ одбојкашка репрезентација Бразила] има мана и сигурно да није непобедив – сматра капитен Бојан Јанић. *Србија* [→ одбојкашка репрезентација Србије] и *Бразил* [→ одбојкашка репрезентација Бразила] су често играли последњих година и наша репрезентација не може да се подичи позитивним билансом. (Прес, 22.7.2010, 23); Пред крај меча и након финалне утакмице, коју је *Србија* [→ ватерполо репрезентација Србије] добила после петераца, група Црногораца вређала је српске репрезентативце, а поготово Андрију Прлаиновића, који је пореклом из Херцег Новог. (Прес, 21.7.2010, 20); У трећем колу наше рукометашице су против *Словеније* [→ женске рукометне репрезентације Словеније] забележиле другу победу 30:26 (15:12). (Политика, 1.7.2009, рубрика Спорт).

Просторна метонимија у анализираним новинским текстовима политичке тематике служи кондензацији исказа и омогућава избегавање непотребног понављања. У једном броју примера замењујући знак представља ланац просторних метонимија, што доводи до полисемантизације, тј. могућности различитих тумачења значења метонимије. Просторном метонимијом првог општег типа исказ се кондензује, али се значење често не конкретизује већ се уопштава.

Ш.3.3.2.2. Посесивне метонимије у новинској вести и новинском извештају

Посесивна метонимија је у нашем корпусу заступљена ограниченим бројем модела.

Подтип „назив материје → предмет направљен од те материје“, реализован у метонимијским ознакама за медаље на спортским такмичењима, реализује се у примерима ексцерпираним из новинских извештаја који извештавају о успесима српских спортиста. Посесивна метонимија остварена по моделу „назив материје → предмет направљен од те материје“ јавља се у спортским извештајима са сврхом онеобичења исказа, активирања читаочеве свести, јер је уместо прости номинације употребљен троп. Реч је о посесивним метонимијама које су фреквентне у употреби и познате читаоцу, па је семантички механизам који лежи у њиховој основи знатно ослабљен у односу на поетске метонимије:

Јасна Шекарић је узела *бронзу* са 481,6 (382), а са позиције три је и ушла у финале. Између две наше репрезентативке до *сребра* је стигла Ертен из Турске 484,0 (383). (Политика, 1.7.2009, рубрика Спорт); *Злато* и *бронза* припали су домаћим стрелцима Де Николу 1268,8 (1168) и Кампријанију 1264,6 (1166). (Политика, 1.7.2009, рубрика Спорт); Претходно су у полуфиналу изгубили од Хрватске са 3:0. За *злато* ће се надметати Хрватска и Француска. (Политика, 1.7.2009, рубрика Спорт); – Нећемо да оптерећујемо играче *златом*, немојте да

стекну утисак да сад морају да освоје најсјајнију медаљу. (Вечерње новости, 25.1.2012, рубрика Спорт); – Ја бих, лично, највише волео да турнир завршимо победом. Знате да је спортистима некад дража *бронза* од *сребра* – закључио је Вуковић. Навијаче некад једино *злато* може да задовољи, али полуфинале је довољно да се запуше уста неверним Томама. – Пре почетка шампионата нико није ни помишљао на злато, а сада се прича о титули. (Вечерње новости, 25.1.2012, рубрика Спорт); Било која медаља била би равна *злату* – поручио је на крају Шешум. (Вечерње новости, 25.1.2012, рубрика Спорт); До сада су, под разним именима, наши играчи освојили четири *сребра* и две *бронзе*, а управо су против Бразила прошле године у „Београдској арени“ одиграли један од најбољих мечева свих времена. (Прес, 22.7.2010, 23).

Други подтип посесивне метонимије фреквентан у новинским вестима и новинским извештајима који припадају спортској рубрици је *метонимија карактеристичне појединости*. У новинским вестима и новинским извештајима са темом спорта веома је честа посесивна метонимија остварена по моделу „обележје спортског клуба или репрезентације → играчи, чланови управе или навијачи тог клуба / репрезентације“, при чему се као карактеристична појединост, односно метонимијски употребљена лексема, јавља боја дреса, грб, спонзор или симбол државе. У тексту новинског извештаја увек се најпре наводи назив клуба или репрезентације, како би новинар обезбедио јасност и разумљивост информације, а потом се у тексту најчешће користи посесивна метонимија којом се језгровито именује спортска екипа и постиже живост излагања. У случају метонимија у којима је као метонимијска лексема употребљен назив за боје, које се већ дуго користе и чије је значење познато чак и оним читаоцима који не прате спортска дешавања, не користе се знаци навода. У нашем корпусу појављује се велики број метонимија *црно-бели* и *црвено-бели*, доследно написаних без наводника, а ми смо зарад илустрације навели неколико примера:

После Радивојевића, Дозета, Ковача и Бакића, на Мали Калемегдан стигао је досадашњи центар Војводине и некадашњи члан *црно-белих* [→ фудбалског клуба „Партизан“] Марко Лекић (23,210). (Прес, 4.1.2008, 46); *Црвено-бели* [→ чланови управе фудбалског клуба „Црвена звезда“] су на тај начин отклонили први у низу значајних проблема који их очекују овог лета. (Блиц, 9.7.2014, 38); Његов колега с клупе *црно-белих* [→ ватерполиста „Партизана“] Владимир Вујасиновић не крије чије су шансе веће. (Данас, 4.12.2013, 26); Све што су пропустили у досадашњем делу Евролиге *црно-бели* [→ кошаркаши „Партизана“] би могли да надокнаде у четвртак. (Данас, 4.12.2013, 27).

У новинским вестима и новинским извештајима са темом спорта боја дреса као метонимијска ознака клуба пише се под наводницима када је реч о метонимијама које нису познате свим читаоцима српске штампе, али су познате циљној групи која чита спортске стране, као што показују примери:

То је састав који би био у стању да изгура велики део славе „*наранџастих*“ [→ фудбалске репрезентације Холандије] у претходне две деценије у периоду између Марка ван Бастена и Аријана Робена. (Прес, 4.7.2010, рубрика Спорт); Некада најбољи фудбалер света ове сезоне још није одиграо ниједан званичан меч за „*росо-нере*“ [→ фудбалски клуб „Милан“], а како се и даље не осећа спреман одлучио је да у друштву сина Роналда побегне на неколико дана у домовину! (Вечерње новости, 21.12.2007, 46); С обзиром да Љајићу идућег лета истиче уговор са „*љубичастима*“ [→ фудбалским клубом Фиорентина] и да је тренутно незадовољан платом коју има у Фиренци, сасвим је извесно да постоји велика могућност да до 31. августа, када се у Европи завршава прелазни рок, пређе у редове неког другог клуба. (Политика, 16.8.2013, 31).

Метонимијски употребљено обележје фудбалског клуба или фудбалске репрезентације у тексту новинске вести и новинског извештаја доследно се обележава употребом наводника, као што показују примери:

Славу Суринамаца је украла управо Холандија, где су одлазили сви талентовани Суринамци, који су постајали или су рађали репрезентативце „*лала*“ [→ фудбалска репрезентација Холандије]. (Прес, 4.7.2010, рубрика Спорт); Јер после утакмице у којој су наше „*орлове*“ [→ фудбалска репрезентација Србије] на експресни лет кући послали аустралијски „*кенгури*“ [→ фудбалска репрезентација Аустралије], уз веома малу помоћ сопствене памети и далеко више среће која је недостајала српским фудбалерима у завршници напада, по српским кафићима и кафанама на сцену су ступили познаваоци фудбала који су после две-три чашице без проблема успоставили дијагнозу неуспеха и селекторових пропуста, које „*нико* ко је одгледао иједну утакмицу“ никада не би направио. (Прес, 4.7.2010, рубрика Спорт); Најбољи је стрелац у историји Немачке за „*панџере*“ [→ фудбалска репрезентација Немачке]. (Блиц, 10.7.2014, 40); (Блиц, 10.7.2014, 40); Холандија сутра игра у мечу за треће место против домаћина турнира, репрезентације Бразила, а „*гаучоси*“ [→ фудбалска репрезентација Аргентине] у недељу са Немцима за титулу. (Блиц, 11.7.2014, 37); „*Орлови*“ [→ фудбалска репрезентација Србије] ће морати на мегдан „*кариокама*“ [→ фудбалска репрезентација Бразила] да изађу у најјачем саставу. (Ало, 19.10.2013, 12); Некако у исто време, чаршија бруји и о коренитим променама на „*Карађорђу*“, па би председника Балшу Буторовића требало да замени управо власник „*сова*“ [→ фудбалски клуб Шефилд]. (Ало, 19.10.2013, 14); Сутра, у другом колу, „*орлићи*“ [→ млада кошаркашка репрезентација Србије] се од 17 часова састају са Шпанијом. (Блиц, 9.7.2014, 38); Уочи окупљања (вечерас, 19.30 хотел „Зира“) кошаркашке репрезентације за Светско првенство у Шпанији, капитен „*орлова*“ [→ Ненад Крстић] извео је једногодишњег сина Филипа у шетњу Дорћолом. (Блиц, 9.7.2014, 38).

Употреба *метонимије карактеристичне појединости* најфреквентнија је у новинским вестима и новинским извештајима објављеним у време Светског првенства у фудбалу. У новинским вестима и новинским извештајима свака спортска екипа¹³³ добија метонимијску ознаку, *надимак*, који постаје њен знак препознавања, сликовито а уједно свим читаоцима спортских страна разумљиво именоване. *Надимци* спортских екипа представљају метонимијски пренос значења, замену имена засновану на отуђивој

¹³³ Најчешће је реч о називима фудбалских клубова и фудбалских репрезентација, јер највећи део простора на спортским странама новина заузимају текстови о фудбалу.

посесивности, у којој пратилачки елемент (боје дреса, симбол на грбу, симбол државе) представља конотативно, мотивисано именовање које доприноси онеобичењу новинског текста и семантичком обогаћивању наспрам семички испражњеног назива спортске екипе. Било да је у питању симбол на грбу или симбол државе¹³⁴ метонимија доприноси кондензацији исказа, живости и сликовитости.

За разлику од поетских посесивних метонимија, које отежавају рецепцију, лексичке *метонимије карактеристичне појединости*, које су честе у општој употреби и стога разумљиве читаоцу, представљају сасвим прозирне ознаке неког појма, па доприносе језичкој економији јер се дужи израз замењује краћим, без нарушавања начела јасности. Пошто *метонимије карактеристичне појединости* у тексту новинског извештаја немају изразиту стилску вредност, разлог њихове употребе треба тражити у узусима жанра, а то су економичност, јасност и живост израза.

Метонимија погодује тексту новинског извештаја више од било ког другог тропа. Њену улогу у структурисању текста новинског извештаја осветлили смо коришћењем функционалистичког приступа. Главни разлог фреквентности метонимије најчешће није онеобичење текста новинског извештаја. Употребом овог тропа новинар обезбеђује кондензованост као битну одлику информативног жанра.

Једино просторну метонимију типа „назив објекта или дела објекта → људи који ту живе или раде“ налазимо само у новинским извештајима, док су сви остали типови просторних метонимија карактеристични за оба испитивана жанра, и то најчешће за новинске вести и новинске извештаје о политичким темама. Главни разлог честе употребе просторне метонимије је сажетост исказа, при чему онеобичење форме не омета разумевање поруке, јер метонимије у новинском извештају, за разлику од поетских метонимија, подразумевају повезивање два ентитета на основу блискости тако да је та повезаност лако разумљива читаоцима различитих образовних профила. Просторном

¹³⁴ Препознатљиви симболи држава постају метонимијске ознаке фудбалских репрезентација: лале (национални симбол Холандије), панцери (врста немачког тенка у Другом светском рату) (Клајн, Шипка 2008: под панцер), гаучоси (пастир, сточар у равницама Аргентине и Уругваја) (Клајн, Шипка 2008: под гаучо), кариоке (примарно значење: становник Рио де Жанеира, спортски жаргон: фудбалска репрезентација Бразила) (Клајн, Шипка 2008: под кариока).

метонимијом се често врши уопштавање исказа, што посебно погодује политичким темама.

Да закључимо. Посесивне метонимије су карактеристичне за новинске вести и новинске извештаје са темом спорта. У нашем корпусу фреквентне су посесивне метонимије „назив материје → предмет направљен од те материје“, реализоване у метонимијским ознакама за медаље на спортским такмичењима, потврђене само примерима ексцерпираним из новинских извештаја, и *метонимија карактеристичне појединости*, честа у оба испитивана жанра, реализована по моделу „обележје спортског клуба или репрезентације → играчи, чланови управе или навијачи тог клуба / репрезентације“. Посесивне метонимије у новинским вестима и новинским извештајима са темом спорта доприносе кондензацији исказа, његовој живости и сликовитости.

О употреби метонимије у тексту новинских вести и новинских извештаја можемо закључити да је главни разлог њене честе употребе у тексту новинске вести и новинског извештаја обезбеђивање кондензованости исказа. Најчешће се реализује у виду просторне метонимије, ређе у виду посесивне метонимије. Просторне метонимије су најчешће у новинским вестима и извештајима о политичким и друштвеним темама, у којима омогућавају избегавање непотребног понављања дугих назива, док су посесивне метонимије најчешће у новинским вестима и извештајима са темом спорта, у којима омогућавају постизање сликовитости.

III.3.3.3. Синегдоха у тексту новинске вести и новинског извештаја

Синегдоха је током изучавања стилских фигура била посматрана и као врста метонимије и као засебна фигура. Ковачевић је дефинише као засебну стилску фигуру код које се лексемом која означава део именује целина или се лексемом која означава целина именује њен део (Ковачевић 2000: 61). Дистинктивну црту синегдохе у односу на метонимију представља однос денотата супститутивних лексема, који је код метонимије *ексклузиван*, а код синегдохе *инклузиван*, тј. однос близине или суседности у метонимији се реализује међу појмовима који постоје самостално, а код синегдохе један појам представља интегрални део другог појма (Ковачевић 2000: 61). Синегдоха типа „део →

целина“, као најфреквентнији тип синегдохе (Ковачевић 2000: 63), уједно је и најфреквентнији тип синегдохске транспозиције у нашем корпусу.

Синегдоха типа „део тела човека → човек“ најчешће је реализована у виду употребе лексеме *лице* са обавезним детерминатором. Синегдохска употреба лексеме *лице* у значењу „човек као индивидуална личност“ фреквентна је у оба испитивана жанра и представља елемент административног стила, који у текст новинске вести и новинских извештаја улази путем полицијских саопштења и судских записника из којих новинар црпи информације, као што показују примери:

Још је непозната судбина од *пет до осам лица*, а спасилачка операција и потрага испод рушевина се наставља. (Прес, 6.11.2007, 20); Кривично веће судије Радомира Младеновића казнило га је са 14,5 година због обљубе над *немоћним лицем*, док је због родоскрнављења осуђен на годину дана, па му је изречена јединствена казна од 15 година затвора. (Блиц, 7.12.2007, 17); Традиционалним пројектом шкотске НВО Blythswood Care и Црвеног крста, у Великој Британији је у току припремање неколико десетина хиљада пакетића који ће пред Нову годину бити уручени краљевачким ђацима, *расељеним и избеглим лицима*, људима из колективних центара и Геронтолошког центра. (Прес, 17.12.2007, 7); – Тањи Б. се на терет ставља напуштање *немоћног лица*, а тужилац је тражио медицинско вештачење осумњичене – саопштила је Јасмина Ташковић, портпарол суда. (Курир, 3.2.2012, 16); Осим Газда Језде, за малверзације којима је оштећено на хиљаде грађана Србије деведесетих година, на оптужници су се налазили Милорад Вукотић, директор банке Приватне привреде Црне Горе и *одговорна лица* у „Југоскандику“ Драган Антонијевић, шеф трезора, Љубивоје Шундић, саветник в. д. директора, и Стеван Протић, в. д. директор. (Ало, 19.10.2013, 4); Апелација је дело преквалификовала из злоупотребе службеног положаја у злоупотребу положаја *одговорног лица*, за шта је забрањена казна 10 година затвора, а рок за застарелост 20 година, те је ово дело за Газда Језду апсолутна застарелост наступила 6. марта ове године, као и за тројицу осталих оптужених, док је за Вукотића наступила 15. септембра ове године. (Ало, 19.10.2013, 4).

Обавезни детерминатор уз соматизам *лице* може бити квантификативног типа (*пет до осам лица*) или придев у синтаксичкој позицији конгруентног атрибута (*немоћним лицем, расељеним и избеглим лицима, одговорна лица*). Поред лексеме *лице* и други *соматизми* могу бити синегдохски употребљени у новинским вестима и новинским извештајима, а у нашем корпусу потврђена је само употреба лексема *око* и *глава* са обавезним детерминатором у виду неконгруентног атрибута у језичкој форми посесивног генитива:

Очи нација упрте су у два играча: Арјена Робена и Лионела Месија, који су четири од пет одиграних мечева у Бразилу завршили као играчи утакмице. (Блиц, 9.7.2014, 34); Чула су се и поређења да је аграрни буџет у земљама ЕУ 120 евра по *глави становника*, у окружењу, на пример у Хрватској – 100 евра, а код нас свега 20 евра по становнику. (Вечерње новости, 21.12.2007, 9).

У тексту новинског извештаја фреквентна је употреба још једног подтипа синегдохе типа „део → целина“. Модел „део предмета или објекта → предмет или објекат у целини“, који се и иначе у реализацији своди на синегдоху „део куће → кућа“, и у нашем корпусу се издваја учесталошћу употребе у вестима и извештајима објављеним у мају 2014. године, када је поплава уништила велики број кућа. Синегдоха „део куће → кућа“ реализује се у нашем корпусу у виду синтагме *кров над главом*, чија је фреквентна употреба условљена драматичним догађајем и оглашавањем политичара и других јавних личности. Услед честе употребе синегдохе *кров над главом* њен стилски ефекат није изразит. Фразеологизмом заснованим на синегдохи говорници се служе како би уместо просте денотације конотирали виђење куће као места које пружа *сигурност, заклон, склониште*, као што показују примери:

Премијер је истакао да ће помоћ Норвешке омогућити да се људи који су остали без посла и без *крова над главом* [→ куће] што пре врате у нормалан живот. (Политика, 24.5.2014, 9); Победница Евровизије Кончита Вурст из Аустрије само је још једна од светских звезда које су упутиле речи подршке Србији због катастрофалних поплава које су неколико десетина хиљада људи оставиле без *крова над главом*. (Куир, 24.5.2014, 5); Вучић је казао да је пред Србијом сад обнова свега што је порушено и навео да људи који су у поплавама остали без кућа „неће бити без *крова над главом*“: (Куир, 24.5.2014, 3); Ја сам се понудио, а он је, наравно, одмах нашао људе којима је *кров над главом* требао. (Ало, 24.5.2014, 10); Србији предстоји обнова порушеног, велики посао у обнови инфраструктуре и енергетског сектора, рекао је премијер истичући да ће људи који су изгубили куће добити *кров над главом* [→ кућу] и да у Обреновцу предстоји огроман посао, јер се мора спречити свака врста заразе. (Политика, 24.5.2014, 6).

Синегдоха типа „део → целина“ реализује се у новинским вестима и новинским извештајима и као *синегдоха врсте*, односно подтип „сингуларни назив биљке → породица (или врста) дате биљке“:

– Сад је главно питање како продати откупљену *малину* [→ малине]. (Политика, 24.7.2010, рубрика Економија); При томе, пратићемо светску цену *малине* [→ малина]. (Политика, 24.7.2010, рубрика Економија); Две трећине *малине* [→ малина] коју су предали, кажу, откупљено је по тој првој цени. (Политика, 24.7.2010, рубрика Економија); Уосталом, килограм замрзнуте *малине* [→ малина] „роленд“ у малопродаји у Немачкој је 16 евра, а види се колико ми од тога добијамо – сумира представник малинара. (Политика, 24.7.2010, рубрика Економија); На светском тржишту килограм *кајсије* [→ кајсија] кошта од 0,6 центи до 1,15 евра, а код нас мизерних 20 динара – каже вођар Зоран Николић. (Блиц, 9.7.2014, 31).

Синегдоха врсте је честа у вестима и извештајима са економским темама, а плуралски облик се регуларно може употребити уместо сингуларног, па не може бити речи о њеној стилогености.

Синегдоха типа „целина → део“ није честа у нашем корпусу. У синегдохи се замењује значење речи које изражавају појмове истога садржаја али различитог обима (Зима 1988: 35), а синегдоха *totum pro part* подразумева супституцију у којој два појма стоје у односу инклузије, јер је замењено име интегрални део замењујућег имена. Синегдоха *totum pro part* реализује се у неколико подтипова (види Ковачевић 2000: 67–71). Синегдохом типа „целина → део“ сматрамо замену „назив нације → играчи спортске репрезентације те нације“, која је честа у новинским вестима и новинским извештајима са темом спорта, што ћемо илустровати неколиким примерима:

„Бићемо прваци“ заорило се после победе над *Швеђанима* [→ играчима рукометне репрезентације Шведске] у одлучујем сусрету. (Вечерње новости, 25.1.2012, рубрика Спорт); Нема мира са *Бразилцима* [→ играчима фудбалске репрезентације Бразила]. Роналдињу прети клуб у великом шпанском „класику“, Роналдо је побегао у домовину, а Адријано је већ пронашао и нови клуб! (Вечерње новости, 21.12.2007, 46); На врху се и даље убедљиво налазе *Шпанци*, а иза њих су Немачка, Аргентина и Колумбија. (Ало, 29.11.2013, 13).

Употреба одређеног квантификатора уместо неодређеног¹³⁵ представља један вид синегдохске транспозиције коју срећемо само у оквиру цитата у новинским извештајима, као у примерима:

Иначе, сумњали смо да Раичић конзумира дрогу, обезбеђује *два-три* локала у Нишу, али нисмо за то имали конкретне доказе. (Ало, 29.11.2013, 3); – Усавршавањем хируршких техника и анестезије, као и увођењем савремених технологија дошли смо до безбедне хирургије јетре са релативно ниском стопом компликација и смртности, од око *три-четири* одсто. (Вечерње новости, 5.10.2011, рубрика Вести); Ово је период када се потписују уговори и нормално је да играчи добију *дан два* одсуства – истакао је селектор. (Политика, 6.7.2010, 23); Сви су изгинули на терену и имају право да уживају *дан-два* – спушта лопту селектор. (Вечерње новости, 25.1.2012, рубрика Спорт).

Да закључимо. У новинским вестима и новинским извештајима најфреквентнија је синегдоха *pars pro toto*, која се у нашем корпусу реализује у три подтипа. Подтип „део тела човека → човек“ најчешће је реализован у виду употребе лексеме *лице* са обавезним детерминатором и чест је у оба испитивана жанра. Подтип „део предмета или објекта → предмет или објекат у целини“ чест је у новинском извештају, а подтип „сингуларни назив биљке → породица (или врста) дате биљке“, односно *синегдоха врсте*, налазимо и у новинској вести и у новинском извештају. Синегдоха *totum pro part* реализује се пре свега у виду подтипа „општи појам → посебни појам“, заступљеног у оба жанра, а у спортским вестима и извештајима фреквентна је синегдоха „назив нације → играчи спортске

¹³⁵ „Опредиелен број говори се често мјеште неопредиелена.“ (Зима 1988: 36)

репрезентације те нације“. У извештајима, које добрим делом чине цитати, у којима се може јавити слободна процена или непрецизно наведени подаци, могућа је и употреба одређеног квантификатора уместо неодређеног.

III.3.3.4. Перифраза у тексту новинске вести и новинског извештаја

У журналистичкој литератури извештавање је дефинисано као описивање, па су стога и „новинари који извештавају о догађајима цењени уколико то раде прецизно, јасно, живописно и атрактивно, без обзира на врсту медија“ (Де Берг 2007: 24). Једно од језичко-стилских средстава које доприноси живописном и атрактивном описивању догађаја је перифраза, чија употреба представља диференцијалну карактеристику новинских вести и новинских извештаја, јер се у новинској вести јавља изузетно ретко, док у новинским извештајима представља веома често стилско средство.

Перифраза је вишечлани опис, односно конструкција, којом се из стилских разлога замењује језичка јединица мање сложености са истим денотатом, стилематичнија од неперифрастичне ознаке истог појма (Ковачевић 2000: 160). Осим што представља структурно сложенији супститут, перифраза осим простог именовања на посебан, семантички конкретнији начин представља исти денотат, уз наглашавање карактеристичног детаља (Ковачевић 2000: 163).

У основи перифразе употребљене у новинској вести и новинском извештају најчешће лежи метафора слабије стилогености, као у примерима:

„Чврсто смо решени да се боримо и изборимо против *црвене куге* [→ комунизма] у свим њеним облицима.“ (Курир, 7.10.2008, 5); Било је ово једно мирно малинарско лето у Ариљу, приводи се крају берба „*црвеног злата*“ [→ малина], а малинара ове године није било на улицама у протестима, у блокади путева, свим оним изливима незадовољства толико карактеристичним минулих сезона. (Политика, 24.7.2010, рубрика Економија); Познато је да Србина тениски стручњаци сматрају *краљем бетона* [→ најбољим играчем тениса на бетонској подлози], а како се америчка турнеја одржава на најбржој подлози, нема сумње у његове одличне резултате. (Блиц, 10.7.2014, 39); Он је додао да се радује што је крст „чудесни божански знак“ подигнут у *срцу Шумадије* [→ Крагујевцу]. (Курир, 21.7.2010, 17); Иначе, њих двоје већ су најавили одлазак из „*ружжичастог јата*“ [→ екипе телевизије „Пинк“] крајем децембра уз образложење да су добили понуду која се ретко одбија. (Ало, 29.12.2013, 16).

Перифразе у чијој је подлози метафора често су сталне перифразе (нпр. *срце Шумадије*), које високом фреквентношћу не само у језику новина већ и у општој употреби

губе своју снагу. У новинским извештајима које је српска штампа објављивала током маја 2014. године уочавамо фреквентну употребу метафоричних перифраза чији је денотат поплава, као у примерима:

Осам дана ванредне ситуације у Србији и исто толико дана борбе са *воденом стихијом* и њеним последицама донело је поред поменутих жртава 31.879 евакуисаних људи, више од 2.000 уништених објеката и готово исто толико оштећених кућа, разорене путеве и мостове. (Политика, 24.5.2014, 9); Многи од оних који се сећају разних сумњи везаних за расподелу средстава у неким ранијим случајевима (после земљотреса у Краљеву или Колубарском округу, на пример, или начину трошења новца намењеног Косову и Метохији), рећи ће да предострожности свакако има места и у случају скупљања помоћи за отклањање последица *садашње катастрофе*. (Политика, 24.5.2014, 9); „Сигуран сам да би губици у људским животима и материјална штета били многоструко већи да није било помоћи храбрих припадника специјалних јединица Руске Федерације, који су, не штедећи своје животе, спасавали грађане и имовину, помагали у одбрани од *водене стихије* и дали непроцењив допринос нашим напорима да се одбранимо од *ове незапамћене елементарне непогоде* и да штету сведемо на минимум“, навео је премијер. (Политика, 24.5.2014, 9).

Метонимијске перифразе у оквиру структурно сложенијег и семантички богатијег израза имају метонимију као конститутивни елемент, уз *раширење контекстуре* (Ковачевић 2000: 165), па као такве погодују тексту новинског извештаја а не и тексту новинске вести, коме одговара метонимија али не и метонимијска перифраза. Из нашег корпуса новинских извештаја ексцерпирани су метонимијске перифразе, које су уједно блиске и кенингу, јер је денотат перифразе топоним:

После његовог дивљачког насртаја на једну од највећих звезда Мундијала, фудбалско божанство у *земљи самбе и кафе* [→ Бразил] Нејмара, Бразил је био потопљен сузама. (Блиц, 9.7.2014, 36); Долазак треће америчке мултинационалне компаније у *град на Сави* [→ Сремску Митровицу] са више од две хиљаде запослених радника је добар знак да се о инвеститорима води брига у овом граду. (Политика, 30.4.2014, 13).

Синегдохске перифразе у чијој основи лежи перифраза „целина → део“ и то подтип „општи појам → конкретни појам“ јављају се у новинским вестима и новинским извештајима које одликује забавни карактер, хибридикација жанра у виду уопштених, проширених, описних конструкција:

Победница турнира чији је наградни фонд 600 хиљада долара, освојиће 300 поена и 95 хиљада *„зелених новчаница“* [→ долара]. (Правда, 8.3.2008, 42); Како „Ало“ ексклузивно сазнаје, познати водитељи одлучили су да ставе тачку на досадашњу сарадњу са *„ружичастом телевизијом“* [→ ТВ „Пинк“] и свој посао наставе од 1. јануара 2014. године у *младој и перспективној медијској кући* [→ ТВ „Прва“]. (Ало, 29.11.2013, 16); За *ову јединствену установу у Србији* [→ Банка мајчинског млека] обезбеђена је адекватна опрема у којој су пастеризатори, који омогућавају да млеко буде одложено и замрзнуто а да не изгуби калоријску вредност. (Вечерње новости, 4.3.2010, рубрика Београд).

Литотизирана перифраза (Ковачевић 2000: 167) јавља се и у новинској висти и у новинском извештају искључиво у оквиру туђег говора, како би се израз ублажио. Употреба литотизираних перифраза је карактеристика новинских извештаја политичке тематике, у којима се преносе међусобне оптужбе српских политичара ублажене литотом као структурном компонентом перифразе, као што показују примери:

Илић мр Велимир је јавно *изнео тенденциозну неистину* да је Лига социјалдемократата Војводине сепаратистичка странка и због тога ћемо против њега поднети кривичну пријаву због клевете, најавио је јуче председник ЛСВ Ненад Чанак. (Данас, 15.3.2008, 5); Високи међународни представник у Босни и Херцеговини Мирослав Лајчак изјавио је да неће дозволити да га босански Срби уцењују оставкама и истовремено оптужио премијера Србије Војислава Коштуницу да *обмањује јавност*. (Блиц, 3.11.2007, 14); Директор Клиничког центра Србије доц. Ђорђе Бајец такође сматра да министар у сваком случају мора да пронађе нека решења, иако је мишљења да корупција *није на том нивоу како се представља у јавности*. (Прес, 14.4.2011, 8).

Катахрезичке перифразе честе су у тексту новинског извештаја када извор информација жели да остане анониман, као у примерима:

Како каже *један од чланова*, састанак је трајао највише 45 минута и на њему није ништа договорено. (Блиц, 6.4.2011, 7); – Управо преко Кипра обавља се и планира продаја „Делта максига“ – тврди *извор „Блица“ близак „Делта максигу“*. (Блиц, 22.7.2010, рубрика Вести); Сам Мишковић је, тврди *наш извор*, власник 51 одсто „Југохемије“. (Блиц, 21.7.2010, рубрика Вести); До тада, могу да раде ако имају противпожарну стражу и не више од стотину гостију, колико се може евакуисати низ постојеће степениште – наводи „*Политикин“ извор у МУП-у*. (Политика, 5.6.2012, 13); Напустио је „Делта М“, према тврдњи *пријатеља блиског породици*, када га је након неког сукоба Мишковић послао у Иркутск у Сибиру, град на осам сати лета од Москве, да би тамо развијао посао око трговине дрвном грађом. (Блиц, 22.7.2010, рубрика Вести); *Његови пријатељи код којих сада станује* кратко су нам рекли да ће Газда Језда следеће недеље сазвати конференцију за медије на којој намерава да изнесе истину о томе ко је заправо опљачкао штедиште у Србији. (Ало, 19.10.2013, 5).

Перифрастично *преименовање* друштвене, политичке или спортске функције коју нека личност обавља сврставамо у антономазијску перифразу, јер је денотат особа коју ту функцију обавља, као што показују примери:

По старој навици, *шеф стручног штаба „орлова“* [→ селектор „орлова“ Веселин Вуковић] ставља вето на еуфорију. (Вечерње новости, 25.1.2012, рубрика Спорт); Недуго пошто је лидер социјалиста поручио градоначелнику Београда да је „*плусквамперфекат*“, *први човек демократа* [→ председник Демократске странке Драган Ђилас] предвидео му је јуче на седници Главног одбора странке политичку смрт поруком: „Немој да бринеш за ким звона звоне – за тобом звоне, Ивице Дачићу“. (Ало, 9.9.2013, 3); Одлуком *првог човека престонице* [→ градоначелника Београда Синише Малог], Весић ће обављати и дужност градског менаџера. (Политика, 30.4.2014, 19); И док радници торинске фабрике Мирафјори“ називају *првог човека „Фијата“* [→ председника „Фијата“ Серђа Маркионеа] банкарем а не менаџером, хоризонти торинске куће све су шири. (Политика, 24.7.2010, рубрика Економија).

У тексту новинских извештаја фреквентне су и перифразе у чијој је подлози кенинг.¹³⁶ Како би избегао понављање назива предузећа у тексту новинског извештаја о важној економској теми, новинар се служи стилском фигуром *преименовања*, односно дужим мотивисаним изразом уместо уобичајеним краћим који представља просту номинацију, испражњене семичке структуре, као у примерима:

„Фијатов“ поход на *српску фабрику у Крагујевцу* [→ Фабрику аутомобила „Застава“], како потврђују и медији у Италији, почеће одмах, а састојаће се у производњи две верзије новог модела аутомобила Л-0. (Политика, 23.7.2010, 12); Синдикат ФИОМ (Федерација металуршких радника) и даље је уверен у неуставност „Фијатовог“ инвестиционог плана, док *торински аутомобилски гигант* [→ „Фијат“] све више добија одразе глобализоване мултинационалне компаније не више толико усмерене на колевку своје производње – Италију. (Политика, 23.7.2010, 12); Из Детроита (где је одржан састанак управног одбора *торинске куће*), одговорни директор „Фијата“ званично потврђује и своју неповерљивост у функционалност фабрика у Италији. (Политика, 23.7.2010, 12); Пред новом ером *торинске аутомобилске куће* и већим бројем могућности у иностранству, италијанска постројења све се више осећају издатим. (Политика, 23.7.2010, 12); Усвајање ових стандарда омогућило је да се производи из *смедеревске фабрике* [→ Фабрике „Милан Благојевић“ из Смедерева] нађу на многим новим тржиштима, па се тако „смедеревци“ траже у Немачкој (до сада је продато 4.000 јединица), Аустрији, Холандији, Естонији, Финској, САД, а ове године су пласирани и на руском и шведском тржишту. (Курир, 21.7.2010, 9); Наша делегација добила је све потребне дозволе од Еулекса за посету *јужној српској покрајини* [→ Косову] – казао је Дачић за наше новине. (Ало, 19.10.2013, 3).

Последњи од наведених примера на најочигледнији начин показује да је перифраза (*јужна српска покрајина*) упркос томе што означава исти појам као и неперифрастични израз (*Косово*) семантички богатија, јер конотира одређени политички став.

Перифразама у чијој је подлози кенинг се у спортским извештајима означавају репрезентације, клубови, утакмице, стадиони и терени, као што показују примери:

Изабраници Колаковића улогу фаворита препуштају противнику, али сматрају да *најбољи тим света* [→ фудбалска репрезентација Бразила] није непобедив. (Прес, 22.7.2010, 23); И док *моћна краљевска машинерија* [→ фудбалски клуб Реал] предвођена тек опорављеним Кристијаном Роналдом јури десети „ушати“ трофеј за клупску ризницу, жестоки момци Дијега Симеонеа, након освајања Примере, желе да се докопају и тофеја Лиге шампиона, првог за „јорганције“ и тако постану најбоља генерација која је икада носила дрес Атлетика. (Ало, 24.5.2014, 11); Аргентина и Немачка састаће се трећи пут у финалу Светског првенства. С обзиром на то да само овај пар може тиме да се похвали, стручњаци су судар „панцера“ и „гаучоса“ назвали *мундијалским класиком*. (Блиц, 11.7.2014, 35); Није могао да задржи сузе радоснице, доживео је да поново подигне *највећи тениски трофеј* [→ гренд слем титула на Вимблдону], и то против човека који је синоним за победе на том турниру. (Блиц, 7.7.2014,

¹³⁶ Кенинг је троп који подразумева замену властитог или обичног заједничког имена описном песничком конструкцијом (Симеон 1969: под „кенинг“). Кенинг подразумева супституцију свих типова властитих именица или властитим именицама, али и апелативних, односно апелативним (Ковачевић 2000: 89).

34); То значи да се наш најбољи спортиста неће зауставити на две титуле *на лондонској трави* [→ на Вимблдону] и седам гренд слемова. (Блиц, 9.7.2014, 39); Водио је Роџер са 4:2, па је погрешно после два слајса, које је до савршенства довео баш *на вимблдонској трави* [→ на Вимблдону]. (Блиц, 7.7.2014, 34).

У новинским извештајима из света спорта честе су перифразе којима се означавају клубови, репрезентације или спортска такмичења у чији састав улазе суперлативи придева субјективне оцене, као што показују примери:

Нећемо дозволити, сигурно, да председници *два наша најтрофејнија клуба* [→ Црвене звезде и Партизана] на тај начин комуницирају. Јер, то не доноси добро ни Партизани ни Звезди, али ни српском фудбалу. (Вечерње новости, 4.3.2010, рубрика Спорт); Јасно је да се Видић враћа у стару, препознатљиву форму и да и даље може да се носи са изазовима који носи *најјача европска лига*. (Политика, 30. 4, 1. и 2. 5. 2014, 46).

Исти тип перифразе, у ком се на синтаксичкој позицији конгруентног атрибута налази суперлатив придева позитивне субјективне оцене, веома често улази у састав синтагме *један*, грађене по моделу „*један + од + перифраза*“:

– Тражићемо извештај од селектора Дујковића, зашто смо слабо играли, јер је опште мишљење да је то *једна од наших најталентованијих селекција*. (Вечерње новости, 4.3.2010, рубрика Спорт); До сада су, под разним именима, наши играчи освојили четири сребра и две бронзе, а управо су против Бразила прошле године у „Београдској арени“ одиграли *један од најбољих мечева свих времена*. (Прес, 22.7.2010, 23); Када је 2006. године, одмах после референдума о црногорској независности, Андрија Прлаиновић, *један од најбољих светских ватерполиста*, одлучио да игра за Србију, изазвао је спортски тектонски поремећај. (Блиц, 20.7.2010, 24); Реч је о „Немцу“ Марку Марину, који је имао ту несрећу да недавно заигра против своје отаџбине, и неизоставни у овој причи српски Каталонац Бојан Кркић, који би са Мирком Вучинићем вероватно чинио *један од најубитачнијих нападачких тандема у Јужној Африци*. (Прес, 4.7.2010, рубрика Спорт); А ако већ Кркић може да буде Шпанац, онда би Срби без проблема могли да буду донедазни голман Бајерна из Минхена Михаел Ренсинг и својевремено *један од најбољих одбрамбених играча Премијер лиге*, швајцарски репрезентативац Филип Сендерос. (Прес, 4.7.2010, рубрика Спорт); Зато се и поставља питање како би изгледала српска репрезентација да су црвени дрес са белим крстом обукли сви значајни фудбалери који су српског порекла, али и како би уопште изгледала светска фудбалска позорница када би сви играчи играли за матичне државе, пошто је *једна од највећих фасцинација овог првенства* то што у Немачкој игра чак 11 странаца. (Прес, 4.7.2010, рубрика Спорт); Иначе, тренутак кад Немац излази на траву једног од најлепших стадиона света, а с трибина се чује Цецина песма забележен је и на видео-снимку, који је за нешто више од 24 сата прегледало готово 100.000 људи. (Блиц, 11.7.2014, 35).

Употребом ових перифраза у оквиру синтагме „*један + од + перифраза*“ значење перифразе се знатно ублажава, јер се највиши степен особине исказане придевом субјективне оцене јавља и код других спортиста, клубова, репрезентација, мечева. Употребом ове конструкције сигнализира се да ентитет означен перифразом припада групи најбољих у својој класи.

Да закључимо. Док у новинском извештају представља веома често стилско средство, перифраза се у тексту новинске вести јавља веома ретко. У новинским извештајима су честе перифразе у чијој се подлози налази метафора, метонимија, синегдоха, литота, катахреза или кенинг. Перифразе у политичким и спортским извештајима представљају пример новинарског коришћења *језичке еластичности* која прераста у допунски смисаони капацитет.¹³⁷

III.3.3.5. Корекција у тексту новинске вести и новинског извештаја

Корекција као фигура мисли релативно је честа у новинском извештају. Корекција представља посебан облик антитезе (Шкарић 2008: 136), односно једну од фигура замене у којима се објективни говор замењује субјективним.¹³⁸ Реторичка дефиниција корекције¹³⁹ подудар се са семантичким нијансама синтаксичко-семантичке категорије експланативности (објаснидбености),¹⁴⁰ а то су преформулација, корекција, конкретизација, експликација, корелација или додатни коментар, те би ова фигура могла бити супсумирана под категорију експланативности. Употребом корекције исти садржај се осветљава из другог угла. Денотат је исти, али је прагматичко значење другачије. Сврха употребе корекције у новинском извештају углавном је избегавање категоричког тврђења.

За примарни класификациони критеријум одабран је синтаксички критеријум. Корекција се гради по моделу *не А него Б*, а реализује се и у виду варијанте типа *додуше А да, али и Б* (Шкарић 2008: 136). Корекција се у новинским вестима јавља ређе него у

¹³⁷ За ентропију текста новинског извештаја, као количину информације, од значаја су разноврсност *могућег садржаја у тексту одређене дужине* и разноврсност *различитих израза за један те исти садржај*, али и формална ограничења која су наметнута *језичкој еластичности* (Лотман 1976: 61–62). Користећи смисаони капацитет језика адресант *формулише мисао*, а на рачун *језичке еластичности бира синонине за њен израз* (Лотман 1976: 62). Језичка еластичност прераста у допунски смисаони капацитет језика, јер се заменом језичких елемената не даје варијанта садржаја, већ нови садржај (Лотман 1976: 63).

¹³⁸ Корекција заједно са сентенцијом, екскламацијом, реторским питањем и дијалогизмом, спада у фигуре мисли које постају заменом објективног говора субјективним (Зима 1998: 137–156).

¹³⁹ Корекција се састоји „у том, да говорник у облику разговора са слушаоцем или са собом оно, што је привидно као не размишљено и несходно казао, опозива, а на мјесто тога оно, што је сходније, каже“ (Зима 1988: 152).

¹⁴⁰ Преглед литературе у којој се из различитих углова осветљава употреба ових језичких јединица даје Ковачевић у раду *Објаснидбене (експланативне) координиране конструкције*, оцењујући да у литератури није јасно дефинисан њихов статус (Ковачевић 1998: 59–60).

новинском извештају. Модел *не А, него Б* потврђен је у цитатима који улазе у састав текста новинске вести и новинског извештаја:

Он наводи да је „таквом изјавом Агенција за привредне регистре дисквалификована као државна институција јер се не придржава одредби Закона о регистрацији привредних субјеката, него је претворена у инструмент за остваривање жеља одређених појединаца или група. (Прес, 6.11.2007, 11); – Српски предлози су потпуно конфузни. То нису решења, него у најбољем случају полурешења. (Прес, 20.12.2007, 6); Поред тога, указује се да „решење не садржи потпис овлашћеног лица него факсимил“ као и да у току рока за жалбу решење се не може извршити. (Данас, 20.7.2013, 3); – За овај случај је апсолутно небитно да одлуку кипарског суда призна и суд у Србији. Јер, „Делта макси“ се не продаје из Србије, него са Кипра. (Политика, 23.7.2010, рубрика Економија); Сви чланови имају прилику да критикују рад странке, али они то често, нажалост, не раде на састанцима страначких органа, него су изабрали да то чине у медијима“, каже она. (Политика, 21.7.2013, 5).

Модел корекције *не А, већ Б* у текст новинске вести и новинског извештаја најчешће улази преношењем туђег говора, као што показују примери:

„Опстанак владе не зависи од једног министра Динкића и једне странке Г17 плус, већ од немогућности чланица коалиције да превазиђу непремостиве разлике око питања којим путем треба да иде Србија“, рекла Грубјешкић Бети. (Политика, 8.3.2008, 5); – Колеге из ПУ у Нишу обавиле су одличан посао, извршилац је брзо ухапшен и надамо се да ће то бити упозорење свим припадницима Жандармерије и МУП-а да статус полицијског службеника не обезбеђује имунитет, већ напротив, обавезује на још одговорније понашање и стриктније поштовање закона. (Ало, 29.11.2013, 3); Сматрао сам елементарном политичком пристојношћу да дам простор и време, на демократским изборима изабраном председнику, да покаже шта зна, навео је Тадић и додао да Николић није показао шта зна, већ се својски потрудио да покаже шта не зна – нагласио је Тадић. (Ало, 19.10.2013, 2); Како незванично сазнајемо, писмо са потписима 140 високих старешина МУП-а и Жандармерије, као и 1.800 њених припадника, није подршка смењеном команданту, већ су они прикупљани у друге сврхе и злоупотребљени. Наиме, према нашим информацијама, припадници МУП-а су сакупљали потписе за новчану помоћ недавно преминулој осмогодишњој Тијани Огњановић. Неко је те потписе скенирао и послао медијима са назнаком да представљају подршку генералу Дикићу „против његове срамне смене“ и да ће бити достављени министру полиције Ивици Дачићу и првом потпредседнику Александру Вучићу. (Данас, 20.7.2013, 3); Михајловићева је, на питање да ли изјава лидера УРС Млађана Динкића да ће он изаћи из Владе ако то буду тражили коалициони партнери, истакла да то није питање за њу, „већ за њега“. (Данас, 20.7.2013, 4); Ја се не бавим политиком већ аутомобилима и мислим да је неопходно схватити разлику између анархије и демократије. (Политика, 23.7.2010, 12).

Будући да је конструкција *не А него Б* синонимна са *не А, већ Б*, суштински је реч о истом типу корекције.

У тексту извештаја корекција се исказује и по моделу *не само А, већ и Б*, којим се исказу А додаје исказ Б, тако да није реч о антитези, већ се исказ коригује тако што се додаје нова информација. Ова варијанта корекције користи се како би се додатно истакао други исказ, што видимо из примера:

Удаљеност од Италије је све већа: *не само када су у питању САД већ сада и Србија, Пољска и Бразил где се инвестициони планови „Фијата“ славе и аплаудирају док у Италији примају константне негативне оцене, критике и недостатке.* (Политика, 24.7.2010, рубрика Економија); *Ипак, ја се не залажем само за кажњавање већ и за едукацију спортиста, њихових тренера и лекара јер допинг није само неспортско понашање, већ и озбиљно угрожавање здравља.* (Прес, 2.7.2010, 25); *Фијат муку мучи не само са синдикатима фабрике у Торину већ и фабрике северно од Напуља.* (Данас, 23.7.2010, рубрика Економија); *Ремонти су у току, а колико ће топлана моћи да стартује на време, зависиће највише од тога шта наредних дана договоре с Робним резервама и „Србијагасом“ који их снабдевају мазутом и гасом, а којима су остале дужне не само од прошле, већ и претходних зима.* (Политика, 21.7.2013, 14).

Било да се коригује оно што је исказано клаузом или предлошко-падежном конструкцијом, у наведеним примерима се на специфичан начин преобликује изнета информација. Управо информација истакнута употребом корекције је и главна информација изнета у извештају, истакнута и у наслову.

Модел *не само А, већ и Б* јавља се у нашем корпусу у говору новинара у извештајима о економским и политичким темама, као вид критике постојећег стања, као у примерима:

То што је био поштеђен озбиљног медијског притиска можда само открива опште уверење да кључне одлуке у ресору Јована Кркобабића ипак доноси неко други. *Јер, не само што пензије – сада сведене на мање од 60 одсто просечних плата – и даље не прате зараде у јавном сектору, него све више заостају и за инфлацијом, с којом, изгледа, ни у октобру, мада је то предвиђено законом, неће бити усклађене.* (Политика, 21.7.2013, 5); *Међутим, постоје и они који кривца за, на пример, скупљу храну у нашим продавницама него у европским не виде само у високим маржама, већ и у томе што друге државе много више субвенционису пољопривреду него што то чине у Србији.* (Данас, 20.7.2013, 9); – *Поновићу оно што сам и раније говорио када су претили, не само мени, већ и осталим функционерима.* (Ало, 19.10.2013, 3).

Везник *већ* користи се у различитим типовима корекције, како у онима у којима се исказ Б супротставља исказу А тако и у онима у којима се исказ Б додаје исказу А како би га кориговао. Њему синонимни везник *него* знатно ређе се користи се у тексту новинског извештаја са овом сврхом. Супротни везник *али* употребљен као антитетични конектор¹⁴¹ јавља се у нашем корпусу у моделу *не А, али ни Б*, моделу *А, али не и Б*, моделу *А али Б*, као и *више не А, али Б*. Ове корекције су заступљене мањим бројем примера у нашем корпусу.

¹⁴¹ Anthithetical conjunct (Вејлс 2000: под anthithesis).

Корекција исказана по моделу *не А, али ни Б* потврђена је мањим бројем примера у оквиру преношења туђег говора у извештајима:

У УРС незванично кажу да ставом да су задовољни радом својих министара *нису желели да наљуте коалиционе партнере, али истовремено нису желели ни да се удварају било коме „критикујући људе без икаквог основа“*. (Данас, 20.7.2013, 4); Нећемо дозволити, сигурно, да председници два наша најтрофејнија клуба на тај начин комуницирају. Јер, *то не доноси добро ни Партизану ни Звезди, али ни српском фудбалу*. (Вечерње новости, 4.3.2010, 20).

Ретка је и корекција типа *А, али не (и) Б*. Употребом овог типа корекције говорно лице супротставља један исказ другоме, било као контрааргумент било као неочекивани догађај, као што видимо из следећих примера експерпираним из новинских извештаја:

Можда председник ПУПС-а *уме да каже „не“ ММФ-у*, чиме воли да се похвали, *али не и Млађану Динкићу*. (Политика, 21.7.2013, 5); *Све сам очекивао, али не и људски леш*. (Ало, 24.11.2013, 4); *Верујем да су неки политичари популарни, али не мислим да се то односи и на странке*. (Политика, 21.7.2013, 5); *Што се тиче базена, то личи на нешто полуритуално, али не видим никакву симболику у томе* – каже криминолог Златко Николић. (Ало, 25.10.2013, 7).

Корекција исказана по моделу *не А, али Б* може бити реализована у више варијаната. У новинским извештајима уочавамо употребу корекције остварене по моделу *више не А, али Б* и корекције остварене по моделу *не А и не Б, али В*:

Више не постоји подела на Ђиласове и Тадићеве људе, али „постоји подела на оне који не виде јасан програм политике ДС-а“. (Политика, 21.7.2013, 5); *А то је да се не бојим за себе и не обраћам пажњу на њих, али се бринем због деце*. (Ало, 19.10.2013, 3).

Варијанта корекције остварена по моделу *додуше А да, али и Б* (Шкарић 2008: 136) реализована је у нашем корпусу по моделу *А, али Б*, као у примерима:

У Скупштини Србије *преовладава позитиван став о потреби усвајања нове резолуције о приступању ЕУ, али ће подршка ипак зависити од садржаја тог документа*. (Данас, 20.7.2013, 5, прва реченица извештаја); Александар Вучић, заменик председника СНС, изразио је јуче уверење да ће после митинга те странке у суботу власт саопштити датум одржавања парламентарних избора, *јер ће им „дати понуду коју неће моћи да одбију“*, *али и због тога што ће се 16. априла окупити толико људи који се неће разилазити*. (Данас, 12.4.2011, 8); Он наводи да *„Ивковић има име и резултате, као и године, али и да заиста није испоштовао Лабовића на прави начин“*. (Правда, 18.9.2012, 18); *Може 10 одсто фабрике да буде несагласно, али производња мора бити увек стопостотна*. (Политика, 23.7.2010, 12); *Углавном смо у Србији навикли да се за све чека последњи час, али ће Републичка радиодифузна агенција овог пута одлуку о томе коме ће доделити националну фреквенцију некадашње Авале донети већ у уторак 23. јула иако је за то имала рок од 30 дана*. (Данас, 20.7.2013, 7).

У примерима за употребу корекције остварене по моделу *А, али Б* исказ Б је најчешће једна од могућности супсумирана у оквиру исказа А. У новинском извештају корекција *А, али Б* најчешће се јавља као допуна глаголу говорења, односно као изрична

реченица уведена везником *да*. Употребљена у оквиру модела неуправног говора корекција овог типа омогућава кондензовање дуже изјаве политичара и спречава погрешан закључак. У новинском извештају корекцијом *А, али Б* ређе се износи додатна информација, као у примерима:

У плану је да у наредне четири године 15 топлана замени своја постројења и котлове и пређе на биомасу, али и да се крене с увођењем калориметара како би свако домаћинство плаћало грејање по утрошку. (Политика, 21.7.2013, 14); Додао је да се много екипа појачало ове сезоне, али и да очекује изненађења. (Курир, 5.10.2013, Кошарка).

Корекција остварена по моделу *А, а не Б* се фреквентношћу употребе у корпусу издваја се као главни модел корекције са супротним везником *а* у тексту новинских извештаја:

За ову јединствену установу у Србији обезбеђена је адекватна опрема у којој су пастеризатори, који *омогућавају да млеко буде одложено и замрзнуто а да не изгуби калоријску вредност*. (Вечерње новости, 4.3.2010, рубрика Београд); И док *радници торинске фабрике Мирафјори“ називају првог човека „Фијата“ банкарем а не менаџером*, хоризонти торинске куће све су шири. (Политика, 24. јул 2010, рубрика Економија); На питање зашто су докази достављени кипарском, а не српском суду, правни заступник Форцанових у Србији Александар Лојпур тврди да је адвокатска канцеларија „Лаливе“ из Женева, која је ангажована у овом случају, доставила доказе у Никозију јер је власник „Делта максига“ и „Делта рилестејта“ – компанија „Хемслејд трејдинг лимитид“ са Кипра. (Политика, 23.7.2010, рубрика Економија); То није српска, већ кипарска фирма, тако *ће се и порез од продаје платити на Кипру, а не у Србији* – каже наш извор близак породици Форцан. (Политика, 23.7.2010, рубрика Економија); Зашто *Србија, а не Италија* за будућност новог модела Л-0? (Политика, 23.7.2010, 12); – Већ у унутрашњем праву имамо одлуку Уставног суда која се односи на локалне изборе, али то важи и за републички ниво, по којој мандат припада одборнику, а *избор врши грађанин, а не подносилац листе, односно странка*. (Блиц, 6.4.2011, 7); Али, *постоји и једна мера коју смо им наложили, а они је нису спровели* – изјавила је Сања Вуксановић-Жугић, не прецизирајући о чему је реч. (Политика, 5.6.2012, 13); – *Важно је да у њеном писању учествују и грађани и да се у њој одреди улога парламента, а не да се она пише на партијским састанцима*. (Данас, 20.7.2013, 5).

Корекција остварена по моделу *А, а не и Б* знатно је ређа у нашем корпусу текстова новинских извештаја:

Она је истакла да је на излазак из посланичког клуба највише навела *констатација Политичког савета да је нанела штету странци, а не и председник странке који је дао спорну изјаву у скупштини*, а кога је упозорила на време да се без извињења не може отклонити штета коју је нанео странци и себи лично. (Блиц, 7.4.2011, 8).

Да закључимо. Корекција се ретко јавља у новинским вестима, док је у новинским извештајима знатно чешћа. За разлику од вести, која само информише, извештај уклапа чињенице у шире целине, супротставља их једне другима, износи аргументе и контрааргументе, расправе, дилеме и алтернативе. Корекција је фреквентна на стилски

маркираним позицијама у новинском извештају, као што су наслов, поднаслов, прва реченица текста извештаја. Уопште, често је информација која је исказана корекцијом заправо кључна новост о којој се извештава. У текст новинског извештаја корекција улази уношењем туђег говора, најчешће преношењем изјава политичара, у којима је исти денотат означен варирањем прагматичког значења. Сврха употребе корекције у новинском извештају најчешће је избегавање категоричког тврђења или преформулација, којом се обезбеђују јасност и прецизност, као темељне одлике новинског извештаја. У изјавама политичара које су у текст новинског извештаја ушле у виду управног или неуправног говора налазимо примере стилистичке употребе корекције, у којима комбинација исказа А и Б помаже политичару да га избегне директно изношење става.

О употреби стилема у тексту новинске вести и новинског извештаја можемо закључити да она нема изразит стилски ефекат већ служи првенствено одржавању контакта. Просторне метонимије су најфреквентније стилско средство у оба анализирана жанра.

Метафора се у новинским извештајима реализује у форми лексичке метафоре, нижег нивоа метафоричности, и генитивне беспредлошке метафоре, вишег нивоа метафоричности. Метафорама се у тексту новинског извештаја поједностављују и конкретизују компликоване и апстрактне појаве, постиже се живост стила, пажња се усмерава на предмет говора, а често имају и оцењивачку функцију. Метафорични пренос значења у тексту новинског извештаја знатно је ређи од метонимијског преноса значења, а знатно чешће се јавља у туђем говору него у говору новинара, када представља језичко-стилски сигнал хибридизације жанра новинског извештаја. Употреба цитата је најчешћи методолошки поступак којим се проширује информација у новинском извештају, па стога долази до фреквентније употребе метафоре, као и других стилема, у тексту новинског извештаја него у тексту новинске вести. Метафоре су најфреквентније у политичким и спортским извештајима, и то у виду војне метафоре.

Употребом метонимије новинар обезбеђује кондензованост као битну одлику информативних публицистичких жанрова, при чему онеобичење форме не омета разумевање поруке, па је стога метонимија најчешће коришћена стилска фигура у новинским вестима и новинским извештајима. Најфреквентнија је употреба различитих

подтипова просторне метонимије, и то у новинским вестима и новинским извештајима о политичким темама, у којима се просторном метонимијом врши уопштавање исказа. Посесивне метонимије су језичко-стилска доминанта новинских вести и новинских извештаја са темом спорта, а сврха употребе је кондензација исказа уз постизање сликовитости.

У новинским вестима и новинским извештајима фреквентна је синегдоха *pars pro toto*, док је синегдоха *totum pro part* ређа. Синегдохска употреба лексеме *лице* у значењу „човек као индивидуална личност“ фреквентна је у оба испитивана жанра услед продора административног стила у виду различитих саопштења. *Синегдоха врсте* одлика је вести и извештаја са економским темама. Синегдоха *totum pro part* се у текстовима новинске вести и новинског извештаја најчешће реализује по моделу „општи појам → посебни појам“.

Употреба перифразе представља диференцијалну језичко-стилску карактеристику новинских вести и новинских извештаја. У тексту новинског извештаја честа је употреба различитих перифраза, у чијој подлози може бити метафора, метонимија, синегдоха, литота, катахреза или кенинг.

Употреба корекције у говору политичара доприноси осветљавању централне теме извештаја из различитих углова. Упркос хомоденотативности референцијално значење је другачије, а овакво проширивање исказа преформулацијом, појашњавањем, варирањем прагматичког значења није могуће у новинској вести. Често је информација која је исказана корекцијом у оквиру говора политичара централна тема извештавања. Употреба корекције није стилска доминанта новинских вести, али је њена употреба фреквентна на стилски маркираним позицијама у новинском извештају и то у оквиру туђег говора, како би се исти садржај исказао са другим прагматичким значењем, зарад преформулације или како би се избегло категоричко тврђење.

III.3.4. Закључак о стилистичким карактеристикама текста новинске вести и новинског извештаја

Фреквентна употреба устаљених израза у тексту новинске вести и новинског извештаја омогућава лакшу продукцију вести и извештаја и аутоматизацију рецепције.

Употреба устаљених израза је условљена темом извештавања и честа је приликом преношења информација датих у неком званичном саопштењу, као и приликом навођења ексклузивних или поверљивих информација.

У тексту новинске вести и новинског извештаја фреквентна је употреба административно-правне фразеологије и интерстилске фразеологије, у чијој је основи често ексметафора. У тексту новинског извештаја, углавном у оквиру туђег говора, јављају се фразеологизми јаче експресивне вредности, научна фразеологија, паремиолошка фразеологија, нагомилавање фразеологизама и иновирање фразеологизама.

Проведена анализа је показала да употреба стилема у тексту новинске вести и новинских извештаја пре свега има за циљ одржавање контакта, ефикасније преношење поруке услед атрактивније презентације чињеница. Учесталост употребе као стилске доминанте новинских вести и новинских извештаја издвајају се метафора, метонимија, синегдоха, перифраза и корекција. Изузев метонимије и синегдохе, чија употреба представља интерференцијску карактеристику новинских вести и новинских извештаја, употреба осталих стилема је карактеристика новинских извештаја али не и новинских вести.

Ш.4. Закључак

Лексичке појаве које спадају у неутрална лексичка средства чине темељне карактеристике жанра новинске вести и новинског извештаја (синонимија код *verba dicendi*, фразеологизми, номенклатурна лексика, скраћенице, термини, и сл.). Преовладавање политичких и економских тема условљава дистрибуцију заједничких именица у новинским вестима и новинским извештајима у српској дневној штампи. Дистрибуција топонима у нашем корпусу новинских вести и новинских показује доминацију тема од националног значаја и слабију заступљеност тема од регионалног значаја. Нагомилавање ергонима карактеристика је извештаја о новостима у привреди. Пуна антропонимска формула, нарочито уз навођење функције, сигнализира службени тон вести или извештаја и наглашава озбиљност теме, новинареву дистанцу и објективни став. Девербативне и деадјективне именице су фреквентне у вестима и извештајима, јер поред кондензовања реченичног садржаја омогућавају неисказивање граматичких категорија као

што су лице, време, број. И дистрибуција девербативних именица је тематски условљена, а најфреквентније су у вестима и извештајима са економским темама.

Девербативне и деадјективне именице су заступљеније у новинским вестима него у новинским извештајима, услед израженије кондензације исказа у новинској вести. Употреба деадјективних именица из стилских разлога и нагомилавање кондензованих структура са деадјективном именицом карактеристике су текстова новинских извештаја.

Декомпоновање језичких јединица је диференцијална карактеристика новинског извештаја. У новинском извештају се јављају различите конструкционе форме декомпоновања именица, придева, глагола и бројева, понекад употребљене са сврхом субспецификације значења а знатно чешће са сврхом уопштавања и бирократизације исказа.

У тексту новинске вести и новинског извештаја преовладава треће лице једине перфекта неутралних глагола говорења, најчешће *рећи* или *казати*, употребљених приликом именовања извора информација. Перфекат преовладава у краћим вестима о новостима од претходног дана, а релативно употребљени презент у новинским извештајима. Поред неутралног *рећи* и *казати*, у тексту вести и извештаја у српској дневној штампи јављају се и глаголи говорења у којима се уз архисемску компоненту јавља и додатна нијанса значења, којима се наглашава формализованост и институционализованост комуникације (*навести*, *наводити*, *саопитити*), исказује вредносна оцена непроверености информације или релативизира истинитосна вредност информације (*тврдити*, *објаснити*, *оценити*), наглашава да говорно лице придаје посебан значај некој од изнетих информација (*истицати*, *истакнути* и *нагласити*) или да износи додатне информације (*додати*).

У вестима и извештајима који се баве политичким и економским темама фреквентна је употреба присвојних придева изведених од властитих и личних имена и описних придева *нови*, *велики*, *добар* и *висок*. Декомпоновање придева је чешће у извештајима него у вестима.

У погледу заступљености прилога нема већих разлика међу текстовима новинских вести и новинских извештаја. Диференцијалну карактеристику представља употреба већег броја прилога за сваку значењску категорију у тексту новинског извештаја.

Фреквентна употреба прилошких израза је карактеристика текста новинског извештаја, док је у тексту новинске вести потврђен мањи број структурних модела реализован са именицама које су носиоци прототипске особине. Диференцијалну карактеристику представља и већи број структурних модела прилошких израза у извештају. Диференцијална карактеристика новинског извештаја је употреба прилошких израза са додатним спецификавањем значења, као што су прилошки изрази са именицама са значењем периода недефинисаног трајања и са именицама које представљају назив месеца, као и изрази са значењем мере времена и учесталости, прилошки изрази са просторним значењем са значењем динамичности, прилошки изрази са додатним спецификавањем значења узрока, прилошки изрази са значењем начина и прилошки изрази са значењем класификационог основа. Када постоји могућност избора између прилога и семантички еквивалентног прилошког израза, прилошки израз је најчешће употребљен зарад бирократизације исказа а ређе зарад субспецификације значења.

Претерана употреба англицизама представља језичко средство таблоидизације информативних жанрова и најчешће служи сензационалистичком пласирању информације. У нашем корпусу вести и извештаја фреквентна је употреба англицизама који се односе на друштвене, економске и политичке промене које су карактеристичне за српско друштво током испитиваног периода.

Интерферирајуће синтаксичке карактеристике текста новинске вести и новинског извештаја у савременој српској штампи представља фреквентна употреба зависнослужених реченица уведених везником. Прва реченица вести је најчешће по синтаксичкој структури проста проширена реченица, док је прва реченица новинског извештаја по синтаксичкој структури најчешће сложена реченица, јер се њоме преноси туђи говор или се износе дигресије и додатне напомене. У нашем корпусу новинских вести и новинских извештаја најфреквентније су супротне реченице и зависнослужене реченице са изричним и односним клаузама.

У погледу исказивања агенса, за оба жанра је карактеристичан прототипски агенс у реченичним конструкцијама са активном дијатезом, исказан пуном антропонимском формулом уз назив занимања или функцију или елиптичном формом антропонимске формуле, као и конструкције са партиципским пасивом, у којима агенс најчешће није исказан, а може бити изражен агентивном одредбом или имплицитно исказан. Агентивна одредба „од + генитив“ фреквентна је у новинском извештају у туђем говору. Конструкције са девербативном именицом у којима је агенс исказан формом субјекатског генитива у синтаксичкој позицији падежног атрибута карактеристичне су за новинске извештаје али не и за новинске вести.

Неутрални, граматички редослед реченичних конституената карактеристичан је за прву реченицу вести и извештаја, а чест је и у даљем тексту. У оба жанра налазимо и постцедентне субординиране клаузе тесно везане за главну реченицу. У синтаксичке карактеристике извештаја које не дели са новинском вешћу спадају јављање реме са фокализацијом, презентативне реченице са посебно истакнутим субјекатским појмовима, употреба две тачке за навођење додатног објашњења или информације, као и честа појава тешког тежишта.

Интерферирајуће карактеристике новинских вести и новинских извештаја су и честа употреба уведеног, изреченог управног говора и основног модела неуправног говора, као и стилски немаркиран распоред у оквиру управног говора, односно навођење туђих речи на почетку конструкције и јављање ауторске дидаскалије у постпозицији. Карактеристике новинског извештаја које га разликују од новинске вести у погледу преношења туђег говора су употреба фрагментарног цитата у управном говору, реализација управног уведеног говора и уведеног слободног управног говора већим бројем подмодела, чешћа употреба дословног неуправног говора и комбинованог преношења туђег говора. Ауторска дидаскалија се у управном говору у новинској вести јавља у постпозицији и најчешће има минимални модел са *verba dicendi*, док у извештају може бити реализована у све три позиције и понекад садржи пропратнооколносни коментар новинара, додатне информације или новинарев коментар садржаја туђег говора.

У стилистичке карактеристике текста новинске вести и новинског извештаја спадају устаљени изрази, фразеологизми, метафора, метонимија, синегдоха, перифраза и корекција.

Употреба устаљених израза представља средство аутоматизације исказа, које олакшава продукцију текстова у дневној штампи али и њихову рецепцију, а оправдана је уколико не отежава разумевање изнетих информација. Фреквентна употреба устаљених израза може бити тематски условљена.

Фразеологизми у тексту новинске вести и новинског извештаја доприносе сугестивности, сликовитости, наглашавању динамичности процеса о којима се извештава и актуализовању језичке форме. У новинским вестима у српској дневној штампи јавља се неколико семантичких типова фразеологизама, а најфреквентнија је група фразеологизама којима се извештава о политичким променама и друштвеној кризи. У нашем корпусу вести и извештаја фреквентна је употреба административно-правне фразеологије и интерстилског слоја фразеологије, док разговорна фразеологија представља елемент таблоидизације и хибридизације информативних жанрова. Диференцијалну карактеристику новинских извештаја представља употреба научне фразеологије, паремиолошке фразеологије, нагомилавање фразеологизама и модификовање фразеологизама, као и употреба фразеологизама јаче експресивне вредности у оквиру цитираних стилски јаким позиција туђег говора.

Интерферирајућа карактеристика текста новинске вести и новинског извештаја у српској дневној штампи је фреквентна употреба просторних метонимија. Употреба метафоре и синегдохе је фреквентнија у новинском извештају, а у новинској вести се јавља понекад и ретко је стилогена. Перифраза и корекција омогућавају проширивање и семантичко обогаћивање исказа, па спадају у стилске доминанте новинског извештаја, док се у новинској вести јављају веома ретко.

IV. ЗАКЉУЧАК

У раду смо анализирали језичко-стилске карактеристике новинских вести и новинских извештаја у српској штампи. У првом сегменту анализе проучавали смо структуру текста новинске вести и новинског извештаја, коју чине наслов, лид, тело новинске вести и новинског извештаја. Услед жанровске специфичности и формалне одвојености наслова вести и извештаја од самог текста, анализа језичко-стилских карактеристика наслова одвојена је од језичко-стилске анализе текста вести и извештаја и обухватила је лексичке, синтаксичке и стилистичке карактеристике наслова новинских вести и новинских извештаја. У другом сегменту анализе показали смо интерферирајуће и диференцијалне језичко-стилске карактеристике између текста новинске вести и текста новинског извештаја. Анализа је обухватила лексичке, синтаксичке и стилистичке карактеристике текста новинске вести и новинског извештаја.

1. Анализа структуре текста новинских вести и новинских извештаја у испитиваном периоду показује устаљене изборе лексичких, синтаксичких и стилистичких средстава у насловима, као и шематизовану структуру текста новинске вести и новинских извештаја, у којима се укупношћу вербалних и невербалних средстава привлачи и одржава пажња.

Анализа је показала да дужина текста није једина диференцијална карактеристика новинских вести и новинских извештаја. На структурном и семантичком плану извештај карактерише разрађеност текста, приказивање детаља догађаја, његово смештање у шири контекст. Интерферирајуће карактеристике вести и извештаја су шаблонизирана структура текста (наслов, насловни блок, лид, текст, антрфиле) и устаљени почетак текста, мада уочавамо и извесна померања у погледу структуре текста вести и извештаја у новије време. Диференцијална карактеристика извештаја је сегментисаност текста на више пасуса, док текст вести није увек сегментисан, а може садржати до три пасуса. Новинска вест у српској штампи најчешће има само наслов, а понекад и друге елементе насловног блока, док новински извештај одликује разрађен насловни блок.

1.1. У погледу језичко-стилских карактеристика, нема великих разлика између наслова новинских вести и новинских извештаја. Анализа избора лексике, синтаксичке

структуре наслова, преношења туђег говора и употребе стилема показује висок степен аутоматизације језичких средстава, али и одређени степен иновативности у погледу избора језичких средстава, који има за циљ привлачење пажње.

1.1.1. У погледу лексичке структуре наслова, између новинских вести и новинских извештаја нема великих разлика. Наслови вести и извештаја имају претежно именски карактер, а у њихов састав најчешће улази општа лексика. У оба жанра фреквентна је употреба именица које означавају жива бића, а нешто је ређа употреба административно-правних термина, девербативних именица и властитих именица. Услед употребе девербативних именица и честог елидирања глагола, глаголи нису чести у насловима новинских вести и новинских извештаја, а јављају се углавном неутрални глаголи који означавају радњу, најчешће транзитивни. У насловима новинских вести и новинских извештаја у српској дневној штампи преовладава употреба презента и крњег перфекта. За исказивање квалификације или темпоралне локализације у насловима новинских вести и новинских извештаја користи се ограничен број лексема.

1.1.2. Наслови новинских вести и новинских извештаја углавном имају реченичну структуру, и то структуру просте проширене реченице, ређе независносложене реченице. Форма зависносложене реченице са декларативном клаузом која допуњује *verba dicendi* понекад се јавља у насловима новинских извештаја у српској штампи.

У насловима новинских вести и новинских извештаја преовладава неутрални ред речи. Пасивна дијатеза у насловима јавља се када је пацијенс информативно важнији од агенса. У насловима новинских извештаја јавља се фокализовање бројчаног податка употребом црте. За наслове реченичног типа карактеристично је изостављање глагола *јесам/бити*. Поред граматичке елипсе, сажето изношење главних информација у наслову омогућавају употреба девербативних именица и универбизација.

Наслови нереченичног типа новинских вести и новинских извештаја најчешће су по синтаксичкој структури именичке синтагме, и то најчешће зависне синтагме чија је управна реч глаголска именица. Сензационалистички срочени наслови од једне речи су ређи у нашем корпусу, а одликује их смањена информативност, јер они превасходно

служе привлачењу пажње читалаца, а значење наслова се може разумети тек након читања текста вести или извештаја.

У погледу преношења туђег говора, за наслове новинских вести и новинских извештаја у српској дневној штампи карактеристичан је слободни управни говор, који омогућава кондензовање говорниковог исказа, али и манипулацију чињеницама.

1.1.3. У стилске карактеристике наслова новинских вести и новинских извештаја спадају употреба метафоре и метонимије, као и употреба графостилема зарад истицања кључних информација и привлачења пажње.

1.2. Лид новинских вести и новинских извештаја одликује стереотипност, неутрални ред речи, чврста информативна структура, ауторски говор или неуправни говор. Диференцијална карактеристика новинских извештаја је специјални лид, реализован у већем броју подврста, као и комбиновање различитих подврста специјалног лида.

1.3. Тело новинске вести и тело новинског извештаја одликује формална рашчлањеност на пасусе, која је заступљенија у извештају, јер он прати развој догађаја по етапама. Сегментисаност текста доприноси читљивости и посебно је важна у извештају, који прати развој догађаја и често има дужи бекграунд од новинских вести.

2. Анализа језичко-стилских карактеристика текста новинских вести и новинских извештаја показала је сличности и разлике у погледу лексичких, синтаксичких и стилистичких карактеристика.

2.1. Неутрална лексичка средства чине темељне карактеристике жанра новинске вести и новинског извештаја. У диференцијалне карактеристике новинског извештаја спада декомпоновање именица, придева, глагола и бројева.

2.1.1. Дистрибуција заједничких именица у тексту новинске вести и новинског извештаја у српској дневној штампи је тематски условљена. Дистрибуција топонима у нашем корпусу условљена је извештавањем о новостима од националног значаја. У извештајима са темом привреде јавља се нагомилавање ергонима. Лична имена су честа у новинским вестима и извештајима, а начин именовања личности о којима се извештава је

условљен темом и приступом извештавању. У вестима и извештајима о важним темама које објављује озбиљна штампа, пуна антропонимска формула, често праћена занимањем или функцијом, сигнализира службени тон вести или извештаја и наглашава озбиљност теме, новинареву дистанцу и објективни став и најчешће се јавља на почетку текста, док се у даљем тексту личност углавном именује презименом. Девербативне и деадјективне именице као средство кондензовања реченичног садржаја погодују језику информативних текстова. Девербативне именице најфреквентније су у вестима и извештајима са економским темама, а заступљеније су у новинским вестима. Диференцијална карактеристика новинских извештаја је употреба деадјективних именица из стилских разлога.

2.1.2. У тексту новинске вести и новинског извештаја најфреквентнији су неутрални глаголи у трећем лицу једнине перфекта, најчешће глаголи говорења *рећи* или *казати*. Приликом преношења туђег говора у вестима и извештајима нашег корпуса, осим неутралног *рећи* и *казати*, новинари користе и глаголе говорења са додатним семама. Варирањем глагола говорења у дужим изјавама, у којима се главна информација најчешће проширује преношењем изјава, истиче се управо додатна сема коју глаголи носе поред архисемске компоненте. Тако избором глагола новинар наглашава формализованост и институционализованост комуникације, вредносну оцену непроверености информације или истинитости информације, значај који говорно лице придаје изнетој информацији или чињеницу да је реч о додатној информацији.

2.1.3. Анализа је показала да се фреквентношћу у нашем корпусу вести и извештаја издвајају присвојни придеви изведени од властитих и личних имена и описни придеви *нови*, *велики*, *добар* и *висок*. Декомпоновање придева је чешће у извештајима него у вестима.

2.1.4. Дистрибуција прилога је слична и у новинском извештају, а диференцијалну карактеристику представља употреба већег броја прилога за сваку значењску категорију у тексту новинског извештаја. Прилошки изрази су фреквентнији у новинским извештајима него у новинским вестима нашег корпуса, у којима је уочена употреба мањег броја структурних модела прилошких израза са именицама које су носиоци прототипске

особине. Вест као најкондензованији од свих информативних жанрова не пружа информацију о пропратним околностима и значењима као што су намера, концесивност, адитивност. Диференцијална карактеристика новинског извештаја је употреба прилошких израза са додатним спецификавањем значења, најчешће у оквиру бекграунда. Могућност избора између прилога и семантички еквивалентног прилошког израза често указује на интенцију говорног лица (новинара или личности чија изјава је пренета у извештају) да свој исказ учини уопштеним и бирократизованим. Понекад разлог употребе прилошког израза представља семантичко диференцирање значења времена, простора, начина, узрока и количине, а ретко се прилошким изразом исказује компонента значења неизразива прилозима.

2.1.4. Англицизми у новинским вестима и новинским извештајима у српској дневној штампи представљају одраз друштвених промена, а у нашем корпусу је најфреквентнија употреба англицизама који се односе на друштвене, економске и политичке промене карактеристичне за испитивани период.

2.2. Проведена анализа је показала да у погледу структуре реченице, исказивања агенса, редоследа реченичних конституената и преношења туђег говора, текст новинске вести и текст новинског извештаја уз низ интерферирајућих карактеристика имају и диференцијалне карактеристике.

2.2.1. Интерферирајућу синтаксичку карактеристику текста новинске вести и новинског извештаја у савременој српској штампи представљају одсуство простих непроширених реченица, фреквентна употреба независнослужених реченица са саставним реченицама и фреквентна употреба зависнослужених реченица са изричним и односним клаузама. Проста проширена реченица је честа на почетку текста новинске вести, док је прва реченица новинског извештаја најчешће по саставу сложена. Синтаксичка сложеност прве реченице новинског извештаја последица је чињенице да се на почетку извештаја често преноси кључна изјава или се читалац директно уводи у дешавање које укључује више актера, уз дигресије и коментаре.

2.2.2. У реченицама вести и извештаја са активном дијатезом најчешће се јавља прототипски агенс, који може бити исказан пуном антропонимском формулом, често

праћеном називом занимања или функције, елиптичном формом антропонимске формуле, најчешће презименом, ређе само именом и још ређе надимком или заједничком именицом са семом *живо*.

У реченицама са партиципским пасивом агенс најчешће није исказан, понекад је имплицитно исказан, а најређе је изражен агентивном одредбом „од (стране) + генитив“, која у текст новинског извештаја улази преношењем туђег говора. У конструкцијама с рефлексивним пасивом у тексту новинске вести агенс често није исказан али је познат из контекста. Конструкције са девербативном именицом у којима је агенс исказан формом субјекатског генитива представљају разликовну црту новинског извештаја.

2.2.3. Главну интерферирајућу карактеристику текста вести и извештаја у погледу редоследа реченичних конституената представља неутралан, граматички распоред реченичних конституената, нарочито у првој реченици. У реченицама текста новинске вести и новинског извештаја чест је тематизовани пацијенс пасивних реченица. У оба анализирана жанра фреквентна је употреба постцедентних субординираних клауза тесно везаних за главну клаузу.

У диференцијалне карактеристике новинског извештаја спадају чешће јављање реме са фокализацијом него у вести, чешћа употреба презентативних реченица у којима се двома тачкама истиче набрајање субјекатских појмова, употреба две тачке за навођење додатног објашњења или информације и честа појава тешког тежишта.

2.2.4. Новинске вести и новинске извештаје одликује честа употреба уведеног, изреченог управног говора и основног модела неуправног говора, као и нешто ређа употреба уведеног слободног управног говора. Интерферирајуће карактеристике представљају стилски немаркиран распоред у оквиру управног говора, као и употреба комбинованих модела преношења туђег говора ради сажимања дугих изјава.

Карактеристике новинског извештаја по којима се разликује од новинске вести у погледу преношења туђег говора представљају употреба фрагментарног цитата у управном говору, реализација управног уведеног говора и уведеног слободног управног говора већим бројем подмодела, чешћа употреба дословног неуправног говора, већи број варијација комбинованог преношења туђег говора. Ауторска дидаскалија се у управном

говору у новинској вести јавља у постпозицији, док је у извештају најчешћа у постпозицији, али се може јавити у све три позиције. У тексту новинске вести ауторска дидаскалија у свим моделима и подмоделима преношења туђег говора садржи *verba dicendi*, док у новинском извештају ауторска дидаскалија може бити реализована и са другим глаголима и додатно може исказивати пропратнооколности коментар новинара, додатне информације, новинарев коментар садржаја туђег говора. За разбијање дугих цитата у тексту вести користи се смењивање управног говора са неуправним говором, док се у новинском извештају јавља више комбинованих модела.

2.3. У тексту новинске вести и новинског извештаја у српској дневној штампи стилска онеобичења нису честа, а већим бројем примера потврђени су једино устаљени изрази, фразеологизми, метафора, метонимија, синегдоха, перифраза и корекција.

2.3.1. Употреба устаљених израза омогућава аутоматизацију исказа и доприноси бржој продукцији текстова у дневној штампи, а уједно олакшава и њихову рецепцију. Устаљени изрази се често користе приликом навођења извора информација, њихова употреба је донекле тематски условљена.

2.3.2. Насупрот клишеизираности и стереотипности коју постиже употребом устаљених израза, иновативност, сугестивност, сликовитост и актуализовање језичке форме новинар постиже коришћењем фразеологизама у тексту новинске вести и новинског извештаја. Анализа је показала да се у нашем корпусу најчешће јавља административно-правна фразеологија, интерстилски слој фразеологије и разговорна фразеологија. Од свих семантичких типова фразеологизама најфреквентнија је група фразеологизама којима се наглашава динамичност процеса као што су политичке промене, друштвене активности и друштвена криза. Разговорна фразеологија је карактеристика вести и извештаја објављених у жутој штампи, као елемент таблоидизације и хибридизације информативних жанрова. Диференцијалне карактеристике новинских извештаја су научна фразеологија, паремиолошка фразеологија, нагомилавање фразеологизама и модификовање фразеологизама, као и употреба фразеологизама јаче експресивне вредности у туђем говору.

2.3.4. Употребом стилема у тексту новинске вести и новинских извештаја одржава се и усмерава пажња читаоца, истичу се одређене информације и уноси се живост у изражавање новинара. Анализа је показала да се фреквентношћу употребе у нашем корпусу новинских вести и новинских извештаја издвајају метафора, метонимија, синегдоха, перифраза и корекција.

2.3.4.1. Употреба метафора у насловима новинских вести и новинских извештаја има за циљ привлачење пажње читалаца, док у тексту вести и новинских извештаја има за циљ одржавање контакта. Употреба метафоре је стилска доминанта новинског извештаја, а најчешћа је у туђем говору, у ком је преношење туђег говора најчешћи методолошки поступак којим се проширује информација, па цитирање стилски ефектних делова нечије изјаве омогућава уношење метафора вишег нивоа метафоричности. Метафоре су најфреквентније у политичким и спортским извештајима, и то у виду војне метафоре. Употреба метафора у ауторском говору у оквиру новинског извештаја није честа, а сматрамо је језичко-стилским сигналом хибридизације жанра новинског извештаја.

2.3.4.2. Метонимија је најчешће коришћена стилска фигура у новинским вестима и новинским извештајима у српској дневној штампи. Употребом метонимије у новинским вестима и извештајима постиже се кондензованост, при чему онеобичење форме не омета разумевање поруке. Најфреквентнија је употреба различитих подтипова просторне метонимије, и то у новинским вестима и новинским извештајима о политичким темама, у којима се просторном метонимијом врши уопштавање исказа. Посесивне метонимије су карактеристичне за новинске вести и новинске извештаје са темом спорта, у којима уз кондензацију исказа омогућавају и постизање сликовитости.

2.3.4.3. У нашем корпусу новинских вести и извештаја фреквентна је синегдоха *pars pro toto*. Синегдохска употреба лексеме *лице* у значењу „човек као индивидуална личност“ фреквентна је у вестима и извештајима у српској штампи као елемент административног стила који се у текст уноси навођењем делова званичних саопштења. *Синегдоха врсте* представља карактеристику вести и извештаја са економским темама.

2.3.4.4. У диференцијалне језичко-стилске карактеристике новинских вести и новинских извештаја спада и употреба перифразе. У нашем корпусу новинских извештаја

потврђена је употреба перифраза у чијој је подлози метафора, метонимија, синегдоха, литота, катахреза или кенинг.

2.3.4.5. И употреба корекције спада у диференцијалне карактеристике, јер је фреквентна на стилски маркираним позицијама у извештају, а у вести је ретка. Корекција се најчешће јавља у оквиру туђег говора у новинском извештају. Жанру новинског извештаја погодује употреба корекције, јер ова стилска фигура омогућава проширивање информације преформулацијом, појашњавањем или варирањем прагматичког значења. Неретко је информација исказана корекцијом у оквиру туђег говора заправо централна тема извештаја.

V. ЛИТЕРАТУРА

ИЗВОРИ

Ало!, Београд: Ало новине, издања од 7.11.2007, 7.12.2007, 14.12.2007, 21.12.2007, 1.4.2013, 9.9.2013, 19.10.2013, 25.10.2013, 27.10.2013, 24.11.2013, 29.11.2013, 29.12.2013, 24.5.2014, 4.5.2014.

Блиц, Београд: Blic Press, издања од 27.10.2007, 31.10.2007, 3.11.2007, 6.11.2007, 7.11.2007, 9.11.2007, 11.11.2007, 13.11.2007, 16.11.2007, 17.11.2007, 24.11.2007, 25.11.2007, 1.12.2007, 2.12.2007, 3.12.2007, 4.12.2007, 7.12.2007, 24.12.2007, 25.12.2007, 31.12.2007, 25.1.2008, 25.4.2008, 29.4.2008, 25.4.2008, 30.4.2008, 7.8.2008, 10.8.2008, 12.8.2008, 15.8.2008, 24.8.2008, 10.9.2008, 11.9.2008, 12.9.2008, 7.10.2008, 9.10.2008, 12.10.2008, 17.10.2008; 25.10.2008, 26.10.2008, 1.1.2009, 5.3.2010, 6.3.2010, 20.7.2010, 21.7.2010, 22.7.2010, 23.7.2010, 24.7.2010, 16.1.2011, 6.4.2011, 7.4.2011, 9.12.2011, 10.9.2012, 15.5.2013, 21.7.2013, 7.7.2014, 9.7.2014, 10.7.2014, 11.7.2014, 21.7.2013, 2.12.2014, 4.12.2014, 7.3.2015, 8.3.2015.

Вечерње новости, Београд: Борба, издања од 21.12.2007, 16.4.2008, 18.4.2008, 19.4.2008, 22.4.2008, 25.4.2008, 26.4.2008, 29.4.2008, 30.4.2008, 7.8.2008, 10.8.2008, 24.8.2008, 1.9.2008, 2.9.2008, 4.9.2008, 9.9.2008, 10.9.2008, 11.9.2008, 12.9.2008, 7.10.2008, 12.10.2008, 13.10.2008, 14.10.2008, 15.10.2008, 17.10.2008, 22.10.2008, 4.3.2010, 5.3.2010, 16.4.2010, 14.4.2011, 5.10.2011, 5.12.2011, 25.1.2012, 23.2.2012, 23.4.2012, 8.6.2012.

Газета, Београд: Media News, издање од 16.3.2008.

Данас, Београд: Дан Граф, издања од 22.2.2008, 15.3.2008, 16.4.2008, 19.4.2008, 22.4.2008, 25.4.2008, 26.4.2008, 29.4.2008, 5.8.2008, 6.8.2008, 21.8.2008, 2.9.2008, 4.9.2008, 8.9.2008, 9.9.2008, 10.9.2008, 11.9.2008, 12.9.2008, 19.8.2008, 10.9.2008, 11.9.2008, 12.9.2008, 20.9.2008, 1.10.2008, 2.10.2008, 3.10.2008, 9.10.2008, 10.10.2008, 13.10.2008, 14.10.2008, 16.10.2008, 17.10.2008, 21.10.2008, 22.10.2008, 23.10.2008, 21.7.2010, 23.7.2010, 12.4.2011, 14.4.2011, 13.5.2011, 14.5.2011, 20.5.2011, 28.6.2011, 20.7.2013, 4.12.2013.

Курир, Београд: НИП Вести дана, издања од 7.12.2007, 15.12.2007, 21.12.2007, 6.1.2008, 26.4.2008, 29.4.2008, 30.4.2008, 7.8.2008, 8.8.2008, 17.8.2008, 19.8.2008, 20.8.2008, 23.8.2008, 1.9.2008, 2.9.2008, 3.9.2008, 11.9.2008, 12.9.2008, 7.10.2008, 8.10.2008, 12.10.2008, 16.10.2008, 7.7.2010, 20.7.2010, 21.7.2010, 17.11.2011, 24.11.2011, 26.12.2011, 17.1.2012, 3.2.2012, 1.3.2012, 26.6.2012, 13.2.2013, 5.10.2013.

Политика, Београд: Политика, издања од 6.11.2007, 8.3.2008, 16.4.2008, 25.4.2008, 1.8.2008, 2.8.2008, 7.8.2008, 11.8.2008, 12.8.2008, 23.8.2008, 2.9.2008, 4.9.2008, 8.9.2008, 9.9.2008, 10.9.2008, 12.9.2008, 13.9.2008, 4.10.2008, 10.10.2008, 12.10.2008, 13.10.2008, 15.10.2008, 16.10.2008, 17.10.2008, 22.10.2008, 24.10.2008, 25.10.2008, 1.7.2009, 8.1.2010, 6.7.2010, 12.7.2010, 18.7.2010, 22.7.2010, 23.7.2010, 24.7.2010, 26.12.2010, 21.1.2011, 2.3.2011, 5.6.2012, 16.8.2013, 21.7.2013, 24.5.2014, 30.4.2014.

Правда, Београд: Страпан прес, издања од 8.3.2008. и 18.9.2012.

Прес, Београд: NPC International, издања од 6.11.2007, 6.12.2007, 10.12.2007, 13.12.2007, 14.12.2007, 15.12.2007, 16.12.2007, 17.12.2007, 19.12.2007, 20.12.2007, 31.12.2007, 4.1.2008, 24.4.2008, 20.8.2008, 12.9.2008, 15.10.2009, 2.7.2010, 4.7.2010, 21.7.2010, 22.7.2010, 14.4.2011, 15.4.2011, 12.12.2011, 24.6.2012.

www.alo.rs

www.blic.rs

www.danas.rs

www.kurir-info.rs

www.novosti.rs

www.politika.rs

www.pressonline

ЛИТЕРАТУРА

- Алановић 2006: Миливој Алановић, Формалносинтаксички обрасци идентификације агенса, *Прилози проучавању језика*, 37, Нови Сад: Институт за јужнословенске језике, 105–116.
- Антонић 2005: Ивана Антонић, Субјекатски генитив у стандардном српском језику, *Јужнословенски филолог*, бр. 61, Београд: Институт за српски језик САНУ, 125–143.
- Багић 2012: Крешимир Багић, *Рјечник стилских фигура*, Загреб: Школска књига.
- Бахтин 1980: Михаил Бахтин, *Марксизам и филозофија језика*, Београд: Полит.
- Бегнол 1999: Nicholas Bagnall, *Newspaper Language*, Oxford: Focal Press.
- Бјелица 1983: Михаило Бјелица, *Штампа и друштво*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Југословенски институт за новинарство.
- Божина Стојанова 2004: Биљана Божинова Стојанова, *Структура на публицистични текст (по материали от новата българска преса – 1999/2004)*, Благоевград: [Б.Божинова Стојанова],
www.academia.edu/7829934/Структура_на_публицистични_текст_по_материали_от_новата_българска_преса_1999_2004_, преузето 1.4.2014.
- Бугарски 1997: Ранко Бугарски, *Језик у контексту*, Београд: Чигоја штампа.
- Бугарски 2004: Наташа Бугарски, Деадјективна именица као средство номинализације (у публицистичком стилу стандардног српског језика), *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, 2004, вол. 47, бр. 1–2, стр. 297–404.
- Ван Дајк 1988: Teun van Dijk, *News analysis: Case studies of international and national news in the press*, Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum,
<http://www.discourses.org/OldBooks/Teun%20A%20van%20Dijk%20-%20News%20Analysis.pdf>, преузето 2.4.2014.
- Ван Дајк 1988а: Teun van Dijk, *News as Discourse*, Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum,
<http://www.discourses.org/OldBooks/Teun%20A%20van%20Dijk%20-%20News%20as%20Discourse.pdf>, преузето 2.4.2014.
- Ван Пер 1999: Вили Ван Пер, Увод за књигу *Како укротити текст*, (приређивач Славица Перовић), Подгорица: Институт за стране језике Универзитета Црне Горе.

- Васић 1995: Вера Васић, *Новински рекламни оглас*, Ветерник: ЛДИ.
- Вејлс 2000: Katie Wales, *Dictionary of stylistics*, Harlow: Longman.
- Винфорд 2007: Donald Winford, *An Introduction to Contact Linguistics*, Oxford: Blackwell Publishing.
- Вујевић 2008: Вера Вујевић, *Стилске варијације у језику новинских наслова*, *Радови Филозофског факултета*, бр. 10, књ. I, Пале: Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет Пале, 237–247.
- Вуковић 2000: Ново Вуковић, *Путеви стилистичке идеје*, Подгорица: Универзитет Црне Горе; Никшић: Јасен.
- Гловацки-Бернарди 1991: Зрињка Гловацки-Бернарди, Прилог типологији наслова, *Језик и стил средстава информисања*, Сарајево: Свјетлост, 32–35.
- Гловацки-Бернарди 2004: Зрињка Гловацки-Бернарди, *О тексту*, Загреб: Школска књига.
- Гојевић 2009: Мирта Гојевић, Публицистички стил, *Хрватистика*, вол. 3. бр. 3, Осиек: Филозофски факултет у Осиеку, 23–30,
http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=104324, преузето 12.3.2014.
- Грицкат 1966: Ирена Грицкат, Наслови – посебна категорија писане речи, *Наш језик*, Београд: Институт за српскохрватски језик, 77–95.
- Даниловић, Димитријевић 2012: Јелена Даниловић, Марта Димитријевић, О суфиксу –ер у новинарском стилу: порекло, значење и фреквентност лексема, у *Структурне карактеристике српског језика*, Крагујевац: Филум, 233–243.
- Де Берг 2007: Хјуго Де Берг, *Истраживачко новинарство*, Београд: Клио.
- Диковић 2010: Јована Диковић, Метафоре у оквиру политичког дискурса, *Гласник Етнографског института САНУ*, књ. 58, св. 1, Београд: Српска академија наука, Научна књига, 141–156.
- Ђорђевић 2010: Марко Ђорђевић, *Културни обрасци у времену медијског спектакла*, Београд: Задужбина Андрејевић.
- Ђурић 2003: Душан Ђурић, *Новинарски лексикон*, Лицеј: Вечерње новости.
- Ђуркин 2013: Веселина Ђуркин, *Принципи настанка сложених везника и њихова функционалностилска дистрибуција у српском језику: докторска дисертација*, Крагујевац: [В. Ђуркин].

- Животић 1981: Радомир Животић, *Изражавање новинара*, Београд: Савремена администрација.
- Животић 1991: Радомир Животић, Језик и стил новинских извештаја: компаративна анализа, *Језик и стил средстава информисања*, Сарајево: Свјетлост, 20–25.
- Животић 1993: Радомир Животић, *Новинарски жанрови: штампа, радио, телевизија*, Београд: Институт за новинарство.
- Зима 1988: Лука Зима, *Фигуре у нашем народном пјесништву: с њиховом теоријом*, Загреб: Глобус.
- Ивић 2002: Милка Ивић, О проблему реда речи, *Ред речи*, Београд: Чигоја штампа, 26–33.
- Итјул, Андерсон 2001: Даглас Андерсон, Брус Итјул, *Писање вести и извештавање за данашње медије*, Београд: Медија центар.
- Јакобсон 1978: Роман Јакобсон, *Огледи из поетике*, Београд: Просвета.
- Јањић 2010: Марина Јањић, (Англо)српски књижевни језик у огледалу популарних женских часописа, Српски језик, књижевност, уметност: зборник радова са међународног научног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу, књ. 1, *Језички системи и употреба језика*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет: Скупштина града, 311–321.
- Јањић, Чутура 2010: Марина Јањић, Илијана Чутура, Функционалностилска померања у илустрованим женским часописима, у зборнику радова: *Језик, књижевност, промене – језичка истраживања*, Ниш: Филозофски факултет у Нишу, 41–54.
- Јевремовић 2001: Зорица Јевремовић, *Семиолошки кругови: филм, анимација, стрип, позориште, телевизија*, Београд: Институт за филм; Нови Сад: Прометеј.
- Јеротијевић 2011: Даница Јеротијевић, Типови и функције туђег говора у језику српских писаних медија, *Радови Филозофског факултета*, Пале: Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву, 13 (1), 645–660.
- Јовановић 2007: Јелена Јовановић, Стилска анализа новинског чланка, *Књижевност и језик*, год. LIV, бр. 1/2, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Јовановић 2010: Јелена Јовановић, *Лингвистика и стилистика новинског умећа*, Београд: Јасен.

- Јовановић, Лазаревић 2005: Небојша Јовановић, Драгован Лазаревић, *Агенцијско новинарство (минимум речи – максимум чињеница)*, Београд: Факултет политичких наука, Чигоја штампа.
- Калин Голоб 2006: Monika Kalin Golob, *Stilistika poročevalstva in poročevalski stil: od prvih dnevnikov do tabloidizacije medijev = Stylistics of journalism and journalistic style: from the first daily newspapers to the tabloidisation of the media*, *Slovensko jezikoslovje danes = Slovenian linguistics today*, letn. 54, št. 4 (2006), Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije, 281–292, 655–667, <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-13RAQOXY>, преузето 3.2.2015.
- Катнић-Бакаршић 2001: Марина Катнић-Бакаршић, *Стилистика*, Сарајево: Љиљан.
- Клајн, Шипка 2008: Иван Клајн, Милан Шипка, *Велики речник страних речи и израза*, Нови Сад: Прометеј.
- Кликовац 1998: Душка Кликовац, О јавном језику: (Експлицитна категоризација именичких појмова), *Језик данас: гласило Матице српске за културу усмене и писане речи*, бр. 8, 17–21.
- Кликовац 1999: Душка Кликовац, Још о експлицитној категоризацији именичких појмова у јавном језику: (одговор на допис „О јавном језику, још једном“ г. Рајка Буквића), *Језик данас: гласило Матице српске за културу усмене и писане речи*, год. 3, бр. 10, 10–12.
- Кликовац 2000: Душка Кликовац, У потрази за вршиоцем радње и носиоцем стања: (о неким особинама бирократског језика), *Књижевност и језик: часопис Друштва за српскохрватски језик и књижевност*, год. 47, бр. 1/2, 13–20.
- Кликовац 2000: Душка Кликовац, О бирократизацији српског језика, *Наш језик*, књ. 34, св. 1/2, 85–110.
- Кликовац 2002: Душка Кликовац, Из проблематике функционалних стилова у српском језику, *Књижевност и језик*, год. 49, бр. 1/2, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, Друштво за српски језик и књижевност Црне Горе, 9–25.
- Кликовац 2004: Душка Кликовац, *Метафоре у мишљењу и језику*, Београд: Чигоја штампа.
- Кликовац 2008: Душка Кликовац, *Језик и моћ*, Београд: Библиотека XX век.
- Ковачевић 1988: Милош Ковачевић, *Узрочно семантичко поље*, Сарајево: Свјетлост.

- Ковачевић 1998: Милош Ковачевић, *Синтакса сложене реченице у српском језику*, Београд: Рашка школа; Србиње: Српско просвјетно и културно друштво Просвјета.
- Ковачевић 2000: Милош Ковачевић, *Стилистика и граматика стилских фигура*, Крагујевац: Кантакузин.
- Ковачевић 2007: Ковачевић Милош, Улога форичких замјеничких односа у структурисању реченице, *Србистичке теме*, Крагујевац: ФИЛУМ.
- Ковачевић 2012: Милош Ковачевић, О граматичко-стилистичком терминосистему туђег говора, *Српски језик: студије српске и словенске*, год. 17, бр. 1–2, 13–38.
- Кожина 1983: Маргарита Кожина, *Стилистика русског језика (учебник)*, Москва: Просвещение.
- Коковић 1997: Драган Коковић, *Пукотине културе*, Београд: Просвета.
- Коњик 2006: Ивана Коњик, Перифрастички предикат у новинским насловима, *Наш језик* XXXVII/1–4, Београд: Институт за српски језик САНУ, 33–41.
- Кордић 2000: Snježana Kordić, Ljubomir Popović, Red reči u rečenici, *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, 36, Warszawa, str. 263–266,
http://bib.irb.hr/datoteka/446360.rec_POPOVIC.PDF, преузето 2.9.2014.
- Корошец 1998: Томо Корошец, *Stilistika slovenskega poročevalstva*, Ljubljana: Кмеčki glas.
- Крејг 2010: Ричард Крејг, *Онлајн новинарство: извештавање, писање и уређивање за нови медиј*, Београд: Клио.
- Кристал 2003: David Crystal, *English as a global language*, Cambridge: Cambridge University Press,
http://www.culturaldiplomacy.org/academy/pdf/research/books/nation_branding/English_As_A_Global_Language_-_David_Crystal.pdf, преузето 4.4.2014.
- Лабан, Полер Ковачич 2007: Vesna Laban, Melita Poler Kovačič, Poročevalska sklicevalnost v agencijskih besedilih, *Družboslovne razprave*, letn. 23, št. 54 (apr. 2007), Ljubljana: Slovensko sociološko društvo: Fakulteta za družbene vede, 65–83, <http://druzboslovne-razprave.org/clanek/pdf/2007/54/4/>, преузето 3.2.2015.
- Лакић 2009: Лакић Игор, Модели анализе дискурса новинских чланака, *Ријеч*, бр. 2, Никшић: Институт за језик и књижевност Филозофског факултета у Никшићу, 91–108,
<http://www.ff.ucg.ac.me/dokumenta/Rijec%20II/Igor%20Lakic.pdf>, преузето 13.10.2014.

- Лејкоф, Џонсон 1980: George Lakoff, Mark Johnson, *Metaphors We Live By*, Chicago and London: The University of Chicago Press,
<http://www.cabrillo.edu/~ewagner/WOK%20Eng%20/Lakoff%20&%20Johnson%20-%20Metaphors%20We%20Live%20By.pdf>, преузето 3.4.2014.
- Лич, Шорт 2007: Geoffrey Leech, Michael Short, *Style in fiction: a linguistic introduction to english fictional prose*, London [etc.]: Routledge.
- Лео 1997: John Leo, Journalese as a second tongue, *Exploring Language*, 8th edition, London: Longman Publishing group, 99–102, <http://bhs.cc/journalism/pdf/pw/journalese.pdf>, преузето 2.12.2013.
- Логар 2008: Nataša Logar, Poročevalstvo kot del jezika v medijih: *kot poročā naša dopisnica, v domovini ni rednega dovoda transijade*, *Slovenski jezik, literatura, kultura in mediji: zbornik predavanj / 44. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*, Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, 157–163, http://centerslo.si/wp-content/uploads/2015/10/ssjlk_44_zbornik.pdf, преузето 3.2.2015.
- Лотман 2004: Јуриј М. Лотман, *Семиосфера: у свету мишљења: човек, текст, семиосфера, историја*, Нови Сад: Светови.
- Лукач 1998: Сергије Лукач, Објективно и субјективно, *Савремено новинарство*, Београд: Факултет политичких наука, Чигоја штампа, 7–13.
- Матулина-Јерак 1991: Жељка Матулина-Јерак, Употреба пословица у дневним новинама, *Језик и стил средстава информисања*, Сарајево: Свјетлост, 48–66.
- Милановић 2000: Александар Милановић, Стереотипност и креативност у структури новинске вести при генези српског новинарског подстила, *Српски језик*, V/1–2, Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, 623–639.
- Милановић 2006: Александар Милановић, Цитатност као језичка игра у насловима београдске дневне штампе, *Српски језик*, 11/1–2, год. XI, Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, 385–406.
- Милашин 2014: Горан Милашин, О типовима и функцијама преношења туђег говора у дневним новинама у Републици Српској, Тематски зборник радова [са трећег међународног научног скупа Наука и савремени универзитет, 2013], том 4, *Језик, књижевност и култура*, Ниш: Филозофски факултет, 26–39.

- Милорадовић 2012: Софија Милорадовић, *Музички жаргон младих и младежњий музыкальни сленг : компаративни поглед*, Београд: Етнографски институт САНУ.
- Мирнић 2008: Кристина Мирнић, Интернационализми језика политике у новинским текстовима на њемачком и српском језику, *Српски језик у (кон)тексту*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 265–273.
- Младенов 1980: Марин Младенов, *Новинарска стилистика*, Београд: Научна књига.
- Мршевић-Радовић 1987: Драгана Мршевић-Радовић, *Фразеолошке глаголско-именичке синтагме у савременом српскохрватском језику*, Београд: Филолошки факултет.
- Недельковић 2012: Даница Недельковић, *Декомпоновање прилога у савременом немачком и српском језику: докторска дисертација*, Крагујевац: [Д. Недельковић].
- Нешић 2014: Дејана Нешић, Инфотејмент у централним информативним емисијама најгледанијих националних емитера у Србији, *Зборник радова Филозофског факултета*, XLIV (1), Београд: Филозофски факултет, 249–270, <http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0354-3293/2014/0354-32931401249N.pdf>, преузето 2.4.2014.
- Обрадовић 2008: Радмила Обрадовић, *Језик писаних медија у Србији и глобализација, Језик, књижевност, глобализација*, Ниш: Филозофски факултет, 145–151.
- Патерсон 2000: *Thomas Patterson, Doing Well and Doing Good: How Soft News and Critical Journalism Are Shrinking the News Audience and Weakening Democracy, And What News Outlets Can Do About It*, Cambridge: Joan Shorenstein Center for Press, Politics, and Public Policy at Harvard University, [http://www.uky.edu/AS/PoliSci/Peffley/pdf/475PattersonSoftnews\(1-11-01\).pdf](http://www.uky.edu/AS/PoliSci/Peffley/pdf/475PattersonSoftnews(1-11-01).pdf), преузето 1.12.2013.
- Петковић 2003: Новица Петковић, *Публицистичка стилистика*, Српско Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Петровић 1989: Владислава Петровић, *Новинска фразеологија*, Нови Сад: Књижевна заједница Новог Сада.
- Пипер и др. 2005: Пипер Предраг, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић, *Синтакса савременог српског језика: проста реченица*, Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига, Матица српска.

- Поповић 2004: Љубомир Поповић, *Ред речи у реченици*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Прањковић 1996: Иво Прањковић, Функционални стилови и синтакса, *Сувремена лингвистика*, вол. 41–42, бр. 1–2, Загреб: Хрватско филолошко друштво, 519–527, <http://hrcak.srce.hr/24426>, преузето 2.3.2014.
- Принс 2011: Џералд Принс, *Наратолошки речник*, Београд: Службени гласник.
- Прћић 1997: Твртко Прћић, *Семантика и прагматика речи*, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Прћић 2005: Твртко Прћић, *Енглески у српском*, Нови Сад: Змај.
- Радић 2008: Јованка Радић, Метафора и (хипер)екстензија, *Јужнословенски филолог*, књ. 64, Београд: Институт за српски језик САНУ, 365–381.
- Радовановић 1977: Милорад Радовановић, Декомпоновање предиката (на примерима из српскохрватског језика), *Јужнословенски филолог*, Београд: Институт за српскохрватски језик САНУ, књ. 33, 53–80.
- Радовановић 1986: Милорад Радовановић, *Социолингвистика*, Нови Сад: Књижевна заједница Новог Сада.
- Радовановић 1990: Милорад Радовановић, *Списи из синтаксе и семантике*, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића – Добра вест.
- Радовановић 1997: Милорад Радовановић, *Списи из контекстуалне лингвистике*, Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Радовановић 2002: Још о појави декомпоновања језичких јединица, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, бр. 45, 1/2, 21–28, Нови Сад: Матица српска.
- Радовановић 2004: Милорад Радовановић, Декомпозиција и универбизација, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, бр. 47, бр. 1–2, стр. 43–49.
- Рајнвајн 1988: Љубомир Рајнвајн, *Стваралаштво новинара*, Београд: Научна књига.
- Рашовић 1989: Саво Рашовић, Лингвистичка пресупозиција и стилистика новинских наслова, *Новинарство*, 25, 1–2, Београд: Југословенски институт за новинарство, 94–97.
- Рот 2004: Никола Рот, *Знакови и значења*, Београд: Плато.
- РСЈ: *Речник српскога језика*, Нови Сад: Матица српска, 2011.

- Ружић 2006: Владислава Ружић, Допунске реченице у савременом српском језику, 1, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, књ. 49, св. 1 (2006), Нови Сад: Матица српска, 123–217.
- Ружић 2012: Владислава Ружић, Фразеолошки модели у новинским насловима, *Структурне карактеристике српског језика*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 191–200.
- Рус-Мол 2005: Штефан Рус-Мол, *Новинарство*, Београд: Клио.
- Сааведра 2009: Димка Сааведра, Деагентивност синтаксичких конструкција у хрватском језику, *Сувремена лингвистика*, вол. 35, бр. 67, Хрватско филолошко друштво, 69–85, <http://hrcak.srce.hr/38144>, преузето 12.4.2014.
- Силић 1997: Јосип Силић: Новинарски стил хрватскога стандардног језика, *Коло* 6, 3, 495–513.
- Силић 2006: Јосип Силић, *Функционални стилови хрватскога језика*, Загреб: Диспут.
- Симеон 1969: Рикард Симеон, *Енциклопедијски речник лингвистичких назива*, Загреб: Матица хрватска.
- Симић, Јовановић 2002: Радоје Симић, Јелена Јовановић, *Основи теорије функционалних стилова*, Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика.
- Смирнова 2009: Alla Vitaljevna Smirnova, Reported speech as an element of argumentative newspaper discourse, *Discourse & Communication*, vol. 3, no. 1, Los Angeles, London, New Delhi, Singapore and Washington DC: Sage Publications, 79–103.
- Станојчић, Поповић 2010: Живојин Станојчић, Љубомир Поповић, *Граматика српског језика: за гимназије и средње школе*, Београд: Завод за уџбенике.
- Станковић 1997: Богољуб Станковић, Синтагматска иновирања у језику штампе, *Јужнословенски филолог*, LIII, Београд: Институт за српски језик САНУ, 87–97.
- Станојевић 2004: Добривоје Станојевић, *Медији и начела дијалога*, Панчево: Мали Немо.
- Станојевић 2008: Добривоје Станојевић, Глобализација и језик медија, *Језик, књижевност, глобализација*, Ниш: Филозофски факултет, 145–151.
- Стевановић 1969: Михаило Стевановић, Језик у дневној штампи, *Наш језик*, Београд: Институт за српскохрватски језик, 173–195.

- Стевановић 1986: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик: (граматички системи и књижевнојезичка норма) 2*, Синтакса.
- Стојановић 2006: Андреј Стојановић, Декомпоновани предикат у научном стилу српског језика, *Српски језик*, 11/1–2, год. XI, Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, 223–239.
- Танасић 1996: Срето Танасић, Исказивање агенса уз девербативне именице, *Јужнословенски филолог*, Београд: Институт за српски језик САНУ, књ. 52, 79–87.
- Танасић 1996а: Срето Танасић, *Презент у савременом српском језику*, Београд: Библиотека Јужнословенског филолога, Институт за српски језик САНУ, Нова серија, књ. 11.
- Танасић 2005: Срето Танасић, Синтакса глагола, у: Предраг Пипер, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић, *Синтакса савременога српског језика: Проста реченица*, у редакцији Милке Ивић, Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига; Нови Сад: Матица српска, 345–476.
- Тејлор 1995: John Taylor, *Linguistic Categorization: Prototypes in Linguistic Theory*, New York: Oxford University Press, <https://www.scribd.com/doc/227747493/John-R-Taylor-Linguistic-Categorization-Prototypes-in-Linguistic-Theory-Oxford-University-Press-USA-1995-1-1>
- Тодоровић 2002: Неда Тодоровић, *Новинарство – интерпретативно и истраживачко*, Београд: Факултет политичких наука, Чигоја штампа.
- Тошовић 1991: Бранко Тошовић, Публицистички стил у систему функционалних стилова, *Језик и стил средстава информисања*, Сарајево: Свјетлост, 7–25.
- Тошовић 1995: Тошović, Branko, *Stilistika glagola. Stilistik der Verben*, Wuppertal: Lindenblatt.
- Тошовић 2002: Бранко Тошовић, *Функционални стилови*, Graz: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität.
- Ћириловић 1998: Милорад Ћириловић, Од вести до колумне, *Савремено новинарство*, Факултет политичких наука, Чигоја штампа, 15–24.

- Ђорић 2011: Божо Ђорић, О дистрибуцији антропонимијских идентификатора за особе женског пола, *Лексикологија, ономастика, синтакса*, Нови Сад: Филозофски факултет.
- Филиповић 1986: Рудолф Филиповић, *Теорија језика у контакту*, Загреб: Југославенска академија знаности и умјетности, Школска књига.
- Хајичова 1993: Ева Хајичова, *Issues of Sentence Structure and Discourse Patterns (Theoretical and Computational Linguistics)*, Prague: Charles University.
- Худечек, Михаљевић 2009: Лана Худечек, Милица Михаљевић, *Језик медија. Публицистички функционални стил*, Хрватска свеучилишна наклада.
- Чутура 2010: Илијана Чутура, *Међуоднос прилога и прилошких израза у савременом српском језику: докторска дисертација*, Крагујевац: [И. Чутура].
- Чутура 2013: Илијана Чутура, О једном периферном фрагменту узрочног семантичког поља, *Узданица: часопис за језик, књижевност, уметност и педагошке науке*, год. 10, бр. 1, Јагодина: Факултет педагошких наука, 41–60.
- Чутура, Ђирковић-Миладиновић 2011: Илијана Чутура, Ивана Ђирковић-Миладиновић, О новијим англицизмима у медијима, у Ковачевић Милош (ур.), *Наука и политика*, Источно Сарајево: Филозофски факултет, 153–168.
- Шимунић 2008: Зринка Шимунић, Деиктичка референција и генеричко структурирање дискурса, *Расправе Института за хрватски језик и језикословље*, 34 (2008), Загреб: Институт за хрватски језик и језикословље, 371–391.
- Шкарић 2008: Иво Шкарић, *Темељци савременог говорништва*, Загреб: Школска књига.
- Шкиљан 1998: Дубравко Шкиљан, *Јавни језик: приступ лингвистици јавне комуникације*, Земун: Библиотека XX век; Београд: Чигоја штампа.
- Шлезингер 1995: Izchak Schlesinger, *Cognitive space and linguistic case: Semantic and syntactic categories in English*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Шорт 1999: Мајкл Шорт, Представљање говора у роману и у штампи, *Како укротити текст* (приређивач Славица Перовић), Подгорица: Институт за стране језике Универзитета Црне Горе, 245–270.

ОБРАЗАЦ 1.

Изјава о ауторству

Потписани-а: Јелена Максимовић
Број уписа: 07д057

Изјављујем

Да је докторска дисертација под насловом:

Језичко-стилске карактеристике новинске вести и новинског извештаја

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица

Потпис аутора

У Крагујевцу, _____

ОБРАЗАЦ 2.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора : Јелена Максимовић

Број уписа: 07д057

Студијски програм : докторске академске студије

Наслов рада: *Језичко-стилске карактеристике новинске вести и новинског извештаја*

Ментор: Проф. др Милош Ковачевић

Потписани : Јелена Максимовић

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума**

Универзитета у Крагујевцу.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Крагујевцу.

Потпис аутора

У Крагујевцу, _____

ОБРАЗАЦ 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Крагујевцу унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Језичко-стилске карактеристике новинске вести и новинског извештаја

које је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју Докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Крагујевцу могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство – некомерцијално
- 3. Ауторство – некомерцијално – без прераде**
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, чији је кратак опис дат на обрасцу број 4.)

Потпис аутора

У Крагујевцу, _____
